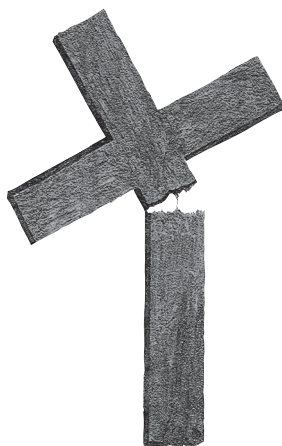

**1863 metų sukilimas
ir Katalikų Bažnyčia
Lietuvoje**

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

Aldona Prašmantaitė

1863 metų sukilimas ir Katalikų Bažnyčia Lietuvoje

LII
LEIDYKLA

Vilnius, 2014

UDK 94(474.5)„1863/1905“
Pr36

Rengimą ir leidybą finansavo
LIETUVOS MOKSLO TARYBA
(Nacionalinė lituanistikos plėtros 2009–2015 metų programa,
sutartys Nr. LIT-4-7, Nr. LIT 8-36)

Recenzavo:

Dr. RYŠARD GAIDIS (Vilniaus universitetas)

Dr. VILMA ŽALTAUSKAITĖ (Lietuvos istorijos institutas)

Knygos dailininkė VIOLETA BOSKAITĖ

Maketavo, rodykles sudarė VIOLETA BOSKAITĖ

Kalbos redaktorė DANGĖ VITKIENĖ

Santrauką į lenkų kalbą išvertė HELENA SZYMANEL

Santrauką į anglų kalbą išvertė SAULIUS ANTANAS GIRNIUS

© Lietuvos istorijos institutas, 2014

© Aldona Prašmantaitė, 2014

© Violeta Boskaitė, dizainas, 2014

ISBN 978-9955-847-87-8

TURINYS

IVADAS	9
I skyrius. VIENO IŠ SUKILIMO AGITACIJOS KOMUNIKACINIŲ KANALŲ CHARAKTERISTIKA: VILNIAUS IR ŽEMAIČIŲ VYSKUPIJŲ ADMINISTRACINIO PADALIJIMO 1863 M. STATISTINIS PJŪVIS	39
Dekanatai ir parapijos	44
Parapijų klasės	47
Parapijiečių skaičius	49
Parapijų dvasininkai	51
II skyrius. SUKILIMO VADOVYBĖ IR KATALIKŲ BAŽNYČIA	53
Kova už Tėvynės laisvę – Kristaus tarnų pareiga	56
Katalikų bažnyčia – pagrindinė žinios apie sukilimą skelbimo ir sukilėlių prisaikdinimo vieta	58
„Lydėkite mūšio lauke besikaunančius...“	63
Sukilimo vadovybė ir Bažnyčios hierarchai	65
III skyrius. VILNIAUS IR ŽEMAIČIŲ VYSKUPIJŲ HIERARCHAI IR IMPERIJOS VALDŽIA	69
Vilniaus ir Žemaičių vyskupų laikysenos sukilime štrichai: tarp dviejų lojalumų	71
Imperijos vietos valdžios mėginimai drausminti dvasininkiją pasitelkus vyskupijų hierarchus	72
Naujas imperijos vietos valdžios santykių su katalikų hierarchais etapas	77
Mėginimai pacifikuoti kraštą vyskupijų hierarchų rankomis	85
Žemaičių vyskupo raštai sukilimo reikalu 1864 m.	93
IV skyrius. PAGRINDINĖS PARAPIJOSE TARNAVUSIŲ DVASININKŲ DALYVAVIMO SUKILIME FORMOS	97
Programinių sukilimo dokumentų skelbimas.	99
Tarnystė sukilėlių būriuose	104
Pamokslai.	109
Dvasininkai sukilimo organizacijos struktūrose	112

V skyrius. RUSIJOS IMPERIJOS VALDŽIA IR VILNIAUS VYSKUPIJOS KATEDROS KAPITULA	115
M. Muravjovo sumanymo įgyvendinimas	119
Generalgubernatoriaus pasirinkti kandidatai.	122
Pareigybių perskirstymo peripetijos.	125
VI. skyrius. BE KALTĖS KALTI: ŽEMAIČIŲ VYSKUPIJOS DVASININKŲ JUSTINO IR JUOZAPO SILVESTRO DOVYDAIČIŲ ATVEJIS.	131
Laikysena sukilimo atžvilgiu ir kelionės į Varšuvą peripetijos	133
Kauno gubernatoriaus pozicija	137
Nusikalstamos veikos paieškos	138
Vyskupo sekretoriui J. Dovydaičiui inkriminuoti kaltinimai ir bausmė.	141
Seminarijos rektoriui J. S. Dovydaičiui inkriminuoti kaltinimai ir bausmė	142
VII skyrius. SUKILIMO METAIS VEIKUSI IMPERIJOS REPRESINĖ SISTEMA IR DVASININKIJA	145
Represinių struktūrų charakteristika	147
Pagrindinės dvasininkams taikytos bausmės	153
Bažnyčios hierarchai ir dalyvavimu sukilime kaltinti dvasininkai	163
VIII skyrius. VILNIAUS IR ŽEMAIČIŲ VYSKUPIJŲ PARAPIJOSE TARNAVUSIEMS DVASININKAMS IMPERIJOS VALDŽIOS TAIKYTŲ BAUSMIŲ MASTAI.	169
IŠVADOS	183

PRIEDAI

1. Vilniaus vyskupijos dieceziniai dvasininkai ir parapijose tarnavę vienuoliai, kaltinti ir bausti už dalyvavimą 1863 m. sukilime ar pagalbą sukilėliams	195
2. Žemaičių vyskupijos dieceziniai dvasininkai ir parapijose tarnavę vienuoliai, kaltinti ir bausti už dalyvavimą 1863 m. sukilime ar pagalbą sukilėliams	249
3. Vilniaus vyskupijos dekanatai ir parapijos 1863 metais	311
4. Žemaičių vyskupijos dekanatai ir parapijos 1863 metais	331
5. Vilniaus vyskupijos administracinė-teritorinė struktūra 1863 metais	349
6. Žemaičių vyskupijos administracinė-teritorinė struktūra 1863 metais.	353
SANTRUMPOS	356
NAUDOTI ARCHYVŲ IR BIBLIOTEKŲ RANKRAŠTYNŲ FONDAI.	357
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA (vertėjas Saulius A. Girnius)	359
SANTRAUKA LENKŲ KALBA (vertėja Helena Szymanel)	368
ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ	376
VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ	399

IVADAS

1863 m. sukilimas istorinės perspektyvos kontekste vertinamas kaip atskaitos taškas, žymintis ryškius to meto visuomenės socialinės raidos bei politinės minties pokyčius ir priskiriamas epochinių įvykių kategorijai. Tai buvo sukilimas, po kurio numalšinimo pradėjo aižėti Abiejų Tautų Respublikos atkūrimo vizija, – įvykis, turėjęs įtakos lietuvių ir lenkų santykių raidai. 1863 m. sukilime lietuviai ir lenkai paskutinįkart drauge kovėsi už XVIII a. pabaigoje Rusijos, Austrijos ir Prūsijos pasidalytos Abiejų Tautų Respublikos atkūrimą. Bendros valstybės tradicijos atmintis, vyraujantis katalikų tikėjimas, laisvės siekis buvo tos jungtys, kurios lietuvius ir lenkus, dvi pagrindines buvusios Abiejų Tautų Respublikos tautas, vienijo bendrai kovai.

Programiniuose sukilimo dokumentuose¹ buvusios Lenkijos ir Lietuvos valstybės tautų ginkluota kova už laisvę suvokiama kaip šventas reikalas, Dievo plano dalis, kova „už Wiera ir Tewine“. Akcentuojama Katalikų Bažnyčios, kaip institucijos, ir katalikybės, kurią išpažino dauguma Rusijos imperijai po valstybės padalijimų atitekusių teritorijų gyventojų, teisių ir laisvių gynimo būtinybė. Katalikų dvasininkijos, kaip specifinės socialinės grupės, luomo, turinčio tarnystės katalikų tikėjimo išpažinėjams pareigą, įsitraukimas / įtraukimas į kovą prisidėjo prie to, kad 1863 m. sukilimas į XIX a. istoriją įėjo kaip vienas ryškesnių kovos už katalikybę buvusios Abiejų Tautų Respublikos žemėse pavyzdžių. Monografijoje susitelkiama ties Katalikų Bažnyčios kaip institucinės struktūros ir katalikų dvasininkijos kaip luomo, kuris darė poveikį visų pirma tai Bažnyčiai priklausiusios to meto visuomenės nuostatoms, vaidmens sukilime analize. Tyrimo erdvė – po Lietuvos ir Lenkijos valstybės padalijimų XVIII a. pabaigoje Rusijos imperijos užimtos Lietuvos Di-

¹ Ginkluotos kovos pradžią 1863 m. sausio 22 d. Varšuvoje išleistu Manifestu paskelbė radikalų socialinių pertvarų šalininkai raudonieji, viena iš politinių grupuočių, pradėjusių formuotis šešto dešimtmečio pabaigoje didėjant visuomenės aktyvumui ir stiprėjant siekiams išsivaduoti iš Rusijos imperijos, kuri, kaip ir kita, konservatyvioji, įvardijama baltųjų terminu, galutinai išsikristalizavo per 1861–1862 m. vykusias masines patriotines manifestacijas. Ir baltieji, ir raudonieji iš esmės siekė to paties politinio tikslo – XVIII a. pabaigoje prarasto valstybingumo atkūrimo. Tačiau jeigu baltieji laikėsi nuostatos tai pasiekti taikiai – peticijomis, patriotinėmis manifestacijomis etc., tai raudonieji, išsivadavimo judėjimą siejė su socialinėmis reformomis, buvo už ginkluotą kovą. Ir nors skirtingų politinių orientacijų šalininkų santykiai sukilimo eigoje buvo permainingi, sukilimo vadybės sudėtis šiuo požiūriu taip pat ne kartą keitėsi, tačiau dėl sausio 22 d. Manifestu deklaruoto visų to meto visuomenės sluoksnių, neišskiriant ir dvasininkijos, įtraukimo į kovą jie buvo vieningi.

džiosios Kunigaikštystės žemės, kurios pagal bažnytinę administracinę suskirstymą priklausė Vilniaus ir Žemaičių² vyskupijoms, sukilimo metais apėmusioms dalį dabartinės Baltarusijos bei Lenkijos ir dalį Latvijos teritorijos. Už šio tyrimo ribų liko Lenkijos Karalystės teritorijoje buvusi Lietuvos Užnemunė, priklausiusi Seinų vyskupijai, kuri pagal bažnytinę administracinę suskirstymą tuomet buvo pavaldi Varšuvos arkivyskupijai. Katalikų Bažnyčia Lietuvoje – sąvoka, šiame tyrime vartojama apibrėžti institucinei struktūrai, kurią sudaro Apaštalu Sostui pavaldžios Vilniaus ir Žemaičių vyskupijos, 1863 m. sukilimui prasidėjus valdomos kanoninius įgaliojimus turinčių, popiežiaus paskirtų vyskupų Adomo Stanislovo Krasinskio ir Motiejaus Valančiaus.

Tik išsamesni sukilimo vadovų santykio su religija tyrimai galėtų atskleisti, ar tarp baltųjų ir raudonųjų požiūrio į Katalikų Bažnyčią ir jos vaidmenį to meto visuomenėje būta esminių skirtumų. Dabartinė temos iširtumo būklė įgalina konstatuoti, kad sukilimo vadovai, nepriklausomai nuo jų asmeninio santykio su tikėjimu ir katalikybe, nuo pat ginkluotos kovos pradžios būtent su Katalikų Bažnyčia, kaip buvusios Abiejų Tautų Respublikos tradicijas saugojusia institucija, siejo jos sėkmę. Turint omenyje Katalikų Bažnyčios autoritetą to meto visuomenėje, savitą katalikybės ir lenkiško tautiškumo santykį, katalikų dvasininkijos įtaką, peršasi prielaida, kad būtent kovos už katalikybę akcentavimas ne tik negalėjo likti be atgarsio, bet ir tapo viena veiksmingiausių masių mobilizavimo ginkluotai kovai priemonių.

Katalikų Bažnyčios vaidmenį sukilime absoliutino ir Rusijos imperijos valdžia. Generalgubernatorius Michailas Muravjovas, veiklos ataskaitoje akcentuodamas nusikalstamą katalikų dvasininkijos poveikį vietos gyventojams, teigė, kad „Romos katalikų dvasininkija, pradžioje žadindama tautinius jausmus ir slapta remdama

² Oficialus vyskupijos pavadinimas po 1847 m. – Telšių, arba Žemaičių, vyskupija. Imperijos valdžia vyskupiją 1840 m. be Apaštalu Sosto žinios buvo pervadinusi į Telšių (1840 m. spalio 11 d. Senato įsakas, priimtas imperatoriui paliepus, Nr. 13854, *PSZ*, rink. 2, t. 15, 1840 m.); internetinė prieiga: www.nlr.ru/e-res/law_r/search.php). Istoriografijoje šis įstatymo galią turėjęs įsakas vertinamas kaip imperijos valdžios XIX a. penkto dešimtmečio pradžioje pradėtos buvusios valstybės istorinės atminties ženklų naikinimo kampanijos elementas (Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius. Tarp katalikiškojo universalizmo ir tautiškumo*, Vilnius, 1999, p. 200; Algimantas Katilius, Seinų seminarijos klierikai, išventinti vyskupo Motiejaus Valančiaus, *Žemaičių praeitis*, t. 8, Vilnius, 1998, p. 77–78). 1847 m. tarp imperijos ir Apaštalu Sosto pasirašius konkordatą, atsiranda dviguba pavadinimo versija – Telšių, arba Žemaičių, vyskupija (*Акты и грамоты о устройстве и управлении римско-католической церкви в Империи Российской и Царстве Польском*, [СПб], 1849); imperijoje dvigubas vyskupijos pavadinimas įteisintas 1848 m. lapkričio 29 d. imperatoriaus įsaku Nr. 22766, *PSZ*, rink. 2, t. 23, 1849 m.). Bažnytinės proveniencijos dokumentuose ir toliau dažniau vartotas istorinis vyskupijos pavadinimas.

sukilimą, galiausiai išdrįso atvirai stoti sukilimo priešakyje³. Pabrėždamas savo nuopelnus malšinant sukilimą, generalgubernatorius rašė, kad vos atvykęs į Vilnių, siekdamas atstatyti prarastas vyriausybės pozicijas, nedelsdamas ėmėsi veiksmų ir džiaugėsi, kad keletas priimtų radikalių sprendimų maištingosios Romos katalikų dvasininkijos atžvilgiu greitu laiku leido susilpninti nusikalstamas jos įtakas vietos gyventojams⁴. Aleksejaus Storoženko⁵, generalgubernatoriaus M. Muravjovo ypatingųjų įpareigojimų valdininko, plunksnai priklausančiame bene pirmajame didesnės apimties tekste apie kunigą Antaną Mackevičių, katalikų dvasininkijai priskiriamas maišto organizatorės vaidmuo⁶. Katalikų dvasininkijos vaidmenį sukilime pabrėžė iš esmės visi M. Muravjovo aplinkos valdininkai, nepriklausomai nuo rango ir pareigų. Turint omenyje imperijos valdžios Katalikų Bažnyčios atžvilgiu taikytų posukiliminių represijų spektrą ir mastus, peršasi prielaida, kad katalikų dvasininkijos vaidmens sureikšminimas sukilimo metais buvo imperijos vykdytos konfesinės politikos padarinys, teikęs pagrindą posukilimines represijas vertinti kaip vienintelę efektyvią priemonę, galinčią užtikrinti imperijos šiaurės vakarinių gubernijų valdinių katalikų lojalumą.

Represinė Rusijos imperijos vykdyta politika po sukilimo numalšinimo, ypač agresyvi buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėse, savaip pratęsė sukilimo istoriją ne vienam dešimtmečiui.

Istoriografijos apžvalga. Kadangi sukilimas vyko su Katalikų Bažnyčios teisių imperijoje gynimo šūkiu, iš esmės visi, tyrinėję sukilimo fenomeną, neišvengė ir Katalikų Bažnyčios vaidmens klausimo iškėlimo, aptarimo ar bent jau paminėjimo. Tūkstančiais pozicijų skaičiuojama sukilimo istoriografija⁷ perša mintį, kad 1863 m. sukilimas galėtų būti pagrįstai priskiriamas prie labiausiai ištirtų XIX a. buvusios Abiejų Tautų Respublikos žemių istorijos įvykių. Tačiau pastarasis suki-

³ *Отчет графа М. Н. Муравева по управлению Северо-Западным краем с 1 мая 1863 г. по 17 апреля 1865 г.*, p. 2 [spaudinys su grifu „slapta“, be datos ir vietos].

⁴ Ten pat, p. 4.

⁵ M. Muravjovą generalgubernatoriaus poste 1865 m. pavasarį pakeitęs Konstantinui Kaufmanui, A. Storoženka paskirtas vadovauti Revizinei komisijai Šiaurės vakarų krašto Romos katalikų dvasininkijos reikalams.

⁶ Алексей Стороженко, Ксендз Мацкевич, предводитель шайки мятежников, Вильна, 1866.

⁷ Taip teigti leidžia dar prieš pusę amžiaus išleista sukilimo bibliografija, žr.: Eligiusz Kozłowski, *Bibliografia powstania styczniowego*, Warszawa, 1964. Spėtina, kad po šios bibliografijos išleidimo pasirodžiusių 1863 m. sukilimo tyrimų gausa yra viena iš pagrindinių priežasčių, dėl kurios E. Kozłowskio darbas pasekėjų kol kas neturi.

limas yra ir bene daugiausia kontraversišku tyrėjų vertinimų sulaukęs – ir tebesulaukiantis – XIX a. įvykis.

Interpretacijų įvairovę inspiruojančio veiksnio vaidmenį, be kita ko, neretai atlikdavo (ir iš dalies tebeatlieka) tyrėjų tautinis tapatumas. Tai ypač pastebima lenkų ir lietuvių sukilimo istoriografijos raidoje. Nesutariama dėl sukilimo vaidmens tautinių valstybių kūrimuisi, nevienareikšmiškai vertinama sukilėlių tautinė priklausomybė. Lenkijos Karalystėje prasidėjęs sukilimas, siekęs atkurti buvusią Abiejų Tautų Respubliką, XVIII a. pabaigoje sužlugdytą valstybę, kuri amžininkų dažnai būdavo apibrėžiama vieno šios valstybės dėmens – Lenkijos – terminu, tad ir 1863 m. sukilėliai, nepriklausomai nuo teritorijos, iš kur buvo kilę, įvardijami lenkais. XIX a. pabaigoje stiprėjant tautiniams judėjimams ir XX a. buvusios bendros Lietuvos ir Lenkijos valstybės teritorijoje gyvenusioms tautoms sukūrus modernias valstybes tautiniu pagrindu, Lenkijoje sukilimas vienareikšmiškai pradėtas tapatinti su moderniąja lenkų tauta. Istoriografijoje dominuojanti nuostata Abiejų Tautų Respublikos teisių paveldėtoja laikyti Lenkiją, yra šiuo aspektu nuoseklios pozicijos, turinčios savo istoriją, padarinius. Pasak į lenkų ir rusų santykių problematiką XIX–XX a. besigilinančio lenkų istoriko Henryko Głębockio, po 1830 m. sukilimo įsitikinimas apie neginčijamas Abiejų Tautų Respublikos teises į rytines žemes buvo būdingas visoms lenkų politinės minties kryptims⁸. Prieš gerą dešimtmetį Rimanto Miknio atlikta XIX a. sukilimų lietuvių istoriografijos analizė⁹, be kita ko, vykusiai atskleidžia 1863 m. sukilimo vertinimų Lietuvos visuomenėje kaitą – nuo nuostatos šį istorinį faktą buvus „sve-timą“, „lenkų ponų“ reikalą, kurio pradžia siejama su sukilimo dalyvio Mikalojaus Akelaičio sukilimo metais leisto laikraščio puslapiuose jo paties išsakyta pozicija, iki įrodinėjimų sukilėlius Lietuvoje siekus savarankiškos Lietuvos valstybės atkūrimo (Augustinas Janulaitis, Kostas Rudamina Jurgėla, Vanda Daugirdaitė-Sruogienė) bei sovietinės istoriografijos akcentuotos sukilimo svarbos „liaudies masių išsivaduojamajam judėjimui“ (Juozas Žiugžda, Leonas Bičkauskas-Gentvila ir kt.) ir istoriografinių vertinimų pokyčių Lietuvai išsivadavus iš sovietinės erdvės (Egidijaus Aleksandravičiaus įžvalgos apie sukilimą Lietuvoje kaip vieną

⁸ Henryk Głębocki, *Fatalna sprawa. Kwestia polska w rosyjskiej myśli politycznej (1856–1866)*, Kraków, 2000, p. 207–208.

⁹ Rimantas Miknys, Lietuvos ir Lenkijos XIX amžiaus sukilimai lietuvių istoriografijoje, *Kultūros barai*, 2001, Nr. 2, p. 63–68; tas pats tekstas lenkų kalba žr.: Rimantas Miknys, Powstania XIX wieku w Polsce i na Litwie w historiografii litewskiej, *Polskie powstania narodowe na tle przemian europejskich w XIX wieku*, red. Anna Barańska, Witold Matwiejczyk, Jan Ziółek, Lublin, 2001, p. 467–480.

iš buvusios unijos partnerių bendros istorijos sudėtinę dalį)¹⁰. R. Miknio pateiktą sukilimo istoriografijos apžvalgą naujomis įžvalgomis reikšmingai papildė Darius Staliūnas, lietuvių istoriografijos kontekste novatoriško 1863 m. sukilimo atminties vietų tyrimo autorius, istoriografinių sukilimo vertinimų kaitą atskleidęs per tyrėjų pasaulėžiūrinių paradigimų analizės prizmę¹¹.

Pabrėžtina, kad žvelgiant iš laiko perspektyvos neretai perdėm radikalūs šio sukilimo vertinimų pokyčiai nėra išskirtinai lietuvių istoriografijos bruožas. Antai lenkų istoriografijoje pirmaisiais dešimtmečiais po sukilimo pralaimėjimo vyravo neigiamas jo vertinimas. Čia užtenka paminėti XIX a. pabaigoje pasirodžiusį monumentalų ir savo laiku nemenką poveikį turėjusį Stanislawo Koźmiano veikalą, kuriame itin kritiškai vertinamas pats ginkluotos kovos sumanymas, o sukilimas apibūdinamas kaip daugybės aukų pareikalavęs beprotiškas veiksmas¹². Tarpukariu lenkų istoriografijoje pradėjo formuotis sukilimo, kaip kovos už laisvę simbolio, įvaizdis, kuris tolydžio ėmė vyrauti. Tai anaipol nereiškia, kad lenkų istoriografijoje vėliau nebuvo ar mūsų dienomis nėra kitokių 1863 m. sukilimo vertinimų, tačiau šis XIX a. įvykis visada buvo ir yra suvokiamas kaip Lenkijos istorinė savastis. Kadangi lenkų mokslininkams rūpėjo (ir teberūpi) atskleisti sukilimo vaidmenį Lenkijos istorijoje, tad, nepaisant 1863 m. sukilimo vadovų deklaruotų siekių atkurti buvusią Abiejų Tautų Respubliką¹³, lenkiakalbėje istoriografijoje pastarasis sukilimas ir nūdienos tyrėjų neretai apibūdinamas XIX a. terminais, t. y. kaip „lenkų tautos sukilimas“, lenkų tautai priskiriant visus sukilimo dalyvius ir šalininkus. Kitoks požiūris nėra itin dažnas ir priskirtinas veikiau prie išimčių. Pažymėtinas pirmiausia Dawido Fajnhauzo, Vilniaus universiteto auklėtinio (iki 1960 m. jame dėsciusio), emigracijoje parengtas veikalas apie 1863 m. sukilimą Lietuvoje ir Baltarusijoje, kuriame tyrėjas sukilimą buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėse vertina kaip sudėtinę bendros kovos už laisvę dalį¹⁴. 150-ųjų jubiliejinės sukakties kontekste išleistų rašytojo, istoriko Bohdano Cywińskiego eseistinių pa-

¹⁰ Rimantas Miknys, Lietuvos ir Lenkijos XIX amžiaus sukilimai lietuvių istoriografijoje, p. 63–68.

¹¹ Darius Staliūnas, *Savas ar svetimas paveldas? 1863–1864 m. sukilimas kaip lietuvių atminties vieta*, Vilnius, 2008.

¹² Stanisław Koźmian, *Rzecz o roku 1863*, t. 1–3, Kraków, 1894–1895.

¹³ Pastarieji, be kita ko, ryškiai atsispindėjo ir sukilimo metais vyravusioje pagrindines buvusios Abiejų Tautų Respublikos tautos reprezentuojančioje simbolikoje (spaudais su Erelio, Vyčio ir Arkangelo Mykolo atvaizdais antspauduoti sukilėlių vadovybės dokumentai, siuvinėtos sukilėlių būrių vėliavos. Sujungti į vieną Lenkijos, Lietuvos ir Baltarusijos herbų elementai tapo savotišku sukilimo herbu, visuotiniu atpažinimo ženklu).

¹⁴ Dawid Fajnhauz, *1863 Litwa i Białoruś*, Warszawa, 1999.

mąstymų apie 1863-ųjų sukilimą rinkinyje išsakytos mintys apie sukilimo eigą Žemaitijoje lietuvių tautos vaidmens sukilimo istorijoje vertinimo požiūriu taip pat nepritampa prie lenkų istoriografijoje dominuojančios tendencijos. B. Cywiński, aptardamas sukilimo specifiką Žemaitijoje, atkreipia dėmesį, kad čia, kur sukilimo veiksmai buvo aktyviausi, sukilėlių būriuose komandos buvo duodamos lietuvių kalba. Tyrėjo manymu, „tai savaime suprantama, nes čia vyko lietuvių sukilimas“ ir tai neturėtų būti vertinama vien kaip istorinė įdomybė. Pasak B. Cywińskiego, „to visų pirma turėtume nepamiršti mes, lenkai, paprastai linkę pabrėžti savo vaidmenį antiimperialistiniame ir antirusiškame pasipriešinimo judėjime visoje Rytų Europoje. Kauno regione (*na Kowieńszczyźnie*) 1863 m. ne mes buvome patys svarbiausi...“¹⁵ Ateitis parodys, ar pastaroji įžvalga įkvėps kitokias lietuvių tautos vaidmens 1863 m. sukilime interpretacijas lenkų istoriografijoje, ar ir toliau sukilėlių veiksmų Lietuvoje analizė išliks vien lietuvių istoriografijos prerogatyva.

Pastaraisiais metais suintensyvėjęs tyrėjų dėmesys tautinės politikos, Rusijos imperijos vykdytos vadinamuosiuose jos pakraščiuose, t. y. imperijos Šiaurės vakarų gubernijose, problematikai suaktualino ir konfesinės istorijos tyrimus bei dėl originaliųjų metodologinių priemonių taikymo gerokai išplėtė analizės metodų spektrą. Lietuvių istoriografijoje čia visų pirma išskirtini D. Staliūno tyrimai, ypač monografija, skirta imperijos tautinės politikos analizei po 1863 m. sukilimo¹⁶. Rusų istorikas Michailas Dolbilovas, nagrinėdamas šiaurės vakarinių gubernijų regione šeštame – devintame dešimtmėčiuose imperijos vykdytą konfesinę politiką, kurią autorius įvardija konfesinės inžinerijos terminu, konceptualiai analizuoja ir M. Muravjovo veiksmus tiek katalikybės, tiek Katalikų Bažnyčios atžvilgiu per 1863 m. sukilimą¹⁷.

Iki šiol literatūroje pateikiami skaičiai, kiek to meto Lietuvos katalikų dvasininkų patys aktyviai įsitraukė į kovą ar rėmė sukilėlius, įvairuoja. Lygiai kaip ir duomenys, kiek apskritai gyventojų dalyvavo sukilime, kiek jų žuvo, emigravo ar dingo be žinios. Miškuose kovėsi ne vienas tūkstantis, keliolika kartų daugiau teikė išėjusiesiems į sukilimą vienokią ar kitokią pagalbą, rizikuodami būti apkaltinti

¹⁵ Bohdan Cywiński, *Obok orła znak pogoni. Wokół powstania styczniowego na Litwie i Białorusi*, Kraków, 2013, p. 83.

¹⁶ Darius Staliūnas, *Rusinimas: Lietuva ir Baltarusija po 1863 metų*, Vilnius, 2009; knyga anglų kalba išleista pora metų anksčiau nei lietuviška jos versija: Darius Staliūnas, *Making Russians. Meaning and Practice of Russification in Lithuania and Belarus after 1863*, Amsterdam–New York, NY, 2007.

¹⁷ Čia pirmiausia minėtinas vienas iš naujausių jo monografinių tyrimų: Михаил Долбилов, *Русский край, чужая вера: этноконфессиональная политика империи в Литве и Белоруссии при Александре II*, Москва, 2010.

sukilimo rėmimu ir sulaukti griežčiausių bausmių. Pagal generalgubernatoriaus M. Muravjovo pateiktą ataskaitą, visoje jam pavaldžioje teritorijoje įvairiomis bausmėmis – nuo mirties bausmės iki tremties ir perkėlimo į atokias Rusijos gubernijas – nubausta apie 10 tūkstančių. Maždaug tiek pat buvo perduota policijos priežiūrai. Nėra pagrindo kvestionuoti istoriografijoje pateikiamus duomenis apie 60 tūkstančių sukilėlių ir 25 tūkstančius dėl dalyvavimo sukilime ištremtųjų iš buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemių, tačiau argumentų šiuos skaičius pagrįsti stinga. Lenkijos istorikai, pastaraisiais dešimtmečiais įnešę svarų indėlį tirdami sukilėlių tremties istoriją, rengia sukilėlių-tremtinių duomenų bazę¹⁸. Blieka tikėtis, kad į ją bus įtraukti ir sukilėliai, ištremti iš buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemių (reikia manyti, taip pat ir dalyvavimu sukilime kaltinti bei imperijos valdžios bausti katalikų dvasininkai), kas teiktų galimybę tikslinti ligšiolinę statistiką: tiek istoriografijoje funkcionuojančius bendrus, tiek ir atskirų to meto visuomenės grupių skaičius.

Konfesinis dėmuo buvusios Abiejų Tautų Respublikos tautų kovose už laisvę visuomet buvo svarbus, tačiau išsamesnių XIX a. religinio gyvenimo analizės, Bažnyčios santykio su aneksuoto krašto valdžia tyrimų trūksta. Šiuo požiūriu 1863 m. sukilimas nėra išimtis. Tai visų pirma pasakytina apie Bažnyčios vaidmens iširtumą buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėse. Kadangi temos istoriografijoje Lenkijos tyrėjų atliktų tyrimų persvara akivaizdi, vyrauja nuostata čia XIX a. vykusių procesus vertinti Lenkijos Karalystės kontekste. Hanna Dylągowa, sintetinėje studijoje apie katalikų dvasininkijos santykį su tautiniu judėjimu aptardama vyskupų vaidmenį 1863 m. sukilime, atkreipė dėmesį, kad buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemių (autorės žodžiais – „atimtose žemėse“, *Ziemie Zabrane*) vyskupai, lyginant su Karalystės, kur kas labiau buvo priklausomi nuo rusų valdžios ir kur kas mažiau įsitraukę į patriotinį judėjimą¹⁹. Tačiau H. Dylągowa detaliau *Ziemie Zabrane* vyskupų laikysenos 1863 m. sukilime netyrinėjo, o jos konceptuali įžvalga lenkiakalbėje istoriografijoje nebuvo akcentuojama ir vertintina veikia kaip išimtis, neturėjusi ženklėsės įtakos vyraujančiai istoriografinei tendencijai. Antai Ewa Jabłońska-Deptuła, įžvalgi XX a. antros pusės Bažnyčios istorijos tyrėja lenkų istoriografijoje, analizuodama Bažnyčios vaidmenį buvusios

¹⁸ Wiktoria Śliwowska, *Kartoteka uczestników powstania styczniowego w Instytucie Historii PAN, Powstanie styczniowe 1863–1864. Walka i uczestnicy. Represje i wygnanie. Historiografia i tradycja*, pod red. Wiesława Cabana, Wiktorii Śliwowskiej, Kielce, 2005, p. 11–19.

¹⁹ Hanna Dylągowa, *Duchowieństwo katolickie wobec sprawy narodowej (1764–1864)*, Lublin, 1983, p. 137.

Abiejų Tautų Respublikos žemėse, XX a. devintame dešimtmetyje paskelbtame tekste teigė Bažnyčią per visą šimtmetį buvus vienintelę viešą lenkų instituciją, puoselėjusią atmintį apie istorinę Lenkijos reikšmę, išsaugojusią teisę prabilti į žmones lenkų kalba, teisę į liturgines apeigas ir religinius papročius²⁰. Požiūris į XIX a. Katalikų Bažnyčią kaip išimtinai lenkišką instituciją buvusios Lenkijos ir Lietuvos valstybės žemėse iki šiol istoriografijoje vyrauja. Vinco Trumpos XX a. aštuntame dešimtmetyje išsakyta įžvalga apie sėkmingą vyskupo Motiejaus Valančiaus veiklą atskiriant katalikybę nuo lenkybės²¹, kaip, beje, ir Vytauto Merkio lietuviškos M. Valančiaus orientacijos ir jos sąlygotos veiklos analizė bei per ją atskleistas katalikiškojo universalizmo santykis su lietuvių kultūra²², minėto istoriografinio, stereotipu tapusio požiūrio kol kas nenustelbia.

Apaštalų Sosto pozicija sukilimo metais yra viena iš bene daugiausia tyrėjų dėmesio sulaukusių temų. Popiežiui Pijui IX, kaip, beje, ir jo pirmtakams, buvusios Lenkijos ir Lietuvos valstybės katalikai XIX a. visi be išimties buvo lenkai. Tad popiežiaus pozicija dėl Bažnyčios santykio su 1863 m. sukilimu, pasisakymai vadinamuoju „lenkų klausimu“ lietuvių ir buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemių katalikus. Istoriografiniai Pijaus IX laikysenos vertinimai nevienareikšmiai. Vienas pirmųjų conceptualų Apaštalų Sosto pozicijos sukilimo atžvilgiu vertinimą pateikė prancūzų istorikas Adrienas Boudou, nagrinėjęs Apaštalų Sosto ir Rusijos imperijos diplomatinis santykius XIX a. A. Boudou veikalas originalo kalba išleistas Paryžiuje 1922 m., Zofios Skowrońskos išverstas į lenkų kalbą ir dar to paties dešimtmečio pabaigoje išleistas Krokuvoje²³. Taigi tyrimo lenkiška versija pasirodė tuo metu, kai tarpukario Lenkijos visuomenėje (istoriografijoje taip pat) dominuoti ėmė sukilimo kaip kovos už laisvę, o represijas patyrusios katalikų dvasininkijos – kaip kankinystės už Bažnyčią vaizdiniai. A. Boudou, remdamasis *Archivio Segreto Vaticano* šaltinių duomenimis, akcentavo Pijaus IX nepritarimą buvusios Abiejų Tautų Respublikos žemėse prasidėjusiai ginkluotai kovai²⁴. Pastaroji A. Boudou tezė iš esmės nėra paneigta, tačiau lenkų tyrėjams atkreipus dėmesį į popiežiaus asmeninį prielankumą lenkų tautai ir viešus to prielankumo ženklus (pvz., malda už

²⁰ Ewa Jabłońska-Deptuła, *Czyż może historia popłynąć przeciw prądowi sumień? (Kościół-Religia-Patriotyzm). 1764–1864*, Paris, 1987, p. 9.

²¹ Vincas Trumpa, Motiejus Valančius – mokyta ir išmintingas žemaitis, in: Vincas Trumpa, *Apie žmones ir laiką*, [straipsnių rinkinys], sud. Gediminas Rudis, Vilnius, 2001, p. 116–143.

²² Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius...*

²³ Adrien Boudou, *Stolica Święta a Rosja: stosunki dyplomatyczne między niemi w 19 stuleciu*, t. 2, Kraków, 1930, p. 155–159 ir kt.

²⁴ Ten pat, p. 254–296.

Lenkiją 1863 m. rugsėjį), Apaštalų Sosto nepritarimas sukilimui nėra sureikšminamas²⁵. Monografiškai Pijaus IX santykį sukilimo atžvilgiu išnagrinėjęs Krzysztof Lisas prieina prie išvados, kad popiežius, negalėdamas viešai kalbėti apie buvusios Lenkijos valstybingumo ir nepriklausomybės atkūrimą, gindamas Bažnyčios teises, netiesiogiai gynė ir lenkų tautos interesus. Pasak K. Liso, Katalikų Bažnyčia Rusijos imperijoje *de facto* buvo lenkų Bažnyčia, o popiežius, pasisakydamas apie Lenkijos reikalus, visada omenyje turėjo ne tik Lenkijos Karalystę, bet iki XVIII a. pabaigos buvusios valstybės gyventojus lenkus, taigi ir po padalijimų atsidūrusius Rusijos imperijos teritorijoje. Daugiau dėmesio K. Lisas skiria Lenkijos Karalystės katalikų vyskupijoms, padėtį buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijoje, autoriaus žodžiais, „atimtose žemėse“ (*Ziemie Zabrane*), aptardamas labai fragmentiškai. Reikšminga yra K. Liso įžvalga, kad tik dėl bekompromisės Pijaus IX paramos ir palaikymo Katalikų Bažnyčia Rusijos imperijoje sugebėjo apginti tas vertybes, kurias neabejotinai būtų praradusi, ją atskyrus nuo Apaštalų Sosto²⁶.

Peršasi prielaida, kad jau amžininkų kurtas katalikų dvasininkų, kaip aktyvių sukilimo dalyvių, ir Katalikų Bažnyčios, kaip įtakingos ginkluoto sukilimo jėgos, įvaizdis veikė ir istoriografiją. Idealizuotas kunigo, savo Tėvynės patrioto, įvaizdis ilgam įsitvirtino lenkų istoriografijoje. Prie to daug prisidėjo ir šaltiniotyris Sandomiero vyskupo Paweło Kubickio XX a. trečiame dešimtmetyje išleistas veikalas apie kunigus kovotojus už Bažnyčią ir Tėvynę (*Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i Ojczyzny w latach 1861–1915*)²⁷. A. Boudou minėtame veikale išsakytas vertinimas, kad katalikų dvasininkijos masinis dalyvavimas laikytinas visų pirma sukilimo vadovų veiklos pasekme, t. y. dvasininkija pastarųjų buvo panaudota kaip įrankis angažuojant kovai valstiečius ir miestiečius²⁸, lenkiakalbėje istoriografijoje pasekėjų nesulaukė. Bene pirmasis šį A. Boudou teiginį kvestionavo vienas išskiliausių Lenkijos XX a. istoriografijoje Bažnyčios istorijos tyrinėtojų Mieczysławas Żywczyński ketvirtame dešimtmetyje paskelbtame straipsnyje, skirtame Bažnyčios ir dvasininkijos 1863 m. sukilime temos ištirtumo analizei²⁹. Pasak M. Żywczyńskiego, nors ne visi sukilimo vadovai buvo religingi, tai anaipol nereiškia, kad revoliucingai nusiteikusi sukilimo vadovybės srovė siekė pasinaudoti religiniais tikinčiųjų jausmais.

²⁵ Zygmunt Zieliński, *Papiestwo i papieże dwóch ostatnich wieków*, wyd. 3, Warszawa, 1999, p. 198–203; Krzysztof Lis SDB, *Pius IX a Polska w dobie powstania styczniowego*, Lublin, 1996.

²⁶ Krzysztof Lis SDB, ten pat, p. 333.

²⁷ Išsamiau aptariamas poskyryje apie šaltinius.

²⁸ Adrien Boudou, *Stolica Święta a Rosja...*, t. 2, p. 155–159 ir kt.

²⁹ Mieczysław Żywczyński, *Kościół i duchowieństwo w powstaniu styczniowym (stan badań w zarysie)*, *Przegląd Historyczny*, 1937–1938, t. 34, p. 512–525.

M. Żywczyński bene pirmasis atkreipė dėmesį į skirtingą dvasininkijos laikyseną sukilimo metais. Jo ketvirtame dešimtmetyje išsakyta įžvalga apie tai, kad tarp katalikų dvasininkų buvo ir sukilimui nepritariančių, ir atvirai su imperijos valdžia bendradarbiavusių³⁰, praktiškai niekaip neatsispindėjo istoriografijoje iki pat Stefano Kieniewicziaus 1863 m. sukilimo istorijos sintezės devinto dešimtmečio pradžioje. S. Kieniewiczius, sekdamas M. Żywczyński, konstatavo, kad sukilimo metais dalis dvasininkų buvo priešiška nusistatę dėl ideologinių įsitikinimų, dalis – karjeros sumetimais buvo linkę tarnauti imperijos valdžiai³¹. Nevienodą katalikų dvasininkijos laikyseną sukilime akcentavo ir H. Dylągowa³². Tačiau, kaip vaizdžiai rašo Liublino ir Palenkės vyskupijų dvasininkijos vaidmenį sukilime ir nubaustų dvasininkų likimus tremtyje tyrinėjęs Eugeniuszas Niebelskis, M. Żywczyńskio ir S. Kieniewicziaus balsai paskendo kitokios nuomonės jūroje ir, net jeigu kai kurie istorikai atkreipė į tai dėmesį, temos istoriografijai įtakos tai neturėjo³³. Išanalizavęs Liublino ir Palenkės vyskupijų dvasininkijos laikyseną (tyrimui pasitelkta gausi pirminių šaltinių bazė), E. Niebelskis priėjo prie išvados, kad literatūroje dominuojantys teiginiai apie visuotinį dvasininkijos pritarimą sukilimui ir išimtinai didvyrišką dalyvavimą, nepaisant to, kad kitų lenkų visuomenės grupių kontekste dvasininkija paliko bene ryškiausią pėdsaką sukilimo istorijoje, yra mitas³⁴. Antrasis E. Niebelskio monografijos leidimas perša prielaidą, kad tyrėjo pateikta kitokia nei iki šiol lenkų istoriografijoje dominavusi dvasininkijos vaidmens sukilime interpretacija randa atgarsį.

Represijas sukilimo metais patyrusių tiek Lenkijos Karalystės, tiek buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemių katalikų vyskupijų dvasininkų išsami duomenų bazė nėra sudaryta. Tačiau statistiniai duomenys apie nukentėjusiuosius sukilimo metais, tarp jų ir dvasininkus, istoriografijoje funkcionuoja. Rusų istorikas Vladimiras M. Zaicevas XX a. aštuntame dešimtmetyje paskelbė studiją apie socialinę-luominę sukilimo dalyvių sudėtį³⁵. Remdamasis Karo ministerijos Audito departamento duomenimis, tyrėjas pateikė konkrečius skaičius apie represijas

³⁰ Ten pat, p. 524.

³¹ Stefan Kieniewicz, *Powstanie styczniowe*, 3-iasis leidimas, Warszawa, 2009, p. 315.

³² Hanna Dylągowa, *Duchowieństwo katolickie...*, p. 138–149.

³³ Eugeniusz Niebelski, *Duchowieństwo lubelskie i podlaskie w powstaniu 1863 roku i na zesłaniu*, Lublin, 2002, p. 12; 2-asis papildytas leidimas: *Nieprzejednani wrogowie Rosji. Duchowieństwo lubelskie i podlaskie w powstaniu 1863 roku i na zesłaniu*, Lublin, 2008. Toliau cituojamas 1-asis leidimas.

³⁴ Eugeniusz Niebelski, *Duchowieństwo lubelskie...*, p. 409.

³⁵ Владимир М. Зайцев, *Социально-сословный состав участников восстания 1863 г. (Опыт статистического анализа)*, Москва, 1973.

patyrusius sukilimo dalyvius ir priėjo prie išvados, kad Lietuvoje ir Baltarusijoje, kur katalikų parapijos, kaip nurodo, jungė apie 40 % gyventojų, didelė katalikų dvasininkijos dalis dalyvavo arba prijautė sukilimui³⁶. Prie tokios išvados prieinama remiantis nubaustų dvasininkų iš lietuviškų ir baltarusiškų gubernijų statistika. Atkreiptinas dėmesys, kad imperijos valdžios taikytos represijos sukilimo metais katalikų dvasininkų atžvilgiu dažniausiai buvo ir iki šiol tebėra vertinamos kaip aktyvaus jų dalyvavimo sukilime pasekmė.

Konfesinio sukilimo aspekto profesionalių tyrimų pradžia lietuvių istoriografijoje sietina su Augustino Janulaičio ir Antano Alekno darbais. A. Janulaitis yra pirmojo išsamesnio teksto lietuvių kalba apie kunigo Antano Mackevičiaus vaidmenį sukilime autorius. Pasak A. Janulaičio, kunigas A. Mackevičius Surviliškio bažnyčioje paskelbė sukilimo Manifestą ir, nelaukdamas sukilėlių valdžios nurodymų, surinkęs pulką iš aplinkinių valstiečių, patraukė į mišką, taip padarydamas pradžią visos Lietuvos sukilimui³⁷. Kadangi to meto istoriografijos kontekste A. Janulaitis 1863 m. sukilimą vertino radikaliai kitaip, t. y. kaip lietuvių tautos kovos už laisvę etapą³⁸, taip inicijuodamas kryptį, kuri vėliau taps lietuvių istoriografijoje vyraujančia, kunigui A. Mackevičiui tyrėjas priskyre kovotojo už Lietuvos išvadavimą vaidmenį³⁹. A. Janulaičio pateikta A. Mackevičiaus įvaizdžio interpretacija perša prielaidą, kad savo konfratūrų tarpe jis pasekėjų neturėjęs, tad ir kalbėti apie Katalikų Bažnyčios įnašą į sukilimą tarsi nėra pagrindo. Sukilimo ir Katalikų Bažnyčios Lietuvoje problematikai reikšmingi yra A. Alekno studijos apie Žemaičių vyskupą M. Valančių skyriai, kuriuose istorikas, remdamasis šaltiniais, nagrinėja vyskupo požiūrį sukilimo atžvilgiu, aptaria pastangas gelbėti imperijos valdžios dalyvavimu sukilime apkaltintus vyskupijos dvasininkus⁴⁰. A. Alekna prieina prie išvados, kad M. Valančius uoliai kovojęs už Katalikų Bažnyčią, šioje „kovoje buvęs tamprus, bet lankstus. Todėl jo neišvertė ir tokia audra, kaip 1863 metų sukilimas“⁴¹.

Sovietiniais metais istoriografijoje konfesinis 1863 m. sukilimo aspektas fragmentiškai aptariamas visų apie sukilimą rašiusių autorių. Vyravo Katalikų Bažnyčios, kaip reakcinės struktūros, turėjusios tikslą „valstiečių sukilimui Lietuvoje

³⁶ Ten pat, p. 105, 107.

³⁷ Augustinas Janulaitis, 1863 m. sukilimo veikėjai Lietuvoje. III. Kunigas Antanas Mackevičius, sukilėlių vadas 1863 m., *Švietimo darbas*, 1921, Nr. 3–4, p. 30–40.

³⁸ Augustinas Janulaitis, *Sukilimas Lietuvoje 1863–1864 m.*, Kaunas, 1921.

³⁹ Pasak A. Janulaičio, „lenkų pagalba jam buvo tik priemonė Lietuvai išvaduoti“.

⁴⁰ Antanas Alekna, *Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius*, Klaipėda, [1923], p. 130–173.

⁴¹ Ten pat, p. 274.

primesti religinius ir lenkų nacionalistinius šūkius⁴², vaizdinus. Šiuo požiūriu prie išimčių priskirtinas Onos Maksimaitienės veikalas apie Lietuvos sukilėlių būrių karinius veiksmus⁴³. Atsiribojusi nuo politinės bei socialinės-ekonominės sukilimo problematikos, analizuodama sukilėlių vykdytas karines operacijas, tyrėja įvardija ir sukilėlių būriams vadovavusius katalikų dvasininkus, nagrinėja jų veiksmus kariniu aspektu, tačiau tuo metu istoriografijoje vyravusių ideologinių Katalikų Bažnyčios vertinimo klišių išvengia. Sovietiniais metais imamas kurti A. Mackevičiaus revoliucionieriaus įvaizdis, kur kunigystė yra tik priemonė jo pasirinktam tikslui pasiekti⁴⁴. Greta oficialaus, sovietinės ideologijos inspiruoto ir kurto A. Mackevičiaus revoliucionieriaus įvaizdžio to meto Lietuvoje funkcionavo ir neoficialus, kraštotyrininkų dėka ganėtinai plačiai skleistas jo, kaip kovotojo už Lietuvos laisvę, įvaizdis (čia sunku būtų pervertinti Gedimino Ilgūno, surengusio ne vieną ekspediciją A. Mackevičiaus kovų takais, indėlių). Lietuvai atgavus nepriklausomybę, A. Mackevičius kuriam laikui vėl tampa nekvestionuojamu Lietuvos laisvės šaukliu⁴⁵, tačiau jo priklausymas dvasininkų luomui nesureikšminamas. A. Mackevičiaus istoriografinio įvaizdžio kaitą lietuvių istoriografijoje konceptualiai išanalizavo D. Staliūnas⁴⁶.

Katalikų Bažnyčios Lietuvoje vaidmuo 1863 m. sukilime išsamiau pradėtas analizuoti XX a. antroje pusėje emigracijoje rašiusių lietuvių istorikų. Aštunto dešimtmečio pradžioje, taigi tuo metu, kai Lietuvos istorikai sukilimą vertinti tegalėjo pagal sovietinės ideologijos primestas schemas, K. R. Jurgėla 1970 m. išleistoje monografijoje apie sukilimą ne tik jį visapusiškai išnagrinėjo, įvardydamas šį reiškinį kaip lietuviško istorinio paveldo dalį, bet ir aptarė konfesinio veiksnio vaidmenį. Remdamasis daugiausia P. Kubickio veikalu, K. R. Jurgėla sudarė nuo imperijos valdžios sukilimo metais nukentėjusių kunigų sąrašą, polemizuodamas su sovietinės istoriografijos pateikiamomis Bažnyčios nuostatų sukilimo atžvilgiu interpretacijomis⁴⁷. Pasak K. R. Jurgėlos, dauguma dvasininkų dalyvavo sukilime, tačiau tyrėjas nesiėmė išsamiau aiškinti dvasininkijos įsitraukimo į ginkluotą kovą priežasčių ir paties proceso. Išsamiau Lietuvos katalikų dvasininkijos dalyvavimo

⁴² Žr., pvz.: Leonas Bičkauskas-Gentvila, *1863 metų sukilimas Lietuvoje*, Vilnius, 1958.

⁴³ Ona Maksimaitienė, *Lietuvos sukilėlių kovos 1863–1864 m.*, Vilnius, 1969.

⁴⁴ Juozas Žiugžda, *Antanas Mackevičius: 1863–1864 metų sukilimo reikšmė lietuvių tautos istorijoje*, Vilnius, 1971.

⁴⁵ Gediminas Ilgūnas, *Antanas Mackevičius: sukilimo žygiai ir kovos*, Vilnius, 2007.

⁴⁶ Darius Staliūnas, Antanas Mackevičius lietuvių istoriniame naratyve, *Naujasis Židinys-Aidai*, 2008, Nr. 6, p. 251–258.

⁴⁷ Kostas R. Jurgėla, *Lietuvos sukilimas 1862–1864 metais*, Boston, 1970.

sukilime temą į atskirą tyrimo objektą išskyres taip pat emigracijoje dirbęs istorikas kunigas Juozas Vaišnora priėjo prie išvados, kad aktyvus dvasininkijos dalyvavimas sukilimo rengime ir jo vykdyme lėmė ir prieš ją vykdytų represiją mastą⁴⁸. J. Vaišnora pateikė dėl sukilimo nukentėjusių Lietuvos dvasininkų statistiką, pastebėjo visus kunigus pritarus sukilimo idėjai ir konstatavo, kad anaip tol ne kiekvienas savo iniciatyva vienaip ar kitaip prisidėjo prie sukilimo, tačiau išsamiau dvasininkijos išitraukimo aplinkybių nenagrinėjo. Aštuntame dešimtmetyje Čikagoje buvo pakartotinai išleista minėtoji A. Alekno monografija apie M. Valančių su V. Trumpos įvadinio straipsniu⁴⁹, kuriame istorikas be kita ko aptarė M. Valančiaus poziciją sukilimo metais ir argumentuotai parodė istoriografinių (ir ne tik) kaltinimų Žemaičių vyskupui dėl pasyvios laikysenos nepagrįstumą, taip pat pateikė konceptualių įžvalgų apie patį sukilimą. Pasak V. Trumpos, „sukilimo vadai – dvarininkai ir dalis kunigų – be nusikratymo caro valdžia kitos savo originalios programos neturėjo. Tikrai nė vienas iš jų neturėjo nepriklausomos tautinės Lietuvos programos, kaip kartais tą programą mes dabar jiems stengiamės primesti“⁵⁰. Toks požiūris tuometinės istoriografijos kontekste buvo ganėtinai novatoriškas.

Atkūrus Lietuvoje nepriklausomybę ir atsiradus galimybei tyrinėti Bažnyčios istoriją, pasirodė ir darbų, kuriuose vienokiu ar kitokiu aspektu nagrinėjamos dvasininkijos nuostatos 1863 m. sukilime. Vienas pirmųjų leidinių – 1863 m. sukilimo tematikai skirtų straipsnių ir dokumentų rinkinys, kuriame buvo paskelbtas ir Neringos Češkevičiūtės glaustas tekstas apie katalikų dvasininkiją sukilime, pateikti nuo sukilimo nukentėjusių Žemaičių vyskupijos dvasininkų sąrašai ir Vidos Girininkienės parengtas 1865 m. spalio 23 d. Laikinojo karo lauko auditoriato pranešimas, kuriuo vyskupas M. Valančius kaltinamas dėl paramos sukilėliams⁵¹. Tačiau šį leidinį sudariusi ir kelių dokumentų publikacijas čia paskelbusi V. Girininkienė, kaip ir N. Češkevičiūtė, tyrimų šia kryptimi netęsė. Sukilimo tema vėl tapo aktuali artėjant vyskupo M. Valančiaus jubiliejinei sukakčiai. Šios sukakties kontekste buvo išleista ir konceptuali V. Merkio studija apie vyskupą M. Valančių. Plačiau aptaręs

⁴⁸ Juozas Vaišnora MIC, *1863 m. sukilimas ir dvasiškija*, Aidai, 1975, Nr. 6–9.

⁴⁹ Vincas Trumpa, *Motiejus Valančius – mokytas ir išmintingas žemaitis*, in: Antanas Alekna, *Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius*, Chicago, 1975, p. IX–XXX; tekstas perspausdintas Lietuvoje išleistame istoriko Gedimino Rudžio sudarytame V. Trumpos straipsnių rinkinyje: Vincas Trumpa, *Apie žmones ir laiką*, Vilnius, p. 116–143.

⁵⁰ Vincas Trumpa, *Motiejus Valančius – mokytas ir išmintingas žemaitis*, p. 137.

⁵¹ Neringa Češkevičiūtė, *Katalikų dvasininkai ir sukilimas, 1863–1864 metai Lietuvoje: straipsniai ir dokumentai*, sudarė Vida Girininkienė, Kaunas, 1991, p. 87–102; Vida Girininkienė, *Kaltinimas Motiejui Valančiui dėl paramos sukilėliams 1863 metais, 1863–1864 metai Lietuvoje...*, p. 103–111.

vyskupo bažnytinę, šviečiamąją, blaivybės veiklą, slaptą darbą lietuvių labui bei santykius su rusų administracija, tyrėjas pateikė ir vyskupo nuostatų sukilimo atžvilgiu analizę. Remiantis ligtoline istoriografija bei archyviniais šaltiniais atskleisti diplomatiniai vyskupo gebėjimai laviruoti ir argumentuotai paneigiama literatūroje vyravusi nuomonė sukilimo metais M. Valančių buvus imperijos valdžios pusėje. Bažnyčios vaidmens sukilime suvokimui vertingas ir V. Merkio pateiktas vyskupijos dvasininkų skirtingų laikysenų sukilimo metais aptarimas⁵².

Bažnyčios vaidmens sukilime problematika Lietuvoje kompleksiškai pradėta tirti pastaraisiais dešimtmečiais. Pažymėtinas Lietuvos istorijos institute 2004–2009 m. vykdytos tyrimo temos „Lietuvos krikščioniškoji dvasininkija ir 1863 m. sukilimas“ kontekste 2008 m. pavasarį Vilniuje vykusios tarptautinės konferencijos „Dvasininkija ir 1863 m. sukilimas Abiejų Tautų Respublikos žemėse“ skaitytų pranešimų pagrindu parengtų straipsnių rinkinys⁵³. Viena iš pagrindinių rinkinio siužetinių linijų – dvasininkijos laikysenos per ikisukiliminiu laikotarpiu vykusias manifestacijas ir sukilimo metu analizė. Čia publikuojami lietuvių tyrėjų straipsniai apima keletą problemos aspektų: analizuotas atskirų dvasininkų vaidmuo sukilime⁵⁴, nagrinėtas dvasininkijos požiūris į sukilimą⁵⁵, analizuotas religinis motyvas sukilėlių spaudiniuose⁵⁶, nagrinėta dvasininkijos pozicija manifestacijų laikotarpiu⁵⁷, tirtas sukilėlių ir dvasininkų santykis⁵⁸. Dvasininkijos santykio su sukilimu pristatymas atkreipė dėmesį į klausimus, kurie iki tol istoriografijoje nebuvo nagrinėti arba liesti labai fragmentiškai. Aukščiau minėtosios programos kontekste parengtas monografinis tyrimas apie Lietuvos katalikų dvasininkijos laikyseną ikisukiliminiame

⁵² Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius...*, p. 444–584.

⁵³ *Dvasininkija ir 1863 m. sukilimas buvusios Abiejų Tautų Respublikos žemėse*, straipsnių rinkinys, sud. Aldona Prašmantaitė, Vilnius, 2009.

⁵⁴ Algimantas Katilius, Rusijos imperijos valdžia ir Katalikų Bažnyčia Lenkijos Karalystėje sukilimo metais: kan. Julijonas Zaleskis, *Dvasininkija ir 1863 m. sukilimas...*, p. 229–251; Olga Mastianica, Dėl kun. Antano Mackevičiaus vadovavimo sukilėlių būriui 1863–1864, *Dvasininkija ir 1863 m. sukilimas...*, p. 203–211.

⁵⁵ Vilma Žaltauskaitė, Dvasininkai „litvomanai“ ir jų požiūris į 1863 metų sukilimą, *Dvasininkija ir 1863 m. sukilimas...*, p. 329–357; Paulius V. Subačius, Ar Antanas Baranauskas (ne)rašė apie 1863–1864 sukilimą?, *Dvasininkija ir 1863 m. sukilimas...*, p. 317–328.

⁵⁶ Zita Medišauskienė, Religija 1863–1864 m. sukilimo retorikoje, *Dvasininkija ir 1863 m. sukilimas...*, p. 269–298.

⁵⁷ Ieva Šenavičienė, Seinų vyskupijos katalikų dvasininkija 1863 m. sukilimo išvakarėse, *Dvasininkija ir 1863 m. sukilimas...*, p. 55–79.

⁵⁸ Aldona Prašmantaitė, Lietuvos katalikų dvasininkija ir 1863 m. sukilimo Manifestas, *Dvasininkija ir 1863 m. sukilimas...*, p. 103–130.

patriotiniame sąjūdyje⁵⁹ yra reikšmingas įnašas į Bažnyčios Lietuvoje vaidmens 1863 m. sukilime tyrinėjimus. Lygiai kaip ir Lietuvoje veikusių vienuolių vienuolių santykiui su sukilimu skirti Algimanto Katiliaus tyrimai⁶⁰. Šios knygos sumanymo ištakos taip pat sietinos su aukščiau minėta tyrimo programa. Kai kuriuos knygoje nagrinėjamus problemas aspektus esu pristaciausi mokslinėse konferencijose, aptarusi akademinuose leidiniuose spausdintuose straipsniuose⁶¹.

Istoriografinė apžvalga įgalina teigti, kad tema apie Katalikų Bažnyčios vaidmenį sukilime, įtaką jo eigai, nepaisant pastaraisiais metais pasirodžiusių naujų darbų, istoriografijoje, juolab lietuvių, kur šis tyrimo aspektas yra sąlyginai naujas, tebėra neišsemta. Turint omenyje Katalikų Bažnyčios vaidmenį po Lietuvos ir Lenkijos valstybės padalijimų XVIII a. pabaigoje Rusijos imperijos užimtosiose buvusios valstybės žemėse, Katalikų Bažnyčios bei apskritai konfesinio veiksnio vietą to meto visuomenėje, manoma, kad katalikų dvasininkijos laikysenos 1863 m. sukilime nuodugnesnė analizė įgalintų visapusiškiau vertinti tiek patį sukilimą, tiek epochos politinės bei socialinės raidos peripetijas.

Tyrimo tikslas ir uždaviniai. Pasirinkta Katalikų Bažnyčios ir 1863 m. sukilimo santykio tyrimo metodologinė prieiga sąlygota visų pirma istoriografinės situacijos ir, žinoma, šaltinių bazės. Monografiškai analizuota Lietuvos katalikų dvasininkijos laikysena ikisukiliminių patriotinių manifestacijų metais, Vilniaus

⁵⁹ Ieva Šenavičienė, *Lietuvos katalikų dvasininkija 1863 metų sukilimo išvakarėse*, Vilnius, 2010.

⁶⁰ Žr., pvz.: Algimantas Katilius, Marijonų vienuolynai 1863 sukilime ir jų uždarymas, *LKMA Metraštis*, t. 30, 2007, p. 379–398; Algimantas Katilius, Lietuvos vienuolių dalyvavimas 1863 sukilime, *LKMA Metraštis*, t. 32, 2009, p. 79–112.

⁶¹ Žr., pvz.: Aldona Prašmantaitė, Dėl Žemaičių vyskupijos dvasininkų Dovydaičių dalyvavimo 1863 m. sukilime, *Lietuvos istorijos metraštis*. 2006, t. 2, 2007, p. 15–34; Aldona Prašmantaitė, Vilniaus vyskupijos katedros kapitula ir 1863 m. sukilimas, *Lituanistica*, 2008, t. 54, Nr. 1 (73), p. 19–34; Aldona Prašmantaitė, Zeslanie biskupa wileńskiego Adama Stanisława Krasieńskiego: zasłużona kara czy przypadek, *Zesłańcy postyczniowi w Imperium Rosyjskim*, Studia dedykowane Profesor Wiktorii Śliwowskiej, red. Eugeniusz Niebelski, Lublin, 2008, p. 105–118; Aldona Prašmantaitė, Biskup wileński Adam Stanisław Krasieński w powstaniu styczniowym – między lojalizmem a patriotyzmem, *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, Olsztyn, 2006, t. 1, p. 89–98; Aldona Prašmantaitė, Władze carskie wobec biskupa wileńskiego Adama Stanisława Krasieńskiego w okresie powstania styczniowego, *Młodsza Europa. Od średniowiecza do współczesności*, red. Jan Jurkiewicz, Roman R. Józefiak, Wojciech Strzyżewski, Zielona Góra, 2008, p. 427–439; Aldona Prašmantaitė, Księża dekanatu białostockiego ukarani za udział w powstaniu styczniowym. Szkic do portretu zbiorowego, *Między Rzeczpospolitą a Nowosybirskiem, Księga Jubileuszowa dedykowana ks. Marianowi Radwanowi SCJ*, red. Irena Wodzianowska, Hubert Łaszkievicz, Lublin, 2012, p. 169–183.

ir Žemaičių vyskupijų hierarchų, ypač vyskupo M. Valančiaus santykis su sukilimu taip pat yra nagrinėtas. Tačiau Katalikų Bažnyčios Lietuvoje kaip institucinės struktūros vaidmuo sukilime, sukilėlių ir dvasininkų santykis nėra išsamiau tirtas. Įdėmiau neanalizuotas dvasininkų įsitraukimo į ginkluotą kovą mechanizmas, lygiai taip pat nėra išsamiau aptarti dvasininkams imperijos valdžios taikytų bausmių mastai ir pobūdis. Dalis Lenkijos Karalystės vyskupijų dvasininkų oficialiai parėmė raudonųjų vadovaujamą Centrinį tautinį komitetą 1862 m. antroje pusėje vykusiuose vyskupijų dvasininkų suvažiavimuose, dalyvavo sukilimo vadovybės darbe, tačiau apie Lietuvos katalikų dvasininkijos suvažiavimus ar iš anksto deklaruotą paramą sukilimo vadovybei nėra žinoma. Pastaroji aplinkybė perša prielaidą, kad tai galėjo turėti įtakos jų santykio sukilimo atžvilgiu pobūdžiui.

Katalikų Bažnyčios Lietuvoje, kaip hierarchinės socialinės struktūros, siejamos su buvusio valstybingumo tradicija, vaidmenį 1863 m. prasidėjusioje ginkluotoje kovoje už laisvę siekiama atskleisti per Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų hierarchų ir dvasininkijos pozicijų analizę. Susitelkta ties penkiais pagrindiniais aspektais:

- 1) teritorinės erdvės, kuri sukilimo metais buvo pavaldi Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų hierarchams, aptarimu. Laikomasi nuostatos, kad pastarųjų vyskupijų administracinės struktūros vaizdas ne tik teikia galimybę iliustruoti teritorines aprėptis, atskleisti apie parapinę bažnyčią susitelkusios katalikų bendruomenės, kaip potencialios sukilimo jėgos, statistinius parametrus, bet ir įgalina vaizdžiai charakterizuoti parapijų ir dekanatų tinklą, sukilimo metais dėl įvairių veiksnių tapusį neformalia sukilėlių organizacijos atramine baze bei atlikusį sukilimo agitacijos komunikacinio kanalo vaidmenį.
- 2) sukilėlių pozicijos Katalikų Bažnyčios institucijos (hierarchų ir dvasininkijos) atžvilgiu nagrinėjimu. Siekiama išryškinti sukilimo vadovų požiūrį, atskleisti sukilėlių santykio su dvasininkija peripetijas.
- 3) Bažnyčios hierarchų ir dvasininkijos santykio su sukilimu nagrinėjimu. Atsižvelgiant į istoriografijoje pastaraisiais metais ryškėjančią tendenciją peržiūrėti iki šiol vyravusį teiginį apie masinį katalikų dvasininkijos dalyvavimą sukilime, susitelkta ties sukilimo metais parapijose tarnavusių diecezinių dvasininkų ir vienuolių tyrimu. Laikomasi nuostatos, kad dėl savo tarnystės pobūdžio jie turėjo geresnes galimybes formuoti savo parapijiečių, kaip potencialių sukilimo dalyvių (ar jo priešininkų), poziciją. Tuo anaiptol nenorima ignoruoti ar juo labiau neigti vienuolių vaidmens sukilime, bet manoma, kad tai gali būti atskiro tyrimo objektas.
- 4) imperijos vietos valdžios santykio su Katalikų Bažnyčia analize, susitel-

kiant ties imperijos valdininkų naudotų dvasininkijos disciplinavimo ir diskreditacijos⁶² priemonių aptarimu. Imperinės administracijos taikytas karinių administracinių priemonių arsenalas laikomas svarbia šio santykio išraiška.

- 5) parapijose tarnavusių dvasininkų, imperijos valdžios kaltintų ir baustų už dalyvavimą sukilime, šaltiniais argumentuoto registro parengimu. Manoma, kad susisteminti duomenys įgalina ne tik vaizdžiai iliustruoti imperijos valdžios taikytų represinių priemonių apimtį, bet ir formuluoti istoriografiškai naujus vertinimus. Be to, toks registras galėtų tapti dėl dalyvavimo sukilime kaltintų ir baustų Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų išsamesnio žinyno ar prozopografinio tyrimo pagrindu.

Laikomasi nuostatos, kad nuodugnesni šių klausimų tyrimai leistų pateikti išsamesnį Katalikų Bažnyčios vaidmens buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėse, kurios po Abiejų Tautų Respublikos padalijimų atiteko Rusijos imperijai, sukilimo metais vaizdą.

Tyrimo šaltinių charakteristika. Temos analizei reikalingų šaltinių masyve pagal dokumentų kilmę (iš dalies ir pobūdį) galima išskirti tris jų grupes: a) bažnytinės proveniencijos dokumentacija; b) imperijos represinių institucijų medžiaga; c) kaip sukilėlių veiklos pasekmė atsiradę dokumentai.

Didžiausias archyvinių bažnytinės proveniencijos dokumentų, galinčių teikti duomenų apie Bažnyčios Lietuvoje reakciją į ginkluotą sukilimą, korpusas yra sukauptas Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų kurijų bei dvasinės konsistorijos fonduose. Pagrindinė Vilniaus vyskupijos dokumentų dalis saugoma Lietuvos valstybės istorijos archyve (LVIA), vyskupijos kurijos (f. 694) ir dvasinės konsistorijos (f. 604), kiti – Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos (LMAVB) Rankraštyne (f. 43, f. 318). Žemaičių vyskupijos konsistorijos ir kurijos fondų dokumentai saugomi LVIA (f. 669, f. 1671). Bažnytiniuose fonduose esantys glausti dekanų pranešimai apie suimtus jiems pavaldaus dekanato kunigus, pačių parapijose tarnavusių kunigų raštai vyskupui bei vyskupijos administratoriui (Vilniaus vyskupijos atveju po 1863 m. birželio) ar dekanui apie suimtus konfratrus leidžia susidaryti vaizdą apie imperinės valdžios vykdytų represijų prieš dvasininkiją mastą, tačiau nėra informatyvūs dvasininkų laikysenos sukilimo atžvilgiu tyrimui, kaip galima būtų tikė-

⁶² Disciplinavimo ir diskreditacijos sąvokas, kaip konfesinės politikos paradigmas, išsamiai aptarė M. Dolbilovas minėtame veikalė, žr.: Михаил Долбилов, *Русский край, чужая вера...*, p. 44–55.

tis. Vyskupų aplinkraščiai dekanams, pastoraciniai laišakai parapijiečiams sukilimo klausimu iš pirmo žvilgsnio perša prielaidą, kad tai galėtų būti reprezentatyvūs šaltiniai Katalikų Bažnyčios Lietuvoje pozicijai ginkluoto sukilimo atžvilgiu atskleisti. Tačiau išsamesnė tiek paties teksto ir ypač parengimo aplinkybių analizė įgalina argumentuotai teigti, kad pastarieji dokumentai, kaip ir minėtieji pranešimai apie suiminėjamus vyskupijos kunigus, yra kritiškai vertintini šaltiniai tiek Vilniaus, tiek Žemaičių vyskupijų hierarchų, kaip patikimų Bažnyčios politikos reprezentantų, laikysenos sukilimo atžvilgiu nagrinėjimui, bet ganėtinai informatyvūs imperijos valdžios vykdytos politikos Katalikų Bažnyčios atžvilgiu tyrimui. Faktas, kad dalis šių dokumentų imperijos vietos valdžios iniciatyva buvo paviešinta jau sukilimo metais⁶³, dalis – po kelių dešimtmečių⁶⁴, yra pats savaime iškalbingas. Pirmąkart visus M. Valančiaus parengtus pastoracinius laiškus dėl sukilimo (kai kurie tyrėjų jau buvo skelbti) ir naujai surastą vieno iš jų projektą paskelbė istorikas V. Merkys ir kalbininkė Birutė Vanagienė⁶⁵. Konstatavęs, kad jie buvo inspiruoti rusų valdžios pareigūnų, mokslininkas atkreipė dėmesį į naujai surastą 1863 m. rugsėjo 6 d. M. Valančiaus laiško projektą, kuris teikia duomenų vyskupą mėginus išsisukti nuo tiesmukų administracijos nurodymų⁶⁶. Katalikų Bažnyčios Lietuvoje valdymo priežiūra XIX a. buvo Kitatikių dvasinių reikalų departamento, sukilimo metais veikusio Vidaus reikalų ministerijos struktūroje, kompetencija. Tad bažnytinės proveniencijos kategorijai šio departamento dokumentai, saugomi Rusijos valstybės istorijos archyve (RVIA, f. 821), galėtų būti priskiriami tik su tam tikra išlyga – pagal duomenų pobūdį jie yra arčiau antrosios, t. y. represinių institucijų, dokumentų grupės. Temos analizei pasirinktu aspektu vertingos šiame fonde esančios dalyvavimu sukilime kaltintų dvasininkų bylos, Vidaus reikalų ministerijos susirašinėjimas su įvairių gubernijų gubernatoriais, Kitatikių dvasinių reikalų departamento

⁶³ Žemaičių vyskupo 1863 m. rugsėjo 6 d. pastoracinis laiškas, kuriuo pasmerkiamas sukilimas, Vilniaus generalgubernatoriaus iniciatyva nedelsiant išverstas į lenkų bei rusų kalbas ir išspausdintas atskiru spaudiniu kelių tūkstančių tiražu. Paskelbtas taip pat ir *Kurjer Wileński*, 1863, Nr. 103.

⁶⁴ Tiesa, jau nebūtinai buvusių tik bažnytinės proveniencijos fonduose. Žr., pvz., Vilniaus vyskupo 1863 m. sausio 31 d. aplinkraštis vyskupijos dvasininkijai, kuriuo draudžiama dvasininkams įsitraukti į politiką: *Архивные материалы Муравьевского музея, относящиеся к польскому восстанию 1863–1864 г. г. в пределах Северо-Западного* [toliau – АМММ], книга 6, часть 1, составил Александр Иванович Миловидов, *Виленский временник*, Вильно, 1913, p. 247.

⁶⁵ Motiejus Valančius, *Ganytojiški laišakai*, parengė Vytautas Merkys, Birutė Vanagienė, *Historiae Lituaniae Fontes Minores*, Vilnius, 2000, p. 156–174.

⁶⁶ Vytautas Merkys, Įvadas, in: Motiejus Valančius, *Ganytojiški laišakai*, p. 8; laiško projektas – ten pat, p. 160–166.

susirašinėjimas su Romos katalikų kolegija prie Vidaus reikalų ministerijos bei vyskupijų konsistorijomis.

Vienas iš pagrindinių šaltinių, aiškinantis administracinę vyskupijų struktūrą pagal dekanatus ir parapijas, parapijiečių bei diecezinės dvasininkijos statistiką ir dvasininkų tarnystės vietas sukilimo metais – vyskupijų liturginiuose kalendoriuose, vadinamosiose rubricelėse, spausdinti duomenys⁶⁷.

Bažnytinės proveniencijos dokumentacijai galėtų būti priskirti ir dvasininkų atsiminimai bei užrašai. Žinių apie sukilimą ir dėl sukilimo imperijos valdžios nubaustus vyskupijos dvasininkus savo pastabose paliko vyskupas M. Valančius⁶⁸. Tyrėjai yra ne kartą pasitelkę M. Valančiaus pateiktus duomenis, ypač dėl dalyvavimo sukilime nukentėjusių dvasininkų statistiką. Vyskupo sudarytas dalyvavimu sukilime kaltintų ir imperijos valdžios nubaustų Žemaičių vyskupijos dvasininkų sąrašas iki šiol istoriografijoje vertintas kaip nekvestionuotinas šaltinis. Tačiau atlikus išsamesnę analizę paaiškėjo, kad M. Valančiaus pateiktame sąrašė nubaustų dvasininkų biografiniai duomenys, ypač tarnystės vietos, ne visada tiksliai nurodyti, o ir pats sąrašas toli gražu nėra išbaigtas⁶⁹. Šiuo konkrečiu atveju pastebėti netikslumai reiškia tik tiek, kad, kaip ir kiekvienas šaltinis, M. Valančiaus *Užrašai* turėtų būti kritiškai vertinami, bet dėl to nepraranda svarbos nagrinėjamai temai. Vilniaus vyskupas A. S. Krasinskis savo *Atsiminimuose* sukilimo temą paliečia itin glaustai, kiek plačiau pateikdamas savo suėmimo ir tremties kelionės epizodą⁷⁰.

⁶⁷ *Directorium horarum canonicarum et missarum pro dioecesi Vilnensi in AD MDCCCLXIII. Auctoritate et mandato Excellentissimi, Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Adami-Stanislai Krasinski Dei miseratione et S. Sedis Apostolicae gratia Episcopi Vilnensis, S. Th. Doctoris, Ordinum S. Vlodimiri 3.clas., S. Annae 2. Clas. Et S. Stanislai 2.clas. Equitis, Vilnae, 1862; Directorium horarum canonicarum et missarum pro dioecesi Vilnensi in AD Bissextilem MDCCCLXIV. Auctoritate et mandato Excellentissimi, Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Adami-Stanislai Krasinski Dei miseratione et S. Sedis Apostolicae gratia Episcopi Vilnensis, S. Th. Doctoris, Ordinum S. Vlodimiri 3.clas., S. Annae 2. Clas. Et S. Stanislai 2.clas. Equitis, Vilnae, 1863; Directorium horarum canonicarum et missarum in AD MDCCCLXIII, auctoritate et mandato Excellentissimi, Illustrissimi ac Reverendissimi domini Mathiae Casimiri Wołonczewski, Dei et Apostolicae Sedis Gratia, Episcopi Samogitiensis, Vilnae, 1862; Directorium horarum canonicarum et missarum in AD MDCCCLXIV, auctoritate et mandato Excellentissimi, Illustrissimi ac Reverendissimi domini Mathiae Casimiri Wołonczewski, Dei et Apostolicae Sedis Gratia, Episcopi Samogitiensis, Vilnae, 1863.*

⁶⁸ Motiejus Valančius, *Namų užrašai*, parengė Aldona Prašmantaitė, Vilnius, 2003.

⁶⁹ Išsamiau žr.: Aldona Prašmantaitė, Powstanie styczniowe w pamiętnikach żmudzkiego bpa Macieja Wołonczewskiego, *Themis Polska Nova*, 2013, Nr. 2(5), p. 204–220.

⁷⁰ Adam Stanisław Krasinski, *Wspomnienia*, Kraków, 1900 [1901]; redakcinės *Atsiminimų* rankraščio versijos fragmentais papildytas, komentarais aprūpintas vertimas į lietuvių kalbą: Adomas Stanislovas Krasinskis, *Atsiminimai*, parengė Aldona Prašmantaitė, Vilnius, 2013.

Išlikę dėl dalyvavimo sukilime kaltintų ir tremtinių nubaustų dvasininkų atsiminimai vertingi pirmiausia tyrinėjantiems 1863 m. sukilimo tremtinių istoriją, tačiau kai kurie fragmentai teikia duomenų ir apie suėmimą, kalinimą bei tardymo procesą. Šiuo požiūriu dėmesio verti Vaclovo Biržiškos parengti ir publikuoti į Archangelsko guberniją ištremto buvusio Ylakių vikaro kunigo Mato Veito⁷¹ bei buvusio Ariogalos klebono kunigo Anupro Jasevičiaus, ištremto į Irkutsko guberniją ir vėliau perkelta į Tunkos gyvenvietę, atsiminimai⁷². Pastarieji, beje, rašyti lietuvių kalba. Neretas dvasininkas kaltintas „maištingų“ pamokslų sakymu, tačiau jų tekstų neišlikę (bent kol kas tokių nepavyko rasti). Išimtis – Čekiškės vikaro kunigo Aleksandro Vitarto (Vytarto), buvusio sukilėlių būryje, sukilėliams lietuvių kalba pasakytas pamokslas, kurį, atskira knygele išspausdintą, Paryžiuje surado Mykolas Biržiška ir kuris 1931 m. perspausdintas vienoje iš Vinco Krėvės-Mickevičiaus redaguoto *Tautos ir žodžio* knygų⁷³. Koku būdu pamokslo tekstas pateko į Paryžių ir kieno rūpesčiu išspausdintas – klausimai, kilę jau *Tautos ir žodžio* redaktoriui, iki šiol tebėra neatsakyti. Pamokslo autoriaus likimo paslaptis kol kas lieka neatskleista – M. Valančius jį nurodė žuvus kautynėse ties Čekiške (pagal datas – po savaitės, kai pasakė minėtąjį pamokslą). Pamoksle dvasininko išsakytas požiūris į sukilimą jau savaime daro šį tekstą dėmesio vertu. Bažnyčios pozicijos sukilime sampratai naudingi yra Varšuvos arkivyskupo Zygmunto Szczęsny Felińskio⁷⁴ ir vieno iš sukilimo vadovų Lenkijos Karalystėje, sukilimo metais leisto periodinio leidinio *Głos Kapłana Polskiego* įkūrėjo, kunigo Karolio Mikoszewskio atsiminimai⁷⁵.

Gausiausią ir pasirinktam tyrimo aspektui informatyviausią dokumentų grupę sudaro imperijos represinių institucijų, dalis kurių buvo specialiai įkurtos 1863 m. pradžioje prasidėjus ginkluotai kovai, dokumentai: karinių viršininkų, tardymo komisijų pranešimai apie suimtus dvasininkus, dalyvavimu sukilime ar jo rėmimu kaltinamų dvasininkų tardymo protokolai etc. Šiuo požiūriu ypač vertingos medžiagos esama Lietuvos valstybės istorijos archyvo (LVIA) fonduose. Pažymėtina, kad dalyvavimu sukilime kaltintų dvasininkų bylos nagrinėtos lygia greta su pa-

⁷¹ Matas Veitas, Atsiminimai iš 1863 m., *Mūsų senovė*, t. 2, Kaunas, 1937.

⁷² Anupras Jasevičius, Išžginimas ir sugrįžimas, *Mūsų senovė*, t. 2–3, Kaunas, 1938–1940.

⁷³ Kun. Aleksandro Vytarto 1863 m. pamokslas, *Tauta ir žodis*, VII knyga, Kaunas, 1931, p. 336–340.

⁷⁴ Zygmunt Szczęsny Feliński, *Pamiętniki*, opracował Eligiusz Kozłowski, Warszawa, 2009 [ankstesni leidimai – 1911 (parengtas Stanisława Smółkos), 1986]; Z. S. Felińskis 2009 m. paskelbtas šventuoju.

⁷⁵ Karol Mikoszewski, *Pamiętniki moje*, opracował Ryszard Bender, Warszawa, 1987.

sauliečių, t. y. dvasininkų, įtartų juos esant vienaip ar kitaip susijusius su ginkluota kova, likimas lemtas pasaulietinių represinių institucijų priimtų sprendimų. Temai reikšmingas ir Laikinojo karo lauko auditoriato prie Vilniaus karinės apygardos kariuomenės štabo fondas (f. 1248), kuriame sukaupta dalis svarbesnėmis laikytų sukilimo dalyvių, tarp jų dvasininkų, baudžiamųjų karo lauko teismo bylų. Duomenų apie kaltintus dvasininkus ir jiems taikytas bausmes galima rasti ir šiame fonde esančiuose Auditoriato protokoluose. Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų dvasininkų karo lauko teismų nuosprendžių, kaip ir tardymo bylų, esama tarp LVIA saugomo Vilniaus karinės apygardos kariuomenės štabo, kuris iki įsteigiant Auditoriatą tyrė svarbiausias sukilimo dalyvių bylas, fondo (f. 494) dokumentų. Temai svarbios medžiagos esama ir Vilniaus politinių bylų tardymo komisijos (f. 438), Trakų politinių bylų tardymo komisijos (f. 442) bei Kauno gubernijos 1863 m. sukilimo dalyvių politinių bylų tardymo komisijos (f. 440) fonduose. Dvasininkų tardymo dokumentų yra išlikę Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos fonde (f. 378), ypač šio fondo Politinio skyriaus dokumentų masyve. Naudotasi ir LVIA esančio M. Muravjovo muziejaus fondo (f. 439) dokumentais (generalgubernatoriaus korespondencija, imperijos valdžios aplinkraščiai, ištremtų dvasininkų sąrašai etc.). Turint omenyje, kad LVIA tyrėjui svarbi informacinė duomenų bazė (fondų apyrašai, dokumentų aprašai, rodyklės) kol kas nėra deramai sutvarkyta, renkant medžiagą nagrinėjamai temai šiame archyve labai pravarti buvo Liublino universiteto profesoriaus, kunigo Mariano Radwano parengta fondų rodyklė⁷⁶.

Pažymėtina, kad tarp represinių institucijų dokumentacijos neretai galima rasti ir dokumentų (sukilimo Manifesto spaudiniai, sukilėlių vadų rašteliai dvasininkams etc.), čia patekusių kaip įkalčių medžiaga, rasta pas dalyvavimu sukilime kaltintus dvasininkus. Temai vertingos medžiagos yra ir Kauno apskrities archyve (KAA) esančiame Kauno gubernatoriaus fonde (f. I-50) bei šiame archyve saugomų Kauno gubernijos apskričių fonduose (f. I-33, f. I-477). KAA saugomo Kauno gubernijos valstybės turtų valdybos fondo ūkio ir kontrolės skyrių bylų dokumentuose (f. I-62) yra duomenų apie dvasininkams taikytą turto sekvestro bausmę.

Lietuvos nacionaliniame muziejuje (LNB Rankraštija) saugomuose 1989 m. Vilniaus Šv. Pranciškaus Asyžiečio (Bernardinų) bažnyčioje restauracijos metu rastuose 1863 m. sukilimo dokumentuose iš slaptos sukilėlių archyvo yra duome-

⁷⁶ *Inwentarz materiałów do dziejów Kościoła katolickiego w Archiwum Wileńskiego Gubernatora Wojennego*, opracował Marian Radwan, Lublin, 1997; pavadinimas tik iš dalies atspindi turinį – rodyklėje pateikta informacija ir apie f. 438, f. 439, f. 1248 esančius Katalikų Bažnyčios reikalus liečiančius dokumentus.

nų ir apie dvasininkiją sukilimo metais. Dokumentų pobūdis (vyrauja nuorašai ir juodraščiai, tačiau esama ne tik kaip sukilėlių veiklos pasekmė atsiradusių, bet ir imperijos vietos valdininkų rašytų) perša prielaidą, kad slėptuvės atsiradimas gali būti kažkaip susijęs su šioje bažnyčioje sukilimo metais tarnavusiais dvasininkais.

Rusijos valstybės istorijos archyve saugomame Vidaus reikalų ministro kanceliarijos fonde (*Российский государственный исторический архив*, RVIA, f. 1282) temai bene reikšmingiausias yra susirašinėjimas su imperijos vietos valdžios pareigūnais dėl dalyvavimu sukilime kaltintų dvasininkų (generalgubernatoriaus raštai apie padėtį jam valdyti patikėtoje teritorijoje sukilimo metais, Katalikų Bažnyčios vaidmenį etc.). Kai kurie šio fondo dokumentai dubliuojasi su Imperatoriaus asmeninės kanceliarijos trečiojo skyriaus pirmosios ekspedicijos fondo, esančio Valstybiniame Rusijos Federacijos archyve (*Государственный архив российской федерации*, GARF, f. 109, 1-aja eksp.), dokumentais, tačiau yra ir dokumentų, kurie vienu ar kitu aspektu įgalina susidaryti išsamesnį vaizdą tiek apie dalyvavimu sukilime kaltintų dvasininkų bausmes, tiek apie jų suėmimo aplinkybes. Čia be kita ko sutelkti ištremtų dvasininkų ir jų artimųjų prašymai imperijos žandarų valdybos viršininkui teikia galimybę tremties laikotarpio analizei, kuri neįeina į pasirinktą tyrimo aspektą. Vertingų duomenų, ypač apie į valdžios akiratį sukilimo metais pakliuvusius dvasininkus, ilgiau ar trumpiau kalintus kalėjimuose ir tvirtovėse, yra Rusijos valstybės karo istorijos archyvo fonduose (RGVIA, kolekcija „Sukilimas Lenkijoje, Lietuvoje ir Baltarusijoje“).

Ganėtinai nemažai, ypač lyginant su kitomis čia išskirtomis dokumentų grupėmis, represinių institucijų dokumentų – ištisai ar atskirais fragmentais – jau yra paskelbta. Be aukščiau minėtų A. Milovidovo parengtų ir 1913–1915 m. išspausdintų sukilimą liečiančių dviejų dalių M. Muravjovo muziejaus dokumentų rinkinio, dėmesio verta yra Nikolajaus Cylovo parengta M. Muravjovo potvarkių rinktinė⁷⁷ bei A. Milovidovo sudaryta M. Muravjovo potvarkių ir korespondencijos dėl katalikų dvasininkijos rinktinė⁷⁸. Pasirinktos temos analizei vertingi yra ir sutelktomis Lietuvos, Lenkijos, Baltarusijos ir Rusijos mokslininkų pajėgomis minint jubiliejinę sukilimo 100 metų sukaktį XX a. septintame dešimtmetyje atskirais tomiais išleisti dokumentų rinkiniai, visų pirma ginkluotos kovos laiką apimantis

⁷⁷ *Сборник распоряжений графа Михаила Николаевича Муравьева по усмирению польского мятежа в Северо-Западных губерниях 1863–1864*, составил Николай Цылов, Вильна, 1866.

⁷⁸ *Распоряжения и переписка гр. М. Н. Муравьева относительно римско-католического духовенства в Северо-Западном крае*, Вильна, 1910.

tomas⁷⁹ bei sukilimo valdžios dokumentams skirtas rinkinys⁸⁰. Tiesa, dokumentų apie Katalikų Bažnyčią sukilimo metais ar dėl sukilimo į imperijos valdžios akira-
tį pakliuvusią katalikų dvasininkiją dokumentų rinkinio tomuose yra tik vienas ki-
tas – pagrindinis dėmesys sutelktas į dokumentus, liudijančius valstiečių dalyva-
vimą sukilime.

Tarp paskelbtų archyvinių dokumentų, svarbių Katalikų Bažnyčios vaidmens sukilimo metais analizei, išskirtinas minėtasis XX a. ketvirtame dešimtmetyje iš-
leistas, iki šiol mokslinės vertės nepraradęs, monumentalus tuomečio Sandomiero
vyskupo sufragano P. Kubickio veikalas apie už Bažnyčią ir Tėvynę 1861–1915 m.
kovojušius kunigus. Remdamasis pirmiausia imperinės proveniencijos archyvi-
niais šaltiniais, autorius pateikė išpūdingą nuo imperinės valdžios nukentėjusių
dvasininkų, tarp jų ir kaltintų dalyvavimu 1863 m. sukilime, žinyną. Pirmieji trys
žinyno tomai apėmė buvusios Lenkijos Karalystės teritorijos⁸¹, kiti keturi – buvu-
sios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemių katalikų dvasininkiją⁸². Trečioji
šio veikalo dalis, kurios išleistas tiktai vienas tomas, buvo skirta pirmųjų dvejų
keliatomių dalių papildymams⁸³. Jau į veikalo pavadinimą iškelta kunigo-kovotojo
sąvoka rodo autorių siekus surinkti medžiagą apie už Tėvynę ir Bažnyčią kovoju-
sius dvasininkus. Dvasininkai, turėję kitokią nuostatą ar atvirai bendradarbiavę su
imperijos valdžia, P. Kubickio nedomino. Antrosios dalies įvade P. Kubickis rašo
turėjęs tikslą „surasti šaltiniuose (archyviniuose) jų [katalikų dvasininkų – A. P.]
pasiaukojančios ir Rusijos valdžios baustos veiklos dėl Bažnyčios ir Tėvynės pėdsa-

⁷⁹ *Восстание в Литве и Белоруссии 1863–1864 гг. / Sukilimas Lietuvoje ir Baltarusijoje 1863–1864 m. / Паўстанне у Літве і Беларусі 1863–1864 гг. / Powstanie na Litwie i Białorusi 1863–1864 r* [toliau – *Sukilimas Lietuvoje ir Baltarusijoje 1863–1864 m.*], Москва, 1865.

⁸⁰ *Dokumenty Komitetu Centralnego Narodowego i Rządu Narodowego 1862–1864 / Документы Центрального комитета и Национального правительства 1862–1864* [toliau – *Dokumenty KCN i RN*], do druku przygotował Dawid Fajnhauz, Wrocław–Warszawa–Kraków, 1968.

⁸¹ Paweł Kubicki, *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i Ojczyzny w latach 1861–1915. Materiały z urzędowych świadectw władz rosyjskich, archiwów konsystorskich, zakonnych i prywatnych*, opracował Paweł Kubicki, biskup sufragan sandomierski, cz. 1, Dawne Królestwo Polskie, t. 1–3, Sandomierz, 1933.

⁸² Paweł Kubicki, *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i Ojczyzny w latach 1861–1915. Materiały z urzędowych świadectw władz rosyjskich, archiwów konsystorskich, zakonnych i prywatnych*, opracował Paweł Kubicki, biskup sufragan sandomierski, cz. 2, Dawna Litwa i Białoruś, t. 1–3, Sandomierz, 1936, t. 4, Sandomierz, 1938.

⁸³ Paweł Kubicki, *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i Ojczyzny w latach 1861–1915. Materiały z urzędowych świadectw władz rosyjskich, archiwów konsystorskich, zakonnych i prywatnych*, opracował Paweł Kubicki, biskup sufragan sandomierski, cz. 3, uzupełniająca pierwsze dwie, t. 1, Sandomierz, 1939.

kus, pateikiant juos kaip istorinę medžiagą istorikams ar monografių autoriams⁸⁴. P. Kubickiui rūpėjo atskleisti nuolatinę dvasininkijos tarnystę dėl Bažnyčios ir Tėvynės, akcentuojant, kad „tautai pakilus į kovą už savo šventą reikalą, jos dvasiniai vadovai ramiu miegu nemiegojo ir nenusišalino, iš tolo stebėdami kovojusius už krašto laisvę“⁸⁵.

Imperijos vietos valdininkų dėl dalyvavimo sukilime taikytų represijų analizei vertingas yra XX a. trečio dešimtmečio pradžioje išleistas Wacławo Studnickio parengtas žinynas apie mirties bausmę nubaustuosius⁸⁶. Autorius ne tik sudarė pirminių šaltinių duomenimis grįstą dėl dalyvavimo sukilime mirties bausmę nubaustųjų sąrašą (dvasininkai čia įtraukti į bendrą sąrašą), nurodydamas kada, kur, už ką ir kieno sprendimu bausmė įvykdyta, bet ir pateikė represijas reglamentavusių imperinės valdžios įsakų, potvarkių etc. fragmentų vertimus į lenkų kalbą, vieną kitą glaustai pakomentuodamas.

Archyvuose išlikę dokumentai apie kunigą A. Mackevičių, vieną iš nedaugelio sukilime aktyviai dalyvavusių katalikų dvasininkų, atskiru leidiniu buvo paskelbti XX a. aštunto dešimtmečio pabaigoje (su vertimu į lietuvių kalbą)⁸⁷. Vienas iš svarbesnių šiame leidinyje skelbtų dokumentų yra A. Mackevičiaus duoti parodymai. Pastaraisiais metais istorikas D. Staliūnas suabejojo šio šaltinio patikimumu (pasak tyrėjo, šis šaltinis yra gana problemiškas dėl ekstremalių jo atsiradimo aplinkybių) ir vertimo į lietuvių kalbą adekvatumu⁸⁸. D. Staliūno mintį išplėtojo I. Šenavičienė, kuri, analizuodama leidinyje publikuojamų dokumentų lietuvišką tekstą, priėjo prie išvados, kad vertimu implikuojamas pageidaujamas A. Mackevičiaus įvaizdis, todėl, kaip neadekvatus kontekstui, pasak tyrėjos, šis vertimas mokslinėje apyvartoje nevertotinas⁸⁹. Turint omenyje, kad leidinyje publikuojami dokumentai ir originalo kalba, priekaištai dėl vertimo neneigia paties šaltinio vertės, juolab kad kai kurie jų taip pat diskutuoti. Ta aplinkybė, kad parodymai duoti mirties aki-vaizdoje, vargiai gali būti pakankamas argumentas diskutuoti dėl jų patikimumo ar nepatikimumo, juolab A. Mackevičiaus atveju. Kadangi tyrėjams iki šiol nepavyko

⁸⁴ Ten pat, d. 2, t. 1, p. VI.

⁸⁵ Ten pat, d. 2, t. 1, p. VII.

⁸⁶ Wacław Studnicki, *Rok 1863. Wyroki śmierci*, Wilno, 1923.

⁸⁷ *Antanas Mackevičius. Laiškai ir parodymai*, sud. Ona Maksimaitienė, Rita Strazdūnaitė, Vilnius, 1988.

⁸⁸ Darius Staliūnas, Antanas Mackevičius lietuvių istoriniame naratyve, p. 256–257.

⁸⁹ Ieva Šenavičienė, Antano Mackevičiaus įvaizdis dviejų šaltinių kontekstuose, *Lietuvos istorijos metraštis*. 2010, t. 2, Vilnius, 2011, p. 29–50.

rasti daugiau A. Mackevičiaus veiklą sukilimo metais atspindinčių dokumentų, nei yra paskelbta šiame leidinyje, pastaroji publikacija nepraranda mokslinės vertės. Tačiau tiek D. Staliūno įžvalgos, tiek I. Šenavičienės atlikta teksto vertimo analizė, kvestionuojanti visų pirma sąvokos „lietuvių tauta“ vartojimo pagrįstumą, neabejotinai yra svarbūs ne tik A. Mackevičiaus fenomeno, bet ir Lietuvos sampratos XIX a. viduryje problemos tyrimui. A. Mackevičiaus įvaizdį ligtolinėje istoriografijoje savaip papildo I. Šenavičienės paskelbtas anoniminio XIX a. teksto išsamiais komentarais aprūpintas vertimas į lietuvių kalbą (rengėjas jį priskyrė Antano Medekšos plunksnai)⁹⁰. Temai vertingų duomenų esama tyrėjų parengtuose ir įvairiuose leidiniuose publikuotuose pavieniuose dokumentuose, kurie pagal savo kilmę neretai atspindi ne tik represinių institucijų, bet ir kaip sukilėlių veiklos pasekmę susiformavusią dokumentaciją⁹¹.

Imperijos valdžios represinė politika sukilėlių atžvilgiu vykdyta nuosekliai, išleidžiant specialias instrukcijas ir potvarkius, reglamentuojančius teisminių institucijų veiklą ir baudžiamųjų organų funkcijas. Reikšmingas šaltinis, aiškinantis tiek bendro pobūdžio represijų tendencijas, tiek ir paties proceso eigą, yra norminiai teisiniai aktai, įvairiais aspektais reglamentavę jų vykdymą. Dalis teisinių aktų buvo išspausdinta Rusijos imperijos įstatymų rinkinio (*Полное собрание законов Российской империи*, PSZ) tomuose. Savotišku atskaitos tašku ginkluoto sukilimo istorijoje laikytinas rinkinyje 1863 m. sausio 14 d. paskelbtas Aleksandro II įsakas, kuriuo Vilniaus generalgubernatoriui⁹² suteikiama ypatinga valdžia ir įgaliojimai, pavedant jam užkirsti kelią prasidėjusiam ginkluotam sukilimui. Aiškinantis represijų pobūdį ir vykdymo eigą svarbūs yra Baudžiamojo karo kodekso straipsniai, kuriais remiantis bausti sukilimo dalyviai, tiek pasauliečiai, tiek katalikų dvasininkai. Darbe naudotasi trečiąja šio kodekso laida⁹³.

Prie represinių institucijų dokumentų tikslinga priskirti ir imperijos valdininkų atsiminimus. Temos analizei pasirinktu aspektu dėmesio verti Vilniaus

⁹⁰ Kunigas Mackevičius kaip istorinė asmenybė, parengė leva Šenavičienė, *Historia Lituaniae Fontes Minores*, t. 7, Vilnius, 2012.

⁹¹ Žr., pvz.: Augustinas Janulaitis, *Spausdintieji ir nespausdintieji 1863–64 m. sukilimo raštai, Karo archyvas*, t. 1, Kaunas, 1925, p. 209–211; Vaclovas Biržiška, *Nežinomas lietuviškas atsisaukimas iš 1863 sausio 22 d., Praeities pabiro*, Brooklyn, 1960, p. 158–162 ir kt.

⁹² Visas šios pareigybės pavadinimas sukilimo metais: Vilniaus karo, Gardino, Minsko ir Kauno generalgubernatorius. Generalgubernatoriui buvo pavaldi teritorija, kuri tuometėje Rusijos imperijos erdvėje funkcionavo kaip „šiaurės vakarų kraštas“ ar „vakarinės imperijos gubernijos“. Atsižvelgiant į lietuvių ir lenkų istoriografijoje susiklosčiusią tradiciją šiai pareigybei įvardyti vartojamą santrumpą „Vilniaus generalgubernatorius“, apsispręsta ją ir vartoti.

⁹³ *Устав военно-уголовный*, кн. 1–2, *Свод военных постановлений*, ч. 5, СПб., 1859.

generalgubernatoriaus M. Muravjovo⁹⁴ bei vieno iš jo nurodymus malšinant sukilimą vykdžiusio generolo leitenanto Piotro Čerevino atsiminimai⁹⁵, atskiri vidaus reikalų ministro Piotro Valujevo dienoraščio fragmentai⁹⁶, Vidaus reikalų ministerijos valdininko Vladimiro Meščerskio užrašai iš 1869 m. kelionės po imperijos gubernijas⁹⁷.

Į trečiąją grupę čia išskirtų, t. y. kaip sukilėlių veiklos pasekmė atsiradusių dokumentų, kaip minėta, galima rasti ir tarp represinių institucijų dokumentacijos, dalis jų paskelbta aukščiau nurodytuose XX a. septintame dešimtmetyje tarptautinio tyrėjų kolektyvo parengtuose tomuose. Viena gausiausių šiai grupei priskirtinų dokumentų kolekcijų saugoma Čartoriskų bibliotekos Krokuvoje (*Biblioteka Książąt Czartoryskich*, BCz.) rinkiniuose (išskirtini agentų pranešimai, kuriuose pasitaiko informacijos ir apie Katalikų Bažnyčios padėtį buvusiose Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėse, dvasininkų, kaltintų ir baustų dėl dalyvavimo sukilime, sąrašai). Dalį Čartoriskų bibliotekoje saugomų šiai grupei priskirtinų dokumentų paskelbė Adamas Lewakas⁹⁸. Pasirinktos temos analizei keletas dėmesio vertų dokumentų yra ir Ottono Beiersdorfo parengtoje publikacijoje⁹⁹. Išlikusiuose

⁹⁴ Vienas iš *Atsiminimų* egzempliorių originalo kalba yra saugomas LVIA, f. 439. Į lietuvių kalbą M. Muravjovo atsiminimų fragmentą XX a. dešimto dešimtmečio pradžioje paskelbusi Vida Girininkienė anonsavo ir viso teksto leidybą (žr.: Vida Girininkienė, Diktatoriaus užrašai, 1863–1864 metai Lietuvoje, p. 52–55), tačiau iki šiol jų vertimo į lietuvių kalbą nėra. Naudotasi XIX a. pabaigoje lenkų kalba Krokuvoje su Stanisława Tarnowskio pratarne išleistaisiais – *Pamiętniki hr. Michała Mikołajewicza Murawiewa („Wieszatela“)* (1863–1865) *pisane w roku 1866*, Kraków, 1896.

⁹⁵ Пётр Александрович Черевин, *Воспоминания*, Кострома, 1920.

⁹⁶ [Валуев Пётр Александрович], *Дневник П. А. Валуева, министра внутренних дел*, т. 1–2, Москва, 1961.

⁹⁷ Tai kelionės ataskaitos laiškų forma. Vienas iš nuorašų saugomas GARF, f. 677, ap. 1, b. 894–895. Fragmentai skelbti: Наталья Владимировна Черникова, „Наш век – век малодушия...“, ч. 1–2, *Вестник церковной истории*, Nr. 2, 2006, p. 45–58, 65–80; V. Meščerskio 1869 m. balandžio 2 d. iš Kauno rašyto laiško vertimo tuomečiam kunigaikščiui Aleksandrui Aleksandrovičiui, būsimajam imperatoriui Aleksandrui III, fragmentas apie susitikimą su vyskupu M. Valančiumi paskelbtas *Bažnyčios istorijos studijų [BIS]* rengėjų iniciatyva, žr.: Antanas Smetona, Keli štrichai Valančiaus portretui, Žemaičių krikštas ir krikščionybė Žemaitijoje: šešių šimtmečių istorija, *BIS*, t. 7, Vilnius, 2014, p. 291–298.

⁹⁸ *Polska działalność dyplomatyczna w 1863–1864 r.: zbiór dokumentów*, t. 1: *Instrukcje, odezwy i traktaty Rządu Narodowego oraz korespondencja Wydziału Spraw Zagranicznych z ks. Władysławem Czartoryskim*, red. Adam Lewak, Warszawa, 1937; *Polska działalność dyplomatyczna w 1863–1864 r.: zbiór dokumentów*, t. 2: *Korespondencja agentów dyplomatycznych Rządu Narodowego w Anglii i Austrii*, red. Adam Lewak, Warszawa, 1963.

⁹⁹ *Papiestwo wobec sprawy polskiej 1772–1864: wybór źródeł*, oprac. Otton Beiersdorf, wstęp: Kazimierz Piwarski, Wrocław, 1960.

sukilimo dalyvių pasauliečių atsiminimuose Katalikų Bažnyčios pozicijos sukilime klausimas dažniausiai išsamiau nesvarstomas, nors epizodų apie vieną ar kitą kunigą pasitaiko. Minėtini vieno iš sukilimo Lietuvoje vadovų, J. Geištoro, atsiminimai¹⁰⁰, kuriuose yra fragmentiškų duomenų apie sukilime dalyvavusius katalikų dvasininkus, svarstymų apie Katalikų Bažnyčios vaidmenį.

Identifikavus dalyvavimu sukilime kaltintus dvasininkus paaiškėjo, kad daugelio jų pavardės lietuvių istoriografijoje nefunkcionuoja, tad asmenvardžių rašyba tapo nemenku iššūkiu. Imperijos valdžios institucijų oficialiuose dokumentuose, neišskiriant ir Tardymo komisijų ar karo lauko teismo posėdžių ir protokolų, kirilika rašytos dvasininkų pavardės bei vardai neretai iškraipyti, akivaizdu, kad raštininkai užrašyti tikslią asmenvardžio formą nesivargindavo. Konfesinės proveniencijos dokumentuose – vyskupo kanceliarijos, vyskupijos konsistorijos, dekanų pranešimuose, dvasininkų korespondencijoje – lietuviškai užrašyta kunigo pavardė itin reta išimtis. Vyskupijų liturginiuose kalendoriuose sukilimo metais pavardės rašytos lenkų, kartais lotynų kalba. Ieškant lietuviško atitikmens remtasi Zigmo Zinkevičiaus parengtu asmenvardžių žinyne ir autorių kolektyvo sudarytu dvitomiu pavardžių žodynu, kuriame suregistruotos dabartinės lietuvių pavardės, nurodant jų dažnumą ir paplitimo geografiją¹⁰¹. Esant keletui galimų užrašymo versijų, pasirinkta vietovėje, su kuria konkretus asmuo yra susijęs, labiau paplitusi pavardės forma. Antai Antanas Opulskas – Žemaičių vyskupijos kunigas Antanas Opulskas vyskupijos kalendoriuje esančiame dvasininkų sąraše – „Opólski“, t. y. su raide „ó“. Rusų kalba rašytuose to meto dokumentuose vartota forma „Опольский“ dažniausiai vartota rusiškuose šaltiniuose. Pavardė „Opulskas“, ypač Žemaitijoje, gana plačiai paplitusi. Pavardžių žodyne fiksuojama ir forma „Opolskas“, tačiau pagal paplitimo arealą gerokai nusileidžia pirmajai¹⁰², tad apsispręsta rašyti „Opulskas“. Kalbininkai, antroponimikos specialistai, pripažįsta, kad ne visuomet aišku, kada pavardės galima laikyti skirtingomis, o kada jos tėra tos pačios pavardės variantai¹⁰³. Apsispręsta palikti skirtingus tos pačios pavardės variantus, jei jie susiję su kita geografine ir kultūrine erdve, tad šaltiniuose fiksuota pavardė „Козловский“ rašoma dvejopai: „Kazlauskas“, kai kalba eina apie kunigą iš Žemaičių vyskupijos, ir „Kozlauskas“, kai turima omenyje Vilniaus vyskupijos parapijose tarnavęs dva-

¹⁰⁰ Jakub Gieysztor, *Pamiętniki z lat 1857–1865*, t. 1–2, Kraków, 1985.

¹⁰¹ Zigmas Zinkevičius, *Lietuvių asmenvardžiai*, Vilnius, 2008; *Lietuvių pavardžių žodynas*, red. Aleksandras Vanagas, t. A–K, t. L–Ž, Vilnius, 1985, 1989.

¹⁰² *Lietuvių pavardžių žodynas*, t. L–Ž, p. 349.

¹⁰³ Zigmas Zinkevičius, *Lietuvių asmenvardžiai*, p. 15.

sininkas. Formalaus kriterijaus taikymas šiuo atveju padėjo išvengti painiavos, kai kalba eina apie asmenį ta pačia pavarde ir vardu, tačiau akivaizdu, kad tik išsamesni asmens kilmės tyrimai galėtų padėti atsakyti į klausimą, ar „Kozlauskas“ yra atsakira slaviškos kilmės asmens pavardė. Manoma, kad ne tik istoriniams tyrimams svarbios šaltiniuose vartotos asmenvardžio formos, todėl šalia lietuviškos pavardės formos nurodomos pagrindinės šaltiniuose vartotos. Šaltiniuose kirilika užrašytų retesnių vardų lietuviški atitikmenys tikslinti remiantis vardų žinynu¹⁰⁴.

Istorinių, XIX a. vartotų dekanatų ir parapijų pavadinimų lietuviška versija, nurodant ir dabartinį vietovės pavadinimą, pateikiama susistemintuose vyskupijų dekanatų ir parapijų, priklausiusių Vilniaus ir Žemaičių vyskupijoms 1863 m., sąrašuose (pvz., Vilkmėrgė (Ukmergė), Novoaleksandrovskas (Zarasai) ir pan.). Tuo tarpu tekste apsispręsta pirmenybę teikti šiandieniniam pavadinimui, t. y. rašoma, pvz., Zarasų dekanato parapijos kunigas, Alūkstos parapijos vikaras ir pan.

Buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėse, XVIII a. pabaigoje atitekusiose Rusijos imperijai, laikas pradėtas skaičiuoti pagal imperijoje iki 1918 m. galiojusį Julijaus kalendorių, kuris XIX a. nuo Grigaliaus kalendoriaus atsiliko 12 dienų. Vakarų Europoje, Lenkijos Karalystėje taipogi, galiojo Grigaliaus kalendorius. Tad Varšuvoje sukilėlių vadovybės parengti dokumentai datuoti pagal Grigaliaus kalendorių, vadinamą naująjį stilių. Imperinės proveniencijos dokumentai visi be išimties datuoti pagal Julijaus kalendorių. Imperijos teritorijoje buvusios Katalikų Bažnyčios raštvedyboje taip pat galiojo Julijaus kalendorius. Apsispręsta rašyti šaltiniuose nurodomą dokumento datą, atskirais atvejais pažymint, kuriam kalendoriui jos priklausė.

Nuoširdžiai dėkoju visiems, padėjusiems rengiant knygą spaudai, visų pirma vieną iš pirmųjų teksto versijų skaičiusiems Lietuvos istorijos instituto XIX a. skyriaus bendradarbiams, recenzentams dr. Vilmai Žaltauskaitei ir dr. Ryšard Gaidis, redaktorei Dangei Vitkienei, dailininkei maketuotojai Violetai Boskaitei. *Last but not least* – ačiū dalykiškajam Lietuvos istorijos instituto Leidybos skyriaus vadovui Mindaugui Maskoliūnui.

¹⁰⁴ *Słownik imion*, oprac.: Wanda Janowowa [et. al.], wyd. 2, poprawione i rozszerzone, Wrocław–Warszawa–Kraków, 1991.

I SKYRIUS

**Vieno iš sukilimo agitacijos komunikacinių kanalų
charakteristika: Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų
administracinio padalijimo 1863 m. statistinis pjūvis**

1863 m. sukilimo, kaip, beje, ir 1830-ųjų, apėmusio ne tik Lenkijos Karalystę, bet ir buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemes, teritorija buvo dengiama ir pasaulietinio, ir bažnytinio administracinio tinklo, ginkluotos kovos eigoje suvaidinusio itin svarbų vaidmenį. Katalikų Bažnyčios administracinio padalijimo modelis, kurio pagrindiniai struktūriniai elementai buvo vyskupija, dekanatas ir parapija, po Lenkijos ir Lietuvos valstybės padalijimų XVIII a. pabaigoje Rusijos imperijai atitekusiame teritorijoje iš esmės išliko nepakitęs, t. y. smulkiausias vyskupijos administracinis vienetas ir toliau liko parapija. Kiekvienoje jų paprastai buvo viena ar kelios koplyčios, didesnėje – ir filijinės bažnyčios. Visuomenėje, kurioje *sacrum* ir *profanum* sferos tradiciškai buvo glaudžiai susijusios, parapinė bažnyčia atliko ne tik šventovės, bet ir apie ją besitelkusios tikinčiųjų bendruomenės socialinio bei kultūrinio gyvenimo centro funkcijas.¹⁰⁵ Sukilimas aktyviausiai vyko katalikų gyvenamose vietovėse¹⁰⁶, tad būtent parapinė bažnyčia ir prie jos išsikūrusi klebonija neretai tapdavo savita sukilėlių atramine baze: parapijoje tarnaujantys dvasininkai turėjo pareigą priimti į sukilimą išeinančiųjų priesaiką, teikti religinius patarnavimus. Prasidėjus ginkluotai kovai, parapijų tinklas sukilimo vadovybės, skyrusios didelį dėmesį propagandiniam aspektui jau pasirengimo stadijoje, imtas naudoti žinios apie sukilimą sklaidai ir agitacijai¹⁰⁷. Iš bažnyčios sakyklos skelbti programiniai sukilimo dokumentai, sakyti pamokslai, agituota eiti ginti Tėvynės ir tikėjimo. Taigi sukilimo metais ne viena parapija tapo savotišku lokaliai bendruomenės politinio gyvenimo centru.

Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų teritorija buvo pavaldi sukilimo vadovybei Lietuvoje. Pastebėtina, kad imperijos valdžia buvo suinteresuota tiek vyskupijų, tiek parapijų tinklo teritorines ribas suvienodinti su pasaulietiniu administraciniu padalijimu. Esminius pertvarkymus inspiravo imperijos valdžios penkto dešimtmečio pradžioje įvykdyta pasaulietinių administracinių struktūrų reforma. 1842 m.

¹⁰⁵ Stanisław Litak, *Parafie w Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku*, Lublin, 2004, p. 78–61.

¹⁰⁶ Remiantis posukiliminių represijų duomenimis paskaičiuota, kad per 95 % represuotųjų buvo katalikai. Žr.: Владимир М. Зайцев, *Социально-сословный состав участников восстания 1863 г.*, p. 114.

¹⁰⁷ Marek Jaeger, *Działalność propagandowo-informacyjna władz powstańczych (1794, 1830–1831, 1863–1864)*, Lublin, 2002, p. 137–150; apie parapijų tinklo panaudojimą žinios apie sukilimą perdavimui taip pat žr.: Aldona Prašmantaitė, Lietuvos katalikų dvasininkija ir 1863 m. sukilimo Manifestas, *Dvasininkija ir 1863 sukilimas...*, p. 103–128.

gruodžio 18 d. imperatoriaus įsaku¹⁰⁸ imperijos Šiaurės vakarų gubernijų ribos buvo pertvarkytos ir įkurta Kauno gubernija. Naujajai administracinei struktūrai atiteko dalis Vilniaus gubernijos (Kauno, Ukmergės, Panevėžio (buvusi Upytės), Zarasų (Novoaleksandrovsko, buvusi Breslaujos) apskričių. Prie likusios Vilniaus gubernijos teritorijos – Vilniaus, Trakų, Ašmenos ir Švenčionių (Užnerio) apskričių – buvo prijungtos Dysnos ir Vileikos apskritys iš Minsko gubernijos bei Lydos apskritis iš Gardino gubernijos. Gardino gubernijai priklausiusi Naugarduko apskritis buvo prijungta prie Minsko gubernijos, o Balstogės sritis (Balstogės, Bielsko ir Sokulkos apskritys) – prie Gardino¹⁰⁹. Paaiškėjo, kad katalikų vyskupijų ribos nesutampa su pasaulietiniu administraciniu padalijimu. Ypač akivaizdu tai buvo Vilniaus vyskupijos atveju¹¹⁰.

Bažnytinio ir pasaulietinio administracinio padalijimo neatitikimo klausimas gubernijų ribų lygmenyje iš dalies išspręstas Rusijos imperijai 1847 m. rugpjūčio 3 d. sudarius konkordatą su Apaštalų Sostu. Konkordatu legitimuotus teritorinius vyskupijų pertvarkymus, kurie neretai įvardijami reforma, sankcionavo popiežiaus Pijaus IX 1848 m. liepos 3 d. bulė *Universalis Ecclesiae cura*¹¹¹. 1848 m. lapkričio 29 d. tai įteisinta ir imperatoriaus įsaku¹¹². Istoriografijoje atkreiptas dėmesys, kad dėl Rusijos imperijos valdžios trukdžių faktinė vyskupijų ribų pertvarka buvo įvykdyta 1849–1854 m.¹¹³ Vilniaus vyskupija tuomet buvo sutapatinta su Vilniaus ir Gardino, o Žemaičių vyskupija – su Kauno ir Kuršo gubernijomis. Žemaičių vyskupijos teritorija po XIX a. viduryje įvykdytos pertvarkos nekito iki XX a. antro dešimtmečio pabaigos, Vilniaus vyskupijos keitėsi dėl imperijos valdžios inicijuotų Minsko vyskupijos teisinės padėties pokyčių¹¹⁴. Imperijos geografijos ir statistikos

¹⁰⁸ Nr. 16347, 1842 m. gruodžio 18 d. (paskelbtas 1843 m. sausio 7 d.), *PSZ*, rink. 2, t. 17, d. 2, 1842 m.; internetinė prieiga: www.nlr.ru/e-res/law.

¹⁰⁹ Vytautas Merkys, *Tautiniai santykiai Vilniaus vyskupijoje 1798–1918 m.*, Vilnius, 2006, p. 21–22; Zita Medišauskienė, Lietuva ir jos ribos 1795–1915 metais, *Lietuvos sienos. Tūkstantmečio istorija*, Vilnius, 2009, p. 67; taip pat žr.: Tamara Bairašauskaitė, Zita Medišauskienė, Rimantas Miknys, *Lietuvos istorija. Devynioliktas amžius: visuomenė ir valdžia*, t. 8, d. 1, Vilnius, 2011, p. 35–38.

¹¹⁰ Vytautas Merkys, ten pat, p. 21–22.

¹¹¹ *Акты и грамоты о устройстве и управлении Римско-католической церкви в империи Российской и Царстве Польском*, p. 214–249.

¹¹² Nr. 22766, 1848 m. lapkričio 29 d., *PSZ*, rink. 2, t. 23, d. 2, 1848 m.; internetinė prieiga: www.nlr.ru/e-res/law.

¹¹³ Bolesław Kumor, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej (1772–1918)*, Kraków, 1980, p. 197.

¹¹⁴ Vilniaus vyskupijos ribos dar kartą pakito, kai 1866 m. Aleksandras II nutraukė konkordatą su Apaštalų Sostu ir 1869 m. be Apaštalų Sosto žinios panaikino Minsko vyskupiją bei prijungė

departamento duomenimis, sukilimo išvakarėse Vilniaus vyskupija apėmė 76 131 kvadratinio kilometro, Žemaičių vyskupija – 63 742 kvadratinių kilometrų plotą¹¹⁵.

Reorganizavusi vyskupijų teritorijas ir nustačiusi naujas jų ribas, Mogiliavo arkivyskupo metropolito Ignaco Holovinskio vadovaujama komisija administracinę padalijimą vyskupijų viduje taip pat pertvarkė, pakoreguodama kai kurių parapijų ribas. Tačiau padalijimai vyskupijų viduje prie pasaulietinės administracinės struktūros, atrodo, nederinti¹¹⁶. Turint omenyje, kad bažnytinio administracinio padalijimo modelis išliko toks, koks funkcionavo ir Abiejų Tautų Respublikoje, o imperijos valdžios XIX a. viduryje inicijuoti vyskupijų teritorijų pertvarkymai buvo sankcionuoti Apaštalo Sosto, Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų administracinė struktūra XIX a. laikytina Abiejų Tautų Respublikos laikais funkcionavusios tąsa¹¹⁷.

Prieduose pateikiamu Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų parapijų sąrašu siekiama įvardyti ir išsamiau charakterizuoti potencialius sukilimo agitacijos punktus, nurodant statistinius duomenis apie parapijai priklausiusių parapijiečių bendruomenės dydį bei joje tarnavusių dvasininkų skaičių. Turint omenyje parapijoje tarnaujančių dvasininkų autoritetą ir galimą įtaką telkiant lokalią bendruomenę ginkluotai kovai, vyskupijų parapijų sąrašai, sekant B. Cywińskiū, gali būti vertinami ir kaip politinės formacijos vietų registras¹¹⁸, vaizdi vieno iš pagrindinių sukilimo komunikacijos

prie Vilniaus (žr.: Nr. 47307, 1869 m. liepos 13 d., *PSZ*, rink. 2, t. 44, d. 1, 1869 m.; internetinė prieiga: www.nlr.ru/e-res/law). Rusijos imperijai atkūrus diplomatinius santykius su Apaštalo Sostu, caro įsaku 1883 m. pavasarį buvusi Minsko vyskupija buvo perduota tiesioginiam Mogiliavo arkivyskupo valdymui, tad Vilniaus vyskupija vėl „atgavo“ amžiaus viduryje nustatytas ribas, kurios išliko nepakitusios iki 1918 m.

¹¹⁵ Paskaičiuota pagal varstais nurodomą gubernijų užimamą plotą (varstas – 1,067 km). Kau-no gubernija – 35 762 kvadratiniai varstai, žr.: *Материалы для географии и статистики России собранные офицерами генерального штаба. Ковенская губерния*, составил Д. Афанасьев, СПб, 1861, p. 35; Kuršo gubernija – 23 977 kvadratiniai varstai, žr.: *Материалы для географии и статистики России собранные офицерами генерального штаба. Курляндская губерния*, СПб, 1863; Vilniaus gubernija – 37 371,3 kvadratinio varsto, žr.: А. Ф. Селиванов, Виленская губерния, *Энциклопедический словарь Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефрона*, т. 6, internetinė prieiga: www.vehi.net/brokgauz/; Gardino gubernija – 33 979 kvadratiniai varstai, žr. Ф. Шперк, Гродненская губерния, *Энциклопедический словарь Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефрона*, т. 9а, p. 748, internetinė prieiga: www.vehi.net/brokgauz/.

¹¹⁶ *Executorium decretum de limitibus dioecesis Vilnensis latum ab Illustrissimo et Reverendissimo Domino Metropolitano Ignatio Hołowiński*, Vilnae, 1854; *Executorium decretum de limitibus dioecesis Telsensis seu Samogitiensis latum ab Illustrissimo et Reverendissimo Domino Metropolitano Ignatio Hołowiński*, Vilnae, 1854.

¹¹⁷ Stanisław Litak, *Kościół łaciński w Rzeczypospolitej około 1772 roku. Struktury administracyjne*, Lublin, 1996, p. 307–333, 347–356.

¹¹⁸ Bohdan Cywiński, *Obok orła znak pogoni...*, p. 98.

tinklų iliustracija. Sąrašų duomenų pagrindas – vyskupijų liturginiuose kalendariuose, vadinamosiose rubricelėse (lot. *directorium*), skelbti duomenys. Rubricelės einamiesiems metams, taigi ir juose spausdinami duomenys apie parapijas ir dvasininkus buvo parengiami prieš gerą pusmetį. Aprobuoti vyskupo ar vyskupijos valdytojo, jie dar turėjo būti patvirtinami pasaulietinio cenzoriaus. Antai Žemaičių vyskupijos rubricelę 1864 metams¹¹⁹ vyskupas M. Valančius aprobavo Varniuose 1863 m. birželio 16 d., cenzūros leidimas gautas tų pačių metų rugsėjo 9 d. Vilniaus vyskupijos rubricelės 1864 metams¹²⁰, nors ir išleistos Vilniaus vyskupo A. S. Krasinskio vardu, vyskupas patvirtinti iki savo ištrėmimo 1863 m. birželio pradžioje jau nespėjo – leidinys buvo aprobuotas prelato Juozapo Baukevičiaus 1863 m. liepos 24 d. Tų pačių metų rugpjūčio 21 d., taigi pora savaitių anksčiau nei Žemaičių, Vilniaus vyskupijos rubricelę patvirtino pasaulietinis cenzorius. Kadangi tiek Vilniaus, tiek Žemaičių vyskupijų rubricelės 1864 metams buvo parengtos 1863 m. pirmoje pusėje, sudarant sąrašą joms ir teikta pirmenybė. Į sąrašą įtrauktos tik tos filijos ir koplyčios, kurių kunigai per 1863 m. sukilimą įkliuvo Rusijos imperijos valdininkams, taip pat filijos ir koplyčios, šalia kurių pavadinimo vyskupijos rubricelėje nurodytas parapijiečių skaičius ar aptarnaujančio dvasininko pavardė. Nurodant parapijoje tarnavusių kunigų ir parapijiečių skaičių, pirmenybė teikta ties konkrečios parapijos pavadinimu nurodytai informacijai (žr. Priedus Nr. 3–4).

DEKANATAI IR PARAPIJOS

Pagal jiems priklausančių parapijų skaičių ir, žinoma, teritoriją vyskupijų dekanatai buvo labai nevienodi. Antai tiktai du Žemaičių vyskupijos dekanatai – Kau-no ir Šeduvos – turėjo po 10 parapijų. Vilniaus vyskupijoje tokių nebuvo nei vieno. Tad mažiau nei 5 % Vilniaus ir Žemaičių vyskupijos dekanatų *sensu stricto* atitiko šią administracinę struktūrą įvardijantį terminą. Labiausiai dekanatų struktūra buvo išbalansuota Vilniaus gubernijoje, kur, pvz., Bielsko dekanatui priklausė 25 parapijos, Pružanų atitinkamai – 6. Kokios priežastys lėmė akivaizdžius parapijų skaičiaus skirtumus dekanatų lygmenyje, klausimas atviras. Nors Romos katalikų

¹¹⁹ *Directorium horarum canonicarum et missarum in AD MDCCCLXIV, auctoritate et mandato Excellentissimi, Illustrissimi ac Reverendissimi domini Mathiae Casimiri Wołonczewski, Dei et Apostolicae Sedis Gratia, Episcopi Samogitiensis, Vilnae, 1863.*

¹²⁰ *Directorium horarum canonicarum et missarum pro dioecesi Vilnensi in AD Bissexilem MDCCCLXIV. Auctoritate et mandato Excellentissimi, Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Adami-Stanislai Krasiniski Dei miseratione et S. Sedis Apostolicae gratia Episcopi Vilnensis, S. Th. Doctoris, Ordinum S. Vlodymiri 3.clas., S. Annae 2. Clas. Et S. Stanislai 2.clas. Equitis, Vilnae, 1863.*

vyskupams Rusijos imperijoje buvo palikta teisė dekanatus steigti savo nuožiūra, nei Vilniaus, nei Žemaičių hierarchai ja nepasinaudojo. Tuo tarpu mažesnių administracinio padalijimo vienetų – parapijų ir filijų – skaičius po XIX a. vidurio bažnytinės administracinio padalijimo pertvarkos iki 1863 m. sukilimo abiejose vyskupijose labai nežymiai kito didėjimo linkme (antai Vilniaus vyskupijoje sukilimo išvakarėse buvusios filijos vietoje įsteigta tikta viena parapija (Nedzingė, žr. sąrašą). Viena iš pagrindinių parapijų skaičiaus stabilumo ikisukiliminiais ir sukilimo metais priežasčių – itin akylas imperijos valdžios stebėjimas, kad nebūtų statomos naujos bažnyčios ir, tuo pačiu, nebūtų steigiamos naujos parapijos. Pastebėjus, kad vyskupai neretai pasirūpina reikalaujamu pasaulietinės valdžios leidimu statyti kapinių koplyčią už kapinių ribų ir ją po to pertvarko į filijinę bažnyčią jau neprašydami tam leidimo, Vilniaus generalgubernatorius aplinkraščiais įpareigojo gubernatorius užkirsti tam kelią.¹²¹ Remdamasis imperatoriaus įsaku, uždraudusiu naujų bažnyčių statybą be generalgubernatoriaus leidimo, M. Muravjovas įpareigojo gubernatorius suregistruoti visas filijines bažnyčias, koplyčias ir altarijas ir jam pristatyti jų sąrašą, nurodant, kam leidus ir kada pastatytos, kam leidus ir kas išlaiko jas aptarnaujančius dvasininkus¹²². Ypač stropiai buvo tikrinamos namų koplyčios – specialiu generalgubernatoriaus aplinkraščiu gubernatoriai buvo įpareigoti dar kartą pagal jau sudarytą sąrašą patikrinti ir pateikti „pačius tiksliausius duomenis“ apie koplyčias aptarnaujančius dvasininkus ir jų išlaikymą. Nurodyta išsiaiškinti, ar koplyčią pastatęs ir ją aptarnaujantį dvasininką išlaikantis asmuo turi tokią teisę, o jeigu jo jau nėra tarp gyvųjų, o paveldėtojai nebuvo oficialiai įpareigoti, nedelsiant tokia namų koplyčia turi būti uždaroma¹²³.

Dabartinė tyrimo situacija įgalina tikrai konstatuoti, kad pagal teritoriją mažesnėje nei Vilniaus Žemaičių vyskupijoje parapijų buvo atitinkamai mažiau, tačiau norint svarstyti parapijų tinklo tankio skirtumus tarp abiejų vyskupijų reikalingi išsamesni tyrimai. Akivaizdu, kad Žemaičių vyskupijos Kuršo gubernijoje buvusių parapijų teritorija, kur katalikų gyveno santykinai nedaug, buvo kur kas didesnė, nei Kauno gubernijos parapijų. Vilniaus vyskupijoje, tikėtina, panaši tendencija

¹²¹ Vilniaus generalgubernatoriaus Muravjovo 1864 m. liepos 4 d. aplinkraštis Vilniaus, Kauno, Gardino, Mogiliavo, Minsko ir Vitebsko gubernatoriams, *Распоряжения и переписка гр. М. Н. Муравьева в Северо-Западном крае*, p. 19.

¹²² Vilniaus generalgubernatoriaus Muravjovo 1864 m. birželio 24 d. aplinkraštis gubernatoriams, ten pat, p. 21.

¹²³ Vilniaus generalgubernatoriaus Muravjovo 1864 m. rugpjūčio 29 d. aplinkraštis gubernatoriams, ten pat, p. 20–21.

buvo pietinėje ir pietrytinėje vyskupijos dalyje (Bresto, Pružanų, Kobryno, Svyrių, Slanimo, Dysnos dekanatų parapijos), t. y. vietovėse, kur katalikų tikėjimą išpažino mažesnė gyventojų dalis. Kadangi pastarojo tipo parapijose apie parapiinę bažnyčią besitelkusių parapijiečių skaičius taip pat buvo mažas, bažnyčios sakyklos panaudojimas buvo mažiau efektyvus veiksnyms angažuojant mases sukilimui.

Iki šiol istoriografijoje duomenys apie parapijų skaičių tiek Vilniaus, tiek Žemaičių vyskupijose įvairuoja. Tam įtakos turi šaltinių duomenų specifika – į rubricelėse spausdintus parapijų sąrašus įtraukti ir vienuolynai, kurių ne visi turėjo pareigą aptarnauti parapijas. Klausimas, ar vienuolynas aptarnavo parapiją, nekyla, jeigu sąrašė ties vienuolyno pavadinimu nurodomas parapijiečių skaičius, tačiau pasitaikydavo, kad duomenys apie parapijiečius nebūdavo įrašomi. 1863 m. Bresto dekanatui priklausė Rasnoje buvęs marijonų vienuolynas. XVIII a. aštunto dešimtmečio pirmos pusės duomenimis, Rasnoje parapiinę bažnyčią turėjo vienuoliai jėzuitai¹²⁴. Vyskupijos rubricelėje 1864 metams Rasnos parapijiečių skaičius nenurodytas. Tačiau literatūroje yra užuominų Rasnos bažnyčią buvus parapiinę. Antai P. Kubickis, remdamasis archyviniais šaltiniais, rašo, kad vienuolių marijonų kunigų Petro Krinskio ir Mykolo Svenckio suėmimas ir kaltinimai dalyvavimu sukilime tapo pretekstu uždaryti Rasnos marijonų vienuolyną, o parapijos bažnyčią perdirbti į cerkvę¹²⁵. Taigi išeity, kad Rasnos marijonų bažnyčia parapiinės statusą sukilimo metais visgi turėjo. Neatmestina, kad tai galėjo būti ir filija¹²⁶. Tačiau tenka pripažinti, kad į parapijų sąrašą Rasna įtraukta išimties tvarka, nes šiaip ar taip argumentų pagrįsti marijonų vienuolyno Rasnoje bažnyčią sukilimo metais buvus parapiinė duomenų stinga¹²⁷. Panaši situacija buvo Slanime – argumentuotam atsakymui, ar Slanime XIX a. septinto dešimtmečio pradžioje iš tikro veikė tik viena parapija, reikėtų specialių tyrimų – Slanimo bernardinai, vyskupijos rubricelėje 1864 metams pateiktais duomenimis, aptarnavo 5 koplyčias, tačiau tai anaipol nereiškę juos turėjus ir parapiją. Antai tų pačių metų duomenimis, Vilniaus pranciškonai aptarnavo 9 koplyčias, tačiau parapijos neturėjo. Rubricelėje 1864 metams nurodomas tik vienos Slanimo bažnyčios parapijiečių skaičius. Remiantis pastaruoju kriterijumi daroma prielaida vienuolynus Slanime veikus parapijos

¹²⁴ Stanisław Litak, *Kościół łaciński w Rzeczypospolitej około 1772 roku*, Lublin, 1996, p. 320, 513.

¹²⁵ Paweł Kubicki, *Bojownicy kapłani...*, d. 2, t. 4, p. 248–252.

¹²⁶ [Wincenty A. Sułkowski], *Karta z dziejów Kościoła katolickiego w Polsce rosyjskiej opisał według źródeł wiarygodnych X. Y. Z. Biskupstwo wileńskie*, Kraków, 1889, p. 341 (rašoma apie po sukilimo panaikintą filiją su marijonų vienuolynu).

¹²⁷ Turimi šaltiniai leidžia teigti prie vienuolyno buvus tikinčiųjų bendruomenę, kuriai patarnavimus teikė vienuoliai. Tad su tam tikra išlyga daroma prielaida čia buvus parapiją.

teritorijoje, tačiau neatmestina, kad išsamesni tyrimai gali šią prielaidą pakoreguoti. Tiek Vilniaus, tiek Žemaičių vyskupijų rubricelėse 1864 metams dekanatų ir parapijų sąrašo pabaigoje pateikiami susisteminti duomenys apie vyskupijoje tais metais buvusių parapijų skaičių įneša dar daugiau painiavos, nes susumavus į sąrašą įtrauktas parapijas paaiškėjo, kad jie nesutampa. Vilniaus vyskupijos atveju yra vienos parapijos paklaida, t. y. rubricelėje nurodoma vyskupijoje buvus 301 parapiją, tačiau pagal ties konkrečia parapija nurodytus duomenis, tais metais buvo 300 parapijų¹²⁸. Žemaičių vyskupijos atveju dekanatų ir parapijų susisteminti duomenys rubricelėje 1864 metams skiriasi dar labiau: pagal rubricelėje pateiktus apibendrintus duomenis, tais metais 19-oje vyskupijos dekanatų buvo 212 parapijų, tuo tarpu pagal sąrašą išeitų buvus 217 parapijų. 1862 m. vyskupo M. Valančiaus parengtame pranešime Apaštalo Sostui nurodoma tais metais vyskupijoje esant 213 parapinių bažnyčių¹²⁹. Janas Fijałekas, vienas iškiliausių lenkų istoriografijoje Bažnyčios istorikų, dirbęs XIX a. pabaigoje – XX a. ketvirto dešimtmečio viduryje, nurodo Žemaičių vyskupijoje 1860 m. buvus 214 parapijų¹³⁰. 1864 m. liepą sudarytame Kauno gubernijos Žemaičių vyskupijos dvasininkų ir institucijų sąrašė vyskupijos Katedros bažnyčia nurodoma kaip neturinti parapijiečių¹³¹, tačiau vyskupijos rubricelės duomenimis, vyskupijos katedra atlikusi ir parapinės bažnyčios funkcijas. Istoriografijoje nėra fiksuota tais metais buvus ženklių parapijų skaičiaus pokyčių tiek vienoje, tiek kitoje vyskupijoje. Apsispręsta bendrą ir vienos, ir kitos vyskupijos parapijų skaičių nurodyti susumavus į sąrašą tais metais įtrauktąsias. Laikomasi nuostatos, kad tik atlikus išsamesnius vyskupijų administracinės struktūros, parapijų raidos tyrimus, visų pirma išsiaiškinus vienuolių aptarnautąsias, pastaruosius skaičius bus galima argumentuotai koreguoti.

PARAPIJŲ KLASĖS

XIX a. penkto dešimtmečio pradžioje sekvestravus Katalikų Bažnyčiai priklausiusias žemių valdas, vidaus reikalų ministrui pavesta iš anksto aptarus su

¹²⁸ Neatmestina, kad čia galėjo įsivelti korektūros klaida. Antai Vilniaus vyskupijos rubricelėje 1860 metams (išleista 1859 m.) nurodoma tais metais buvus 314 parapijų, tuo tarpu po metų išleistoje rubricelėje 1861 metams (išleista 1860 m.) nurodoma tais metais vyskupijoje buvus 298 parapijas.

¹²⁹ *Relatio Anni 1862, Relationes status dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae*, t. 1, parengė Paulius Rabikauskas, S. I., Romae, 1971, p. 467.

¹³⁰ Jan Fijałek, *Wiadomości statystyczne o kościołach, duchowieństwie świeckiem i zakonem, i o liczbie katolików w państwie Rosyjskim*, PAU, sygn. 4808, l. 113–116.

¹³¹ Išsamus Romos katalikų Telšių arba Žemaičių vyskupijos dvasininkų ir institucijų Kauno gubernijoje sąrašas, *LVIA*, f. 696, ap. 2, b. 691, l. 1v.

vyskupijų hierarchais ir Romos katalikų dvasine kolegija, visas parapijas suskirstyti į penkias kategorijas, vadinamąsias klases. Galimybė keisti parapijos klasę buvo numatyta su sąlyga, kad nebus viršyta iš imperijos išdo dvasininkų atlyginimams skirta suma¹³². Taigi parapijų klebonų atlygis tiesiogiai buvo susietas su jos klase. Aukščiausios – pirmosios klasės – parapijų klebonams kasmet iš išdo mokėta po 600 sidabro rublių, antrosios – po 500, trečiosios – po 400, ketvirtosios – po 275, penktosios – po 230¹³³. Tuo pačiu įsaku nustatyta ir konkretus vienos ar kitos klasės parapijų kiekvienoje vyskupijoje skaičius¹³⁴.

Lentelė Nr. 1. Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų parapijos 1863 metais pagal klases

Klasė	Skaičius / Vilniaus vyskupija	Skaičius / Žemaičių vyskupija
Pirma	5	5
Antra	8	9
Trečia	61	39
Ketvirta	89	57
Penkta	132	107
Nenurodyta	5	–
Iš viso:	300	217

Šaltinis: Priedai Nr. 3–4.

Vadinamųjų neetatinių parapijų dvasininkus turėjo išlaikyti patys parapijiečiai. Filialistų ir vikarų išlaikymui pinigai iš imperijos išdo nebuvo skiriami – juos išlaikyti ir atlyginimą mokėti privalėjo parapijos klebonas. Pagal kokius kriterijus parapijos turėjo būti priskiriamos vienai ar kitai klasei, minėtasis įstatymas nereglementavo. Istoriografijoje parapijų klasių klausimas nėra išsamiau tirtas. Parapijiečių skaičius priskiriant parapiją vienai ar kitai klasei, atrodo, nebuvo itin sureikšminamas. Antai vyskupijų rubricelių duomenimis, 1616 parapijiečių

¹³² Nr. 17 407 a, 1843 m. gruodžio 15 d. aukščiausiai patvirtintas vidaus reikalų ministro pranešimas, *PSZ*, t. 10, d. 1, 1890 m. (*PSZ*, t. 18, d. 2, 1843 m. papildymas); internetinė prieiga: www.nlr.ru/e-res/law_r/.

¹³³ Nr. 17 407 a, 1843 m. gruodžio 15 d. aukščiausiai patvirtintas vidaus reikalų ministro pranešimas; internetinė prieiga: www.nlr.ru/e-res/law_r/.

¹³⁴ Visose be išimties vyskupijose daugiausia buvo penktajai kategorijai priskirtų parapijų. Antai iš 289 tuometės Vilniaus vyskupijos parapijų penktosios kategorijos buvo 128 (atitinkamai pirmosios – 5, antrosios – 7, trečiosios – 51, ketvirtosios – 98). Žr.: Nr. 17 407 a, 1843 m. gruodžio 15 d. aukščiausiai patvirtintas vidaus reikalų ministro pranešimas; internetinė prieiga: www.nlr.ru/e-res/law_r/.

1863 m. turėjusi Vilniaus vyskupijos Jasionuvkos parapija buvo trečios klasės, kaip ir Žemaičių vyskupijos Alšėnų parapija, kuriai tais metais priklausė 6298 parapijiečiai¹³⁵. Tiek vienoje, tiek kitoje vyskupijoje sukilimo metais, kaip ir anksčiau, vyravo žemiausios – penktos – klasės parapijos. Atitinkamai mažiausiai buvo aukščiausios – pirmos – klasės parapijų: kiekvienoje vyskupijoje jų buvo po penkias, tačiau, skaičiuojant procentais, Žemaičių vyskupija (2,3 %) šiek tiek lenkė Vilniaus vyskupiją (1,7 %).

PARAPIJIEČIŲ SKAIČIUS

Parapijiečių sąrašus (*status animarum*) pagal nurodytą formą pateikti griežčiau pradėta reikalauti, atrodo, tik šešto dešimtmečio pradžioje – Žemaičių vyskupijos konsistorija atitinkamą nurodymą išleido 1851 m., tačiau ir septinto dešimtmečio pabaigoje juos turėjo anaip tol ne kiekviena parapija. Antai Veliunos dekanu paskirtas ir jam pavest dekanato parapijas 1869 m. vizitavęs kunigas Adalbertas Novickis vyskupui rašė, kad yra parapijų, kuriose nei 1868, nei 1869 m. tokie sąrašai nebuve sudarinėjami¹³⁶. Darytina prielaida, kad metai iš metų parapijiečių skaičiai vizitacijų aktuose ir vyskupijų rubricelėse buvo kartojami remiantis duomenimis, gautais iš tų parapijų klebonų, kurie naujų sąrašų dėl kažkokių priežasčių neturėjo. Pagal Vilniaus vyskupijos rubricelę 1864 metams pateiktus apibendrintus duomenis, vyskupijoje tais metais gyveno 895 437 Romos katalikai, tačiau remiantis parapijų sąraše ties konkrečia parapija pateiktais duomenimis, vyskupijoje katalikų tikėjimą išpažino ir Vilniaus vyskupui priklausė 892 395 parapijiečiai. Neatitikimų galėjo atsirasti dėl kelių priežasčių. Visų pirma, dėl preciziškumo stokos. Antai palyginus 1862 ir 1863 m. išspausdintose Vilniaus vyskupijos rubricelėse nurodomą parapijiečių skaičių, akivaizdu, kad kai kurių dekanatų parapijų parapijiečių skaičiai išlieka nepakitę, kitų svyruoja nuo keleto iki kelių dešimčių ar net kelių šimtų. Antai pagal 1862 m. išleistą rubricelę 1863 metams, Vyšniavo dekanato Subatninkų parapijos su 3208 parapijiečiais filija Lazdūnai turi 3012 parapijiečių, bet 1863 m. išleistajame pastarosios filijos parapijiečių skaičius apskritai nenurodytas, o parapijos išliko nepakitęs, t. y. 3208. Duomenys apie Žemaičių vyskupijos parapijiečių skaičių įvairuoja tiek šaltiniuose, tiek istoriografijoje. Žemaičių vyskupijos rubricelėje 1864 metams nurodoma vyskupijoje tais metais gyvenus

¹³⁵ Žr. sąrašą „Vilniaus vyskupijos dekanatai ir parapijos 1863 metais“.

¹³⁶ Kun. A. Novickio 1869 m. lapkričio 21 d. laiškas vysk. M. Valančiui, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 117, l. 441.

884 558 Katalikų Bažnyčiai priklausančius tikinčiuosius, tačiau pagal ties parapijų pavadinimais nurodytus duomenis, vyskupijoje 1863 m. gyveno 884 776 katalikai. Pastebėtina, kad duomenys apie vienos ar kitos parapijos parapijiečių skaičių rubricelėse nebūtinai buvo kasmet atnaujinami. Būta parapijų, kuriose šis skaičius nekito metų metus. Kartais metai iš metų buvo perkeliamos ir korektūros klaidos. Akivaizdus pavyzdys – Kauno miesto parapija¹³⁷. Antai vyskupijos rubricelėje 1862 metams (išleista 1861 m.) nurodoma Kauno parapijai priklausius 6632 parapijiečius. Tuo tarpu rubricelėje 1863 metams nurodomas Kauno parapijiečių skaičius šoktelėjo iki 16 632. Tiek pat parapijiečių Kauno parapijoje esą buvę ir 1864 m. Tai gi per apsirikimą prirašytas vienetas dešimteriopai padidino parapijiečių skaičių. Ši korektūros klaida liko nepastebėta keletą metų, pakliuvo ir į kitus informacinio pobūdžio leidinius. Apsižiūrėta tik 1866 m. – tais metais išleistoje vyskupijos rubricelėje 1867 metams nurodoma Kauno parapijai priklausius 8907 parapijiečius.

Peršasi prielaida, kad apie parapinę bažnyčių besitelkiančios bendruomenės dydis iš dalies priklausė nuo to, kaip tankiai vietovė buvo gyvenama ir, žinoma, kiek ten buvo katalikų tikėjimo išpažinėjų. Antai Žemaičių vyskupijos Kuršo ir Žiemgalos dekanatų parapijos pagal parapijiečių skaičių vienos iš mažiausių, nors pagal teritoriją prilygo daugiausiai parapijiečių turinčioms. Pastebėtina, kad Apaštalo Sostas jau XVIII a. paskutiniaisiais dešimtmečiais akivaizdžiai pradėjo pirmenybę teikti nedidelėms parapijoms. Antai popiežius Pijus VI (1775–1799) apaštaliniaame laiške nurodė padalyti Paryžiaus parapijas, telkusias daugiau nei šešis tūkstančius parapijiečių. Popiežius Leonas XII (1823–1829), iš naujo perskirstydamas Romos miesto parapijas, laikėsi nuostatos, kad nei vienoje jų nebūtų daugiau kaip trys tūkstančiai parapijiečių¹³⁸. Remiantis atliktais Žemaičių vyskupijos parapijiečių skaičiaus parapijose XIX a. antro dešimtmečio pabaigoje tyrimais, akivaizdu, kad parapijos su ne daugiau kaip trimis tūkstančiais parapijiečių tuomet tesudarė 45 %

¹³⁷ Kauno parapiją 1808–1864 m. aptarnavo vienuoliai augustinai; 1864 m. nurodoma vienuolyne gyvenus 23 kunigystės šventimus turinčius vienuolius (žr.: Žemaičių vyskupijos Kauno gubernijos Romos katalikų dvasininkų ir institucijų išsamus sąrašas, sudarytas 1864 m. liepą, LVIA, f. 696, ap. 2, b. 691, l. 10v–11v); 1862 m. Kauno Romos katalikų parapijos parapijiečių sąrašė (LVIA, f. 669, ap. 2, b. 399, l. 129) nurodoma tais metais parapijai priklausius 7190 parapijiečių, sąrašė išskirti vienuolių bernardinų parapijiečiai leidžia teigti vienuolyno bažnyčių turėjus parapijos filijos statusą, nors aukščiau cituotame 1864 m. liepos Žemaičių vyskupijos Kauno gubernijos sąrašė parapijiečių skaičius prie vienuolių bernardinų vienuolyno nenurodytas (LVIA, f. 696, ap. 2, b. 691, l. 12v). Pasaulietinės valdžios nurodymu uždarius Kauno bernardinų vienuolyną ir perkėlus vienuoles į kitus vienuolynus, vienuolių bernardinų bažnyčia tapo parapine (žr.: Motiejus Valančius, *Namų užrašai*, p. 564–565).

¹³⁸ Bolesław Kumor, *Ustrój i organizacja...*, p. 576.

nuo bendro skaičiaus¹³⁹. Nors šios krypties tyrimų stoka neleidžia daryti išsamesnių išvadų, neatmestina, kad parapijiečių skaičiui kaimo parapijose turėjo būti taikomi kiti reikalavimai. Sukilimo metais tiek Vilniaus, tiek Žemaičių vyskupijose parapijų dydis įvairavo – nuo kelių šimtų iki kelių ar net keliolikos tūkstančių. Vilniaus vyskupijoje daugiau negu pusėje parapijų parapijiečių skaičius neviršijo trijų tūkstančių. Žemaičių vyskupijoje tokių tebuvo trečdalis.

Turint omenyje, kad prasidėjus ginkluotai kovai parapijos bažnyčios sakykla buvo tapusi viena iš pagrindinių vietų, iš kur pirmiausia būdavo paviešinama informacija apie sukilimą ir raginta dėtis prie sukilėlių, parapijiečių bendruomenės dydis perša prielaidą, kad didesnės parapijos informacijos apie sukilimą viešinimo kontekste buvo jau savaime reikšmingesnės. Ar didesnė apie vieną ar kitą bažnyčią sutelkta bendruomenė reikė ir didesnį sukilėlių aktyvumą toje teritorijoje, atskiras, specialaus tyrimo reikalingas klausimas.

PARAPIJŲ DVASININKAI

Vilniaus ir Žemaičių vyskupijose parapijose tarnavusių dvasininkų (diecezinių kunigų ir vienuolių) skaičiui nustatyti naudotasi dviem pagrindiniais šaltiniais – dvasininkų tarnybos lapais ir vyskupijų rubricelėse 1864 metams skelbtais duomenimis. Esant ženkliai 1860–1865 m. laikotarpį apimančių tarnybos lapų spragų (ypač Žemaičių vyskupijos atveju), remtasi vyskupijų rubricelių duomenimis. Tačiau paaiškėjo, kad rubricelėse spausdintuose dvasininkų abėcėliniuose sąrašuose taip pat pasitaiko praleistų pavardžių. Kaip ir dėl parapijiečių skaičiaus, rubricelėse nurodyti apibendrinti duomenys nebūtinai sutampa su ties konkrečia parapija įrašytaisiais.¹⁴⁰ Tokių neatitikimų priežastys labai įvairios. Neatmestina, kad Žemaičių vyskupijoje informacija apie vienoje ar kitoje parapijoje tarnaujančius dvasininkus ne visada buvo aktuali dėl ganėtinai dažnų dvasininkų perkėlinėjimų (žr. Priedą Nr. 2). Į abėcėlinį rubricelėse spausdintą vyskupijos dvasininkų sąrašą dažniausiai

¹³⁹ Aldona Prašmantaitė, *Žemaičių vyskupas Juozapas Arnulfas Giedraitis*, Vilnius, 2000, p. 117–122.

¹⁴⁰ Vilniaus vyskupijos rubricelėje 1864 metams pateikti apibendrinti duomenys, nurodant, kad tais metais vyskupijoje parapijas aptarnavo 597 dvasininkai. Tačiau remiantis tų pačių metų rubricelėje ties konkrečia parapija pateiktais duomenimis, tais metais pastoracinei tarnystei buvo angažuotas 541 dvasininkas. Pagal Žemaičių vyskupijos rubricelę 1864 metams pateiktus apibendrintus duomenis, vyskupijoje tais metais parapijose tarnavo 659 dvasininkai, tačiau pagal ties konkrečia parapija nurodytą informaciją – pastoracinei tarnystei tais metais angažuoti 638 dvasininkai.

nebuvo įtraukiamos ir parapijas aptarnaujančių kunigų vienuolių pavardės, nors ties parapijų pavadinimais jos dažniausiai rašytos. Antai Dotnuvos parapiją aptarnavusio kunigo, bernardinų gvardijono Ferdinando Prokopovičiaus pavardės nėra abėcėliniame sąrašė, tačiau ties parapijos pavadinimu ji nurodyta¹⁴¹. Kaip ir dėl parapijiečių skaičiaus, sudarant sąrašą pirmenybė teikta vyskupijų rubricelėse ties parapijos pavadinimu nurodytiems duomenimis.

Prasidėjus sukilimui 1863 m. Vilniaus ir Žemaičių vyskupijose buvo 517 parapijų, telkusių per pusantro milijono katalikų, kuriems tarnavo 638 dvasininkai. I. Šenavičienės atliktų katalikų dvasininkijos laikysenos ikisukiliminių manifestacijų laikotarpiu tyrimų duomenimis, 1861–1862 m. politiniuose įvykiuose dalyvavo mažiau nei 5 % dvasininkų.¹⁴² Tačiau prasidėjus ginkluotai kovai, sukilimo vadovai, atrodo, perdėm nesureikšmino sąlyginai menko dvasininkijos angažavimosi manifestacijų metais ir katalikų dvasininką matė visų pirma kaip aktyvų sukilimo agitacijos proceso dalyvį. Bažnytinis administracinis tinklas nuo pirmųjų dienų tapo vienu svarbiausių sukilimo propagandos komunikaciniu kanalu.

¹⁴¹ *Directorium horarum canonicarum et missarum in AD MDCCCLXIV, auctoritate et mandato Excellentissimi, Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Mathiae Casimiri Wołonczewski, Dei et Apostolicae Sedis Gratia, Episcopi Samogitiensis, Vilnae, 1863, p. 105.*

¹⁴² Ieva Šenavičienė, *Lietuvos katalikų dvasininkija 1863 metų sukilimo išvakarėse*, p. 203; procentai skaičiuoti, atrodo, remiantis duomenimis apie į imperijos valdžios akiratį dėl dalyvavimo manifestacijoje pakliuvusius dvasininkus. Už dalyvavimą imperijos valdžios nubaustųjų buvo mažiau – 2,8 % (ten pat, p. 202).

II SKYRIUS

Sukilimo vadovybė ir Katalikų Bažnyčia

1863 m. sukilimo, kaip ir prieš tai vykusių sukilimų, vadovybė laikėsi nuostatos, kad ginkluota kova už tautos teisę į laisvę, už buvusios Abiejų Tautų Respublikos atkūrimą ne tik nesikerta su Bažnyčios kanonais, bet kyla iš krikščioniškos dvasios ir yra paties Dievo laiminama. Dar iki prasidedant sukilimui kunigas Karolis Mikoszewskis¹⁴³, Centrinio tautinio komiteto, vėliau Laikinosios tautinės vyriausybės narys, Katalikų Bažnyčios angažavimo tikslu inicijavo periodinį dvasininkijai skirtą leidinį *Głos Kapłana Polskiego*¹⁴⁴. Pirmųjų laikraščio numerių puslapiuose vyrauja tekstai, kuriuose teologiniu aspektu aptariami atvejai, kada ginkluota kova yra galima nenusižengiant Dievo valiai. Taiklia aliuzija į neteisėtą Rusijos imperijos valdymą laikytinas vieno iš pirmųjų laikraščio numerių moto – šv. Jono Auksaburnio žodžiai, kad ne kiekvienas valdžioje esantis valdo Dievo valia¹⁴⁵. Remiantis Evangelija ir Šventųjų Tėvų raštais akcentuojama, kad valdžia liaujasi būti gerovės ir tvarkos šaltiniu, pradėjusi valdyti tironiškais metodais. Tokia valdžia yra šėtono įrankis, tad visuomenė, sukildama prieš tironais virtusius valdančiuosius, vykdo Dievo valią, gina Kūrėjo suteiktas žmogaus teises. Į dvasininkiją apeliuojama kaip prieš neteisėtą tironų valdžią sukilusios tautos interesų gynėją. Pabrėžiama, kad dvasininkams nevalia iš akių išleisti tautinio reikalo, nes tik tokia laikysena ateityje atneš gražių vaisių ir kraštui, ir Bažnyčiai¹⁴⁶. Pastarasis tekstas perša prielaidą, kad teologine motyvacija, krikščionybės sąsajų su tautybe (šiuo konkrečiu atveju – lenkybe), prioritetą teikiant tautiniam segmentui, pabrėžimu, lygiai kaip ir prieštaros tarp universaliųjų krikščioniškų ir tautinių vertybių nebuvimo akcentavimu siekta pateisinti potencialų dvasininkijos dalyvavimą rengiamoje ginkluotoje kovoje. Juolab kad dvasininkijos įsitraukimas į manifestacinį judėjimą Lenkijos Karalys-

¹⁴³ Kunigas Karolis Mikoszewskis (1831–1886) skelbė radikalias Katalikų Bažnyčios Lenkijoje pertvarkymo idėjas. Buvo tautinės Bažnyčios, celibato ir vienuolių panaikinimo šalininkas. Manifestaciniu laikotarpiu ir sukilimo pradžioje – vienas iš Varšuvos bažnyčių vikaras. Aktyviai prisidėjo prie raudonųjų grupuotės. Iš sukilimo vadovybės buvo pašalintas dėl priešiškos nuostatos baltųjų dalyvavimo sukilėlių vadovybėje atžvilgiu. Jau amžininkų vertintas kaip kontraversiška asmenybė. Jo veikla sukilimo metais taip pat vertinama nevienareikšmiškai. Žr.: Ryszard Bender, *Życie i działalność ks. Karola Mikoszewskiego*, in: Karol Mikoszewski, *Pamiętniki moje*, p. 5–42.

¹⁴⁴ Laikraštis leistas nereguliariai 1862 m. birželį – 1864 m. vasarį.

¹⁴⁵ „Nie masz władzy tyłko od Boga, lecz nie wypływa stąd, że wszelki panujący z woli Boga panuje“ (S. Chrysostomus), *Głos Kapłana Polskiego*, 1862 m. rugpjūčio 5 d., Nr. 2; internetinė prieiga: www.bn.org.pl/powstanie/index.php?url=glos.

¹⁴⁶ *Głos Kapłana Polskiego*, 1862 m. rugpjūčio 5 d., Nr. 2; ten pat.

tėje pranoko organizatorių lūkesčius – dvasininkai ženkliai prisidėjo skatindami patriotines nuotaikas, telkdami sukilimui visus visuomenės sluoksnius¹⁴⁷. Lenkijos istoriografijoje išvirtinusi nuomonė, kad lenkybės ir katalikybės sąsaja buvo tas veiksnys, kuris ir lėmė aktyvų dvasininkijos įsitraukimą į sukilimą¹⁴⁸.

Ar į dvasininkiją orientuota 1862 m. antros pusės agitacija įsitraukti į būsimą sukilimą pasiekė Vilniaus ir Žemaičių vyskupijas? Greičiausiai taip¹⁴⁹, tačiau didesnių pasekmių neturėjo. Kitaip nei Lenkijos Karalystėje, kur 1862 m. rudenį vyskupijose vykusių dvasininkų suvažiavimų metu būdavo priimanamos rezoliucijos prisidėti prie tautine valdžia pasiskelbusio Centrinio tautinio komiteto ir kartu remti ginkluoto sukilimo planus¹⁵⁰, katalikų dvasininkija Lietuvoje masiškai neparėmė sukilimą rengiančiųjų (bent apie tai nėra žinoma). Lietuvos provincijos komiteto vadovybė taip pat nerodė savarankiškos iniciatyvos, ieškodama teologinių motyvų akinti dvasininkiją ginkluotam sukilimui dar prieš jam prasidedant. Tai anaip tol nereiškia, kad šiuo požiūriu turėjo kitokią nuomonę – buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėse sukilimo be dvasininkijos dalyvavimo jo organizatoriai taip pat neįsivaizdavo.

KOVA UŽ TĖVYNĖS LAISVĘ – KRISTAUS TARNŲ PAREIGA

Socialinė sukilimo programa, kurios esmė buvo baudžiamos panaikinimas, ginkluotos kovos šalininkų planuose turėjo tapti masinio valstiečių įsitraukimo į sukilimą garantu. Siekiant mobilizuoti mases pirmiausia reikėjo paskleisti informaciją apie rengiamas socialines pertvarkas ir planuojamus jų realizavimo būdus bei įtikinti prie jų prisidėti. Tyrėjai yra atkreipę dėmesį, kad 1863 m. sukilimo vadovybė disponavo itin gerai organizuota propagandos sistema¹⁵¹. Plačiai tam buvo panaudota spauda – visų pirma gausūs periodiniai leidiniai, kurių nemaža dalis

¹⁴⁷ Hanna Dylağowa, *Duchowieństwo katolickie...*, p. 125; Ieva Šenavičienė, *Lietuvos katalikų dvasininkija 1863 metų sukilimo išvakarėse*, p. 200.

¹⁴⁸ Pvz.: Ewa Jabłońska-Deptuła, *Czyż może historia popłynąć przeciw prądowi sumień?*, p. 67.

¹⁴⁹ Antai R. Benderis, monografinio tyrimo apie kunigą K. Mikoszewskį autorius, teigia, kad *Głos Kapłana Polskiego* ir kitų sukilimo metais išėjusių spaudinių dėka jo idėjos buvo žinomos ir Lietuvoje, žr.: Ryszard Bender, *Ksiądz Karol Mikoszewski (X. Syxtus) 1832–1886, członek Rządu Tymczasowego Narodowego 1863, emigrant, zesłaniec*, Warszawa, 1982, p. 5 ir kt.

¹⁵⁰ Stefan Kieniewicz, *Powstanie styczniowe*, p. 316; Eugeniusz Niebelski, *Duchowieństwo lubelskie...*, p. 134–153; E. Niebelskio nuomone, istoriografijoje vyraujantis teiginys apie Lenkijos Karalystės katalikų dvasininkijos masinį sukilimą rengiančios tautinės vyriausybės rėmimą yra gero kaimo perdėtas, p. 149.

¹⁵¹ Marek Jaeger, *Działalność propagandowo-informacyjna władz powstańczych...*, p. 137–148.

buvo diferencijuota pagal adresatą. Spausdinto žodžio svarbą sukilimo masiškumui Lietuvoje akcentavo D. Fajnhauzas, aptardamas Lietuvoje ir Baltarusijoje leistą sukilimo spaudą¹⁵². Religinę retoriką sukilimo spaudoje analizavusi Z. Medišauskienė priėjo prie išvados ją galėjus prisidėti prie lietuvių valstiečių mobilizacijos ir tam tikro politinio brendimo¹⁵³. Nekvestionuojant sukilimo spaudos vaidmens, atkreiptinas dėmesys, kad, rengdamasi ginkluotai kovai, sukilimo vadovybė atkreipė dėmesį į katalikų dvasininkiją kaip efektyvų agitatorių, kuris gyvu žodžiu galėtų paakinti liaudį eiti į sukilėlių gretas. Sausio pradžioje kunigas K. Mikoszewskis, kaip Centrinio tautinio komiteto Dvasininkų interesų ir žmonių globos komisijos pirmininkas, kreipėsi į „gerbiamąją dvasininkiją“, kviesdamas paremti Komiteto veiksmus tiksliai pildant jo, kaip teisėtos valdžios, nurodymus ir tuo paspartinti taip visų trokštamą išsilaisvinimą. Pabrėžiama, kad paklusnumo tautinei valdžiai reikalavimas ne tik neprieštarauja kunigo pašaukimui, bet kyla iš jo pilietinės pareigos klausyti valdžios, kuomet ji teisėtai gina visų interesus, užtikrinančius bendrą gerį. Patikinama, kad Bažnyčios teisė bus gerbiama ir akcentuojama, o kaip galima greitesnis dvasininkijos išitraukimas į Komiteto veiklą yra būtina kunigiškos tarnystės pareiga¹⁵⁴. Pogrindinės ginkluotą sukilimą rengiančios tautinės valdžios legitimumo primygtiniu akcentavimu ne tik suponuojamas imperijos valdžios neteisėtumas, bet kartu kvestionuojama ir dvasininkijos lojalumo jai pareiga. Kreipimesi moralinė dvasininkijos galia akcentuojama kaip svarbi pagalba Tėvynei. Ir šios galios kontekste iš dvasininkijos laukiama, kad ji propaguos luomų lygiateisiškumą ir vienybę: „Elkitės taip, kad galėtumėte išlaisvinti turtinguosius iš jų nepamatuotų baimių ir kartu prastuomenėje pažadinti kilnaus orumo jausmus. Smerkite neapykantą ir įniršį tarp klasių, o tai pasiekti galima aiškiu ir dažnu Evangelijos tiesų komentavimu ir sumaniu dabartinės situacijos išaiškinimu. Tegu kaimietis gerai supras ir patikės, kad lenkų vyriausybė jam užtikrins teisingumą“¹⁵⁵. Taigi dvasininkams pavedant neutralizuoti galimus konfliktus tarp žemvaldžių ir valstiečių, o svarbiausia pastarųjų įtikinimu pasikliauti sukilimo vadovybe, jie įtraukiami į pradinį socialinės sukilimo programos realizavimo etapą. Akcen-

¹⁵² Dawid Fajnhauz, Prasa konspiracyjna powstania styczniowego na Litwie i Białorusi 1861–1864 r., *Rocznik Białostocki*, 1963, t. 4, p. 43–102.

¹⁵³ Zita Medišauskienė, Religija 1863–1864 m. sukilimo retorikoje, *Dvasininkija ir 1863 m. sukilimas...*, p. 294.

¹⁵⁴ Dok. Nr. 26, 1863 m. sausio 11 d. (n. s.), Odezwa wzywająca duchowieństwo do poparcia Organizacji Narodowej, *Dokumenty KCN i RN*, p. 33–35.

¹⁵⁵ Ten pat, p. 35.

tuojant, kad nuo jų aktyvaus dalyvavimo daugiausia priklausio Tėvynės laisvė, ant dvasininkijos pečių užkraunama pagrindinė našta ir tuo pačiu atsakomybė. Ir dvasininkijai adresuotoje spaudoje, ir pastarajame kreipimesi daug dėmesio skiriama įrodinėjimui, kad nepaklusimas imperijos valdžiai, kuri yra „viso blogio įsikūnijimas, šviesos, pažangos ir moralės niekintoja“, neprieštaruoja kunigybei, tačiau dvasininko paklusnumo savo vyskupijos vyskupui klausimas nekeliamas. Būdinga, kad šio sukilimo vadovybė, kitaip nei ankstesniųjų, siekia užsitikrinti eilinių dvasininkų, bet ne vyskupijos vyskupo ar administratoriaus paramą. Tokios nuostatos priešasčių galėjo būti ne viena, tad vienareikšmis atsakymas vargiai galimas. Istoriografijoje yra atkreiptas dėmesys, kad cituoto kreipimosi atsiradimą galėjo inspiruoti daugelyje Lenkijos Karalystės vyskupijų 1862 m. antroje pusėje vykę dvasininkų suvažiavimai, deklaravę tautinės organizacijos palaikymą. Tie suvažiavimai vyko be vyskupų pritarimo ir, tikriausiai, be jų žinios. Neatmestina, kad pastaroji aplinkybė taip pat galėjo turėti įtakos, jog hierarchai nebuvo angažuojami paremti sukilimo vadovybės siekius. Turint omenyje kunigą K. Mikoszewską buvus Bažnyčios vidinės reformos šalininką, galimas dalykas, kad tokią poziciją hierarchų atžvilgiu lėmė planuojama pertvarka. Kreipimesi akcentuojama kova už laisvę, kuri sėkminga gali būti tik sutelkus visą visuomenę, visus jos luomus. Socialinė programa čia yra tik priemonė įtraukti į kovą už laisvę valstiečius. Kovos už laisvę ir dvasininkijos išitraukimo į ją būtinumui pagrįsti pasitelktas imperijoje vykdomas sisteminis katalikų religijos persekiojimo bei Unitų Bažnyčios panaikinimo 1839 m. motyvas, tačiau šūkis už Katalikų Bažnyčios laisves neformuluojamas.

KATALIKŲ BAŽNYČIA – PAGRINDINĖ ŽINIOS APIE SUKILIMĄ SKELBIMO IR SUKILĖLIŲ PRISAIKDINIMO VIETA

Konkrečią užduotį katalikų dvasininkijai sukilimo vadovybė, jau kaip Laikinoji tautinė vyriausybė, suformulavo pirmosiomis ginkluotos kovos dienomis. Nors sausio 22 d. Manifeste¹⁵⁶, kuriuo kreipiamasi pirmiausia į lenkų tautą, bet imtis ginklo kviečiamos lenkų, lietuvių ir rusinų tautos, akcentuojant, jog bendro išsivadavimo valanda jau išmušė, šventoji Erelio, Vyčio ir Archangelo vėliava jau išskleista, deklaruojama visų visuomenės sluoksnių dalyvavimo svarba, – dvasininkija yra tik vienas iš jų. Tą pačią dieną Varšuvoje paskelbtuose dviejuose dekretuose: apie baudžios panaikinimą ir apie bežemių valstiečių, dalyvausiančių sukilime, aprū-

¹⁵⁶ Dok. Nr. 29, 1863 m. sausio 22 d., Manifest ogłaszający powstanie, *Dokumenty KCN i RN*, p. 37–38.

pinimą žeme¹⁵⁷, kaip ir Manifesto tekste, nevengiama pasitelkti religinių simbolių ir retorikos, teigiama, kad kova už Tėvynės laisvę yra paties Dievo laiminama, tačiau atskiro kreipimosi į dvasininkų luomą nėra.

Pirmąkart sukilimo vadovybės lūkesčiai dvasininkijos atžvilgiu netiesiogiai įvardyti sausio 25-ąją, trečią dieną po sukilimo Manifesto paskelbimo, išleistoje 15 straipsnių instrukcijoje sukilimo vaivadijų ir apskričių vadams Lenkijos Karalystėje. Pastaroji instrukcija, įpareigodama sukilėlių vadus plačiai propaguoti sukilimą, nurodo ir būdą, kaip tai turėtų būti daroma: visose vietovėse, kur iki tol apie sukilimą nebuvo viešai skelbta, nurodoma iš bažnyčių sakyklų skaityti valstiečiams manifestus, dekretus ir pamokslus, miestuose tik ten, iš kur priešas jau išvytas¹⁵⁸. Iš bažnyčios sakyklos, skirtos Dievo žodžio aiškinimui, teisę kreiptis į žmones turėjo dvasininkas. Ir nors dvasininkai instrukcijoje neminimi, akivaizdu, kad būtent juos sukilėlių vadai turi pasitelkti informacijos apie sukilimą perdavimui ir agitacijai prisijungti prie kovojančiųjų. Pagrindinis adresatas – valstiečiai, su kurių įsitraukimu į sukilėlių gretas sieta sukilimo sėkmė. Tas pats sukilimo propagavimo modelis taikytas ir Lietuvoje¹⁵⁹, kuriai sukilimo vadovai skyrė ypatingą vaidmenį. Sausio 29 d. sukilimo vadovybės Varšuvoje išleistas kreipimasis į „brolius lietuvius“, kuriame patetiškai teigiama, kad būtent Lietuva esanti viso sukilimo centrinis punktas, nuo jos pozicijos priklausęs ir Lenkijos prisikėlimas, ir priešas mirtis. Lietuviai įsakmiai kviečiami imtis ginklo: „Lietuviai, kurie tiek amžių dalijatės su mumis ir gera, ir bloga dalia, kviečiame jus į kovą! Į kovą! Nuo jūsų didvyriškumo ir pasišventimo priklauso krašto ateitis; jūsų abejingumas brolių mirčiai užtrauks ant jūsų galvų ainių praeiksmą kaip ant motinos žudikų.“ Kreipimesi taip pat informuojama, kad Centrinis tautinis komitetas Tėvynės atstatymo darbus pradėjęs nuo baudžios panaikinimo, ir primygtinai nurodoma, kad sukilimas Lietuvoje turi prasidėti nuo valstiečių išlaisvinimo¹⁶⁰.

Lietuvos provincijos komitetas, kaip žinoma, ruošėsi sukilimui nuo pat veiklos pradžios (turėjo savo atstovus vietose, sukūrė revoliucinės organizacijos struktūrą, apėmusią visas buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemes – teritorija padalyta į vaivadijas, kurioms vadovavo Komiteto skiriamas komisaras, vaivadi-

¹⁵⁷ Dok. Nr. 30, 1863 m. sausio 22 d., Dekret o uwłaszczeniu; dok. Nr. 31, Dekret o nadaniu ziemi bezrolnym chłopom uczestnikom powstania, *Dokumenty KCN i RN*, p. 38–39.

¹⁵⁸ Dok. Nr. 34, 1863 m. sausio 25 d., Instrukcja dla naczelników wojskowych wojewódzkich i powiatowych, *Dokumenty KCN i RN*, p. 41–42.

¹⁵⁹ Ona Maksimaitienė, *Lietuvos sukilėlių kovos 1863–1864 m.*, p. 22–23.

¹⁶⁰ Dok. Nr. 36, 1863 m. sausio 29 d., Komitet Centralny jako Tymczasowy Rząd narodowy do braci Litwinów, *Dokumenty KCN i RN*, p. 43.

jos – į apygardas, šios – į apskritis, pastarosios – į parapijas ir valsčiaus padalinius). Visoms administracijos grandims buvo parengtos specialios instrukcijos¹⁶¹. Tačiau greito sukilimo nesitikėta.

Sausio 22 d. įvykiai privertė Lietuvos provincijos komitetą šią nuostatą keisti: į Lenkijoje prasidėjusį sukilimą buvo atsiliepta tuojau pat – Komitetas išleido trumpą atsišaukimą lenkų kalba, pranešantį apie kitoje Nemuno pusėje prasidėjusią kovą su „maskoliais“ ir kviečiantį ją paremti¹⁶². Lietuviška šio atsišaukimo versija nėra žinoma, galimas dalykas, jos nė nebuvo. Data nenurodyta, tačiau akivaizdu, kad rašytas sukilimui jau vykstant – kreipimasis pradedamas žinia apie sukilusių Karalystę ir kiekvienoje vietoje mušamus „maskolius“. Emocingi kreipiniai ir patetiškos frazės, pagaliau trumpas tekstas perša prielaidą, kad galėjo būti rašyta tik gavus žinią apie lemtingus įvykius. Operatyvi Lietuvos provincijos komiteto reakcija perša prielaidą, kad istoriografijoje funkcionuojantis teiginys, jog Lenkijoje kilęs sukilimas Lietuvoje ne iš karto sulaukė atgarsio¹⁶³, koreguotinas. Atsišaukimas baigiamas maldavimu „Dieve, gelbėk Lenkiją“. Neatmestina, kad šį atsišaukimą galėjo inspiruoti minėtasis Laikinosios tautinės vyriausybės sausio 29 d. kreipimasis „Į brolius lietuvius“¹⁶⁴.

Sausio pabaigoje į Vilnių atvykęs Centrinio tautinio komiteto komisaras Augustavo vaivadijai Juzefas Piotrowskis atvežė ir sukilimą inicijavusį sausio 22 d. išleistą Manifestą bei dekretus¹⁶⁵.

Lietuvos provincijos komitetas prisiimta laikinosios valdžios teise Lietuvoje ir Baltarusijoje vasario 1 d. paskelbė atsišaukimą, pavadintą lenkų vyresnybės Manifestu, lietuvių ir lenkų kalbomis¹⁶⁶. Spaudinys antspauduotas Lietuvos provincijos

¹⁶¹ Augustinas Janulaitis, *1863–1864 m. sukilimas Lietuvoje*, p. 13–19; Ona Maksimaitienė, *Lietuvos sukilėlių kovos 1863–1864 m.*, p. 7–20; Kostas R. Jurgėla, *Lietuvos sukilimas 1862–1864 metais*, p. 243–244; Dawid Fajnhauz, 1863 metų pagrindinė valstybė Lietuvoje, *Lietuvių atgimimo studijos*, t. 3, Vilnius, 1991, p. 42–45; Franciszka Ramotowska, *Tajemne państwo polskie w powstaniu styczniowym 1863–1864*, Warszawa, 1999, p. 22–27.

¹⁶² Dok. Nr. 1, Lietuvos provincijos komiteto atsišaukimas, [be datos, manoma, išleistas tarp 1863 m. sausio 22 d. – vasario 1 d.], *Sukilimas Lietuvoje ir Baltarusijoje 1863–1864*, p. 1; Ona Maksimaitienė, *Lietuvos sukilėlių kovos 1863–1864 m.*, p. 23; Dawid Fajnhauz, *1863 Litwa i Białoruś*, p. 119.

¹⁶³ Dawid Fajnhauz, ten pat, p. 116.

¹⁶⁴ Dok. Nr. 36, 1863 m. sausio 29 d., Do Braci Litwinów, *Dokumenty KCN i RN*, p. 43.

¹⁶⁵ Ona Maksimaitienė, *Lietuvos sukilėlių kovos 1863–1864*, p. 21; Stefan Kieniewicz, *Powstanie styczniowe*, p. 414.

¹⁶⁶ *Manifestas Wiresnibes Linku*, LVIA, f. 494, ap. 1, b. 450, l. 3. Ar lietuviškas Manifesto tekstas buvo spausdintas, klausimas kol kas atviras. Nors istoriografijoje (žr.: Ona Maksimaitienė, *Lietuvos sukilėlių kovos 1863–1864 m.*, p. 23–24) teigiama tokį spaudinį buvus, minėtuose dokumentų rinkiniuose Manifesto tekstas skelbtas iš nuorašo. Pagal nuorašą šį dokumentą registravo ir Lietuvos

komiteto spaudu. Dokumento pavadinimas perša prielaidą, kad Lietuvos sukilėlių valdžia išvertė į lietuvių kalbą Varšuvoje išleistą, o lenkišką versiją tikrai patvirtino savo spaudu. Tačiau palyginus sausio 22 d. Varšuvoje išleistą Manifestą su vasario 1 d. Vilniuje spausdintuoju, akivaizdu, kad Vilniuje vasario 1 d. išleistas Manifestas nėra adekvatus Varšuvoje sausio 22 d. paskelbtajam.

Pirmuoju Manifesto sakiniu deklaruojama, jog „Wiernsibe linku (Palszczios) aprejszkia Letuwaj, Gudom, Żemajcziom ir kitom szalim užujimtom Maskalu czias prowas“. Kaip viena pagrindinių „prow“ pirmuoju punktu skelbiamas baudžiamos panaikinimas – „No szios denos wisi gaspadorej ir kiti giwentajej bet kokios wieros ira walni lig szlektos senobes“. Atskirais punktais savo turėtos žemės „ponais“ tapusieji įpareigojami ją ginti nuo „maskolio“, o su „maskoliu“ kovoti išeisiančius bežemius žadama žeme aprūpinti, duoti ne mažiau kaip 3 margų sklypą. Pasirinkimo teisės kovoti ar nekovoti su „maskoliu“ nepaliekama. Šeštoju – paskutiniu – punktu teigiama, jog „kas tiktaj ne paklausis szito Manifesto ar ponas, ar gaspadorius, ar perdetinis, arbo koks kitoniszkas užtataj bus korotas Linku sudu wojskavu“. Lietuvių kalba spausdintas Manifestas baigiamas maldavimu: „Diewe, izszgełbek Tewini“. Manifestas lenkų kalba „Boże, zbaw Polskę“ (Dieve, gelbėk Lenkiją). Kodėl lietuviškame variante žodis „Lenkiją“ pakeistas žodžiu „Tėvynė“, galima tik spėlioti. Lygiai taip pat neaišku, kas slypi po žodžiu „Tėvynė“, dėl kurios šaukiamasi Dievo pagalbos? Lenkija? Lietuva? Buvusi Abiejų Tautų Respublika? Vilniuje išspausdinto Manifesto lietuvių kalba preambulė leistų manyti, kad Lietuva šį tekstą rašiusiųjų suvokta kaip suverenus subjektas. Istoriografijoje vyrauja nuomonė, kad tuo metu Lietuvos provincijos komitetui vadovavęs K. Kalinauskas buvo Lietuvos valstybės buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ribose atkūrimo šalininkas¹⁶⁷, tad galima prielaida, kad tai ir yra Tėvynė, už kurią kviečiama kovoti. Franciszka Ramotowska, studijos apie lenkų slaptąją administraciją sukilimo metais autorė, yra atkreipusi dėmesį, kad iš pradžių Centrinis tautinis komitetas, vėliau – Tautinė vyriausybė, savo programiniuose dokumentuose garantavo „rytinėms provincijoms“ apsisprendimo teisę po to, kai bus iškovota nepriklausomybė.

bibliografijos sudarytojai (žr.: Įrašas, Nr. 2199, Manifestas Viresnibes linku, *Lietuvos TSR bibliografija. Knygos lietuvių kalba*, t. 2, kn. 1, Vilnius, 1985, p. 753); dok. Nr. 3, Manifestas wiresnibes linku, *Sukilimas Lietuvoje ir Baltarusijoje 1863–1864*, p. 3; Manifesto tekstas pirmą kartą lenkų kalba publikuotas: AMMM, d. 1, p. 276. Lietuvių kalba spausdintas: *Lietuvos TSR istorijos šaltiniai*, t. 2, Vilnius, 1965, p. 49–50. Tiek viename, tiek kitame leidinyje yra nuoroda į tą patį šaltinį: LVIA, f. 494, ap. 1, b. 450, l. 3.

¹⁶⁷ [Walery Przyborowski], *Dzieje 1863 roku*, t. 3, Kraków, 1902, p. 5–6; Bronius Genzelis, *Socialinės ir politinės minties raida Lietuvoje. Būti ar nebūti Lietuvai?*, Vilnius, 2005, p. 160.

Šios provincijos, anot tyrėjos, per visą sukilimo laiką pabrėždavo savo atskirimą nuo centrinės vadovybės¹⁶⁸. Žinoma, neatmestina, kad sąvokos „Tėvynė“ ir „Lenkija“ vilnietišrame Manifeste vartotos sinonimiškai, turint omenyje buvusios Abiejų Tautų Respublikos žemes. Viena aišku, kad vasario 1 d. Vilniuje išleistą Manifestą laikyti originaliu, Lietuvos sukilimo vadovų parengtu tekstu nėra pagrindo. Išskyrus preambulę ir maldavimą Dievo pagalbos, kiti vasario 1 d. Manifesto punktai – tai Varšuvoje drauge su sausio 22 d. Manifestu išleistų minėtų dviejų dekretų – apie baudžios panaikinimą ir sukilime dalyvaujančių bežemių valstiečių aprūpinimą žeme – santrauka.

Yra žinoma ir sausio 22 d. Varšuvoje išleistų dekretų lietuviška versija. Konstantino Jablonskio surastus tarp Kauno gubernatoriaus archyvo dokumentų, juos pirmąkart paskelbė Vaclovas Biržiška 1921 m., greta įdėjo ir tekstą originalo kalba¹⁶⁹. Tai taip pat nėra tikslus ar juolab pažodinis vertimas. Pasak V. Biržiškos, nežinomas lenkų teksto vertėjas dekretus „pataisė“, kai kuriuos punktus tiesiog praleisdamas, o kai ką pridėdamas ir taip „žymiai ir turiniu ir kalbos atžvilgiu „sudemokratino““. Bene ryškiausiai tai atskleidžia lietuviškame tekste įrašytas punktas apie visų visuomenės sluoksnių lygybę: „Ir nu szias dienas nebera jau newalos: nes nebera pona, ni bajora, ni mužika, ni žida, o esame wisi brolej ir wejkaj ligi arba wienodi, kejp prisz pona Diewa, tajp ir prisz musu brangiojaj Tewine“. Kas ir kada inicijavo šių dokumentų vertimą, klausimas kol kas atviras. Greičiausiai vertimu galėjo pasirūpinti Lietuvos provincijos komitetas.

Taigi Lietuvos provincijos komiteto žinioje jau vasario pradžioje buvo tiek centrinės sukilimo valdžios Varšuvoje, tiek vietos sukilimo vadovų parengti programiniai dokumentai. Remiantis sausio 25 d. instrukcija, jie panaudojami sukilimo propagandai pagal tą patį modelį, t. y. sukilėlių būrių vadai rūpinosi, kad žinia apie prasidėjusį sukilimą būtų kunigų skelbiama iš bažnyčios sakyklos. Akivaizdu, kad Manifestą sukilimo vadovai vertino kaip svarbią agitacinę priemonę, galinčią padėti įtraukti mases į prasidedantį sukilimą. Nors katalikų bažnyčia buvo pagrindinė vieta, kur Manifestas turėjo būti skelbiamas, tačiau 1863 m. sukilimo valdžia, kitaip nei 1830-ųjų sukilimo vadovybė¹⁷⁰, nesikreipė į vyskopus su prašymu įpareigoti

¹⁶⁸ Franciszka Ramotowska, *Tajemne państwo polskie...*, p. 25–26.

¹⁶⁹ Nežinomas lietuvių kalba atsišaukimas 22 sausio 1863 m., *Mūsų senovė*, Kaunas, 1921, p. 172–176.

¹⁷⁰ Jan Skarbek, Jan Ziółek, Duchowieństwo chrześcijańskie wobec powstania listopadowego, *Powstanie listopadowe 1830–1831. Dzieje wewnętrzne. Militaria. Europa wobec powstania*, red. Władysław Zajewski, Warszawa, 1990, p. 195.

jiems pavaldžią dvasininkiją tai daryti. Kas lėmė tokią poziciją, ar turėjo įtakos ta aplinkybė, kad sukilimo vadovybė veikė pogrindyje, – atviras klausimas.

Duomenys apie Vilniaus ir Žemaičių dvasininkus perša prielaidą sukilimo vadovus nuo pat ginkluotos kovos pradžios turėjus gerai apgalvotą planą į sukilimo propagavimo akciją masiškai įtraukti dvasininkiją, dvasininką paverčiant pagrindiniu sukilimo agentu. Tai buvo daroma per „žemesnės grandies“ sukilimo valdžią, t. y. vaivadijos ar apskrities karo viršininkus, bet dažniausiai sukilėlių būrių vadus. Pastariesiems buvo suteikti platūs įgaliojimai. Praktiškai kiekvienas jų tose apylinkėse, kuriose veikė jo vadovaujamas būrys, turėjo neribotą valdžią.

Lenkijos Karalystėje sukilimo vadovybė ginkluotos kovos pradžioje per sukilėlių būrių vadus buvo nurodžiusi dvasininkams gyventojus prisaikdinti paklusti Tautinei valdžiai, drauge kviečiant į sukilėlių eiles visus, galinčius nešioti ginklą¹⁷¹. Lietuvos sukilimo vadovybė 1863 m. vasarį taip pat išleido analogišką, lyginant su Varšuvoje parengtąja, kiek modifikuotą instrukciją sukilėliams, kurioje punktas dėl gyventojų prisaikdinimo Tautinei valdžiai pažodžiui pakartotas¹⁷². Tačiau Lietuvoje šio nurodymo sukilėlių būrių vadai laikėsi tik iš dalies, t. y. iš katalikų dvasininko reikalaudami priimti tikrai apsisprendusių eiti į sukilėlių būrų priesaiką. Neretai prisaikdinamas būdavo iš karto visas būrys. Šaltinių duomenys įgalina teigti, kad dėl sukilėlių prisaikdinimo būrių vadai kreipdavosi į artimiausios parapijos kunigus, t. y. kiekvienas dvasininkas galėjo būti paprašytas priimti sukilėlių priesaiką. Taigi, kaip ir žinios apie sukilimą paviešinimui, sukilėlių prisaikdinimui buvo panaudojamas parapijų bažnyčių tinklas.

Sukilėlių vadovybė, gerai suvokdama Katalikų Bažnyčios vaidmenį to meto visuomenėje, parapijos dvasininko turėtą įtaką lokaliai bendruomenei, sukilimo propagavimui išnaudojo parapijų bažnyčių tinklą.

„LYDĖKITE MŪŠIO LAUKE BESIKAUNANČIUS...“

Sukilimo vadovybės nuostata Katalikų Bažnyčios Lietuvoje atžvilgiu pirmąkart oficialiai išsakyta Lietuvos provincijų valdymo skyriaus 1863 m. balandžio 4 d. krei-

¹⁷¹ Dok. Nr. 35, ne anksčiau 1863 m. sausio 25 d., Instrukcja powstańcza, *Dokumenty KCN i RN*, p. 42–43.

¹⁷² Dok. Nr. 6, ne vėliau 1863 m. vasario 27 d., Instrukcja powstańcza, *Sukilimas Lietuvoje ir Baltarusijoje 1863–1864 m.*, p. 9–10; „Polecić i dopilnować aby właściciwi duchowni odebrali od wszystkich mieszkańców przysięgę na wierność i posłuszeństwo Rządowi Narodowemu, oraz powołać w szereg i powstańcze wszystkich zdolnych do noszenia broni“.

pimesi į Lietuvos katalikų dvasininkus¹⁷³. Akivaizdu, kad tekstas parengtas sekant Centrinio tautinio komiteto Varšuvoje kovo mėnesį Lenkijos Karalystės dvasininkijai adresuotu dokumentu. Akcentuojama po krikščionybės priėmimo išaugusi Lenkijos politinė galybė ir atkreipiamas dėmesys, kad jokioje kitoje valstybėje katalikų tikėjimas nėra taip susiliejęs su tauta. Svarstymai, kad lietuvių tauta, Lenkijos atversta į šventą tikėjimą, tapusi ir krikščioniška, ir lenkiška, tik patvirtina, kad tuo metu sukilimo vadovams lietuviai yra lenkų tautos dalis, tad katalikybė čia taip pat glaudžiai susijusi su tautybe, t. y. lenkybe. Dvasininkai raginti uždegti savo širdis atkakliai kovai su religijos ir krašto priešais, lydėti besikaunančius mūsų lauke, kad pastarųjų sielos savo ganytojų akivaizdoje augtų tikėjime, o sužeistieji galėtų išgirsti paguodos žodį ir priimti sakramentus. Dvasininkas sukilėliams turėjo būti dvasinis vadovas, atliekantis dvasinius patarnavimus savo „ganomoms avelėms“, įsitraukusioms į šventą kovą už tikėjimą ir Tėvynę. Imtis ginklo nereikalauta, tačiau kreipimasis baigiamas ganėtinai grėsmingu perspėjimu, kad jeigu, saugok Dieve, tarp dvasininkų atsirastų tingus tarnas, toks baisiai nusikalstų ne tik prieš Tėvynę, bet ir prieš Bažnyčią. Taigi dvasininkui nepaliekama kitos išeities, kaip tik prisidėti prie sukilimo. Sukilimo vadovų požiūriu, tarnystė sukilėlių būryje yra dvasininko pareiga, tad nesikerta su jo pašaukimu – kova už Tėvynės laisvę kartu ir kova už Bažnyčios laisvę.

Ta aplinkybė, kad kreipimasis pasirodė ginkluotai kovai jau vykstant, kai dvasininkų įsitraukimas ar įtraukimas į sukilimą jau buvo prasidėjęs, akivaizdžiai rodo jį esant gerokai pavėluotą. Kita vertus, neatmestina, kad oficialiai deklaruojant prieštaros nebuvimą tarp universalių katalikiškų ir tautinių vertybių, siekta pateisinti dvasininkų įtraukimą ar įsitraukimą į Manifesto viešinimo akciją, nors apie pastarąją veiklą tekste nė žodžio. Peršasi prielaida sukilimo vadovybę buvus suinteresuota akcentuoti, kad su sukilimo programiniais dokumentais dvasininkai parapijiečius supažindina savo iniciatyva, ir kartu siūsti aiškia žinią visuomenei sukilėlius turint Katalikų Bažnyčios pritarimą. Kreipimasis į dvasininkiją išleistas vadovavimą sukilimui Lietuvoje į savo rankas perėmus baltiesiems su J. Geištoru priešakyje. Tačiau sieti jo atsiradimą su vadovybės pasikeitimu nėra pagrindo – tiek baltieji, tiek raudonieji Katalikų Bažnyčią vertino kaip instituciją, kuriai būtina priminti pareigą remti prasidėjusią ginkluotą kovą.

Vienareikšmiško atsakymo, kodėl kreipimasis adresuotas katalikų dvasininkams,

¹⁷³ Dok. 474, 1863 m. balandžio 4 d., Odezwa Wydziału Zarządzającego Prowincjami Litwy do duchowieństwa katolickiego, *Dokumenty KCN i RN*, p. 511–513; tas pats – Tautinės vyriausybės Lietuvos provincijų valdymo skyriaus raštas, Augustinas Janulaitis, *Spausdinti ir nespausdinti sukilimo raštai*, t. 1, p. 226–227.

kijai, bet ne jos hierarchams, nėra. Vilniaus ir Žemaičių vyskupų oficialūs raštai, ypač vyskupo M. Valančiaus kovo 29 d. ganytojiškas laiškas, kuriuo Bažnyčios vardu prisakoma melstis „pakol tik nepasibengs nepakajus tarp mūsų“¹⁷⁴, tam įtakos vargiai galėjo turėti. Sukilimo vadovybės Lietuvoje pozicija šiuo klausimu yra analogiška Tautinės vyriausybės Varšuvoje suformuotai nuostatai. Į Lenkijos Karalystės katalikų vyskupijų hierarchus dėl liaudies masių angažavimo sukilimo reikalui taip pat nesikreipta.

SUKILIMO VADOVYBĖ IR BAŽNYČIOS HIERARCHAI

Kunigas A. Mackevičius, kvociamas Kauno tardymo komisijoje, į klausimą apie M. Valančiaus santykius su sukilimo vadovybe, neigė tokių buvus. Pasak A. Mackevičiaus, jis nemanąs, kad vyskupas palaikęs ryšius su Tautine vyriausybe arba jos nariais. Tai, A. Mackevičiaus manymu, lėmė ekscelencijos charakteris, kurį jis apibūdina kaip nepastovų ir silpną¹⁷⁵. Žinoma, galima interpretacija, kad A. Mackevičius, neigiamai atsiliepdamas apie vyskupo charakterį ir sykiu suponuodamas, jog vien todėl jo ryšiai su sukilimo vadovybe buvę neįmanomi, darė tai, nenorėdamas savo ganytojo įklampinti¹⁷⁶. Tačiau akivaizdu ir tai, kad sukilimo vadovybė nuo pat ginkluotos kovos pradžios, kaip minėta, nebuvo suinteresuota bendradarbiauti su hierarchais. Duomenų apie tai, kad sukilimo vadovai Lietuvoje būtų siekę gauti Vilniaus ar Žemaičių vyskupijų hierarchų pritarimą ginkluotai kovai, nėra. Labai galimas dalykas, kad sukilimo vadovybės Lietuvoje laikysenai Bažnyčios hierarchų atžvilgiu, prasidėjus ginkluotai kovai, įtakos turėjo Vilniaus ir Žemaičių vyskupų pozicija manifestaciniu laikotarpiu. I. Šenavičienė, lygindama Vilniaus ir Žemaičių vyskupų laikyseną su Lenkijos Karalystė vyskupų manifestacijų atžvilgiu užimta pozicija, akcentavo, kad ji iš esmės skyrėsi. Pasak I. Šenavičienės, ir A. S. Krasinskis, ir M. Valančius patriotinio sąjūdžio atvirai nerėmė. Katalikų Bažnyčios Lietuvoje hierarchai nesikreipė į imperatorių su specialia peticija dėl tikėjimo išpažinimo laisvės, kaip tai padarė Lenkijos vyskupai 1861 m. rudenį ir į atvirą opoziciją impe-

¹⁷⁴ 1863 m. kovo 29 d. pirmasis laiškas dėl 1863 m. sukilimo, Motiejus Valančius, *Ganytojiški laiškai*, p. 156–159; išsamiai laišką ir jo atsiradimo aplinkybes aptarė V. Merkys, žr.: Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius...*, p. 472–475.

¹⁷⁵ A. Mackevičiaus 1863 m. gruodžio 15 d. parodymai, žr.: Antanas Mackevičius, *Laiškai ir parodymai*, p. 81–83; tas pats, dok. Nr. 27, *Sukilimas Lietuvoje ir Baltarusijoje 1863–1864 m.*, p. 65–67.

¹⁷⁶ Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius...*, p. 496.

rijos valdžiai niekada nestojo, siekdami apsaugoti Katalikų Bažnyčią nuo valdžios represijų¹⁷⁷. Ta aplinkybė, kad sukilimo vadovybė Varšuvoje taip pat nesirūpino gauti hierarchų pritarimą pasitelkdama į pagalbą dvasininkiją, leistų manyti, jog sukilimo vadovybės Vilniuje pozicija šiuo aspektu buvo inspiruota Varšuvos.

Pretekstu sukilimo vadovybei Lietuvoje kreiptis į Bažnyčios hierarchus tapo pastarųjų M. Muravjovo iniciatyva ir nurodymu paskelbti kreipimaisi į sukilėlius, raginant grįžti ir pasiduoti „teisėtai“ imperijos valdžiai – 1863 m. rugsėjo 6 d. M. Valančiaus ganytojiškas laiškas ir po poros savičių, rugsėjo 17 d., Vilniaus vyskupijos konsistorijos išleistas aplinkraštis. Suimtas ir Vilniaus ypatingoje tardymo komisijoje kvočiamas K. Kalinauskas prisipažino, kad sukilimo vadovybės vardu parašė kreipimąsi į vyskupą, smerkiantį jo ganytojišką laišką¹⁷⁸. Remdamasis pirminiais šaltiniais, V. Merkys nurodo, kad šį Lietuvos vykdomojo komiteto rugsėjo 28 d. raštą sukilėlių Kauno vaivadijos civilinė vadovybė siuntė leidėjams į Karaliaučių, prašydama tarpininkauti dėl išspausdinimo Vakarų Europos spaudoje. Raštas buvo įteiktas ir pačiam M. Valančiui¹⁷⁹. Į Vilniaus vyskupijos konsistorijos išleistą kreipimąsi sukilimo vadovybė reagavo taip pat – t. y. matė reikalą jame išsakytą hierarchų poziciją viešai pasmerkti ir kartu kuo plačiau pagarsinti.

Lietuvos provincijų Valdymo skyrius reagavo į Vilniaus vyskupijos hierarchų pasirašytą aplinkrašį ir savo nepasitenkinimą tokiu aukštosios dvasininkijos poelgiu išdėstė Konsistorijai adresuotame rašte, kurį lapkričio pradžioje išspausdino Varšuvoje ėjusiame leidinyje¹⁸⁰. Sukilėlių vadovybė, rašto įžanginėje dalyje išreiškusi nuostabą aplinkraštyje vartojamomis sąvokomis sukilimui ir jame dalyvavusiems įvardyti (jas pacituodama), apibūdina šį aplinkrašį kaip Vilniaus aukštosios dvasininkijos silpnumo išraišką. Pabrėžiama, kad Vykdomasis skyrius, kaip vienintelė teisėta Lietuvos valdžia, kur kas geriau už imperinę valdžią pažįstantis savo krašto gyventojus, tad neabejoja, kad aplinkraštis jokiū būdu nesąs dvasininkijos, mylinčios Dievą ir Tėvynę, jausmų atspindys. Dvasininkams priekaištaujama, kad jie, pasidavę priešų spaudimui, sumelavo sau ir tą melą įsakė skleisti vietose, kurios iki tol buvo išimtinai skirtos tiesai¹⁸¹. Sukilimo vadovybė teigia suvokianti silpnumą

¹⁷⁷ Ieva Šenavičienė, *Lietuvos katalikų dvasininkija 1863 metų sukilimo išvakarėse*, p. 111.

¹⁷⁸ Dok. Nr. 30, K. Kalinausko 1864 m. vasario 4 ar 5 d. parodymai, *Sukilimas Lietuvoje ir Baltarusijoje 1863–1864 m.*, p. 72.

¹⁷⁹ Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius...*, p. 495.

¹⁸⁰ *Niepodległość*, 1863 m. lapkričio 10 d., Nr. 11; dok. Nr. 1863 m. rugsėjo 22 d. – lapkričio 10 d. [?], Rząd Narodowy. Wydział Wykonawczy w Prowincjach Litwy do konsystorza rzymskokatolickiego, *Dokumenty KCN i RN 1862–1864*, p. 536–538.

¹⁸¹ Cit. iš dok. Nr. 506.

tų, kurie turėjo rodyti dvasios tvirtybės pavyzdį, kaip Dievo, atėmusio iš ganytojų aukos dvasią, siunčiamą bausmę už nuodėmes. Primenama vyskupo A. S. Krasinskio, verčiamo sukilimą pasmerkti, laikysena ir retoriškai klausiana, kodėl kilnus ganytojo poelgis neįkvėpė analogiškai ištvermei. Baigiamajame rašto skirsnyje patikinama, kad aukštųjų dvasininkų kaltės įvardijimas ir išsakyti priekaištai kyla iš gilios meilės Bažnyčiai. Dvasininkai kviečiami savo klaidą ištaisyti, pasitelkiant įvairius turimus būdus ir išnaudojant gausius kelius. Patikinama, jog sukilimo vadovybė pasikliauja dvasininkų sąžine bei patriotizmu ir neabejoja, kad jie ims priemonių aplinkraščio žalingam poveikiui ištaisyti.

Turint omenyje, kad rašto Vilniaus vyskupijos hierarchams, kaip ir analogiško turinio kreipimosi į M. Valančių autorius, yra tuo metu Lietuvos provincijų Vykdomajam skyriui vadovavęs K. Kalinauskas¹⁸², peršasi prielaida sukilimo vadovybę Lietuvoje buvus suinteresuotą kurti Katalikų Bažnyčios hierarcho, kaip sukilimo priešo, įvaizdį. Tai iš dalies pavyko – Katalikų Bažnyčios hierarchų parengtus imperijos valdžios išprovokuotus raštus ištikimybės priesaika (*hommagium wierości*) maskvietiškam valdovui įvardijo sukilimo vadovai Varšuvoje: 1863 m. rudenį Lenkijos tautinės vyriausybės vardu dėkodami Pijui IX už viešų maldų kovojančios lenkų tautos intencija organizavimą ir prašydami popiežių tarpininkauti pasaulio katalikiškų kraštų valdovus įtikinant paremti su barbariškais „maskoliais“ kovojančią tautą, akcentavo, kad popiežiaus palaikymas esąs ypatingai svarbus dabar, kai atsirado Lietuvoje dvasininkų, kurie, pamiršę savo pareigas ir Bažnyčios bei Tėvynės reikalus, perdaug nuolaidžiauja priešui ir ištikimybę maskvietiškam valdovui viešu laišku pareiškė¹⁸³.

Ar tai reikštų, kad sukilimo vadovai Lietuvoje nežinojo aplinkybių, kokiomis atsirado M. Valančiaus rugsėjo 6 d. ganytojiškas laiškas ir Vilniaus aukštųjų dvasininkų aplinkraštis? Iš rašto akivaizdu, kad aukštųjų Vilniaus dvasininkų teisinimasis, kad aplinkraštis buvo pasirinktas kaip mažesnė blogybė, sukilimo vadovams buvo žinomas. Neatmestina, kad K. Kalinauskas pats galėjo prieš tai kalbėtis šiuo klausimu ir su pačiu prelatu J. Baukevičiumi. Iškalbinga šiuo požiūriu yra rašto vieta, kurioje betarpiškai kreipiamasi į aplinkraštį pasirašiusius dvasininkus: „Aiškinate, jog atsidūrėte tarsi geležinėse replėse ir siaubinga prievarta buvote priversti pasirinkti: arba išleisti šį aplinkraštį, arba užkelti ant Bažnyčios pečių didžiausius

¹⁸² Dok. Nr. 30, K. Kalinausko 1864 m. vasario 4 ar 5 d. parodymai, *Sukilimas Lietuvoje ir Baltarusijoje 1863–1864 m.*, p. 72.

¹⁸³ Dok. 15, 1863 m. spalio 29 d., Do papieža Piusa IX podziękowanie za modły, nakazane za Polskę, *Polska działalność dyplomatyczna w 1863/4 r.*, t. 1, p. 60–61.

persekiojimus, ir kad iš dviejų blogybių pasirinkote mažesnę¹⁸⁴. Pastarąjį „dviejų blogybių“ motyvą savo rašte naudoja ir pranešimą *Hotel Lambert* siuntęs agentas Mrówka, kurio išsamus aplinkraščio atsiradimo aplinkybių aprašymas leidžia manyti, jog jis tai galėjo girdėti iš pirmųjų lūpų, t. y. iš paties prelado J. Baukevičiaus. Jeigu sukilimo vadovybės vardu raštą rašiusio K. Kalinausko ir *Hotel Lambert* agento pirminės informacijos šaltinis buvo tas pats, vadinasi, Lietuvos provincijų Valdymo skyrius oficialiai kreipėsi į Konsistoriją ne tik dėl to, kad viešai išsakytų savo nuomonę dėl aplinkraščio teiginių ar pasmerktų tokį aukštųjų dvasininkų poelgį, ragindamas imtis taisyti neigiamus tokio poelgio padarinius. Verta dėmesio istoriografijoje išsakyta įžvalga, kad tuo metu kova už „Lietuvos provincijų“ gyventojų „sielas“ tarp imperinės valdžios ir sukilėlių vyriausybės suaktyvėjo ne tiek ginkluotų kovų, kiek administracinių veiksmų plotmėje – Vykdomasis skyrius ir ypač K. Kalinauskas dėjo visas pastangas ir turėjo vilties išsilaikyti iki kitų metų pavasario¹⁸⁵. Nepaisant sustiprintų policijos veiksmų, M. Muravjovui 1863 m. rudėnį taip ir nepavyko sunaikinti sukilimo valdžios – Lietuvos provincijų Vykdomasis skyrius nenutraukė savo veiklos iki 1864 m. sausio, t. y. iki buvo suimtas K. Kalinauskas. Taigi pastarieji katalikų hierarchų raštai praktiškai niekaip nepaveikė sukilimo eigos ir Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijoje parengtas planas aukštuosius katalikų dvasininkus padaryti savo sąjungininkais malšinant sukilimą imperijos valdžios lūkesčių nepateisino.

¹⁸⁴ Wydział Wykonawczy w Prowincjach Litwy do konsystorza rzymskokatolickiego, cit. dok. Nr. 506, p. 537.

¹⁸⁵ Fransiszka Ramotowska, *Tajemne państwo polskie...*, p. 633.

III SKYRIUS

Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų hierarchai ir imperijos valdžia

VILNIAUS IR ŽEMAIČIŲ VYSKUPŲ LAIKYSENOS SUKILIME
ŠTRICHAJ: TARP DVIEJŲ LOJALUMŲ

Vilniaus ir Žemaičių vyskupijos sukilimo metais buvo valdomos dviejų iškilų ganytojų, kurių kiekvienas paliko ženklų įnašą ne tik Katalikų Bažnyčios, bet ir kultūros istorijoje: A. S. Krasinskio ir M. Valančiaus. Nuo 1850 m. Žemaičių vyskupiją valdžiusio M. Valančiaus pastoracinė, švietėjiška, literatūrinė veikla bei jos mastai, diplomatiniai gebėjai sąlygojo, kad jis jau amžininkų būdavo apibūdinamas kaip visais požiūriais išskirtinė asmenybė. M. Valančiaus vyskupavimo metai Lietuvos istorijos tyrinėtojų neretai įvardijami kaip Žemaičių ganytojo epocha, akcentuojamos vyskupo pastangos ginti katalikybę nuo ortodoksų tikėjimo invazijos, dėti pagrindus katalikybės ir lietuviybės santykiui rasti¹⁸⁶.

Vilniaus vyskupas A. S. Krasinskis, vyskupiją pradėjęs valdyti 1859-aisiais, iki šiol yra M. Valančiaus istoriografijos šešėlyje. Ir ne tik dėl pagrįstai nekvestionuojamos Žemaičių ganytojo veiklos svarbos Katalikų Bažnyčios ir lietuvių tautos istorijai. 1863 m. sukilimas abiejų vyskupijų ganytojų – ir Vilniaus, ir Žemaičių – tarnystės raidoje daugeliu atvejų buvo lūžinis momentas. Tačiau jei M. Valančius sukilimo metais buvo ištremtas į tuo metu didžiausią vyskupijos miestą ir tuometinės gubernijos centrą Kauną, tai A. S. Krasinskis – į tolimąją Viatką. Iš tremties paleistas tiktai po dvidešimties metų be teisės grįžti į vyskupiją. Abiejų vyskupijų ganytojai turėjo plačių kultūrinių interesų, abu gerai valdė plunksną ir garsėjo literatūriniais gebėjimais. Pirmieji A. S. Krasinskio pastoracinės veiklos metai parodė, kad jam, taip pat kaip M. Valančiui, rūpėjo stiprinti dvasininkų parengimą tiek kokybiniu, tiek kiekybiniu požiūriu, skleisti blaivybę ir ugdyti parapijiečių moralę¹⁸⁷. A. S. Krasinkio ganytojiškos tarnystės pradžia perša prielaidą jį buvus pajėgų pakelti vyskupijos religinį gyvenimą į kitą lygmenį. Galima tik spėlioti, kas būtų pasikeitę ar nepasikeitę, jeigu jis būtų vyskupavęs ilgesnį laiką. Tačiau kažin ar vi-

¹⁸⁶ Vincas Trumpa, Motiejus Valančius – mokytas ir išmintingas žemaitis, p. 116–143; Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius...; Krikščionybės Lietuvoje istorija*, sud. Vytautas Ališauskas, Vilnius, 2006, p. 343–375; Alvydas Jokubaitis, Tautinė valstybė, o ne kunigaikštystė, *Istorija kaip politinio mąstymo veiksnys*, Vilnius, 2012, p. 51–78.

¹⁸⁷ Aldona Prašmantaitė, Vilniaus vyskupas Adomas Stanislovas Krasinskis ir jo *Atsiminimai*, in: Adomas Stanislovas Krasinskis, *Atsiminimai*, p. 7–41; Viktoras Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*, Vilnius, 2002, p. 607–620.

suomenės socialinės struktūros pokyčiai iš karto būtų radę atgarsį jo ganytojiškoje veikloje. Senosios luominės tradicijos išugdytas tuometis Vilniaus vyskupas buvo ir jos tęsėjas. Tuo tarpu M. Valančius šiuo požiūriu yra reformatorius – ugdydamas savo vyskupijos valstiečius iki kitiems visuomenės sluoksniams lygiaverčio dėmens, drauge inicijavo ir Bažnyčios keitimąsi modernėjimo linkme. Abiejų vyskupų požiūris į lietuvių tautą taip pat radikalai skyrėsi. Jeigu A. S. Krasinskiui lietuviai tradiciškai buvo lenkų tautos dalis, tai M. Valančius jau yra sietinas su moderniosios lietuvių tautos geneze.

Vyskupijų hierarchams priskirtini ir aukštieji vyskupijų dvasininkai, ėję kapitulų prelatų ir kanauninkų pareigas. Imperijos valdininkų žvilgsniai į juos krypo kaip į įtakingus asmenis, kuriais remiantis galima būtų siekti savo tikslų. Ypač tai išryškėjo Vilniaus vyskupijos atveju, kai ištrėmus vyskupą kapitula tapo aukščiausia vyskupijos valdymo institucija.

Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų Bažnyčios hierarchų laikysena sukilimo metais buvo apspręsta dviejų pagrindinių veiksnių – kanoninio pavaldumo Apaštala Sostui ir priesaikos Rusijos imperatoriui, kuri juos saistė kaip imperijos valdinius (prisiekti turėdavo prieš pradėdami eiti pareigas). Akivaizdu, kad hierarchų pritarimas sukilimui Rusijos imperijoje galėjo tapti Bažnyčios ne tik kaip kanoninės institucijos žlugimo preliudija. Apaštala Sostas, kaip žinoma, vadovavosi legitimizmo principu. Turint omenyje, kad iki tol visus buvusios Abiejų Tautų Respublikos tautų mėginimus ginkluota kova susigrąžinti prarastą valstybingumą ir laisvę Apaštala Sostas vertino neigiamai (užtenka paminėti popiežiaus Grigaliaus XVI 1832 m. encikliką *Cum Primum*, kuria 1830–1831 m. sukilimas įvertintas kaip maištas prieš legalią valdžią), pritarimo 1863 m. sukilimui nebuvo galima laukti. Privačiuose pokalbiuose nevengęs reikšti palankumo kovojančiai tautai, Pijus IX patį sukilimą vertino kaip Bažnyčios ir lenkų tautos nelaimę¹⁸⁸. Nors Pijus IX ir neišleido sukilimą smerkiančio aplinkraščio, kaip to primygtinai reikalavo Rusija, oficiali Apaštala Sosto pozicija neišėjo už legitimizmo ribų.

IMPERIJOS VIETOS VALDŽIOS MĖGINIMAI DRAUSMINTI DVASININKIJĄ PASITELKUS VYSKUPIJŲ HIERARCHUS

Nuo pat ginkluoto sukilimo pradžios imperijos vietos valdininkai pradėjo reikalauti, kad vyskupai uždraustų kunigams vienokia ar kitokia forma remti su-

¹⁸⁸ Krzysztof Lis, *Pius IX a Polska w dobie powstania styczniowego*, p. 333; Zygmunt Zieliński, *Papiestwo i papieże dwóch ostatnich wieków*, p. 199.

kilimą. Pirmasis tuomečio Vilniaus generalgubernatoriaus Vladimiro Nazimovo reikalavimo drausminti kunigus sulaukė A. S. Krasinskis. 1863 m. sausio 31 d. generalgubernatorius pranešė Vilniaus vyskupui apie jį pasiekusias žinias, kad Lydos apskrities kunigai viešai valstiečiams skaito maištingą revoliucinio komiteto Manifestą, informavo ten jau nusiuntęs karinį būrį ir, apeliuodamas į ganytojo pareigą rūpintis jam valdyti patikėtos vyskupijos dvasininkija, prašė pasirūpinti, kad dvasininkai neįsitrauktų į veiksmus, nesuderinamus su jų dvasine tarnyste¹⁸⁹. Tokio turinio raštas A. S. Krasinskiui neturėjo būti staigmena – apie Lydos dekanato bažnyčiose skaitomą sukilimo Manifestą vyskupas jau žinojo iš paties dekanato, o turint omenyje generalgubernatoriaus nurodymus, kurių sulaukdavo prasidėjus manifestacijoms¹⁹⁰, buvo tik laiko klausimas, kada toks raštas pasieks vyskupo kanceliariją. Ne kartą imperijos valdžios kaltintas dėl santūrios laikysenos ir ne-reagavimo į valdžios reikalavimus dėl dvasininkijos dalyvavimo manifestacijose, vyskupas šįkart į generalgubernatoriaus nurodymus atsiliepė neįtikėtinais greitai ir reikalaujamą aplinkraščių parengė tą pačią sausio 31 d. Nė neužsimindamas apie sukilimo Manifestą ir jį jau paviešinusius kunigus ar juo labiau sankcijas, vyskupas aplinkraštyje akcentavo, kad iš sakyklos sklindantis mokymas turi būti grynai religinis ir įpareigojo griežtai nurodyti dekanato parapijų kunigams, kad skelbdami Dievo žodį nenukryptų nuo bažnytinio mokymo ir nesikištų į politiką. Kartu griežtai uždraudė kunigams skelbti bažnyčioje bet kokius atsisaukimus be dvasinės vyresnybės žinios. Dekanui pavedama supažindinti kunigus su vyskupo reikalavimais ir prižiūrėti, kad jie būtų vykdomi¹⁹¹. Išlikęs aplinkraščio juodraštis lenkų kalba¹⁹² įgalina teigti, kad A. S. Krasinskis generalgubernatoriaus nurodymą sudrausminti kunigus ketino išpildyti nusiųsdamas jį tiktai Lydos dekanui. Visiems dekanams aplinkraštis buvo peradresuotas, kai to pareikalavo V. Nazimovas¹⁹³.

¹⁸⁹ Generalgubernatoriaus 1863 m. sausio 31 d. raštas vyskupui A. S. Krasinskiui, *AMMM*, d. 1, p. 246.

¹⁹⁰ Hierarchų laikysena manifestacijų laikotarpiu aptarta: Ieva Šenavičienė, *Lietuvos katalikų dvasininkija 1863 metų sukilimo išvakarėse*, p. 72–86, 111–118. Apie vyskupo A. S. Krasinskio laikyseną sukilimo atžvilgiu plačiau: Aldona Prašmantaitė, Biskup wileński Adam Stanisław Krasieński w powstaniu styczniowym – między lojalizmem a patriotyzmem, *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, 2006, t. 1 (251), p. 89–98.

¹⁹¹ Vyskupo A. S. Krasinskio 1863 m. sausio 31 d. aplinkraštis dekanams, *AMMM*, d. 1, p. 247; taip pat paskelbta XX a. septintame dešimtmetyje išleistame sukilimo dokumentų rinkinyje: *Sukilimas Lietuvoje ir Baltarusijoje 1863–1864 m.*, p. 106.

¹⁹² Vyskupo A. S. Krasinskio 1863 sausio mėn. [diena nenurodyta] raštas Lydos dekanui kunigui Dionizui Chlevinskiui, *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2207, l. 33.

¹⁹³ A. S. Krasinskio 1863 m. vasario 13 d. raštas V. Nazimovui su pridėtu sausio 31 d. vertimu

Generalgubernatorius pastarąjį A. S. Krasinskio aplinkraščių įvertino kaip ypatingo lojalumo valdžiai ženklą ir pamėgino aukščiausios valdžios atstovus Sankt Peterburge įtikinti Vilniaus vyskupą radikaliai pakeitus ligtolines nuostatas. Apie aplinkraščių informuodamas vidaus reikalų ministrą, akcentavo akivaizdų vyskupo laikysenos pasikeitimą, lyginant su manifestaciniu laikotarpiu, kuomet jis, generalgubernatorius, buvęs priverstas ne kartą A. S. Krasinskiui priminti ganytojiškas pareigas. Patikino, kad tai buvę žodiniai priminimai, ir diskretiškai nutylėjo apie savo raštiškus atitinkamo turinio nurodymus vyskupui, kuriuos per porą manifestacijų metų parašė. Dabartinis vyskupo aplinkraštis dekanams, generalgubernatoriaus vertinimu, liudija apie paramą, kokios vyriausybė, malšindama krašte kylančius bruzdėjimus, gali susilaukti iš aukščiausių katalikų dvasininkų¹⁹⁴. Koks buvo (ir ar išvis buvo) ministro atsakymas, neaišku. Tačiau labai abejotina, kad palankus generalgubernatoriaus atsiliepimas būtų paskatinęs ministrą pakeisti nuomonę apie Vilniaus vyskupą, kurią buvo susidaręs dar 1861 m. rudenį šiam atvykus į Sankt Peterburgą. Tąkart, dienoraštyje užsirašydamas įspūdiu iš pusantros valandos trukusio pirmojo jų pokalbio, P. Valujevas apibūdino Vilniaus vyskupą kaip iš akies luptą Pére Robin, t. y. asmenį, kuris, kaip ir senųjų anglų legendų herojus, smaginasi apgaudinėdamas savo kelyje sutiktuosius¹⁹⁵.

Sausio 31 d. aplinkraštis surašytas taip, kad apkaltinti vyskupą nelojalumu imperijos valdžiai, kaip neretai atsitikdavo manifestaciniu laikotarpiu, nepalieka galimybės. Tačiau vertinti jį kaip ypatingo lojalumo apraišką taip pat nėra pagrindo. Ypač turint omenyje, kad pirminėje versijoje tai buvo raštas Lydos dekanui, kurio vyskupas neketino kelti iki visiems vyskupijos dekanams adresuoto aplinkraščio lygmens. Parengtas bažnytinės teisės dvasia, raštas akivaizdžiai rodo Vilniaus vyskupą buvus lojalų Apaštalų Sostui ir jo pozicijai dėl dvasininkijos dalyvavimo sukilime.

Aplinkraščio tekstas neteikia jokios informacijos apie asmeninį vyskupo požiūrį į sukilimą. Prsidėjus kunigų suiminėjimams, dažniausiai dėl per pamaldas bažnyčioje perskaityto sukilėlių valdžios Manifesto, žinią apie tai vyskupas iš dekanų ar parapijos kunigų paprastai gaudavo anksčiau, nei būdavo informuojamas imperijos valdininkų. Tačiau viešai fakto dėl Manifesto skaitymo nesureikšmindavo. Sankcijų

į rusų kalbą yra atsakymas į V. Nazimovo 1863 m. vasario 9 d. raštą, *LVIA*, f. 378, PS, 1863, b. 13, l. 5–6.

¹⁹⁴ Generalgubernatoriaus 1863 m. vasario 18 d. raštas vidaus reikalų ministrui, *AMMM*, d. 1, p. 284.

¹⁹⁵ Vidaus reikalų ministro Piotro Valujevo dienoraščio 1861 m. rugsėjo 21 d. įrašas, žr. *Дневник П. А. Валуева министра внутренних дел*, т. 1, 1861–1864, p. 116.

prieš dalyvavimu sukilime apkaltintus dvasininkus vyskupas nesiėmė nei jam tik prasidėjus, nei vėliau. Tačiau ir suimtųjų vyskupijos kunigų gelbėjimo akcijos, kaip tai darė M. Valančius, nepradėjo.

Žemaičių vyskupo atžvilgiu V. Nazimovas laikėsi kiek kitokios taktikos. Istoriografijoje yra aptartas faktas (cituojamas V. Nazimovo raštas), kad vasario antroje pusėje generalgubernatorius kvietėsi M. Valančių atvykti į Vilnių – norįs su vyskupu aptarti ypač svarbius reikalus¹⁹⁶. V. Merkys rašo, kad kvietimą gavęs vyskupas į kelionę susiruošė neskubėdamas¹⁹⁷. Kvietimo tikslą M. Valančius galėjo nesunkiai nuspėti – nors ginkluotos kovos Žemaitijoje tuo metu dar nevyko, vyskupijos kunigai buvo suimtinėjami jau nuo vasario pradžios. Pretekstu areštams pasitarndavo įtarimai dalyvavimu manifestacijose, pakakdavo ir dvasininku nepatenkintų parapijiečių skundo. Keletas Žemaičių kunigų jau buvo uždaryti į Daugpilio tvirtovę, kalinami Kauno, Rygos ir Jelgavos kalėjimuose. Antai Ukmergės dekanas vyskupui pranešė, kad Siesikų parapijos Panoterių filialistas kunigas Ignotas Smilgevičius, įskūstas girtuokliaujančių parapijiečių, vasario 9 d. suimtas ir išvežtas į Kauną. Dekanas prašė vyskupą pasirūpinti Panoterių filialistu¹⁹⁸. Vasarį be I. Smilgevičiaus suimti ir Daugpilio tvirtovėje, Kauno, Jelgavos ir Rygos kalėjimuose įkalinti dar šeši kunigai: Luokės klebonas Kazimieras Choromanskis, Telšių klebonas Juozapas Moncevičius, Panevėžio klebonas Liudvikas Montvydas, Žiemgalos dekanas kunigas Juozapas Tamulevičius, Jelgavos vikaras Vladislovas Šatinskis ir Žeminių vikaras Dominykas Trečiokas (žr. Priedą Nr. 2)¹⁹⁹. Suimtųjų buvo ir daugiau, tik kai kurie jų, kaip cituotojo rašto vyskupui autorius Ukmergės dekanas Andriejus Dulskis, paleisti po kelių dienų (žr. Priedą Nr. 2). Vyskupas užrašuose prie pastoracinių tų metų darbų sąrašo pasižymėjo: „Kovo pradžioje pasikvietė mane į Vilnių šviesusis dauggalis Nazimovas, karo gubernatorius, pasikalbėti apie dėl politinių priežasčių areštuotus kunigus“²⁰⁰. V. Nazimovas tuomet ir išdėstė vyskupui nurodymui tolygų prašymą, neleisti vyskupijoms kunigams įsitraukti į prasidėjusį sukilimą, M. Valančius savo ruožtu buvo suinteresuotas įtikinti generalgubernatorių paleisti

¹⁹⁶ Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius...*, p. 469; Antanas Alekna, *Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius*, p. 469.

¹⁹⁷ Vytautas Merkys, ten pat, p. 470.

¹⁹⁸ Ukmergės dekanas kunigo Andriejaus Dulskio 1863 m. vasario 16 d. raštas vyskupui, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 249.

¹⁹⁹ M. Valančiaus 1863 m. kovo 18 d. raštas Mogiliavo arkivyskupui, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 252; Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius...*, p. 470.

²⁰⁰ Motiejus Valančius, *Namų užrašai*, p. 793.

įkalintuosius dvasininkus. Po poros savaitių generalgubernatorius pranešė įsakęs Daugpilio tvirtovės komendantui paleisti čia kalinčius kunigus Joakimą Moncevičių ir Kazimierą Choromanskį ir priminė savo prašymą sudrausminti kunigus, reziumuodamas, kad kunigų dalyvavimas politiniuose sąmyšiuose verčia valdžią bausti kaltuosius pačiomis griežčiausiomis bausmėmis²⁰¹. Taigi generalgubernatorius, matyt, laukė iš M. Valančiaus rašto, analogiško A. S. Krasinskio parengtam ir vyskupijos dekanams išsiuntinėtam aplinkraščiui. Tačiau vyskupas kovo 29 d. lietuvių kalba išleido ganytojišką laišką, kuriuo „aveles savo meilingai sveikino“, ragindamas tikinčiuosius daryti gerus darbus, melstis ir pasninkauti „pakol tik nepasibengs nepakajus tarp mūsų“²⁰². Kunigai M. Valančiaus ganytojiškame laiške yra tos pačios tikinčiųjų bendruomenės nariai, turintys pareigą paklusti ganytojo paliepiamams pasninkauti ir sukalbėti tam tikras maldas: „[...] prisakau jums vardu Bažnyčios, motinos mūsų, idant visi nuo šios dienos pradėję, ar tai kunigai, ar ponai, turtingi ar vargdieniai, didi ar maži, seredas sausai pasninkautumėt ir septynerius poterius prie Panelės Švenčiausios Užtarytorkos mūsų kasdien kalbėtumėt“²⁰³. Šio laiško rengimo peripetijas analizavęs ir jo turinį išnagrinėjęs V. Merkys akcentuoja, kad vyskupas jį pakėlęs į universaliųjų Bažnyčios interesų lygį ir drauge prisiėmęs moralinę atsakomybę už sukilimą²⁰⁴. Belieka tik pritarti šiam apibendrinimui. Laiškas nesuteikia galimybės M. Valančiui prikišti neįvykdžius generalgubernatoriaus nurodymo drausminti kunigus, tačiau vyskupas, akcentuodamas maldos galią, dvasininkijos dalyvavimo ar nedalyvavimo politiniame gyvenime aspekto, kitaip nei A. S. Krasinskis aplinkraštyje dekanams, apskritai neliečia. Jeigu A. S. Krasinskis pabrėžia asmeninę dvasininko atsakomybę už nurodymo atsiriboti nuo politinių dalykų nepaisymą ir, įpareigojęs dekaną kontroliuoti parapijos kunigus, kartu perkelia atsakomybę dekanui, tai M. Valančius, įrašydamas kunigus tik kaip vieną iš tikinčiųjų bendruomenės grupių, tuo tarsi siunčia žinią, kad jis, ganytojas, prisiima atsakomybę už jų laikyseną. Apie sukilimo Manifestą, kuris tuo metu jau pradėtas skelbti ir Žemaitijos parapijos bažnyčiose, M. Valančius neužsimena.

V. Merkys linkęs manyti, kad nurodymą parengti ganytojišką laišką vyskupas gavęs iš generalgubernatoriaus²⁰⁵. Tačiau anksčiau cituotame generalgubernato-

²⁰¹ V. Nazimovo 1863 m. kovo 22 d. raštas vyskupui M. Valančiui, *LVA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 264.

²⁰² 1863 m. kovo 29 d. pirmasis laiškas dėl 1863 m. sukilimo: Motiejus Valančius, *Ganytojiški laiškai*, p. 156–159.

²⁰³ Ten pat, p. 159.

²⁰⁴ Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius...*, p. 473.

²⁰⁵ Ten pat, p. 471–473.

riaus rašte vyskupui primenama jo ganytojiška pareiga sudrausti vyskupijos kunigus. Generalgubernatoriaus rašto su reikalavimu kreiptis į parapijiečius nėra (bent kol kas tyrėjams nėra žinomas). Tad veikiausiai ganytojiškas raštas bendruomenei buvo paties vyskupo sprendimas. Nors laiško vertimą į rusų kalbą vyskupas nusiuntė generalgubernatoriui, V. Nazimovas, kuris tuo metu jau žinojo turįs savo vietą aukščiausios valdžios sprendimu užleisti kitam, jo, atrodo, nekommentavo. Tačiau M. Valančius po kurio laiko sulaukė paties vidaus reikalų ministro P. Valujevo rašto su apgailėstavimu, kad vyskupas nesiėmęs veiksmingų priemonių nusikalstamiems savo vyskupijos dvasininkų siekiams pažaboti²⁰⁶.

Laiško turinys, kaip vėliau paaiškėjo, akivaizdžiai prasilenkė su generalgubernatoriaus nurodymu ir davė imperijos valdžios lūkesčiams priešingą efektą. Vyskupo raginimą neužkietinti širdžių, melstis ir pasninkauti tąkart ne vienas suprato kaip paakinimą prisidėti prie sukilėlių. Suimtas ir tardomas kunigas A. Mackevičius šį vyskupo laišką apibūdino kaip dviprasmišką, teigdamas, kad laiškas parašytas taip, kad „[...] daug kas [jį] aiškinosi taip, kaip norėjo. Žmonėms jis padarė didžiulį įspūdį ir paskatino stoti į sukilimą netgi tuos, kurie buvo priešiška nusistatę“²⁰⁷. Ar tokį sumanymą turėjo šį laišką rengdamas M. Valančius? Kažin.

NAUJAS IMPERIJOS VIETOS VALDŽIOS SANTYKIŲ SU KATALIKŲ HIERARCHAIS ETAPAS

Generalgubernatoriumi tapus M. Muravjovui, požiūris į vyskupijų hierarchus iš esmės nepasikeitė: imperijos valdžios akyse jie pirmiausia buvo ne Apaštalo Sostui pavaldžių katalikų vyskupijų ganytojai, bet aukštus postus užimantys imperatoriaus valdiniai, turintys pareigą užtikrinti savo pavaldinių – vyskupijų dvasininkijos – lojalumą imperijos valdžiai. Naujasis generalgubernatorius, kaip ir jo pirmtakas, neabejojo turįs teisę reikalauti iš vyskupų dvasininkus drausminti. Tačiau iš karto paaiškėjo, kad ketina laikytis kitos taktikos nei jo pirmtakas. Pirmasis su M. Muravjovu akis į akį susidūrė ir jo valdymo stilių gavo patirti Vilniaus vyskupas.

Į 1863 m. gegužės 15 d. generalgubernatoriaus rūmuose vykusį iškilmingą priėmimą, surengtą ką tik atvykusio naujojo generalgubernatoriaus garbei, buvo pakviesti ir Vilniaus vyskupijos dvasininkų atstovai su vyskupu priešakyje. Išsamiausia šio priėmimo aprašymą paliko savo atsiminimuose pats generalguberna-

²⁰⁶ Ten pat, p. 474–475.

²⁰⁷ Antanas Mackevičius, *Laiškai ir parodymai*, p. 83.

torius. Sprendžiant iš M. Muravjovo pateiktų susirinkusių svečių charakteristikų, tąkart jis visus įdėmiai stebėjęs, o nuomonę apie vieną ar kitą asmenį susidaryti jam pakakę ir veido išraiškos. Susitikęs su Vilniaus dvasininkais atskiroje salėje, generalgubernatorius pristatė savo veikimo planą, pabrėždamas, kad maištą ir maištininkus ketinas griežtai persekioti, nepaisydamas, kas jie būtų, ir išreiškė viltį rasiąs uolių pagalbininkų. O tiems, kurie jam nepritaria, pasiūlė iš karto atsisistatydinti, patikindamas, kad kitu atveju pats atstатыdins ir patrauks į teismą. Stebėdamas, kokį įspūdį padarys jo žodžiai, dvasininkais liko nepatenkintas. Pasak M. Muravjovo, „dvasininkų veiduose ir kalbose, o ypač vyskupo A. S. Krasinskio, buvo matyti įsitikinimas, kad maišto numalšinti nepajėgsiu“²⁰⁸. Ambicingam generolui, atvykusiam su aukščiausios imperijos valdžios įgaliojimais numalšinti sukilimą, į audienciją susirinkusios dvasininkijos tylą išklaudus jo turimus greitos krašto pacifikacijos siekius, buvo akivaizdus abejojimo jo misija ir galiomis ženklas. Dar labiau M. Muravjovą įsiutino vyskupo A. S. Krasinskio su šypsniu ištarta frazė: „Anoks čia sukilimas. Tai tik keliasdešimtys nelaimingų sukilėlių persekiojimas; juos kaip kiškius kariuomenė gainiojasi po miškus“²⁰⁹. Tai naujojo generalgubernatoriaus akyse buvo nedovanotinas akiplėšiškumas – jeigu nėra sukilimo, tai ir jo misija netenka prasmės. Vyskupui iš karto atkirto, kad, jo žiniomis, situacija visai kita, kad katalikų dvasininkija šiame krašte turinti didžiulę įtaką, tad jo, vyskupo, ganytojiška pareiga – sulaukyti savo aveles ir pavaldinius nuo dalyvavimo maište. Vėlgi, kaip atrodė M. Muravjovui, su ta pačia sarkastiška šypsena vyskupas paaiškino, kad ne jo galioje nuraminti maištaujantį kraštą, tačiau patikino, kad jam pavaldži vyskupijos dvasininkija yra lojali imperijos valdžiai, o už asmeninius kiekvieno įsitikinimus jis negalys laiduoti²¹⁰. Neatmestina, kad M. Muravjovo užrašuose, rašytuose, beje, jam jau grįžus į Sankt Peterburgą, pateiktas susitikimo su Vilniaus aukštąja dvasininkija epizodas (tiesa, A. S. Krasinskio pasakyti žodžiai užgožė jį lydėjusius dvasininkus, kurie taip ir liko neįvardyti), pasitelktas siekiant vaizdžiai parodyti imperijai jos šiaurės vakarų gubernijose katalikų dvasininkiją kaip priešišką jėgą, suaktyvėjusią sukilimo, kurio malšinti jis buvo siųstas, metais. Pastebėtina, kad generalgubernatoriaus piešiamas išimtinai negatyvus dvasininkijos portretas yra akivaizdus imperijos aukščiausiuose valdžios sluoksniuose jau manifestaciniu laikotarpiu susiformavusio įvaizdžio atspindys. M. Muravjovo politiką katalikybės

²⁰⁸ *Pamiętniki hr. Michała Mikołajewicza Murawiewa („Wieszatiela“) (1863–1865) pisane w roku 1866*, p. 36.

²⁰⁹ *Ten pat*, p. 37–38.

²¹⁰ [Walery Przyborowski], *Dzieje 1863 roku*, t. 3, p. 145–146.

atžvilgiu analizavęs M. Dolbilovas, atkreipęs dėmesį į Rusijos visuomenėje gerokai iki sukilimo funkcionavusį katalikų dvasininko kaip klastos ir dviveidiškumo simbolį, pastebi, kad vertinant dvasininkijos vaidmenį ikisukiliminėse manifestacijose per šio negatyvaus įvaizdžio prizmę pradeda funkcionuoti klerikalinio sąmokslu idėja²¹¹. M. Muravjovo pateiktas Vilniaus vyskupo portretas visiškai atitinka tuo metu Rusijos imperijos visuomenėje vyravusio katalikų dvasininko kaip klastingo dviveidžio personažo įvaizdį.

Labai abejotina, kad A. S. Krasinskis sąmoningai būtų siekęs išvesti generalgubernatorių iš pusiausvyros. Amžininkai yra atkreipę dėmesį, jog A. S. Krasinskiui apskritai buvo būdinga sarkastiška šypsena, visiškai atitinkanti jo judrią fizionomiją. O ir tokį sukilimo vertinimą bendraudamas su generalgubernatoriumi V. Nazimovu, ko gero, jau ne kartą buvo išsakęs. Tačiau vyskupas tąkart akivaizdžiai neįvertino, kokiems veiksams ryšis naujai paskirtas generalgubernatorius.

Akivaizdu, kad generalgubernatoriui buvo svarbu nedelsiant įrodyti A. S. Krasinskiui, kad pastarasis, neigdamas priekaištus dėl vyskupijos dvasininkijos neįėjimo imperijos valdžiai, yra neteisybūs. Elgdamasis pagal principą, kad tikslas pateisina bet kokias priemones, nedelsdamas pritaikė pačias drastiškiausias – generalgubernatoriaus nurodymu mirtimi nubausti du Vilniaus vyskupijos dvasininkai, Stanislovas Išora ir Raimundas Zemackis, kaltinti perskaitę Manifestą bažnyčioje (išsamiau žr. VII skyrių). Gegužės 26 d., porai dienų praėjus po kruvinių egzekucijų Lukiškių aikštėje, M. Muravjovas kreipėsi į Vilniaus vyskupą laišku, kurį po poros dienų paviešino *Kurjer Wileński*, tuo metu vienintelio Vilniuje leisto oficiozinio imperijos valdžios laikraščio, puslapiuose²¹².

Šis per spaudą paviešintas generalgubernatoriaus laiškas pradamas per audienciją įvykusio pokalbio priminimu pabrėžiant, kad asmeniško pokalbio su vyskupu metu buvo atkreiptas dėmesys į krašte vyraujančią sumaištį, sukilimą ir katalikų dvasininkų dalyvavimą tuose įvykiuose, primenama, jog vyskupas tąkart užtikrinęs, jog jam pavaldūs dvasininkai yra ištikimi savo pašaukimui. Toliau laiške rašoma, kad iš Tardymo komisijų, karinių būrių viršininkų pranešimų, kalinių apklausos protokolų aiškėja visai kitas vaizdas, būtent, kad vietos katalikų dvasininkija aktyviai dalyvauja kurstant liaudį, priimant į sukilimą užverbuotųjų priesaikas, pati eidama į gaujas ar net joms vadovaudama. Visi šie įvykiai ir privertę jį, generalgubernatorių, atsakingą už jam patikėto valdyti krašto tvarką, imtis kraštutinių

²¹¹ Михаил Долбилов, *Русский край, чужая вера*, p. 249.

²¹² Vilniaus generalgubernatoriaus 1863 m. gegužės 26 d. laiškas vyskupui A. S. Krasinskiui, *Kurjer Wileński*, 1863 m. birželio 1 d., Nr. 59.

priemonių ir remiantis karo lauko teismo nuosprendžiu įvykdyti mirties bausmę dviem ištikimybės priesaiką sulaužiusiems kunigams, sukilimo dalyviams²¹³.

Laiško retorika siekiama sudaryti išpūdį, kad dėl kunigų mirties kaltas vyskupijos ganytojas, negebantis deramai valdyti vyskupijos dvasininkijos. Pastraipa apie dvasininkams įvykdytą mirties bausmę baigiama iškalbingu sakiniu apie karo lauko teismui atiduotų bylų, į kurias įsipainioję dvasininkai, gausą ir užtikrinama, jog jiems taip pat bus pritaikyta griežta teisė. Prisimenant vyskupo ir generalgubernatoriaus pokalbio apie katalikų dvasininkijos poziciją motyvą, nedviprasmiškai suponuojama, kad įvykdyta mirties bausmė ištikimybės priesaiką sulaužiusiems dvasininkams buvusi vienintelė galima išeitis iš susidariusios situacijos ir yra teisėtas dalykas. Siekiama įteikti, kad M. Muravjovas nuoširdžiai trokštąs ateityje išvengti tokių priemonių naudojimo, tad ir kreipiasi į ganytoją su nuolankiausiu prašymu, kviesdamas jam, generalgubernatoriaus pareigas einančiajam, padėti ir įtikinti vyskupui pavaldžius dvasininkus prisiminti savo pašaukimą, duotos ištikimybės priesaikos šventumą ir stengtis Dievo žodžiu bei savo pavyzdžiu padėti į „maištą“ įsitraukusiems grįžti į doros kelią²¹⁴. Apeliuojant į ganytojiškas pareigas ir atsakomybę už vyskupijos dvasininkijos laikyseną bei elgseną, vyskupas prašomas išleisti atitinkamo turinio aplinkraščių dvasininkijai. Šis „prašymas“ yra ir laiško esmė, ir pagrindinė jo parašymo bei išviešinimo priežastis. Pastebėtina, kad čia pat meistriškai užkertamas kelias neigiamam atsakymui, pabrėžiant, kad dabar nuo jo, vyskupo, priklauso, ar bus sustabdytas kraujo liejimas²¹⁵. Vyskupas prašomas kaip galima greičiau atsiųsti vyskupijos dvasininkams duotų nurodymų kopijas. Tarsi to dar būtų negana, prideda jo, M. Muravjovo, išleistos instrukcijos kopiją, atkreipdamas dėmesį į 12-ąjį paragrafą, kuriame kalbama apie bausmes dvasininkams, vienokiu ar kitokiu būdu prisidėjusiems prie sukilimo. Pastarasis paragrafas kaip laiško priedas paskelbtas ir *Kurjer Wileński*²¹⁶.

Reikia manyti, vyskupas generalgubernatoriaus laišką gavo tą pačią gegužės

²¹³ Ten pat.

²¹⁴ „Życząc szczerze być w możności nie używać nadal podobnie srogich środków, osobliwie z osobami stanu duchownego, znajdując się w obowiązku udać się znowu do Waszej Excellencji z najusilniejszą prośbą użyć Waszego pasterskiego współudziału dla wpojenia zostającemu w Waszym zarządzie duchowieństwu, ażeby ono, pomnąc o powołanie swoje, włożone na nie przez stan duchowny, i świętość wiernopodannczej przysięgi, zaniechało swoich występnych czynów [...]“; ten pat.

²¹⁵ „[...] w jego rękę znajduje się główne narzędzie do powstrzymania przelewu krwi [...]“; ten pat.

²¹⁶ Ten pat.

26 dieną, ir buvo vienas iš pirmųjų, kurių M. Muravjovas manė esant reikalinga supažindinti su gegužės 24-ąją, taigi prieš porą dienų, jo pasirašyta devyniolikos paragrafų „Instrukcija, kuria įvedamas karinis-civilinis valdymas Vilniaus, Kauno, Gardino, Minsko, Vitebsko ir Mogiliavo gubernijų apskrityse“²¹⁷.

Vyskupo kvietimas „bendradarbiauti“, religinės retorikos naudojimas aki-vaizdžiai rodo, kad generalgubernatorius savo kompetencija ir teise patarinėti aukštam Katalikų Bažnyčios hierarchui vyskupijos valdymo reikalu neabejoja. Ar generalgubernatorius iš tikro tikėjosi, kad vyskupas neatidėliodamas pildys duotą nedviprasmišką nurodymą sukilimą smerkiantį aplinkraštį išleisti? Labai galimas dalykas, kad prisimindamas vyskupo laikyseną pirmojo jų susitikimo metu, M. Muravjovas išvalgiai numatė, kad vyskupas veikiausiai neskubės paklusti. Tačiau vargu ar vyskupas šioje situacijoje išvelgė, kokias pasekmes gali turėti delsimas vykdyti generalgubernatoriaus nurodymą. Šiaip ar taip vyskupas ligos pretekstu M. Muravjovo reikalaujamą aplinkraštį generalgubernatoriaus kanceliarijai siųsti delėsė.

Tiesa, generalgubernatoriaus laišką iš karto persiuntė vyskupijos konsistorijai. Galimos įvairios tokio apsisprendimo interpretacijos. Juolab kad priežasčių, galėjusių tokį poelgį paskatinti, irgi buvo ne viena. Ne paskutinį vaidmenį, be abejo, suvaidino ir grėsminga laiško retorika, ir egzekucijos Lukiškių aikštėje. Labai galimas dalykas, kad generalgubernatoriaus nurodymų vykdymą perduodamas aukščiausių vyskupijos administracijos institucijų kompetencijai, A. S. Krasinskis siekė išvengti asmeninių kaltinimų neloyalumu imperijos valdžiai ir išsaugoti Vilniaus vyskupo sostą. Konsistorijos posėdyje ir buvo priimtas sprendimas supažindinti vyskupijos dekanus su naujojo generalgubernatoriaus suformuluotais reikalavimais dvasininkijai bei išsiuntinėti 1863 m. gegužės 25 d. M. Muravjovo instrukciją dėl karinio-civilinio režimo įvedimo²¹⁸, kurios straipsnis dvasininkijos klausimu buvo pridėtas generalgubernatoriaus laiške vyskupui, reikalaujant ja vadovautis²¹⁹. Dekanai savo ruožtu persiuntė konsistorijos nurodymą parapijų klebonams, įpareigodami elgtis

²¹⁷ „Instrukcja dla wprowadzenia wojenno-cywilnego zarządu w powiatach gubernii wileńskiej, kowieńskiej, grodzieńskiej, mińskiej, witebskiej i mohylewskiej“. *Kurjer Wileński* ją išspausdino 1863 m. birželio 4 d., taigi kitame numeryje po laiško vyskupui paskelbimo.

²¹⁸ Инструкция для устройства военно-гражданского управления в уездах Виленской, Ковенской, Гродненской, Минской, Витебской и Могилевской губерний дана 24 мая 1863 г., *Сборник распоряжений графа Михаила Николаевича Муравьева по усмирению польского мятежа*, p. 102–109.

²¹⁹ Vilniaus vyskupijos konsistorijos 1863 m. gegužės 31 d. raštas Vilniaus dekanui A. Nemeškai su pridėtu tos pačios dienos konsistorijos posėdžio protokolu, *LVIA*, f. 604, ap. 1, b. 4718, l. 414.

pagal pridedamus nurodymus²²⁰. Jeigu metų pradžioje tuomečio generalgubernatoriaus iniciatyva vyskupo laiško vienam dekanui pagrindu parengtas aplinkraštis išleistas hierarcho vardu, pasaulietinės valdžios neminint, tai pastaruoju konsistorijos raštu vyskupijos dvasininkijai perduota nedviprasmiška žinia, kad hierarchai yra priversti vykdyti imperijos vietos valdininkų nurodymus ir yra tik tarpininkai.

Generalgubernatorių informuoti apie jo nurodymų vykdymo eigą vyskupas, atrodo, neskubėjo. Pranešė sergąs, todėl negalės įvykdyti paliepimo parengti atitinkamo turinio aplinkraščių, draudžiantį dvasininkams prisidėti prie sukilimo ir norintis išvažiuoti pasigydyti į Kemerius²²¹. Mineraliniais šaltiniais tuo metu garsėję Kemeriai, dabartinė Jūrmalos dalis, buvo populiari kurortinė vietovė, turėjusi imperijos kurorto statusą. Neatmestina, kad vyskupas tuo metu iš tikro jautėsi blogai, todėl, kaip vėliau rašys atsiminimuose, jo bičiuliai gydytojai primygtinai patarę „atidėti visus darbus ir išvažiuoti porai mėnesių prie vandenų“²²². Tačiau turint omenyje, kad situacija buvo daugiau negu sudėtinga, o santykiai tarp vyskupo ir generalgubernatoriaus įtempti, vyskupo liga iš šalies galėjo atrodyti ir kaip taktinis manevras, siekiant išlošti laiko.

M. Muravjovas nevengė viešai sau norima linkme interpretuoti vyskupo ligą, suponuodamas, kad šis tik apsimetė sergąs. Laiške vidaus reikalų ministrui, rašytame, kai Vilniaus vyskupas jau buvo išstremtas iš vyskupijos, nepraleido progos savo samprotavimais pasidalyti: „[...] didžiam savo nustebimui sužinojau, jog kitą dieną vysk. Krasinskis buvo pakankamai sveikas, kad priiminėtų jį aplankiusius asmenis, važinėtų po miestą [...]“²²³, neslėpdamas apmaudo, jog vyskupas į jo raštą per 10 dienų neatsakęs. Taigi generalgubernatorius buvo giliai įžeistas nenuolankios, kaip jam atrodė, vyskupo laikysenos. Užgautos ambicijos, be abejo, irgi prisidėjo prie to, kad intrigų tinklo pinkles M. Muravjovas mezgė itin sparčiai. Iš Lietuvos provincijų Valdymo skyriaus informaciją Paryžiuje įkurtajam biurui teikusio agento rašto akivaizdu generalgubernatorių buvus puikiai informuotą apie Vilniaus vyskupijos ganytojo pablogėjusią sveikatą. Aiškėja, kad M. Muravjovas buvo davęs griežtą

²²⁰ Vilniaus dekanas A. Nemeškės 1863 m. birželio 1 d. raštas, *LVIA*, f. 604, ap. 1, b. 4718, l. 414v.

²²¹ M. Muravjovo 1863 m. birželio 11 d. raštas vidaus reikalų ministrui, *RVIA*, f. 1282, ap. 1, b. 197, l. 2–3; tas pats, *LVIA*, f. 378, PS, 1863, b. 293, l. 11–12.

²²² Adomas Stanislovas Krasinskis, *Atsiminimai*, p. 201.

²²³ Vilniaus generalgubernatoriaus 1863 m. birželio 11 d. raštas vidaus reikalų ministrui, *LVIA*, f. 378, PS, 1863, b. 1809, l. 11–12.

nurodymą Sveikatos valdybos prezidentui neišduoti vyskupui ligos pažymėjimo²²⁴, apie ką rašydamas ministrui subtiliai nutylėjo.

Atrodo, ir pats įtikėjęs paskleista informacija, jog vyskupas ligą simuliuoja²²⁵, ir išvelgęs, kad tai gali būti puiki proga vyskupą pašalinti, pasus kelionei M. Muravjovas liepė išduoti, pareikalavęs, kad vyskupijos valdymas oficialiai raštu būtų perduotas „kažkam iš vyresniųjų“. Pasak generalgubernatoriaus, tik tuomet vyskupas įpareigojo vyskupiją valdyti katedros kapitulos prelatą J. Baukevičių²²⁶. Ta aplinkybė, kad jokių kliūčių išvažiuoti generalgubernatorius nedarė, vyskupui nesukėlė jokio įtarimo. Tuo tarpu generalgubernatoriaus kanceliarija jau rengė išsamų vyskupo ištrėmimo planą. Buvo numatyta leisti vyskupui netrukdomam išvažiuoti iš Vilniaus, bet Daugpilyje (A. S. Krasinskis su jį kelionėje lydėjusiais asmenimis rengėsi važiuoti traukiniu) neleisti persėsti į Kemerių kryptimi vykstantį, bet su žandaro palyda traukiniu išsiųsti į Pskovą, iš ten pašto keliu į Nižnij Novgorodą, iš kur per Maskvą toliau į Viatką²²⁷. Pagal M. Muravjovo versiją, tiktai išvykimo dieną vyskupas per prelatą J. Baukevičių perdavęs jam Konsistorijos dekanams išsiuntinėtą aplinkraštį, kurį generalgubernatorius apibūdino kaip pritarimą čia vykstantiems neramumams, o ne ganytojišką draudimą juose dalyvauti²²⁸. Taigi kito pasirinkimo, kaip tik ištrėmti vyskupą, kuris esą jau iš anksčiau žinomas kaip valdžiai neloyalus, o svarbiausia, nevykdė jo, generalgubernatoriaus, nurodymo ir nesiėmė jokių priemonių vyskupijos dvasininkams, kurių dauguma yra įsitraukę į sukilimą, sudrausminti²²⁹, M. Muravjovo manymu, negalėjo būti.

Vienareikšmiškai galima teigti, kad vyskupo A. S. Krasinskio ištrėmimas pasinaudojus jo išvykimu gydytis buvo M. Muravjovo kruopščiai suplanuota akcija, siekiant užkirsti kelią galimoms visuomenės protesto akcijoms²³⁰. Pretekstas šiai

²²⁴ Lietuvos provincijų Valdymo skyriaus 1863 m. birželio 14 d. raštas, BCz., sign. 6724, lapai nenumeruoti.

²²⁵ *Pamiętniki hr. Michała Mikołajewicza Murawiewa („Wieszatiela“) (1863–1865) pisane w roku 1866*, p. 42.

²²⁶ A. S. Krasinskio 1863 m. birželio 7 d. raštas M. Muravjovui, LVIA, f. 378, PS, 1863, b. 1809, l. 1; M. Muravjovo 1863 m. birželio 11 d. raštas vidaus reikalų ministrui, RVIA, f. 1282, ap. 1, b. 197, l. 2–3.

²²⁷ Generolo majoro I. Skvorcovo 1863 m. birželio 11 d. raštas Žandarų valdybos viršininkui V. Dolgorukovui, GARF, f. 109, 1 ekspedicija, ap. 38, b. 23, d. 212, l. 8–9.

²²⁸ M. Muravjovo 1863 m. birželio 11 d. raštas vidaus reikalų ministrui, RVIA, f. 1282, ap. 1, b. 197, l. 2–3.

²²⁹ Ten pat.

²³⁰ Aldona Prašmantaitė, Biskup wileński Adam Stanisław Krasieński w powstaniu styczniowym – między lojalizmem a patriotyzmem, p. 97.

dvidešimt metų trukusiai „kelionei“ buvo generalgubernatoriaus nurodymo nevykdymui prilygintas Vilniaus vyskupo delsimas išleisti vyskupijos kunigus drausminantį aplinkrašį.

Taigi, nors vyskupas ištremtas nepateikus jokių kaltinimų, M. Muravjovo, o vėliau ir jam pavaldžių valdininkų viešai eskaluojamoje versijoje sprendimas ištremti ne tik buvo būtinas, bet ir teisėtas: delsimas išleisti atitinkamo turinio aplinkrašį dekanams vertintas kaip akivaizdus nelojalumo imperijos valdžiai ženklas. Imperijos vietos valdininkų raštuose vyskupas netrukus tampa „vienu iš veikliausių sukilimo organizatorių“. Ar toks buvo? I. Šenavičienė, aptardama A. S. Krasinskio laikyseną manifestacijų laikotarpiu, akcentuoja, kad išaugusiam bajoriškoje aplinkoje, lenkų kultūra, Abiejų Tautų Respublikos valstybingumo atkūrimo idėja, patriotinis sąjūdis buvo savasties dalykas²³¹. Belieka tokiai įžvalgai tik pritarti, tačiau akivaizdu ir tai, kad identifikavimasis su lenkų tauta ir patriotizmas anaip tol dar nereiškia hierarchą buvus ginkluotos kovos šalininku. Kanonų teisės specialistas, į intelektualinį darbą ir literatūrą linkęs Vilniaus vyskupas nuo politikos laikėsi atokiai. Ta aplinkybė, kad delisė ir galiausiai tikėtai formaliai įvykdė M. Muravjovo nurodymą dėl dvasininkijos sudrausminimo nedalyvauti sukilime, neprieštarauja tezei, kad A. S. Krasinskis, jeigu ir nepritarė aktyviam dvasininkijos įsitraukimui į ginkluotą kovą, tai tokį apsisprendimą toleravo, palikdamas tai kiekvieno dvasininko asmeninei atsakomybei. Tenka pripažinti, kad argumentuotai pagrįsti vyskupo poziciją sukilimo atžvilgiu šaltinių stinga. Dingus A. S. Krasinskio atsiminimų daliai, kuriuose, kaip spėjama, buvo rašyta apie sukilimo laikotarpį²³², nėra nei vieno teksto (bent iki šiol tyrėjams toks nežinomas), kuriame vyskupas būtų išsakęs savo požiūrį į prasidėjusią ginkluotą kovą. Tad kvestionuoti dar XX a. pradžioje suformuluotą ir iš esmės iki šiol istoriografijoje vyraujančią nuostatą Vilniaus vyskupą nebuvus sukilimo šalininku²³³ nėra pagrindo.

Priverstas laviruoti, A. S. Krasinskis sukilimo metais pirmenybę teikė savo, kaip katalikų vyskupijos, kanoniškai pavaldžios Apaštalu Sostui, ganytojo, tarnystės apspręstam lojalumui. Tyrėjų konstatuoto Vilniaus vyskupo lojalumo imperatoriui

²³¹ Ieva Šenavičienė, *Lietuvos katalikų dvasininkija 1863 metų sukilimo išvakarėse*, p. 203.

²³² Plačiau apie A. S. Krasinskio atsiminimus žr.: Aldona Prašmantaitė, Vilniaus vyskupas Adomas Stanislovas Krasinskis ir jo *Atsiminimai*, in: Adomas Stanislovas Krasinskis, *Atsiminimai*, p. 7–41.

²³³ [Walery Przyborowski], *Dzieje 1863*, t. 3, p. 162; Roland Prejs OFM, *Buvusios Respublikos žemių vyskupų požiūris į 1863 sukilimą, Dvasininkija ir 1863 m. sukilimas...*, p. 91; Aldona Prašmantaitė, *Zesłanie biskupa wileńskiego Adama Stanisława Krasieńskiego: zasłużona kara czy przypadek?, Zesłańcy postyczniowi w Imperium Rosyjskim*, p. 105–118.

raiškos patoso 1859–1861 m. ganytojiškuose laiškuose²³⁴ nelieka jau ginkluoto sukilimo išvakarėse. Tačiau legitimizmo principo, kuriuo tuo metu politiniame lygmenyje vadovavosi Apaštalo Sostas, A. S. Krasinskis griežtai paisė, tad formalų lojalumą imperijos valdžiai išlaikė. Vilniaus vyskupo ištrėmimą tikslinga vertinti kaip vieną iš M. Muravjovo praktiškai pritaikytų represinių priemonių, siekiant destabilizuoti vyskupijos valdymą.

Visą dėmesį gegužės pabaigoje – birželio pradžioje skyręs A. S. Krasinskio pašalinimo iš vyskupijos akcijai, generalgubernatorius Žemaičių vyskupą kurį laiką buvo palikęs ramybėje. Tiesa, M. Valančius taip pat gavo gegužės 24 d. generalgubernatoriaus instrukciją su minėtuoju dvasininkiją liečiančiu straipsniu ir nurodymą su ja supažindinti dekanus. Tačiau, atrodo, netikrino, kaip skubiai vyskupas ėmėsi nurodymą vykdyti. M. Merkys rašo, kad M. Valančius ją dekanams išsiuntinęs tik tai liepos 2 d., prašydamas jos laikytis.²³⁵ Generalgubernatorius dėl to jokio nepasitenkinimo Žemaičių vyskupui nepareiškė, juolab nesiėmė sankcijų. Peršasi prielaida, kad to priežastis galėjo būti M. Muravjovo naujasis sumanymas, kurio esmė – paspartinti sukilimo baigtį pasitelkus Katalikų Bažnyčios hierarchus.

MĖGINIMAI PACIFIKUOTI KRAŠTĄ VYSKUPIJŲ HIERARCHŲ RANKOMIS

M. Valančiaus 1863 m. rugsėjo 6 d. ganytojiškas laiškas. Ištrėmus A. S. Krasinskį, imperijos vietos valdininkų dėmesys nukrypo į M. Valančių. Vyskupas savo užrašuose pasižymėjo, kad liepos pradžioje jis priiminėjęs generalgubernatoriaus sūnų, ką tik į Kauno gubernatorių paskirtą Nikolajų Muravjovą, kuris, „atsiūstas tėvo, karo gubernatoriaus, reikalavo iš manęs rašto, raginančio žmones sudėti ginklus ir pasiduoti rusų valdžiai“²³⁶. Taigi, jeigu iki tol imperijos vietos valdžia laikėsi nuostatos hierarchų rankomis drausminti vyskupijų dvasininkiją, tai liepos pradžioje taktika keičiama ir disciplinavimo ribos išplečiamos, apeliuojama į hierarchų ganytojišką priedermę rūpintis visais papapijiečiais. Žemaitijoje tuo metu sukilėlių veiksmai buvo labai suaktyvėję. Su sukilėliais Žemaitijoje kovojančio rusų armijos būrio vado generolo Jegoro Maidelio duomenimis, Raseinių, Telšių, Šiaulių apskrities miškuose liepą buvo 11 sukilėlių būrių, kurių

²³⁴ Vytautas Merkys, *Tautiniai santykiai Vilniaus vyskupijoje...*, p. 137–140.

²³⁵ Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius...*, p. 479.

²³⁶ Motiejus Valančius, *Namų užrašai*, p. 561.

kiekviename buvo nuo 100 iki 1000 sukilėlių²³⁷. Akmenės miškuose birželio antroje pusėje įvyko vienas iš didžiausių mūšių Kauno gubernijoje, per kurį Boleslovo Dlusko (Jablonovskio) vadovaujami sukilėliai sumušė rusų kariuomenės būrį²³⁸. Tad generalgubernatoriaus nurodymas M. Valančiui raginti žmones grįžti iš miškų galėjo būti inspiruotas sukilėlių veiksmų suaktyvėjimo šiame regione. Kita vertus, M. Muravjovas, jau kadencijos pradžioje sumanęs iš bajorijos išgauti ištikimybės imperatoriui adresą, birželio pabaigoje – liepos pradžioje to pareikalavo ir nurodė rinkti parašus.²³⁹ Tad neatmestina, kad nurodymas M. Valančiui gali būti susijęs ir su bajorijos ištikimybės adresu imperatoriui. Mažai tikėtina, kad tokį sumanymą būtų inspiravęs vietoj tuomet reikalauto nurodymo drausminti dvasininkiją M. Valančiaus išleistas ganytojiškas laiškas, kuriuo kreipėsi į visus parapijiečius. Peršasi prielaida, kad imperijos valdžia, primesdama katalikų hierarchams sukilimo malšintojo vaidmenį, tikėjosi ne tik paspartinti pacifikacijos procesą (tuo metu pradėti rinkti bajorų ištikimybės parašai), bet ir visuomenės akyse diskredituoti Katalikų Bažnyčią. Nepaklusti Žemaičių vyskupas negalėjo, tačiau, kaip jau buvo pratęs, mėgino laimėti laiko ir derėtis. Visų pirma dėl dalyvavimu sukilime kaltinamų vyskupijos dvasininkų. Šio ganytojiško laiško rengimo aplinkybes išsamiai išanalizavęs V. Merkys atkreipia dėmesį, kad jo rengimas užsitęsė kone pora mėnesių, nes „dėl jo turinio susidūrė užsakytojų ir vyskupo interesai“²⁴⁰. Po to, kai M. Valančius kreipėsi į generalgubernatorių, teiraudamasis, kokios malonės gali tikėtis sugrįžusieji iš sukilimo, klausdamas, ar bus liautasi bausti kunigus, kurie, vyskupo žodžiais, sukilėlių prigrasinti perskaitė „lenkų manifestą“, gavo M. Muravjovo liepos 17 d. aplinkrašį dėl sukilėlių pacifikavimo ir pakartotinį priminimą parengti ganytojišką laišką. Generalgubernatoriaus reikalavimu parengtu ganytojišku laišku vyskupas „aweles sawa mejlingaj swejkin“ rugpjūčio 9 d. Tačiau, atrodo, vyskupijos tikinčiųjų jis taip ir nepasiekė. Istoriografijoje pastarasis laiškas yra žinomas kaip projektas²⁴¹. Laišką publikavęs V. Merkys jį taip pat laiko projektu²⁴² ir yra linkęs manyti, kad

²³⁷ Generolo J. Maidelio 1863 m. liepos 17 d. raportas M. Muravjovui, *Sukilimas Lietuvoje ir Baltarusijoje 1863–1864 m.*, p. 210–212.

²³⁸ Dawid Fajnhauz, *1863 Litwa i Białoruś*, p. 229; Ona Maksimaitienė, *Lietuvos sukilėlių kovos 1863–1864 m.*, p. 128–129.

²³⁹ *Pamiėtniki Jakóba Gieysztoro z lat 1857–1865*, t. 2, p. 68–70; Kostas R. Jurgėla, *Lietuvos sukilimas 1862–1864 metais*, p. 403–409.

²⁴⁰ Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius...*, p. 489.

²⁴¹ Žr. pvz.: Antanas Alekna, *Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius*, p. 149.

²⁴² 1863 m. rugpjūčio 9 d. laiško dėl 1863 m. sukilimo projektas, in: Motiejus Valančius, *Ganytojiški laišakai*, p. 160–166.

jo nepaskelbimo priežastis buvęs turinys, kuri generalgubernatorius laikęs netinkamu²⁴³. Tekstą sudaro dvi dalys. Laiško pradžioje, kaip ir ankstesniame, kovą išleistame ganytojiškame laiške M. Valančius susitelkė ties moraliniais ir religiniais krašte vykstančio „nepakajaus“ vertinimais. Pabrėždamas maldos jėgą, akino neužkietinti širdžių, melstis ir Dievo prašyti, kad „[...] praliejimui kraujo galą padėtų, kad sumišimą svieta, kurs taip skaudžiai visus datyrė, kuo veikiausiai sustabdytų, kad malonę ir zgađą širdin visų įkvėptų“²⁴⁴. Kitaip nei kovo ganytojiškame laiške, kuriame vyskupas nė neužsiminė, kad jį parašė generalgubernatoriaus nurodymu, pastarajame aiškiai įvardija laiško užsakovus. Paminėjęs, kad „auksza wiressnibe“ imasi „wisokiu spasabu“ svieteliui sujudusiam numaldyti, rašo buvęs valdžios paprašytas būti tarpininku ir paskelbti „[...] jums aukštus prisakymus ir surėdymus ir visus, kurie miškan išėjo, namuosna kviesčiau. Negalėdamas ant girios esančių pasiekti nei maloningų žodžių prie jų nusiųsti, jums tada, namiškiai mano vaikai, apskelbsiu valią Aukščiausios mūsų krašte vyresnybės, kad visi galiaus vieną apie aną dasižinotumėt, o dasižinoję vienas antram pasakotumėt ir rūstybę jos ant namų savo užtraukti bijotumėt“. Ir tą „vyresnybės valią“ M. Valančius išdėsto paskelbdamas M. Muravjovo liepos 17 d. aplinkraščio straipsnius, tad ši ganytojiško laiško dalis ne tik turiniu, bet ir retorika radikaliai skiriasi nuo pirmosios, vyskupo rašytosios. Vyskupo perpasakotuose generalgubernatoriaus aplinkraščio straipsniuose (kai kurie jų ištiesai išversti) vyrauja grasinimai, patikinimai, kad iš sukilimo grįžusieji pirmiau bus valdžios išklausinėti, kokiame sukilėlių būryje buvę, kas jam vadovavo ir pan. Kol bus apklausinėjami, bus laikomi „po areštu“. Tikrai nuoširdžiai į klausimus atsakę galėtų tikėtis, kad jiems bus leista prisiekti ištikimybę imperatoriui, tačiau visais atvejais sprendimą priims valdžia. Vargu ar tokios amnestijos sąlygos galėjo skatinti sukilėlius grįžti. M. Valančius skelbti šį laišką dėsė, nesiuntė jo ir generalgubernatoriui, nors šis kartas nuo karto primindavo laukiantis žadėtojo vyskupo raginimo sukilėliams. V. Merkio nuomone, M. Valančius nenorėjęs būti tapatinamas su rusų politika ir jos karine-administracine praktika, be to, laukė, kad M. Muravjovas paskelbs platesnę, ypač kunigų amnestiją²⁴⁵. Kita vertus, ta aplinkybė, kad vyskupas laiške prisipažįsta rašęs jį generalgubernatoriaus nurodymu, leistų manyti, jog ribą tarp savo požiūrio į sukilimą ir imperijos valdžios pozicijos nubrėžė ganėtinai aiškiai. Matyt, parengto laiško neviešinimo priežasčių būta ir

²⁴³ Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius...*, p. 491.

²⁴⁴ 1863 m. rugpjūčio 9 d. laiško dėl 1863 m. sukilimo projektas, in: Motiejus Valančius, *Ganytojiški laišakai*, p. 165.

²⁴⁵ Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius...*, p. 491.

daugiau. Vyskupo viltys dėl amnestijos kunigams nepasiteisino – generalgubernatorius tikrai atsiuntė raštą, kuriuo pranešė apie jam, kaip vyriausiam Šiaurės vakarų krašto viršininkui, imperatoriaus suteiktą teisę pasigailėti savo kaltę pripažįstančių ir pasigailėjimo prašančių sukilėlių. Galimas dalykas, kaip tik pastarasis raštas bus privertęs M. Valančių patikėti, kad šįkart susitarti dėl suimtųjų dvasininkų išlaisvinimo su generalgubernatoriumi nepavyks, bus inspiravęs sumanymą kreiptis į patį imperatorių. M. Valančius rugpjūčio 21 d. raštu kreipiasi į Aleksandrą II ir, pasikliaudamas imperatoriaus palankumu, prašo palengvinti sunkią jam valdyti patikėtos vyskupijos katalikų padėtį²⁴⁶. Rašte imperatoriui vyskupas mini uždarytas bažnyčias ir suimtus kunigus, atkreipia dėmesį, kad daugelis jų suimti laikomi kalėjime vien dėl nepagrįstų skundų. Tad pastarąjį raštą laikyti ypatingo Žemaičių vyskupo lojalumo imperijos valdžiai ženklu nėra pagrindo vien dėl jo turinio. Turint omenyje M. Muravjovo būdą ir diktatorišką valdymo stilių, raštas imperatoriui veikia vertintinas kaip neįtikėtinai drąsus ganytojo žingsnis, mėginimas gelbėti Katalikų Bažnyčią ir ginti katalikų teises jam valdyti patikėtoje vyskupijoje. Nors M. Valančiaus raštas imperatorių pasiekė, tačiau, kaip ir buvo galima tikėtis, vyskupijos dvasininkija pagalbos nesulaukė. Aleksandras II vyskupo raštą persiuntė vidaus reikalų ministrui, nurodydamas jo nuorašą pasiųsti generalgubernatoriui, ką pastarasis ir padarė²⁴⁷. Taigi ratas užsidarė. Ar generalgubernatorius dėl to ėmėsi kokių sankcijų prieš M. Valančių, neaišku. Labai galimas dalykas, šis laiškas galėjo iš dalies inspiruoti M. Muravjovo grasinimus ištremti vyskupą. Pasak sukilimo dalyvio ir sukilimo istorijos tyrinėtojo W. Przyborowskio, tokių ketinimų M. Muravjovas atsisakė, kai gandai apie galimą tremtį pasklidus, žmonės pradėjo masiškai plūsti į Varnius atsisveikinti su savo ganytoju²⁴⁸.

Apie raštą imperatoriui dar tikriausiai nežinodamas, generalgubernatorius vis atkakliau ėmė reikalauti iš vyskupo žadėto ganytojiško laiško. Po Ivano Nikotino, valdininko ypatingiems pavedimams, apsilankymo Varniuose ir primygtinio generalgubernatoriaus nurodymo dėl ganytojiško laiško žodinio priminimo galiausiai generalgubernatoriaus kanceliariją pasiekė jo rusiška versija su rugpjūčio 25 d. vyskupo pasirašytu lydraščiu²⁴⁹. Pastarąjį tekstą buvo pavesta sutvarkyti I. Nikoti-

²⁴⁶ M. Valančiaus 1863 m. rugpjūčio 21 d. raštas imperatoriui Aleksandrui II (nuorašas), *LVIIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 378–379; laišką į lietuvių išvertė ir paskelbė A. Alekna, žr.: Antanas Alekna, *Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius*, p. 148–149; apie šį laišką taip pat žr.: Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius...*, p. 491–492.

²⁴⁷ Vytautas Merkys, *tan pat*, p. 492.

²⁴⁸ [Walery Przyborowski], *Dzieje 1863 roku*, t. 3, p. 318.

²⁴⁹ Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius...*, p. 493.

nui, ką pastarasis ir padarė, t. y. ne tik pataisė tekstą, bet ir išsamiai nurodė, kaip vyskupas jį dar turėtų papildyti²⁵⁰. Taip atsirado 1863 m. rugsėjo 6 d. Žemaičių vyskupo ganytojiškas laiškas²⁵¹, kurį Vilniaus generalgubernatorius įsakė išspausdinti ir platinti ne tik Žemaičių, bet ir Vilniaus vyskupijoje.

Laiško atsiradimo istorija akivaizdžiai rodo, kad M. Valančius ne tik nebuvo jo iniciatorius, bet ir autorius (turėjo rašyti tai, ką jam M. Muravjovo pavestas nurodė I. Nikotinas). Kiek šis laiškas turėjo įtakos priverčiant sukilėlius paklusti imperijos valdžios nurodymui grįžti ir pasiduoti – atviras klausimas, tačiau akivaizdu, kad prie vyskupo diskreditavimo sukilimo šalininkų akyse prisidėjo. Remdamasis M. Valančiaus rugsėjo 6 d. ganytojišku laišku, M. Muravjovas privertė analogišką raštą, adresuotą vyskupijos tikintiesiems, parengti ir Vilniaus vyskupijos kapitulą. Tyrimas parodė, kad Vilniaus vyskupijos vardu išleistas sukilimą smerkiantis raštas ištiesai buvo parengtas generalgubernatoriaus kanceliarijoje.

Vilniaus vyskupijos hierarchų 1863 m. rugsėjo 17 d. aplinkraštis. Vilniaus vyskupijos Romos katalikų konsistorijos parengtas ir 1863 m. rugsėjo 17 d. išleistas aplinkraštis yra žinomas: tekstas, publikuotas to meto periodikoje²⁵², XX a. antroje pusėje buvo paskelbtas viename iš lietuvių, lenkų ir rusų mokslininkų bendrai parengtos fundamentalios sukilimo dokumentų serijos tomų²⁵³. Istoriografijoje pagrįstai dominuoja nuostata aplinkraštį, kaip ir M. Valančiaus rugsėjo 6 d. ganytojišką laišką, vertinti bajorijos ištikimybės imperatoriui adresų parengimo kontekste, laikant juos iš esmės tai pačiai kategorijai priskirtinų ir tos pačios proveniencijos raštu²⁵⁴. Aplinkraščio parengimo aplinkybes bene pirmasis aptarė W. Przyborowski, sukilimo dalyvis ir keliatomės sukilimo istorijos autorius. Pasak W. Przyborowskio, prelatas J. Baukevičius, generalgubernatoriui reikalaujant, pavedęs Konsistorijai parengti aplinkraštį vyskupijos dvasininkijai,

²⁵⁰ M. Valančiaus generalgubernatoriaus kanceliarijai adresuoto laiško redakcinius taisymus nurodė ir komentavo Vytautas Vanagas, žr.: Laiškai dėl 1863 m. sukilimo, in: Motiejus Valančius, *Raštai*, t. 1, Vilnius, 1972, p. 579–581.

²⁵¹ 1863 m. rugsėjo 6 d., antrojo laiško dėl 1863 m. sukilimo projektas, in: Motiejus Valančius, *Ganytojiški laiškai*, p. 165.

²⁵² Do Rzymsko-katolickiego duchowieństwa i ludu wiernego w diecezji wileńskieij, *Kurjer Wileński*, 1863 m. rugsėjo 19 d., Nr. 106,

²⁵³ Dok. Nr. 78, 1863 m. rugsėjo 17 d., Do Rzymsko-katolickiego duchowieństwa i ludu wiernego w diecezji wileńskieij, *Sukilimas Lietuvoje ir Baltarusijoje...*, p. 151–153.

²⁵⁴ Stefan Kieniewicz, *Powstanie styczniowe*, p. 608–609; Hanna Dylągowa, *Duchowieństwo katolickie...*, p. 137; Franciszka Ramotowska, *Tajemne państwo polskie...*, p. 631–633.

kad pastaroji imtųsi raginti sukilėlius sudėti ginklus ir atgailauti dėl savo „nusikaltimo“, taip pat prie jo rašymo prisidėjęs²⁵⁵.

Remiantis pirminiais šaltiniais atlikta šio aplinkraščio parengimo eigos rekonstrukcija²⁵⁶ įgalina teigti, kad, kaip ir M. Valančiaus atveju, Vilniaus vyskupijos hierarchų aplinkraštis buvo parengtas generalgubernatoriaus kanceliarijos valdininkų. Yra žinoma, kad J. Baukevičių, kaip tuo metu aukščiausią hierarchą Vilniaus vyskupijoje, atsakingą už jos valdymą, išsikvietęs gubernatorius Stepanas Paniutinas įteikė jam M. Valančiaus rugsėjo 6 d. ganytojiško laiško spaudinį ir pareikalavo analogišką raštą išleisti Vilniaus vyskupijoje²⁵⁷. M. Valančiaus išleistas ganytojiškas laiškas, kaip minėta, generalgubernatoriaus nurodymu platintas ir Vilniaus vyskupijoje, tad reikalavimą, kad analogišką aplinkraščių išleistų ir Vilniaus vyskupijos hierarchai, matyt, tikslinga būtų vertinti M. Muravjovo vykdytos katalikų dvasininkijos disciplinavimo ir siekio panaudoti ją kaip imperijos valdžios įrankį krašto pacifikacijai kontekste. Peršasi prielaida, kad J. Baukevičių išsikvietęs gubernatorius S. Paniutinas neabejojo, kad už vyskupijos valdymą atsakingas prelatas ir turėtų jį pasirašyti, kaip tuo metu aukščiausias pareigas vyskupijoje einantis hierarchas. Tad abejotina, ar parašo klausimas susitikimo metu galėjo kilti. Aplinkraščių, kaip žinoma, J. Baukevičiaus pavedimu ėmėsi rengti vyskupijos Konsistorija. Kadangi Konsistorija turėjo vyskupo patariamąsios institucijos statusą, J. Baukevičiaus pavedimas nesikirto ne tik su kanonų teise, bet nekėlė įtarimo ir vietos imperijos valdžiai.

Vilniaus vyskupijos Konsistorijoje 1863 m. oficiolo pareigas ėjo prelatas kustos Antanas Žiškovskis, viceoficiolo – prelatas scholastas Mamertas Herburtas. Konsistorijos asesoriai buvo tuometis Vilniaus Šv. Dvasios bažnyčios klebonas Jokūbas Šileika, Vilniaus vyskupijos seminarijos inspektorius Sikstas Jasevičius ir tos pačios seminarijos profesorius Henrikas Kleckis. Konsistorijai priklausė ir vyskupijos vienuolynų vizitatorius kapitulos kanauninkas Liudvikas Zdanovičius bei santuokos ryšio gynėjas katedros vikaras Kazimieras Močiulskis. Konsistorijos nariai buvo ir vyskupijos kurijos sekretorius Ksaveras Janislauskas bei Konsistorijos sekretorius Jonas Vojevodskis²⁵⁸. Tokios sudėties Konsistorija parengė

²⁵⁵ [Walery Przyborowski], *Dzieje 1863 roku*, t. 5, p. 318–320.

²⁵⁶ Aldona Prašmantaitė, Vilniaus vyskupijos hierarchai 1863 metais: sukilimą smerkiantis aplinkraštis, *Lietuvos istorijos metraštis*. 2009, t. 2, Vilnius, 2010, p. 117–132.

²⁵⁷ 1863 m. spalio 2 d. agento raštas, *BCz.*, sign. 6762, lapai nenumuoti.

²⁵⁸ *Directorium horarum canonicarum et missarum pro dioecesi Vilnensi in AD Bissexilem MDCCCLXIV*, Vilnae, 1863, p. 68.

aplinkraštį, kuriame, pasak informaciją *Hotel Lambert* perdavusio agento, nebuvo nieko, kas galėtų įžeisti Bažnyčios tarnų garbę ar juolab patriotinius jausmus²⁵⁹. Koks buvo agento komentuoto aplinkraščio turinys, neaišku. Tačiau gubernatorius, gavęs Konsistorijos parengtą aplinkraščio tekstą, įvertino kaip visiškai netinkamą ir ėmėsi jį deramai sutvarkyti. Į akis krinta nepaprasta skuba – dar tą pačią naktį gubernatoriaus (ar jam pavaldžių valdininkų) „sutvarkytas“ tekstas atsidūrė generalgubernatoriaus kanceliarijoje. Čia dar kartą „perrašytas“ jau rusų kalba ir reikiamai „suredaguotas“ buvo perduotas tiesiai Konsistorijai su nurodymu parengti lenkišką, liaudžiai adresuotą, aplinkraščio versiją. Informaciją apie aplinkraščio rengimo aplinkybes, *Hotel Lambert* perdavusio agento žodžiais, Konsistorijos nariai tik tuomet iš J. Baukevičiaus sužinoję, kad gubernatoriui jis pažadėjęs reikalaujamą aplinkraštį, nes norįs apsaugoti Bažnyčią nuo didesnės nelaimės²⁶⁰. Konsistorijos nariai vėl parengė ganėtinai nuosaikų raštą, kuris su jų parašais buvo perduotas gubernatoriui. Netruko paaiškėti, kad pasirašyti akivaizdžiai paskubėjo: gubernatoriaus kanceliarijoje raštas vėl buvo perrašytas, padarytos atitinkamos pataisos ir įsakyta spausdinti su pasirašiusiųjų Konsistorijos narių parašais. Šįkart nematyta reikalo paskutinės teksto redakcijos derinti nei su prelatu J. Baukevičiumi, nei su Konsistorijos nariais. Taip pasirašiusieji tapo rašto, kurio nebuvo nei rašę, nei pasirašę, autoriais²⁶¹. Generalgubernatoriaus nurodymu buvo įsakyta nedelsiant atspausdinti reikiamą egzempliorių skaičių ir perskaityti visose vyskupijos bažnyčiose artimiausią sekmadienį²⁶². Aplinkraštis, patvirtintas šešių Konsistorijos narių parašais, akivaizdu, buvo ne toks svarus, koks būtų su J. Baukevičiaus parašu. Tiesa, aplinkraštis pradedamas paaiškinimu, kad Konsistorija jį parengusi prelato nurodymu, taigi suponuojama, kad čia išdėstytas raginimas sukilėliams grįžti ir atgailaujant prašyti valdžios malonės yra aukščiausio vyskupijos hierarcho valia. Tačiau ta aplinkybė, kad jis išėjo be J. Baukevičiaus parašo, šiuo atveju laikytina nemenku laimėjimu.

Nors M. Muravjovas kontroliavo tiek aplinkraščio rengimą, tiek išleidimą bei platinimą, rūpinosi likti šešėlyje, suponodamas, kad aplinkraštis yra dvasininkijos inspiruotas ir atspindi jos požiūrį į sukilimą. Meistriškai regzdamas pinkles, M. Muravjovas jas čia pat stropiai maskavo, siekdamas sudaryti įspūdį, kad spren-

²⁵⁹ 1863 m. spalio 2 d. agento raštas, BCz., sign. 6762, lapai nenumeruoti.

²⁶⁰ Ten pat.

²⁶¹ Ten pat.

²⁶² Vilniaus vyskupijos Romos katalikų dvasinės konsistorijos 1863 m. rugsėjo 20 d. protokolas, LVIA, f. 604, ap. 3, b. 263, l. 219.

dimus, savo esme nukreiptus prieš Katalikų Bažnyčią ir patriotiškai nusiteikusius katalikų tikėjimo išpažinėjus, esą priima patys dvasininkai. Taigi visa atsakomybė ir prieš amžininkus, ir prieš ateities kartas tenkanti tiktai jiems. Kita vertus, akivaizdu, kad Vilniaus generalgubernatoriui buvo svarbu parodyti, kad viskas tvarkoma griežtai laikantis bažnytinės teisės normų, taip užkertant kelią Bažnyčiai juos kvestionuoti. M. Muravjovas sau skyrė geranoriško viršininko, netrukdančio vyskupijos hierarchui valdyti vyskupiją taip, kaip šiam atrodo reikalinga, vaidmenį. Antai jau rugsėjo 19 d., t. y. tą pačią dieną, kai aplinkraštis buvo išspausdintas, generalgubernatorius išsiuntinėjo savo paties parašu patvirtintus raštus Vilniaus ir Gardino gubernatoriams, pranešdamas, kad Vilniaus vyskupą pavaduojantis prelatas J. Baukevičius pateikė jam vyskupijos konsistorijos parengtą aplinkraštį, kurį jis, generalgubernatorius, leidęs viešai skelbti. Ir čia pat įpareigoja gubernatorių pasirūpinti, kad aplinkraštis būtų perskaitytas visose bažnyčiose, taip pat visuose kaimuose ir miestuose.²⁶³

Katalikų hierarchų sukilimą smerkiančius laiškus ir aplinkraščius tikslinga vertinti kaip imperijos vietos valdininkų siekių disciplinuoti dvasininkiją ir menkinti dvasininko bei Katalikų Bažnyčios kaip institucijos autoritetą visuomenės akyse, apraišką. Istoriografijoje užsimenama, kad Lenkijos Karalystės vyskupai ganytojiškais laiškais taip pat kvietė vyskupijų dvasininkiją ir ganomuosius būti lojaliems imperijos valdžiai²⁶⁴. Liublino ir Palenkės dvasininkijos laikyseną sukilimo metais tyręs E. Niebelskis mano, kad šių vyskupijų hierarchai buvo priversti išleisti sukilimą smerkiančius laiškus. Tyrėjas aptaria juos ištikimybės adresų kontekste. Atkreipęs dėmesį į skirtingą šių dokumentų retoriką, tai sieja su nevienoda abiejų hierarchų laikysena sukilimo metais. Liublino ir Palenkės vyskupijos hierarchų sukilimą smerkiantys aplinkraščiai buvo išleisti 1864 m. birželį, t. y. tuomet, kai sukilimas praktiškai buvo numalšintas, ir masiškai rašyti ištikimybės adresai carui²⁶⁵. Taigi Lenkijos Karalystės vyskupai imperijos valdžios nurodymą pasmerkti sukilimą bus gavę kur kas vėliau nei Vilniaus ar Žemaičių vyskupijų hierarchai.

²⁶³ Vilniaus generalgubernatoriaus 1863 m. rugsėjo 19 d. raštas Vilniaus gubernatoriui; tas pats Gardino gubernatoriui, *LVIA*, f. 378, BS, 1863, b. 1467, l. 35, 37.

²⁶⁴ Roland Prejs OFM, *Buvusios Respublikos žemių vyskupų požiūris į 1863 m. sukilimą, Dvasininkija ir 1863 m. sukilimas...*, p. 89–98; Eugeniusz Niebelski, *Duchowieństwo lubelskie...*, p. 266–267, 480–483.

²⁶⁵ Eugeniusz Niebelski, ten pat, p. 264–267.

ŽEMAIČIŲ VYSKUPO RAŠTAI
SUKILIMO REIKALU 1864 M.

Sukilimo istoriografijoje atkreiptas dėmesys, kad to meto Lietuvos ir Baltarusijos teritorijoje aktyviausi sukilimo veiksmai vyko 1863 m. pavasarį ir vasarą Kauno ir dalyje Gardino gubernijų²⁶⁶. Nepalankiausios sąlygos sukilėlių veiksams 1863 m. pabaigoje susidarė Vilniaus gubernijoje (čia buvo didesnė kariuomenės koncentracija, o veikusių sukilėlių būrių vadovai arba žuvo, arba su būrių likučiais perėjo į Augustavo guberniją, kur kovos pagyvėjo). O. Maksimaitienės teigimu, M. Muravjovo teroro sąlygomis iš Vilniaus gubernijos sukilėliai ėmė trauktis jau birželio–liepos mėnesiais. Kauno gubernijoje sukilėliai atkakliai kovėsi iki 1863 m. pabaigos ir 1864 m. Tuo tarpu Vilniaus gubernijoje 1864 m. sukilėlių būrių jau nebesusidarė.²⁶⁷ Peršasi prielaida, kad Žemaičių vyskupijos teritorijoje tebesitęsiančios kovos ir sukilėlių vadovybės planai 1863 m. žiemą–1864 m. pavasarį suaktyvinti kovos veiksmus visoje teritorijoje M. Valančiui tapo pretekstu 1863 m. kovo 12 d. išleisti aplinkraštį vyskupijos dekanams su nurodymu supažindinti su juo savo dekanato kunigus. Tyrėjams šis aplinkraštis yra žinomas²⁶⁸. Jame Žemaičių ganytojas įspėja dvasininkus nesikišti į su kunigo pašaukimu nederančius reikalus, nes priešingu atveju ant jų pirmiausia kris valdžios neapykanta, suiminėjimų mastas dar labiau išaugs, o bažnyčios ir parapijiečiai liks našlaičiais. Kreipdamasis į savo vyskupijos dvasininkus, M. Valančius prašo jų prisiminti Apaštalo Pauliaus žodžius iš Antrojo laiško Timotiejui, kad nei vienas iš Dievo karių nesipainioja į pasaulietiškus reikalus, o yra atsidadę savo tarnystei, maldai ir Dievo žodžio skelbimui, griežtai nurodydamas, jog be jo žinios nepasišalintų iš savo tarnystės vietos, o juo labiau neimtų į rankas ginklo ir nebandytų panaudoti sakyklos žmonių kvietimui prisidėti prie sukilimo²⁶⁹. V. Merkio nuomone, vyskupas jį bus išleidęs Kauno gubernatoriui N. Muravjovui ar jo tėvui reikalaujant²⁷⁰. Tačiau tokio nurodymo kol kas nepavyko rasti. Nors imperijos vietos valdininkai sukilimo metais abiejų vyskupijų hierarchų atžvilgiu ir laikėsi individualios taktikos, strategija buvo ta pati. Nėra žinoma, kad

²⁶⁶ Dawid Fajnhauz, *1863 Litwa i Białoruś*, p. 167.

²⁶⁷ Ona Maksimaitienė, *Lietuvos sukilėlių kovos 1863–1864 m.*, p. 190–194, 225–227, 235–249.

²⁶⁸ Antanas Alekna, *Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius*, p. 165; Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius...*, p. 509.

²⁶⁹ Žemaičių vyskupo 1864 m. kovo 12 d. aplinkraštis Obelių dekanui kunigui Viktorui Rus-teikai (kanceliarinės žymos leidžia teigti, kad buvo siųstas ir kitiems vyskupijos dekanams), *LVI*, f. 1671, ap. 4, b. 107, l. 384.

²⁷⁰ Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius...*, p. 509.

1864 m. pradžioje būtų išleistas Vilniaus vyskupijos hierarchų aplinkraštis dvasininkijai sukilimo klausimu. Tad galima prielaida, kad išleisti minėtąjį kovo 12 d. aplinkraščių dekanams buvo paties M. Valančiaus sumanymas. Aplinkraštis rašytas lenkų kalba ir jo rusiška versija nėra žinoma, – kas būtų dar vienas argumentas, jog šiuo konkrečiu atveju Žemaičių vyskupas nebuvo gavęs atitinkamo turinio imperijos vietos valdžios nurodymo. Parašytas bažnytinės teisės dvasia, savo esme jis artimas anksčiau aptartam Vilniaus vyskupo A. S. Krasinskio generalgubernatoriaus nurodymu parengtam 1863 m. sausio 31 d. aplinkraščiui. Kaip ir A. S. Krasinskis, M. Valančius pabrėžia, kad aktyvus kunigo dalyvavimas pasaulietinio gyvenimo įvykiuose, juolab ginkluotoje kovoje yra nesuderinami su jo pašaukimu ir dažniausiai yra tikėjimui kenksmingas dalykas. V. Merkio nuomone, M. Valančiaus 1864 m. kovo 12 d. aplinkraščių galima laikyti tam tikru apsidraudimu nuo galimų represijų²⁷¹. Analogišką nuomonę yra išsakęs ir A. Alekna, pastarąjį aplinkraščių vertindamas kaip priemonę siekiant nesuteikti progos naujoms represijoms²⁷². Tačiau turint omenyje, kad imperijos valdžios prieš dvasininkus taikytos represijos anaipol nebuvo adekvačios jiems inkriminuojamiems nusižengimams, labai abejotina, ar tokio turinio aplinkraštis galėjo būti patikima apsauga nuo būsimų represijų. Žemaičių vyskupas tai žinojo iš patirties – ne vienas vyskupijos dvasininkas buvo apkaltintas, suimtas ir nubaustas įtarus, kad galėjo nusižengti. Tad represijų grėsmė sukilimo metais visada buvo. Žinoma, konkretūs įvykiai dažnai tapdavo pretekstu gausesnėms dvasininkijos nuobaudoms ir bausmėms, o imperijos vietos valdininkus tai paakindavo „priminti“ hierarchams jų ganytojiškas pareigas. Antai 1864 m. balandžio pirmosiomis dienomis vietos karo viršininkas prie neveikiančios Balsių bažnyčios durų, Pašilės bažnyčios šventoriaus tvoros ir ant pakelės stulpo netoli Kražių rado priklijuotus spausdintus sukilėlių atsišaukimus žemaičių kalba, kuriuose raginama tęsti kovą dėl laisvės ir tikėjimo²⁷³. Tyrinėtojai linkę manyti, kad tai tikriausiai sukilimo vadovybės Lietuvoje parengtas 1864 m. vasario 10 d. atsišaukimas „Mieli brolej, kurie sermiegas dewite“²⁷⁴. Raseinių karo viršininkas dėl to kreipėsi į M. Valančių, reikalaujamas įspėti kunigus, kurie, jo nuomone, turintys pasirūpinti, kad tokio turinio atsišaukimai nebūtų platinami bažnyčios

²⁷¹ Ten pat, p. 509.

²⁷² Antanas Alekna, *Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius*, p. 165.

²⁷³ Dok. 134, Raseinių miesto ir apskrities karo viršininko pulkininko Epifanovo 1864 m. balandžio 11 d. pranešimas N. Muravjovui, *Sukilimas Lietuvoje ir Baltarusijoje 1863–1864 m.*, p. 263–264.

²⁷⁴ Ten pat; Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius...*, p. 509.

teritorijoje²⁷⁵. Kaip atsaką į imperijos vietos valdžios pareigūnų reikalavimus vyskupas išleido aplinkrašį trims Raseinių apskrityje buvusių dekanatų dekanams, prašydamas juos saugotis nuo „bėdų ir rūstybės vyresnybės“, ragino melstis, kad Viešpats „duotų proto nelaimingiems suvedžiotojams prasčiokėliui“, prašė nesidėti su jokiais atėjūnais, o prie bažnyčių naktimis statyti sargus, kad panašūs raštai vėl nebūtų priklijuoti prie bažnyčios durų ar šventoriuje²⁷⁶. Pastarasis aplinkraštis, skirtingai nei ligtoliniai, rašytas lietuvių kalba. Ar buvo išverstas į rusų kalbą, neišku, tačiau M. Valančius informavo Raseinių karo viršininką apie jo išleidimą²⁷⁷. Šių aplinkraščių turinį ir išleidimo aplinkybes išsamiai aptaręs V. Merkys sieja juos su laiško sukilėliams projektu²⁷⁸. V. Merkio nuomone, sukilėliams skirto laiško²⁷⁹, išleisto 1864 m. pradžioje, kaip ir paskutiniųjų, 1864 m. išleistų dviejų aplinkraščių kunigams sukilimo reikalu funkcija yra krašto pacifikacija²⁸⁰. Laiške sukilėliams vyskupas rašo neabejojantis begaliniu jų pasiaukojimu, neišmatuojama meile savajai žemei, tačiau atkreipia dėmesį, kad Europa tiktai stebisi jų kentėjimais dėl savosios žemės ir nežada padėti. Pasak vyskupo, savo jėgomis sukilėliai rusų neveiksiantys („Iš savo dvivamzdžių galite nušauti vieną kitą kareivį, bet kokiū būdu paimsite tvirtoves?“), tad ir patys pražūsiąntys ir pražudysiąntys jį, savo ganytoją, savo tėvus, o ir tą taip jų mylimą žemę. Beprasme kovos akivaizdoje kviečia grįžti iš miškų ir pasiduoti vyresnybei. Patikina, kad jis pats važiuosias į Vilnių rūpintis, kad generalgubernatorius jų pasigailėtų²⁸¹. Turint omenyje, kad šis laiškas nebuvo paskelbtas – taigi ir adresato nepasiekė – vertinti jį kaip krašto pacifikacinę priemonę lyg ir nėra pagrindo. Tačiau vyskupo poziciją sukilimo atžvilgiu laiško turinys atspindi ir dar kartą patvirtina, kad M. Valančius nebuvo ginkluotos kovos šalinin-

²⁷⁵ Raseinių miesto ir apskrities karo viršininko pulkininko Epifanovo 1864 m. balandžio 13 d. raštas M. Valančiui, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 585; Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius...*, p. 510.

²⁷⁶ M. Valančiaus 1864 m. balandžio 15 d. aplinkraštis Rietavo, Batakių ir Šiluvos dekanams, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 587–588; Antanas Alekna, *Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius*, p. 166; Vytautas Merkys, ten pat, p. 510.

²⁷⁷ M. Valančiaus 1864 m. balandžio 17 d. raštas Raseinių miesto ir apskrities karo viršininkui, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 586v.

²⁷⁸ Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius...*, p. 509–511.

²⁷⁹ Aplinkraščio juodraštis rusų kalba, be datos, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 13, l. 12; pirmasis jo lietuvišką vertimą paskelbė A. Alekna, žr.: Antanas Alekna, *Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius*, p. 152–153; naujausia laiško publikacija su vertimu į lietuvių kalbą ir komentarais: Motiejus Valančius, *Ganytojiški laišakai*, p. 171–174.

²⁸⁰ Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius...*, p. 511.

²⁸¹ 1864 m. pradžia. Laiško sukilėliams projektas, in: Motiejus Valančius, *Ganytojiški laišakai*, p. 171–174.

kas. Pabrėžtina, kad sukilimo, kaip ir prie jo prisidėjusiųjų, vyskupas nepasmerkia. Sukilėliai M. Valančiui – jo vyskupijos žmonės, mylimos ganomosios avelės, už kurias jis yra atsakingas ne kaip imperatoriui lojalumą prisiekęs Rusijos imperijos valdininkas, bet kaip Apaštalų Sosto įgaliojimus turintis Žemaičių ganytojas. Pastebėtina, kad M. Valančius, kreipdamasis į sukilėlius, iškelia jų pasiaukojamą kovą už savosios žemės laisvę, bet jos nesieja su kova už Katalikų Bažnyčią, už katalikų teises imperijoje. Atvirkščiai – kreipimasis perša prielaidą, kad vyskupas ginkluotą kovą už išsivadavimą iš rusų jungo vertina kaip grėsmę Bažnyčiai. Turint omenyje sukilimo vadovybės jau ikisukiliminių manifestacijų laikotarpiu išryškėjusią nuostatą apeliuoti į religinius tikinčiųjų jausmus, eskaluoti religinę simboliką, ypač pabrėžiamą katalikybės gynimo motyvą, akivaizdu, kad M. Valančiui toks egzaltuotas religingumas nėra priimtinas. Dvasininkijos atžvilgiu pirmenybę vyskupas teikia bažnytinei disciplinai. Aukščiau aptarti 1864 m. aplinkraščiai dekanams sukilimo klausimu yra parengti bažnytinės teisės dvasia. Remiantis Apaštalų Sosto nuostata, iš kunigų reikalaujama nesikišti į jiems svetimus, su luomo pareigomis nesuderinamus dalykus. Tad aptartieji aplinkraščiai gali būti vertinami visų pirma kaip M. Valančiaus siekis išsaugoti lokalias, Apaštalų Sostui pavaldžios Bažnyčios institucines struktūras ir ginti vyskupijos dvasininkiją drausminant ir ugdant ją kaip Bažnyčios tarnus, o ne imperatoriaus valdinius.

IV SKYRIUS

Pagrindinės parapijose tarnavusių dvasininkų dalyvavimo sukilime formos

PROGRAMINIŲ SUKILIMO DOKUMENTŲ SKELBIMAS

Pagrindinis Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų bažnyčiose sukilimo metais skelbtas dokumentas – sukilimo Manifestas²⁸². Kada Manifestas turi būti vienoje ar kitoje bažnyčioje paviešintas, spręsdavo sukilėlių būrių vadai. Paprastai būdavo reikalaujama, kad kunigas ne tik perskaitytų, bet ir paragintų parapijiečius eiti į sukilėlių būrius, o dėl svarbių priežasčių namie liekančius paskatintų parūpinti sukilėliams maisto, drabužių ir kitų reikalingų daiktų. Anksčiausiai Manifestas pradėtas skelbti Vilniaus vyskupijos parapijose, buvusiose pasienyje su Lenkijos Karalyste, Gardino gubernijos teritorijoje. Čia sukilėlių būriai iš Lenkijos Karalystės buvo pastebėti 1863 m. sausio pabaigoje. Tuometis Vilniaus generalgubernatorius V. Nazimovas sausio 31 d. raštu Vilniaus vyskupui A. S. Krasinskiui pranešė turįs žinių, kad prieš savaitę Lydos apskrityje kunigai pradėję skelbti iš sakyklų „maištingą Manifestą“, kuriuo revoliucinė vyriausybė atiduoda jų nuosavybėn turėtą žemę ir ragina nepaisyti rekrūtų bei kitokių prievolių²⁸³. Tad Lydos dekanato parapijose dvasininkų sausio pabaigoje – vasario pirmomis dienomis iš bažnyčios sakyklų skelbti programiniai sukilimo dokumentai, tikėtina, buvo varšuvietiškos proveniencijos. Ar Lenkijos Karalystės teritorijoje buvo skelbiami tiktai dekretai, ar drauge skaitytas ir Manifestas (ar tik Manifestas), nėra nagrinėta. Labai galimas dalykas, kad Lydos parapijose sausio pabaigoje paskelbtas ir sausio 22 d. Manifestas, ir dekretai. Sukilimo vadovybei Lietuvoje parengus kreipimąsi savo vardu, tiek Vilniaus, tiek Žemaičių vyskupijų parapijose, tikėtina, buvo skelbiamas Vilniuje išleistas, t. y. vasario 1 d. Manifestas. Nežiūrint kuris Manifestas – sausio 22-osios ar vasario 1-osios parapijos dvasininkui būdavo įteikiamas, į sukilimą kviesta „lenkų vyriausybės“ vardu.

Sukilėliai sukilimo Manifestą parapijoje tarnavusiam dvasininkui ar dvasininkams dažniausiai įteikdavo asmeniškai. Dvasininkų tardymo bylose esantys

²⁸² Nors apie sukilimo metais bažnyčiose skelbtą Manifestą sukilimą vienu ar kitu aspektu analizavę tyrėjai užsimena, jo platinimo modelis Vilniaus ir Žemaičių vyskupijose pirmąkart išsamiau aptartas tiktai pastaraisiais metais, žr.: Aldona Prašmantaitė, Lietuvos katalikų dvasininkija ir 1863 m. sukilimo Manifestas, *Dvasininkija ir 1863 m. sukilimas...*, p. 103–130; Dėmesio verta S. Kieniewicziaus išsami sukilėlių Varšuvoje parengto Manifesto atsiradimo analizė, žr.: Stefan Kieniewicz, *Powstanie styczniowe*, p. 361–367.

²⁸³ V. Nazimovo 1863 m. sausio 31 d. raštas vysk. A. S. Krasinskiui, *AMMM*, d. 1, p. 246.

dokumentai įgalina teigti, kad prie reikalaujamo perskaityti teksto ar tekstų neretai būdavo pridėdamas ir atitinkamo turinio raštas-įsakymas. Antai Raseinių apskrities sukilėlių karo viršininkas Zigmantas Citavičius kovo 23 d. pasirašė įsakymą Kelmės parapijos klebonui kanauninkui Norbertui Giedraičiui kitą dieną perskaityti iš sakyklos sukilėlių Manifestą, pridėdamas vasario 1 d. Vilniuje išleistą lenkų kalbą²⁸⁴. N. Giedraitis vyskupui rašė, kad kovo 24 d., sekmadienį, jam, einančiam iš klebonijos į bažnyčią aukoti šv. Mišių, kelią pastojo nepažįstami vyrai, įbruko, anot klebono, kažkokį popierių ir liepė perskaityti iš sakyklos. Antraip susidorosiantys. Klebonas vyskupui tarsi pasiteisindamas aiškino paėmęs jam brukamus popierius, bet nė neketinęs reikalavimo vykdyti, tačiau kai pastebėjo tuos pačius jam grąsinčius vyrus bažnyčioje, suprato, kad geriau nesipriešinti, ir įteiktą Manifestą perskaitė, kaip rašė, pats gerai nesuvokdamas, ką skaitęs. Po Mišparų, kai sukilėlių bažnyčioje jau nebuvo, kreipėsi į parapijiečius, kad perskaityto atsisaukimo neklausytų, į jokių neramumų nesiveltų ir liktų valdžiai ištikimi. Tvirtino, pakartojęs tai ir kitą sekmadienį²⁸⁵. Analogiško turinio sukilėlių įsakymą buvo gavęs ir Papilės klebonas Ignotas Vaišvila: Šiaulių apskrities sukilėlių karo viršininkas Pisarskis (Jonas Stanevičius) rašė įpareigojantis kleboną kitą dieną viešai perskaityti bažnyčioje 1863 m. vasario 1 d. lenkų valdžios išleistą Manifestą ir jį paaiškinti²⁸⁶. Pisarskio įsakymą drauge su Manifesto tekstu lenkų kalba Papilės klebonui įteikė tądien miestelyje buvę Juozapo Narkevičiaus vadovaujami sukilėliai²⁸⁷.

Kartais sukilėlių būrys ateidavo į bažnyčią jau prasidėjus pamaldoms, o joms pasibaigus sukilimo vyriausybės vardu pareikalavo Manifestą nedelsiant perskaityti. Taip sukilėliai kovo 29 d. įžengė į Šaukoto filijinę bažnyčią ir privertė kunigą Simoną Jakavičių pagarsinti Manifestą, prisaikdinant parapijiečius būti ištikimiams sukilėlių vadovybei²⁸⁸. Pasitaikydavo, kad Manifesto tekstą sukilėliai įteikdavo parapijos klebonui per savo pasiuntinį vėlų vakarą arba naktį, kad per kitos dienos pamaldas jį perskaitytų. Veliuonos dekanas ir Girkalnio klebonas Mykolas Valauskas 1863 m. kovo pabaigoje vyskupui rašė, kad naktį iš kovo 16 į

²⁸⁴ Z. Citavičiaus 1863 m. kovo 23 d. įsakymas, *LVA*, f. 1248, ap. 2, b. 125, l. 9.

²⁸⁵ Kun. N. Giedraičio 1863 m. kovo 31 d. raštas vyskupui, *LVA*, f. 1248, ap. 2, b. 125, l. 16.

²⁸⁶ Pisarskio 1863 m. kovo 30 d. raštas kun. Vaišvilai, *LVA*, f. 378, PS, 1864, b. 1178, l. 215; Ona Maksimaitienė, *Lietuvos sukilėlių kovos 1863–1864 m.*, p. 113; Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius...*, Vilnius, 1999, p. 512.

²⁸⁷ Gen. leitenanto Jegoro Maidelio 1864 m. balandžio 10 d. raštas generalgubernatoriui, *LVA*, f. 378, PS, 1864, b. 1178, l. 206–209.

²⁸⁸ Sukilėlių 1863 m. kovo 29 d. Lenkijos tautinės vyriausybės vardu rašytas įsakymas kun. S. Jakavičiui, *LVA*, f. 494, ap. 1, b. 107, l. 15.

17 d. į Girkalnio kleboniją įsiveržė keletas sukilėlių, įteikė jam raštą ir liepė skaityti. Tada grasindami pistoletu pareikalavę prisiekti, kad kitą dieną į pamaldas susirinkusiems parapijiečiams Manifestą viešai iš sakyklos pagarsinsiąs. Baimindamasis mirties, klebonas pakluses ir visą naktį svarstęs, ką jam daryti. Padėtis, pasak klebono, buvusi be išėties, nes miestelyje nebuvo kariuomenės, galinčios jį apginti. Tad kitą dieną per pamaldas sukilėlių paliktą Manifestą perskaitęs²⁸⁹. Pateikti pavyzdžiai rodo, kad sukilėliai stengdavosi dvasininkams nepalikti laiko svarstymams, ką su įteiktu dokumentu daryti.

Sukilėlių kariniu vadu paskirtas Boleslovas Kolyška nurodęs savo kontroliuojamos teritorijos bažnyčiose iš sakyklos drauge su Manifestu perskaityti ir jo, kaip vado, kreipimąsi, kuriuo kvietė visus „vienintelės šiandien ramios Lenkijos provincijos“ gyventojus į kovą dėl laisvės ir šventojo tikėjimo, agituodamas veiksmais jungtis prie savo brolių prie Vyslos, „kaip iki tol buvome jungiami širdies, tikėjimo ir vienos žemės“. Pabrėžiama, kad krašto išdavikais bus laikomi ir baudžiami visi, ne tik susiję su Maskva – šnipinėdami ar teikdami materialinę paramą, bet ir tie, kurie, vykdydami sukilėlių valdžios įsakymus, bus abejingi Tėvynės reikalui. Pasak B. Kolyškos, šioje kovoje neutralių būti negali: kas ne su tauta, tas prieš ją²⁹⁰. Kas ta tauta, nedetalizuojama, tačiau į to meto Lietuvos, o konkrečiau – į dalį Kauno gubernijos gyventojų kreipiamasi kaip į vienos iš Lenkijos provincijų žmones. Pastarasis dokumentas yra dar vienas argumentas lietuvių istoriografijoje keltai minčiai, jog Lietuvos provincijos komitete sukilimui prasidėjus funkcionavusi suverenios Lietuvos idėja²⁹¹ vargiai gali būti pagrindžiama. Dėmesio verta E. Aleksandravičiaus įžvalga apie nepriklausomos Lietuvos valstybės idėjos XIX a. viduryje sąlygiškumą. Pasak tyrėjo, suverenios valstybės idėją šiuo laikotarpiu randame tikrai išgryninę ją Lietuvos ateities perspektyvų analizėje²⁹². Belineka pritarti D. Staliūnui, kad sukilimo sėkmės atveju Lietuva ir Lenkija įsivaizduotos viename darinyje²⁹³. Į sukilimą tiek iš Vilniaus, tiek iš Žemaičių vyskupijų parapijų bažnyčių sakyklų kviesta akcentuojant pareigą padėti „prie Vyslos sukilusiems broliams“.

²⁸⁹ Girkalnio klebono M. Valausko 1863 m. kovo 23 d. raportas Žemaičių vyskupui, *LVIA*, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 15.

²⁹⁰ „[...] w walce ludowej neutralnych być nie może: to nie z narodem, ten przeciw mu.“, B. Kolyškos 1863 m. kovo 8 d. atsišaukimas, *LVIA*, f. 494, ap. 1, b. 128, l. 15–16.

²⁹¹ Antai pasak G. Ilgūno, 1863 m. sukilime ir gimusi etnografinės Lietuvos valstybės idėja, žr.: Gediminas Ilgūnas, *Antanas Mackevičius*, p. 268.

²⁹² Egidijus Aleksandravičius, 1863 m. sukilimas ir lietuvių nacionalinio judėjimo politinė programa, *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 3, Vilnius, 1991, p. 36.

²⁹³ Darius Staliūnas, Antanas Mackevičius lietuvių istoriniame naratyve, p. 258.

Dvasininkų tardymo bylose kaip įkalčiai išlikę Vilniuje vasario 1 d. išleisto Manifesto spaudiniai lenkų kalba, žinoma, dar nėra pakankamas argumentas teigti, kad spaudinio lietuvių kalba apskritai nebuvo. Tačiau tokia prielaida galima. Žinomi atvejai, kai sukilėliai lietuviškos Manifesto versijos neturėjo ir iš vyskupijos dvasininkų reikalavė Manifestą išversti. Tokį nurodymą iš sukilėlių gavo ir minėtasis Girkalnio parapijos klebonas M. Valauskas. Klebonui sukilėlių įteiktame raštelyje liepiama kovo 17 d. per pamaldas pasakyti tinkamą pamokslą ir perskaityti pridedamą Manifestą lenkų kalba, taip pat ir žemaitiškai. Išiversti tekstą iš lenkų kalbos nurodoma pačiam klebonui. Perskaitęs Manifestą abiem kalbomis, klebonas turėjo prisaikdinti bažnyčioje esančius parapijiečius eiti į sukilimą ir vykdyti „lenkų valdžios“ nurodymus. Po prisaikdinimo klebonas įpareigotas paskelbti, kad kiekvienas į sukilimą einantis pasiimtų maisto penkioms dienoms, ginklą, jeigu jį turi, o jei ne – kirvį, dalgį ir kastuvą²⁹⁴. Kodėl sukilėliai nepasirūpino lietuvišku tekstu Žemaičių vyskupijoje vyravusioms lietuviškoms parapijoms, klausimas atviras. Akivaizdu, kad koordinuotas tik pats Manifesto viešo perskaitymo procesas. Koks konkrečiai iš kelių tuo metu funkcionavusių tekstų turi būti skaitomas ir kokia kalba, sprendė toje vietoje veikusių sukilėlių būrių vadai.

Manifesto skelbimo, o veikiau parapijos dvasininko „įtikinimo“ dokumentą perskaityti bažnyčioje iš sakyklos procedūra visur buvo labai panaši. Iš vyskupams rašytų Manifestą perskaičiusių vyskupijos dvasininkų raportų matyti, kad sukilėliai paprastai luktelėdavo, kol klebonas ar vikaras iš klebonijos eis į bažnyčią rengtis pamaldoms, pastodavo kelią ir išsakydavo savo reikalavimus. Jeigu dvasininkas mėgindavo atsikalbinėti, būdavo pagrasinama susidoroti. Netikėtai užkluptas, galimybės kviestis pagalbos ar priešintis sukilėliams neturėdavo. Manifestą perskaičiusių dvasininkų raportai, imperijos valdžios pareigūnų rinkti parodymai perša išvadą, kad sukilėliai parapijų dvasininkais nepasitikėjo: net jei pažadą įvykdyti reikalavimą parapijos klebonas ar vikaras patvirtindavo priesaika, sukilėliai visada dalyvaudavo pamaldose ir akylai stebėdavo jo elgesį. Tokia sukilėlių naudojama taktika pasiteisino – ne vienas dvasininkas lipo į sakyklą nusprendęs Manifesto neskaityti, tačiau išvydęs bažnyčioje sukilėlius savo nusistatymą paprastai pakeisdavo. Taigi net sukilimui nepritariantys dvasininkai apie sukilėlių vizitą informuoti Rusijos imperijos vietos administracijos pareigūnus galėdavo tikrai įvykdę sukilėlių įsakymą, t. y. kai sukilėliai, įsitikinę, kad Manifestas pagarsintas, palikdavo parapiją. Tuo tarpu dvasininkai, kuriems sukilimo idėja nebuvo svetima, prieš valdžios pareigūnus taip

²⁹⁴ Sukilėlių [1863 m. kovo 17 d.] raštas Girkalnio klebonui, *LVIA*, f. 494, ap. 1, b. 338, l. 19.

pat galėjo teisintis, kad veikė ne savo iniciatyva, o buvo sukilėlių priversti. Juolab kad kaip neginčijamą savo nekaltumo įrodymą turėdavo ne tik Manifesto tekstą, bet ir sukilėlių paliktą atitinkamo turinio raštą su griežtu reikalavimu jį perskaityti.

Intensyviausiai Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų parapijose Manifestas skelbtas 1863 m. kovą. Skaitytas dar ir balandį bei gegužę. Dvasininkų laikysenos, sukilėliams įteikus dokumentą su nurodymu perskaityti jį per pamaldas iš bažnyčios sakyklos, rekonstrukcija įgalina išskirti kelias grupes. Gausiausia būtų dvasininkų, kurie Manifestą perskaitė vien siekdami išvengti sukilėlių bausmės. Dvasininkų, kurie įvykdę sukilėlių nurodymą išvykdavo drauge su jais, taip pat būta, tačiau tokia laikysena priskirtina veikiau prie išimčių. Antai nuo Manifesto paviešinimo prasidėjo ir kunigo Vladislovo Dembskio, tuomečio Kražių vikaro, kelias į sukilimą. 1863 m. gegužės pabaigoje į Kražius atėję sukilėliai Manifestą perskaityti įsakė klebonui Jonui Tautkevičiui, tačiau šis išsisuko. Kunigas Vladislovas Noreika taip pat atsipirko pasiaiškinimu, jog esą ne jo eilė sakyti pamokslą. Tuomet Manifesto paskelbimo pareiga ir teko vikarui. Perskaitęs Manifestą iš sakyklos ir prisaikdinęs sukilėlius, V. Dembskis išvyko kartu su jais²⁹⁵. Maždaug tuo pačiu metu kaip ir V. Dembskis pas sukilėlius pasitraukė ir Tirkšlių vikaras Vincentas Butautas, prieš tai iš sakyklos per šv. Mišias perskaitęs Manifestą. Ar V. Dembskis ir kiti į sukilėlių būrius po Manifesto perskaitymo per pamaldas išėję dvasininkai būtų tapę aktyviais sukilimo dalyviais, jei tokio reikalavimo nebūtų buvę? Abejotina, nors atmesti tokios galimybės taip pat nėra pagrindo. Tačiau akivaizdu, kad Manifesto viešinimo akcija dalį parapijose tarnaujančių dvasininkų įtraukė į sukilimą.

Sukilėlių reikalavimui paskelbti Manifestą nepaklusių dvasininkų buvo vienetai, nors vyskupams rašyti dvasininkų raportai ir leistų manyti, kad dauguma bandydavo Manifesto skaitymo išvengti. Paprastai tai nebūdavo kategoriškas atsisakymas. Parapijų klebonai teisindavosi netikėtai užklupusia liga, skubiu iškviėtimu su Švč. Sakramentu pas ligonį ir pan. Tačiau tokiais atvejais pareiga perskaityti Manifestą tekdavo tos parapijos vikarui. Griežtas atsisakymas paklusti sukilėliams buvo retenybė. Vienas tokių atvejų – tuometis Utenos dekanato dekanas, Anykščių bažnyčios klebonas kunigas Ferdinandas Stulginskis. Iš jo raporto vyskupui aiškėja, kad sukilėliai, vadovaujami kunigo A. Mackevičiaus, į Anykščių bažnyčią atėjo per pamaldas. Joms pasibaigus, klebonui sukilėliai įsakė perskaityti iš sakyklos Manifestą ir jį išsiuntinėti į visas dekanato parapijas, kad jis ten būtų paviešintas. Atsisakęs tai daryti, F. Stulginskis buvo sukilėlių suimtas ir jų stovyklavietėje išbuvo

²⁹⁵ Kražių klebono 1863 m. birželio 3 d. raštas vyskupui, *LVIA*, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 47.

pusantros paros²⁹⁶ (žr. Priedą Nr. 2). Dvasininkų, Manifestą skelbusių savo iniciatyva (kaip antai charizmatiškasis kunigas A. Mackevičius, kuris pats jį perskaitė kelių parapijų bažnyčiose), buvo vienetai. Be A. Mackevičiaus, Manifesto perskaitymu ir keletu kitų kunigų privertimu jį perskaityti kaltintas Eišiškių vikaras Juozapas Horbačevskis, buvęs Liudviko Narbuto būryje (žr. Priedą Nr. 2).

Rusijos imperijos vietos valdžia Manifesto viešu pagarsinimu bažnyčioje rėmėsi kaip įkalčiu, suimindama ir bausdama jį perskaičiusius dvasininkus. Ne vienam kunigui tai buvo vienintelis kaltinimas, už kurį taikyta aukščiausia bausmė (žr. Priedus Nr. 1–2). Istoriografijoje iki šiol vyraujanti nuomonė, kad visi sukilimo Manifestą viešai bažnyčioje perskaitę dvasininkai laikytini sukilimo rėmėjais ir šalininkais, kaip rodo nuodugnesnė šio proceso analizė, neturi pagrindo. Skelbti Manifestą iš bažnyčių sakyklų buvo sukilimo vadovybės iniciatyva.

Manifesto paviešinimu per pamaldas buvo apkaltinta per 50 Žemaičių vyskupijos dvasininkų. Vilniaus vyskupijoje tokie kaltinimai pareikšti 12 parapijose tarnavusių dvasininkų (žr. Priedus Nr. 1–2). Turint omenyje, kad buvo dvasininkų, paviešinusių Manifestą keliose bažnyčiose, o ir tarp kaltinimų konkrečiam dvasininkui Manifesto paviešinimas nebūtinai nurodytas, dabartinėje tyrimo studijoje nėra galimybės pateikti argumentuotą parapijų, kuriose šis sukilimo dokumentas paviešintas, skaičių. Tačiau akivaizdi skaitmeninė disproporcija tarp Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų dvasininkų, kaltinamų dėl Manifesto paviešinimo, perša prielaidą, kad Žemaičių vyskupijos dvasininkai buvo įtraukti į Manifesto viešinimo procesą kur kas didesniu mastu nei Vilniaus.

TARNYSTĖ SUKILĖLIŲ BŪRIUOSE

Sukilėlių prisaikdinimas. Lietuvos sukilimo vadovybei pavaldžioje teritorijoje sukilėlių būrių vadai katalikų dvasininką dažniausiai pasitelkdavo į sukilėlių gretas įsijungusiųjų prisaikdinimui. Neretai prisaikdinamas būdavo iš karto visas būrys. Priesaikos tekstą kunigas gaudavo iš būrio vado. Ta aplinkybė, kad būrio vadas savo parašu tikrai tvirtindavo jo autentiškumą, leistų manyti tekstą buvus unifikuotą. Ar priesaikos teksto Lietuvos sukilimo vadovybei pavaldžioje teritorijoje būta to paties kaip ir Lenkijos Karalystėje, neaišku. Publikuotas Gardino vaivadijos karo vado patvirtintas tekstas leistų manyti priesaikos tekstą buvus bendrą. Teksto frazė, kuria įsipareigojama neklausyti okupacinės Maskvos vyriausybės nurodymų

²⁹⁶ Anna Brus, Stulgiński Ferdynand Józef Tomasz (1819–1892), *PSB*, t. XVI/2, Warszawa–Kraków, 2007, p. 159–161.

ir kiek jėgos leidžia padėti lenkų kariuomenei (*sic!*) bei sukilėliams, leistų manyti, kad ja galėjo būti prisaikdinami tiek jau apsisprendę eiti į sukilėlių gretas, tiek ir visi gyventojai. Švč. Trejybės vardu, prašant Dievo ir Visų Šventųjų pagalbos, būdavo prisiekiami ištikimai tarnauti Tėvynei Lenkijai, vykdyti visus vado nurodymus, duotus tos pačios Tėvynės Lenkijos vardu.²⁹⁷ Ar Žemaitijoje kunigai taip pat prisaikdindavo gyventojus ir sukilėlius skaitydami lenkišką priesaikos tekstą, klausimas atviras. Neatmestina, kad kaip ir Manifesto tekstą, priesaiką kunigams taip pat buvo nurodoma išversti patiems.

Dvasininkas – būrio kapelionas. Kapelionas turėjo pareigą priimti sukilėlių priesaiką, pašventinti būrio vėliavą, aukoti šv. Mišias, sakyti pamokslus, išklausti išpažinčių, teikti sakramentus, laidoti žuvusiuosius per susirėmimus su rusų daliniais. Taigi sukilėlių būrio kapeliono tarnystė buvo kunigo dvasinės tarnystės parapijiečiams dalis. Tačiau imperijos valdžia tai vienareikšmiškai vertino kaip vieną iš dvasininkijos angažavimosi į sukilimą formų: sukilėlių būriuose kapelionais tarnavę dvasininkai laikyti politiškai nepatikimais ir pavojingais. Turimi duomenys apie Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų imperijos valdžios nubaustus dvasininkus įgalina teigti, kad dalis jų išeidavo į būrį ir jo kapelionais tapdavo sukilėlių įkalbėti ar verčiami. Kai kurie jų užsibūdavo pas sukilėlius ilgesnį laiką, neretai prirėkus paimdavo į rankas ir ginklą (pvz., V. Dembskis, J. Horbačevskis). Panevėžiuko filialistas Antanas Norvaiša tardomas aiškino, kad į B. Kolyškos vadovaujamą sukilėlių būrį atvyko tiksliai išklausti velykinės sukilėlių išpažinties ir ketino grįžti, tačiau kadangi su kiekviena diena sukilėlių gausėjo, namo taip ir negrįžo²⁹⁸ Buvo ir tokių, kurie, po kurio laiko sukilėlių būrį palikę, duodavo išsamius parodymus apie jiems žinomus sukilėlių veiksmus ir prisiekdavo ištikimybę imperijos valdžiai (kaip, pvz., Kėdainių gimnazijos kapelionas kunigas Bronislovas Stasevičius²⁹⁹). Pasitaikydavo, kad į sukilėlių būrį patekęs ar paimtas dvasininkas nesugebėdavo pakelti jį užgriuvusios tarnystės naštos. Antai Antanas Gargasas, ketvirtą dešimtį bebaigęs Varnių vikaras, buvęs kapelionu Povilo Šimkevičiaus, dvarininko Antano Bušinskio iš Kražių apylinkių ekonomo, vadovaujamame būryje,³⁰⁰ pasak M. Va-

²⁹⁷ Cit. iš Władysław Karbowski, *Ludwik Narbut*, Grodno, 1935, p. 202.

²⁹⁸ A. Norvaišos 1864 m. rugsėjo 18 d. tardymo protokolas, *LVIA*, f. 1248, ap. 2, b. 1788, l. 63–68.

²⁹⁹ Kun. B. Stasevičiaus parodymai, *LVIA* f. 378, PS, 1863, b. 1149, l. 3–6; Ona Maksimaitienė, *Lietuvos sukilėlių kovos 1863–1864 m.*, p. 116.

³⁰⁰ Helena z Kordzikowskich Romańska, O roku 1863-im w województwie kowieńskim, *LVIA*, f. 1135, ap. 4, b. 392, sąs. 5, l. 64–65.

lančiaus, pačių sukilėlių dėl girtuoklystės buvo atvedintas ir uždarytas į pataisos namus³⁰¹. Čia gyveno su vyskupo žinia ir pritarimu. Pataisos namų slenkstis neapsaugojo jo nuo imperijos valdžios rūstybės – A. Gargasas buvo sušaudytas 1863 m. spalio pradžioje (žr. Priedą Nr. 2). Iš lakoniško, tačiau ganėtinai informatyvaus M. Valančiaus vertinimo, galima spręsti, kad dar prieš patekdamas pas sukilėlius A. Gargasas buvo žinomas turįs priklausomybę nuo alkoholio. Pas sukilėlius išėjo po pirmojo jų apsilankymo Varniuose³⁰². Imperijos vietos valdininkai išsiaiškino, kad A. Gargasas prašęs vyskupo išleisti jį atostogų, nes norįs aplankyti gimines³⁰³. M. Valančius, atsakinėdamas į tardymo komisijos jam pateiktus klausimus, rašė, kad iš miestelio išvykus sukilėliams, A. Gargasas prašėsi vyskupo priimamas, bet kadangi atėjo girtas, vyskupas subaręs jį už girtavimą ir nesileidęs į kalbas³⁰⁴. Taigi į sukilėlių būrį išėjo be vyskupo žinios.

Sukilėlių būrio iškilmingą sutikimą, – paprastai prie parapijos šventoriaus vartų, – taip pat tikslinga skirti prie dvasininko tarnystės sukilėliams pareigos. Turimi šaltinių duomenys įgalina teigti, kad dauguma tai darydavo sukilėliams pareikalavus ar paprašius. Parapijos dvasininkus sukilėliai dažniausiai užklupdavo netikėtai. Varnių dekanato dekanas, Tverų klebonas Juozapas Sonulevičius vyskupui rašė, kad balandžio 26-ąją į Tverus atėjus sukilėliams, du iš jų atskubėję į zakristiją pareikalavo išeiti sutikti būrio. Klebonas teisinosi paklusęs jų reikalavimui, nes kitos išeities neturėjęs (į zakristiją užėjusieji buvę ginkluoti)³⁰⁵. Tikėtina, kad būta dvasininkų, kurie savo iniciatyva organizuodavo sukilėlių būrio sutikimą, tačiau nustatyti, kiek tokių buvo, deja, neįmanoma. Šaltinių duomenys neretai prieštaringi. Antai Švenčionių dekanato Kuktiškių vikaras Kazimieras Birontas tardomas aiškino, kad 1863 m. balandžio 26 d. pas jį ryte užėję keletas sukilėlių ir liepė eiti sutikti į miestelį ateinančio būrio, ką jis ir padaręs. Tuo tarpu parodymus davę sukilėlių būryje buvę Gabrielius Opalelis (?) ir Juozapas Gaidamavičius nurodė, kad kunigas ne tik iškilmingai sutikęs būrį, bet ir sukilėlius pavaišinęs degtine, pienu ir alumi, o būrio vadą priėmęs klebonijoje³⁰⁶. Imperijos vietos val-

³⁰¹ Motiejus Valančius, *Namų užrašai*, p. 582–583.

³⁰² Išsamiau žr.: Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius...*, p. 480–484.

³⁰³ Kauno gubernatoriaus 1864 m. spalio 31 d. raštas Vilniaus generalgubernatoriui, *LVIA*, f. 378, PS, 1864, b. 1445, l. 2.

³⁰⁴ Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius...*, p. 481.

³⁰⁵ Kunigo J. Sonulevičiaus 1863 m. balandžio 26 d. raštas M. Valančiui, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 618.

³⁰⁶ Vilniaus tardymo komisijos 1864 m. balandžio 25 d. raportas Vilniaus generalgubernatoriui, *LVIA*, f. 438, ap. 1, b. 955, l. 1–3.

dininkai sukilėlių būrį iškilmingai sutikusį dvasininką vienareikšmiškai vertino kaip sukilimo šalininką. Antai Šilalės klebonas Kazimieras Cechanauskas buvo suimtas ir kalintas dėl to, kad su procesija sutiko į miestelį atėjusius sukilėlius. Atsipirko kalėjimu, atrodo, vien todėl, kad savo kleboną aktyviai gynė parapijiečiai, rašydami raštus, jog iškilmingą sutikimą organizavo sukilėlių priverstas³⁰⁷. Minėtasis Tverų klebonas J. Sonulevičius nubaustas beveik jo metiniam atlygiui prilygusia pinigine bauda ir tikrai dėl garbaus amžiaus – artėjo prie septintojo savo gyvenimo dešimtmečio pabaigos – buvo paliktas tose pačiose pareigose (žr. Priedą Nr. 2).

Dvasininkas – būrio vadovas / ginkluotas sukilėlis. Istoriografijoje vyrauja nuomonė, kad ginkluotas dvasininkas sukilimo metais buvo itin reta išimtis ir tikrai du kunigai kovėsi su ginklu rankoje – Antanas Mackevičius iš Žemaičių vyskupijos ir Stanisławas Brzóska iš Palenkės³⁰⁸. E. Niebelskis net linkęs manyti, kad ir kunigas S. Brzóska 1863 m. nesinaudojo ginklu. Pasak tyrėjo, tai galėjo daryti kiti dvasininkai, neturintys šventimų³⁰⁹. M. Żywczyński, vertindamas katalikų dvasininkijos dalyvavimą sukilime bažnytinės teisės plotmėje, atkreipė dėmesį, kad nors dalis į ginkluotą kovą aktyviai įsitraukusių dvasininkų ypatingu religingumu nepasižymėjo, dauguma vis dėlto veikė gilaus religingumo ir patriotiškumo skatinami³¹⁰. Pasak E. Niebelskio, jo atliktas Liublino ir Palenkės dvasininkijos dalyvavimo sukilime tyrimas patvirtina M. Żywczyńskiego XX a. ketvirtame dešimtmetyje paskelbtą vertinimą³¹¹.

Turimi duomenys apie Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų dvasininkus, deja, neleidžia kvestionuoti teiginio, kad buvo dvasininkų, kurie ginkluotai kovai prasidėjus paėmė į rankas ginklą. Nėra pagrindo abejoti, kad Paberžės filialistas A. Mackevičius jau kovo mėnesį su savo surinktu sukilėlių būriu į miškus išėjo ginkluotas³¹² ir ginklą naudojo pagal paskirtį. Pastaraisiais metais atkreiptas dėmesys, kad

³⁰⁷ Vilniaus generalgubernatoriaus 1864 m. rugsėjo 26 d. raštas Kauno gubernatoriui, KAA, f. I-50, ap. 3, b. 325, l. 5.

³⁰⁸ Žr., pvz.: Hanna Dylągowa, *Duchowieństwo katolickie...*, p. 145; Eugeniusz Niebelski, *Duchowieństwo lubelskie...*, p. 265.

³⁰⁹ Eugeniusz Niebelski, ten pat, p. 165.

³¹⁰ Mieczysław Żywczyński, *Kościół i duchowieństwo w powstaniu styczniowym*, p. 525.

³¹¹ Eugeniusz Niebelski, *Duchowieństwo lubelskie...*, p. 266.

³¹² Kunigas A. Mackevičius yra vienas iš sukilimo vadų, dominusių ir tebedominančių tyrėjus. Išsamia A. Mackevičiaus veiklos tyrimų apžvalgą žr. aukščiau minėtame D. Staliūno straipsnyje: Darius Staliūnas, Antanas Mackevičius lietuvių istoriniame naratyve, p. 251–258.

nepagrįstai menkai kol kas nagrinėtas A. Mackevičiaus, kaip dvasinio sukilimo vado, vaidmuo, perdėm sureikšminant jo, kaip karinio būrio vado, vaidmenį³¹³, neneigia jo aktyvaus dalyvavimo mūšiuose su ginklu rankoje. A. Mackevičius anaip-tol nebuvo vienintelis sukilimo metais ginkluotas Vilniaus ir Žemaičių vyskupijos dvasininkas. Antai per Šv. Jurgį Veiviržėnuose parapijiečius raginęs dėtis prie sukilėlių Gargždų vikaras Izidorius Noreika taip pat pats ėmėsi organizuoti būrį. Kokie buvo penktą dešimtį įpusėjusio kunigo motyvai, galima tik spėlioti. Vyskupo M. Valančiaus manymu, buvęs nesuvaldomo būdo³¹⁴. Vaclovas Biržiška taip pat atkreipia dėmesį į šio dvasininko neramų būdą ir rašo, kad dar 1856 m., tarnaudamas Kužių parapijoje, I. Noreika prašėsi paskiriamas Irkutsko klebonu, o 1859 m. prašė leidimo išvažiuoti į Palestiną³¹⁵. Ar neramus dvasininko būdas ir buvo aktyvaus angažavimosi į sukilimą priežastis? Ar iš karto surinko sukilėlių būrį, ar kurį laiką buvo kitame – šaltinių duomenys įvairuoja. Nėra aišku, kokie žmonės priklausė I. Noreikos būriui, neaišku, ar jis formavo būrį iš sukilėlių gretose jau esančių, ar tai buvo naujai į sukilimą susiruošusieji, bet žinoma jį veikus Telšių apskrityje. Apsup-tas ir nuginkluotas prie Rietavo³¹⁶. Su ginklu rankose 1863 m. liepos 31 d. suimtas I. Noreika buvo uždarytas į Telšių kalėjimą, kur tuo metu jau kalėjo kunigai Adolfas Daugėla, Antanas Gargasas, Jurgis Juškevičius, Aleksandras Miliauskas (Malevs-kis), Pilypas Mokžeckis, Matas Veitas³¹⁷. Kunigas M. Veitas gyvenimo pabaigoje ra-šytuose atsiminimuose prisimena, kad liepos 31 d. pavakare į jų kamerą atvesdintas I. Noreika buvęs „taip negailestingai sukaptas ir sumuštas nagaikomis, kad buvo visiškai nepanašus į žmogų“. Kitą dieną į kalėjimo kamerą, pasak M. Veito, atvyko karo teisėjai ir surašė formalų tardymo protokolą, nes „I. Noreika taip buvo apsil-pęs nuo žaizdų ir kazokų smūgių, kad savo jėgomis negalėjo atsikelti“. Rugpjūčio 2 d., Porciunkulės atleidų dieną, kunigui I. Noreikai buvo įvykdyta mirties bausmė sušaudant. M. Veitas rašo, kad vedamas mirti I. Noreika balsiai prašęs melstis už jo sielą³¹⁸. Kas jam šioje kovoje buvo svarbiau – siekis ginti katalikų tikėjimą ar kova už laisvę ir socialines pertvarkas, ar nei viena, nei kita, belieka tik spėlioti. Kapelio-nu B. Kolyškos būryje tarnavęs minėtasis Panevėžiuko filialistas A. Norvaiša taip

³¹³ Olga Mastianica, *Dėl kun. Antano Mackevičiaus vadovavimo sukilėlių būriui 1863–1864 m. sukilime*, p. 209.

³¹⁴ Motiejus Valančius, *Namų užrašai*, p. 586–587.

³¹⁵ Matas Veitas, *Atsiminimai iš 1863 m.*, t. 2, Nr. 1, p. 68.

³¹⁶ Ona Maksimaitienė, *Lietuvos sukilėlių kovos 1863–1864 m.*, p. 130–131.

³¹⁷ Matas Veitas, *Atsiminimai iš 1863 m.*, t. 2, Nr. 1, p. 65.

³¹⁸ Ten pat, p. 67–68.

pat paėmė ginklą į rankas. Iš pradžių dalyvavo kautynėse drauge su B. Kolyška, po kautynių ties Biržais veikė su Igno Leskausko būriu, vėliau savarankiškai³¹⁹. Ar prieš paimant ginklą į rankas dvasininkams kildavo klausimų, kiek tai yra suderinama su jų dvasine tarnyste, klausimas atviras. Turimi šaltinių duomenys šiuo požiūriu yra perdėm fragmentiški, kad jais remiantis būtų galima daryti apibendrinančias išvadas. Antai A. Norvaiša tardomas aiškino, kad būdamas sukilėlių būryje ginklą kartais nešiojosi vien tam, kad jeigu tektų susidurti su kareiviu, galėtų savo gyvybę ginti pagal kanonų teisę. Tvirtino niekada kareivio akis į akį nesutikęs, tad ir ginklo panaudoti galimybės neturėjęs³²⁰. Akivaizdu, kad A. Norvaiša kanonų teisę pasitelkė kaip gynybos priemonę, tačiau ta aplinkybė, kad tardant būdavo apeliuojama į dvasininko tarnystės pareigas, leidžia formuluoti hipotetinę prielaidą, jog vieną kitą dvasininką nuo ginklo paėmimo sukilimo metais galėjo sulaukyti ir nenoras pažeisti bažnytinės teisės reikalavimų.

P A M O K S L A I

Imperijos vietos valdžios valdininkai ne vieną dvasininką yra kaltinę sakius „maištingus“ pamokslus, agituojančius dėtis prie sukilėlių. Kaltinimai prosukiliminių pamokslų sakymu paprastai būdavo paremti liudininkų parodymais. Kiek tie parodymai gali būti laikomi patikimais – atviras klausimas. Antai Vievio klebono Lauryno Lapinsko byloje svarbūs tapo ir penkiolikmečio vaikinuko Antano Paulausko parodymai, esą kažkurį sekmadienį po Velykų girdėjęs, kad kunigas per pamokslą raginęs parapijiečius eiti miškus ir jungtis į sukilėlių būrius³²¹. Neatmestina, kad imperijos vietos valdžios valdininkai nevengdavo pasiųsti į pamaldas „savų žmonių“, kurie turėjo pareigą informuoti apie kunigo sakomą pamokslą. Tokį „informatorių“ turėjo Panevėžio karo viršininkas, kuris Kauno karo gubernatoriui 1863 m. birželio pabaigoje rašė iš Panevėžyje gyvenančio atsargos karininko Konstantino Driono sužinojęs, jog neseniai į Traupį perkeltas kunigas Jurgis Valašinskis, vikaraudamas Pumpėnuose, kovo mėnesį sakęs „maištingą“ pamokslą, kuriame gąsdinęs liaudį rusų valdžios siekiais atversti juos į kitą ti-

³¹⁹ Ona Maksimaitienė, *Lietuvos sukilėlių kovos 1863–1864 m.*, p. 108; Laikinojo lauko auditoriato 1865 m. lapkričio 13 d. protokolas, *LVIA*, f. 1248, ap. 2, b. 1788, l. 394–405.

³²⁰ Kunigo A. Norvaišos 1864 m. rugsėjo 18 d. atsakymai į Tardymo komisijos klausimus, *LVIA*, f. 1248, ap. 2, b. 1788, l. 63–68.

³²¹ 1863 m. spalio 5 d. Vilniaus Tardymo komisijos pranešimas generalgubernatoriui, *LVIA*, f. 438, ap. 1, b. 484, l. 1–7.

kėjimą ir raginęs remti sukilimą³²². Kiek dvasininkų per pamokslą agitavo dėtis prie sukilėlių, pagaliau kiek iš jų tai darė savo iniciatyva – klausimai yra ir liks neatsakyti. Akivaizdu, kad Paberžės filialisto A. Mackevičiaus, Dusmenų mansionarijaus Mykolo Biševskio³²³, buvusio Vilniaus Šv. Jonų bažnyčios vikaro, kuris dar iki prasidedant ginkluotai kovai buvo aktyvus manifestacinio judėjimo dalyvis ir rėmėjas, ar Michališkių mansionarijaus, ikisukiliminių manifestacijų laikotarpiu Vilniaus Šv. Jonų bažnyčios viceklebono Vaclovo Hundijaus (žr. Priedą Nr. 1) ir dar vieno kito kunigo tikrai nereikėjo skatinti tai daryti. Tačiau dauguma tiek Vilniaus, tiek Žemaičių vyskupijų parapijų dvasininkų atitinkamo turinio pamokslus sakė sukilėlių reikalavimu. Neretai raštišku. Antai minėtajam Girkalnio klebonui buvo nurodyta prieš perskaitant sukilimo Manifestą pasakyti pamokslą apie „lenkų reikalą“, o po šv. Mišių prisaikdinti dalyvavusiuosius dėtis prie sukilėlių ir paklusti lenkų valdžiai³²⁴. Manifestą tądien iš sakyklos, kaip lieptas, klebonas perskaitė (žr. Priedą Nr. 2), tačiau kokį pamokslą pasakė ir kokiais žodžiais kvietė (ir ar kvietė) savo parapijiečius dėtis prie sukilėlių, nėra žinoma. Tas pats, beje, pasakytina ir apie kitose bažnyčiose sukilėlių nurodymu ar pačių dvasininkų iniciatyva pasakytus pamokslus. Vienintelis tyrėjams žinomas tokio pamokslo tekstas – tai atskira knygele Paryžiuje išspausdintas Mykolo Brenšteino surastas *Pamokslas Kunega Witorta kamandoriaus Czekiszkiu bažniczes*, kurį 1931 m. V. Krėvė-Mickevičius, aprūpinęs glaustu įvadiniu žodžiu, perspausdino viename iš savo redaguotų Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto mokslo darbų tęstinio leidinio *Tauta ir žodis* tomų³²⁵. Tyrėjams surastasis tekstas užminė ne vieną mįslę. Pasak V. Krėvės-Mickevičiaus, pamokslo turinys teikia pagrindo abejoti tiek M. Valančiaus išsakytu vertinimu, kad A. Vitartas buvęs sukilėlių priverstas perskaityti Manifestą iš sakyklos, tiek ir nuoroda, kad šis buvęs „maskolių“ nužudytas. Pamokslo pabaigoje nurodyta tiksli parašymo data ir vieta („Rasziau abazie Lenku po Czekiszkieijs 1863 m. Morciaus menesie 10 d.“) ir paskutinės pastraipos žodžiai: „Gieraj numanau, kad Maskolej sugawi mani giwa ne pałajs. Tegul pildas

³²² Panevėžio karo viršininko 1863 m. birželio 27 d. raštas Kauno gubernatoriui, *RGVIA*, f. 484, ap. 1, b. 197, l. 1–2.

³²³ Apie Vilniaus Šv. Jonų bažnyčios kunigų M. Biševskio ir V. Hundijaus dalyvavimą ikisukiliminiame manifestaciniame judėjime ir bausmes žr.: Ieva Šenavičienė, *Lietuvos katalikų dvasininkija 1863 metų sukilimo išvakarėse*, p. 208–213 ir kt.

³²⁴ Sukilėlių būrio vado [?] 1863 m. gegužės 17 d. raštelis Girkalnio klebonui M. Valauskui, *LVIIA*, f. 494, ap. 1, b. 338, l. 17–19.

³²⁵ Kun. Aleksandro Vytarto 1863 m. pamokslas, *Tauta ir žodis*, 7 knyga, 1931, p. 336–340.

Dieva wale szwenta. Jeigu galwos nebijau padati, galit isz to numaniti, jogiej szcira tejsibe jums pasakiau“, tiktai patvirtina faktą A. Vitartą buvus sukilėlių būryje. Iš laiko perspektyvos frazė apie savo mirtį, nors ir skamba pranašišškai – vyskupijos liturginiame kalendoriuje rašoma A. Vitartą mirus 1863 m. kovo 17 d. – neprieštarauja versijai, kad A. Vitartas veikiausiai emigravęs į užsienius, gyvenęs svetima pavarde ir pats pasirūpinęs išspausdinti pamokslą³²⁶. Nors pamokslas, kaip nurodoma, ir rašytas sukilėlių stovykloje, jo turinys perša prielaidą, kad jis buvo skirtas ne sukilėlių gretose jau esantiems, bet dar neprisidėjusiems. Užsibrėžęs tikslą „trumpaj jumis apsakiti, isz ko tas sumiszimas pasidare ir ko swietelis nor priesz wiresnibe Maskolu risdamas“, pamokslininkas kaip pagrindinį ginkluotos kovos tikslą iškelia siekį gelbėti katalikų tikėjimą, nes „Wiresnibe Maskolu noredama idant musu Žiame par amžius nu jos ne atsiskirtu, nu pat pradžios užjomima musu po sawa waldžios labiause storojes spausti musu wiera s. Kataliku, musu Bažnicze s. [...] nesgi žina, kad Lenkaj, Letuwej ir Žemajcezej pakol tik bus katalikajs, patol ne susmajszes wisiszkaj su Maskolejs“. Pamokslo turinys susišaukia su liaudžiai skirta sukilimo spauda³²⁷, kur tikėjimo gynimo motyvas vyravo, neretai užgoždamas kovos už tėvynės laisvę motyvą. Pasak pamokslininko, „[...] jau nuo kielu miensiu su Maskolejs Lenkaj muszas ir pas mums burej jaunikiu ant wajnos susirinka ne dėl ko kita, kajp tik noriedami nu Maskolu atsiskirti ir wiera s. nu prispaudimo iszratawoti“. Taigi katalikybė ir lietuviui, ir žemaičiui čia yra „sawa wiera“, kuriai rusų siekiai „sawa paklidusia wiera ibrukti“ kelia realų pavojų. Tėvynės gynimo motyvas neplėtojamas, kas ta tėvynė taip pat nesvarstoma, tačiau netiesioginės užuominos leidžia manyti, kad pamokslo autoriui ji nėra Lenkijos sinonimas. Ta aplinkybė, kad su „neprietelu wieras“ kviečiama kovoti ne ginklu, bet malda ir pasninku, prašant Dievą suteikti stiprybės „ant wajnos iszejusiems“, neleidžia abejoti, kad teksto autorius yra dvasininkas ir tarsi neigia sąryšį su sukilimo vadovybės parengtais ar jos inspiruotais spaudiniais. Lietuviškiems sukilimo spaudiniams neįprastas yra ir pamoksle pasitelktas Graikų Katalikų Bažnyčios naikinimo Rusijos imperijoje motyvas, kuris, kaip tyrėjai jau yra pastebėję, dažnas lenkų ir baltarusių sukilimo metais leistuose spaudiniuose³²⁸. Ar pamokslas pasiekė adresatą, t. y. ar buvo sakomas iš bažnyčių sakyklų, nėra duomenų. Neaišku taip pat, ne tik kokiomis aplinkybėmis pateko į vieną iš Paryžiaus spaustuvių, bet ir kada buvo

³²⁶ Įvadinė leidėjo [?] pratarmė, ten pat, p. 338.

³²⁷ Liaudžiai skirtos spaudos išsamesnę analizę žr.: Zita Medišauskienė, *Religija 1863–1864 m. sukilimo retorikoje, Dvasininkija ir 1863 m. sukilimas...*, p. 280–295.

³²⁸ Ten pat, p. 284.

išspausdintas. Nežinoma, ar tuo metu nors vienas knygelės egzempliorius pasiekė Lietuvą. Kadangi autorystė taip pat kelia abejonių, dabartinėje tyrimo stadijoje vertinti pastarąjį pamokslą kaip Lietuvos katalikų dvasininkijos laikysenos sukilimo metais atspindį nėra pagrindo.

DVASININKAI SUKILIMO ORGANIZACIJOS STRUKTŪROSE

Tokiu mastu, kaip Lenkijos Karalystės katalikų dvasininkija³²⁹, nei Vilniaus, nei Žemaičių vyskupijų dvasininkai į sukilimo organizacijos struktūrų veiklą neįsitraukė, tačiau pavienių atvejų būta. Antai Trakų vaivadijos komisaro pareigas ėjo energingas, veiklus, sukilimo reikalui visiškai atsidavęs kunigas Mykolas Biševskis³³⁰. Su sukilimo vadovybe Vilniuje neabejotinai glaudžiai buvo susijęs Vilniaus Bernardinų diakonas, bernardinų vienuolijos vienuolis Andrijonas Novickis (žr. Priedą Nr. 1). Vilniaus Tardymo komisija 1863 m. kovo pradžioje konstatavo, kad bernardinų vienuolyne gyvenantis klierikas A. Novickis ne tik perskaitė bažnyčioje Manifestą, bet yra įsitraukęs į sukilimo organizavimą, aktyviai agitavo ir materialiai rėmė į sukilėlių būrį išeinančiuosius³³¹. 1863 m. balandį suėmus sukilimo vadovybei priklausiusį fotografą Abdoną Korzoną, pastarasis prisipažino ne vieną iš apsisprendusių prisidėti prie sukilėlių atvedęs į bernardinų vienuolyną, kur diakonas A. Novickis juos prisaikdindavęs ir palaimindavęs³³². Nėra duomenų, kad A. Novickis būtų ėjęs kokias nors pareigas sukilimo vadovybėje, tačiau 1989 m. vasarą restauruojant Šv. Pranciškaus Asyžiečio (bernardinų) bažnyčią Vilniuje, Trijų Karalių koplyčios sienos slaptoje nišoje rasti 1863 m. sukilėlių archyvo dokumentai, tarp kurių, be kita ko, buvo ir iki šiol neišaiškintais sutartiniais ženklais išmargintas

³²⁹ 1862 m. rudenį vykusiuose suvažiavimuose katalikų dvasininkija masiškai deklaravo prisijungimą prie Centrinio tautinio komiteto, žr.: Hanna Dylągowa, *Duchowieństwo katolickie...*, p. 141; Naujusių tyrimų duomenys (E. Niebelskis) kvestionuoja istoriografinę nuostatą dvasininkiją masiškai deklaravus paramą Tautinei vyriausybei, tačiau neneigiama, kad kai kurių vyskupijų dvasininkija buvusi ypač aktyvi. Pasak E. Niebelskio, šiuo požiūriu išskirtinė vieta tenkanti trims Lenkijos Karalystės vyskupijoms: Sandomiero, Liublino ir Palenkės. E. Niebelskio duomenimis, 65 Liublino ir Palenkės vyskupijų dvasininkai buvo įsitraukę į sukilimo struktūrų veiklą, žr.: Eugeniusz Niebelski, *Duchowieństwo lubelskie...*, p. 219.

³³⁰ *Pamiętniki Jakóba Gieysztorza z lat 1857–1865*, t. 1, Wilno, 1913, p. 250, 391.

³³¹ Tardymo komisija 1863 m. kovo 11 d. apie bernardinų vienuolijos klieriką A. Novickį, *LVIA*, f. 438, ap. 1, b. 66, l. 6.

³³² Margarita Matulytė, *Fotografuoti draudžiama: Vilniaus fotografų likimai 1863-ųjų sukilimo metu*, *Kultūrologija*, t. 9, Vilnius, 2002, p. 181–182.

1862 m. Vilniaus miesto planas³³³, perša prielaidą, kad šiame parapiją turėjusiame vienuolyne galėjo būti aptarinėjami ir ginkluotos kovos planai. Be A. Novickio, ištraukimu į sukilimo reikalą ar ryšiais su sukilimo vadovais buvo kaltinti dar keturi šiame vienuolyne gyvenę dvasininkai (kunigai Gabrielius Beržanskis, Dominykas Liseckis, Romualdas Lukaševičius, klierikas Henrikas Juknevičius. Pastarajam gegužės antroje pusėje dingus, įtarta jį pasitraukus pas sukilėlius). Tyrinėtojai yra atkreipę dėmesį, kad Vilniaus bernardinų vienuolynas iš kitų šiai vienuolijai priklausiusių, ypač Žemaitijoje, išsiskyrė sąlyginai nedideliu už dalyvavimą sukilime nubaustų vienuolių skaičiumi (tremties bausme nubaustas tik A. Novickis, žr. Priedą Nr. 1), ir priėjo prie išvados, kad sukilimo metais šio vienuolyno vienuoliai „aktyvumu nelabai pasižymėjo“³³⁴. Aukščiau pateikti faktai įgalina pastarąją išvadą koreguoti ir formuluoti hipotetinę prielaidą apie Vilniaus bernardinų vienuolyną kaip vieną iš pagrindinių punktų Vilniaus mieste, koordinavusių sukilėlių veiklą. Ar ta aplinkybė, kad Vilniaus bernardinai turėjo parapiją, galėjo kažkaip prie to prisidėti – tolesnių tyrimų klausimas.

Vilniaus ir Žemaičių vyskupijos dvasininkijos dalyvavimas sukilime aktyviausią išraišką įgavo sukilimo vadovybės jai numatytose veiklos srityse: skelbiant sukilimo programinius dokumentus ir kviečiant prie jo prisidėti iš bažnyčios sakyklos bei teikiant dvasinius patarnavimus sukilėlių būriuose, t. y. einant kapeliono pareigas. Tačiau A. Mackevičius nebuvo vienintelis, kaip tvirtinama ligšiolinėje istoriografijoje, Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų dvasininkas, kuris sukilimo metais paėmė į rankas ginklą. Turimi šaltiniai įgalina teigti tokių šiose vyskupijose buvus daugiau negu dešimt. Tikslius skaičius pateikti vargu ar kada nors bus įmanoma.

³³³ Rastieji dokumentai buvo perduoti Lietuvos nacionaliniam muziejui ir yra saugomi jo fonduose. Slėptuvėje buvęs 1862 m. miesto planas su sutartiniais ženklais yra publikuotas, žr.: *Lietuva žemėlapiuose*, Vilnius, 2011, p. 334–335.

³³⁴ Algimantas Katilius, Lietuvos vienuolių dalyvavimas 1863–1864 m. sukilime, p. 89.

V SKYRIUS

Rusijos imperijos valdžia ir Vilniaus vyskupijos katedros kapitula

Rusijos imperijos valdžia, konfesinėje politikoje Katalikų Bažnyčios atžvilgiu niekada nevengusi „skaldyk ir valdyk“ principo, neatsisakė jo ir sukilimo metais. Ypač aktyviai vietos imperijos valdininkų jis pradėtas taikyti generalgubernatoriumi tapus M. Muravjovui. Katalikų dvasininkus laikęs aršiais imperijos priešais ir kovai su jais pasitelkęs represijas, generalgubernatorius lygia greta nesiliovė ieškoti imperijai lojalių dvasininkų. Šis „represijų ir malonių“ modelis itin sėkmingai buvo pritaikytas Vilniaus katedros kapitulos atžvilgiu.

Birželio pradžioje ištrėmus Vilniaus vyskupą A. S. Krasinskį, katedros kapitula su prelatu prepozitu J. Baukevičiumi priešakyje tapo aukščiausia vyskupijos vadovybe. Nors J. Baukevičių valdyti vyskupiją A. S. Krasinskis oficialiai įgaliojo M. Muravjovo iniciatyva – pastarasis prelatą tuomet vertino kaip vieną iš nedaugelio imperijai lojalių dvasininkų, – netruko paaiškėti generalgubernatorių taktiką apsirikus dėl tariamai prorusiškos prelato laikysenos. Lūkesčiai, kad ištrėmus vyskupą Vilniaus vyskupijos katedros kapitula su vyskupijos valdymo reikalus perėmusiu prelatu J. Baukevičiumi taps imperijos valdžiai lojalia institucija, nepasiteisino. Paaiškėjus, kad pradėjęs eiti vyskupijos administratoriaus pareigas J. Baukevičius neskuba taisyti valdžios akyse akibrokštu tapusio vyskupo A. S. Krasinskio pavedimu Konsistorijos parengto aplinkraščio vyskupijos dvasininkams, generalgubernatoriaus nuomonė apie prelatą radikaliai pasikeitė. Pirmųjų grasinimų, kad su juo bus pasielgta kaip ir su vyskupu, t. y. bus ištrėmtas į atokias imperijos gubernijas, J. Baukevičius iš generalgubernatoriaus sulaukė jau birželį. Be to, ne tik J. Baukevičius, bet ir visa vyskupijos kapitula imta kaltinti lojalumu ištrėmtajam vyskupui, kas, vietos imperijos valdininkų vertinimu, buvo tolygu sukilimo rėmimui. Netruko paaiškėti, kad imperijos vietos valdininkų turėta ambicijų pagrįsti neigiamą nuostatą apie kapitulą: 1863 m. rugpjūčio pradžioje M. Muravjovas informavo gubernatorių S. Paniutiną, kad kapitulos kanauninkas, diecezinės seminarijos inspektoriaus pareigas einantis profesorius Augustinas Lipnickis, persiėmęs revoliucinėmis idėjomis ir fanatizmu, naudojasi savo padėtimi ir įtaka, skleidžia tarp jaunimo nepakantumo viskam, kas rusiška, dvasią. Generalgubernatoriaus manymu, atsižvelgiant į šiuo metu susiklosčiusią ypač pavojingą situaciją, negalima to toleruoti ir leisti kanauninkui nekliudomam toliau eiti savo pareigas. O kadangi A. Lipnickio, kaip politiniu atžvilgiu nepatikimo asmens, buvimas revoliucinių nuotaikų apimtame krašte gali turėti neprognozuojamų pasekmių ir trukdyti „įvesti tvarką“, įsakė

gubernatoriui pasirūpinti, kad seminarijos inspektorius nedelsiant su policijos palaikymu būtų išstremtas į Orenburgo guberniją.³³⁵ Generalgubernatoriaus turimų „slaptų duomenų“ prieš A. Lipnickį visiškai pakako – kaltės nematyta reikalo įrodinėti, išstremtas buvo administracine tvarka. Abejotina, ar bausmei galėjo turėti įtakos ta aplinkybė, kad šis kanauninkas buvo pelnęs išstremtojo vyskupo palankumą – 1862 m. į atsilaisvinusią kanauninko vietą A. Lipnickį paskyręs A. S. Krasinskis³³⁶ vertino šio dvasininko gebėjimus, neretai jam pavesdamas atsakingas užduotis³³⁷. Kanauninko tremtimi siekta ne tik pagrįsti katedros kapitulą esant priešišką imperijos valdžiai, bet ir dar kartą pademonstruoti, kad aukštieji dvasininkai, kaip ir parapijos klebonai ar vikarai, gali būti baudžiami vienodai griežtai. Ar A. Lipnickio tremtimi tikslingai siekta išbalansuoti kapitulos struktūrą? Neatmestina, tačiau šiuo metu turimi pirminiai šaltiniai nepatvirtina prielaidos, kad tokiu būdu siekta atlaisvinti vietą imperijos valdžios nurodymus klusniai vykdyti pasirengusiam dvasininkui. Pagal istoriografijoje iki šiol vyraujančią nuomonę, katedros kapitulą asmeninėmis M. Muravjovo pastangomis imperijos valdžiai atsivadusę dvasininkais papildė jau po sukilimo³³⁸. Tautinius santykius Vilniaus vyskupijoje tyrinėjęs V. Merkys vaizdžiai rašo, kad „prie J. Baukevičiaus katedros kapitula visiškai pairo“, pažymėdamas, jog vakuojančias vietas rusų administracijos reikalavimu užėmė jos statytiniai³³⁹. Nuoseklesnė analizė atskleidė, kad sumanymas įvesdinti į kapitulą imperijos valdžios nurodymus pasirengusius vykdyti dvasininkus atsirado ir buvo įgyvendintas sukilimo eigoje. Ir anaiptol ne vakuojančių vietų sąskaita³⁴⁰. Įvykių seka rodo, kad katedros kapitulos destabilizavimo planas generalgubernatoriaus kanceliarijoje stropiai rengtas: M. Muravjovas buvo gerai informuotas apie vyskupijos katedros kapitulos struktūrą, susipažinęs su kanonais apibrėžtomis jos narių teisėmis ir pareigomis.

³³⁵ M. Muravjovo 1863 m. rugpjūčio 4 d. rašto Vilniaus gubernatoriui juodraštis, *LVIA*, f. 378, BS, 1863, b. 613, l. 5.

³³⁶ A. S. Krasinskio 1862 m. rugpjūčio 31 d. raštas katedros kapitulai, *LMAVB*, f. 43, b. 3226, l. 1.

³³⁷ Antai 1863 m. gegužės pradžioje (taigi jau vykstant sukilimui, bet dar iki M. Muravjovo atvykimo į Vilnių) A. Lipnickiui laikinai pavedamos seminarijos rektoriaus pareigos, kol iš Krymo, kur vyko pasigydyti, sugrįš rektorius S. Kozlovskis. Žr.: A. S. Krasinskio 1863 m. gegužės 10 d. raštas A. Lipnickiui, *LMB*, f. 318, b. 11 542, l. 1.

³³⁸ *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, p. 120.

³³⁹ Vytautas Merkys, *Tautiniai santykiai Vilniaus vyskupijoje...*, p. 143.

³⁴⁰ Aldona Prašmantaitė, Vilniaus vyskupijos katedros kapitula ir 1863 m. sukilimas, p. 19–34.

Generalgubernatorius 1863 m. rugpjūtį pranešė vidaus reikalų ministrui, kad „imasi visų priemonių iš patikimų ir vyriausybei lojalių dvasininkų sudaryti partiją“.³⁴¹ Kada konkrečiai ėmėsi tinkamų kandidatų paieškų ir kokios buvo tos priemonės, neaišku. Ministrui P. Valujevui pateikta informacija leistų manyti, kad ypatingų sunkumų jų ieškodamas nepatyrė. Tąkart M. Muravjovas rašė, kad vienas iš pagrindinių kandidatų yra veiklus ir vyriausybei visiškai atsidavęs, autoritetą konfratrų tarpe turintis Vilniaus miesto dekanas A. Nemekša. Generalgubernatorius tikino neabejojantis, kad daugelis kunigų, pripažįstančių jo autoritetą, yra pasirengę „pereiti į vyriausybės pusę“, bet baiminasi jų atžvilgiu priešiškos vietos kapitulos reakcijos, kurioje dar „viešpataujanti iš čia pašalinto vyskupo A. S. Krasinskio dvasia“³⁴². Abejotina, ar už generalgubernatoriaus teiginio apie daugelio dvasininkų pareiškimą norą pirmenybę teikti imperijos valdininkų nurodymams tuomet slypėjo konkrečios pavardės. Veikiausiai tai tik laki metafora. Tačiau akivaizdu, kad prelato J. Baukevičiaus vadovaujama kapitula generalgubernatoriaus akyse pasitikėjimo jau neturėjo. M. Muravjovo manymu, ne kas kitas, o J. Baukevičius inspiravo ir palaikė priešišką kapitulos nusistatymą vyriausybės atžvilgiu. Apie tai, kad prieš porą mėnesių J. Baukevičiui vyskupijos valdymą ištremiamas vyskupas perdavė jo paties nurodymu, cituojamame rašte ministrui neužsimenama. Kuo tas priešiškas nusistatymas reiškėsi, taip pat neįvardijama. Pasak M. Muravjovo, A. Nemekšos paskyrimas į katedros kapitulos prelatus leistų nušalinti nuo vyskupijos valdymo pasitikėjimą praradusį J. Baukevičių. Prašydamas P. Valujevo išrūpinti imperatoriaus nominaciją prelato pareigoms A. Nemekšai, generalgubernatorius atvirai dėstė manąs, jog tuomet kapituloje persvarą turėsianti „lojaliųjų partija ir mes lengvai susidorosime su J. Baukevičiumi, kuris bus paliktas vienas“.³⁴³ Generalgubernatorius neabejojo, kad su laiku A. Nemekša galėtų pakeisti J. Baukevičių, t. y. perimti iš jo vyskupijos valdymą. Kaip greitai tai turėtų įvykti, neprognozavo, tačiau iš to, kad A. Nemekšą pristatydamas vidaus reikalų ministrui pagyrų negailėjo, galima manyti, jog teigiamo atsakymo atveju generalgubernatorius neabejojo savo planus greitai būsiant realizuotus. Derinti A. Nemekšos kandidatūros su vyskupijos administratoriaus pareigas einančiu J. Baukevičiumi ar katedros kapitula

³⁴¹ M. Muravjovo 1863 m. rugpjūčio 15 d. rašto P. Valujevui juodraštis, *LVIA*, f. 378, BS, 1863, b. 827, l. 1–2.

³⁴² Ten pat.

³⁴³ Ten pat.

generalgubernatorius neketino. Akivaizdu, kad imperatorius buvo susipažinęs ne tik su katedros kapitulos struktūra, bet ir su imperijos valdžios priimtais teisiniais aktais, reglamentuojančiais pasaulietinės valdžios ingerenciją formuojant katedros kapitulos prelatų ir kanauninkų korpusą. Atkreipęs vidaus reikalų ministro dėmesį, kad pagal etatus yra 9 nariai ir laisvų vietų nėra, nurodė anksčiau buvus 18 narių. Generalgubernatoriaus manymu, vyriausybė visada galinti paskirti keletą narių virš nustatyto skaičiaus³⁴⁴. Apie tai, kad vyskupijų ganytojams buvo palikta teisė teikti kandidatūras į katedrų kapitulų narius, kurias tvirtindavo imperatorius, M. Muravjovas, rašydamas vidaus reikalų ministrui, neužsiminė.

Vidaus reikalų ministras neabejojo nei M. Muravjovo pasirinkto plano, nei kandidatūros tinkamumu – reikalą sutvarkė neįtikėtinais greitai. Po savaitės Vilniaus generalgubernatoriui jau pranešė išrūpinęs imperatoriaus leidimą skirti A. Nemekšą Vilniaus katedros kapitulos prelatu su 250 sidabro rublių metiniu atlyginimu³⁴⁵. Atrodo, kad kapitula tai priėmė kaip savaime suprantamą dalyką. A. Nemekša iš karto pradėjo eiti pareigas. Naujai paskirtam prelatui, be abejo, buvo žinomas generalgubernatoriaus požiūris į ištremtąjį vyskupą. Tačiau A. Nemekša ne kam kitam, bet vyskupui nusprendė vienam iš pirmųjų pranešti apie savo naująsias pareigas – 1863 m. rugsėjo pradžioje Viatkos žandarų korpuso karininkas informavo žandarmerijos vadovą kunigaikštį Vasilijų Dolgorukovą apie A. S. Krasinskiui atsiųstą telegramą, kuria A. Nemekša prašo vyskupo palaiminimo. Vyskupas atsakydamas pasveikinęs su imperatoriaus malone ir vietoj prašyto palaiminimo pavedė save naujai išrinkto prelato maldai³⁴⁶. Kažin, ar tokio vyskupo atsakymo laukta.

Netruko paaiškėti, jog Rusijos valdžiai lojalių dvasininkų Vilniaus katedros kapituloje nėra tiek, kad būtų galima suburti, generalgubernatoriaus žodžiais, vyriausybei lojalią jų „partiją“. Pastaroji aplinkybė, ko gero, lėmė, kad porai mėnesių praėjus nuo A. Nemekšos paskyrimo M. Muravjovas kreipėsi dar dėl dviejų dvasininkų, anot generalgubernatoriaus, pasižyminčių ištikimybe imperatoriaus sostui. Šįkart į kapitulos prelatus M. Muravjovas pasiūlė Vileikos dekaną, Radaškonių parapijos kleboną Petrą Žilinskį ir Vilniaus katedros vikarą Edvardą Tupalskį. Kodėl buvo pasirinkti būtent šie dvasininkai, klausimas atviras. Neatmestina, kad tai galėjo

³⁴⁴ Ten pat.

³⁴⁵ P. Valujevo 1863 m. rugpjūčio 21 d. raštas M. Muravjovui, *LVIA*, f. 378, BS, 1863, b. 827, l. 3–4.

³⁴⁶ „Pozdravljaju s carskoju milostju i poručaju siebia sviatym vašim molitvam“. Viatkos gubernijos žandarų korpuso karininko 1863 m. rugsėjo 5 d. raštas kunigaikščiui V. Dolgorukovui, *GARF*, f. 109, ap. 38, b. 23, d. 212, l. 21.

būti padaryta A. Nemekšos iniciatyva, kuris, pasak W. Przyborowskio, palaikęs su generalgubernatoriumi bičiuliškus santykius, buvęs dažnas svečias jo namuose³⁴⁷.

Vidaus reikalų ministras, gavęs M. Muravjovo 1863 m. lapkričio pabaigoje rašytą laišką dėl E. Tupalskio ir P. Žilinskio skyrimo į prelatus, atitinkamu imperatoriaus leidimu pasirūpino taip pat greitai, kaip ir A. Nemekšos atveju. Po poros savaičių P. Valujevas informavo generalgubernatorių apie savo žygius tuo reikalu, pranešdamas, kad imperatorius teikėsi įsakyti skirti Vilniaus kapitulos prelatais E. Tupalskį ir P. Žilinskį su 250 sidabro rublių metiniu atlyginimu. Rašė, kad apie sprendimą pranešė ir Romos katalikų dvasinei kolegijai, nurodydamas, kad prelatais E. Tupalskis ir P. Žilinskis būtų įteisinti kanoniškai, kas nebuvo padaryta A. Nemekšos atveju³⁴⁸. Šiuo metu turimi duomenys nepatvirtina prieš keletą metų tyrinėtojų suformuluoto teiginio apie M. Muravjovo kreipimąsi į ministrą, kad šis pavestų valdžios iniciatyva paskirtų kapitulos narių kanoninio įteisinimo apeigas atlikti Katalikų Bažnyčios institucijai³⁴⁹. Remiantis M. Muravjovo ir P. Valujevo susirašinėjimu, galima teigti, kad kanoninis įteisinimas buvo svarbus ne generalgubernatoriui, bet vidaus reikalų ministrui. P. Valujevo manymu, kanoninio įteisinimo negalima nepaisyti, tad primygtinai prašė generalgubernatorių pasirūpinti, kad E. Tupalskio ir P. Žilinskio įteisinimo į prelatus apeiga vyktų pagal griežtas Bažnyčios kanonų nustatytas taisykles³⁵⁰. Atitinkamo turinio raštą P. Valujevas, matyt, parašė ir vyskupijos administratoriaus pareigas ėjusiam prelatui Baukevičiui. Pastarasis savo ruožtu pranešė kapitulai apie imperatoriaus įsaką padidinti kapitulos narių skaičių, įtraukiant į prelatus paskirtus E. Tupalskį ir P. Žilinskį, ir nurodymą naujuosius narius kanoniškai įteisinti³⁵¹.

Vidaus reikalų ministras dėmesį į kanoninio įteisinimo svarbą taip pat atkreipė tik pradėjęs rūpintis E. Tupalskio ir P. Žilinskio prelatūra – pora mėnesių anksčiau analogišku A. Nemekšos atveju P. Valujevui nebuvo atėjusi mintis apie kanoninį naujojo prelato paskyrimo sutvarkymą. Tiek vyskupijos administratoriaus pareigas einančiam J. Baukevičiui, tiek kapitulos nariams veikiausiai nekilo abejonių, kokios

³⁴⁷ [Walery Przyborowski], *Dzieje 1863 roku*, t. 5, p. 184.

³⁴⁸ P. Valujevo 1863 m. gruodžio 10 d. raštas M. Muravjovui, *LVIA*, f. 378, BS, 1863, b. 827, l. 23–24.

³⁴⁹ Edvardas Vidmantas, *Religinis tautinis sąjūdis XIX a. antroje pusėje – XX a. pradžioje*, Vilnius, 1995, p. 118–119.

³⁵⁰ P. Valujevo 1863 m. gruodžio 10 d. raštas M. Muravjovui, *LVIA*, f. 378, BS, 1863, b. 827, l. 23–24.

³⁵¹ J. Baukevičiaus 1863 m. gruodžio 23 d. raštas kapitulai, *LMAVB*, f. 43, b. 3232, l. 1.

jėgos slypi už naujųjų „prelatų“. Tačiau, matyt, per drąsu būtų teigti J. Baukevičių žinojus įleidžiant svetimkūnius į vyskupijos valdymo organizmą³⁵² – visi į prelatus M. Muravjovo siūlymu pakeltieji jau buvo kapitulos garbės kanauninkai, kurie, kaip minėta, kandidatavo į tikruosius kapitulos narius. M. Muravjovas, ignoruodamas penktame amžiaus dešimtmetyje pasaulietinės valdžios nustatytas kapitulos narių skaičiaus normas ir pagal Bažnyčios kanonus būtiną pareigybių hierarchiją, šį procesą „paspartino“ – visi trys prelatai paskirti nepaisant, kad jie buvo tik potencialūs kandidatai į tikruosius kanauninkus, iš kurių, pagal kanonų tradiciją, ir galėjo pakilti į prelatus. Vargu ar J. Baukevičius galėjo numatyti galimas pasekmes. Juolab kad nei viena kanauninko ar prelato pareigybė po šios M. Muravjovo pertvarkos nebuvo panaikinta – kapitula papildyta trimis naujais nariais, nelaukiant, kol atsiras laisva vieta. Tačiau ar J. Baukevičius su šių prelatų inkorporavimu į katedros kapitulą galėjo sieti kapitulos sustiprinimo viltį, labai abejotina.

Naujųjų prelatų kanoninio įteisinimo apeigos vyko 1863 m. gruodžio 26 d. Apeigoms vadovavo J. Baukevičius. Naujieji prelatai prisiekė pagal kapitulos statutą³⁵³. M. Muravjovas išskilmėje nepasirodė – atsiuntė gubernatorių S. Paniutiną. Prisaikdintieji generalgubernatoriaus statytiniai neprieštaravo naujiems nariams statuto straipsniais numatyta kasdienio dalyvavimo šv. Mišiose pareigai. Sutiko taip pat savo atlyginimą dėti į bendrą kapitulos kasą³⁵⁴. Tačiau netruko paaiškėti, jog pirmojo įspūdžio dėl naujųjų kapitulos narių paklusnumo bažnytinėms taisyklėms būta apgaulingo.

GENERALGUBERNATORIAUS PASIRINKTI KANDIDATAI

M. Muravjovo kandidatais į katedros kapitulos tikruosius narius pasirinktus asmenis siejo ne tik siekis kilti bažnytinės karjeros laiptais, dėl kurio jie buvo pasiryžę pirmenybę teikti imperijos valdžios nurodymams, bet ir tai, kad visi jie buvo katedros kapitulos garbės kanauninkai, t. y. ne tik susipažinę su katedros kapitulos veikla, bet ir joje dalyvaujantys. Akivaizdu, kad ta aplinkybė, jog M. Muravjovo akiratyje atsidūrė katedros kapitulos garbės kanauninkai – savotiškas tikrųjų narių rezervas – nebuvo atsitiktinumas. Neatmestina, kad mintį ieškoti imperijos

³⁵² Edvardas Vidmantas, *Religinis tautinis sąjūdis...*, p. 118–119.

³⁵³ Jan Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli Katedra wileńska w jej dziejowym, liturgicznym, architektonicznym i ekonomicznym rozwoju: na podstawie aktów kapitulnych i dokumentów historycznych*, [cz. 1], opracował Jan Kurczewski, Wilno, 1908, p. 513.

³⁵⁴ Ten pat.

valdžios nurodymus pasirengusių vykdyti dvasininkų tarp garbės kanauninkų generalgubernatoriui galėjo „pametėti“ garbės kanauninkams tuo metu priklausęs ir tikroju katedros kapitulos nariu suinteresuotas tapti dvasininkas, tačiau šią versiją argumentuoti šiuo metu turimų duomenų nepakanka. Vilniaus vyskupijos katedros kapituloje ši pareigybė atsirado vyskupo Vaclovo Žilinskio rūpesčiu, kai penkto dešimtmečio pradžioje imperijos valdžios iniciatyva įvykdytos imperijos teritorijoje esančių Romos katalikų vyskupijų katedrų kapitulų pertvarkos ir Vilniaus vyskupijos katedros kapitulos narių skaičius gerokai sumažintas kanauninkų sąskaita. Garbės kanauninkų skyrimas buvo vyskupo kompetencija. Kaip ir tikrieji nariai, jie turėjo pareigą aukoti šv. Mišias prie kapitulos altoriaus, teisę dėvėti roketę ir mantoletę bei turėjo vietą stalėse. Atlyginimo jie negaudavo, nesinaudojo ir jokiomis kitomis privilegijomis, tačiau po kanauninko ar prelado mirties galėjo tikėtis užimti jo vietą³⁵⁵. Kadangi garbės kanauninkų sąrašai to meto vyskupijos liturginiuose kalendoriuose nespausdinti, neaišku, kiek jų buvo sukilimo metais. Pastebėtina, kad M. Muravjovo pasirinkti dvasininkai pagal išsilavinimą ir ligtolinę bažnytinę karjerą galėtų būti priskirti iškiliausiems. Dar viena paradoksali aplinkybė – du iš sutikusiujų bendradarbiauti su M. Muravjovu į garbės kanauninkus buvo paskyręs vyskupas A. S. Krasinskis.

Kilti bažnytinės karjeros laiptais intelektualiniu požiūriu bene geriausiai buvo pasirengęs teologijos magistras A. Nemeška, pagrindinį išsilavinimą gavęs Dominikonų ordino noviciate. Atrodo, turėjo rimtų ketinimų gyvenimą susieti su šia vienuolija. Imperijos valdžiai 1844 m. vienuolyną uždarius, tais pačiais metais dvasinės vyresnybės nurodymu tęsė studijas Vilniaus diecezinėje seminarijoje. Po metų išsiųstas į Romos katalikų dvasinę akademiją Sankt Peterburge, kur 1848 m. gavo teologijos kandidato laipsnį ir buvo išventintas į kunigus. Liko Akademijoje iš pradžių kaip inspektoriaus padėjėjas, vėliau kaip bibliotekininkas. Turėjo galimybę tęsti studijas ir tuo pasinaudojo – 1850 m. gavo teologijos magistro laipsnį ir po metų jau skaitė Akademijos studentams Bažnyčios istorijos ir Kanonų teisės kursus³⁵⁶. Tačiau 1860 m. A. Nemeška turėtų pareigų Akademijoje atsisakė ir grįžo į Vilnių. Akademijos istoriją tyrinėjęs V. Jogėla sieja A. Nemeškos apsisprendimą atsisakyti akademinės veiklos su metropolito V. Žilinskio ir tuomečio Akademijos

³⁵⁵ Jan Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych, zawierające dzieje i prace biskupów i duchowieństwa diecezji wileńskiej oraz wykaz kościołów, klasztorów, szkół i zakładów dobroczynnych i społecznych*, opracował Jan Kurczewski, Wilno, 1912, p. 124.

³⁵⁶ Vilniaus vyskupijos dvasininkų tarnybos lapai, 1873 m., LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3261, l. 7v–13v.

rektorius Antano Jakubelskio (Jakubielski) konfliktu, dėl kurio buvo priverstas atsistatydinti drauge su rektoriumi. Tiesioginis pretekstas buvo revizijos metu pasitvirtinę įtarimai dėl bibliotekos reikmėms (profesorauti pradėjęs A. Nemekša bibliotekininko pareigų neatsisakė) skirtų pinigų pasisavinimo³⁵⁷. Pasak V. Jogėlos, nepaisant turėtų užtarėjų Kitatikių dvasinių reikalų departamente ir nuolankumo imperijos valdžiai, su A. Jakubelskiu bičiuliauęs A. Nemekša buvo atleistas iš visų pareigų Akademijoje ir išsiųstas į Vilniaus vyskupiją³⁵⁸. Abejotina, ar vyskupas A. S. Krasinskis būtų nežinojęs apie kilusį skandalą ir A. Nemekšos sugrįžimo aplinkybes, tačiau, kaip rodo įvykių seka, rėmė jo ambicijas kilti bažnytinės karjeros laiptais. Katedros kapitulos prašymu vyskupas 1861 m. vasarį A. Nemekšą paskyrė garbės kanauninku³⁵⁹. Tų pačių 1861 m. pabaigoje tapo Vilniaus Šv. Jonų bažnyčios klebonu ir Vilniaus miesto dekanu.

Katedros vikarą ir pamokslininką Edvardą Tupalskį į garbės kanauninkus A. S. Krasinskis pakėlė 1863 m. sausį, vietoj dvasinio sekretoriaus pareigoms metropolitо pasikviesto kapitulos garbės kanauninko Urbono Rokickio³⁶⁰. E. Tupalskis, tuomet penktą dešimtį bebaigęs kunigas, Troškūnų gimnazijos ir Vilniaus misionierių seminarijos auklėtinis, ilgus metus su pertrūkiais dėstęs Vilniaus ir Balstogės seminarijose, studijų Akademijoje netęsė. Neturėjo ir seminarijos profesoriui būtino mokslo laipsnio. Tačiau, atrodo, buvo apdovanotas iškalba, nes dar iki paskyrimo į Vilniaus katedros pamokslininkus penkto dešimtmečio antroje pusėje trejus metus šias pareigas ėjo Mogiliavo arkikatedroje³⁶¹. Kuo E. Tupalskis tuomet atkreipė vyskupo A. S. Krasinskio dėmesį, galima tik spėlioti.

P. Žilinskis, kaip ir E. Tupalskis, buvo baigęs Vilniaus misionierių seminariją. Pagal amžių vienais metais už E. Tupalskį vyresnis, į seminariją įstojo 1838-aisiais, t. y. metams praėjus po to, kai ją baigė E. Tupalskis. Tad, matyt, P. Žilinskiui galėjo tekti klausytis E. Tupalskio paskaitų. Kunigystės šventimus gavęs 1842 m., P. Žilinskis taip pat pora metų dėstė seminarijoje, skaitė Šv. Rašto kursą. Tačiau akademinė veikla, atrodo, jo netraukė. Neabejotinai turėjo organizacinių gebėjimų, pastebėtų ir įvertintų vyskupijos hierarchų. Keletą metų vikaravęs Šv. Jonų bažnyčioje Vilniuje, 1854 m. buvo paskirtas Radaškonių parapijos klebonu ir Vileikos

³⁵⁷ Vytautas Jogėla, Antanas Baranauskas Peterburgo dvasinėje akademijoje 1858–1862, *LKMA Metraštis*, t. 23, p. 32.

³⁵⁸ Ten pat.

³⁵⁹ A. S. Krasinskio 1861 m. vasario 2 d. raštas kapitulai, *LMAVB*, f. 43, b. 3225.

³⁶⁰ Jan Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska...*, p. 511.

³⁶¹ Kun. E. Tupalskio 1863 m. tarnybos lapas, *LVA*, f. 378, BS, 1863, b. 827, l. 11–14.

dekanato dekanu. Radaškonyse per keletą metų sugebėjo pastatyti naują mūro bažnyčią. 1858 m. buvo paskirtas vyskupijos kapitulos garbės kanauninku, kitų metų rugsėjį gavo vyskupo A. S. Krasinskio padėką už bažnyčios pastatymą. 1862 m. pabaigoje Romos katalikų dvasinės akademijos Sankt Peterburge sprendimu jam suteiktas teologijos magistro laipsnis³⁶². Kadangi Akademijoje nebuvo studijavęs, neatmestina, kad mokslo laipsnis jam galėjo būti suteiktas už administracinius nuopelnus. Matyt, jau tuomet manyta jį kilsiant bažnytinės karjeros laiptais. Buvo tai paties P. Žilinskio ar jo karjera suinteresuotųjų siekis, M. Muravjovas netruko tuo pasinaudoti.

PAREIGYBIŲ PERSKIRSTYMO PERIPETIJOS

Nors J. Baukevičius liko vadovauti vyskupijai, tarp kapitulos narių pareigybių perskirstymas netruko prasidėti pagal prieš keletą mėnesių M. Muravjovo parengtą scenarijų. Planus apie kapitulos narių pareigybių perskirstymą M. Muravjovas ėmė regzti dar besirūpindamas A. Nemekšos prelatūra. Rašydamas tuo klausimu vidaus reikalų ministrui, Vilniaus generalgubernatorius nepraleido progos išsakyti savo apmaudą, kad jo pirmtako, t. y. generalgubernatoriaus V. Nazimovo, teikimu vyskupijos vienuolynų vizitatoriumi buvęs paskirtas kanauninkas L. Zdanovičius. Nors ir neturėjo nieko prieš pastarąjį ir nedvejodamas priskyrė L. Zdanovičių prie „vyriausybei ištikimų“ asmenų, tačiau laikė jį neturinčiu nei jo proteguojamo A. Nemekšos energijos, nei autoriteto tarp vyskupijos dvasininkų. Vidaus reikalų ministrui tąkart rašė, jog šį reikalą esą dar galima ištaisyti nedelsiant paskiriant A. Nemekšą kapitulos nariu³⁶³. Netruko paaiškėti, kad tai anaip tol nebuvo dar vienas argumentas už į prelatų proteguojamą dvasininką, bet planuojamos kapitulos vidinės reformos dalis. Jau 1864 m. vasario pradžioje J. Baukevičius pranešė generalgubernatoriui, kad prelatui kustodui A. Žižkovskiui dėl pašlijusios sveikatos ir garbaus amžiaus atsisakius konsistorijos oficiolo pareigų, vietoj jo paskyręs puikiai su dekanu ir klebono pareigomis susitvarkantį prelatą P. Žilinskį. Patenkinęs taip pat vienuolynų vizitatoriaus ir seminarijos rektoriaus L. Zdanovičiaus prašymą atleisti jį iš vizitatoriaus pareigų ir į jas paskyręs garbės kanauninką Sikstą Jasevičių, o į jo vietą konsistorijoje delegavęs prelatą E. Tupalskį³⁶⁴. Neabejotina, kad

³⁶² Kun. P. Žilinskio 1873 m. tarnybos lapas, *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3281, l. 1v–7v.

³⁶³ M. Muravjovo 1863 m. rugpjūčio 15 d. rašto P. Valujevui juodraštis, *LVIA*, f. 378, BS, 1863, b. 827, l. 1–2.

³⁶⁴ J. Baukevičiaus 1864 m. vasario 8 d. raštas M. Muravjovui, *LVIA*, f. 378, BS, 1863, b. 827, l. 28.

perskirstymu buvo suinteresuoti imperijos vietos valdininkai, tad ir šiuo konkrečiu atveju J. Baukevičius kandidatūras derino su generalgubernatoriaus kanceliarija. Vargiai galima patikėti, kad M. Muravjovas būtų kažką pražiūrėjęs, tačiau šio garbės kanaaninko tinkamumu vienuolynų vizitatoriaus pareigybei suabejojo Kitatikių dvasinių reikalų departamentui užklausus, ar tikrai šis paskyrimas buvęs su juo derintas³⁶⁵. Užklauso pakako, kad nedelsiant būtų priimtas sprendimas – M. Muravjovas per gubernatorių S. Paniutiną įsakė nedelsiant vietoj naujai paskirto vienuolynų vizitatoriaus S. Jasevičiaus skirti į šias pareigas prelatą A. Nemekšą. Buvo įsitikinęs, kad vyskupijos vienuolynus vizituoti turi asmuo, kuriuo galima visiškai pasikliauti³⁶⁶. Tuo pačiu raštu pavedė gubernatoriui įpareigoti vyskupiją valdantį J. Baukevičių griežtai prižiūrėti, kad dvasininkai oficialiame susirašinėjime nevarotų lenkų kalbos. Draudimas apėmė praktiškai visus vyskupijos kanceliarijoje, parapijose, prieglaudose tvarkomus dokumentus. Generalgubernatoriaus reikalavo, kad raštvedyboje būtų vartojama rusų kalba, antspaudai būtų su rusiškais įrašais, metrikų įrašai ir kiti dvasinės vyresnybės išduodami dokumentai taip pat turėjo būti surašyti rusų kalba³⁶⁷. Nei J. Baukevičius, nei kapitula generalgubernatoriaus valios nekvestionavo. J. Baukevičius įvykdė generalgubernatoriaus nurodymus – S. Jasevičių perkėlė kaip Verkių parapijos administratorių, o į jo vietą vyskupijos vienuolynų vizitatoriumi paskyrė M. Muravjovo proteguojamą A. Nemekšą³⁶⁸. Pastarasis – vėlgi M. Muravjovo nurodymu – turėjo nedelsdamas pradėti vizitaciją. Kelionės išlaidoms (turėjo tikrinti ir Vilniaus, ir Gardino gubernijose buvusius vienuolynus) liepęs skirti 300 sidabro rublių³⁶⁹, generalgubernatoriaus nurodė pateikti išsamius statistinius duomenis (kiek kiekviename vienuolyne gyvena vienuolių, kunigų, klierikų etc.) ir atkreipti dėmesį, ar vienuolynuose nepažeidinėjamas jo nurodymas dėl rusų kalbos vartojimo raštvedyboje.³⁷⁰ J. Baukevičiaus leidimo dėl vienuolynų vizitacijos neppureikė.

Vidaus reikalų ministrą apie A. Nemekšos paskyrimą vienuolynų vizitatoriumi M. Muravjovas informavo *post factum*, t. y., kai pastarasis jau tas pareigas ėjo, lyg

³⁶⁵ Kitatikių dvasinių reikalų departamento 1864 m. kovo 27 d. raštas M. Muravjovui, *LVA*, f. 378, BS, 1863, b. 827, l. 39–40.

³⁶⁶ M. Muravjovo [data nenurodyta] raštas S. Paniutinui, *LVA*, f. 378, BS, 1863, b. 827, l. 31–32.

³⁶⁷ Ten pat.

³⁶⁸ J. Baukevičiaus 1864 m. balandžio 14 d. raštas M. Muravjovui, *LVA*, f. 378, BS, 1863, b. 827, l. 42.

³⁶⁹ M. Muravjovo 1864 m. balandžio 13 d. raštas S. Paniutinui, *LVA*, f. 378, BS, 1863, b. 827, l. 31–32.

³⁷⁰ Ten pat.

tarp kitko pridėdamas, kad atleistas S. Jasevičius pasirodė esąs politiškai nepatikimas.³⁷¹ Koks tuomet buvo (jei buvo) ministro atsakymas, neaišku. Tačiau dėl A. Nemeckšos iškėlimo į vienuolynų vizitatorius M. Muravjovo įpėdiniui generalgubernatoriui Konstantinui fon Kaufmanui teko aiškintis. Vidaus reikalų ministras, remdamasis įstatymų punktais, įrodinėjo, kad vyskupijos vienuolynų vizitatorių kandidatūros tvirtinamos Vidaus reikalų ministerijoje, tad generalgubernatorius, savo nuožiūra skirdamas į šias pareigas prelatą A. Nemeckšą, viršijęs įgaliojimus³⁷².

Vykdydamas vyriausybei ištikimos dvasininkų „partijos“ kapituloje įkūrimo planą, generalgubernatorius nuosekliai siekė, kad jo proteguojami prelatai kapituloje užimtų atsakingas pareigas ir galėtų kontroliuoti kuo daugiau kapitulos kompetencijai priklausiusių sričių. 1864 m. vasarį mirus prelatui J. Markevičiui, liko laisva kapitulos dekanų pareigybė. Imperijos vietos valdininkai pasinaudojo proga siūlyti šioms pareigoms A. Nemeckšą³⁷³. Tačiau tąkart A. Nemeckša kapitulos dekanu taip ir nebuvo paskirtas – kasmečių vyskupijos žinybų duomenimis, dekanų vieta kurį laiką buvo neužimta. Nėra duomenų, leidžiančių teigti, kad A. Nemeckšos kandidatūrai būtų nepritaręs J. Baukevičius, tačiau įvykių seka rodo, jog tokios versijos visiškai atmesti irgi nėra pagrindo. Kapitulos dekanų pareigas 1866 m. rugpjūtį (t. y. po J. Baukevičiaus mirties tų pačių metų gegužę) pradėjo eiti prelatas M. Herburtas³⁷⁴. Kapitulos nariai turėjo pareigą vykdyti vyskupijos seminarijos kontrolę ir tradiciškai iš jų tarpo buvo skiriami vadinamieji prižiūrėtojai. Kai 1864 m. pavasarį M. Muravjovui buvo pranešta, kad prižiūrėtojų (paprastai buvo skiriami du) vietos jau keletą mėnesių yra neužimtos, atitinkamo generalgubernatoriaus nurodymo nereikėjo ilgai laukti. Neabejodamas, kad patikimų prižiūrėtojų skyrimas yra ne tik naudingas, bet ir būtinas, nes jie, M. Muravjovo manymu, turi galimybę skiepyti meilę sostui ir kartu išsklaidyti revoliucinę „lenkų partiją“. Generalgubernatorius neabejojo, kad patys tinkamiausi kandidatai į šias pareigas yra naujai paskirti prelatai A. Nemeckša, P. Žilinskis ir E. Tupalskis. Numatyta mokėti 666 sidabro rublių metinį atlyginimą ir skirti 2000 sidabro rublių galimoms išlaidoms³⁷⁵. Rusijos valdžiai ištikimų prelatų skyrimas seminarijos prižiūrėtojais praktiškai pradėjo keletą dešimtmečių trukusią seminarijos istorijos laikotarpį, pasižymėjusį siekais

³⁷¹ M. Muravjovo 1864 m. balandžio 18 d. raštas P. Valujevui, f. 378, BS, 1863, b. 827, l. 41.

³⁷² Kitatikių dvasinių reikalų departamento 1865 m. birželio 25 d. raštas, LVIA, f. 378, BS, 1863, b. 827, l. 49–50; generalgubernatoriaus K. fon Kaufmano 1865 m. birželio 25 d. raštas, ten pat, p. 51–53.

³⁷³ S. Paniutino 1864 m. spalio 9 d. raštas M. Muravjovui, f. 378, BS, 1863, b. 827, l. 47.

³⁷⁴ J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska...*, p. 517.

³⁷⁵ M. Muravjovo 1864 m. gegužės raštas P. Valujevui, LVIA, f. 378, BS, 1863, b. 827, l. 36–37.

griežtai kontroliuoti vidinį seminarijos gyvenimą, iš esmės pertvarkyti šias katalikų dvasininkijos ugdymo institucijas³⁷⁶.

M. Muravjovo iniciatyva paskirtiems prelatams vis labiau įsitvirtinant vyskupijos kapituloje, J. Baukevičiaus, kaip administruoti vyskupiją ordinaro įgaliojimus turinčio hierarcho vaidmuo, akivaizdžiai menko. Generalgubernatoriaus kanceliarija per gubernatorių, kuriuo tuomet buvo S. Paniutinas, nesivaržydama tvarkė vyskupijos administravimo reikalus. S. Paniutinas atidžiai sekė, kas vyksta kapituloje, ir nedelsdamas imdavosi atitinkamų veiksmų. Kai 1864 m. vyskupijos žinyne buvo išspausdinta vyskupo A. S. Krasinskio pavardė, J. Baukevičius buvo nubaustas pinigine bauda³⁷⁷. J. Baukevičiui buvo palikta teisė tik pritarti Rusijos imperijos vietos administracijos sprendimams. Antai S. Paniutinas raštu pranešė generalgubernatoriui turįs duomenų, jog Aušros vartų koplyčioje „sumaišties ir netvarkos metais“ būriai piktavalių rinkdavosi kiekvieną dieną, per pamaldas giedojo „maištingas“ giesmes, o klebonas Kazimieras Zaleskis, ar dėl ligos, kuria serga keletą metų, ar dėl palankumo sukilėliams, nesiėmė jokių priemonių, kad šventos vietos ramybė nebūtų drumsčiama. Siekdamas ateityje užkirsti kelią netvarkai, gubernatorius siūlė K. Zaleskį pašalinti ir į jo vietą skirti patikimą ir vyriausybei ištikimą prelatą P. Žilinskį³⁷⁸. Vyskupijos administratoriaus pareigas einančiam prelatui J. Baukevičiui beliko tik pritarti: P. Žilinskis tą patį mėnesį pradėjo eiti Aušros vartų klebono pareigas.

Generalgubernatoriaus iniciatyva į prelatus paskirtieji P. Žilinskis ir E. Tupalskis užėmė atsiradusias laisvas vietas 1866 m. (be J. Baukevičiaus tais metais mirė kustodo pareigas ėjęs prelatas A. Žižkovskis). Kodėl P. Žilinskis, o ne A. Nemekša, kaip planuota, tapo vyskupijos administratoriumi? Neatmestina, kad įtakos tam galėjo turėti pradinio sumanymo atsisakymas iš karto nušalinti J. Baukevičių nuo vyskupijos valdymo, o per pora jo valdymo metų imperijos vietos valdininkų požiūris į savo statytinių gebėjimus, matyt, pasikeitė. Be to, generalgubernatoriaus į prelatus iškelti dvasininkai dėl valdžios varžėsi tarpusavyje ir P. Žilinskio paskyrimas galėjo būti tokių varžytuvių pasekmė. Tačiau šiuo metu turimų duomenų argumentuotai pagrįsti vieną ar kitą versiją nepakanka.

M. Muravjovo sumanyto ir sukilimo metais iš esmės įgyvendinto Vilniaus katedros kapitulos destabilizavimo plano, pagal kurį ši kanoninė institucija turėjo

³⁷⁶ V. Merkys, *Tautiniai santykiai Vilniaus vyskupijoje...*, p. 179–187.

³⁷⁷ Paweł Kubicki, *Bojownicy kapłani...*, d. 2, t. 1, p. 438–440.

³⁷⁸ S. Paniutino 1864 m. gegužės 12 d. raštas M. Muravjovui, f. 378, BS, 1863, b. 827, l. 44–45.

tapti imperijos vykdytos konfesinės politikos įrankiu, pasekmės buvo ilgalaikės. Generalgubernatoriaus proteguotasis prelatas P. Žilinskis, vyskupijos administratoriaus pareigas ėjęs kone pora dešimtmečių (1866–1883), savo valdymo metais, kaip ir buvo numatęs M. Muravjovas, buvo klusnus pasaulietinės valdžios nurodymų vykdytojas.

M. Muravjovo parengto imperijos valdžiai klusnių dvasininkų „partijos“ organizavimui pasitarnavo tiek vyskupo A. S. Krasinskio tremtis, tiek vyskupijos valdymo reikalų perdavimas prelatui J. Baukevičiui, kuris sukilimo metais dažnai pasitelkdavo katedros kapitulą atstovauti vyskupijai, ypač prireikus aiškintis imperijos vietos valdžiai dėl kaltinimų dvasininkijai dalyvavimu ginkluotoje kovoje ar jos rėmimu. Visi trys generalgubernatoriaus iniciatyva į prelatus iškelti dvasininkai – A. Nemekša, E. Tupalskis, P. Žilinskis – per garbės kanauninko pareigybę jau buvo su katedros kapitula susiję, vyskupijos vadovybės iki tol teigiamai vertinti. M. Muravjovo plano sėkmę lėmė išvalgus personalijų pasirinkimas – imperijos valdžios proteguotieji dvasininkai nesugebėjo atsispirti kilimo bažnytinės hierarchijos laiptais perspektyvos bei finansiniams paskatinimams, kurių nešykštėta.

VI SKYRIUS

**Be kaltės kalti: Žemaičių vyskupijos
dvasininkų Justino ir
Juozapo Silvestro Dovydaičių atvejis**

LAIKYSENA SUKILIMO ATŽVILGIU IR KELIONĖS
Į VARŠUVĄ PERIPETIJOS

Abu dvasininkai, artimi vyskupo M. Valančiaus pagalbininkai, į Rusijos imperijos administracijos nemalonę pateko ir buvo bausti už dalyvavimą 1863 m. sukilime³⁷⁹. Vyskupas savo *Namų užrašuose* tiek vienam, tiek kitam Dovydaičiui inkriminuotas kaltes ir bausmes apibūdino lakoniškai. Anot M. Valančiaus, „Dovydaitis Juozapas, Varnių seminarijos rektorius, apkaltintas ryšiais su asmenimis, buvusiais Laikinojoje vyriausybėje, sėdėjo Kauno kalėjime, ištremtas į Tomską, valdžios malonės dėka 1872 metais atvažiavo į Jekaterinoslavą“³⁸⁰. Analogiškų kaltinimų, pasak vyskupo, iš Rusijos valdžios sulaukė ir J. S. Dovydaičio sūnėnas: „Dovydaitis Justinas, vyskupo Motiejaus Valančiaus sekretorius, taip pat apkaltintas panašiais ryšiais, uždarytas Kauno kalėjime, vėliau ištremtas į Vilnių, keletą metų išbuvo prie buvusios Dominikonų bažnyčios, galiausiai šviesiojo dauggalio ministro leidimu atvažiavo į Ilūkštą [Alūkštą]“³⁸¹.

Literatūroje yra atkreiptas dėmesys į tai, kad seminarijos rektorius J. S. Dovydaitis ir manifestacijų, ir vėliau prasidėjusių sukilimo įvykių atžvilgiu laikėsi atokiai. Seminarijos klierikams nevengdavęs priminti, kad kunigui nedera veltis į politinius reikalus. Buvo įsitikinęs, jog geriausias patriotizmas yra stiprinti žmonių tikėjimą, per blaivystę gerinti jų dorinį būvį ir tokia dvasia auklėjo seminarijos klierikus. Pasak A. Alekno, rektorius persergėjimai nepaliko be įtakos ir Varnių seminaristai prie sukilimo nesijungė, kaip kitų mokyklų jaunuomenė³⁸². Vertas dėmesio tuomečio klieriko Petro Legecko, į seminariją įstojusio 1862 m.³⁸³, liudijimai-

³⁷⁹ Kaltinimų ir sudarytos bylos rekonstrukcija žr.: Aldona Prašmantaitė, Dėl Žemaičių vyskupijos dvasininkų Dovydaičių dalyvavimo 1863 m. sukilime, *Lietuvos istorijos metraštis*. 2006, t. 2, 2007, p. 15–34.

³⁸⁰ M. Valančius, *Namų užrašai*, p. 581.

³⁸¹ Ten pat, p. 581, 583.

³⁸² A. Kurietis [Antanas Alekna], Kunigas Juozapas Dovidaitis, autorius „Šiaulėniškio senelio“, *Tėvynės sargas*, 1902, Nr. 7–8, p. 6.

³⁸³ Ieva Šenavičienė, *Dvasininkija ir lietuviybė. Katalikų Bažnyčios atsinaujinimas Žemaičių vyskupijoje XIX a. 5–7-ajame dešimtmetyje*, Vilnius, 2005, p. 313–314. Autorė, įtraukusi Petrą Legecką į studijoje pateikiamą vyskupijos seminarijoje studijavusių klierikų sąrašą, vartoja pavardės formą su galūne „-is“ – Legeckis.

mas. Pradėjus sklisti gandams apie mūšius su „maskoliais“ visi seminarijos alumnai įteikė prašymus leisti palikti seminariją ir važiuoti namo, tiktai rektorius sugebėjęs juos nuraminti ir įtikinęs pakeisti sprendimą, argumentuodamas, jog išvažiavimas iš seminarijos imperijos valdžios pareigūnų gali būti prilygintas sukilėlių rėmimui³⁸⁴. J. Tumas-Vaižgantas, savo rankose turėjęs ne tik aukščiau cituotąjį, bet ir kitų amžininkų atsiminimus, rašo, jog seminaristai iš namų sugrįžo pasiruošę išėjimui į mišką, net drabužius persirengimui atsivežė. Tuo metu seminarijos antrame kurse studijavęs būsimo vyskupas Gasparas Cirtautas tam tikslui net pasisiūdinęs ilgus, geros, tvirtos odos batus. Pasak J. Tumo-Vaižganto, klierikai dar prieš Velykas būtų savo sumanymą įgyvendinę, jei ne vyskupas ir seminarijos rektorius, kurie melste meldė taip nedaryti, nes ir patys pražus, ir dėl tokio jų poelgio Rusijos valdžia uždarys seminariją, taip suduodama smūgį visai vyskupijai³⁸⁵. Amžininkų liudijimus patvirtina J. S. Dovydaičio *Šiaulėniškio senelio* pasakojimuose išsakytas vertinimas. Sukilimas čia vienareikšmiškai įvardijamas kaip sumišimo, ašarų ir bėdų metas, Dievo siunčiama bausmė. Pasak pagrindinio pasakojimų veikėjo, prasidėjęs sukilimas – tai „Dievo bausmė ant mūsų už senovės ir šios gadynės girtybę, už paleistuvystę ir už giminaičių sutuoktuves. Vienintelė išėitis – atgailauti ir laukti, kol Dievas pasigailės mūsų ir sulaužys rykštę, kuria mus plaka.“³⁸⁶ Nėra duomenų, kad sukilimo idėjai būtų pritaręs ar sukilėlius aktyviai rėmęs jo sūnėnas J. Dovydaitis. Atvirkščiai, išlikę amžininkų liudijimai leidžia manyti tuometį vyskupo sekretorių anaiptol nepopuliarinus sukilimo idėjos, juolab neraginus parapijiečių eiti į sukilėlius. Šiuo požiūriu iškalbingas yra Šiaulėnų parapijiečių raštas Kauno gubernijos karinės įgulos vadui generolui leitenantui baronui Jegorui Maideliui. Kaimo bendruomenės įpareigotas, raštą surašė Šiaulių gimnazijos mokinys Baltramiejus Markevičius. Akcentuojama, jog vyskupo sekretorius visada buvęs lojalumo imperatoriaus sostui pavyzdys savo gimtosios parapijos žmonėms³⁸⁷. Rašto atsiradimo aplinkybės (rašytas siekiant įrodyti, kad J. Dovydaitis suimtas ir kalinamas nepagrįstai), žinoma, turėjo įtakos teksto retorikai, tačiau vargu ar teiginiai apie lojalumą vyresnybei buvo iš piršto laužti. Prašydami išleisti į laisvę per nesusipra-

³⁸⁴ P. Legecko 1924 m. vasario 27 d. laiškas J. Tumui-Vaižgantui, *VUB*, f. 1–f. 54, l. 107–111.

³⁸⁵ Juozas Tumas-Vaižgantas, Cirtauto ilgieji batai, *Viltis*, Vilnius, 1913, Nr. 108; Vaižgantas, *Raštai*, t. 2, parengė Eglė Bielskytė, Ramūnas Korsakas, vyr. red. Vytautas Vanagas, Vilnius, 1995, p. 402–408.

³⁸⁶ Ten pat, p. 105–106.

³⁸⁷ Šiaulėnų parapijos valstiečių 1863 m. liepos 7 d. prašymas generolui leitenantui J. Maideliui, *LVA*, f. 440, ap. 1, b. 228, l. 116–117.

timą suimtą ir kalinamą vyskupo sekretorių, parapijiečiai savo parašais garantavo už jį laiduojantys. Turimi šaltiniai leidžia teigti, kad abu Dovydaičiai savo laikysena sukilimo atžvilgiu buvo artimi vyskupo M. Valančiaus pozicijai.

Imperijos vietos valdžios pareigūnai J. S. Dovydaičio asmeniu itin susidomėjo 1863 m. pradžioje. Pretekstu tam tapo Žemaičių vyskupijos seminarijos rektoriaus kelionė į Varšuvą 1862 m. gruodžio pabaigoje. Kitatikių dvasinių reikalų departamentas 1863 m. sausio pabaigoje kreipėsi į M. Valančių, pranešdamas, kad Vidaus reikalų ministeriją pasiekė informacija apie Alūkstos klebono Juozapo Tamulevičiaus³⁸⁸ ir vieno iš kunigų Dovydaičių kelionę į Varšuvą. Vyskupas buvo prašomas atsakyti, ar iš tikro šie kunigai vyko į Varšuvą, o jeigu taip, tai koks buvo tos kelionės tikslas, kiek ilgai ji trukusi ir, pagaliau, kas minėtiesiems kunigams davė tokį leidimą³⁸⁹. Vyskupas savo ruožtu peradresavo Vidaus reikalų ministerijos atsiųstus klausimus seminarijos rektoriui³⁹⁰. Ta aplinkybė, kad Žemaičių vyskupijos ganytojui tąkart nekilo abejonių, kuris iš Dovydaičių į pateiktus klausimus turėtų atsakyti, leidžia manyti jį žinojus apie seminarijos rektoriaus viešnagę Varšuvoje iki šia kelione susidomėta Sankt Peterburge. J. S. Dovydaitis netruko parašyti atsakymą, kurį vyskupas po poros dienų išsiuntė vidaus reikalų ministrui su atitinkamu lydraščiu³⁹¹. Klausimas, kokius kelionės į Varšuvą motyvus tąkart pateikė pats J. S. Dovydaitis, lieka atviras, nes prie lydraščio turėjęs būti jo atsakymas iki šiol tyrėjams nėra žinomas. V. Merkys linkęs manyti, jog seminarijos rektorius vykęs į Varšuvą tikriausiai su M. Valančiaus žinia. Tyrėjo manymu, M. Valančius, siųsdamas J. S. Dovydaitį į Varšuvą, tikėjosi palaikyti tiesioginius ryšius su naujuoju Varšuvos arkivyskupijos arkivyskupu metropolitu Z. S. Felinskiu³⁹². Kaip žinoma, 1863 m. sausio 15/3 d. Varšuvos arkivyskupas sukvietė arkivyskupijos dvasininkiją, kad atvirai pareikštų esąs prieš dvasininkų išitraukimą į bet kokių slaptų organizacijų veiklą. Susirinkimas vyko gavus valdžios leidimą, t. y. legaliai. Į arkivyskupo rūmus susirinkę per pusantro šimto arkivyskupijos aukštųjų dvasininkų – abiejų arkivyskupijos

³⁸⁸ Juozapas Tamulevičius (1814–1890), J. S. Dovydaičio brolis, Jurgio ir Kotrynos Dovydaičių sūnus, pavardę pakeitęs įrodinėdamas bajorystę, žr.: Vaclovas Biržiška, Tamulevičius Juozapas, *Aleksandrynas*, t. 3, Chicago, 1965, p. 337, 434; Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius...*, p. 572.

³⁸⁹ Kitatikių dvasinių reikalų departamento 1863 m. sausio 24 d. raštas vyskupui Valančiui, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 242.

³⁹⁰ M. Valančiaus 1863 m. vasario 11 d. raštas vyskupijos seminarijos rektoriui, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 242v.

³⁹¹ M. Valančiaus 1863 m. vasario 14 d. raštas vidaus reikalų ministrui, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 242v; prie šio rašto turėjusio būti J. S. Dovydaičio paaiškinimo nėra ir kol kas tyrėjams jis nėra žinomas.

³⁹² Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius...*, p. 572–573.

kapitulų prelatai ir kanauninkai, dekanai, vienuolių priorai, diskutavo apie kunigystės pašaukimą, nesuderinamą su dalyvavimu sukilime. Susirinkusiesiems buvo perskaityta popiežiaus Leono XII (1823–1829) enciklika, smerkianti slaptąsias draugijas. Z. S. Felinskis akcentavo, jog enciklika dabartinėje situacijoje ypač aktuali, nes galima nesunkiai rasti analogijų tarp popiežiaus pasmerktų masonų ložių ir konspiracinio judėjimo Lenkijos Karalystėje. Kalbėta apie liturgijos suvienodinimo būtinybę, parapijų vizitacijas, katechizavimą³⁹³. Mažai tikėtina, kad Z. S. Felinskis būtų kvietęs J. S. Dovydaitį dalyvauti susirinkime kaip Žemaičių vyskupijos atstovą. Peršasi prielaida, kad Žemaičių kaunauninko į Varšuvą kelionės tikslas tąkart buvo susitikimas su Konstantinu Irenijumi Lubenskiu (pastarasis kalbino J. S. Dovydaitį persikelti į Seinų vyskupiją). Apie arkivyskupo organizuojamą susirinkimą abu Žemaičių dvasininkai greičiausiai sužinojo jau būdami Varšuvoje.

Vidaus reikalų ministras 1863 m. sausio pabaigoje apie J. S. Dovydaičio kelionės į Varšuvą tikslą užklausė ir Kauno gubernatorių. Šias pareigas tuomet ėjusiam kontradmirolui Grigorijui Krygeriui pavyko išsiaiškinti, kad J. S. Dovydaitis išvažiavo iš Varnių 1862 m. gruodžio 20 d. Kalėdų šventėms į Kuršo guberniją, pas Žiemgalos dekaną J. Tamulevičių, kur ir gavęs grafo kunigo K. I. Lubensko laišką, kuriuo kviečiama atvažiuoti į Varšuvą. Apsirūpinę vietos valdžios leidimu, abu su J. Tamulevičiumi išvažiavę ir gruodžio 27 d. jau buvę Varšuvoje. Iš pradžių apsistoję pas kunigus misionierius, vėliau – K. I. Lubensko bute. Į Varnius J. S. Dovydaitis grįžo tiesiai iš Varšuvos, sausio 6 d. Gubernatorius tąkart konstatavo, jog nepavyko nustatyti K. I. Lubensko laiško, kuriuo buvo kviečiamas J. S. Dovydaitis, turinio³⁹⁴.

1863 m. vasario viduryje buvo atlikta krata ir pas Žiemgalos dekaną J. Tamulevičių: žandarai paėmė kai kuriuos dokumentus, tarp jų ir korespondenciją, o jį patį su asesoriaus ir kazoko palyda išsivežė į Rygą. Pastaroji krata veikiausiai ir buvo dekanos kelionės į Varšuvą pasekmė. Atrodo, tąkart J. Tamulevičius atsipirko kelių dienų areštu (žr. Priedą Nr. 2). Alūkstos vikaro pareigas tuomet ėjęs kunigas Aloyzas Šliūpavičius (Szlupowicz), informuodamas vyskupą, neabejojo, kad dekanas į politinius reikalus tikrai nėra įsivėlęs, nes jis ne tik perdėm atsargus ir iš tolo panašių dalykų lenkiasi, bet ir esąs tam priešiškas³⁹⁵.

³⁹³ Zygmunt Szczyński Feliński, *Pamiętniki*, Warszawa, 1986, p. 564–582 [pateiktas ir susirinkimo protokolo tekstas]; Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius...*, p. 564–582.

³⁹⁴ Kauno gubernatoriaus 1863 m. vasario 23 d. laiškas Vilniaus generalgubernatoriui, *LVIA*, f. 378, BS 1863, b. 564, l. 3–4.

³⁹⁵ Alūkstos vikaro kun. A. Šliūpavičiaus 1863 m. vasario 19 d. raportas vyskupui, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 248; „Pas J. Tamulevičių Alūkštoje [Alūkštoje] slėpdamasis nuo imperijos valdžios persekiojimų svetima pavarde apsigyveno brolis Petras Dovydaitis, Šiaulėnų valsčiaus viršaitis, akty-

Atrodė, kad gubernatoriaus surinktos medžiagos ir vyskupo rašto vidaus reikalų ministrui, pridėdant paties J. S. Dovydaičio pasiaiškinimą dėl kelionės, turėjo pakakti, kad šis reikalas būtų baigtas. J. Dovydaičio tai apskritai tuomet nelietė. Tačiau įvykiai klostėsi taip, kad kelionės į Varšuvą motyvas po gero pusmečio iškilo kaip vienas svariausių Dovydaičiams inkriminuojamų kaltinimų.

KAUNO GUBERNATORIAUS POZICIJA

Kauno gubernatoriaus pareigas 1863 m. liepą pradėjęs eiti Nikolajus Muravjovas netruko atkreipti dėmesį į artimiausius Žemaičių ganytojo pagalbininkus. Tų pačių metų rugsėjį vėl grįžo prie, atrodo, jau užmirštos J. S. Dovydaičio viešnagės Varšuvoje 1862 m. pabaigoje – 1863 m. pradžioje. Dėmesio verta tiek Kauno gubernatoriaus rašte Vilniaus generalgubernatoriui pateikta šios kelionės interpretacija, tiek paties rašto data. N. Muravjovas nurodo, kad Telšių apskrities zemskinio ispravniko sudarytame labiausiai sukilimui prijuočiančių asmenų sąrašė esantis Varnių seminarijos rektorius J. S. Dovydaitis drauge su kunigu J. Tamulevičiumi iš Alūkstos Kuršo gubernijoje į Varšuvą 1862 m. gruodį vykęs arkivyskupo Z. S. Felinskio kvietimu kaip Žemaičių vyskupijos deputatas. Pagal Kauno gubernatorių, dvasininkų susirinkimas Varšuvoje buvęs sušauktas revoliuciniu tikslu – susirinkusiems dvasininkams buvusi perskaityta popiežiaus atsiųsta bulė ir žodžiu duotos revoliucinės instrukcijos. Šios kelionės pasekmės, pasak gubernatoriaus, buvusios aki-vaizdžios – sugrįžęs į Žemaitiją, J. S. Dovydaitis pasikvietė į pagalbą savo giminaitį J. Dovydaitį (šiam gubernatoriaus rašte, kaip, beje, ir kituose imperijos vietos valdininkų raštuose, Justinas ir Juozapas Silvestras laikomi broliais) ir ėmė skleisti tarp dvasininkų revoliucines idėjas bei skatinti juos revoliuciniams veiksams. Kalbino į sukilėlių būrius tiek seminarijos tarnus, tiek eilinius parapijiečius. Gubernatorius apibūdino Dovydaičius kaip pačius blogiausius ir nepatikimus dvasininkus. Negana to, abu pasižymintys išskirtiniu gudrumu ir spėję panaikinti savo antiviriausybinės veiklos pėdsakus. Gubernatoriaus manymu, būtent dėl įkalčių sunaikinimo teismai bejėgiai surinkti kaltinimus, juolab kad vietos gyventojai remia dvasininkus³⁹⁶.

Nauja šiame gubernatoriaus rašte yra tai, kad į pirmą vietą iškeliamas J. S. Dovydaičio dalyvavimas Z. S. Felinskio organizuotame Varšuvos arkivyskupijos dvasi-

viai sukilime dalyvavęs“. Žr.: Vc. B-ka [Vaclovas Biržiška], [Dovydaitis] Petras, *Lietuviškoji enciklopedija*, t. 6, Kaunas, 1937, p. 1322.

³⁹⁶ Kauno gubernatoriaus 1863 m. lapkričio 14 d. raštas Vilniaus generalgubernatoriui, LVIA, f. 378, PS, 1863, b. 564, l. 5–7.

ninkų pasitarime, kuriame gautų „revoliucinių instrukcijų“ rezultatų esą nereikėję ilgai laukti – grįžęs J. S. Dovydaitis nedelsdamas ėmėsis aktyvios antivyrniausybės veiklos. Kaip abejonių nekeltantis faktas pateikiama tai, kad J. S. Dovydaitis buvo kviestas arkivyskupo Z. S. Felinskio ir važiavo į Varšuvą kaip Žemaičių vyskupijos deputatas. Tad, pagal gubernatorių, vyskupas ne tik žinojęs apie kanauninko vizitą į Varšuvą, bet pats jį ir pasiuntęs atstovauti vyskupijos dvasininkus. Gubernatorius rašo susipažinęs su savo kanceliarijoje esančiais dokumentais apie J. S. Dovydaičio vykimą į Varšuvą ir referuodamas apie jų turinį generalgubernatoriui atkreipia dėmesį į savo pirmtakui G. Krygeriui siųstą Kuršo gubernatoriaus telegramą, kurioje prašoma suimti J. S. Dovydaitį ir konfiskuoti jo turimus dokumentus. Tačiau generalgubernatoriaus poste buvęs V. Nazimovas nurodęs G. Krygeriui neskubėti J. S. Dovydaičio areštuoti³⁹⁷. Gubernatorius suabejojo V. Nazimovo sprendimu ir buvo įsitikinęs, kad reikėtų abu Dovydaičius iškeldinti į atokias gubernijas perduodant griežtai policijos priežiūrai ne tik dėl jų pačių politinio kenksmingumo, bet ir todėl, kad tai patys artimiausi vyskupui asmenys.

Cituotas Kauno gubernatoriaus raštas pažymėtas 1863 m. rugsėjo 14 d. data, t. y. parengtas savaitei dar nepraėjus po M. Valančiaus ganytojiško laiško, raginančio sukilėlius grįžti ir atgailauti, kurį vyskupas galiausiai buvo priverstas paskelbti (lietuviškas tekstas – rugsėjo 6 d.; iš sakyklų pradėtas skelbti rugsėjo 8 d.). Nors ir manyta (pats vyskupas tai ne kartą akcentavo), kad M. Valančių ir Kauno gubernatorių sieja draugiški ryšiai³⁹⁸, pastarajam tai nekludė Žemaičių ganytoją matyti kaip priešą, kurį reikia pašalinti. Kaltinimas Dovydaičiams revoliucinių idėjų skleidimu buvo kovos su vyskupu epizodas. Įvykių seka leidžia teigti, kad ne tik Vilniaus generalgubernatorius, bet ir jo sūnus Kauno gubernatorius buvo tos pačios nuomonės kaip ir Aleksandras II, ant Vilniaus generalgubernatoriaus persiūsto M. Valančiaus ganytojiško laiško egzemplioriaus užrašęs netikintis vyskupo nuoširdumu³⁹⁹.

NUSIKALSTAMOS VEIKOS PAIEŠKOS

Sukilėlių susirėmimo su rusų kareiviais metu buvo sužeistas sukilėlių būrio vadas Povilas Bagdonavičius. Įtarta, kad sužeistasis, radęs prieglobstį seminarijoje, buvęs nugabentas į Kūjainius pas valstietį Juozapą Skirmantą (Skirmontą).

³⁹⁷ Kauno gubernatoriaus 1863 m. lapkričio 14 d. raštas Vilniaus generalgubernatoriui, *LVIA*, f. 378, PS, 1863, b. 564, l. 5–7.

³⁹⁸ Motiejus Valančius, *Namų užrašai*, p. 561.

³⁹⁹ Caro rezoliuciją cituoja: V. Merkys, *Motiejus Valančius...*, p. 498.

Remtasi Varnių žydo Berelio Kaco parodymais, pagal kuriuos susišaudymo metu į ranką sužeistas sukilėlių vadas buvęs žydo Leibos Lentino smuklėje. Kilus gaisrui, per užpakalines duris spėjęs pasprukti ir atbėgęs į seminariją. O kai viskas nurimę, seminarijos arkliais pats rektorius neva atvežęs sužeistąjį pas J. Skirmantą, kur vyskupo atsiųstas jo gydytojas Vladimiras Andrijauskas išėmęs iš rankos kulka ir sutvarstęs žaizdą. Pasak B. Kaco, sužeistasis buvęs J. Skirmanto sodyboje nuo šeštadienio ryto iki sekmadienio vakaro, tada nuvežtas į 10 varstų nuo Varnių esančią Pušinės smuklę, iš kurios nežinia kur ir kaip dingęs⁴⁰⁰. Varniškių Berčiku vadintas B. Kacas garsėjo tuo, kad padedamas savo bendrų skūsdavo rusų administracijai niekuo nenusikaltusius. Neretai tikslingai pasirinkdavo auką ir reikalavdavo išpirkos. B. Kaco vadovaujamos gaujos įskųstų varniškių ir aplinkinių kaimų gyventojų skaičius artėjo prie trijų šimtų. Miestelio žydų bendruomenė kartu su Varnių parapijiečiais kreipėsi į M. Valančių, prašydama gelbėti nuo skundikų⁴⁰¹. M. Valančius savo ruožtu parašė atitinkamą raštą generalgubernatoriui. Nežinia, ar M. Valančiaus įsikišimas padėjo, ar pats B. Kacas neapdairiai įkliuvo, bet varniškiams siaubą varęs skundikas galiausiai sulaukė pelnytos bausmės ir ištremtas į Mogiliavo guberniją⁴⁰². Tačiau seminarijos rektoriaus atveju jis jau buvo spėjęs padaryti savo juodą darbą.

Apklausiamas žandarų komandos viršininko, Andrius Skirmantas papasakojo matęs, kaip į jo brolio J. Skirmanto namus atėjo kažkokie du sukilėliai. Tvirtino negirdėjęs, apie ką buvo kalbėta, ir nežinąs jų pavardžių. Iš brolio tik girdėjęs, kad sekmadienį savais arkliais kažkur juos išvežęs⁴⁰³. Apie J. S. Dovydaitį A. Skirmantas net neužsiminė. Seminarijos rektoriaus iš pradžių neminėjo ir apklausiamas J. Skirmantas, į kurio namus ir atėję sukilėliai. Tik žandarui pagrasinus teismu, jeigu ką nors nusišėpė ar melagingai paliudijo, J. Skirmantas pasakė, kad sukilėlius į jo namus atlydėjo kunigas J. S. Dovydaitis ir tikriausiai Varnių miestelio bajoras Fortūnatas Gintila⁴⁰⁴. Tačiau per akistatą su brolio A. Skirmanto parodymais kategoriškai paneigė, kad sukilėlius į jo namus atlydėję kunigas J. S. Dovydaitis ir F. Gintila. Aiškino, kad neteisingai juos apkaltinęs, nes išsigandęs sukilėlių⁴⁰⁵.

⁴⁰⁰ Berelio Kaco 1863 m. birželio 18 d. parodymai, *LVIA*, f. 440, ap. 1, b. 228, l. 7.

⁴⁰¹ Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius...*, p. 487.

⁴⁰² Kazys Misius, Varniai per 1863–1864 m. sukilimą. Varniškių bylos, *Varniai, Žemaičių praeitis*, p. 157.

⁴⁰³ A. Skirmanto 1863 m. birželio 21 d. apklausos protokolas, *LVIA*, f. 440, ap. 1, b. 228, l. 8.

⁴⁰⁴ J. Skirmanto 1863 m. birželio 22 d. apklausos protokolas, *LVIA*, f. 440, ap. 1, b. 228, l. 11–13.

⁴⁰⁵ J. Skirmanto ir A. Skirmanto parodymų akistata 1863 m. birželio 24 d., *LVIA*, f. 440, ap. 1, b. 228, l. 17v–18.

Apklauso protokolų medžiaga perša prielaidą žandarų siekus, kad liudininkai tik patvirtintų jų versiją, kad į valstiečio J. Skirmanto sodybą sužeistą P. Bagdonavičių atvežė vienas iš kunigų Dovydaičių.

Pagal kitą versiją, J. S. Dovydaitis tapo seminarijos klieriko Fulgentijaus Liutostansko⁴⁰⁶ skundo auka. Mintį, kad klierikas F. Liutostanskis įskundęs rektorių, itin išpopuliarino Juozas Tumas-Vaižgantas, rėmėsis kanauninko P. Legecko, tuomečio Varnių seminaristo, 1924 m. rašytais atsiminimais apie J. S. Dovydaitį. Pasak P. Legecko, tuomet kalbėta, kad už vagystę rektoriaus iš seminarijos išvartas klierikas, jau turėjęs diakono šventimus, davęs žinią „maskoliams“, jog J. S. Dovydaitis pagelbėjęs sužeistam sukilėliui: pasamdęs vežėją ir išsiuntęs jį jo tėvynėn⁴⁰⁷. Atkreiptinas dėmesys, kad garbaus amžiaus kanauninkas, rašydamas apie daugiau nei prieš pusę amžiaus vykusius įvykius, skundu kaltinamo klieriko neįvardijo, užsimindamas tąkart sklandžius tokias kalbas. Tad ar klieriko F. Liutostansko vaidmuo Dovydaičių byloje nebuvo perdėm J. Tumo-Vaižganto sureikšmintas? Vaclovas Biržiška, tikriausiai sekdamas J. Tumo-Vaižgantu, irgi laikėsi nuomonės, kad F. Liutostanskis įskundęs J. S. Dovydaitį. Tyrinėtojas taip pat konstatavo, jog vietos žandariai buvo griežtai prieš J. S. Dovydaitį nusistatę, nes šis nesutikęs žandarams, norėjusiems veiksmingiau sekti gyventojus, paskolinti klierikų drabužių⁴⁰⁸. Nors V. Biržiška šios versijos neargumentavo, literatūroje ji įsitvirtino kaip vienas iš nekvestionuojamų teiginių. Antai pasak K. Misiaus, pikčiausiai slaptuose pranešimuose gubernatoriui seminarijos rektorių kaltinę būtent žandariai⁴⁰⁹.

Svarus argumentas, leidžiantis suabejoti F. Liutostanskiui priskiriamu vaidmeniu Dovydaičių byloje, yra Kauno gubernatoriaus raštas Kauno karo lauko teismo komisijai, informuojantis apie siunčiamą tyrimo bylą, sudarytą remiantis kunigo F. Liutostansko skundais apie kai kuriuos asmenis. Gubernatorius nurodo, kad patikrinus F. Liutostansko skundai nepasitvirtino, o nustačius, jog jis pats kaltinamas sakęs žmones į sukilimą kviečiantį pamokslą, jo byla pridėta

⁴⁰⁶ I. Šenavičienės sudarytame Žemaičių vyskupijos auklėtinių sąrašė nurodomas Liutostanskis Ipolitas Tomas, pažymint, kad Fulgencijus yra jo vienuolinis vardas, žr.: I. Šenavičienė, *Dvasininkija ir lietuviybė...*, p. 329. Žandarų apklausiamas neseniai įšventintas klierikas prisistatė esąs Liutostanskis Fulgentijus, Kazimiero sūnus, 27 metų, mokąs rusiškai, žr.: 1863 m. birželio 26 d. F. Liutostansko apklausos protokolas, *LVA*, f. 440, ap. 1, b. 228, l. 30.

⁴⁰⁷ P. Legecko 1924 m. vasario 27 d. laiškas J. Tumui-Vaižgantui, *VUB*, f. 1–f. 54, l. 107–111.

⁴⁰⁸ Vc. B-ka [Vaclovas Biržiška], [Dovydaitis] Juozapas Silvestras, *Lietuviškoji enciklopedija*, p. 1322–1325; Vaclovas Biržiška, Dovydaitis Juozapas Silvestras, *Aleksandrynas*, p. 337–346.

⁴⁰⁹ Kazys Misius, *Varniai per 1863–1864 m. sukilimą...*, p. 152.

prie rektoriaus J. S. Dovydaičio, kad būtų bendrai iširta ir nustatytas kaltumo laipsnis⁴¹⁰. Tad istoriografijoje funkcionuojantį teiginį, esą F. Liutostanskis įskundęs J. S. Dovydaitį, galima atmesti kaip nepagrįstą.

Pats J. S. Dovydaitis buvo linkęs manyti, jog jį įskundė vienas iš brolių Skirmantų. Pasak seminarijos rektoriaus, prieš trejus metus Vabalninko klebonas Jeronimas Kiprijonas Račkauskis paprašė jo perduoti Adomui [?] Skirmantui 300 rublių, ką jis padaręs. Po kelių mėnesių atėjęs nepažįstamasis prisistatęs Skirmanto broliu ir pareikalavęs pasiaiškinti, kodėl pinigai buvo atiduoti broliui, jo paties, turinčio pretenzijų į šią sumą, net nepakvietus. Pasiūlius kreiptis į brolių, Skirmantas, kurio vardo rektorius teigė nežinąs, išėjo grasindamas skūstis vyskupui. Tad, rektoriaus manymu, Skirmantas galėjęs iš pykčio jį ir įskusti⁴¹¹. Išlikę B. Kaco ir Mišelio Hanės liudijimai tardymo komisijai leistų manyti, jog Dovydaičiai, kaip valdžios atžvilgiu priešišškai nusistatę asmenys, į Rusijos administracijos pareigūnų akiratį pakliuvo būtent Berčiko gaujos dėka.

VYSKUPO SEKRETORIUI J. DOVYDAIČIUI INKRIMINUOTI KALTINIMAI IR BAUSMĖ

Rusijos administracijos pareigūnams tiriant, kaip P. Bagdonavičius atsidūrė J. Skirmanto sodyboje, kaltė pirmiausia krito Justinui Dovydaičiui. Juolab kad N. Muravjovas nesiliovė generalgubernatorių įtikinėti, kad Dovydaičiai buvę pagrindiniai sukilimo agitatoriai. Ir tąkart galiausiai pasiekė savo – vyskupo sekretorius buvo suimtas ir įkalintas Kauno kalėjime. Nors M. Valančiaus prašymu iš kalėjimo netrukus paleistas, nuo vyskupo sekretoriaus pareigų J. Dovydaitis buvo nušalintas⁴¹². Kauno gubernorius, akcentuodamas antivyriausybinę abiejų Dovydaičių veiklą, buvo įsitikinęs, kad geriausia išeitis būtų abu kunigus ištremti į atokias imperijos gubernijas. Galima tik spėlioti, kodėl generalgubernorius dėsė šį prašymą įvykdyti. Beveik metams praėjus nuo J. Dovydaičio nušalinimo iš vyskupo sekretoriaus pareigų, Kauno gubernorius dar kartą atkreipė Vilniaus generalgubernatoriaus dėmesį į kunigų Dovydaičių keliamą „pavojų“, priminė savo prašymą juos ištremti, atkreipė dėmesį, kad J. Dovydaitis iki šiol tebegyvena Kaune ir daro neigiamą poveikį vyskupui, dar kartą primygtinai prašė pašalinti buvusį vyskupo

⁴¹⁰ N. Muravjovo 1865 m. balandžio 25 d. raštas Kauno karo lauko teismo komisijai, *LVA*, f. 440, ap. 1, b. 228, l. 257.

⁴¹¹ J. S. Dovydaičio 1864 m. vasario 14 d. pasiaiškinimas, *LVA*, f. 440, ap. 1, b. 228, l. 56–57.

⁴¹² Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius...*, p. 603.

sekretorių iš vyskupijos⁴¹³. J. Dovyदैčiui buvo pritaikyta administracinė tremtis, perkeliant į Vilniaus vyskupiją. Nėra duomenų apie tuo metu vyskupo sekretoriaus pareigas ėjusio dvasininko baudžiamosios bylos sudarymą. Nors duomenys tokie bylai rinkti, jų, matyt, buvo per maža, kad būtų galima pateikti teismui. Vienareikšmio atsakymo, kodėl represijų pirmiausia imtasi prieš J. Dovyदैtį, nors jis laikytas tiktai seminarijos rektoriaus pagalbininku priešvyriausybinėje veikloje, nėra. Gali būti, kad planuota J. S. Dovyदैčiui pateikti daugiau kaltinimų, o gal tikėtasi rasti daugiau abiejų dvasininkų kaltės įrodymų.

SEMINARIJOS REKTORIUI J. S. DOVYDAIČIUI INKRIMINUOTI KALTINIMAI IR BAUSMĖ

Šiaulių ir Telšių apskričių kariuomenės vadų nurodymu krata seminarijos rektoriaus namuose 1864 m. vasario 15 d. atlikta vadovaujant Narvos pėstininkų pulko majorui Grigorjevui ir Šiaulių apskrities teismų tardytojo pareigas einančiam tituliniam patarėjui Krizanovskiui. J. S. Dovyदैčio akivaizdoje buvo nuodugnai apžiūrėtas visas jo butas. Pervertus knygas ir dokumentus, patikrinus skryniais ir spintas nieko įtartina nerasta⁴¹⁴. Kaip galima spręsti iš Kauno tardymo komisijos politiniams reikalams sudarytoje byloje esančių dokumentų, krata tąkart buvo atlikta ir kitų asmenų, kaltintų P. Bagdonavičiaus slėpimu J. Skirmanto sodyboje, namuose. Atrodo, komisija iš aukščiau minėtų asmenų buvo specialiai sudaryta šiam įvykiui ištirti. Be kratų, ji vykdė ne tik potencialių įtariamųjų apklausas, bet ir rinko informaciją iš tikrų ar tariamų įvykio liudininkų. Tyrimo metu komisija be kita ko gavo miestelio žydo M. Hanės liudijimą, esą jis matęs, kai pas J. S. Dovyदैtį lankėsi į sukilimą išėjęs kunigas Vladislovas Dembskis⁴¹⁵. Ta pati komisija, apklausdama seminarijoje vežėju dirbusį valstietį Tada Butkevičių, išgavo, jog savaitei praėjus po miestelį nusiaubusio gaisro, jis vežęs rektorių Karklėnų keliu, bet įvažiavus į mišką J. S. Dovyदैtis jį paleidęs ir pats nuėjęs toliau pėsčias⁴¹⁶. Tos pačios komisijos apklausiamas rektorius pasiaiškino, kad valstietį paleidęs ir miško keliuku pėsčias nuėjęs norėdamas sukalbėti brevijorių, be to, žinojęs, kad arkliai

⁴¹³ N. Muravjovo 1865 m. birželio 27 d. raštas Vilniaus generalgubernatoriui, *LVIA*, f. 378, PS, 1863, b. 564, l. 58–62.

⁴¹⁴ Kratos J. S. Dovyदैčio namuose 1864 m. vasario 15 d. aktas, *LVIA*, f. 440, ap. 1, b. 228, l. 48.

⁴¹⁵ Mišelio Hanės 1864 m. vasario 21 d. apklausos protokolas, *LVIA*, f. 440, ap. 1, b. 228, l. 62 v–63.

⁴¹⁶ T. Butkevičiaus 1864 m. vasario 25 d. apklausos protokolas, *LVIA*, f. 440, ap. 1, b. 228, l. 67; Kazys Misius, *Varniai per 1863–1864 m. sukilimą...*, p. 149.

tuo metu buvę reikalingi namuose. Pasak rektoriaus, sukalbėjęs maldas, išėjęs iš miško ir tolesnei kelionei nusisamdęs pakeliui dirbusį valstietį⁴¹⁷. Kaltinimus, esą buvo susitikęs su kunigu V. Dembskiu, seminarijos rektorius tąkart taip pat argumentuotai atmetė⁴¹⁸. Komisijai taip pat pateikė išsamų paaiškinimą apie birželio 14–15 d. nakties įvykius, iš kurio akivaizdu, kad nebuvo pasišalinęs iš seminarijos pastato, todėl negalėjęs vežti sužeisto sukilėlio, kuo yra kaltinamas⁴¹⁹. Rektoriaus žodžius raštu patvirtino komisijos užklaustas tą naktį seminarijoje buvusiems kareiviams vadovavęs poručikas Boriborovas⁴²⁰.

Nepaisant argumentuotų paaiškinimų ir Rusijos kariuomenės kariškių rektoriui palankių liudijimų, nei vienas iš Varniuose tuomet dirbusios komisijos kaltinimų J. S. Dovydaičiui nebuvo atmesti ir tapo pagrindu kaltinamajai bylai. J. S. Dovydaitis suimtas Varniuose 1865 m. pavasarį, nuosprendžio laukė Kauno kalėjime. Kauno karo lauko teismas pripažino seminarijos rektorių kaltu leidus kunigui V. Dembskiui pasakyti pamokslą Varnių bažnyčioje, taip pat kaltino tuo, jog leidęs jį vežusiam seminarijos vežėjui grįžti, turėjo progą susitikti su sukilėliais. Be to, dalyvavo Varšuvoje dvasininkų susirinkime ir iš ten galėjęs parsivežti sukilimo rengimo instrukciją⁴²¹.

Nors visus pateiktus kaltinimus J. S. Dovydaitis argumentuotai atmetė, byla buvo perduota Vilniaus karinės apygardos Laikinajam karo lauko auditoriatui, kuris savo ruožtu ėmėsi dar kartą tikrinti faktus. Tuo tikslu apie J. S. Dovydaičio viešėjimą Varšuvoje buvo užklausta Lenkijos Karalystės generalpolicmeisterio valdyba, kuri netruko pranešti, jog apskritai neturinti duomenų apie 1862 m. gruodį Varšuvoje vykusį dvasininkų susirinkimą. Nurodė, kad J. S. Dovydaitis Varšuvoje buvęs du kartus, būtent 1862 m. vasarą ir 1863 m. pradžioje, pranešė, jog žinoma apie Varšuvos arkivyskupo jam siūlytą vyskupo vietą Lenkijos Karalystėje, tačiau reziūmavo neturinti duomenų, kokių tikslu minėtas kunigas du kartus lankėsi Varšuvoje⁴²².

⁴¹⁷ J. S. Dovydaičio 1864 m. vasario 28 d. apklausos protokolas, *LVIA*, f. 440, ap.1, b. 228, l.67v–68; Kazys Misius, Varniai per 1863–1864 m. sukilimą..., p. 149.

⁴¹⁸ J. S. Dovydaičio ir jo tarno A. Bogušo akistata su Mišėliu Hane 1864 m. vasario 28 d., *LVIA*, f. 440, ap.1, b. 228, l. 69.

⁴¹⁹ J. S. Dovydaičio 1864 m. vasario 18 d. raštas komisijai, *LVIA*, f. 440, ap. 1, b. 228, l. 56–57.

⁴²⁰ Boriborovo 1864 m. gegužės 12 d. raštas, *LVIA*, f. 440, ap.1, b. 228, l. 104.

⁴²¹ Kauno gubernatoriaus 1865 m. gegužės 28 d. raštas Vilniaus karinės apygardos Laikinajam karo lauko auditoriatui, *LVIA*, f. 1248, ap. 2, b. 1720, l. 2–5.

⁴²² Lenkijos Karalystės generalpolicmeisterio valdybos 1865 m. birželio 5/17 d. raštas Vilniaus karinės apygardos Laikinojo karo lauko auditoriato pirmininkui, *LVIA*, f. 1248, b. 1720, l. 28–29; Kazys Misius, Varniai per 1863–1864 m. sukilimą..., p. 152–153.

J. S. Dovydaičio byloje vertas dėmesio tuomečio Seinų vyskupo K. I. Lubensko 1865 m. pabaigoje rašytas laiškas Vilniaus generalgubernatoriui K. fon Kaufmanui. K. I. Lubenski nurodė, kad į Varšuvą J. S. Dovydaitis atvykęs jo kviestas. Pasak K. I. Lubensko, 1862 m. pabaigoje būdamas Varšuvoje jis sužinojęs J. S. Dovydaitį viešint pas savo giminaitį J. Tamulevičių Alūkstoje ir pasikvietęs jį norėdamas aptarti jo perėjimo į Augustavo vyskupiją galimybes, nes tuomet jau žinojęs apie paskyrimą į šios vyskupijos vyskopus ir norėjęs turėti šalia žmogų, kuriuo galėtų beatodairiškai pasitikėti. J. S. Dovydaitį K. I. Lubenski matęs kaip artimą pagalbininką, juolab kad pats nemokėjęs lietuvių kalbos, kuria, kaip nurodė, kalbanti didžioji dalis jam patikėtos vyskupijos⁴²³. K. I. Lubenski tikino, kad J. S. Dovydaitis tuomet keletą dienų praleidęs jo draugijoje ir jokių ryšių neturėjęs su revoliucionieriais. O kadangi tuo metu kaip tik vyko metropolito Z. S. Felinsko sukviestų dvasininkų pasitarimas, J. S. Dovydaitis jame taip pat dalyvavęs. Seinų vyskupas tvirtino, kad pasitarimas tik sustiprinęs J. S. Dovydaičio lojalumą valdžiai⁴²⁴. Nors K. I. Lubensko laiške pateikta versija sutapo su Lenkijos Karalystės generalpoliceisterio valdybos pateiktu paaiškinimu, J. S. Dovydaičio bylą nagrinėjusių pareigūnų tai nedomino.

Nebuvo įrodyti ir kiti J. S. Dovydaičiui inkriminuojami kaltinimai. Tai nebuvo kliūtis nuosprendžiui išstremti vyskupijos seminarijos rektorių į Rusijos imperijos gubernijas. Į vyskupo M. Valančiaus rašytus prašymus aukščiausiems imperijos vietos valdžios valdininkams nebuvo atsižvelgta. Atmestas buvo ir paties J. S. Dovydaičio kreipimasis į Vilniaus generalgubernatorių, kai, sužinojęs nuosprendį, prašė leisti išvykti į Augustavo guberniją⁴²⁵. Pusantrų metų trukusio tardymo ir teismo proceso metu J. S. Dovydaitis argumentuotai atmetė visus kaltinimus. Bausmė skirta neįrodžius kaltės. Išsamesnė imperijos vietos valdininkų inspiruotų kaltinimų analizė įgalina teigti, kad aukštų Žemaičių vyskupijos dvasininkų, artimų vyskupo pagalbininkų, pašalinimo akcija buvo sumanyta siekiant susilpninti M. Valančiaus pozicijas vyskupijoje.

⁴²³ K. I. Lubensko 1865 m. gruodžio 3/15 d. laiškas Vilniaus generalgubernatoriui, *LVIA*, f. 1248, ap. 2, b. 1720, l. 41–42.

⁴²⁴ Ten pat.

⁴²⁵ J. S. Dovydaičio 1866 m. sausio 24 d. raštas Vilniaus generalgubernatoriui, *LVIA*, f. 1248, ap. 2, b. 1720, l. 45.

VII SKYRIUS

**Sukilimo metais veikusi imperijos
represinė sistema ir dvasininkija**

REPRESINIŲ STRUKTŪRŲ CHARAKTERISTIKA

Imperijos represinių struktūrų veikla Vilniaus generalgubernijos teritorijoje buvusių Vilniaus ir didžiosios dalies Žemaičių vyskupijose suintensyvėjo dar iki prasidedant ginkluotam sukilimui. 1862 m. pabaigoje imperatorius pasirašė įsaką dėl policijos veiklos tobulinimo ir patvirtino jos darbo taisykles⁴²⁶. Svarbus imperinės valdžios žingsnis represinių struktūrų stiprinimo linkme buvo 1862 m. vasarą karo ministro grafo Dmitrijaus Miliutino inicijuota imperijos kariuomenės reforma, po kurios atsirado kariniai administraciniai vienetai – karinės apygardos. Vilnius tapo vienos iš tokių apygardų (tuo pačiu metu buvo įkurtos Kijevo ir Varšuvos karinės apygardos) centru. Karinės apygardos vado, kuriam buvo pavaldūs visi apygardos kariuomenės daliniai bei karinės institucijos, pareigos pavestos tuomečiam Vilniaus, Kauno ir Gardino generalgubernatoriui V. Nazimovui⁴²⁷. Vilniaus karinei apygardai tuo metu priklausė Vilniaus, Kauno, Gardino, Vidžemės (Lifliandijos), Kuršo, Minsko, Mogiliavo ir Vitebsko gubernijos.

Tiesa, 1862 m. antroje pusėje karo padėtis, įvesta kai kuriose Vilniaus bei Gardino gubernijos apskrityse 1861 m. rudenį išplitus manifestacijų judėjimui⁴²⁸, pradėta palaipsniui atšaukti. Tačiau netrukus tapo aišku, kad sprendimas panaikinti karo padėtį perdėm ankstyvas, tad ir pusmečiui nepraėjus karo padėtis vėl atkurta. Lenkijos Karalystėje kilę neramumai lėmė, kad Vilniaus generalgubernatoriui 1863 m. sausio 14 d. imperatoriaus patvirtintu įsaku suteikti ypatingieji įgaliojimai ir teisė imtis priemonių, jo manymu, būtinų ramybei krašte užtikrinti⁴²⁹. Generalgubernatorius įpareigotas asmenis, sulaikytus su ginklu rankoje, kurie priešinosi imperijos karinėms pajėgoms ar puldinėjo taikius gyventojus, teisti pagal

⁴²⁶ 1862 m. gruodžio 25 d. imperatoriaus įsakas ir aukščiausiai patvirtintos taisyklės apie policijos struktūras miestuose ir gubernijų apskrityse, Nr. 39087, *PSZ*, t. 37, 1862 m.; internetinė prieiga: www.nlr.ru/e-res/law_r/search.php.

⁴²⁷ 1862 m. liepos 6 d. imperatoriaus įsakas ir aukščiausiai patvirtinti nuostatai apie kariuomenės pavaldumą, Nr. 38 452, *PSZ*, t. 37, 1862 m.; internetinė prieiga: www.nlr.ru/e-res/law_r/search.php.

⁴²⁸ Apie Lietuvos katalikų dvasininkiją 1863 m. sukilimo išvakarėse rašiusi I. Šenavičienė pastebi, kad karo padėtis Vilniaus generalgubernijoje buvo įvesta anksčiau nei Lenkijos Karalystėje, žr.: Ieva Šenavičienė, *Lietuvos katalikų dvasininkija 1863 metų sukilimo išvakarėse*, p. 200.

⁴²⁹ 1863 m. sausio 14 d. imperatoriaus įsakas Vilniaus generalgubernatoriui, Nr. 39161, *PSZ*, t. 38, d. 1, 1863 m.; internetinė prieiga: www.nlr.ru/e-res/law_r/search.php.

karo lauko teisę. Karo lauko teismų sprendimus, juos patvirtinus vietos kariniams gubernatoriams, o kur tokių nėra – toje teritorijoje esančios divizijos viršininkui, nurodyta vykdyti vietoje, kur padarytas nusikaltimas. Nusikaltimo laipsniui nustatyti nurodyta sudaryti specialias komisijas, kurios ir spręstų apie nusikalstamos veikos dydį. Labiau nusikalte asmenys turėjo būti iš karto perduodami karo lauko teismui ir teisiami pagal karo lauko įstatymus. Teisę tvirtinti komisijų sprendimus palikta generalgubernatoriui. Asmenys, kurių kaltė bus ne tokia didelė, turėjo būti baudžiami administracinėmis bandomis. Teisė jas nustatyti buvo palikta generalgubernatoriui. Taigi generalgubernatoriaus kompetencijai priklausė visos priemonės, kurias jis manys esant reikalingas, kad jam valdyti patikėtoje teritorijoje būtų užtikrinta ramybė ir saugumas. Generalgubernatorius savo ruožtu nedelsdamas imperijos armijos būrių, kurie galėjo susidurti ir susikauti su sukilėliais, vadams suteikė tokias pačias teises kaip ir kariniams gubernatoriams ir divizijų viršininkams, t. y. jiems buvo pavestas bausmės sukilėliams vykdymas⁴³⁰. Argumentuodamas, kad Lenkijos Karalystėje prasidėjus ginkluotam sukilimui, būriai „maištininkų“ buvo pastebėti ir imperijos pasienio teritorijoje, Vilniaus generalgubernatorius 1863 m. sausio 14 d. įsaku karo padėtį grąžino į keturias Gardino gubernijos apskritis – Gardino, Sokulkos, Bielsko ir Bresto⁴³¹. Sausio 22 d. *Kurjer Wileński* numeryje V. Nazimovas pranešė apie imperatoriaus įsaką karo gubernatoriams (o kur tokių nėra – gubernijose dislokuotų divizijų vadams) su ginklu rankose sulaikytus sukilėlius teisti pagal karo lauko teisę ir, remdamasis Valdančiojo Senato 1861 m. rugpjūčio 5 d. paskelbto aukščiausiai patvirtinto įsako⁴³² jam, kaip generalgubernatoriui, suteiktomis teisėmis, siekdamas užkirsti kelią bet kokiems mėginimams maištauti, pranešė apie karo padėties grąžinimą Trakų apskrityje⁴³³.

Esant karo padėčiai, drausti bet kokie didesni žmonių susibūrimai. Tiesa, bažnytines procesijas rengti leista, tačiau dvasininkai buvo įpareigoti apie jas iš anksto įspėti policiją. Generalgubernatoriaus skiriamas karo viršininkas turėjo plačius įgaliojimus ir privalėjo užkirsti kelią bet kokiai sau pavaldžios teritorijos gyventojų pasipriešinimo vyriausybei ar vietos valdžiai apraiškai⁴³⁴. 1863 m. sausio 17 d. karo

⁴³⁰ Vilniaus generalgubernatoriaus 1863 m. sausio 18/26 d. įsakymas Vilniaus karinės apygardos armijai, *AMMM*, d. 2, p. 18.

⁴³¹ Vilniaus generalgubernatoriaus 1863 m. sausio 14 d. įsakas, *AMMM*, d. 2, p. 3.

⁴³² Įsakas dėl karo padėties įvedimo bet kurioje vakarinių gubernijų vietovėje tvarkos, 1861 m. rugpjūčio 5 d. (paskelbtas rugpjūčio 9 d.), Nr. 37328, *PSZ*, t. 36, d. 2, 1861 m.; internetinė prieiga: www.nlr.ru/e-res/law_r/search.php.

⁴³³ *Kurjer Wileński*, 1863 m. sausio 22 d., Nr. 6.

⁴³⁴ Įsakas dėl karo padėties įvedimo bet kurioje vakarinių gubernijų vietovėje tvarkos, 1861 m.

padėtis atkurta Trakų apskrityje⁴³⁵, sausio 29 d. – Švenčionių⁴³⁶. Įsaką dėl karo padėties įvedimo visoje Vilniaus ir Gardino gubernijų teritorijoje generalgubernatorius, motyvuodamas „blogų kėslų turinčių žmonių būrių, siekiančių tikslą drumsti visuomenės ramybę jam valdyti patikėtame krašte“ atsiradimu, pasirašė vasario 4 d.⁴³⁷ Turint omenyje, kad Kauno gubernijoje, kaip ir Balstogės apskrityje, 1861 m. rugpjūtį įvesta karo padėtis nebuvo atšaukta,⁴³⁸ kovo mėnesį paskelbus ją Zarasų apskrityje⁴³⁹, karo padėtis praktiškai įsigaliojo visoje Vilniaus generalgubernijoje.

Vilniaus karinės apygardos štabas turėjo teisę nagrinėti dalyvavimu sukilime kaltintų asmenų bylas. Kurį laiką svarbiausios sukilėlių bylos, tarp jų ir dvasininkų, buvo nagrinėjamos prie Apygardos kariuomenės štabo Vilniuje veikusioje Karo lauko teismo komisijoje. Tardymo komisijos politiniams reikalams, netrukus tapusios svarbiu sukilimo metais funkcionavusios imperijos represinės sistemos elementu, pradėtos steigti 1863 m. pradžioje. Joms pavesta nagrinėti dalyvavimu sukilime ar jo rėmimu apkaltintų asmenų, tarp jų ir dvasininkų, bylas. Generalgubernatoriumi tapus M. Muravjovui, Tardymo komisijų tinklas toliau plėstas. Antai 1863 m. birželio pradžioje Vilniaus generalgubernijos teritorijoje dislokuotos 2-osios pėstininkų divizijos viršininkas, kuriam drauge su Vilniaus gubernatoriumi buvo pavesta Vilniaus gubernijoje steigti Tardymo komisijas politiniams reikalams, kreipėsi į Švenčionių karo viršininką, pranešdamas, kad tokią komisiją numatyta įkurti Švenčionyse, ir prašydamas paskirti armijos karininką jai vadovauti⁴⁴⁰. Pagal M. Muravjovo planus, Tardymo komisijos turėjo padėti apskričių karo viršininkams

rugpjūčio 5 d. (paskelbtas rugpjūčio 9 d.), Nr. 37328, *PSZ*, t. 36, d. 2, 1861 m.; internetinė prieiga: www.nlr.ru/e-res/law_r/search.php; pastebėtina, kad tuo pačiu 1861 m. rugpjūtį paskelbtu įsaku generalgubernatoriui, kaip turinčiam aukščiausią valdžią, suteikta teisė savarankiškai, be papildomo kreipimosi dėl leidimo į imperatorių, spręsti, kur ir kada jam pavaldžioje teritorijoje skelbti karo padėtį. Pagal šias taisykles, esant karo padėčiai, visi be išimties, apkaltinti išdavyste, maištu, akivaizdžiu nepaklusnumu karinei ir pasaulietinei valdžiai ar kitus skatinę šiuos nusikaltimus daryti, net jeigu nusikaltimas ir nebuvo įvykdytas, turi būti perduodami karo lauko teismui, kuris priima nuosprendį remdamasis baudžiamosios karo lauko teisės straipsniais. Taisyklės numatė, kad esant karo padėčiai, karo lauko teismui turi būti perduodami ne tik nusikaltę kariškiai ar policininkai, bet absoliučiai visi gyventojai. Už deramą karo padėties taisyklių laikymąsi buvo atsakingas generalgubernatorius.

⁴³⁵ Vilniaus generalgubernatoriaus 1863 m. sausio 17 d. įsakas, *AMMM*, d. 2, p. 14–15.

⁴³⁶ Vilniaus generalgubernatoriaus 1863 m. sausio 29 d. įsakas, *AMMM*, d. 2, p. 51.

⁴³⁷ *Kurjer Wileński*, 1863 m. vasario 5 d., Nr. 11.

⁴³⁸ Duomenys apie karo padėties įvedimą Vilniaus karinėje apygardoje, *RNB*, f. 629, b. 225, l. 1.

⁴³⁹ *Kurjer Wileński*, 1863 m. kovo 9 d., Nr. 25.

⁴⁴⁰ 2-osios pėstininkų divizijos štabo karininko 1863 m. birželio 5 d. raštas Švenčionių karo viršininkui, *LVIA*, f. 1265, ap. 1, b. 3, l. 3.

greičiau išaiškinti tiek į ginkluotą kovą įsitraukusius „politinius nusikaltėlius“, tiek ir sukilimo šalininkus. Periferijoje įsteigtoms Tardymo komisijoms buvo suteikta teisė pačioms spręsti apie įvykdyto nusikaltimo dydį, o į Vilniaus Tardymo komisiją nusikalte asmenys galėjo būti siunčiami tik ypatingais atvejais⁴⁴¹.

Prie Vilniaus karinės apygardos štabo 1863 m. spalį įsteigus Laikinąjį karo lauko auditoriatą, pastarasis tapo svarbiausia represijas prieš dalyvavimu sukilime kaltintus asmenis vykdžiusia institucija. Duomenis apie dalyvavimu sukilime įtariamus asmenis Auditoriatui buvo pavesta teikti Vilnius karinei apygardai priklausiusių gubernijų gubernatoriams, gubernijų apskričių bei miestų karo viršininkams ir karo dalinių vadams. Čia patekdavo ir kai kurie Tardymo komisijose tirti atvejai. Auditoriai, nagrinėdami bylas, rėmėsi Baudžiamojo karo kodekso⁴⁴² straipsniais. Kodekso 17-uju straipsniu numatytų bausmių skalė apėmė: 1) mirties bausmę sušaudant arba pakariant; 2) katorgą (terminuotą arba iki gyvenimo pabaigos); 3) neterminuotą apgyvendinimą; 4) ilgalaikį arba trumpalaikį apgyvendinimą; 5) apgyvendinimą vadinamosiose vidinėse imperijos gubernijose; 6) arešto rotą (tarnybą imperijos armijoje); 7) įkalinimą tvirtovėse; 8) įkalinimą kalėjimuose; 9) policijos priežiūrą; 10) piniginę baudą; 11) pašalinimą iš luomo; 12) turto sekvestravimą ir konfiskavimą⁴⁴³. Nuosprendžio parengimas buvo auditorių kompetencija, galutinį sprendimą dėl bausmės priimdavo generalgubernatorius.

Dalis sukilėlių bylų patekdavo į gubernijos apskričių teismus, veikusius kaip pirmosios instancijos teismai. Tik išsamesni imperinės teismų sistemos funkcionavimo sukilimo metais tyrimai galėtų padėti atsakyti į klausimą, kuo remiantis dalyvavimu sukilime kaltintų asmenų bylos būdavo perduodamos nagrinėti vienai ar kitai institucijai, tačiau turimi šaltinių duomenys leidžia teigti, kad aiškių kriterijų čia nebūta. Galutinis ir neginčijamas buvo tik generalgubernatoriaus, kaip aukščiausios vietos valdžios, sprendimas. Dvasininkų bylos nagrinėtos kaip ir pasauliečių, tad ir patekdavo tiek į apskrities teismus, tiek į Laikinąjį karo lauko auditoriatą.

⁴⁴¹ Vilniaus gubernatoriaus 1863 m. liepos 18 d. raštas Švenčionių karo viršininkui, *LVIA*, f. 1265, ap. 1, b. 3, l. 12.

⁴⁴² Pirmąkart Rusijos imperijos Baudžiamojo karo kodekso nuostatų sąvadas, sudarytas iš dviejų knygų, išleistas 1839 m. Kiekviena knyga sudaryta tarsi iš dviejų dalių, kurių vienoje – Baudžiamasis kodeksas taikos metu, kitoje – karo. Karo padėties laiku taikomų Baudžiamojo kodekso straipsnių pagrindą sudarė 1812 m. karo lauko nuostatai. Buvo išleistas tris kartus (2-asis – 1855 m., 3-iasis – 1859 m.). Pirmosios Sąvado knygos straipsniai galiojo iki 1868 m., t. y. iki išleidžiant Karo nuostatus apie bausmes, antrosios – iki 1867 m., t. y. iki išleidžiant Baudžiamąjį karo statutą.

⁴⁴³ Str. 17, О преступлениях и наказаниях, Устав военно-уголовный, кн. 1, *Свод военных постановлений*, ч. 5, СПб, 1859.

Taigi katalikų dvasininkijos, kaip visuomenės grupės, besivadovaujančios kanonų teise, nematyta reikalo išskirti. Turint omenyje, kad dar iki 1863 m. sukilimo Lietuvoje imperinė valdžia kišosi į kanonų teisės paragrafais reglamentuotas Bažnyčios veiklos sritis⁴⁴⁴, kanonų teisės normų akivaizdus ignoravimas vykstant sukilimui nėra netikėtas. Paskelbta karo padėtis išimties dvasininkijai nenumatė. Vilniaus generalgubernatorius iš karo viršininkų reikalavo kaltinamus dalyvavimu sukilime ar jo rėmimu nedelsiant perduoti karo lauko teismui ir teisti pagal karo lauko įstatymus⁴⁴⁵. Karo viršininkai paprastai uoliai vykdė šį nurodymą, neatmestina, kad kartais ir patys imdavosi iniciatyvos. Antai Ukmergės karo viršininkas dėl visų apskrityje besitęsiančių bruzdėjimų apkaltinęs katalikų dvasininkiją – nuo šv. Tėvo Pijaus ir jo kardinolų Romoje iki vargingos lietuvių bažnyčios zakristijono – pranešė įsakantis kunigams sustabdyti į kaimą ateinančius sukilėlius ir pastarieji tik per kunigo lavoną galintys įžengti į kaimą. O jis, karo viršininkas, nedeldamas pranešias apie tokį didvyrišką poelgį Vilniaus vyskupui ir popiežiui, kad toks kunigas nieko nelaukus būtų kanonizuotas. Už šio nurodymo nevykdymą parapijos kunigas būsiąs suimtas ir perduotas karo lauko teismui kaip remiantis sukilimą⁴⁴⁶. Ta aplinkybė, kad rašto nuorašai rasti tarp sukilėlių dokumentų, įgalina kelti klausimą, ar tai nėra falsifikatas, t. y. gal tai sukilėlių mėginimas diskredituoti imperijos valdžią? Kita vertus, turint omenyje, kad nurodymas išleistas tuo metu, kai Kauno gubernijoje sukilimas dar buvo labai intensyvus⁴⁴⁷, neatmestina Ukmergės apskrities karo viršininką turėjus ambicijų jį pritaikyti praktikoje. Turimi duomenys kol kas neleidžia daryti platesnių apibendrinimų, tačiau net jeigu paaiškėtų, kad tai falsifikatas, tenka pripažinti, jog rašto retorika vaizdžiai iliustruoja sukilimo metais vyravusią karingą imperijos vietos valdininkų nuostatą katalikų dvasininkijos atžvilgiu.

Vilniaus generalgubernatorius M. Muravjovas, skirdamas savo sūnų Nikolajų Kauno gubernatoriumi, pavedė jam ir Kauno Tardymo komisijos veiklos tikrinimą, įpareigodamas prižiūrėti šios komisijos nagrinėjamas bylas⁴⁴⁸. Karo viršininkai

⁴⁴⁴ Antai jau po 1831 m. sukilimo numalšinimo dvasininkai, sukilimo metais buvę imperinės valdžios pusėje, pasaulietinės valdžios nurodymu būdavo apdovanojami, perkeliami į aukštesnes pareigas etc. Plačiau žr.: Pranas Vaičekonis, *Katalikų dvasininkijos juridinė padėtis XIX a. Lietuvoje*, Vilnius, 1999, p. 42–55.

⁴⁴⁵ Vilniaus generalgubernatoriaus V. Nazimovo 1863 m. sausio 18/26 d. potvarkis, KAA, f. I–477, ap. 1, b. 5, l. 37 (spaudinys).

⁴⁴⁶ Ukmergės karo viršininko 1863 m. rugpjūčio 5 d. raštas ispravnikui, LNM, R-15810, l. 1–2.

⁴⁴⁷ Ona Maksimaitienė, *Lietuvos sukilėlių kovos 1863–1864 m.*, p. 201–228.

⁴⁴⁸ Vilniaus generalgubernatoriaus M. Muravjovo 1863 m. liepos 24 d. raštas Kauno Tardymo komisijai, KAA, f. I–50, ap. 3, b. 171, l. 81.

galėjo perduoti jas karo lauko teismui. Antai Latgalos (Infliantų) apskrities karo viršininkas 1864 m. liepos 22 d. pranešime generalgubernatoriui rašė perdavęs karo lauko teismui Zarasų apskrities bajorų Antano Gincevičiaus, Juozapo Losinskio ir kunigo A. Mackevičiaus bylas.⁴⁴⁹ Tardymo komisijos politiniams reikalams turėjo teisę skirti bausmę, bylos neperduodamos teismui. Kartais bylos iš Komisijos buvo perduodamos teismui. Vilniaus Tardymo komisija politiniams reikalams išsiaiškino ir nustatė, kad kunigas Kazimieras Birontas iš Švenčionių, apsirengęs liturginiais drabužiais, su kryžiumi rankose išėjo sutikti sukilėlių būrio. Komisijos manymu, kunigas, su pagarba sutikdamas sukilėlius, sulaužė ištikimybės priesaiką imperatoriui, todėl priimtas sprendimas, neperduodant bylos teismui, nubausti kunigą tremtimi, apgyvendinant Oloneco gubernijoje ir perduodant policijos priežiūrai⁴⁵⁰.

1863 m. kovo 31 d. imperatorius pasirašė įsaką, kuriuo prie sukilėlių prisijungusiems imperijos vakarinių gubernijų gyventojams, sugrįžusiems prie savo darbų iki gegužės 1 d., suteikiama malonė ir dovanojama jų kaltė, jeigu jie nėra padarę kitų nusikaltimų. Informuoti gyventojus buvo įpareigoti vietos karo viršininkai⁴⁵¹. Turimi šaltiniai leidžia teigti, kad tarp dvasininkų nebuvo atleistų nuo bausmės remiantis šiuo įsaku. Tačiau netrukus, gegužės 11 d., išleistos imperatoriaus patvirtintos taisyklės, pagal kurias sukilėliai pagal nusikaltimo pobūdį ir dydį suskirstyti į penkias kategorijas⁴⁵², taikytos ir dalyvavimu sukilime kaltintiems ir baustiems katalikų dvasininkams. Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų dvasininkija dažniausiai buvo priskiriama antrajai politinių nusikaltėlių kategorijai. Šiai kategorijai buvo priskiriami visi, sulaukytieji su ginklu rankose, kartais ir be jo, tačiau aktyviai dalyvavę „maište“ ar raginę jame dalyvauti pasiturintys žemvaldžiai, dvasinio luomo atstovai, gydytojai, mokytojai, valdininkai ir kt. Taip pat visi, kurie, nors ir neturėjo tiesioginės įtakos sukilimo veiksmams, jam pritarė⁴⁵³. Buvo numatyta, kad antrosios kategorijos nusikaltėlių bylas, prieš tai jų kaltę įvertinus tyrimo komisijoms, vietos karo

⁴⁴⁹ Generolo majoro Kovalevskio 1864 m. liepos 22 d. raštas Vilniaus generalgubernatoriui, *LVA*, f. 378, PS, 1864, b. 1066, l. 1.

⁴⁵⁰ Vilniaus Tardymo komisijos politiniams reikalams 1864 m. balandžio 24 d. raštas Vilniaus generalgubernatoriui, *LVA*, f. 378, PS, 1864, b. 836, l. 1–2.

⁴⁵¹ Nr. 39444, 1863 m. kovo 31 d. įsakas, *PSZ*, t. 38, d. 1, 1863 m.; internetinė prieiga: www.nlr.ru/e-res/law_r/search.php.

⁴⁵² Imperatoriaus patvirtintos 1863 m. gegužės 11 d. sukilimo dalyvių kategorijos ir bausmės dydis, *Сборник распоряжений графа Михаила Николаевича Муравьева по усмирению польского мятежа*, p. 210–217; taisyklės, nors ir patvirtintos į generalgubernatorius paskyrus M. Muravjovą (1863 m. gegužės 1 d.), pradėtos rengti generalgubernatoriaus pareigas dar einant V. Nazimovui. Ar M. Muravjovas prisidėjo jas rengiant – atviras klausimas.

⁴⁵³ Ten pat, p. 211.

viršininko nurodymu turi nagrinėti karo lauko teismai, kuriems suteikta teisė vadovautis sutrumpinta Baudžiamajame karo kodekse numatyta procedūra. Teisme taip pat neleidžiama dalyvauti pašaliniais stebėtojams, gynėjams bei prokurorams. Visus teismo sprendimus turėjo tvirtinti gubernatorius⁴⁵⁴. Taigi praktiškai tiek pats teismo procesas, tiek nuorodos į karo lauko įstatymų straipsnius tebuvo formalus dalykas. Lenkijos Karalystėje represinių struktūrų veiklos principai sukilimo metais buvo panašūs⁴⁵⁵, tačiau argumentuotai atsakyti apie jų panašumus ar skirtumus būtų galima tik atlikus išsamesnius tyrimus (turima fragmentiška medžiaga leidžia manyti, kad represinių sistemų lyginamasis tyrimas galėtų būti perspektyvus).

Generalgubernatoriaus pareigas pradėjęs eiti M. Muravjovas, kaip minėta, gegužės 24 d. išleido specialią instrukciją, kurioje vyskupijų hierarchai atskiru paragrafu įpareigoti visiems dvasininkams pranešti, kad už bet kokią paramą sukilimui – žodžiu ar veiksniu – ar skatinimą prisidėti prie sukilėlių paviešinant bažnyčioje ar kur nors kitur sukilėlių raštą nedelsiant bus suimami ir teisiami pagal karo lauko taisykles. Į jokių pasiteisinimus, esą buvę priversti tai daryti, nebus atsižvelgiama, nes altoriaus tarnai neturi paklusti grasinimams. Pabrėžiama, kad dvasininkų pareiga yra nuraminti bruzdėjimus, ne tik patiems būti ištikimiems, bet ir pasirūpinti, kad niekas ištikimybės priesaikos imperatoriui nesulaužytų⁴⁵⁶. Represinių institucijų nagrinėtose dvasininkų bylose dažnos nuorodos į šią instrukciją įgalina teigti sukilimo metais ją turėjus įstatymo galią.

PAGRINDINĖS DVASININKAMS TAIKYTOS BAUSMĖS

Mirties bausmė. Aukščiausia bausmė, nepriklausomai nuo asmens socialinės padėties, buvo gyvybės atėmimas sušaudant ar pakariant. Dalyvavimu sukilime kaltinamiems dvasininkams mirties bausmė pradėta taikyti V. Nazimovą Vilniaus generalgubernatoriaus poste pakeitus M. Muravjovui, jo iniciatyva ir nurodymu. Pirmosiomis aukomis tapo du Vilniaus vyskupijos kunigai: 26 m. Žaludko vikaras S. Išora ir į šeštą dešimtmetį įžengęs Voverio klebonas R. Zemackis (žr. Priedą Nr. 1). Abu jie kaltinti sukilimo Manifesto perskaitymu bažnyčioje, suimti ir nubausti V. Nazimovo valdymo metais. Pirmąja egzekucijos auka Vilniuje M. Muravjovo pasirinktas S. Išora buvo nubaustas keleriais metais tremties ir ištrėmimo

⁴⁵⁴ Ten pat, p. 213–215.

⁴⁵⁵ Maksymilian Stanulewicz, *Sądy i prawo w powstaniu styczniowym*, Poznań, 2010, p. 46–50.

⁴⁵⁶ Vilniaus generalgubernatoriaus 1863 m. gegužės 24 d. instrukcija, *Сборник распоряжений графа Михаила Николаевича Муравьева по усмирению польского мятежа*, p. 102–109.

dienos laukė įkalintas kalėjimu paversto buvusio Dominikonų vienuolyno Vilniuje požemiuose. Buvusiame Dominikonų vienuolyne be S. Išoros ir R. Zemackio tuo metu kalėjo dar keturi Vilniaus vyskupijos dvasininkai: karmelitų vienuolis Želėdžio administratorius Klemensas Miuleris, Alšėnų klebonas Ignotas Žaba, marijonų vienuolis Vosyliškių klebonas Anupras Sirvydas, Iščelnos klebonas Adomas Falkovskis⁴⁵⁷. Kokie buvo (jei buvo) nuosprendžio keitimo argumentai, pagaliau kokie veiksniai lėmė, kad pasirinkti būtent šie kunigai, – klausimai yra ir liks be atsako. Manifesto skaitymu kaltintas toli gražu ne vienas ir ne du dvasininkai (žr. Priedą Nr. 1–2). Akivaizdu, kad nusizengimo imperijos įstatymams pobūdis jokios reikšmės baudmės peržiūrėjimui ir pakeitimui griežtesne neturėjo. M. Muravjovas savo bičiuliui Aleksandrui Zelenojui, tuomečiam valstybės turtų ministrui, vos porai dienų praėjus po savo, kaip generalgubernatoriaus, oficialaus prisistatymo Vilniaus visuomenei, rašė, kad vienam kunigui nuosprendį jau pasirašęs ir artimiausiomis dienomis jis būsias sušaudytas, nes neatsirado žmogaus, kuris galėtų jį pakarti, o tokią bausmę nevykusiai įvykdyti būtų labai netinkama. Pasak M. Muravjovo, ateityje būsias priverstas pasirūpinti, kad tokiam reikalui budelis būtų atsiųstas iš Varšuvos⁴⁵⁸.

Ar apie nuosprendžio, pagal kurį S. Išora turėjo būti ištremtas, pakeitimą į mirties bausmę buvo pranešta vyskupui A. S. Krasinskiui, neaišku. Tačiau tuometis Vilniaus miesto dekanas A. Nemekša egzekucijos išvakarėse gavo nurodymą išklausti myriop pasmerkto kunigo išpažinties, ką ir padarė⁴⁵⁹. A. Nemekša lydėjo S. Išorą ir į egzekucijos vietą. Šio įvykio liudininku tapęs kunigas, aprašydamas konfratro mirtį, pastebėjo, kad kariškių apsuptas S. Išora buvo kaip visada linksmas, žingsniavo atsipalaidavęs, tarsi būtų išėjęs pasivaikščioti, tuo tarpu A. Nemekša ėjo greta išbalęs kaip lavonas, tad vargiai kas būtų atspėjęs, kuris iš jų yra vedamas mirti⁴⁶⁰.

Tiek istoriografija, tiek turimi pirminių šaltinių duomenys įgalina teigti, kad

⁴⁵⁷ Vilniuje kalintų asmenų sąrašas, 1863 m. gegužės 14 d., *RNB*, f. 629, b. 187.

⁴⁵⁸ M. Muravjovo 1863 m. gegužės 17 d. 6 val. ryte rašytas laiškas A. Zelenojui, *Голос минувшего*, 1913, т. 9, p. 252; M. Muravjovo korespondenciją su A. Zelenojumi ir kitais imperijos aukščiausiais valdininkais į lenkų k. išvertė ir publikavo H. Mościckis, žr.: Henryk Mościcki, *Pod berłem carów*, Warszawa, 1924; M. Dolbilovas nurodo, kad netrukus M. Muravjovas išsikvietė budelį iš Pskovo ir toliau tęsė kunigų egzekucijas, žr.: Михаил Долбилов, *Русский край, чужая вера...*, p. 250. Tyrėjo suponuojama prielaida, kad kiti M. Muravjovo mirties baudmei pasmerkti dvasininkai buvo pakarti, nėra pagrįsta (pakartas tik kunigas A. Mackevičius).

⁴⁵⁹ Władysław Czencz [...], *Pierwsza ofiara Murawiewa. Opowiadanie naoczego świadka, Przegląd Powszechny*, t. 45, Kraków, 1895, p. 368–377.

⁴⁶⁰ Ten pat.

pirmosiomis Lukiškių aikštėje Vilniuje gegužės pabaigoje įvykdytomis dvasininkų egzekucijomis siekta įbauginti visuomenę. M. Muravjovo žodžiais, mirties bausmės tuo metu įvykdyti buvo būtina „dėl pavyzdžio“. Generalgubernatorius gegužės pabaigoje rašė A. Zelenojui: „Vilniuje sušaudžiau du kunigus ir vieną dvarininką, Minske į sukilimą įsitraukusį vieną artilerijos karininką ir nurodžiau įvykdyti mirties bausmę vienam dvarininkui Kaune; tad kuriam laikui, manau, to turėtų pakakti; tačiau netrukus prireiks įvykdyti dar apie dešimt nuosprendžių. Pasižiūrėsiu, kokį poveikį padarys šitos bausmės, tačiau panašu, kad visus čia apėmė nusiminimas“⁴⁶¹. Peršasi prielaida, kad, M. Muravjovo žodžiais, tikrai „dėl pavyzdžio“, nepraėjus ir mėnesiui po pirmųjų egzekucijų Lukiškių aikštėje Vilniuje, birželio pradžioje Lydoje sušaudytas sukilimo Manifesto perskaitymu bažnyčioje kaltintas Iščelno klebonas A. Falkovskis (žr. Priedą Nr. 1). Ta aplinkybė, kad pirmųjų mirtinų egzekucijų aukomis tapo dvasininkai, nebuvo atsitiktinė. Visuose imperijos valdžios lygmenyse Katalikų Bažnyčia laikyta pagrindine „maišto“ organizatore, o katalikų dvasininkai pasaulietinės valdžios akyse buvo aktyviausi ginkluotos kovos dalyviai. M. Muravjovas, vos atvykęs į Vilnių, grąsinosi susidoroti su, jo manymu, sukilimui masiškai prijaučiančia dvasininkija⁴⁶². Darytina prielaida, kad pirmosios dvasininkų egzekucijos tebuvo praktinė imperijos valdžios sukilimo metais vartotos retorikos Bažnyčios atžvilgiu iliustracija. Kaltinimai 1863 m. antroje pusėje mirties bausme nubausitiems dvasininkams – A. Gargasui, A. Mackevičiui, I. Noreikai, T. Račkauskui – (žr. Priedą Nr. 2) buvo nepalyginamai svaresni.

Tremtis. Baudžiamojo karo kodekso straipsniai reglamentavo du tremties būdus: a) tremtį apgyvendinant (*ссылка на поселение*); b) tremtį katorgos darbams (*ссылка в каторжную работу*). Apgyvendinimas buvo ganėtinai dažnai taikyta bausmės forma. Ši bausmė paprastai būdavo skiriama iki gyvos galvos, nebent ištremtasis sulaukdavo imperatoriaus malonės. Žemaičių ir Vilniaus vyskupijų dvasininkai dažniausiai apgyvendinimui tremti į Viatkos, Archangelsko ir Oloneco gubernijas. Rusijos imperijos teisė numatė neterminuotą ir terminuotą katorgą. Ilgiausias terminuotos katorgos terminas – 25 metai, trumpiausias – nuo 4 iki 6 metų⁴⁶³. Turimi šaltiniai leidžia teigti, kad dalyvavimu sukilime kaltintiems dvasininkams buvo skiriama įvairios trukmės terminuotos katorgos bausmė – nuo 6 iki 12 metų. Kaip ir pasauliečių, į katorgą ištremtų dvasininkų vienas iš kasdienio

⁴⁶¹ M. Muravjovo 1863 m. gegužės 25 d. laiškas A. Zelenojui, *Голос минувшего*, p. 255.

⁴⁶² M. Muravjovo 1863 m. gegužės 17 d. 6 val. ryte rašytas laiškas A. Zelenojui, ten pat, p. 252.

⁴⁶³ Str. 553, Устав о ссыльных, *Свод законов Российской империи*, т. 14, СПб, 1857, p. 81–82.

gyvenimo „atributų“ buvo grandinės. Katorgos darbai į Usolės druskos kasyklas Irkuto gubernijoje nubaustas Anupras Jasevičius atsiminimuose rašo, kad atvykęs į tremties vietą gavo gana storą „lenciūgą“, kuriuo gerą arklį galėtum supančioti⁴⁶⁴. Pasak A. Jasevičiaus, tai buvusi komendanto „dovana“ susipažinimo proga, su kuria skirtis būtų nevalia ir „be kurios nieku su iuom nie buwa walna: pirmiausiej ant to akims pažwelgi ar turi iuos ant koie; prieszingaj iej pabari taj giaraj, tankiausiej sudina už taj ing klingie arba prisaki ant wisad užkaustit [...] pagal istatima tur but kožnas apkaustits aklinaj, diena i nakti iuos nesziot, be nuimima, i iej kas numirtu, iuose tur but pakavots“⁴⁶⁵. Tačiau komendantas tąkart pasitaikė žmoniškas ir griežtai nesilaikė įstatymo raidės – „tiktaj prisakie iuos isz namu iszejnant nesziot“⁴⁶⁶. A. Jasevičius ir jo likimo bičiuliai – Usolėje tuo metu buvo F. Stulginskis, buvęs Anykščių klebonas, ir Justinas Sesickis, buvęs Luokės parapijos vikaras – šiuo požiūriu buvo privileijuoti – grandinės užsidėdavo eidami į darbus ar komendantui pasirodžius. „Widuj nieszioiau, kad iszgirdum, iog atejna komendants ant abziureima, taj wienu gała užkabinau ant koies i kita i kita pu iuosta, i tajp wisur atligdawo, ar rejkieie iszeit ko ing siola, ar wajkszcziot ant darba. Jej susitikau su komendantu iszwidios iog žwiłga i barszka ant koiu neziurieie niekad kajp ira užkabinti. Buwa taj isz szales tikras pataikawims i palengwinimas“⁴⁶⁷. Tačiau tokių „palengvinimų“ sulaukdavo anaip tol ne kiekvienas katorga nubaustas dvasininkas.

Tremtis į arešto kuopas tam tikram laikui ar neterminuotai, kaip ir tremtis į atokias imperijos gubernijas, kvalifikuotos kaip atskiros bausmės formos⁴⁶⁸. Atskiru kodekso straipsniu numatyta, kad visų tikėjimų dvasininkams, taigi ir Romos Katalikų Bažnyčios dvasininkijai, kūno bausmės netaikomos⁴⁶⁹. Tačiau turint omenyje, kad kūno bausmės buvo panaikintos 1863 m. balandį⁴⁷⁰, išlyga apie jų netaikymą dvasininkijai sukilimo metais praktiškai tapo nebeaktuali. Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų dvasininkams netaikyta ir tarp kariškių populiari terminuotos ar neterminuotos tremties į arešto kuopas bausmė, nors tarp Lenkijos Karalystės vysku-

⁴⁶⁴ Anupras Jasevičius (Anupras Žemaitis), *Išginimas ir sugrižimas, Mūsų senovė*, t. 2, Nr. 1, Kaunas, 1937, p. 85–86.

⁴⁶⁵ Ten pat.

⁴⁶⁶ Ten pat, p. 86.

⁴⁶⁷ Ten pat, p. 92.

⁴⁶⁸ Str. 17, *О преступлениях и наказаниях, Устав военно-уголовный*, кн. 1, *Свод военных постановлений*, ч. 5.

⁴⁶⁹ Str. 18, ten pat.

⁴⁷⁰ 1863 m. balandžio 17 d. įsakas apie kai kuriuos baudžiamųjų bausmių sistemos pakeitimus, Nr. 39504, *PSZ*, t. 38, d. 1, 1863 m.; internetinė prieiga: www.nlr.ru/e-res/law_r/search.php.

pijų dalyvavimu sukilime kaltintų dvasininkų tokių būta⁴⁷¹. Neaišku, ar tai nebuvo išimtinis atvejis (E. Niebelskis nurodo 1 dvasininką), tad norint daryti platesnius apibendrinimus reikėtų išsamesnių tyrimų.

Gubernijų, kurios turėjo tapti tremties vieta dalyvavimu sukilime kaltintiems dvasininkams iš vadinamųjų imperijos vakarinių „pakraščių“, sąrašą 1863 m. gegužę gavęs Vilniaus generalgubernatoriaus pareigas pradėjęs eiti M. Muravjovas jau metų pabaigoje vidaus reikalų ministrui rašė, kad dauguma jų jau perpildytos tremtinių, laisvų vietų dar esą tikrai Voronežo, Nižnij Novgorodo ir Penzos gubernijose. Tuo tarpu Saratovo, Vidžemės ir Estijos (Estlandijos) gubernijos, kurios taip pat esančios tremtiniais apgyvendinti tinkamų vietovių sąrašė, generalgubernatoriaus manymu, visiškai nevykusiai parinktos, nes Saratovo gubernijoje esą gyvena daug katalikų, o Vidžemės ir Estijos gubernijos esančios perdėm arti imperijos vakarinių gubernijų, tad ištremtieji čia nesunkiai galės ir toliau kenkti vyriausybei⁴⁷². M. Muravjovas buvo susirūpinęs, kad tremties procesas nestrigtų, ir siūlė apgyvendinti tremtinius atokių imperijos gubernijų – Vologdos, Archangelsko, Tobolsko – vietovėse atskiromis kolonijomis, kurios, generalgubernatoriaus manymu, laikui bėgant prarastų priešišką imperijos valdžiai pobūdį be žalos vietos gyventojams⁴⁷³. Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų dvasininkai, tremti į tas pačias imperijos gubernijas kaip ir pasauliečiai. Remiantis šiuo metu turimais pirminių šaltinių duomenimis nurodomos gubernijos, į kurias teismo sprendimu ar administracine tvarka buvo ištremti Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų dvasininkai (žr. Priedus Nr. 1–2). Dažnas jų imperijos valdžios sprendimu jau tremtyje buvo kilnojamas iš vienos vietovės į kitą. Antai per dvidešimt dvasininkų iš Žemaičių vyskupijos, ištremtų į Rytų Sibirą, keletui metų buvo apgyvendinti Tunkoje, izoliuotoje katalikų dvasininkų tremtinių bendruomenėje⁴⁷⁴. Ištremtų Lietuvos katalikų dvasininkų likimai, kaip ir jų tremties geografija – atskiro tyrimo tema.

Turto sekvestras. Dėl dalyvavimo sukilime nubaustų dvasininkų, kaip ir pasauliečių, turėtam turtui taikytas sekvestras, t. y. atimta teisė disponuoti savo turtu ir naudotis iš jo gaunamomis pajamomis. Valdantysis Senatas išsiuntinėjo

⁴⁷¹ Eugeniusz Niebelski, *Duchowieństwo lubelskie...*, p. 267.

⁴⁷² M. Muravjovo 1863 m. gruodžio 3 d. laiškas vidaus reikalų ministrui, *Русская старина*, СПб., апрель 1883, p. 193–195.

⁴⁷³ Ten pat.

⁴⁷⁴ Plačiau žr.: Aldona Prašmantaitė, Žemaičių vyskupijos dvasininkai, 1863 m. sukilimo tremtiniai, Tunkos dvasininkų tremtinių bendruomenėje, *Bažnyčios istorijos studijos*, t. 5, Vilnius, 2012, p. 307–342.

gubernatoriams aukščiausios valdžios patvirtintas 16 punktų taisyklės dėl asmenų, susijusių su prasidėjusiu sukilimu, turto sekvestravimą. Pagal jas, už dalyvavimą riaušėse, prasidėjusiose kai kuriose vakarinių gubernijų dalyse, buvo numatyta tiek asmeninė, tiek turtinė atsakomybė. Deklaruojama, kad, siekiant užtikrinti ir riaušes įsitraukusių asmenų turtinę atsakomybę, aukščiausios vietos valdžios nurodymu sekvestruojamos jų turimos valdos. Numatyta, kad sekvestras apima ne tik visas imperijos teritorijoje esančias žemės valdas, bet ir visų rūšių kilnojamąjį ir nekilnojamąjį turtą bei kapitalą, įskaitant grynuosius pinigus. Sekvestruotas turtas turėjo būti perduodamas valstybės vietos turto Valdybai. Paskutiniu metu taisyklių punktu skelbiama, kad turtui uždėtas sekvestras galioja iki atskiro nurodymo, kuris bus išleistas riaušėms pasibaigus, tačiau imperijos aukščiausiai vietos valdžiai palikta teisė grąžinti sekvestruotą turtą, jeigu išaiškėtų, kad kaltinimai to turto savininkui buvo nepagrįsti⁴⁷⁵. Taigi turto sekvestravimo procedūra buvo atiduota ir vietos valdžios rankas. Neatmestina, kad turto sekvestras imperijos vietos valdžios valdininkų neretai vertintas kaip jo konfiskacijos procedūros pradžia – sekvestruoti daiktai buvo parduodami specialiai tam tikslui rengtuose aukcionuose, o gautos pajamos perduodamos gubernijos išdo rūmams.

Sekvestro procedūra paprastai buvo taikoma tremtimi ir atokias imperijos gubernijas katorgos darbams ar apgyvendinimu nubaustų (teismo sprendimu ar administracine tvarka) dvasininkų turtui, net jeigu jį sudarydavo tik asmeninio naudojimo daiktai. Antai Ariogalos kleboną Anuprą Jasevičių karo lauko teismui nubaudus aštuoneriais metais katorgos darbų, jo turtas buvo sekvestruotas, o galvijai, ūkio padargai ir namų apyvokos daiktai parduoti specialiai tam 1864 m. vasario 10 d. surengtame aukcione. Pastebėtina, kad norinčiųjų įsigyti klebonų daiktų nestigo – viskas parduota už didesnę kainą, nei buvo nustatyta. Tą dieną už Ariogalos klebono turėtą juodą kumelę, kurios pradinė kaina buvo 4 sidabro rubliai, ją nusipirkęs žydas Zosimas Zilis sumokėjo 10 sidabro rublių. Už vieną metų kiaulę, įkainotą 1 sidabro rubliu, 2-osios rotos kareivis Tichonovas sumokėjo 2 sidabro rublius. Už dvi avis, kurių kiekviena buvo įkainota po 1 sidabro rublį, valstietis Ignas Sivilka(?) sumokėjo 2 sidabro rublius 40 kapeikų. Ūkinį vežimą, įkainotą 5 sidabro rubliais, kunigas Adomas Rokickis nusipirko už 16 sidabro rublių. Iš viso tą dieną gauta ir Kauno išdo rūmams perduota 170 sidabro rublių 75 kapeikų⁴⁷⁶. Cituojamas

⁴⁷⁵ Turto sekvestravimo taisyklės, imperatoriaus patvirtintos 1863 m. kovo 15 d., Nr. 39377, *PSZ*, t. 38, d. 1, 1863 m.; internetinė prieiga: www.nlr.ru/e-res/law.

⁴⁷⁶ Ypatingųjų pavedimų valdininko prie Voronežo išdo rūmų 1864 m. vasario 18 d. raštas Kauno išdo rūmams, *KAA*, f. 525, ap. 23, b. 1098, l. 1–4.

sąrašas vaizdžiai iliustruoja aukcione dalyvavus įvairių to meto visuomenės grupių, neišskiriant ir dvasininkų, atstovus. Turimi pirminių šaltinių duomenys leidžia teigti, kad šiuo požiūriu pastarasis aukcionas nebuvo išskirtinis. Ar tai reikštų, kad nei konfratrai, nei parapijiečiai dalyvavimo imperijos valdžios surengtose kunigo turėtų turtų „dalybose“ nelaikė smerktinu dalyku? Ar veikiau rodo išskirtinį dalyvių lojalumą imperijos valdžiai? Tai kol kas atviri klausimai, į kuriuos atsakyti leistų išsamesni tyrimai. Pasitaikydavo, kad sekvestro objektu tapdavo ir aukcione pardavinėti dvasininko asmeniniai daiktai. Taip į aukcioną pateko 1863 m. rugpjūčio 2 d. myriop sušaudant nubausto kunigo I. Noreikos asmeniniai daiktai. Įkainotų daiktų aukcionas surengtas 1863 m. gruodžio 28 d., taigi praėjus kone pusmečiui po kunigo mirties. Tarp parduoti išstatytų daiktų buvo senas odinis lagaminas, dvi kepurės (viena žieminė, kita vasarinė), dvi poros senų batų, trys nosinės, keturios poros kojinių ir kt. – iš viso pateiktas 19 asmeninių daiktų sąrašas. Paskutiniu metu numeriu įrašyta 18 vienetų knygų. Už pastarąsias, įkainotas 50 kapeikų, varžytinėse gauta 1 sidabro rublis 18 kapeikų. Visi sušaudyto kunigo I. Noreikos asmeniniai daiktai taip pat parduoti – iš viso gauta 16 sidabro rublių 27 kapeikos. Tokia suma papildė Kauno gubernijos įždo rūmų kasą⁴⁷⁷.

Generalgubernatorius kartais pasinaudodavo jam suteikta teise sekvestrą panaikinti. Tokie atvejai nebuvo ypač dažni, bet ir ne pavieniai. Cituotosios imperatoriaus patvirtintos turto sekvestravimo taisyklės numatė, kad aukščiausia vietos valdžia gali panaikinti sekvestrą, jei paaiškėja, kad kaltinimai nepagrįsti. Taigi išeitų, kad panaikinus sekvestrą bausmė taip pat turėtų būti atšaukiama. Šaltinių duomenys leidžia teigti, kad dalyvavimu sukilime kaltintiems dvasininkams sekvestro atšaukimas tremties bausmės nepanaikindavo.

Pašalinimas iš dvasininkų. Amžininkai yra atkreipę dėmesį, kad prieš įvykdant mirties bausmę, S. Išora nebuvo pašalintas iš dvasininkų luomo. Kaip viena pagrindinių priežasčių nurodoma, kad nebuvo aišku, kokią poziciją šiuo klausimu užims Bažnyčios hierarchai – esą nebuvo jokios garantijos, kad nebus susidurta su pasipriešinimu. Be to, imperijos vietos valdininkų manymu, pašalinimas iš dvasininkų yra itin teatrališka apeiga, galinti iššaukti masių gailėstį ir bereikalingus bruzdėjimus⁴⁷⁸. Istoriografijoje kunigų S. Išoros ir R. Zemackio nepašalinimas iš dvasininkų luomo prieš mirties bausmės įvykdymą priskiriamas prie išskirtinių

⁴⁷⁷ Ypatingųjų pavedimų valdininko 1863 m. vasario 18 d. raštas Kauno valstybės turtų valdybai su pridėtu aukcione parduotų daiktų sąrašu, KAA, f. I–62, ap. 1, b. 1422.

⁴⁷⁸ *Воспоминания П. А. Черевина 1863–1865*, Кострома, 1920, p. 18.

šių egzekucijų bruožų⁴⁷⁹. Pastebėtina, kad pašalinimo iš dvasininkų luomo sukilimo metais klausimas iki šiol nebuvo išsamiau nagrinėtas. Neaišku, ar pašalintas buvo birželio pradžioje Lydoje sušaudytas A. Falkovskis (žr. Priedą Nr. 1). Turint omenyje, kad M. Muravjovo iniciatyva dalis tremties bausme nubaustų Vilniaus ir Žemaičių dvasininkų prieš ištremiant buvo pašalinti iš dvasininkų luomo, tiek ir tą aplinkybę, kad generalgubernatorius skrupulingai sekė, jog hierarchai ne tik vykdytų nurodymą dėl pašalinimo, bet ir nedrįstų pašalintųjų vėliau vėl tituluoti kunigais, cituotasis teiginys apie galimą hierarchų pasipriešinimą kelia abejonių. Imperijos valdžia pirmenybę neretai pabrėžtinai teikė ne kanonų, bet imperijos teisės normoms, tad neatmestina, kad mirties bausmės įvykdymas kunigui nepašalinus jo iš dvasininkų luomo buvo deklaratyvus tokios nuostatos pademonstravimas.

Pašalinimas iš luomo dažnai taikytas tremties bausme už dalyvavimą sukilime nubaustiems dvasininkams. Tačiau anaipol ne visiems. Kuo remdamasi imperijos valdžia ištremiamus dvasininkus suskirstė į tuos, kurie turi būti šalinami iš luomo, ir tuos, kuriuos reikėtų palikti, klausimas atviras. Pagal kanonų teisę, katalikų dvasininko pašalinimas yra vyskupijos Dvasinio teismo, kurio funkcijas XIX a. atliko vyskupijų konsistorijos, kompetencija⁴⁸⁰. Tačiau sukilimo metais tuo „rūpinosi“ imperijos vietos valdžios represinės struktūros. Tais atvejais, kai dalyvavimu įtariamo dvasininko byla nepakliūdavo į teismines institucijas, sprendimą dėl pašalinimo galėjo priimti generalgubernatorius. Apie priimtą sprendimą kiekvienu atveju būdavo informuojama diecezinė valdžia ir nurodama atlikti pašalinimo procedūrą pagal kanonus. Vyskupijos konsistorija savo posėdyje tvirtindavo pasaulietinės valdžios sprendimą pašalinti į valdžios nemalonę pakliuvusį dvasininką ir įsipareigodavo apie tai pranešti Kitatikių dvasinių reikalų departamentui Sankt Peterburge. Nežinoma, kad imperijos valdžios nurodymus dėl dvasininkų pašalinimo vyskupijų hierarchai būtų užprotestavę, tačiau nei vienas iš jų nėra suspendavęs dvasininko dėl dalyvavimo sukilime. Duomenų apie tai, kad sukilime dalyvavusiems ar dalyvavimu įtariamiesiems dvasininkams Vilniaus ar Žemaičių vyskupijos konsistorija būtų inicijavusi pašalinimo iš luomo procedūrą, taip pat nėra. Atlikta šiuo klausimu turimų pirminių šaltinių analizė leidžia teigti imperijos vietos valdžią skrupulingai sekus, kad kiekvienu atveju sprendimas apie pašalinimą būtų galiojantis ir pagal kanonų teisę. Ta aplinkybė, kad tokios nuostatos sukilimo metais imperijos valdžia laikėsi tikrai vadinamų vakarinių imperijos gubernijų katalikų dvasininkų atžvilgiu, perša

⁴⁷⁹ Анна А. Комзолова, *Политика самодержавия в Северо-Западном крае в эпоху великих реформ*, Москва, 2005, p. 70

⁴⁸⁰ Vyskupijos konsistorija – dabartinės vyskupijos kurijos atitikmuo.

prielaidą dvasininkų pašalinimą iš luomo buvus vietos imperijos valdžios iniciatyva. Tiesa, M. Muravjovas neabejojo, kad tai galėtų būti taikoma ir Lenkijos Karalystėje. Šiuo požiūriu iškalbingas M. Muravjovo kreipimasis į Lenkijos Karalystės vietininką kunigaikštį Konstantiną, kuriuo pranešė, kad susidūrimo su sukilėliais metu Suražo apylinkėse suimtas dvasininkas iš Augustavo gubernijos buvo kalinamas Vilniaus citadelėje ir karo lauko teismo nubaustas tremtimi bei pašalinimu iš dvasininkų, ir prašė tarpininkauti sprendimą apie pašalinimą patvirtinant pagal bažnytinius kanonus. Vilniaus generalgubernatoriui teko nusivilti. Kunigaikštis Konstantinas atsakydamas rašė ne tik nematęs tam jokios būtinybės, bet ir atkreipė dėmesį, kad mėginimas pašalinimą įteisinti pagal kanonų teisę gali turėti neprognozuojamų pasekmių. Lenkijos Karalystės vietininko manymu, kadangi dvasininko pašalinimo klausimas pagal bažnytinę teisę turi būti nagrinėjamas dvasinės vyresnybės, ją reikėtų supažindinti su pasaulietinio teismo sprendimu, o tai neabejotinai sukeltų protestus, atsisakymą paklusti. Aiškino, kad matydamas dvasininkų priešiškomą imperijos valdžiai, yra linkęs vengti bereikalingų susidūrimų, nes Katalikų Bažnyčia tik to ir laukia, kad galėtų paskelbti dvasininkus kankiniais, vildamasi taip ne tik sukelti sumaištį savo tėvynėje, bet ir atkreipti Vakarų Europos dėmesį. Būdamas įsitikinęs, kad dabartinėmis sąlygomis reikalauti iš vyskupijos hierarchų pašalinti dalyvavimu sukilime kaltintus dvasininkus iš kunigystės būtų perdėm neapdairus ir neprotingas žingsnis, siūlė M. Muravjovui svarstyti galimybę pašalinti dalyvavimu sukilime kaltinamą ir nubaustą dvasininką iš kunigystės pagal kanonų teisės reikalavimus vėliau, kai padėtis stabilizuosis⁴⁸¹. Taigi pagal kanonų teisę dvasininkų pašalinimas iš kunigystės taikytas tiktai Žemaičių ir Vilniaus vyskupijų dvasininkams. Tokiu būdu siekta ne tik pademonstruoti imperijos pasaulietinių įstatymų viršenybę prieš bažnytinius, bet visų pirma parodyti, kad Katalikų Bažnyčia imperijoje gali būti sėkmingai taikomas Ortodoksų Bažnyčios valdymo modelis.

Rusijos imperijos valdžia, baudama dvasininkus dar iki prasidedant ginkluotoms kovoms 1863 m. pradžioje, nematė reikalo paisyti Kanonų teisės, pagal kurią dvasininkų, kaip priklausančių bažnytinės jurisdikcijos kompetencijai, bylos pirmiausia turėjo būti nagrinėjamos vyskupijos Dvasiniame teisme. Tai tik patvirtina teiginį, kad tiek į Katalikų Bažnyčios hierarchus, tiek į diecezinius dvasininkus ir vienuolius imperijos valdžia žiūrėjo kaip į imperatoriaus valdinius.

⁴⁸¹ Kunigaikščio Konstantino 1863 m. birželio 25/liepos 7 d. raštas Vilniaus generalgubernatoriui, *RNB*, f. 629, b. 215, l. 2v–4v; rašto vertimą į lenkų k. žr.: Paweł Kubicki, *Bojownicy kapłani...*, d. 2, t. 3, p. 275–278.

Administracinės nuobaudos. Viena iš dažniausiai dvasininkams sukilimo metais taikytų nuobaudų buvo pažeminimas pareigose, paprastai sieta su perdavimu bažnytinės vyresnybės ar – imperijos vietos valdžios nuomone – patikimo kunigo globai, neretai perkeliant į kitą parapiją. Ryšiais su sukilėliais kaltintas Valkininkų klebonas Pranciškus Vaicekauskas (žr. Priedą Nr. 1), kurio bylą 1863 m. pabaigoje Trakų karo viršininkas perdavė Vilniaus tardymo komisijai, pastarosios sprendimu iš arešto buvo paleistas. Nors Valkininkai tuomet priklausė Vilniaus vyskupijai, komisija nusprendė per vyskupą M. Valančių įsakyti klebonui ateityje nesikišti į politinius reikalus ir nurodė perkelti į kitą parapiją⁴⁸². Ar M. Valančius buvo pasirinktas dėl įtakos, kurią imperijos vietos valdininkai vienareikšmiškai pripažino, ar dėl to, kad Vilniaus vyskupija tuo metu vyskupo neturėjo, galima tik spėlioti. Išsamesnių tyrimų reiktų ir norint argumentuotai atsakyti į klausimą, kaip dažnai pasaulietinė valdžia Žemaičių vyskupą pasitelkdavo „tvarkydama“ Vilniaus vyskupijos reikalus. Pasitaikydavo, kad perkėlimu į kitą parapiją ar vyskupiją kunigas baustas jau ginkluotai kovai pasibaigus. Antai Telšių bažnyčios klebonas Joakimas Moncevičius sukilimo pradžioje buvo kalinamas Daugpilio tvirtovėje ir generalgubernatoriaus nurodymu paleistas (žr. Priedą Nr. 2), kas leistų manyti, kad kaltė (jeigu ji buvo) dovanota, tačiau tai neapsaugojo kunigo nuo dar vienos bausmės – 1865 m. vasario pabaigoje Vilniaus generalgubernatoriaus sprendimu J. Moncevičius nurodyta iškelti į vieną iš Gardino gubernijos parapijų⁴⁸³. Nurodymas įvykdytas nedelsiant – kovo pradžioje Telšių klebonas su žandaro palyda išvyko iš Žemaičių vyskupijos ir buvo perduotas Gardino gubernatoriui. Kelionės išlaidas turėjo apsimokėti pats⁴⁸⁴. J. Moncevičius buvo perduotas ne dvasinės vyresnybės, bet policijos priežiūrai (žr. Priedus Nr. 2). Pastaroji bausmė neretai taikyta ir dvasininkams, kurie būdavo paliekami toje pačioje parapijoje (žr. Priedus Nr.1–2). Nėra žinoma, kad Bažnyčios hierarchai būtų kvestionavę imperijos valdžios nurodymą dėl kunigų iškėlimo į kitą parapiją ar vyskupiją.

Dar viena ganėtinai dažna tiek Vilniaus, tiek Žemaičių vyskupijos dvasininkams taikyta administracinė nuobauda – piniginė bauda. Jos dydis svyrudavo nuo 100 iki 500 sidabro rublių (žr. Priedus Nr. 1–2). Neretai piniginė bauda būdavo tik

⁴⁸² Vilniaus tardymo komisijos 1863 m. [?] gruodžio 28 d. raportas generalgubernatoriui, LVIA, f. 438, ap. 1, b. 734, l. 3–4.

⁴⁸³ Vilniaus generalgubernatoriaus 1865 m. vasario 24 d. raštas Kauno gubernatoriui, KAA, f. I–50, ap. 3, b. 653, l. 1.

⁴⁸⁴ Telšių miesto ir apskrities karo viršininko 1865 m. kovo 10 d. raštas Kauno gubernatoriui, KAA, f. I–50, ap. 3, b. 653, l. 4.

savotiškas „priedas“ prie kitos bausmės, tačiau vienu kitu atveju apsiribota tokia bausme. Paprastai būdavo nurodoma, kad bauda skiriama nukentėjusių nuo sukilimo labui. Antai Plungės vikaras Apolinaras Kulakauskas Laikinojo karo lauko auditoriato sprendimu nubaustas perkėlimu į kitą parapiją ir 100 sidabro rublių bauda „šeimų, nukentėjusių nuo sukilimo, labui“⁴⁸⁵. Neatmestina, kad tai greičiausiai viena iš imperijos vietos valdžios naudotų deklaratyvių retorikos priemonių, tačiau reikėtų atskiro tyrimo, norint argumentuotai atsakyti į klausimą, kur tie dvasininkų baudų pinigai patekdavo. Politiniu nepatikimumu sukilimo metais įtarti ir perkėlimu į kitą parapiją ar pinigine bauda nubausti dvasininkai įtariamaisiais paprastai likdavo visam laikui. Pasaulietinė valdžia neretai inicijuodavo vieno ar kito kunigo perkėlimą į kitą vietą ir žemesnes pareigas. Paprastai tai būdavo generalgubernatoriaus nurodymas, kurį tiek Vilniaus vyskupijos hierarchai, tiek Žemaičių vyskupas nekvestionuodami vykdavo.

Pagrindinių dvasininkijai imperijos valdžios taikytų bausmių apžvalga įgalina teigti, kad bausmių spektras, sukilimo metais taikytas Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų dvasininkams, buvo kur kas platesnis – ypač turint omenyje, kad taikytos ir administracinės nuobaudos – nei iki šiol istoriografijoje nurodoma⁴⁸⁶. Pastebėtina, kad tik retais atvejais bausmę galima vertinti kaip adekvačią inkriminuotai veikai. (žr. Priedus Nr. 1–2).

BAŽNYČIOS HIERARCHAI IR DALYVAVIMU SUKILIME KALTINTI DVASININKAI

Tiek Vilniaus, tiek Žemaičių vyskupijų vyskupai apie jiems pavaldžius dvasininkus, imperijos valdžios kaltinamus įsitraukimu į sukilimą, paprastai sužinodavo anksčiau, nei būdavo oficialiai informuojami imperijos valdininkų. Apie bažnyčiose iš sakyklų perskaitytą sukilimo Manifestą ar sukilėlių priesaiką priėmusius ir kapelionais į sukilėlių būrį išėjusius paprastai pranešdavo dekanas ar kitas parapijos kunigas. Jeigu tai būdavo tik Manifesto perskaitymas, ypač pirmaisiais ginkluotos kovos mėnesiais, pats „kaltininkas“ dažnai suskubdavo parašyti ganytojui. Nema-

⁴⁸⁵ Laikinojo karo lauko auditoriato 1864 m. rugsėjo 17 d. išvada, KAA, f. I–50, ap. 3, b. 590, l. 15–16.

⁴⁸⁶ Antai T. Krahelis, sekdamas P. Kubickiu, nurodo, kad katalikų dvasininkai bausti: katorga, tremtimi apgyvendinant atokiose Rusijos imperijos gubernijose, daugiausia Sibire, teisių atėmimu, įskaitant ir pašalinimą iš dvasininkų, turto konfiskavimu, kalėjimu ir piniginėmis bandomis, žr.: Tadeusz Krahel, Represje carskie wobec duchowieństwa diecezji wileńskiej w latach 1863–1865, *LKMA Metraštis*, t. 20, Vilnius, 2002, p. 121.

žai tokių raštų yra parašę Žemaičių vyskupijos dvasininkai. M. Valančius visada tokiam kunigui nurodydavo nenusišalinti nuo jam patikėtos parapijos sielovadinės tarnystės. Antai gavęs iš Kruopių klebono Jono Leonavičiaus laišką, kad buvęs sukilėlių priverstas per pamaldas iš sakyklos perskaityti Manifestą, atsakydamas griežtai nurodė nepasitraukti nuo Bažnyčios, likti jam patikėtoje parapijoje ir toliau rūpintis parapijiečių sielovada⁴⁸⁷. Peršasi prielaida, kad Žemaičių ganytojas, tokiu būdu drausmindamas kunigus, buvo suinteresuotas išsaugoti esamą vyskupijos bažnytinės administracijos tinklą, užkirsti kelią religinio gyvenimo pakrikimui, ko buvo galima laukti iš parapijos pasitraukus jos kunigui. Juolab kad atvejai, kai Manifestą perskaitęs kunigas po pamaldų dingdavo, nebuvo reti. Dažniausiai, kaip minėta, pasitraukdavo pas sukilėlius, tačiau pasitaikydavo ir tokių, kurių buvimo vietos nepavykdavo išsiaiškinti ir imperijos vietos valdininkams. Kiek iš jų žuvo, emigravo ar gyveno, veikiausiai svetur, svetima pavarde – atviras klausimas.

Pabrėžtina, kad nei A. S. Krasinskis, nei M. Valančius sau pavaldžių kunigų nei už Manifesto perskaitymą, nei už priesaikos priėmimą, kapelionystę ar paramą sukilėliams nebaudė. Dvasinės sankcijos netaikytos ir dvasininkams, paėmusiems į rankas ginklą. Atvirkščiai – ne vienas, imperijos valdžios kaltintas dėl dalyvavimo sukilime, gresiančios bausmės akivaizdoje yra sulaukęs savo ganytojo užtarimo ir realios pagalbos. Šiuo požiūriu išsiskiria Žemaičių vyskupo laikysena. M. Valančius, kaip minėta, nuo pat pirmųjų represijų prieš vyskupijos dvasininkus ėmėsi aktyviai juos ginti. Turimų pirminių šaltinių duomenys įgalina teigti, kad Žemaičių ganytojas manė esant tikslinga ieškoti galimybių užtarti kiekvieną į valdžios nemalonę pakliuvusį kunigą. Antai iš Kaltinėnų klebono Lauryno Novickio gavęs laišką, kad kunigas Juozapas Urbanavičius, vienas iš jo vikarų, suimtas ir laikomas areštinėje kaip įkaitas, kol bus sugautas kitas Kaltinėnų vikaras, kunigas Petras Gedgaudas, o jis, klebonas, esąs pasiligojęs ir negalįs deramai aptarnauti parapijiečių, vyskupas tą pačią dieną raštu kreipėsi į M. Muravjovą⁴⁸⁸. Žemaičių ganytojas nevengė tiesiogiai kreiptis ir į kalėjimų, kuriuose buvo įkalinti jo vyskupijos kunigai, viršininkus, taip tarsi parodydamas, kad vertina juos kaip svarbius imperijos valdininkus, nors, be abejo, gerai žinojo daugiau negu ribotas jų galimybes priimti sprendimą. Vyskupo prašymuose nestinga konkrečių, tik tam atvejui būdingų detalių, kas liudija M. Va-

⁴⁸⁷ Kruopių klebono J. Leonavičiaus 1863 m. balandžio 2 d. laiškas vyskupui, *LVIA*, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 22; M. Valančiaus 1863 m. balandžio 14 d. atsakymas (juodraštis), ten pat, l. 22v.

⁴⁸⁸ Kaltinėnų klebono L. Novickio 1863 m. liepos 15 d. laiškas vyskupui; M. Valančiaus 1863 m. liepos 15 d. raštas M. Muravjovui, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 342–343.

lančių savo vyskupijos kunigus gerai pažinojus. Rašydamas Daugpilio tvirtovės komendantui dėl kalinamo Drūkšių klebono Antano Ligeikos, vyskupas prašė į penktą dešimtį įžengusį kunigą dėl jį kankinusios džiovos perkelti kalėti palankesnėmis sąlygomis arba išleisti į laisvę⁴⁸⁹. Kiek sukilimo metais vyskupas yra parašęs raštų dėl kunigo išlaisvinimo, kaip ir kiek tokių prašymų buvo patenkinta, atskiro tyrimo reikalingas klausimas. Turimi šiuo požiūriu neišsamūs duomenys įgalina teigti tokių raštų buvus ne vieną dešimtį.

Pagrindinius M. Valančiaus sukilimo metais vykdytos kunigų išlaisvinimo akcijos momentus yra išsamiai išanalizavęs V. Merkys⁴⁹⁰, tad čia norėčiau tiktai atkreipti dėmesį į iki šiol tyrėjų nenagrinėtą sukilimo metais vyskupo inicijuotą kunigų perkėlimo į kitą parapiją praktiką⁴⁹¹, taip mėginant juos apsaugoti nuo valdžios persekiojimų. Šiuo požiūriu informatyvūs yra kunigų prašymai vyskupui ir pastarojo atitinkamo turinio raštai. Nors, kaip minėta, Manifestą perskaičiusiems kunigams vyskupas paprastai įsakydavo niekur iš parapijos nesitraukti, atskirais atvejais vis dėlto pasirūpindavo jų perkėlimu į kitą vietą. Vienas iš tokių – Šakynos vikaras Vincentas Nugarevičius, perskaitęs Manifestą Šakynos ir Gruzdžių bažnyčiose. Gavęs V. Nugarevičiaus prašymą jį užtarti prieš valdžią, M. Valančius nurodė jam persikelti į Kurtuvėnus kaip vikarą⁴⁹². Tai neapsaugojo V. Nugarevičiaus nuo bausmės – kaip Kurtuvėnų vikaras buvo nubaustas 6 metais tremties pašalinant iš dvasininkų (žr. Priedą Nr. 2). Kunigas V. Nugarevičius nebuvo vienintelis, kurį imperijos valdininkų kaltinimai „pasivijo“ naujoje tarnystės vietoje (žr. Priedą Nr. 2). Ar M. Valančius tiek V. Nugarevičiaus, tiek kitų kunigų perkėlimus į naują vietą (žr. Priedą Nr. 2) derino su vietos imperijos valdininkais, o konkrečiai su gubernatoriumi, kaip ir reglamentavo imperijos įstatymai – klausimas atviras. Neaišku taip pat, ar buvo kunigų, kurie, vyskupo perkelti į kitą parapiją, bausmės išvengė. Ta aplinkybė, kad ne vienas ir ne du kunigai imperijos valdžios buvo nubausti už veikas jiems tarnaujant ankstesnėje parapijoje, rodo M. Valančių perkėlimą ga-
nėtinais dažnai naudojusi kaip priemonę apsaugoti vyskupijos dvasininkiją nuo

⁴⁸⁹ M. Valančiaus 1863 m. lapkričio 12 d. raštas Daugpilio tvirtovės komendantui, *LVA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 478.

⁴⁹⁰ Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius...*, p. 500–515.

⁴⁹¹ Ačiū kolegei dr. V. Žaltauskaitei, paakinusiai tuo pasidomėti ir pasidalijusiai savo spaudai rengiamo tyrimo apie Lietuvos dvasininkijos mobilumą XIX a. antroje pusėje rezultatais.

⁴⁹² Tarp Vilniaus karinės apygardos kariuomenės štabo dokumentų esančioje kunigo V. Nugarevičiaus byloje kaip įkaltis yra išlikęs lakoniškas vyskupo nurodymas: „[...] po otrzymaniu nieniejszego pojedzie WM Pan do Kurtowian na wikariusza. Dano w Worniach dn. 8 maja 1863 r. Maciej Wołonczewski, biskup“, *LVA*, f. 494, ap. 1, b. 114, l. 27.

represijų. Kiek šis būdas buvo efektyvus – kitas dalykas. Antai Zarasų klebonas Mykolas Skorupskis 1864 m. sausio 2 d. kreipėsi į M. Valančių, prašydamas kuo skubiau jį paskirti vikaru į kurią nors parapiją Kurše, jeigu vyskupas manytų, kad „jo apsaugojimas nuo liūdno likimo būtų naudingas Bažnyčiai“⁴⁹³. M. Valančius į lenkiškai rašytą klebono laišką atsakė rusiškai, nurodydamas dėl jam, vyskupui, žinomų kunigo nusidėjimų „nedelsiant šį raštą gavus vykti į Alūkštą ir tenykštėje bažnyčioje atlikti dviejų savaičių rekolekcijas, o jas baigus negrįžti į Zarasus, pasilikant griežtoje dekano J. Tamulevičiaus priežiūroje“⁴⁹⁴. Tiek vyskupo rašto retorikos, tiek kalbos pasirinkimas nebuvo atsitiktinis – akivaizdu, tikėtasi, kad imperijos vietos valdininkams nekils abejonių ir leidimas M. Skorupskiui išvykti į kitą guberniją bus išduotas. Tačiau, atrodo, klebonas taip ir nespėjo išvažiuoti, nes bausmės neišvengė – buvo suimtas 1864 m. vasario pradžioje ir ištremtas į Tomsko guberniją (žr. Priedą Nr. 2).

Imperijos valdžia, kaip žinoma, jau XIX a. ketvirtame dešimtmetyje buvo nurodžiusi, kad vyskupijų hierarchai paskyrimus į pareigybes parapijose turi derinti su gubernatoriumi⁴⁹⁵. Tačiau, matyt, šio nurodymo nebuvo paisoma. Kitaip sunku būtų paaiškinti, kodėl M. Muravjovas 1864 m. liepos 24 d. išleido aplinkraščių, pagal kurį paskyrimui į tarnystę parapijoje turėjo būti gautas gubernatoriaus leidimas⁴⁹⁶. Dvasininkijos mobilumą tyrinėjanti V. Žaltauskaitė pastebėjimu, generalgubernatorius M. Muravjovas, siekęs visapusiškos dvasininkijos mobilumo kontrolės, 1864 m. išleido keletą dvasininkų judėjimą reglamentuojančių aplinkraščių, kurie galiojo ne vieną dešimtmetį ir po sukilimo numalšinimo⁴⁹⁷. Argumentuotam atsakymui reikėtų išsamesnio tyrimo, tačiau ta aplinkybė, kad M. Valančius ne vieną į valdžios akiratį patekusį kunigą 1863 ir 1864 m. pradžioje spėjo perkelti į kitą parapiją (žr. Priedą Nr. 2), perša prielaidą, kad M. Muravjovas ėmėsi dvasininkų judėjimo reglamentavimo tik tada, kai ginkluota kova buvo numalšinta.

⁴⁹³ Zarasų klebono M. Skorupskio 1864 m. sausio 12 d. prašymas M. Valančiui, *LVA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 499.

⁴⁹⁴ M. Valančiaus 1864 m. sausio 13 d. raštas M. Skorupskiui, ten pat.

⁴⁹⁵ Str. 37, Об управлении духовных дел христиан Римско-Католического исповедания, Свод законов Российской империи, т. 11, ч.1–2, СПб., 1857.

⁴⁹⁶ Vytautas Merkys, Romos katalikų ir jų dvasininkų teisių varžymai Rusijos imperijos Šiaurės vakarų krašte 1864–1901 m., *LKMA Metraštis*, t. 20, Vilnius, 2002, p. 259. (Vilniaus gubernatoriaus Nikolajaus Gruzinskio 1901 m. memorandumo, tyrėjo rasto *RVA* Kitatikių dvasinių reikalų departamento fonde, kuriame yra aptariami ir Vilniaus generalgubernatorių aplinkraščiai, publikacija).

⁴⁹⁷ Vilma Žaltauskaitė, *Romos katalikų dvasininkų mobilumas ir jo kontrolė Žemaičių (Telšių) ir Vilniaus vyskupijose (po 1863–1864 m. sukilimo iki XX a. pradžios)*, rankraštis.

Ir Vilniaus, ir Žemaičių vyskupai ne kartą imperijos vietos administraciją tikino, kad jiems pavaldūs vyskupijos dvasininkai ištikimai tarnauja Bažnyčiai ir nepriekaištingai atlieka pavestas tarnystės pareigas. Abiejų vyskupų laikysena dalyvavimu sukilime kaltintų savo vyskupijos dvasininkų atžvilgiu tik dar kartą patvirtina juos likus ištikimais Apaštalo Sosto pozicijai ir prioritetą teikus Bažnyčios interesų gynimui.

VIII SKYRIUS

**Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų parapijose
tarnavusiems dvasininkams
imperijos valdžios taikytų bausmių mastai**

Ta aplinkybė, kad kaltinimų dvasininkijos adresu ypač pagausėjo Vilniaus generalgubernatoriaus poste V. Nazimovą 1863 m. gegužę pakeitus M. Muravjovui, įgalina daryti prielaidą, kad bausmių mastams lemiamos įtakos turėjo visų pirma generalgubernatoriaus nuostatos. Nuo 1863 m. gegužės vidurio ne tik pastebimai padažnėjo kunigų suiminėjimų, bet paspartėjo ir teismo priimtų nutarčių vykdymas, griežtėjo bausmės. Nors prasidėjus ginkluotai kovai, kaip minėta, buvo sukurta imperijos represinių institucijų struktūra, akcentuojama, kad dalyvavimu sukilime kaltintiems dvasininkams taikyti imperijos įstatymai, nevengiant nurodyti, pagal kokius straipsnius tas ar kitas dvasininkas yra kaltinamas, vykdytos apklausos ir rašyti tardymo protokolai, tačiau praktiškai tai tebuvo savotiška „dūmų uždanga“, kuria siekta sudaryti įspūdį apie gerai veikiančią imperijos teisėsaugos sistemą ir, žinoma, pabrėžti, kad Katalikų Bažnyčia, kurios dvasininkija yra įsitraukusi į nusikalstamą veiką, nėra imperijos valdžiai lojali institucija. Generalgubernatoriaus turima teisė bet kuriuo momentu įsikišti į pradėtą kaltinimo procesą galėjo neprognozuojama kryptimi pakeisti teismo nutartis.

Antai Ariogalos parapijos Juodaičių filijos kunigas Antanas Viršila buvo suimtas 1863 m. vasarą pasklidus gandams, kad jis bažnyčioje per pamaldas perskaitė sukilimo Manifestą, o sukilėliai lankosi klebonijoje. Į Tardymo komisiją iškviešti Juodaičių kaimo valstiečiai apklausiami tvirtino, kad jokių sukilėlių raštų kunigas savo parapijiečiams neskaitęs ir jie nepastebėję, kad su sukilėliais būtų bendravęs, išskyrus vieną kartą, kai į kleboniją buvo užėję sukilėliai. Pats kunigas prisipažino, kad sukilėliai buvo pas jį užsukę trejetą kartų, kai lankėsi Juodaičių kaime, tačiau kaltinimą dėl Manifestą perskaitymo neigė⁴⁹⁸. Raseiniuose dislokuoto imperijos kariuomenės būrio teismui faktas apie sukilėlių apsilankymą klebonijoje buvo pakankamas, kad pritaikius Baudžiamojo karo kodekso straipsnius kunigas būtų nubaustas tremtimi apgyvendinant atokiose imperijos gubernijose išskyrus Sibirą ir pašalinimu iš kunigystės⁴⁹⁹. Dėl neaiškių priežasčių nuosprendis nebuvo iš karto įvykdytas, byla perduota Laikinajam karo lauko auditoriatui prie Vilniaus karinės apygardos. Kunigas ir toliau įrodinėjo Manifesto bažnyčioje neskaitęs, su sukilėliais ryšių nepalaikęs. Ar pastarieji įrodinėjimais galiausiai buvo pripažinti pakankamais,

⁴⁹⁸ Tardymo komisijos raportas, *LVIA*, f. 1248, ap. 1, b. 65, l. 24.

⁴⁹⁹ 1863 m. liepos 16 d. imperijos kariuomenės būrio vado viršininko pranešimas, *LVIA*, f. 1248, ap. 1, b. 65, l. 29.

ar įtakos turėjo kiti veiksniai, tačiau Laikinojo karo lauko auditoriato nuosprendis Juodaičių filijos kunigui buvo palankesnis – iškelti valdžios nemalonę užsitraukusį dvasininką iš Kauno gubernijos į kitos gubernijos parapiją griežtai patikimo kunigo globai, į bausmės laiką įskaitant buvimą kalėjime nuo liepos vidurio. Sprendimo, į kokią parapiją perkelti kunigą, priėmimas paliktas generalgubernatoriui⁵⁰⁰. Generalgubernatoriaus rezoliucija, kuria nurodoma „kunigą Antaną Viršilą kaip politiniu požiūriu neloyalų išsiųsti gyventi į atokią Kostromos gubernijos apskritį“⁵⁰¹, nors ji praktiškai panaikino Auditoriato priimtą nutartį, nebuvo kvestionuojama – į šeštą dešimtį įžengęs Juodaičių filialistas buvo ištremtas.

Išimtiniais atvejais nuosprendis būdavo pakeičiamas kaltinamojo naudai. Antai Seredžiaus parapijos vikaras Juozapas Rozga, kaltintas iš sakyklos po sekmadienio pamaldų perskaitęs sukilimo Manifestą, teismo nuteistas mirties bausme. M. Muravjovas mirties bausmę pakeitė 10 metų katorga, pašalinant iš dvasininkų ir konfiskuojant turtą⁵⁰². Kokie veiksniai tiek pastaruoju atveju, tiek visais kitais, kai bausmė būdavo keičiama kaltinamojo naudai, lemdavo, vargiai galima argumentuotai atsakyti. Lygiai taip pat, kaip ir paaiškinti, kas lemdavo vieno ar kito dvasininko kaltinimų išvadose randamą frazę, jog nuo bausmės atleistas pritrūkus įrodymų.

Šiuo metu turimi duomenys leidžia teigti, kad pagal bausmių pobūdį tiek Vilniaus, tiek Žemaičių vyskupijų diecezinių dvasininkų atžvilgiu vyravo bausmės, kurias sąlyginai galima įvardyti kaip kompleksines, t. y. areštą ir kalinimą, kurio trukmė svyravo nuo kelių dienų iki metų ir ilgiau, neretai lydėjo kitos bausmės: nuo administracinių nuobaudų iki mirties bausmės (žr. Priedus Nr. 1–2). Todėl apsispręsta susistemintus statistinius duomenis pateikti apie visus Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų nubaustusius diecezinius dvasininkus, atskirai išskiriant ištremtuosius (nenurodant, kurie iš jų kokia tremties bausme buvo nubausti ar kiek ilgai prieš ištremiant kalinti / ar kalinti ir pan.) ir mirties bausme nubaustusius.

Naujausioje Lietuvos istorijos sintezėje abstraktus teiginys, kad „dėl dalyvavimo 1861–1864 m. politinėse manifestacijose ir sukilime keliolika Vilniaus ir Žemaičių vyskupijos katalikų dvasininkų buvo įkalinti, vėliau ištremti, o keliems įvykdyta

⁵⁰⁰ 1863 m. gruodžio 10 d. Laikinojo karo lauko auditoriato nutartis, *LVIA*, f. 1248, ap. 1, b. 65, l. 39.

⁵⁰¹ Vilniaus generalgubernatoriaus rezoliucija, ten pat.

⁵⁰² Daugpilio pilies komendantų valdybos 1863 m. liepos 4 d. raštas Varnių Romos katalikų seminarijai dėl kun. Rozgos pašalinimo iš dvasininkų (pridėta N. Muravjovo įsako kopija), *LVIA*, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 433–435.

mirties bausmė⁵⁰³, vertintinas kaip apmaudus nesusipratimas. Represijos, deja, palietė kur kas daugiau nei keliolika dvasininkų. Apkaltinus dalyvavimu sukilime buvo nubausti 462 Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų dvasininkai (žr. Priedus Nr. 1–2), kas sudaro 39,2 % nuo bendro šių vyskupijų parapijose tarnavusių kunigų skaičiaus (1179, žr. Priedus Nr. 3–4). Nors Vilniaus vyskupijoje imperijos valdžios represijas dėl dalyvavimo sukilime patyrusių buvo mažiau nei Žemaičių (atitinkamai – 219 ir 243, žr. Priedus Nr. 3–4), procentiškai skaičiuojant nuo bendro 1863 m. tos vyskupijos parapijose tarnavusių dvasininkų skaičiaus (Vilniaus – 541, Žemaičių – 643, žr. Priedus Nr. 3–4), nubaustųjų Vilniaus vyskupijoje buvo daugiau nei Žemaičių (atitinkamai – 40,5 ir 37,8 %). Ištremti (t. y. nubausti katorga ir apgyvendinimu) buvo 163 Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų parapijose tarnavę dvasininkai, t. y. 35,3 % nuo abiejose vyskupijose nubaustųjų skaičiaus (462). Ta aplinkybė, kad abi vyskupijos dėl tremties neteko 13,8 % dvasininkų nuo bendro 1179 Vilniaus ir Žemaičių vyskupijose 1863 m. parapijose tarnavusių dvasininkų skaičiaus, vyskupijų administracinio padalijimo struktūros nesugriovė, tačiau teigiamo poveikio religiniam gyvenimui taip pat nedarė. Ypač iš parapijos ištrėmus daugiau negu vieną dvasininką (pvz., Anykščių parapijos atvejį). Imperijos valdžiai įkliuvusių vyskupijų dvasininkų skaičiai leistų teigti, kad Žemaičių vyskupijos dvasininkiją represijos palietė stipriau (identifikuoti 243 dalyvavimu sukilime kaltinti parapijose tarnavę dvasininkai, tuo tarpu Vilniaus vyskupijoje – 219, žr. Priedus Nr. 1–2), tačiau turint omenyje, kad Vilniaus vyskupijos parapijose 1863 m. tarnavusių dvasininkų buvo kone šimtu mažiau, akivaizdu, kad Vilniaus vyskupijoje represijų mastas buvo 2,5 % didesnis (Vilniaus vyskupijoje – 40,5 % nuo bendro tais metais parapijose tarnavusių dvasininkų skaičiaus, Žemaičių – 38 %). Neatmestina, kad įtakos tam galėjo turėti ir vyskupo M. Valančiaus diplomatiniai gebėjimai, pasireiškę, be kita ko, taip pat ir kaltinamų savo vyskupijos kunigų gelbėjimu. Kita vertus, Vilnius sukilimo metais buvo tapęs imperijos represinių struktūrų centru su generalgubernatoriumi priešakyje, tad tikimybė katalikų dvasininkijai pakliūti į valdžios nemalonę buvo kur kas didesnė. Juolab kad generalgubernatoriaus pareigas 1863 m. gegužę pradėjęs eiti M. Muravjovas netrukus ištrėmė vyskupą A. S. Krasinskį, o vyskupijai likus be ganytojo pradėjo ir sėkmingai įgyvendinti imperijos valdžiai lojalių dvasininkų infiltravimo į aukščiausias vyskupijos valdymo institucijas akciją.

Prieduose Nr. 1–2 pateikti kiekybiniai baustų dvasininkų skaičiai nėra galutiniai, t. y. neatmestina, kad sąrašą ateityje bus galima papildyti viena kita tiek Vilniaus,

⁵⁰³ Tamara Bairašauskaitė, Zita Medišauskienė, Rimantas Miknys, *Lietuvos istorija*, t. 8, d. 1, p. 324.

tiek Žemaičių vyskupijos diecezinio dvasininko, imperijos vietos valdžios valdininkų kaltinto dėl įsitraukimo į sukilimą, pavarde, tačiau labai abejotina, kad tokių papildymų galėtų būti gausu ir jie iš esmės koreguotų procentinę išraišką, paskaičiuotą remiantis šiuo metu turimais duomenimis. Intensyviausiai abiejų vyskupijų parapijų dvasininkija bausta pirmaisiais ginkluotos kovos metais (žr. Priedus Nr. 1–2).

Kaip minėta, vyravo baudmės, kurias vertinti kaip adekvačias inkriminuojamai veikai (žr. Priedus Nr. 1–2) nėra pagrindo. Tiek pastaroji aplinkybė, tiek ir akivaizdi abstrakčių kaltinimų persvara įgalina teigti, kad konkretūs vieno ar kito parapijos dvasininko veiksmai imperijos valdininkams anaip tol nebuvo svarbiausi kriterijai, kuriais remiantis dvasininkai bausti. Darytina prielaida, kad išankstinė imperijos valdžios nuostata, jog pagrindinė „maišto“ organizatorė ir dalyvė yra Katalikų Bažnyčia, vietos valdininkams sudarė palankias sąlygas baudmes katalikų dvasininkijos atžvilgiu naudoti kaip savotišką prevencinę priemonę. Antai Žemaičių vyskupijoje, kaip minėta, parapijų dvasininkų suėmimų ir įkalinimų imtasi aktyviems sukilimo veiksams Žemaitijoje dar neprasidėjus.

Pastebėtina, kad tarp imperijos valdininkų nubaustų Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų dvasininkų yra tokių, kurie ne tik nepritarė sukilimo idėjai, bet ir mėgino pagal galimybes priešintis sukilėlių nurodymams. Jeigu aptartasis Anykščių klebono F. Stulginskio atvejis ir galėtų būti įvairiai interpretuojamas (žr. IV skyrių), tai, pvz., Naujosios Žagarės klebono Felikso Kontrimo laikysena abejonių nepalieka. 1863 m. balandžio viduryje F. Kontrimas rašė vyskupui, kad buvo persekiojamas sukilėlių, kurie, grasindami susidorojimu, vertė jį perskaityti sukilimo Manifestą, tačiau jis vis tiek neperskaitęs, netgi atvirksčiai – dar uoliau raginęs parapijiečius būti ištikimiems teisėtai valdžiai⁵⁰⁴. Kokia buvo (ar buvo) M. Valančiaus reakcija, nežinoma, tačiau F. Kontrimas imperijos valdžios baudmės neišvengė – buvo suimtas, kalintas, nubaustas pinigine bauda ir perkeltas į kitą parapiją (žr. Priedą Nr. 2). Taigi nors baudmių pobūdis leistų jį vienareikšmiškai priskirti prie aktyvių sukilimo dalyvių, tačiau įrodymų, kad toks buvo, nėra.

Dar viena kategorija dvasininkų, kuriuos teko įtraukti į nubaustųjų dėl dalyvavimo sukilime sąrašus, tai dvasininkai, kurie vėliau ėmė bendradarbiauti su imperijos valdžia. Vienas iš tokių – Ilijos klebonas Jonas Zauščinskis. Apkaltintas palankumu sukilimui, jis buvo suimtas, kalintas, prelado Petro Žilinskio prašymu paleistas, tačiau po kelių mėnesių suimtas antrą kartą (žr. Priedą Nr. 1). Kada ir kokiomis aplinkybėmis iš kalėjimo išleistas, neaišku, tačiau 1865 m. kovą žandarų majoras Robertas Vitė (Vitte), remdamasis Kauno gubernijos karo viršininko ir

⁵⁰⁴ F. Kontrimo 1863 m. balandžio 14 d. raštas vyskupui M. Valančiui, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 270.

paties klebono raštais, pranešė Kauno gubernatoriui, kad generalgubernatoriaus nurodymu siųstas į Ukmergės, Panevėžio ir Zarasų apskrityse esančius rusų armijos būrius su nurodymu pasirūpinti karių sielovada, šis kunigas sulaukęs vyskupo M. Valančiaus priekaištų. Klebonas skundėsi, kad vyskupas iš jo reikalavęs Vilniaus administratoriaus išduoto *Littera recommendationes*, kurio jis neturėjęs⁵⁰⁵. Neatmestina, kad J. Zauščinskis bendradarbiauti su imperijos valdžia ėmėsi norėdamas išvengti didesnės bausmės. Kita vertus, neaišku, kuo tas bendradarbiavimas reiškėsi, t. y. ar tai buvo tik dvasiniai patarnavimai, kaip šiuo konkrečiu atveju, ar kunigas buvo įtrauktas į su dvasininko pareigomis nederančią veiklą imperijos valdžios naudai. Tačiau ir vienu, ir kitu atveju priskirti jį prie sukilimo šalininkų ar juolab aktyvių dalyvių nėra pagrindo.

Istoriografijoje iki šiol pateikiami skirtingi mirties bausme dėl dalyvavimo sukilime nubaustų Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų dvasininkų skaičiai – nuo 7 iki 10. Be dvasininkų, kurių mirties bausmė nekvestionuojama (S. Išoros, A. Falkovskio, A. Gargaso, A. Mackevičiaus, I. Noreikos, T. Račkausio ir R. Zemackio, žr. Priedus Nr. 1–2), neretai prie mirties bausme nubaustųjų priskiriamas ir Raguvos vikaras D. Peža, Čekiškės vikaras A. Vitartas bei Seredžiaus vikaras J. Rozga. Pastarajam, kaip minėta, mirties bausmė pakeista į tremtį. D. Peža ir A. Vitartas buvo įtarti dalyvavę sukilime (žr. Priedą Nr. 2), tačiau sukilėlių būryje buvęs A. Vitartas greičiausiai žuvo per susidūrimą su imperijos kariuomenės daliniu (žr. VII skyrių), tuo tarpu D. Pežai pavyko emigruoti. Istoriografijoje pateikiama, kad mirties bausme dėl dalyvavimo sukilime buvo nubausta apie 30 katalikų dvasininkų (drauge su aštuoniomis Lenkijos Karalystės vyskupijomis)⁵⁰⁶, tad 7 dvasininkai, kurių tokiu būdu neteko Vilniaus ir Žemaičių vyskupijos, yra daug⁵⁰⁷. Ganėtinai didelis mirties bausme nubaustų dvasininkų skaičius yra dar vienas argumentas, įgalinantis teigti represijas prieš Katalikų Bažnyčią Lietuvoje tiek pagal apimtis, tiek pagal pobūdį buvus stipresnes nei Lenkijos Karalystėje⁵⁰⁸.

Remiantis šiuo metu turimais duomenimis, beveik pora dešimčių dvasininkų emigravo arba dingo be žinios (žr. Priedus Nr. 1–2). Neatmestina, kad dvasininkų,

⁵⁰⁵ R. Vitte 1865 m. kovo 3 d. raštas Kauno gubernatoriui, KAA, f. 1–50, ap. 3, b. 698, l. 2.

⁵⁰⁶ Stefan Kieniewicz, *Powstanie styczniowe*, p. 552; Hanna Dylągowa, *Duchowieństwo katolickie...*, p. 146.

⁵⁰⁷ Antai Liublino vyskupijoje nubaustųjų myriop nebuvo, Palenkės vyskupijoje – 2, žr.: Eugeniusz Niebelski, *Duchowieństwo lubelskie...*, p. 295.

⁵⁰⁸ Istoriografijoje, remiantis Vladimiro M. Zaicevo skaičiavimais, nurodoma, kad Lenkijos Karalystėje sukilimo metais represuota vidutiniškai kas 21-as kunigas, tuo tarpu Lietuvoje ir Baltarusijoje – kas 15-as, žr.: Hanna Dylągowa, *Duchowieństwo katolickie...*, p. 146.

kurie buvo įtarti ir kaltinti dalyvavę sukilime, bet sėkmingai pabėgę į užsienį, buvo ir daugiau. Paslaptis tebeгаubia ne vieno jų likimą. Antai kunigo Antano Saulaičio SJ iniciatyva ir rūpesčiu 2012 m. Čikagoje buvo padėta atminimo lentelė ant kunigo iš Lietuvos Juozo Juškevičiaus (Józef Juszkiewicz) kapo. J. Juškevičius, kaip sukilimo dalyvis, buvo ištremtas į Sibirą, iš kur per Japoniją pabėgo į Braziliją, ten jėzuitai jam patarė keliauti į JAV, kur jau esama lietuvių. Šis dvasininkas trijose JAV valstijose yra įsteigęs parapijas, žinoma, kad rūpinosi lietuvių sielovada, buvo pirmasis lietuvių kunigas Čikagoje⁵⁰⁹. Pagal patikslintą mirties datą, J. Juškevičius mirė 1879 m., būdamas 78 metų. Palaidotas Čikagos Šv. Adalberto kapinėse, iš kur po poros metų palaikai perkelti į Šv. Bonifaco kapines⁵¹⁰. Istoriografijoje ir enciklopediniuose leidiniuose nurodoma jį kilus iš Vilniaus apylinkių⁵¹¹. Tačiau iki šiol nepavyko nustatyti, kokiai vyskupijai J. Juškevičius priklausė sukilimo metais, tarp tremties bausmė nubaustų Vilniaus ir Žemaičių dvasininkų jo taip pat nėra. Ta aplinkybė, kad to meto Žemaičių vyskupijos rubricelėse spausdintuose kunigų sąrašuose yra ne vienas kunigas šia pavarde, perša prielaidą, kad J. Juškevičius galėjo būti iš Žemaitijos. Du Žemaičių vyskupijos kunigai, Antanas ir Jurgis Juškevičiai, buvo įtarti dalyvavę sukilime ir nubausti, bet abu jie buvo kone pora dešimčių metų jaunesni (žr. Priedą Nr. 2) už JAV atsidūrusį kunigą Juozą Juškevičių. Versijos, kad JAV emigravęs kunigas galėjo gyventi svetima pavarde, matyt, taip pat nereikėtų atmesti. Remiantis šiuo metu turimais duomenimis, belieka konstatuoti, kad ginkluoto sukilimo metai šio kunigo gyvenimą pakreipė kita vaga. Klausimai, kokioje parapijoje tarnavo, ką veikė prasidėjus ginkluotai kovai, pagaliau kuo buvo kaltinamas, kol kas lieka be atsako.

Nubaustų dvasininkų statistika pagal amžiaus grupes. Remiantis kaltintų ir baustų Žemaičių ir Vilniaus vyskupijų parapijose sukilimo metais tarnavusių dvasininkų sąrašu (žr. Priedus Nr. 1–2), akivaizdu, kad amžius reikšmės neturėjo, t. y. bausti tiek jauni, tiek garbių metų sulaukę kunigai.

⁵⁰⁹ Kunigo A. Saulaičio SJ 2013 m. sausio 15 d. elektroninis laiškas knygos autorei.

⁵¹⁰ Kunigo A. Saulaičio SJ 2013 m. sausio 31 d. elektroninis laiškas knygos autorei.

⁵¹¹ Vaclovas Biržiška, Juškevičius Juozas, *Aleksandrynas*, p. 204–205; A. Kč. [Antanas Kučas], Juškevičius Juozas, *Lietuvių enciklopedija*, t. 10, South Boston, 1957, p. 183; Antanas Milukas, *Pirmieji Amerikos lietuvių profesionalai ir kronika*, Philadelphia (Pa), 1929, p. 15–16; Antanas Milukas, *Amerikos lietuviai XIX šimtmečiuje (1868–1900)*, Philadelphia (Pa), 1929, p. 5–6 ir kt.; Waclaw Kruska, *Historia Polska w Ameryce*, t. 1, Milwaukee, Wis., 1905, 2-asis pataisytas leidimas, p. 76; David Fainhauz, *Lithuanians in the USA. Aspects of Ethnic Identity*, Chicago, 1991, p. 213.

Lentelė Nr. 2. Kaltintų ir baustų (ištremtų) dvasininkų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes

Grupė pagal amžių	Dvasininkų ⁵¹² skaičius		
	Vilniaus vyskupija	Žemaičių vyskupija	Vilniaus ir Žemaičių vyskupijos
I grupė (iki 35 metų)	80 (34)	93 (30)	173 (64)
II grupė (nuo 36 iki 45 metų)	48 (23)	53 (21)	101 (44)
III grupė (nuo 46 iki 55 metų)	36 (8)	49 (15)	85 (23)
IV grupė (nuo 56 iki 65 metų)	43 (17)	32 (9)	75(26)
V grupė (nuo 66 metų)	11 (2)	14 (2)	25(4)
Amžius nenustatytas	1	2 (2)	3 (2)
Iš viso:	219 (84)	243 (79)	462 (163)

Lentelė sudaryta pagal Priedų Nr. 1–2 duomenis

Abiejose vyskupijose tarp nubaustųjų vyrauja pirmajai amžiaus grupei priskirti dvasininkai – Vilniaus vyskupijoje tokių buvo 36,7 %, Žemaičių – 38,6 % nuo bendro kiekvienos vyskupijos kaltintų ir baustų dvasininkų, kurių amžius žinomas, skaičiaus. Tiek vienoje, tiek kitoje vyskupijoje kaltintų ir baustų garbaus amžiaus dvasininkų procentinė išraiška taip pat labai panaši: Vilniaus – 5 %, Žemaičių – 5,8 %. Tarp tremties bausme nubaustųjų taip pat vyrauja jaunesni, pirmajai amžiaus grupei priskirtini dvasininkai: Vilniaus vyskupijoje – 40,5 %, atitinkamai Žemaičių vyskupijoje – 38,9 % nuo bendro iš vyskupijos ištremtų dvasininkų, kurių amžius yra žinomas, skaičiaus. Labai galimas dalykas, kad sukilimo vadovybė tikslingai siekė įtraukti į ginkluotą kovą jaunesnius dvasininkus, tačiau XIX a. Lietuvos katalikų dvasininkijos demografinių tyrimų stoka neleidžia atsakymą pagrįsti, nes neaišku, kiek tokio amžiaus dvasininkų buvo angažuota tarnystei parapijose. Pastebėtina, kad iš Vilniaus vyskupijos buvo ištremta 5 parapijose tarnavusiais dvasininkais daugiau nei iš Žemaičių. Nors neatmestina, kad tam įtakos galėjo turėti tiek ta aplinkybė, kad Vilnius buvo ne tik vyskupijos, bet ir generalgubernijos centras, tiek ir vyskupo ištrėmimas, argumentuotam atsakymui duomenų stinga.

Pastebėtina, kad tarp imperijos valdžios kaltintų ir baustų asmenų abiejose vyskupijose buvo įvairiausias parapijos dvasininko tarnystės pareigas ėjusių dvasininkų – nuo altaristos iki klebono ar administratoriaus. Pastarieji Vilniaus vyskupijoje sudarė daugiau nei pusę nuo bendro kaltintų ir baustų vyskupijos parapijoje

⁵¹² Skliausteliuose nurodytas ištremtųjų skaičius.

tarnavusių kunigų skaičius – 124 (219). Žemaičių vyskupijoje kaltintų ir baustų parapijos klebonų (administratorių) buvo šiek tiek mažiau – 92 (243). Ganėtinai didelis bendras baustų aukštesnes pareigas parapijose turėjusių dvasininkų skaičius – 216 iš 462, t. y. 46,8 % – įgalina daryti prielaidą, kad imperijos vietos valdžios valdininkai baudė nekreipdami perdėm didelio dėmesio į parapijos dvasininkų einamas pareigas. Kita vertus, ne kiekvienas klebonas turėjo sau pavaldžių vikarų (žr. Priedus Nr. 3–4).

Lentelė Nr. 3. Kaltintų ir baustų parapijose tarnavusių dvasininkų statistika pagal dekanatus

Eil. Nr.	Dekanas	1863 m. parapijose tarnavusių dvasininkų skaičius	Baustų (išstremtų) dvasininkų skaičius	Bausmės išvengusių dvasininkų skaičius
----------	---------	---	--	--

Vilniaus vyskupija

1	Ašmenos	18	6 (3)	12
2	Balstogės	29	12 (3)	17
3	Bielsko	36	19 (7)	17
4	Dynos	28	8 (3)	20
5	Gardino	29	10 (3)	19
6	Giedraičių	21	7 (1)	14
7	Kobryno	10	4 (1)	6
8	Bresto	17	5 (2)	12
9	Lydos	22	7 (3)	15
10	Merkinės	28	14 (6)	14
11	Pavileikio	13	2 (2)	11
12	Pružanų	9	6 (4)	3
13	Rodūnios	25	6 (1)	19
14	Slanimo	19	3 (2)	16
15	Sokulkos	29	13 (4)	16
16	Svyrių	20	5 (3)	15
17	Švenčionių	30	8 (5)	22
18	Trakų	25	20 (7)	5
19	Valkavisko	26	14 (6)	12
20	Vileikos	21	8 (1)	13

21	Vilniaus apskrities	26	6 (2)	20
22	Vilniaus miesto (su vicedekanatu)	35	25 (9)	10
23	Vyšniavo	25	11 (6)	14
Iš viso:		541	219 (84)	322

Žemaičių vyskupija

1	Alsėdžių	51	14 (2)	37
2	Batakių	31	14 (3)	17
3	Joniškio	44	17 (5)	27
4	Kauno	28	12 (5)	16
5	Krakių	28	20 (9)	8
6	Kuršo	18	1 (1)	17
7	Obelių	26	15 (5)	11
8	Panevėžio	38	21 (5)	17
9	Rietavo	46	15 (4)	31
10	Skuodo	38	4 (1)	34
11	Šeduvos	35	7 (2)	28
12	Šiluvos	27	12 (3)	15
13	Ukmergės	37	12 (2)	25
14	Utenos	39	17 (6)	22
15	Varnių	26	19 (5)	7
16	Veliuonos	38	13 (9)	25
17	Viekšnių	37	14 (5)	23
18	Zarasų	32	14 (6)	18
19	Žiemgalos	19	2 (1)	17
Iš viso:		638	243 (79)	395

Lentelė sudaryta pagal Priedų Nr. 1–4 duomenis

Kaip matyti iš lentelėje Nr. 3 susistemintų duomenų, nei Vilniaus, nei Žemaičių vyskupijoje nebuvo dekanato, kurio parapijose tarnavusi dvasininkija sukilimo metais nebūtų patyrusi represijų. Akivaizdu, kad abiejose vyskupijose tarp nu-

baustųjų vyrauja dvasininkai, tarnavę didesnėse parapijose (žr. Priedus Nr. 1–4). Į imperijos vietos valdininkų akiratį įkliuvo ir dėl dalyvavimo sukilime kaltinti bei bausti 161 parapijos (su Rasna) dvasininkai Vilniaus vyskupijoje, Žemaičių – 135 parapijų (žr. Priedus Nr. 1–2). Taigi kiekviename dekanate būta parapijų, kurių dvasininkija bausmių išvengė. Vilniaus vyskupijoje tokių buvo 139, Žemaičių – 82, kas sudaro 42,7 % nuo bendro abiejų vyskupijų parapijų skaičiaus (517) sukilimo metais (žr. Priedus Nr. 3–6). Turint omenyje, kad imperijos vietos valdininkai itin uoliai sekė parapijose tarnaujančius dvasininkus, tai ganėtinai aukštas procentas. Žinoma, neatmestina, kad, kaip minėta, viena kita imperijos valdžios represijas sukilimo metais patyrusio parapijos dvasininko pavardė ateityje galėtų papildyti šiuo metu turimus duomenis, tačiau mažai tikėtina, kad tai iš esmės koreguotų čia pateiktus duomenis apie parapijas. Be to, buvo dvasininkų, kurie gebėjo sukilėlių nurodymus įvykdyti taip, kad vietos imperijos valdininkai neturėjo preteksto juos apkaltinti. Antai vienas Lydos dekanato parapijos klebonų sukilėlių reikalavimu Manifestą per pamaldas baigė skaityti išstardamas generalgubernatoriaus pavardę. Ir imperijos valdininkams parapijiečius apklausiant, visi kaip vienas prisiekę, kad klebonas iš skaityklos skaitęs kažkokį generalgubernatoriaus įsaką. Kunigas bausmės išvengęs, tuo tarpu kiti Manifesto skaitymu kaltinti jo konfratrai buvo nubaus-
ti⁵¹³. Tačiau tokiu būdu bausmės išvengusiųjų taip pat tebuvo vienas kitas.

Dalyvavimu sukilime ar ginkluotos kovos rėmimu buvo apkaltinta 71,4 % Vilniaus miesto parapijose tarnavusių dvasininkų. Be Vilniaus, daugiausia nukentėjo Trakų (80 %), Valkavisko (53,8 %) ir Merkinės (50 %) dekanatų parapijos. Žemaičių vyskupijoje – Varnių (73 %), Krakių (71,4 %) ir Panevėžio (55,3 %) dekanatų parapijos. Pastarieji duomenys atspindi imperijos valdžios pastangas užkirsti kelią ginkluotai kovai ar užgniaužti jau prasidėjusią, eliminuojant dvasininkus, laikytus potencialiais sukilimo lyderiais. Neatsitiktinai tad vienas didžiausių kaltintų ir baustų dvasininkų procentas buvo Vilniaus ir Varnių dekanatų, kurių teritorijoje buvo vyskupijos hierarchijos centrai, parapijose bei pasienio su Lenkijos Karalyste ir aktyvesnių sukilimo regionų (Panevėžio, Trakų apylinkės)⁵¹⁴ parapijose. Akivaizdžios sąsajos tarp sukilėlių veiklos intensyvumo atskirose vietovėse ir imperijos valdžios represijų prieš parapijų dvasininkus apimčių yra dar vienas argumentas, pagrindžiantis teiginį, kad parapinės dvasininkijos įtraukimu į ginkluotą kovą

⁵¹³ Zofia Kowalewska, *Dzieje powstania lidzkiego. Wspomnienie o Ludwiku Narbucie*, Wilno, 1934, p. 22–23.

⁵¹⁴ Žr. O. Maksimaitienės parengtą sukilimo įvykių žemėlapi: Ona Maksimaitienė, *Lietuvos sukilėlių kovos 1863–1864 m.*, nenumuruota įklia knygos pabaigoje.

(vienokia ar kitokia forma) pirmiausia buvo suinteresuota sukilimo valdžia. Tiek Vilniaus, tiek Žemaičių vyskupijų parapijose tarnavę dvasininkai (išskyrus paviečius atvejus), kaip ir jų ganytojai, pirmenybę teikė Apaštalių Sosto nuostatomis ir nebuvo aktyvūs sukilimo dalyviai.

Represijos dėl dalyvavimo ginkluotoje kovoje ar sukilėlių rėmimo vienokia ar kitokia forma, prasidėjusios 1863 m. sausio pabaigoje, tęsėsi daugiau nei ketverius metus, t. y. kur kas ilgiau nei ginkluotos kovos. Jų pabaiga sietina su imperatoriaus potvarkiu, pasirašytu 1867 m. gegužės 17 d. Virbalio pasienio stotyje. Imperatorius Virbalyje paskelbė, kad represijos prieš asmenis, kaltinamus dalyvavimu sukilime, baigiamos, o pradėtos bylos turi būti nutrauktos, jeigu asmuo nėra išsipainiojęs į kokias nors kitas nusikalstamas veikas. Pastebėtina, kad Virbalio geležinkelio stotyje pasirašytas imperatoriaus potvarkis nebuvo įtrauktas į imperijos įstatymų rinkinį (*Полное собрание законов российской империи*), tad formaliai įstatymo lygmenį turinčių aktų kategorijai nepriskirtinas. Apie imperatoriaus nurodymą dėl represijų prieš sukilėlius baigties pareigą pranešti turėjo Auditoriatas prie Vilniaus karinės apygardos. Taigi Auditoriatas, o ne generalgubernatorius, šią žinią aplinkraščiu pranešė ir Kauno gubernatoriui⁵¹⁵. Turimi duomenys leidžia teigti, kad imperatoriaus Virbalyje pasirašyto potvarkio buvo paisoma ir dalyvavimu sukilime kaltintų dvasininkų atveju. Tai anaip tol nereiškę represijų prieš Katalikų Bažnyčią baigties – atvirkščiai, jos tik stiprėjo⁵¹⁶, tačiau dvasininkai jau nebuvo suiminėjami ar pinigėmis baudomis baudžiami apkaltinus dalyvavimu sukilime.

⁵¹⁵ Laikinojo Lauko auditoriato prie Vilniaus apygardos karinio štabo 1867 m. gegužės 21 d. raštas Kauno gubernatoriui, *KAA*, f. I–50, ap. 3, b. 858, l. 2.

⁵¹⁶ Po 1863 m. sukilimo numalšinimo Lietuvoje uždarytos 32 bažnyčios (iš jų 16 paversta cerkvėmis), 52 koplyčios, 20 vienuolynų. *De facto* viešas vienuolinis gyvenimas buvo beveik galutinai sužlugdytas, žr.: *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, p. 359; ypač nukentėjo Vilniaus vyskupija, kurią porą dešimtmečių administratoriaus teisėmis valdė P. Žilinskas, vienas iš M. Muravjovo sukilimo metais paskirtų prelatų, plačiau žr.: Vytautas Merkys, *Tautiniai santykiai Vilniaus vyskupijoje...*, p. 142–144, 279–284 ir kt. Apie posukiliminiais metais Vilniaus vyskupijoje vykusį masinį katalikų vertimą priimti ortodoksų tikėjimą ir bažnytinės unijos projektą taip pat žr.: Darius Staliūnas, *Rusinimas: Lietuva ir Baltarusija po 1863 metų*, p. 211–299.

IŠVADOS

Rusijos imperijos valdžia, Katalikų Bažnyčią vertindama kaip imperijos biurokratinio aparato sudėtinę dalį, o kanoninius įgaliojimus turinčius vyskupijų ganytojus – kaip atitinkamo lygmens imperatoriaus valdinius, 1863 m. sukilimo metais savo santykius su šia institucija konstravo pasitelkusi aukščiausiais valdžios įgaliojimais aprūpintus vietos valdininkus. Pastarieji nuo pat ginkluotos kovos pradžios iš Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų vyskupų ėmė reikalauti užtikrinti jiems pavaldžios dvasininkijos lojalumą. Pirmieji atitinkamo turinio dvasininkiją drausminantys vyskupų raštai (A. S. Krasinskio sausio 31 d. aplinkraštis dekanams ir M. Valančiaus kovo 29 d. ganytojiškas laiškas) atsirado ne Katalikų Bažnyčios iniciatyva (kaip, beje, ir vėlesnieji), bet imperijos vietos valdininkų reikalavimu. Tačiau vertinti šiuos raštus kaip ypatingo vyskupijų hierarchų lojalumo imperijos valdžiai apraišką nėra pagrindo. Abu jie parengti bažnytinės teisės dvasia ir pabrėžtinai demonstruoja vyskupų lojalumą Apaštalų Sostui, politinėje plotmėje po Vienos kongreso besivadovavusiam legitimizmo principu, o bažnytinėje – nuosekliai siekusi ginti Katalikų Bažnyčios teises.

Imperijos valdžios elgsenos modelis Katalikų Bažnyčios atžvilgiu sukilimo metais priklausė nuo daugelio veiksnių ir formavosi sukilimo veiksnių eigoje. Ginkluotos kovos pradžioje imperijos vietos valdininkai, apeliuodami į Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų vyskupų ganytojišką pareigą užtikrinti jiems pavaldžios dvasininkijos lojalumą pasaulietinei valdžiai ir siekdami juos, kaip imperatoriaus valdinius, įtraukti į politinius įvykius, kiekvieno iš vyskupų atžvilgiu laikėsi kiek kitokios taktikos, tačiau agresyvios retorikos ar juolab aktyvių veiksnių nenaudojo. Sukilimui plečiantis ir 1863 m. gegužę V. Nazimovą generalgubernatoriaus poste pakeitus M. Muravjovui, reikalavimai Vilniaus ir Žemaičių vyskupams dėl jiems pavaldžios dvasininkijos disciplinavimo griežtėjo, nevengta pasitelkti atvirų grasinimų ir šantažo. Su M. Muravjovo atvykimu imperijos vietos valdžios požiūris į Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų ganytojus pastebimai keitėsi – iš potencialių sąjungininkų jie tapo klastingais ir imperijai pavojingais asmenimis. Ginkluotos kovos pradžioje išryškėjusi imperijos vietos valdininkų nuostata kiekvieno iš vyskupų atžvilgiu taikyti skirtingą taktiką išliko.

Vilniaus vyskupo ištrėmimo aplinkybių rekonstrukcija įgalina teigti, kad radikalius imperijos vietos valdininkų požiūrio į katalikų vyskopus pokyčius nulėmė M. Muravjovo aktualizuotas imperijos valdžios sluoksniuose funkcionavęs Kata-

likų Bažnyčios kaip vienos iš sukilimo organizatorių ir katalikų dvasininko kaip imperijos priešo įvaizdis. Vyskupo tremties preliudija tapusia dviejų vyskupijos dvasininkų egzekucija, M. Muravjovo nurodymu įvykdyta Vilniuje Lukiškių aikštėje 1863 m. gegužės pabaigoje, akivaizdžiai pademonstruota, kad A. S. Krasinskis, kaip imperatoriaus valdinys, nesugeba užtikrinti jam pavaldžios dvasininkijos lojalumo imperijos valdžiai, vadinasi, jo paties lojalumas kelia pagrįstų įtarimų. Miestiečių bendruomenės akivaizdoje įvykdyta mirties bausmė kunigams S. Išorai ir R. Zemackiui, kaltintiems Manifesto perskaitymu per šv. Mišias iš bažnyčios sakyklos, šantažas, grasinimai, klasta – tai tik dalis priemonių iš M. Muravjovo regzto intrigu tinklo, siekiant pašalinti vyskupą ir tokiu būdu destabilizuoti vyskupijos, kaip Apaštalų Sostui pavaldžios lokalios Katalikų Bažnyčios, valdymą. Darytina prielaida, kad Vilniaus, kaip administracinio centro, kur buvo sutelktos imperijos centrinės šio Šiaurės vakarų krašto valdymo įstaigos, svarba lėmė išskirtinį dėmesį Katalikų Bažnyčios aukštiesiems dvasininkams ir juos telkusiai kapitulos institucijai.

M. Muravjovo viltys, kad ištrėmus vyskupą Vilniaus vyskupijos kapitula taps generalgubernatoriaus kanceliarijos nurodymus nuolankiai vykdančia struktūra, nepasiteisino. Tiek pastaroji aplinkybė, tiek sukilimo eiga (jo nesisekė numalšinti taip greitai, kaip tikėtasi), imperijos vietos valdininkus paskatino plėsti katalikų dvasininkijos atžvilgiu taikytų drausminimo priemonių arsenalą ir ieškoti naujų būdų. Abiejų vyskupijų atžvilgiu taikyti skirtingi modeliai. Tarp Žemaičių vyskupijos aukštųjų dvasininkų net nemėginta ieškoti tokių, kurie besąlygiškai paklustų pasaulietinės valdžios nurodymams. Atvirkščiai – inkriminuojant fiktyvius kaltinimus antivyriausybine veikla ir aktyviu sukilimo rėmimu, įtakingi dvasininkai šalinti iš vyskupijos (vyskupo sekretoriaus J. Dovydaičio ir seminarijos rektoriaus J. S. Dovydaičio atvejais). M. Valančiaus artimiausi padėjėjai ir bendradarbiai ganytojiškoje veikloje pasirinkti tikslingai, nes pašalinti patį autoritetingą Žemaičių vyskupijos ganytoją imperijos vietos valdininkai nesiryžo, vengdami galinčių kilti masinių bruzdėjimų ir dar didesnės sumaišties. Akivaizdu, kad dviejų dvasininkų ištrėmimas nebuvo Bažnyčią sustiprinęs veiksnys, tačiau vyskupijos bažnytinės struktūros tai neišbalansavo, esminių pokyčių vyskupo sielovadinės veiklos masams ir intensyvumui taip pat neturėjo. Tad Žemaičių vyskupijos aukštosios dvasininkijos atžvilgiu imperinės valdžios sukilimo metais taikytos diskriminacinės priemonės nebuvo itin efektyvios.

Tuo pačiu metu, kai rinkti duomenys, turintys pagrįsti antivalstybinę Žemaičių vyskupijos aukštųjų dvasininkų veiklą, Vilniaus vyskupijos kapituloje M. Muravjovas ėmėsi ypač globoti imperijos valdžiai lojalius dvasininkus, siekdamas su jų

pagalba pašalinti vyskupiją administratoriaus teise valdžiusį prelatą J. Baukevičių, kuris, kaip paaiškėjo, nepateisino į jį dėtų generalgubernatoriaus vilčių. Valdžiai lojalių dvasininkų, parinktų iš vyskupijos katedros kapitulos garbės kanauninkų (A. Nemekša, E. Tupalskis, P. Žilinskis), inkorporavimo į katedros kapitulos prelatus proceso rekonstrukcija atskleidė, kad nuo pat pradžių tikslingai siekta į imperijos valdžios paskirtų prelatų rankas perduoti svarbiausias vyskupijos administracinės bei sielovadinės veiklos sritis, apdairiai numatant, kad imperinės valdžios statytiniai kapitulos prelatai ne tik neignoruos jos nurodymų, bet ir juos vykdys. M. Muravjovo pastangomis pagal Ortodoksų Bažnyčios ir valstybės santykių modelį sukilimo metais į Vilniaus vyskupijos katedros kapitulą inkorporuoti prelatai imperijos valdžios lūkesčius pateisino – beveik pora dešimtmečių po sukilimo vyskupiją administratoriaus teise valdęs P. Žilinskis buvo klusnus imperijos valdžios nurodymų vykdytojas.

Svarbiu posūkiu sukilimo metais konstruotų santykių su vyskupijų hierarchais raidoje laikytinas mėginimas įtraukti juos į sukilimo numalšinimo akciją. 1863 m. vasaros pradžioje, apeliuojant į vyskupijų hierarchų, kaip imperijos valdininkų, lojalumo imperatoriui pareigą, pradėta reikalauti prisiimti atsakomybę ne tik už jiems pavaldžios dvasininkijos laikyseną, bet už visą vyskupijos katalikų bendruomenę. M. Valančiaus autoritetas, jo turimi kanoniniai įgaliojimai valdyti vyskupiją, suaktyvėję sukilėlių veiksmai Žemaitijoje, ta aplinkybė, kad Vilniaus vyskupiją vietoj ištremtojo vyskupo A. S. Krasinskio administratoriaus teise valdė J. Baukevičius, turėjo įtakos, kad imperijos vietos valdininkai Žemaičių vyskupijos ganytojui pirmajam įsakmiai priminė pareigą rūpintis savo valdomos vyskupijos tikinčiaisiais. Šie reikalavimai sąlygojo ir M. Valančiaus 1863 m. rugsėjo 6 d. ganytojišką laišką, kuriuo sukilėliai kviečiami liautis priešintis, prašyti aukščiausios kraštą valdančios valdžios pasigailėjimo ir prisiekti ištikimybę imperatoriui. Pagal analogišką modelį buvo parengtas ir Vilniaus vyskupijos hierarchų 1863 m. rugsėjo 17 d. aplinkraštis.

Žemaičių vyskupo ganytojiško laiško ir Vilniaus vyskupijos hierarchų aplinkraščio atsiradimo aplinkybių kontekstas bei jų parengimo proceso analizė leidžia teigti, kad šie dokumentai ne tik išprovokuoti generalgubernatoriaus nurodymo, bet tiek vieno, tiek kito galutinė versija parengta generalgubernatoriaus kanceliarijoje. Ta aplinkybė, kad tiek Žemaičių vyskupas, tiek Vilniaus vyskupijos aukštieji dvasininkai buvo priversti pasirašyti generalgubernatoriaus pavaldinių parengtą laišką ir aplinkraščio versiją, rodo imperijos vietos valdininkus perėjus prie diskriminacinių priemonių taikymo aukščiausių Bažnyčios dvasininkų atžvilgiu, į savo rankas

perimant kanonų teise išimtinai vyskupams ar vyskupijų administratoriams, kaip lokalsios Bažnyčios ganytojams, rezervuotą pareigą kreiptis į tikinčiųjų bendruomenę. Pastarieji raštai imperijos vietos valdininkų santykių su hierarchais raidoje vertintini ir kaip vienas iš lūžinių (pirmasis – A. S. Krasinskio pašalinimas), radikalius pokyčius žyminčių, imperijos valdžios kurto katalikų dvasininkijos įvaizdžio taškų. Jeigu ginkluotos kovos pradžioje į katalikų hierarchus žiūrėta kaip į potencialius imperijos valdžios sąjungininkus, kuriuos pasitelkus pavyks disciplinuoti, imperijos valdininkų nuomone, priešišką diecezinę dvasininkiją, tai nuo 1863 m. vidurio ima vyruoti katalikų vyskupo, sukilimo dvasinio lyderio, įvaizdis.

Nors sukilimo vadovybė tiek M. Valančiaus rugsėjo 6 d. ganytojišką laišką, tiek rugsėjo 17 d. Vilniaus vyskupijos aukštųjų dvasininkų vardu parengtą aplinkraštį vertino kaip katalikų hierarchų perėjimo į imperijos valdžios pusę apraišką, didesnio poveikio sukilimo eigai jie jau neturėjo. Imperijos vietos valdininkai, dėję ypač dideles pastangas, kad tokie dokumentai atsirastų, ir inicijavę jų platinimą, vėliau jų vaidmens taip pat perdėm nesureikšmino. Imperijos vietos valdininkams aukštųjų Lietuvos katalikų dvasininkų išprovokuoti pasmerkti sukilimą ir jo dalyvius nepavyko, nors ginkluotos kovos šalininkų tarp jų ir nebuvo.

Imperijos vietos valdininkų taikytos abiejų vyskupijų atžvilgiu skirtingos diskriminacinės priemonės akivaizdžiai rodo imperijos valdžią ieškojus optimaliausio Bažnyčios disciplinavimo modelio. Kita vertus, diskriminacines priemones diferencijuoti imperijos vietos valdininkus akino ir nevienoda vyskupijos hierarchų laikysena sukilimo metais. Žemaičių vyskupijos atveju nuo pat ginkluotos kovos pradžios M. Valančius ėmėsi savo vyskupijos dvasininkijos, pakliuvusios į imperijos vietos valdininkų taikomų represijų tinklą, gynėjo ir užtarėjo prieš imperijos valdžią vaidmens. Nors tik išimtiniais atvejais į vyskupo prašymus būdavo atsižvelgiama, valdžia žinojo, kad Žemaičių vyskupijos ganytojas, jeigu reikalas lies jo vyskupijos dvasininkus, imsis iniciatyvos kurti santykius su imperijos valdininkais ir, žinoma, kurs juos sau palankia linkme. Tuo tarpu Vilniaus vyskupijos hierarchų, iki 1863 m. birželio pradžios su A. S. Krasinskiu priešakyje, laikysena buvo kiek kitokia. Nors A. S. Krasinskis, kaip ir M. Valančius, nei vieno į sukilimą įsitraukusio ar įtraukto dvasininko nenubaudė ir viešai nepasmerkė, tačiau ir aktyviai jų ginti nuo imperijos valdininkų taikomų represijų nesiėmė.

Abiejų vyskupijų hierarchų laikysena sukilimo metais buvo apspręsta dviejų lojalumų: popiežiui ir imperatoriui. Turint omenyje, kad politinėje plotmėje popiežius laikėsi legitimizmo principo, kanoninio pavaldumo sąlygotas lojalumas Apaštalų Sostui iš esmės neneigė lojalumo imperijos valdžiai. Tačiau nuo XIX a.

vidurio gerokai suintensyvėję Rusijos imperijos valdžios siekiai riboti Katalikų Bažnyčios hierarchų kanonų teise jiems suteiktas galias valdyti vyskupiją, mėginimai izoliuoti imperijos teritorijoje buvusias katalikų vyskupijas nuo Apaštalo Sosto kaip visuotinės Bažnyčios centro, akivaizdžiai rodė stiprėjančią priešpriešą tarp politinio lojalumo imperijos okupacinei valdžiai ir kanoninio pavaldumo sąlygoto lokalsios Bažnyčios lojalumo visuotinei. Prasidėjęs sukilimas šią priešpriešą dar labiau užaštrino, kurdamas papildomas tolydžio stiprėjančias įtampas, pasireiškusias imperijos vietos valdininkų taikytų disciplinavimo priemonių radikalėjimu ir jų spektro plėtimu.

Katalikų Bažnyčia, kaip kanoninį pavaldumą Apaštalo Sostui išlaikiusi institucija, nepaisant jos įtakos sferų siaurinimo, ginkluoto sukilimo išvakarėse institucinėje plotmėje praktiškai buvo vienintelė buvusios Lenkijos ir Lietuvos valstybės tradicijų tęsėja. Turint omenyje religijos vaidmenį to meto visuomenėje, katalikų dvasininko autoritetą, Lenkijos Karalystėje vyravusį savitą tautiškumo ir katalikybės glaudžia sąveika grįstą santykį, masinis visų visuomenės sluoksnių angažavimas kovai už išsivadavimą iš Rusijos imperijos jungo, eliminuojant Katalikų Bažnyčią, buvusios Abiejų Tautų Respublikos žemėse apskritai būtų buvęs neįmanomas. Ginkluotos kovos už tautos teisę į laisvę, už buvusios Abiejų Tautų Respublikos atkūrimą šalininkai dar iki prasidedant sukilimui ėmėsi katalikų dvasininkijos, kaip aktyvios būsimo sukilimo jėgos, kryptingo ugdymo, akcentuodami, kad ginkluota kova ne tik nesikerta su kanonų teise, bet kyla iš krikščioniškos dvasios. Prasidėjus sukilimui ši nuostata buvo perkelta į programinius sukilimo dokumentus. Katalikų dvasininkija sukilimo vadovybės tikslingai buvo pasitelkta kaip pagrindinė jėga, turėjusi mobilizuoti mases ginkluotam sukilimui.

Prasidėjus ginkluotai kovai sukilimo vadovybė Lietuvoje panaudojo Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų administracinį tinklą kaip vieną iš pagrindinių sukilimo agitacijos komunikacinių kanalų. Tai lėmė, kad ne viena parapijos bažnyčia sukilimo metais tapo lokalsios bendruomenės visuomeninio aktyvumo pasireiškimo ir neretai savotišku politinės formacijos tašku. Dvasininkai sukilimo vadovybės buvo įpareigojami kviesti žmones jungtis prie sukilėlių ir teikti jiems visokeriopą pagalbą. Ginkluotai kovai prasidėjus, programinių sukilimo dokumentų, dažniausiai sukilimo Manifesto, skelbimas iš bažnyčios sakyklų vyko sukilėlių iniciatyva. Išimčių būta (pvz., Paberžės filialistas, legendinis sukilėlių būrio vadas kunigas A. Mackevičius, Gargždų vikaras I. Noreika, dar vienas kitas, kurie be sukilimo vadovybės raginimo paskelbė Manifestą, ne vienoje bažnyčioje kvietė jungtis prie sukilėlių ir patys kovėsi sukilėlių būriuose su ginklu rankoje), bet tiek tarp Vilniaus, tiek tarp

Žemaičių vyskupijos dvasininkų jos buvo retos. Parapijos dvasininko sukilėliams teiktus religinius patarnavimus taip pat nėra tikslinga laikyti jo aktyvaus dalyvavimo sukilime išraiška. Tai buvo viena iš parapijos dvasininko dvasinės tarnystės pareigų, nes į sukilėlių gretas įsijungę vienos ar kitos parapijos žmonės ir toliau liko jos parapijiečiais. Imperijos karinių dalinių persekiojami sukilėliai parapijos bažnyčioje ir klebonijoje galėjo tikėtis ne tik gauti dvasinius patarnavimus, kas to meto visuomenėje anaip tol nebuvo antraeilis dalykas, bet ir sulaukti materialinės pagalbos. Taigi vyskupijų parapijų tinklas atliko savotiškos sukilėlių atraminės bazės vaidmenį. Tačiau tai vyko be vyskupijų hierarchų leidimo, kurį gauti sukilimo vadovybė nematė reikalo.

Parapijų dvasininkai kitos išeities, kaip paklusti sukilėlių reikalavimams dėl sukilimo Manifesto paviėšinimo ar sukilėlių prisaikdinimo, neturėjo (atsisakymas paklusti sukilėliams buvo itin retas dalykas), taip imperijos valdžios akyse tapdami aktyviais sukilimo veikėjais. Atliktas tyrimas įgalina teigti, kad absoliučios daugumos abiejų vyskupijų diecezinės dvasininkijos laikysena sukilime buvo artima jų vyskupų, teikusių pirmenybę Dievo žodžio skelbimui ir maldai, o ne ginkluotai kovai, pozicijai. Net ir tie dvasininkai, kurie kovėsi sukilėlių gretose su ginklu rankose, tokį kelią dažniausiai pasirinkdavo sukilėlių būrių vadų paskatinti (kunigo A. Mackevičiaus atvejis šiuo požiūriu priskirtinas prie išimčių). Dauguma tapo savotiškais nuoseklaus sukilėlių vadovybės siekio panaudoti Katalikų Bažnyčią katalikiškosios visuomenės dalies angažavimui ginkluotai kovai įkaitais. Tad Katalikų Bažnyčia sukilimo metais atliko sukilimo organizatorių ir vadovų jai skirtą buvusios Abiejų Tautų Respublikos žemių katalikų tikėjimą išpažinusios visuomenės dalies konsoliduojančio veiksnio vaidmenį. Vilniaus ir Žemaičių vyskupijos prie to taip pat ženkliai prisidėjo.

Parapijose tarnavusi dvasininkija imperinės valdžios akiratyje atsidūrė pirmosiomis ginkluoto sukilimo dienomis. Jeigu Katalikų Bažnyčios hierarchų atžvilgiu represijos imtos taikyti ginkluotai kovai įpusėjus, tai diecezinė dvasininkija pradėta bausti iš karto (Žemaičių vyskupijoje pritarimu sukilimui dvasininkai apkaltinti ir nubausti ginkluotoms kovoms Žemaitijoje dar neprasidėjus). Akivaizdžios sąsajos tarp sukilėlių veiklos intensyvumo atskirose vietovėse ir imperijos valdžios represijų prieš parapijų dvasininkus apimčių įgalina teigti, kad eliminuodama dvasininkus imperijos valdžia siekė užkirsti kelią ginkluotai kovai ar užgniaužti jau prasidėjusią. Pasienio su Lenkijos Karalyste ir aktyvesnių sukilimo regionų (Panevėžio, Trakų apylinkės) parapijose kaltintų ir baustų dvasininkų procentas buvo vienas aukščiausių.

Kaip ir dalyvavimu sukilime kaltinti pasauliečiai, dvasininkai bausti tiek pagal administracinę imperijos teisę, tiek pagal karo lauko įstatymus. Represijos sustiprėjo ir sugriežtėjo Vilniaus generalgubernatoriaus pareigas pradėjus eiti M. Muravjovui. Už tą pačią veiką taikytos skirtingos bausmės, vyraujantis akivaizdus jų neadekvatumas inkriminuojamam kaltinimui, kaip ir ta aplinkybė, kad galutinio sprendimo teisė buvo palikta generalgubernatoriaus kompetencijai, įgalina teigti, kad nuorodos į imperijoje galiojančius teisės aktus dažnu atveju tebuvo formalus dalykas. Vyraujantys abstraktūs kaltinimai rėmus sukilėlius ar pritarus sukilimo idėjai paprastai rodo konkretaus nusizengimo ar nusikaltimo nebuvimą. Vienodai griežtai bausti tiek dalyvavimu sukilime kaltinti asmenys, tiek įtariamieji. Programinių sukilimo dokumentų perskaitymas iš bažnyčių sakyklų per pamaldas, nesi-aiškinant, ar dvasininkas buvo priverstas tai padaryti, ar agitavo jungtis į sukilėlių gretas savo iniciatyva, vertintas kaip nusikalstama veika, už kurią neretai taikyta griežčiausia bausmė.

Remiantis šaltinių duomenimis sudarytas dėl dalyvavimo 1863 m. sukilime kaltintų ir imperijos valdžios nubaustų Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų diecezinių dvasininkų ir parapijose tarnavusių vienuolių registras iliustruoja imperijos valdžios sukilimo metais vykdytų represijų mastą ir įgalina koreguoti istoriografijoje vyraujančius statistinius duomenis. Represijos dėl dalyvavimo sukilime, prasidėjusios 1863 m. sausio pabaigoje, tęsėsi iki 1867 m. gegužės vidurio ir palietė daugiau nei trečdalį (39,2 %) Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų parapijose 1863 m. tarnavusių dvasininkų (462 iš 1179), taigi žymiai daugiau, nei iki šiol buvo nurodoma. Abi vyskupijos dėl tremties ir įvykdytos mirties bausmės neteko 14,4 % dvasininkų nuo bendro 1863 m. parapijose tarnavusių dvasininkų skaičiaus. Represijų mastai ir ganėtinai ženklūs netektys teikia pagrindą prielaidai, kad tai negalėjo neturėti neigiamų pasekmių parapijiečių religiniam gyvenimui, o iš dalies ir Katalikų Bažnyčios kaip institucijos deramam funkcionavimui. Tyrimas rodo, kad imperijos valdžios dėl sukilimo nubaustų 1863 m. parapijose tarnavusių dvasininkų Vilniaus vyskupijoje buvo 2,5 % daugiau nei Žemaičių. Turint omenyje sukilimo veiksmus Žemaitijoje buvus itin aktyvius, neatmestina, kad procentiškai mažesniai dėl dalyvavimo sukilime nubaustų Žemaičių vyskupijos parapijose tarnavusių dvasininkų skaičiui įtakos turėjo M. Valančiaus diplomatiniai gebėjimai, pasireiškę, be kita ko, ir kaltinamų savo vyskupijos kunigų gelbėjimu nuo represijų. Kita vertus, Vilnius sukilimo metais buvo tapęs imperijos represinių struktūrų centru su generalgubernatoriumi priešakyje, tad tikimybė katalikų dvasininkijai pakliūti į valdžios nemalonę buvo kur kas didesnė. Juolab kad generalgubernatoriaus pareigas 1863 m. gegužę pradė-

jęs eiti M. Muravjovas netrukus ištrėmė vyskupą A. S. Krasinskį, o vyskupijai likus be ganytojo pradėjo ir sėkmingai įgyvendino imperijos valdžiai lojalių dvasininkų infiltravimo į aukščiausias vyskupijos valdymo institucijas akciją.

Atliktas tyrimas teikia pakankamai argumentų koreguoti iki šiol vyraujančią istoriografinę teiginį, kad nubaustas dvasininkas visais atvejais buvo aktyvus sukilimo dalyvis ar jo šalininkas. Represijos prieš Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų parapijose tarnavusius dvasininkus, apkaltinus juos dalyvavimu ginkluotoje kovoje, yra imperijos valdžios vykdytos konfesinės politikos Katalikų Bažnyčios atžvilgiu padarinys, o ne aktyvaus dvasininkijos angažavimosi sukilimo reikalui pasekmė. Imperijos valdžios plačiai eskaluotas katalikų dvasininkijos kaip vienos iš pagrindinių sukilimo varomųjų jėgų įvaizdis, pasitelkus retoriką kuriamas ir skleidžiamas katalikų dvasininko kaip imperijos priešo, kurio laiku nepašalinus kyla pavojus imperijos egzistavimui, poveikslas leidžia daryti hipotetinę prielaidą, kad tai galėjo būti daroma tikslingai, siekiant pateisinti prieš Katalikų Bažnyčią kaip instituciją ir katalikų dvasininkiją kaip luomą taikytų represijų mastus.

PRIEDAI

PRIEDAS NR. 1

**Vilniaus vyskupijos dieceziniai
dvasininkai ir parapijose tarnavę vienuoliai,
kaltinti ir bausti už dalyvavimą
1863 m. sukilime ar pagalbą sukilėliams**

Eil. Nr.	Asmenvardis ir pagrindinės jo formos šaltiniuose	Amžius	Pareigybė, parapija, dekanatas	Kaltinimas	Bausmė	Šaltiniai ir literatūra
1	Aleksandravičius Marijonas (Aleksandrowicz Małan, Александрович Марианн)	57	Vilniaus Visų Šventųjų bažnyčios kunigas, Vilniaus miesto dekanatas; vienuolis karmelitas	Politiškai nepatikimas; kaltintas palaikęs glaudžius ryšius su sukilieliais	Perkelti į Mogiliavo gub. (1866 gruodžio pr.); Vilniaus gengb. sprendimu 1867 vietoj Mogiliavo gub. išsiųsti iš Vilniaus į kurią nors parapiją Vilniaus gub., 1867 Verkių vikaras	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1486, l. 14v; P. K., d. 2, t. 3, p. 652–653
2	Babinauskas Silvestras (Babinowski Sylwester, Бабиновский Сильвестр)	68	Paparčių klebonas, Trakų dekanatas; vienuolis dominikonas, vienuolyno prioras	Kaltintas dalyvavęs sukilime	Suimtas; byla perduota teismui; nuteistas ištremti, tačiau Vilniaus gengb. sprendimu dėl sveikatos ir garbaus amžiaus neištremtas (uždarytas vienuolyne)	LVIA, f. 438; ap. 1, b. 1439, l. 12v; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 383; P. K., d. 2, t. 3, p. 597–600; M. R., p. 240; A. K., p. 100
3	Vaikauskas Viktoras (Wajkowski Wiktor (Victor), Вайковский Виктор)	69	Sialeco klebonas, Pružanų dekanatas	Kaltintas dalyvavęs sukilime	Suimtas 1863 kovą, kaltintas, paleistas; antrąkart suimtas 1864 liepą; ištremtas į atokias imperijos gubernijas; 1868 gyveno Permės gub.	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 379–380; BCz., sygn. 6764; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 337, l. 4–5, 8–9; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 196, l. 1; P. K., d. 2, t. 2, p. 19–21
4	Baikauskas Vladislovas (Wajkowski Władysław (Ladislau), Байковский Владислав)	25	Porazavos vikaras, Valkavisko dekanatas	Kaltintas ryšiais su sukilieliais	Suimtas 1863 birželio pab.; pašalintas iš dvasininkų; ištremtas į Jenisiejaus gub.	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 12; LVIA, f. 604, ap. 6, b. 344; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 375; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 593, l. 497v–498; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1439, l. 22; RVIA, f. 821, ap. 150, b. 613, l. 3; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 2, p. 21–24; E. N., p. 299; M. R., p. 240

5	Bartoševičius Dominykas (Bartoszewicz Dominik (Domi- nicus), Баргше- вич Доминик)	70	Chouchlavos klebonas, Vileikos dekanatas	Kaltintas neleidęs tuoktis katalikams su stačiatikiiais; veikęs prieš valstybinę m-klą	1864 pab. gubernatoriaus nurodymu perkeltas į kitą parapiją	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 376–377; P. K., d. 2, t. 2, p. 40
6	Вернацкіс Казіміерас (Віернацкіс Казіміерс (Casimirus), Бернацкііс Казімір)	39	Віарозос Pružанų dekanatas	Kaltintas priėmęs sukielių priesaiką, sakęs maištingus pamokslius	Suimtas 1864 kovą; kaltintas Gardino kalėjime; paleistas kaltinimams nepasivirtinuis; perėjo į ortodoksų tikėjimą	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 376, 492; P. K., d. 2, t. 2, p. 54–55
7	Вісцалевічус Ніларіјус (Вуцалевіч Ніларіус (Hilarius), Быццалевіч Гіларііс)	57	Narevo filialistas, Jalaukos parapija, Valkavisko dekanatas; cisterų vienuolis	Kaltintas trukdęs parapijiečiams tuoktis su ortodoksais; įtarta, kad įtakos tam galėjo turėti dalyvavimas sukilime	Suimtas 1863 gruodžio vid., 1865 sausį sekvestravus turą ištemptas į Tomsko gub. nepašalinant iš dvasininkų; pirmaisiais metais gyvena Koilvane, vėliau perkeltas į Kuźnieceką Tomsko gub.	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 14, 104; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 376; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 594, l. 666–667; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 201, l. 1; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1439, l. 12v; P. K., d. 2, t. 3, p. 595–597; M. R., p. 244
8	Віронтас Казіміерас (Віронт Казімір)	36	Kuktiškių vikaras, Švenčionių dekanatas	Kaltintas sutikęs sukilėlių būrį vilkėdamas liturginius drabužiais ir su kryžiumi	Suimtas 1863 gruodį; nuo 1864 sausio 22 laikytas Švenčionių klebonijoje, o 1864 birželio 20 išsiųstas į Vilnių; Vilniaus Tarydymo komisija siūlė ištremti į Oloneco gub.; paleistas 1864 spalį nurodiant perduoti patikimo kunigo globai ir policijos priežiūrai; gubernatoriaus nurodymu paskirtas Maišiagalos vikaru	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 377; LVIA, f. 378, PS, 1864, b. 836, l. 1–2; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 594, l. 128v–129; LVIA, f. 439, ap. 1, b. 192, l. 12v; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1492, l. 5; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 955, l. 1–3; P. K., d. 2, t. 2, p. 57–59

9	Bišeuskis Mykolas (Byzszewski Michał (Michael), Бышевский Михаил)	40	Dusmenų mansionarijus, Merkinės dekanatas [1862 – Vilniaus Šv. Jono bažnyčios vikaras]	Atvyko į Punią ir 1863 liepos 10 dingo be žinios; įtarta, kad pasitraukė pas sukilėlius	Paskelbta paieska, įsakyta suimti; emigravo, gyveno Paryžiuje [?]	LVI A, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 11; LVI A, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 375; BCz., sygn. 6764; KAA, f. 1–50, ap. 3, b. 330; P. K., d. 2, t. 2, p. 11–113; P. K., d. 3, t. 1, p. 471
10	Bogušeuskis Rokas (Boguszewski Roch (Rochus), Богусhevский Рох)	63	Semiatyčių kuratas, Bielsko dekanatas	Kaltintas kleboni- joje apgyvendin- ęs žmogų be paso	1864 gruodį nubaustas 100 rb bauda	P. K., d. 2, t. 2, p. 62
11	Wonkauskas Juožapas (Wąkowski Józef (Joseph), Бонковский Иосиф)	51	Balstogės klebonas, Balstogės dekanatas	Kaltintas pasakęs maištingą pamokslą, rėmęs sukilėlius; nepert- davęs valdžiai gautų „maištingo“ turinio eilių [kitur – įtartas politiniu nepatikimumu]	Nubaustas 200 rb bauda už pamokslą; 1864 rugsėjį pašalintas iš pareigų, perkeltas į Vilnių; 1868 išvyko į užsienį	LVI A, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 378; P. K., d. 2, t. 1, p. 423; t. 2, p. 42–44
12	Workauskas Jonas (Workowski Jan (Joannes), Борковский Иоанн)	46	Videniškių klebo- nas, dekanas, Giedraičių dekan- atas (buvęs Vilniaus Šv. Petro ir Povilo bažnyčios klebo- nas); Laterano re- guliarinių kanau- ninkų vienuolis	Rasta įtartino turinio knyga; vėliau paaiškėjo, kad toje knygoje „maištingų“ minčių nėra	Suimtas 1863 gegužės 18; paleistas; kurį laiką buvo savo vienuolyne, po to paskirtas į Slabodką vikaru, gengb. nurodymu nuo 1866 gegužės 29 paskirtas Turgelių vikaru	LVI A, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 377–378; P. K., d. 2, t. 2, p. 67–68; t. 3, p. 643–644

13	Boržimas Jackus (Borżum Jasek, Боржым Гиацинт)	25	Perlejevo vikaras, Bielsko dekanatas	Kaltintas nuvykęs į sukilėlių būrį; klausęs išpažinčių ir priėmęs priesaiką	1864 gruodį pašalintas iš dvasininkų; ištremtas į Sibirą	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 102; LVIA, f. 604, ap. 5, b. 417, l. 23; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 377; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 198, l. 1; P. K., d. 2, t. 2, p. 76–82; E. N., p. 301
14	Boržimas Valentinas <i>alias</i> Pranciškus (Borżum Walenty <i>alias</i> Franciszek, Боржым Валентин <i>alias</i> Францишек)	65	Suražo klebonas, Baltogės dekanatas; vienuolis pranciškonas	Kaltintas politi- niu nepatikimu- umu (laidojant mirties bausme nubaustą sukilėlį Laskauską įsakęs skambinti varpais)	Nubaustas 100 rb bauda nukentėjusiųjų nuo sukilimo naudai	LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 596, p. 807–808; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1489, l. 2v; P. K., d. 2, t. 3, p. 624–625
15	Wronewičius Jonas (Broniewicz Jan (Joannes), Броневич Иоанн)	69	Drohičino klebonas, Bielsko dekanatas	Kaltintas politiniu nepatikimumu (įkalbinėjęs para- pijėčius dėtis prie sukilėlių)	Suimtas 1864 rugpjūtį; 1865 pavasarį pašalintas iš klebonų, perkeltas į kitą parapiją kaip vikaras	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 380; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1439, l. 30; P. K., d. 2, t. 2, p. 87–89
16	Vičinskis Juozapas (Wuczarski Józef (Josephus), Бучинский Иосиф)	27	Ašmenos vikaras, Ašmenos dekanatas [1862 pab. ar 1863 pr. perkeltas iš Ežeronių parapijos, Gardino dek.]	Kaltintas prisidėjęs prie sukilėlių būrio	Suimtas 1863 gruodžio 12; paleistas ir gengb. nurodymu paskirtas Dziambrovos (Lydos dekanatas) administratoriumi	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 375–376; P. K., d. 2, t. 2, p. 103
17	Wzostowičius Jonas (Brzostowicz Jan (Joannes), Бржостович Иоанн)	59	Barboriškių filijos kapelionas, Semeliškių parapija, Trakų dekanatas	Kaltintas ryšiais su sukilėliais	Suimtas 1864 gegužę, kaltintas, administracine tvarka ištremtas į Permės gub.	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 16; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 377; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 204, l. 1; RVIA, f. 821, ap. 150, b. 223, l. 3; P. K., d. 2, t. 2, p. 92–98; M. R., p. 243

18	Chveckovskis Martynas (Chwiec- kowski <i>aitas</i> Chwiećkowski Марцин (Martinus), Хвещковский Маргин)	65	Dolistovo klebonas, Balstogės dekanatas	Įtartas ryšiais su sukilėliais	Suimtas 1864 sausio 7, paleistas 1864 sausio 17	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 471; P. K., d. 2, t. 2, p. 124
19	Chodakevičius Jonas (Chodakiewicz Jan (Joannes), Ходакевич Иоанн)	34	Korycino administratorius, Sokulkos dekanatas	Kaltintas ryšiais su sukilėliais; priėmęs sukilėlių priesaiką	Suimtas 1863 gegužės 26, 1864 sausį pašalintas iš dvasininkų; ištremtas į Tomsko gub. [kitur – Archangelsko gub.]	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 11, 39, 101; LVIA, f. 604, ap. 5, b. 362, l. 1; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 471; LVIA, f. 439, ap. 1, b. 192, l. 24; LVIA, f. 821, ap. 3, b. 128, l. 1; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 2, p. 116–121; E. N., p. 303
20	Ciolkovičius Romualdas (Ciolkowicz Romuald (Romualdus), Циолкович Ромуалд)	51	Zelvos administra- torius, Valkavisko dekanatas [1862 pab. ar 1863 pr. perkeltas iš Sialeco parapijos, Pružanų dekanato]	Per kratą rasta „maištingo“ turinio raštų	Suimtas 1864 sausio 9, paleistas 1865 sausio 12; sumokėjo 100 rb baudų; perduotas artimiausios parapijos klebono globai	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 473; P. Kubicki, d. 2, t. 2, p. 126–128
21	Čečiota Tomas (Czesot Tomasz (Thomas), Чечот Фома)	65	Asavų klebonas, Rodūnios dekanatas	Įtartas ryšiais su sukilėliais	Suimtas 1864 spalio 12, kalintas, paleistas 1864 spalio 31; vėl suimtas; mirė Lydos ligoninėje 1866 rugpjūtį	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 474; P. K., d. 2, t. 2, p. 131
22	Čeravičius Andriejus (Czerowicz Andrzej (Andreas), Чепович Андрей)	33	Mastų klebonas, Gardino dekanatas	Dingo 1863 rugsė- jį; kaltintas prisi- dėjęs prie sukilė- lių būrio, ejęs Gardino apskri- ties sukilėlių apygardos vadovo pareigas	Buvimo vieta nežinoma; už akių nuteistas tremtimi į Orenburgo gub. nepašalinant iš dvasininkų [kitur – į Tobolsko gub. pašalinant iš dvasininkų]	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 14; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 474; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 591, l. 145; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1488, l. 94v; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 101, l. 1; P. K., d. 2, t. 2, p. 132–135; M. R., p. 245

23	Dauboras Felicjonas (Dowbor Felicjan, Довбор Фелициан)	43	Chažovos klebonas Vileikos dekanatas	Įtartas prijautęs sukilimui; kaltintas atkalbinėjęs nuo dalyvavimo cerkvės procesijoje	Suimtas; kaltinimams nepasitvirtinus byla perduota Viliaus gubernatoriui, siūlyta perkelti į kitą parapiją	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1492, l. 82; P. K., d. 2, t. 1, p. 477–478
24	Daunoravičius Stanislovas (Downarowicz Stanislaw (Stanislaus), Довнарович Станислав)	39	Ašmenos klebonas, dekanas, Ašmenos dekanatas	Kaltintas išsiuntęs savo vireją į suklilimą	Suimtas 1863 gruodžio 12; paleistas laidojant; 1864 vasarį gubernatoriaus nurodymu atsisakė dekanato pareigų; perkeltas į Giedraičius kaip administratorius	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 399–400; P. K., d. 2, t. 2, p. 169
25	Dekažas Dominukas (Dekarz Dominik (Dominicus) Декарж Доминик)	26	Ežeronių vikaras, Gardino dekanatas [1862 pab. ar 1863 pr. perkeltas iš Krinkų parapijos, Gardino dekanato]	Kaltintas priėmęs sukilėlių priesaiką Vavro (Wawra) būryje; 1865 balandį apkaltintas neblaivus atėjęs per pamaldas į cerkvę	Nubaustas 100 rb bauda, perkeltas į kitą parapiją	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 401; P. K., d. 2, t. 2, p. 149–150
26	Dembinskis Jokimas (Debiński Joachim (Joachimus), Дембинский Иоachim)	65	Dūkštų klebonas, Viliaus miesto vicedekanatas; rįjorų vienuolis	Kaltintas rėmęs sukilėlius, paviešinęs Manifestą bažnyčioje; parupindavęs sukilėjams maisto	Suimtas 1863 rugsėji, paleistas 1864 balandį; perkeltas į kitą parapiją – 1865 spalio pab. paskirtas Viliaus Šv. Petro ir Povilo bažnyčios vikaru	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 13, 23; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 402; LVIA, f. 378, PS, 1864, b. 1632, l. 52–54, 65; LVIA, f. b438, ap. 1, b. 1486, l. 123v; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1291, l. 1–2; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 2, p. 152–153

27	Demidavičius Jokūbas (Demidowicz Jakub (Jacobus), Демидович Яков)	45	Valažino administratorius, Vyšniavo dekanatas [P. K. – Grauziškių klebonas, Ašmenos dekanatas]; Laterano reguliariųjų kanauninkų vienuolis	Kaltintas nedraudęs bažnyčioje giedoti „maištingų“ giesmių, praleidęs maldas už carą ir jo šeimą	Suimtas 1864 vasarį; 1865 liepą ištremtas į Tomsko gub. nepašalinant iš dvasininkų; 1873 gyveno Marijinske, Tomsko gub.; mirė 1886 Marijinsko apskr.	LVIIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 400; LVIIA, f. 438, ap. 1, b. 1492, l. 77v; LVIIA, f. 438, ap. 1, b. 1128, l. 1–3; RVIIA, f. 821, ap. 150, b. 223; P. K., d. 2, t. 3, p. 644–646, 707
28	Denisevičius Simonas (Denisewicz Szumon, Денисевич Симон)	34	Vilniaus Šv. Petro ir Povilo parapijos kunigas, Vilniaus miesto dekanatas; Laterano kanauninkų vienuolis	1863 gegužės 14 nežinia kur išvyko; įtarta, kad išėjo į sukilėlių būrį	Dingo be žinios	LVIIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 399; LVIIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 13; P. K, d. 2, t. 3, p. 646–647; A. K., p. 101
29	Dereškevičius Kazimieras (Dereszkiewicz Kazimierz (Casimirus), Дерешкевич Казимир)	26	Zabludovo vikaras, Balstogės dekanatas	Kaltintas palaikęs ryšius su sukilėliais, buvęs sukilėlių būryje, atėjęs į geležinkelio stotį tuo metu, kai ten su sargyba buvo atvesti suimti sukilėliai	Suimtas 1864 gegužės 22, paleistas 1864 birželio 27; nubaustas 100 rb bauda	LVIIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 16; LVIIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 400; LVIIA, f. 438, ap. 1, b. 1486, l. 121v; P. K., d. 2, t. 2, p. 150–151
30	Djakevičius Fer- dinandas (Dyaktie- wicz Ferdynand (Ferdinandus), Дьякевич Фердинанд)	28	Daugų vikaras, Merkinės dekanatas [1863 pr. perkeltas iš Onuškio parapi- jos, Merkinės dekanato]	Įtartas ryšiais su sukilėliais	Suimtas 1863 rugsėjo 28, paleistas 1863 spalio 5	LVIIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 399; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 2, p. 176

31	Djakevičius Juozapas (Dyackiewicz <i>altas</i> Dikiewicz Józef (Josephus), Днякевич Иосиф)	33	Valkavisko vikaras, Valkavisko dekanatas	Kun. B. Pisankai rašytuose laiškuose rasta antivyriausybi- nių minčių; turėjo „konfederatę“	Suimtas 1863 liepos 21; 1864 rugpjūčio 3 pašalintas iš dvasininkų; išstremtas į Tomsko gub.	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 102; LVIA, f. 604, ap. 5, b. 394, l. 1-3; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 399; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 593, l. 497v-498; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1486, l. 122v; P. K., d. 2, t. 2, p. 176-182; M. R., p. 248
32	Domaševičius Adolfas (Domaszewicz Adolf (Adolphus), Домашевский Алолф)	33	Baturino filialistas, Radaškonų parapija, Vileikos dekanatas	Kaltintas palaiminęs sukielių būrį (apšlakstęs švęstu vandeniui)	Suimtas 1863 birželio 27, paleistas 1863 spalio 14 (drauge su kun. K. Ludžu); perduotas prelato A. Nemeškės globai	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 11, 22; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 399; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1486, l. 106v; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1485a, l. 33v; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 503, ap. 2-7; P. K., d. 2, t. 1, p. 156, t. 2, p. 163-165
33	Dževinskis Juozapas (Drzewiński Józef (Josephus), Джевинский Иосиф)	31	Vilniaus Šv. Jonų bažnyčios vikaras, Vilniaus miesto dekanatas	Kaltintas susira- šinėjęs su ištrem- tu Vilniaus vys- kupu A. S. Kra- sinskiu ir jo sekretoriumi; raginęs savo kon- fratrus neklusyti valdžios paskirto prelato P. Žilėvi- čiaus nurodymų	Suimtas, kalintas; išstremtas į Orenburgo gub. ir pavestas policeijos priežiūrai	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 403; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1492, l. 82v; P. K., d. 2, t. 2, p. 171; M. R., p. 248
34	Falkauskas Adomas (Falkowski Adam (Adamus), Фальковский Адам)	52	Iščelnos klebonas, Rodūnios dekanatas	Kaltintas paviešinęs Manifestą bažnyčioje ir agitavęs parapijiečius eiti į sukilimą	Suimtas 1863 kovo 2, išvežtas į Vilnių; sušaudytas 1863 birželio 10 [kitur – birželio 13] Lydoje	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 10; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 470; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2208, l. 43; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 96, l. 2-4; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 3, p. 202-207

35	Falkauskas Česłovas (Falkowski Szesław, Фальковский Чеслав)	50	Paluknio koplyčios kunigas, Senųjų Trakų parapija, Trakų dekanatas; vienuolis dominikonas	Kaltintas ryšiais su sukilimo būrio vadu Senukoniu [?]	Nubaustas 100 rb bauda; perduotas dvasinės vyresnybės globai su policijos priežiūra	LVIA, f. 238, ap. 1, b. 1488, l. 69; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 470a; P. K., d. 2, t. 3, p. 600; A. K., p. 102
36	Fijaļkauskas Rapolas (Fialkowski Rafał (Raphael), Фиялковский Рафил)	46	Vilniaus Šv. Petro ir Povilo bažnyčios klebonas, Vilniaus miesto dekanatas; Laterano regulia- riųjų kanauninkų vienuolis	Kaltintas blogai prižiūrėjęs pavaldžius kunigus	Suimtas 1863 gegužės 18, paleistas už poros mėnesių; paliktas Vilniaus Šv. Petro ir Povilo bažnyčios klebonu	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 470; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1485a, l. 104; P. K., d. 2, t. 3, p. 647–648; A. K., p. 102
37	Filipavičius Boleslovas (Filipowicz Bolesław, Филипович Болеслов)	34	Vilniaus Šv. Petro ir Povilo parapijos kunigas, Vilniaus miesto dekanatas; Laterano reguliariųjų kanauninkų vienuolis	1863 gegužės 14 išvyko iš vienuolyno; kaltintas prisidėjęs prie sukleltų būrio	Suimtas, kalintasis; 1864 rugsėji pašalintas iš dvasininkų ir išstremtas į Sibirą 10 metų katorgos	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 470; LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 12, 101; LVIA, f. 1248, ap. 2, b. 776; RVIA, f. 821, ap. 125, b. 3320, l. 112; RVIA, f. 821, ap. 150, b. 613, l. 216; P. K., d. 2, t. 3, p. 648–651; M. R., p. 249; E. N., p. 308; A. K., p. 102
38	Fronckevičius Viktoras (Frackiewicz Wiktor <i>alitis</i> Frackiewicz- Radziwiński Wiktor (Victor), Фронцевич Виктор)	27	Vilniaus vyskupo kapelionas, Vilniaus Šv. Jonų bažnyčios vikaras, Vilniaus miesto dekanatas [1883 grįžo į Vilniaus vyskupiją; keletą kartų trumpai ėjo vyskupijos administ- ratoriaus pareigas]	–	1863 birželį lydėjo vysk. A. S. Krasinskį, kuris kelionėje buvo suimtas ir išstremtas į Viatką; Viatkoje išbuvo 10 metų; 1873 leista išvykti į Sankt Peterburgą	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 470; BCz., sygn. 6764; T. D., p. 153; PK, d. 2, t. 1, p. 487–488

39	Gailevičius Sieronas (Gojlewicz Stefan (Stephanus), Гойлевич Степан)	65	Dusmenų klebonas, Merkinės dekanatas	Per kratą bažnyčioje rasta „maištingų“ dokumentų	Suimtas 1863 liepos 9 ir išvežtas į Trakus, vėliau į Vilnių, rugpjūčio 9 mirė Vilniaus Šv. Jokūbo ligoninėje [kitur – Vilniaus citadelėje]; palaidotas choleros kapinėse Pohuliankoje	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 11, 22; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 391, 490; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 290, l. 9; BC%, sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 2, p. 251–254
40	Gaiževskis Julijonas (Gojzewski Julian (Julianus), Гойжевский Юлий)	37	Trakų administratorius, dekanas, Trakų dekanatas [1862 pab. ar 1863 pr. perkeltas iš Geranainių parapijos, Vyšniavo dekanato]	Kaltintas politiniu nepatikimumu – trukdymais gubernijos sekretoriui Suchockiui vesti ortodoksų tikėjimo merginą	Suimtas 1864 vasarį [kitur – sausį], paleistas 1864 balandį; nubaustas 200 rb bauda	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 15, 23; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 392–393; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1486, l. 88v
41	Gajauskas Eduardas (Gajewski Edward (Edwardus), Гаевский Эдуард)	33	Gluboko filialistas, Dysnos dekanatas	Kaltintas įrengęs kopyčią, į kurią neva maldai rinkdavosi dvarininkai; kaltintas išklau- sęs ortodoksų tikėjimo vals- tiečio išpažinties	Suimtas 1863 lapkričio 28; 1864 pr. ištremtas į Archangelsko gub. nepašalinant iš dvasininkų	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 14; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 391; RVIA, f. 821Ūčą, ap. 150, b. 613, l. 45; P. K., d. 2, t. 2, p. 213–217; M. R., p. 250
42	Galičas Jonas (Galicz Jan, Галич Юванн)	34	Turgelių vikaras, Vilniaus apskrities dekanatas [1862 pab. ar 1863 pr. per- keltas iš Čiudeniškių parapijos, Vilniaus apskr. dekanato]	Įartas ryšiais su sukilėliais	Suimtas 1864 birželio 30, paleistas; perkeltas į kitą parapiją	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 16; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 391

43	Ganas Herkulanas (Ganas Herkulan (Herculanus), Ган Геркулан)	46	Janovos klebonas, Kobryno dekanatas	Kaltintas „maištingų“ pamokslų sakymu	Suimtas 1863 gruodžio 2; 1865 kovą Gardino gubernatoriaus nurodymu perkeltas į Valkavišką kaip vikaras	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 391–392; P. K., d. 2, t. 2, p. 217–221
44	Giedraitis Antanas (Giedrojė Antoni (Antonius), Гедройц Антоний)	33	Giedraitčių vikaras, Giedraitčių dekanatas	Kaltintas įkalbinėjęs valstiečius eiti į sukilimą	1863 gegužės pab. dingo be žinios	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 12; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 390; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2208, l. 83; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1485a; P. K., d. 2, t. 2, p. 228
45	Glavdeckas Anta- nas (Glawdecki Antoni (Antonius), Главдецкый Антоний)	29	Vilkaloto vikaras, Pavileikio dekanatas	1863 gegužės 4 iš- vyko iš Vilkaloto; kaltintas prisidėjęs prie sukilėlių būrio	Suimtas, kalintas; 1864 pr. Pašalintas iš dvasininkų, nubaustas 15 metų katorgos kasyklose	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 12; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 391; LVIA, f. 439, ap. 1, b. 192, l. 46v; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 379, l. 2; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1485a, l. 28v; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 2, p. 242–244
46	Glembockis Mykolas (Glebocki Michał (Michael), Глембоцкий Михаил)	32	Gluboko klebonas, Dysnos dekanatas	Kaltintas politiniu nepatikimumu	Suimtas 1864 birželio pab., kalintas Daugpilyje; paleis- tas; nubaustas 200 rb bauda nukentėjusiųjų nuo sukilimo naudai ir perkeltas į Trakus kaip vikaras; 1866 nuteistas tremtimi į Tomsko gub., tačiau Vilniaus gengb. atšau- kus sprendimą dėl tremties kalintas Vilniaus vienuoly- nuose; 1868 – Vilniaus Šv. Jonų parapijos vikaras [M. R. apsirinka priskurdamas jį prie ištremtųjų]	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 16; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 394; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1486, l. 97v; GARF, f. 109, 1-ąja eksp., 1866, ap. 41, b. 33, d. 1, l. 21–22; P. K., d. 2, t. 2, p. 244–246; M. R., p. 251

47	Godliauskas Tadas (Godlewski Tadeusz (Thaddeus), Годлевский Фадей)	58	Sokolianų klebonas, Sokulkos dekanatas	Kaltintas valstiečių agitavimu eiti į sukilimą	1863 birželio 11 išstremtas į Permės gub. nepašalinant iš dvasininkų	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 10, l. 86, 101; LVIA, f. 604, ap. 5, b. 318, l. 1; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 390; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1486, l. 76; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 2, p. 247–251
48	Goleckis Juozapas (Golecki Józef (Josephus), Голецкий Иосиф)	54	Karponičių filialistas, Suchovolis parapija, Sokulkos dekanatas	Įartas ryšiais su sukilėliais	Suimtas 1863 gruodžio 29, paleistas 1864 sausio pab.	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 392
49	Gonsevskis Vitalis (Gąsewski Witalis (Vitalis), Гонсевский Виталис)	40	Pružanų klebonas, dekanas, Pružanų dekanatas	Kaltintas rinkęs sukilėliams pini- gus, nugaubenęs sukilėliams dra- bužių; leidęs su- kilėliams laikyti daiktus bažnyčiai priklausančiame nebaigtame įreng- ti pastate [kitur – krikščijės ortodok- sų tikėjimo tėvų vaikus]	Suimtas 1863 spalį, kaltintas, nubaustas 100 rb bauda; perduotas griežtai bažnytinės valdžios globai	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 395; LVIA, f. 604, ap. 5, b. 560, l. 1–2; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 596, p. 1345–1346; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1492, l. 76v; P. K., d. 2, t. 2, p. 225– 226
50	Gosevskis Henrikas (Gosiewski Henryk (Henricus), Госевский Генрих)	43	Zbiragų klebonas, Kobryno dekanatas	Kaltintas ryšiais su sukilėliais ir maisto perdavimu	Gengb. padėjėjo A. Potapovo nurodymu atleistas nuo bausmės ir perduotas vyskupijos vyresnybės globai	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 396; P. K., d. 2, t. 2, p. 264

51	Goštautas Fabjonas (Gosztowt Fabian (Fabianus), Гощтовт Фабьян)	40	Karvio [kitur – Širvintų] klebonas, Giedraičių dekanatas	Kaltintas agitavęs parapijiečius eiti į sukilimą	Suimtas 1863 lapkričio pr., kaltintas, paleistas; gengb. nurodymu paliktas Karvio klebonu	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 394–395; LVIA, f. 439, ap. 1, b. 192, l. 47v; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1486, l. 98; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 845, l. 12; P. K., d. 2, t. 2, p. 263–264
52	Grigaliunavičius Albertas Eduardas (Grzegalunowicz Albert Edward (Eduardus), Григалоунович Эдуард)	57	Nalibokų klebonas, Vyšniavo dekanatas	Kaltintas ryšiais su sukilėliais (priėmęs savo namuose du sukilėlius)	Suimtas 1864 rugpjūtį [kitur – 1864 gegužę]; kaltintas, teistas; 1865 kovą pašalintas iš dvasininkų; ištremtas į Tomsko gub.; mirė Tomske 1869	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 102; LVIA, f. 604, ap. 5, b. 459, l. 1–3; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 393; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1071, l. 1–6; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1492, l. 65v; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 206, l. 1; P. K., d. 2, t. 2, p. 270–272; M. R., p. 253
53	Hrinevičkis Aleksandras (Hryniewicz Aleksander (Alexander), Гриневский Александр)	27	Pružanų vikaras, gimnazijos kapelionas, Pružanų dekanatas	Kaltintas palaikęs ryšius su sukilėliais (įsteigęs būrelį, raginęs eiti į sukilimą)	Suimtas 1864 kovo 25; 1865 rugpjūtį ištremtas į Tobolsko gub. nepašalinant iš dvasininkų	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 16; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 394; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1492, l. 68v; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 216, l. 1; P. K., d. 2, t. 2, p. 290–295
54	Hrinevičius Vincentas (Hryniewicz Wincenty (Vincentius), Гриневич Викентий)	46	Slanimo klebonas, Slanimo dekanatas	Per kratą rūsyje rastas ginklas	Suimtas 1863 gruodžio 16, paleistas 1864 kovo 1; nubaustas 200 rb bauda	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 14; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 392; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1486, l. 89; P. K., d. 2, t. 2, p. 297–298

55	Норбачевскіс Луоуарас (Horbaczewski Józef (Josephus), Горбачевский Иосиф)	26	Eiškių vikaras, Rodūnios dekanatas [?] [P. K. – Vyšniavo klebonas, Vyšniavo dekanatas]	1863 vasario pr. išvyko; kaltintas buvus Narbuto va- dovajamame su- kilėlių būryje, ne tik pats viešai pa- skelbęs Manifestą, bet ir vertęs daryti tai kitus kunigus [kitur – vadovavęs būriui]	Pašalintas iš dvasininkų, nuteistas tremties bausme; pabėgo [kitur – žuvo per susirėmimą su rusų būriu (žr. RVIA, f. 1286, ap. 24, b. 1018)]	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 12; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 391; LVIA, f. 439, ap. 1, b. 192, l. 53; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1485a, l. 28v; RVIA, f. 1286, ap. 24, b. 1018, l. 41; P. K., d. 2, t. 2, p. 283–285
56	Hundijus Vaclavas (Hundius Wencław (Vencslaus) alias Wacław [P. K.], Гундиуц Венцеслав)	35	Michališkių mansionarijus, Vilniaus apskrities dekanatas	Kaltintas dalyvavęs sukilime, pasakęs „maištingą“ pamokslą	Suimtas 1863 birželio pr.; kaltintas; 1864 balandį pašalintas iš dvasininkų; ištremtas į Tobolsko gub.	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 11, 22, 101; LVIA, f. 604, ap. 6, b. 348, l. 1; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 391, 457; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2208, l. 85; LVIA, f. 439, ap. 1, b. 192, l. 50v; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1485a, l. 30v; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 148; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 2, p. 298–305
57	Išora Stanislovas (Izora Stanisław (Stanislaus), Ишора Станислав)	26	Žaludko vikaras, Lydos dekanatas	Paviešino Manifestą bažnyčioje	Suimtas 1863 vasario 6; kaltintas Vilniuje; sušaudytas 1863 gegužės 22	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 11; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 413; LVIA, f. 439, ap. 1, b. 192, l. 86; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1485a, l. 43v; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 2, p. 307–310
58	Jablanauskas Valentinas (Jablonowski Walenty (Valentinus), Яблоновский Валентъ)	39	Bresto vikaras, Bresto dekanatas; marionų vienuolijos vienuolis	Kaltintas politiniu nepatikimumu (palaiminęs einančius į sukilimą)	Suimtas 1863 gegužės 11; kaltintas; ištremtas į Penzos gub.	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 12; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 483–484; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2208, l. 36; LVIA, f. 439, ap. 1, b. 192, l. 88; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 124, l. 1; RVIA, f. 821, ap. 150, b. 613, l. 234; P. K., d. 2, t. 3, p. 671– 674; M. R., p. 254; A. K., p. 103

59	Jablanauskas Wiktoras (Jablonski Wiktor, Jablonowski Victor)	51	Zabludovo klebonas, Balstogės dekanatas	Įtartas ryšiais su sukilėliais	Suimtas, kalintas; neradus kaltės įrodymų paleistas; 1867 baustas už iškilmingų Mišių aukojimą eilinę dieną	BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 1, p. 553
60	Jakševičius Jonas (Jakszewicz Jan (Joannes), Якпевич Иоанн)	61	Lentupio klebonas, Švenčionių dekanatas	Bažnyčioje jam dalyvaujant giedotos giesmės pagal „maištingo“ himno melodiją; įtartas ryšiais su sukilėliais	Suimtas 1864 vasarį, kalintas; išstremtas į Permės gub. nepašalinant iš dvasininkų	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 15; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 484; P. K., d. 2, t. 2, p. 323–324; M. R., p. 254
61	Janislauskas Ksa- veras (Janislawski Ksawery (Xawe- rius), Янислав- ский Ксаверий)	37	Vilniaus vyskupo sekretorius	Suimtas ir tardytas kaip vysk. A. S. Kra- sinskio sekretorius	Suimtas 1863 birželio 9, paleistas 1863 birželio pab.	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 484; P. K., d. 2, t. 2, p. 331
62	Jankauskas Jonas (Jankowski Jan (Joannes), Янковский Иоанн)	63	Užguosčio klebonas, Trakų dekanatas	Įtartas ryšiais su sukilėliais (važiavo kalėdoti)	Suimtas 1864 vasario 6, paleistas 1864 kovo 16; nubaustas 300 rb bauda	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 15, 23; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 484; P. K., d. 2, t. 2, p. 332
63	Januševičius Vincentas (Januszewicz Wincenty (Vincentius), Янушевич Викентий)	31	Ežeronių vikaras, Gardino dekanatas	1863 balandžio 20 išvyko drauge su į Ežeronis atė- jusiais sukilėliais; dvarininkas Mykolas Toločka tardomas prisipa- žino buvęs viename būryje su kun. V. Januševičiumi	Emigravo	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 12; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 483; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2208, l. 32; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 2, p. 333–334

64	Januševskis Aleksandras (Januszewski Alexander), Янушевский Александр	33	Maladėcinos administratorius, Vileikos dekanatas	Kaltintas politiniu nepatikimumu	Suimtas 1864 liepos 5, išvežtas į Vileiką; paleistas 1864 rugsėjo 11; nubaustas 100 rb bauda nukentėjusiųjų nuo sukilimo labui	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 485; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1289, l. 2–3; P. K., d. 2, t. 2, p. 334–336
65	Januškevičius Antanas (Januskiewicz Antoni), Янушкевич Антоний	34	Ežeronių vikaras, Gardino dekanatas [1862 pab. ar 1863 pr. perkeltas iš Kiemeliškių parapijos, Svyrių dekanato]	Po sukilėlių apsilankymo kažkur dingo; įtarta, kad išėjo pas sukilėlius	Dingo be žinios	P. K., d. 2, t. 2, p. 336
66	Jasinskis Juozapas (Jasinski Józef (Josephus-Calasantius), Ясинский Иосиф)	60	Žaludko klebonas, Lydos dekanatas	Įtartas ryšiais su sukilėliais	Suimtas 1863 vasario 4; paleistas 1863; grįžo į Žaludko parapiją	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 483; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2208, l. 6; P. K., d. 2, t. 2, p. 343
67	Jatautas Jonas (Jatowt Jan (Joannes), Ятовт Иоанн)	33	Darsūniškio vikaras, Trakų dekanatas	Kaltintas davęs palydovą išeimantiems į sukilėlių būrį	Perkeltas į Širvintų parapiją, Giedraičių dekanatą, nubaustas 300 rb bauda	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 486; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1488, l. 154; P. K., d. 2, t. 2, p. 347
68	Javščicas Juozapas (Jawszyc Józef (Josephus), Явшич Иосиф)	30	Lentupio vikaras, Švenčionių dekanatas	Kaltintas sakęs „maistingus“ pamokslius	Suimtas 1863 birželio 1, išvežtas į Ašmeną, iš Ašmenos – į Vilnių; 1864 sausio 20 pašalintas iš dvasininkų; ištremtas į Tobolsko gub.	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 101; LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 12; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 484; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2208, l. 37; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1485a, l. 117; BCz, sygn. 6764; RVIA, f. 821, ap. 150, b. 223, l. 7; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 121, l. 1; P. K., d. 2, t. 2, p. 348–351; M. R., p. 255

69	Jemelita Kazimieras (Jemielitty Kazimierz (Casimirus), Емельиты Казимир)	51	Šudzialovo administratorius, Sokulkos dekanatas	Nubaustas 100 rb bauda už tai, kad apgyvendino pas save pasą neturinčią giminaitę	Suimtas 1863 spalį, paleistas 1863 spalio 21	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 14, 40; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 404; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 2, p. 351–352
70	Justinavičius Juozapas (Justynowicz Józef (Jorsperhus), Юстинович Иосиф)	30	Dysnos vikaras, Dysnos dekanatas [1862 pab. ar 1863 pr. perkeltas iš Krevos parapijos, Ašmenos dekanato; P. K. – Gluboko filialistas, Dysnos dekanatas]	Kaltintas plūdęs ortodoksų tikėjimą; įtartas ryšiais su sukilėliais	Suimtas 1864 gegužės 9, kaltintas 3 mėnesius Daugpilio tvirtovėje; nubaustas 200 rb bauda; perkeltas į kitą parapiją; perduotas policijos priežiūrai	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 481; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1488, l. 134; P. K., d. 2, t. 2, p. 358
71	Kačanauskas Jonas (Kaczanowski Jan (Joannes), Качановский Иоанн)	32	Dieviškių filialistas, Geranainių parapija, Vušniavo dekanatas	Kaltintas priėmęs „maištingą“ raštą	Suimtas 1863 kovo 15; kaltintas, vėliau paleistas; mirė 1865 gruodžio 8	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 12; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 415; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2208, l. 28; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1485a, l. 47; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 110, l. 2–6; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 2, p. 365
72	Kačinskis Leopoldas (Kaczynski Leopold, Качинский Леополд)	26	Mosarų vikaras, Dysnos dekanatas	Kaltintas vadovavęs sukilėlių būriui, dalyvavęs sukilėliams pakariant keletą Rusijos valdžiai ištikimų valstiečių	Suimtas 1863 birželio 24; išstremtas į Kostromos gub. nešalinant iš dvasininkų luomo	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 416; BCz., sygn. 6764; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1490, l. 22; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 108, l. 1; RVIA, f. 821, ap. 150, b. 613, l. 92; P. K., d. 2, t. 2, l. 365–367; M. R., p. 256

73	Kačinskis Napoleonas (Качуński Наполеон, Качинский Наполеон)	35	Mosarų klebonas, Dysnos dekanatas	Kaltintas žinojęs apie brolio ketinimus eti į sukilimą	Suimtas 1863 birželio 24; kaltintas; nubaustas 300 rb bauda; paleistas; gengb. nurodymu grįžo į Mosarus t. 2, p. 367–368	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 11–12; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 416; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1490, l. 22; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 2, p. 367–368
74	Kalimbergas Kirijonas (Kalimberg Сурђјан (Сургјанус), Калимберг Кипријан)	32	Vilniaus Šv. Rapolo bažnyčios vikaras, Vilniaus miesto dekanatas	Kaltintas ryšiais su sukilėliais (palaimino išsėnančius į sukilėlių būrį paragįjęčius)	Suimtas 1863 kovo 16; kaltintas; ištremtas į Orenburgo gub. [ktur – Ufos gub.]	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 13, 21; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 414; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2208, l. 26; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 591, l. 108; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1487, l. 26v; BCz., sygn. 6764; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 105, l. 1; P. K., d. 2, t. 2, p. 370–373; M. R., p. 256
75	Kaminskas Jonas (Kamiński Jan (Joannes), Каминский Иоанн)	31	Geranainių vikaras, Vyšniavo dekanatas	Kratos metu rastas Manifestas; kaltintas paviešinęs jį bažnyčioje	Suimtas Dieveniškėse 1863 kovo 15; išvežtas į Ašmeną; netrukus paleistas	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 415; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1485a, l. 44; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 110, l. 2–6; P. K., d. 2, t. 2, p. 377
76	Karabanavičius Vincentas (Karabanowicz Wincenty (Vincentius), Карабанович Викентий)	47	Vyšniavo administratorius, Vyšniavo dekanatas	Kaltintas įsteigęs slaptą mokyklą prie Vyšniavo bažnyčios	Suimtas 1863 vasario 7; 1863 balandį ištremtas į Penzos gub. nepašalinant iš dvasininkų	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 10, 86, 101; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 414–415; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2208, l. 27; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 485a, l. 46v; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 51; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 2, p. 377–379; M. R., p. 257

77	Kasperavičius Mikalojus (Kasperowicz Nikolaj (Nicolaus) altas Mikolaj [P. K.], Касперович Николай)	29	Trakų vikaras, Trakų dekanatas [1862 pab. ar 1863 pr. perkeltas iš Buivydžių parapijos, Vilniaus apskrities dekanato]	Įtartas ryšiais su sukilėliais; kaltintas kliudęs gubernijos sektoriniui Suchovskui vesti ortodoksų tikėjimo merginą	Suimtas 1864 sausio 31; administracine tvarka ištremtas į Permės gub.	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 15; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 418; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1487, l. 23v; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 146, l. 1; RVIA, f. 821, ap. 150, b. 613, l. 91; P. K., d. 2, t. 2, p. 381–382; M. R., p. 257
78	Kitauskas Antanas (Kitowski Antoni (Antonius), Китовский Антоний)	30	Svieronių vikaras, Svyrių dekanatas	Įtartas ryšiais su sukilėliais	Suimtas; kaltintas; ištremtas į Orenburgo gub.	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 420; P. K., d. 2, t. 2, p. 396; M. R., p. 258
79	Kleckis Henrikas (Klecki Henryk (Henricus), Клецкий Генрих)	32	Diecezinės seminarijos profesorius	Įtartas ryšiais su sukilėliais	Suimtas 1863 rugpjūtį; keletą savaičių buvo uždarytas viename iš seminarijos kambarių	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 416; BCz., sygn. 6762; P. K., d. 2, t. 2, p. 396–397
80	Kliuuskas Vladislovas (Klukowski Władysław (Ladislau), Клюковский Владислав)	31	Suchovolios klebonas, Sokulkos dekanatas	Įtartas ryšiais su sukilėliais; kaltintas leidęs bažnyčioje giedoti „maištingas“ giesmes	Suimtas 1863 [?] balandį, paleistas 1864 balandžio 28; perduotas policijos priežiūrai	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 15; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 419; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1490, l. 22v; P. K., d. 2, t. 2, p. 402–404; M. R., p. 258
81	Kocas Simonas (Koc Szymon (Simon), Коц Семен)	45	Pobikrų klebonas, Bielsko dekanatas	Kaltintas per pa- mokslius raginęs tikinčiuosius eiti į suklimą, sukilė- liams rinkęms ginklus ir pinigus	Suimtas 1863 rugsėjo 20, paleistas 1864 balandžio 18, grįžo į Pobikrus	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 13; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 418; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 2, p. 409–411

82	Kochanskis Vincentas (Kochański Wincenty (Vincentius), Коханский Викентий)	64	Nedzingės klebonas, Merkinės dekanatas; dominikonų vienuolis	Kaltintas bažnyčioje raginęs žmones eiti į sukilimą	Suimtas 1863 rugpjūtį; kaltintas; 1864 spalį pašalintas iš dvasininkų; nubaustas 8 metais katorgos ištreimiant į Sibirą	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 6, 11, 102; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 418; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 594, l. 174–175; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1487, l. 30; BCz., sygn. 6764; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 189, l. 1; P. K., d. 2, t. 3, p. 600–604; M. R., p. 258; E. N., p. 319–320
83	Kociolkauskas Waciekus Adalbertas (Kociolkowski Wojciech Adalbert, Коциалховский Войтех)	46	Bransko klebonas, Bielsko dekanatas	Kaltintas ryšiais su sukilėliais	Suimtas 1863 rugsėjį; paleis- tas 1863 gruodį; ipareigotas išmokyti parapijiečius caro šeimos vardų; vėliau patikri- nus paaiškėjo, jog parapijie- čiai jų nežino, tad pasaulietiš- nės valdžios nurodymu perkeltas į kitą parapiją	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 13; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 417; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 2, p. 412–413
84	Kodelskis Augustinas (Kodelski August, Кодельский Августин)	75	Paparčių kunigas [?], Trakų dekanatas; Paparčių dominikonų vienuolyno vienuolis	Kaltintas dalyvavęs sukilime	Nubaustas tremtimi į Orenbur- go gubern., tačiau, atsižvelgiant į garbų amžių, tremties bausmė pakeista uždarymu į vieną iš Vilniaus vienuolynų (M. R. apsirinka tvirtindamas jį buvus ištremtą)	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1491, l. 12v; P. K., d. 2, t. 3, l. 604–606; M. R., p. 258; A. K., p. 104
85	Kolenda Adomas (Kolenda Adam (Adamus), Коленда Адам)	35	Punios viceklebo- nas, Merkinės deka- natas [1862 pab. ar 1863 pr. perkeltas iš Nemenčinės parapi- jos, Vilniaus vicede- kanato; P. K. – Micha- liškių administratō- rius, Vilniaus apskr. dekanatas]	Suimtas 1864 vasarį, kai važiavo teikti Ligonių patepimo sakramento pas ligonį	Išvežtas į Vilnių, kaltintas; administracine tvarka ištremtas į Archangelsko gubern.	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 15; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 419; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1490, l. 18v; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 340, l. 4, 6, 20; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 159, l. 1, 4–5, 7–8; RVIA, f. 821, ap. 150, b. 613, l. 101; P. K., d. 2, t. 2, p. 414–416; M. R., p. 259

86	Kotzikas Jonas (Kotzigk Jan (Joannes), Котзик Иоанн)	68	Zelvos klebonas, Valkavisko dekanatas	Kaltintas prijautęs sukilėliams	Suimtas 1863 rugpjūtį; paleistas 1864 sausį; grįžo į parapiją; antra kart suimtas 1866 sausio 27; uždarius Zelvos bažnyčią, 1866 išsiųstas į vienuolyną Gardine, 1867 birželio 27 mirė Slanime	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 11; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 417; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 2, p. 436–438
87	Kovalauskas Миколаш (Kowalewski Michał (Michael), Ковалевский Михаил)	29	Jiezno vikaras, Merkinės dekanatas	Įtartas ryšiais su sukilėliais	Suimtas, vėliau paleistas, į Jiezną grįžo 1864 balandžio 27	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 419; P. K., d. 2, t. 2, p. 440
88	Kozlauskas Ignotas (Kozłowski Ignacy (Ignatius), Козловский Игнатий)	32	Didžiosios Berestavicos administratorius, Gardino dekanatas	Kaltintas ryšiais su sukilėliais; pakrikštijo rusų kareivio sūnų	Suimtas 1864 kovo 28 [kitur — 1864 vasarį, paleistas balandžio 4]; gengb. nurodymu nuo bausmės atleistas; 1865 sausį grįžo į parapiją; pareiškė norą pereiti į ortodoksų tikėjimą (perėjo 1867 pr.)	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 15; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 419, 492; P. K., d. 2, t. 2, p. 449– 450; t. 1, p. 602
89	Kozlauskas Kazimieras (Kozłowski Kazimierz (Casimirus), Козловский Казимир)	52	Kramianicos administratorius, Valkavisko dekanatas (prieš tai Trakų administratorius); dominikonų vienuolis	Kaltintas dalyvavęs išlaisvinant rekrūtus Trakų apskr.	1863 rugsėjo 8 suimtas; paleistas ir perduotas policijos globai, uždrausta eiti klebono pareigas, paskirtas Vilniaus Šv. Rapolo bažnyčios vikaru; 1867 vasario 7 – Šv. Jonų bažnyčios vikaru	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 13; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 417; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1490, l. 25; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 3, p. 606–609

90	Kozlauskas Franciskus (Kozłowski) Franciszek (Franciscus), Козловский Франциск)	35	Nemaniūnų klebonas, Merkinės dekanatas	Kaltintas „maištingų“ pamokslų sakymu, revoliucinių atsisaukimų platinimu; įkalbinėjęs valstiečius eiti į sukilimą	Suimtas 1863 birželio 27; kalintas; 1864 gegužės 9 pašalintas iš dvasininkų; ištremtas 6 metams katorgos; 1867 spalį gyveno Tunkoje	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 11, 23, 37, 101; LVIA, f. 604, ap. 5, b. 375, l. 1–3; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 416; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 593, l. 106, 183; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1487, l. 29v; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 152, l. 1; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 2, p. 445–449; M. R., p. 261; E. N., p. 322
91	Kozlauskas Viktoras (Kozłowski Wiktor, Victor), Козловский Виктор)	34	Induroso vikaras, Gardino dekanatas	Kaltintas ryšiais su sukilėliais	Suimtas 1864 spalio 19; paleistas grįžo į parapiją	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 420; P. K., d. 2, t. 2, p. 450–453
92	Kożenevskis Jonas (Korzeniewski <i>alias</i> Korzeniowski [P. K.] Jan (Joannes), Корженевский Иоанн)	30	Novy Dvoro [?] vikaras, Lydos dekanatas	Kaltintas viešai paskelbęs Manifestą bažnyčioje, agitavęs eiti į sukilimą	Suimtas 1863 vasario pr.; kalintas; 1863 balandžio 26 pašalintas iš dvasininkų; ištremtas į Tobolsko gub.	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 12, 101; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 414; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2208, l. 7; LVIA, f. 439, ap. 1, b. 192, l. 77v; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 2, p. 426–429; M. R., p. 259
93	Krinskis Feliksas (Kryński Feliks, Кринский Феликс)	57	Surazo klebonas, Balstogės dekanatas	Kaltintas ryšiais su sukilėliais; raginęs eiti į sukilimą	Suimtas 1863 birželio 15; kalintas, administracine tvarka ištremtas į Tobolsko gub.	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 11; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 415–416; BCz., sygn. 6764; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 213, l. 1; RVIA, f. 821, ap. 150, b. 613, l. 108; P. K., d. 2, t. 2, p. 461–475; M. R., p. 261

94	Krinskis Petras (Круński Piotr, Кринский Пётр)	67	Rasnos klebonas, Bresto dekanatas; marjonų vienuolis, Rasnos vienuolyno prioras	Kaltintas dalyvavęs sukilime (per kratą rasta „revoliucinė“ proklamacija ir antspaudas su Lenkijos herbu)	Suimtas 1864 sausio pr.; gub. nuodomy nuo baudsmės atleistas, bet atiduotas dvasinės vyresnybės globai (apgyvendintas Gardino pranciškonų vienuolyne); kaltinimai vienuoliams kunigams P. Krinskiui ir M. Svenckiu dalyvavimu sukilime tapo pretekstu uždaryti Rasnos vienuolyną ir bažnyčią paversti ortodoksų cerkve	LVI A, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 15; LVI A, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 418; LVI A, f. 438, ap. 1, b. 1490, l. 12; P. K., d. 2, t. 3, p. 674–680; t. 4, p. 248–252; A. K., p. 105
95	Kuleša Władysław (Kulesza Władysław (Ladislaws), Кулеша Владислав)	29	Švenčionių vikaras, Švenčionių dekanatas	Įtartas jautęs prielankumą sukilimui	Suimtas 1863 gegužės 13, už poros dienų paleistas ir perduotas dekanato globai	LVI A, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 12; LVI A, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 415; LVI A, f. 694, ap. 1, b. 2208, l. 39, 53; P. K., d. 2, t. 2, p. 483–484
96	Kulikauskas Józefas (Kulikowski <i>aitas</i> Kulakowski [P. K.] Józef (Josephus), Куликовский Иосиф)	33	Kvasoukos (Pagarani) administratorius, Gardino dekanatas	Kratos metu rasta draudžiamas himnas, ginklas	Suimtas 1863 birželį; pašalintas iš dvasininkų; ištremtas į Sibirą	LVI A, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 421; P. K., d. 2, t. 2, p. 487–488
97	Lapa Ignotas (Łappo <i>aitas</i> Łapa Ignacy (Ignatius))	63	Vilniaus Šv. Rapolo bažnyčios vikaras, Vilniaus miesto dekanatas	Įtartas ryšiais su sukilėliais	Suimtas, 1863 vasarį atvežtas į Vilniaus citadelę	P. K., d. 2, t. 2, p. 536

98	Lapinskas Laurynas (Łapinski Wawrzyniec (Laurentius), Лапинский Лавренгий)	64	Vievio klebonas, Trakų dekanatas, dominikonų vienuolis	Kaltintas įkalbinėjęs parapijiečius eiti į sukilimą, parūpindavęs sukilėliams maisto	Suimtas 1863 liepą, paleistas 1863 gruodį; nubaustas 200 rb bauda	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 14; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 430–431; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1487, l. 4iv; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 484, l. 1–7; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 3, p. 610–611; A. K., p. 105
99	Lebedzinski Ludwikas (Lebedziński Ludwik (Ludovicus), Лебедзинский Людловик)	31	Vasilkuvo administratorius, Sokulkos dekanatas	Kaltintas lankešis sukiliųjų būryje, palaidojęs sukilėlių, parūpindavęs sukilėliams maisto	Suimtas ir išvežtas į Gardiną; ištremtas į Tomsko gub.; 1866 pr. gyveno Tomске	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 428; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 596, l. 89, 91–93; P. K., d. 2, t. 2, p. 497–500
100	Lenčevskis Tomas (Lenczewski Tomasz (Thomas), Ленчевский Фома)	53	Kivatičių administratorius, Pružanų dekanatas	Kaltintas palaikęs ryšius su sukilėliais	Suimtas 1863 lapkritį; ištremtas į Tobolsko gub.	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 15; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 427–428; P. K., d. 2, t. 2, p. 500–505; M. R., p. 263
101	Lideika Motiejus (Lidejko Mateusz (Matthaeus), Лидейко Матейш)	40	Žiežmarių administratorius, Trakų dekanatas	Kaltintas palaikęs ryšius su sukilėliais, nepranešęs apie besislapančius sumušto F. Visloucho būrio sukilėlius, nurodęs rinkti lėšas sukilėliams remti	Suimtas 1863 gegužę; nubaustas 100 rb bauda, paleistas; antrąkart suimtas 1864 rugsėjį; pašalintas iš dvasininkų; ištremtas į Tomsko gub.	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 10, 102; LVIA, f. 604, ap. 5, b. 404, l. 1–2; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 427; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1487, l. 55; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1485a, l. 59v; BCz., sygn. 6764; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 187, l. 1; P. K., d. 2, t. 2, p. 512–516; M. R., p. 263

102	Lipka Augustinas (Lipko Augustyn (Augustinus), Липко Августин)	35	Ragatnos klebonas, Slanimo dekanatas	Kaltintas ryšiais su sukilėliais	Suimtas 1863 rugsėjo 25, paleistas 1864 gegužės 23; grįžo į Ragatną; po kuro laiko vėl suimtas ir ištemptas į Archangelso gub.	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 13; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 427; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 593, l. 29; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 2, p. 524–527; M. R., p. 264
103	Lipiška Stanislovas (Lipiszko Stanisław, Липишко Станислав)	60	Adelsko kuratas, Sokulkos dekanatas	Įtartas ryšiais su sukilėliais; kaltintas leidęs bažnyčioje giedoti revoliucinį himną	Nubaustas 200 rb bauda ir perduotas dvasinės vyresnybės globai	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1487, l. 56
104	Lipnickis Augustinas (Lipnicki Augustyn (Augustinus), Липницкий Августин)	43	Vilniaus katedros kanauninkas, Vilniaus vyskupijos seminarijos profesorius	Įtartas ryšiais su sukilėliais; kaltintas daręs blogą įtaką jaunimui	Suimtas 1863 rugpjūčio 6; ištemptas į Ufos gub.	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 11, 21; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 427; RVIA, f. 821, ap. 150, b. 613, l. 118; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 2, p. 527–528; M. R., p. 264
105	Liseckis Feliksas (Lisecki <i>alias</i> Lesiecki Feliks (Felix), Лисецкий Феликс)	64	Damanavos klebonas, Bielsko dekanatas	Kaltintas priėmęs iš sukilėlių priesaiką, paviešinęs Manifestą bažnyčioje	Suimtas 1863 spalį; kaltintas; ištemptas į Permės gub. [kitur – Penzos gub.]	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 14; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 427; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1487, l. 50; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 128, l. 1; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 2, p. 529–531
106	Liubovickis Tomasz (Lubowicki Tomasz (Thomas), Любовицкий Фома)	33	Vilniaus vizitų kapelionas, Vilniaus miesto dekanatas	Įtartas ryšiais su sukilėliais	Suimtas; nuo 1864 rugpjūčio kaltintas Gardino kalejume; 1865 su vizitemis išvyko į užsienį	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 427; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2207, l. 25; P. K., d. 2, t. 2, p. 531

107	Ludžas <i>alias</i> Łodžas Konstantinas (<i>Łódź alias</i> Łódź Konstanty (Constantinus), Лодз Константин)	39	Dauginavos klebonas, Vileikos dekanatas	Kaltintas sukilė- lių būryje buvu- siam kunigui leidęs aukoti Mišias ir pavie- šinti Manifestą bažnyčioje [kitur – pats paviešino]	Suimtas 1863 birželio 27, paleistas 1863 spalio 14; suteikta malonė (drauge su kun. A. Domaševičiumi)	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 11, 22; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 430; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1487, l. 46; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1485a, l. 60; P. K., d. 2, t. 1, p. 156; t. 2, p. 543–544
108	Lukasevičius Baziļius (Łukaszewicz Baziļi, Лукашевич Вазилий)	62	Trakų vikaras, Trakų dekanatas; dominikonų vienuolijos vienuolis	Kaltintas politiniu nepatikimumu (įtartas bevaldišos leidimo siuntęs dėl politinių kalti- numų išstremtam kunigui pinigais ir Mišių obligacijais)	Suimtas 1863 rugsėjį, išvežtas į Vilnių; ketinta išstremti, tačiau Vilniaus gub. sprendimu apgyvendintas Vilniaus senosios regulos karmelių vienuolyne ir perduotas griežtai policijos prižiūrai	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 430; LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 13; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1490, l. 47v; P. K., d. 2, t. 3, p. 612–614; A. L., p. 106
109	Lukasevičius Romualdas (Lukaszewicz Romuald, Лукашевич Ромуалд)		Vilniaus Bernardinų bažnyčios kunigas, Vilniaus miesto dekanatas; bernardinų vienuo- lijos vienuolis	Įtartas palaikęs ryšius su sukilėliais	Suimtas 1864 vasario pr.; paleistas ir perduotas vienuolyno vyresniojo prižiūrai	LVIA, f. 378, PS, 1864, b. 527; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1487, l. 533; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 431; P. K., d. 2, t. 3, p. 558; A. K., l. 106
110	Lupeika Viktoras (Łupejko Wiktor (Victorinus), Лулейко Виктор)	40	Širvintų klebonas, Giedraitčių dekanatas	Kaltintas sky- res palydovą išeinantiesiems į sukilėlių būrį	Suimtas 1863 birželio 26; paleistas	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 430; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1487, l. 55; P. K., d. 2, t. 2, p. 558–559
111	Mackevičius Aure- lijus (Mackiewicz Aurelius (Aurelia- nus), Мацкевич Аурелиан)	44	Šarašovos klebonas, Pružanų dekanatas	Kaltintas ryšiais su sukilėliais	Suimtas 1863 rugpjūčio 15; išvežtas į Pružanus; išstremtas į Tomsko gub. [kitur – Permės gub.] skiriant griežtai policijos prižiūrą; mirė Tomске 1877	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 13; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 433; BCz., sygn. 6764; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 593, l. 529; P. K., d. 2, t. 2, p. 576–579; M. R., p. 266

112	Маскевіčius Juozapas (Mackiewicz Józef (Josephus), Маскевич Иосиф)	47	Vilniaus vysk. seminarijos prokuratorius (ekonomas), Vilniaus miesto dekanatas	Įtartas davęs du kardus ir tris rub- lius į suklėlių bū- rį išsiruošusiam vienkiemininkui; įtartas veikęs kartu su kun. J. Dembinskiu	Suimtas; po kurio laiko paleistas; nubaustas pinigine bauda	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 439; LVIA, f. 378, PS, 1864, b. 1632, l. 52–54, 65; P. K., d. 2, t. 2, p. 580
113	Malejauskas Domykas (Malejewski Dominik, Malejewski Dominicus)	50	Didžiųjų Eismantų klebonas, Gardino dekanatas	Kaltintas neleidęs būti krikšto tėvų bajorui, neišju- siam į suklimą, bet davusiam priesaiką valdžiai	Perkeltas į kitą parapiją; apkaltintas leidęs bažnyčioje giedoti revoliucines giesmes, 1865 gruodžio pab. išstremtas į Tobolsko gub.	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 437–438; LVIA, f. 38, ap. 1, b. 1490, l. 57; P. K., d. 2, t. 2, p. 592–594
114	Malševičius Jonas (Malyszewicz Jan (Joannes), Мальшевич Иоанн)	30	Vilniaus katedros vikaras, Vilniaus miesto dekanatas [1862 pab. ar 1863 pr. perkeltas iš įkalbinėjęs Ašmenos parapijos, dekanato]	Kaltintas prijautęs suklimui, per išpažintį įkalbinėjęs laikytis atokiau nuo rusų	Suimtas 1864 balandžio 16; paleistas 1864 liepą; nubaustas 100 rb bauda	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 436; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 593, l. 419, 453; P. K., d. 2, t. 2, p. 596–597
115	Markevičius Ipolitas (Markiewicz Hipolit (Hipolytus), Маркевич Иполит)	50	Voupos administratorius, Valkavisko dekanatas	Kaltintas įkalbinėjęs laiduoti už sukliėjus; įtartas priėmęs sukliėjus klebonijoje	Suimtas 1864 birželio 2; paleistas 1864 gruodį; nubaustas 100 rb, paleistas ir pavestas griežtai policijos prižiūrai; perkeltas į kitą parapiją kaip vikaras	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 435; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1112, l. 1–4; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1490, l. 59; P. K., d. 2, t. 2, p. 598–606
116	Markevičius Petras (Markiewicz Piotr (Petrus), Маркевич Петр)	36	Trobu administratorius, Vyšniavo dekanatas	Kaltintas ryšiais su suklėliais – kle- bonijoje nakvojo keletas suklėlių	Suimtas; kaltintas karmelitų vienuolyne Vilniuje, kur ir 1867 rugpjūčio 10 mirė [kitur – suimtas 1866 gruodį]	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 437, 490; P. K., d. 2, t. 2, p. 612

117	Matanovičius Brokardas (Matanowicz Brocard (Brocardus), Матанович Брокард)	67	Varenos filialistas, Daugų parapija, Merkinės dekanatas; karmelitų vienuolis	Kaltintas apleidęs maldas už carą (sukilėlių nurodymu); įtartas raginęs dėtis prie sukilėlių	Suimtas 1863 rugpjūtį; 1864 spalio 7 pašalintas iš dvasininkų; išstremtas į Tobolsko [kitur – Tomsko] gub.	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 11, 102; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 434; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 594, l. 174–175; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1487, l. 80; BCz., sygn. 6764; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 189, l. 1; P. K., d. 2, t. 3, p. 659–662; M. R., p. 270; A. K., p. 106
118	Matusevičius Juozapas (Matusewicz Józef (Josephus), Матусевич Иосиф)	28	Žaslių vikaras, Trakų dekanatas	Kaltintas ryšiais su sukilėliais	Suimtas 1863 lapkritį; paleistas 1863 gruodį; grįžo į Žaslius	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 14; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 434; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1487, l. 67v; P. K., d. 2, t. 3, p. 618–619
119	Menickis Ludvikas (Mienicki alias Minicki Ludwik (Ludovicus), Меницкий Людвик)	39	Naročiaus administratorius, Svyrų dekanatas	Kaltintas ryšiais su sukilėliais (remęs pinigais)	Suimtas 1863 spalį; 1864 spalį pašalintas iš dvasininkų; išstremtas į Tomsko gub.; 1873 gyveno Marijinske	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 16, 102; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 434; LVIA, f. 439, ap. 1, b. 192, l. 106; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 191, l. 1; RVIA, f. 821, ap. 150, b. 613, l. 135; P. K., d. 2, t. 3, p. 627–633
120	Meškauskas Tadas (Mieszkowski Tadeusz (Thaddaeus), Мешковский Фадей)	41	Sudervės klebonas, Vilniaus miesto vicedekanatas	Kaltintas leidęs bažnyčioje giedoti patriotines giesmes; įtartas veikęs drauge su kun. J. Dembinskiu	Suimtas 1863 lapkritį, paleistas 1864 kovą; perkeltas į kitą parapiją	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 14, 23; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 434; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1487, l. 86; LVIA, f. 38, ap. 1, b. 1490, l. 62v; P. K., d. 2, t. 2, p. 634–635

121	Michalskis Stanislovas (Michalski Stanislaw (Stanislaus), Михальский Станислав)	32	Bransko viceklebonas, Bielsko dekanatas	Kaltintas rėmęs sukilimą	Suimtas 1864 balandžio 2; paleistas 1864 gruodį; perkeltas į kitą parapiją	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 435; P. K., d. 2, t. 2, p. 623–625
122	Mikutavičius Severinas (Mikutowicz Seweryn (Severinus), Микутович Северин)	30	Kuraneco vikaras, Vileikos dekanatas [P. K. – Lukaveco koplyčios vikaras, Radaškonių parapija, Vileikos dekanatas]	Kaltintas politiniu nepatikimumu; per kratą rasta revoliucinių himnų, „maištingų“ pamokslų	Suimtas 1864 balandžio 29; 1864 rugsėjį administracine tvarka ištremtas į Tomsko [kitur – Permės] gub.	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 436; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1487, l. 96v; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1093, l. 1–5; RVIA, f. 821, ap. 125, b. 3225, l. 16–17; RVIA, f. 821, ap. 150, l. 137; P. K., d. 2, t. 2, p. 635–656
123	Milevskas Antanas (Milewski Antoni (Antonius), Милевский Антоний)	54	Drohičino parapijos prieglaudės kapelionas, Bielsko dekanatas	Kaltintas leidęs vienuolėms bažnyčiai priklausančiame pastate mokyti vaikus	1864 birželį nubaustas 200 rb bauda	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 437; P. K., d. 2, t. 2, p. 660
124	Milkauskas Mikalojus (Milkowski Mikolaj (Nicolaus), Милковский Николай)	46	Rudkos klebonas, Bielsko dekanatas	Pasakė „maištingų“ pamokslą ir agitavo eiti į sukilimą	Suimtas 1863 rugsėjo 16; kalintas; suteikta gengb. malonė; perkeltas į Mogiliavo vysk.	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 13; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 433–434; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 2, p. 661–665
125	Minčevskis Juozapas (Minczewski Jozef (Josephus), Минчевский Иосиф)	51	Kramianicos klebonas, Valkavisko dekanatas	Kaltintas ryšiais su sukilėliais – priėmęs pas save, rėmęs sukilėlius maistu, parūpinęs ginklą	Suimtas 1863 vasario 3; 1863 birželį pašalintas iš dvasininkų; ištremtas į Tomsko gub. [kitur – 1863 gruodį į Permės gub.]	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 101; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 433; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 591, l. 128; BCz., sygn. 6764; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 11, l. 1; RVIA, f. 821, ap. 150, b. 613, l. 139; P. K., d. 2, t. 2, p. 665–668

126	Minūcīšas Feliksas (Мінусыс Felікс (Felix), Минучиц Феликс)	35	Sokulkos klebonas, mokyklų prefektas, Sokulkos dekanatas	Kaltintas sakęs „maištingus“ pamokslius	Suimtas, kalintas; paleistas iš kalėjimo 1865 pr.; nubaustas 200 rb bauda; Sokulkos dekanas nubaustas 100 rb bauda už dekanato kunigų nepriežiūrą	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 436; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1490, l. 57v; P. K., d. 2, t. 2, p. 671–672
127	Mirnavičius Mykolas (Міруновіч Michail (Michael), Мирыновіч Михаил)	60	Turgelių klebonas, Vilniaus apskrities dekanatas	Kaltintas prijautęs sukėliams (pasakęs „maištingą“ pamokslą)	Suimtas 1863 spalio 21; paleistas 1864 vasarį; grįžo į Turgelius	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 14; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 435; LVIA, f. 439, ap. 1, b. 192, l. 106v; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1485a, l. 67v; P. K., d. 2, t. 3, p. 672–673
128	Miuleris alias Mileris Klemensas (Müller Klemens (Clemens) Миллер Клеменс)	65	Želėdžio administratorius, Svųjų dekanatas; karmelių vienuolis	1863 sausio 27 paviešimo Manifestą bažnyčioje	Suimtas, kalintas; 1864 gegužę pašalintas iš dvasininkų; nubaustas 8 metais katorgos ištremiant [kitur – tremties bausme apgyvendinant]	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 10, 87, 101; LVIA, f. 604, ap. 5, b. 78, l. 1–3; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2208, l. 3; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 433; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 593, l. 211; BCz., sygn. 6764; RVIA, f. 1286, ap. 24, b. 1019, l. 4–5; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 157, l. 1; P. K., d. 2, t. 3, p. 662–667; M. R., p. 270; A. K., p. 107
129	Močulskis Kazimieras (Мочулскі Kazimierz (Casimirus), Мочульскій Казимир)	34	Vilniaus katedros vikaras, Savičiaus ligoninės koplyčios kapelionas, Vilniaus miesto dekanatas	Prelato Antano Nemekšos iškūstas už tai, kad pastarąjį pavadino „Muravjovo prelatu“	Suimtas 1863 spalį, ištremtas į Permės gub.; mirė 1864 sausio 27 Verchooturėje	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 14, 127; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 435; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 3, p. 681–682

130	Монишка Melchioras (Moniuszko Melchior, Монюшко Мельхиор)	24	Lyskavos vikaras, Valkavisko dekanatas	Kaltintas prisaikdinęs einančiuosius į sukilimą	Suimtas 1863 gegužės 5, atvežtas į Valkavišką; pabėgo	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 12; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 433; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2208, l. 54; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 2, p. 695–696
131	Моравскіс Klemensas (Morawski Klemens, Моравский Клеменс)	61	Turosnės klebonas, Balstogės dekanatas	Kaltintas ryšiais su sukilėliais	Suimtas 1863 birželio 16, kaltintas; mirė 1865 sausio 25	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 10, 39; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 433; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 3, p. 700–706
132	Наркевіčius Jonas (Narkiewicz Jan (Joannes), Наркевич Иоанн)	58	Kobryno klebonas, dekanas, Kobryno dekanatas	Kaltintas ryšiais su sukilėliais	Suimtas; ištremtas į Tobolsko gub.	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 442; P. K., d. 2, t. 2, p. 715–720; M. R., p. 270; E. N., p. 328–329
133	Navsučius Stanislovas (Nawsuć Stanislaw (Stanislaus), Навуч Станислав)	43	Tabariškių klebonas, Vilniaus apskritis dekanatas	Kaltintas ryšiais su sukilėliais	Suimtas, kurį laiką kaltintas	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 442; P. K., d. 2, t. 2, p. 726
134	Noreika Kazimie- ras (Norejko Kazimierz (Casimirus), Норейко Казимир)	41	Žiėžmarių viceklebonas, Trakų dekanatas	Parapijiečio mirties liudijime įrašė, kad mirtis išėjo kazokams sumušus	1864 nubaustas 100 rb bauda	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 442; P. K., d. 2, t. 2, p. 728

135	Novickis Andrijonas (Nowicki Adrijan, Новицкий Адриан)	24	Vilniaus Bernardinų diakonas, Vilniaus miesto dekanatas; bernardinų vienuolijos vienuolis	Kaltintas ryšiais su sukilėliais (priėmė sukilėlių būrio priesaiką, prisaikdindavo į sukilimą išeit- nantiuosius)	Suimtas 1863 balandį; kaltintas; 1863 liepos pr. pašalintas iš dvasininkų; ištremtas į Tobolsko gub.	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 101; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 446; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2208, l. 56; LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 13; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 66, l. 1-13; P. K., d. 2, t. 3, p. 567-571; A. K., p. 107; M. R., p. 271; E. N., p. 354; M. R., p. 271; A. K., p. 107
136	Novickis Boguslavas (Nowicki Boguslaw (Boguslaw), Новицкий Богуслав)	57	Musninkų klebonas, Vilniaus miesto vicedekanatas [kitur – Gelvonų administratorius, Giedraitčių dekanatas]	Kaltintas agitavęs parapijiečius dėtis prie sukilėlių; priėmęs priesaiką iš einančiųjų į sukilimą	Suimtas 1864; perkeltas į kitą parapiją kaip vikaras ir perduotas klebono priežiūrai	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 441; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1487, l. 118v; P. K., d. 2, t. 2, p. 728-729
137	Novickis Juozapas (Nowicki Józef (Josephus), Новицкий Иосиф)	65	Topkėvo klebonas, Bielsko dekanatas	Kaltintas ryšiais su sukilėliais	Suimtas 1863 birželio 1, paleistas; antrakart suimtas, paleistas 1864 spalio 15; nubaustas 100 rb bauda	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 13; LVIA, f. 604, ap. 5, b. 405, l. 2-3; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 446; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 441; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1490, l. 97; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 2, p. 735-738
138	Obrompalskis Franciskus (Obrapalski Franciszek (Franciscus), Обромпальский Францишек)	45	Dysnos klebonas, Dysnos dekanatas, dekanas	Rasta „maištingo“ turinio pamokslių	Suimtas 1863 rugpjūtį; ištremtas į Penzos [kitur – Tobolsko] gub. griežtai policijos priežiūrai, nešalinant iš dvasininkų	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 11, 22; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 444; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 591, l. 268; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 113, l. 1; RVIA, f. 821, ap. 150, b. 613, l. 150; P. K., d. 2, t. 2, p. 741-743; M. R., p. 272

139	Olesevičius Juozapas (Olesiewicz Józef (Josephus), Олесевиц Иосиф)	37	Novy Dwuro klebonas, Sokulkos dekanatas	Įtartas ryšiais su sukilėliais; kaltintas politiniu nepatikimumu	Suimtas 1864 balandžio 8, paleistas balandžio 11	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 15, 41; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 444; P. K., d. 2, t. 3, p. 744–746
140	Rasevičius Julijonas (Rasiewicz Juljan (Julianus), Палевич Юлиан)	46	Nemenčinės klebonas, vicedekanas, Vilniaus miesto vicedekanatas	Kaltintas skleidęs antivyriausybinės pažiūros, per pamokslus raginęs parapijiečius likti ištikimiems katalikų tikėjimui, o prireikus atiduoti už tikėjimą gyvybę	Nubaustas tremtimi į Tomsko gub., bet galiausiai uždarytas Vilniaus karmelitų vienuolyne	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 449; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1490, l. 120; GARF, f. 109, 1-ąja eksp., 1866, ap. 41, b. 33, d. 1, l. 22; P. K., d. 2, t. 3, p. 11–12
141	Petkevičius Jurgis (Petkiewicz Jerzy (Georgius), Петкевич Юрий alias Григорий)	31	Smurgainių vikaras, Ašmenos dekanatas	Kaltintas ryšiais su sukilėliais, politiniu nepatikimumu	Suimtas 1863 birželio 11; ištremtas į Kostromos gub.	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 12; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 447; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1487, l. 151v; BCz., sygn. 6764; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 106, l. 1; P. K., d. 2, t. 3, p. 36–38; M. R., p. 274
142	Piotravičius Stanislovas (Piotrowicz Stanislaw (Stanislaus), Пиотрович Станислав)	34	Vilniaus Šv. Rapolo bažnyčios viceklebonas, Vilniaus miesto dekanatas	Kaltintas policijos pareigūnų įžeidimu	Suimtas 1863 rugsėjo 3; atleistas iš tikybos mokytojo pareigų	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 447; P. K., d. 2, t. 3, p. 48–49; M. R., p. 275
143	Pisanka Adomas (Pisanko Adam (Pisanka Adamus), Писанка Адам)	40	Kuznicos klebonas, Sokulkos dekanatas	Kaltintas ryšiais su sukilėliais – išsiuntęs į būrį vietos vargonininką, davęs jam arkli; parūpindavęs sukilėliams maisto	Suimtas 1863 spalio 12; paleistas 1863 lapkričio 4; vėl suimtas 1866 sausį; 1867 ištremtas į Tomsko gub.	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 447; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 617; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 599, l. 43, 209–211; LVIA, 1248, ap. 1, b. 599, l. 209; P. K., d. 2, t. 3, p. 52–58

144	Pisanka Bonifacas (Pisancko Bonifacy (Pisanka Bonifacius), Писанка Бонифацы)	44	Porazavos klebonas, Valkavisko dekanatas	Kaltintas neperdavęs pareigūnams iš kun. J. Dia- kevičiaus gautų valdžiai kenksmingo turinio laišktų	Suimtas 1863 gegužės 26; kaltintas Vilniuje; ištremtas į Tomsko gub.	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 10, 39; LVIA, f. 604, ap. 6, b. 344; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 447; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2208, l. 35; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 593, l. 497v-498; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1490, l. 109v; P. K., d. 2, t. 3, p. 58-63; M. R., p. 275
145	Ponganskis Ignotas (Ponganški Ignacy (Ignatius), Понганский Игнатий)	32	Juchnoveco vikaras, Balstogės dekanatas [kitur – Suražo klebonas, Balstogės dekanatas]	Kaltintas politiniu nepatikimumu (nepaskelbė parapijiečiams imperatoriaus gimimo dienos, praleido maldas už imperatoriaus sveikatą)	Suimtas 1864 birželio 31, paleistas 1864 gruodžio 7; perkeltas į kitą parapiją	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 446; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1487, l. 171v; P. K., d. 2, t. 3, p. 74
146	Radziševskis Adomas (Radziszewski Adam (Adamus), Радзишевский Адам)	44	Dziadkovicės klebonas, Bielsko dekanatas	Įtartas paviešinęs Manifestą bažnyčioje	Nurodyta suimti, tačiau 1863 sausio 27 dingio be žinios [kitur – pabėgo į užsieni]	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 10, 39; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 451; LVIA, ap. 604, ap. 5, b. 305, l. 3-4; P. K., d. 2, t. 3, p. 88-89
147	Radziševskis Apolinaras (Radziszewski Apolinary (Apolinarus), Радзишевский Аполинарий)	61	Kazokiškių filialistas, Paparčių parapija, Trakų dekanatas; dominikonų vienuolis	Kaltintas dalyvavimu sukilime	Suimtas 1863 kovo 1, išvežtas į Kauną; paleistas 1863 [kitur – emigravo]; Paryžiuje 1867 birželio 20 pasirašė kreipimąsi į vyskupus dėl materialinės pagalbos [P. K., d. 1, t. 3]; 1870 – Balstogės bažnyčios archidiakonas	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 451; BCz., sygn. 6764; LVIA, f. 604, ap. 5, b. 305, l. 2-6; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1490, l. 142v; P. K., d. 2, t. 3, p. 89-90; P. K., d. 1, t. 3, p. 574

148	Rakauskas Hilarijus (Rakowski Hilary (Hilarius), Раковский Гиллярй)	62	Rosės klebonas, Valkavisko dekanatas; marjonų vienuolis	Kaltintas palaikęs ryšius su sukilėliais; įtartas dalyvavęs paktiant rusų karininką	Suimtas 1863 rugpjūtį; paleistas 1864 balandį laidavus dekanui; apgyvendintas pranciškonų vienuolyne [kitur – ištremtas į Tomsko (?) gub.]	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 11; LVIA, f. 604, ap. 6, b. 344, l. 108; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 452; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 3, p. 93–96, 680
149	Ratavičius Feliksas (Ratowicz Feliks (Ratowtt Felix), Рагович Феликс)	43	Surviliškių administratorius, Vyšniavo dekanatas	Įtartas įkalbinėjęs eiti į sukilėlių būrį savo giminačių ir pas jį dirbusių valstietį Aikauską	Suimtas 1864 liepos 12; paleistas; perduotas griežtai policijos priežiūrai	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 453; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1490, l. 136v; P. K., d. 2, t. 3, p. 96–97
150	Razvadauskas Jonas (Rozwa- dowski aitas Razwadowski Jan (Joannes), Розвадовский Иоанн)	27	Molėtų vikaras, Giedraičių dekanatas	Įtartas padėjęs nugabenti suzėistą sukilėlių Verkius gydyti	Suimtas 1863 gruodžio 25, apgyvendintas Švenčionių klebonijoje, 1864 lapkričio 15 išvežtas į Vilnių; 1865 spalį ištremtas į Tomsko gub.; 1873 gyveno Marijinske	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 452; P. K., d. 2, t. 3, p. 124–126; M. R., p. 279
151	Rogovskis Steponas (Rogowski Stefan (Stephanus), Роговский Степан)	60	Dambravo klebonas, Sokulkos dekanatas	Įtartas ryšiais su sukilėliais (kaltintas supir- kinėjęs arklius ir gabenęs juos į Lenkijos Karalystę)	Suimtas 1864 vasario 28; paleistas 1864 balandžio 10; nurodyta perkelti į parapiją, esančią atokiau nuo Lenkijos Karalystės	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 15; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 452; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1487, l. 197v; P. K., d. 2, t. 3, p. 104–105
152	Roiteivičius Dionizy (Dionysius), Ройцевич Дюньисий)	63	Novy Dvoro klebonas, Lydos dekanatas	Kaltintas leidęs paviešinti Manifestą bažnyčioje	Suimtas 1863 vasario pr.; paleistas grižo į parapiją l. 7; P. K., d. 2, t. 3, p. 107–108	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 451; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2208, l. 7; P. K., d. 2, t. 3, p. 107–108

153	Roškauskas Feliksas (Rozzkowski Feliks (Felix), Рошковский Феликс)	43	Pivašiūnų klebonas, dekanas, Merkinės dekanatas	Kaltintas neišdavęs pusbrolio sukilėlio	Suimtas 1864 balandžio 17; paleistas; 1864 balandžio 27 grįžo į Pivašiūnus; 1864 lapkričių paskirtas Vilniaus Šv. Dvasios bažnyčios vikaru	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 452–453; P. K., d. 2, t. 3, p. 120–121
154	Rouba Juozapas (Rouba Józef (Josephus), Роуба Иосиф)	47	Tverečiaus klebonas, Švenčionių dekanatas	Įtartas dalyvavęs atkasant sukilėlio kapą	Suimtas 1863 rugpjūtį, [kitur – 1863 spalio 30]; 1864 kovo 9 paleistas iš Daugpilio tvirtovės sumokėjęs 200 rb baudą; grįžo į Tverečių	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 15; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 452; P. K., d. 2, t. 3, p. 121
155	Rukiūza Karolis (Rukijza <i>altis</i> Rukojsza Karol (Carolus), Рукуйжа Карл)	45	Kaulėiškių klebonas, Vyšniavo dekanatas	Kaltintas įkalbinėjęs valstiečių eiti į sukilimą; per pamaldas prašildavęs maldas už carą	Suimtas 1865 kovą; kalintas; 1866 ištremtas į Kainską (dab. Kuilyšėvas) Tomsko gub.; mirė 1886 Kainsko apskr.	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 453; LVIA, f. 604, ap. 5, b. 540, l. 1–3; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1245, l. 11–12; RVIA, f. 822, ap. 4, b. 160896, l. 129–130; RVIA, f. 821, ap. 150, b. 613, l. 187; P. K., 2, t. 3, p. 132–134; M. R., p. 279
156	Ruseckas Zefirinas (Rusiecki Zefiryn)	44	Paparčių parapijos kunigas, Trakų dekanatas; vienuoelis dominikonas	Kaltintas įkalbinėjęs valstiečius remti sukilėlius	Suimtas, kalintas; teistas karo lauko teismo; nubaustas 10 metų katogros ištremiant; pašalintas iš dvasininkų	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1487, l. 194; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 1273; P. K., d. 2, t. 3, p. 620–623; A. K., p. 108
157	Rutkauskas Klemensas (Rutkowski Klemens (Clemens), Рутковский Клементий)	30	Videniškių vikaras, Giedraičių dekana- tas [1862 pab. ar 1863 pr. perkeltas iš Širvintų parapijos, Giedraičių dekanato]	Įtartas rėmęs sukilėlius	Suimtas, kalintas, paleistas; nerasta pakankamai kaltę patvirtinančių faktų	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 455; P. K., d. 2, t. 3, p. 140

158	Rutkauskas Vladislovas (Rutkowski Władysław Ladislauš), Рутковский Владислав)	34	Kiemeliškių klebonas, Svyrių dekanatas	Kaltintas nelojalumu imperijos valdžiai; kaltintas prijautęs sukilimui	Suimtas 1865 gruodį; uždarytas Vilniaus karmelitų vienuolyne; paleistas ir perduotas dvasinės vyresnybės globai; 1866 vasarą – Narociaus klebonas	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 454; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1490, l. 143; P. K., d. 2, t. 3, p. 140
159	Savickas Česlovas (Sawicki Czesław (Ceslaus), Савицкий Чеслав)	56	Sidros klebonas, dekanas, Sokulkos dekanatas	Kaltintas grasinės mirties bausme Sidros tūkstantininkui, jeigu pastarasis praneštų valdžiai apie į sukilėlių būrį išėjusiuosius	Suimtas 1863 gruodžio 29; paleistas; perduotas dvasinės vyresnybės globai, perkeltas į kitą parapiją; nubaustas 100 rb bauda	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 459; LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 15; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1491, l. 10; P. K., d. 2, t. 3, p. 148
160	Sčepužinskis Justinas (Ścierpużyński Justyn (Ścierpur- żyński Justinus), Спелуржинский Устин)	58	Vyšškų klebonas, Bielsko dekanatas	Įtartas ryšiais su suklėliais	Suimtas 1863 spalį [kitur – rugsėjį], paleistas gruodį [kitur – lapkritį]; grįžo į parapiją	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 14; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 458; LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 40; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 3, p. 312–313
161	Sekiuckis Kiprijonas (Sieklucki alitas Siekucki Cyprijan (Cyprianus), Цеклюцкий Цыприан)	35	Dziadkovicės vikaras, Bielso dekanatas	1863 sausio 27 atė- jus rusų kari- viams pasislėpė bažnyčios palėpė- je – apšaudytas, neteko dviejų dešinės rankos pirštų; kaltintas politiniu nepa- tikimumu	Suimtas, kaltintas; ištremtas į atokias imperijos gubernijas	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 457; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2207, l. 38–39; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2208, l. 18; LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 12; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 591, l. iv–2; BCz., sygn. 6764; RVIA, f. 821, ap. 150, b. 613, l. 192; P. K., d. 2, t. 3, p. 161–170; M. R., p. 281

162	Semionavičius Tomas (Siemionowicz Tomasz) (Thomas), Семенович Фома)	60	Strablios klebonas, Bielsko dekanatas	Kaltintas prisaikdinęs sukilėlius	Suimtas 1863 lapkričio 6; kaltintas Balstogės kalėjime, vėliau Bielske; paleistas 1864, perduotas dvasinės vyresnybės globai; perkeltas į kitą parapiją	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 14; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 459; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1491, l. 4; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 3, p. 170–172
163	Sidaravičius Aleksandras (Sidorowicz Aleksander (Alexander), Сидорович Александр)	36	Ostrožanų administratorius, Bielsko dekanatas	Įartas prijautęs sukilimui; kaltintas išklimingai sutikęs sukilėlių būrį, aukojęs sukilėliams Mišias	Suimtas 1864 rugpjūtį; administracine tvarka ištremtas į Permės gub.	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 16; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 460; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1491, l. 4v; P. K., d. 2, t. 3, p. 156–158; M. R., p. 281
164	Sidaravičius Pranciškus (Sidorowicz Franciszek (Franciscus), Сидорович Франциск)	35	Balstogės vikaras, Balstogės dekanatas	Kaltintas jautes palankumą sukilimui, turėjęs politiška neteisingų įsitikinimų	Suimtas 1863 gegužės 15; kaltintas; ištremtas į Vologdos gub.	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 12; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 457; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2208, l. 68; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 3, t. 2, p. 158–160; M. R., p. 281
165	Sirvydas Anupras (Syrwid Onufry (Onuphrus), Сярвід Онуфрий)	56	Vosyliškių klebonas, Rodūnios dekanatas; marijonų vienuolis	Kaltintas paviešinęs Manifestą bažnyčioje, kurstęs valstiečius eiti į sukilimą	Suimtas 1863 vasarį, kaltintas Lydoje; 1863 birželio 10 pašalintas iš dvasininkų; ištremtas 12 metų katogos d. 2, l. 457; BCz., sygn. 6764; LVIA, f. 439, ap. 1, b. 192, l. 187v; RVIA, f. 821, ap. 150, b. 613, l. 205; P. K., d. 2, t. 3, p. 249–252; M. R., p. 284; E. N., p. 344	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 10, 101; LVIA, f. 604, ap. 5, b. 316, l. 1–3; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2208, l. 1; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 457; BCz., sygn. 6764; LVIA, f. 439, ap. 1, b. 192, l. 187v; RVIA, f. 821, ap. 150, b. 613, l. 205; P. K., d. 2, t. 3, p. 249–252; M. R., p. 284; E. N., p. 344

166	Skibinskas Romualdas (Skibiński) Romuald (Romualdus), Скибинский Ромуальд	32	Dziambrovas klebonas, Lydos dekanatas	Kaltintas paviešinęs Manifestą bažnyčioje, raginęs eiti į sukilimą	Suimtas; kaltintas; 1864 liepos 5 pašalintas iš dvasininkų; ištremtas 8 metams katogos	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 11, 102; LVIA, f. 604, ap. 5, b. 344, l. 54; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 458; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 752, l. 1–12; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1488, l. 23; BCz., sygn. 6764; RVIA, f. 822, ap. 4, b. 16089 б, l. 66; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 161, l. 1; P. K., d. 2, t. 3, p. 183–187; M. R., p. 282; E. N., p. 342
167	Skirmantas Kiprijonas (Skirmont Сурпан (Сурпанус), Скиромнт Киприан)	53	Onuštkio klebonas, Merkinės dekanatas	Kaltintas palaikęs ryšius su sukilėliais, parupindavęs jiems ginklų, maisto	Suimtas 1864 kovo 22; paleistas, paskirtas į kitą parapiją; 1864 gegužės 13 antrąkart suimtas; 1864 birželio 27 pašalintas iš dvasininkų; ištremtas į Tomsko gub.	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 15, 102; LVIA, f. 604, ap. 5, b. 383, l. 1–3; 7; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 459; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 593, l. 376, 428; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1488, l. 32; P. K., d. 2, t. 3, p. 183–187; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 160, l. 1; RVIA, f. 821, ap. 150, b. 613, l. 196; M. R., p. 282
168	Slobodzinskas Edvardas (Slobodziński Edward (Edwardus), Слободзинский Эдуард)	49	Goniondzo viceklebonas, Balstogės dekanatas	Kaltintas nepra- nešęs valdžiai, kad prieglaudoje gyvenanti mote- ris palaiko ryšius su į sukilimą išėjusiu sūnumi	Suimtas 1864 kovo vid.; paleistas 1865 sausio pr.; nubaustas 200 rb bauda	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 460; P. K., d. 2, t. 3, p. 201
169	Szedzinskis Juozapas (Szredziński Józef (Josephus), Сржедзинский Иосиф)	47	Perlejevo klebonas, Bilelsko dekanatas	Kaltintas „maistingų“ pamokslų sakymu, agitavimu eiti į sukilimą	Suimtas 1863 liepos 1; paleistas 1863 liepos pab.; suimtas 1863 rugsėjo 22; ištremtas į Orenburgo gub.	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 11, 39; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 457; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 591, l. 136; LVIA, f. 439, ap. 1, b. 192, l. 149v; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 3, p. 214–217; M. R., p. 283

170	Stankevičius Kazimieras (Stankiewicz (Casimirus), Станкевич Казимир)	25	Nestoniškių vikaras, Svyrių dekanatas [P. K. – Piljos vikaras, Vileikos dekanatas]	Kaltintas dalyvavęs sukilime	Pirmąkart areštuotas 1865 liepą; paleistas, vėl suimtas ir paleistas; trečiąkart suimtas 1867 birželį	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 460; P. K., d. 2, t. 3, p. 225
171	Stankevičius Pranciškus (Stankiewicz Franciszek (Franciscus), Станкевич Францишек)	54	Žiupronių klebonas, Ašmenos dekanatas	Įtartis prisidėjęs Žiupronių miestelyje išklijuojant sukilėlių atsisaukimus	Suimtas 1863 liepos 31, paleistas 1864 sausį; antrąkart suimtas 1864 liepą, išvežtas į Vilnių; 1865 pr. Gyveno Vilniuje	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 14, 16, 23; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 458; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1063, l. 1-6; P. K., d. 2, t. 3, p. 222-223
172	Stanski Motiejus (Stański Maciej, Стански Марвей)	61	Ratnyčios filialistas, Merkinės parapija, Merkinės dekanatas; bernardinų vienuolijos vienuolis (buvo Tų-tųėnų vienuolyne)	Kaltintas ryšiais su sukilėliais	Nubaustas 50 rb bauda nukentėjusiųjų nuo sukilimo naudai	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1491, l. 3v; P. K., d. 2, t. 3, p. 592
173	Staševičius Laurynas (Staszewicz Wawrzyniec (Laurentius), Сташевич Вавжинец)	34	Kiauklių filialistas, Šešulių parapija, Giedraičių dekanatas	Kaltintas palankiai atsiliepęs apie sukilimą	Bausmei pritrūko įrodymų	P. K., d. 2, t. 3, p. 228
174	Staškevičius Dionizas (Staszkewicz Dionizy (Dionysius), Сташкевич Дюнисий)	41	Dunilovo klebonas, Pavileikio dekanatas	Kaltintas viešai išsakyklos kalbėjęs prieš valdžią, agitavęs citi i sukilimą	Suimtas 1863 lapkričio 4; kalintas Vilniaus citadelėje; administracine tvarka ištremtas i Kainską, Tomsko gubernę, nepašalinant iš dvasininkų; Kainske įskundė gubernatoriui kun. F. Lenkauską ir J. Valašinski, neteisėtaiėjusius kunigo tarnystę; 1872 pab. užmuštas Narime	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 14; LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 23; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 458; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 733, l. 1-7; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1488, l. 8; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 158, l. 1; P. K., d. 2, t. 3, p. 228-231; M. R., p. 283

175	Steronavičius Konstantinas (Stefanowicz Konstanty (Constantinus), Стефанович Константин)	36	Trakelių administratorių, Lydos dekanatas	Kaltintas ryšiais su sukilėliais (pavalgydino į kleboniją užėjusius sukilėlius)	Suimtas 1864 rugpjūčio 1; administracine tvarka [kitur – teismo sprendimų] ištremtas į Bijskų Tomsko gub.; mirė Tomsko apskr. 1891 p. 234–236; M. R., p. 284
176	Sudimtas Jurgis (Sudymt Jerzy (Sudymt Georgius), Судымт Юрий)	45	Birštono administratorių, Merkinės dekanatas	Kaltintas ryšiais su sukilėliais	1863 birželio 27 suimtas; kalintas Trakų kalėjime; 1864 sausio 24 paleistas, perduotas dvasinės vyresnybės globai; perkeltas į kitą parapiją
177	Svenckis Mykolas (Święcki aitas Święcki Michał)	64	Rasnos parapijos kunigas, Bresto dekanatas; marjonų vienuolis	Kaltintas dalyva- vęs sukilime (per kratą rasta „revoliucinė“ proklamacija)	Suimtas 1863 lapkričio 23; kalintas; ištremtas į Tobolsko gub.; kaltinimai vienuoliams kunigams P. Krinskiui ir M. Svenckiiui dalyvavimu sukili- me tapo pretekstu uždaryti Rasnos vienuolyną ir bažnyčią paversti ortodoksų cerkve
178	Svirskis Jonas (Świrski Jan (Swirski Joannes), Сви́рский Иоанн)	37	Lydos bajorų mokyklos kapelionas, Lydos vikaras, Lydos dekanatas	Kaltintas politiniu nelojalumu	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 13; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 461; LNM, R-15887; P. K., d. 2, t. 3, l. 316
179	Šakenis Felicijonas (Szakien Felician (Felicianus), Шакеч Фелициан)	48	Narevo klebonas, Bielsko dekanatas	Kaltintas pinigų sukilėliams rinki- mu; Narevo baž- nyčioje rasta vē- liava su išsivinėtu sulaužytu kryžiumi	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 14; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 475; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1488, l. 122; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 3, p. 254–259

180	Šanauskas Venediktas (Szaniawski Venedykt (Venedyktus), Шанявский Венедикт) [P. K. kun. Šanauską mini „Szar-nawski“ pavardė, bet Vilniaus vysk. 1863 <i>Directorium...</i> kumigo tokia pavarde nėra; P. K. seka M. R.]	57	Derevnos klebonas, Vyšniavo dekanatas	Kaltintas politiniu nepatikimumu, prarajiečių įkalbincijimu nepranešinėti valdžiai apie sukilimą	Suimtas 1863 liepos 24, išvežtas į Vilnių; nuteistas tremtimi į Permės gub. nepašalinant iš dvasininkų; kelyje į tremties vietą mirė	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 11; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 476; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 591, l. 66v–68v; BCz., sygn. 6764; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 103, l. 1; P. K., d. 2, t. 3, p. 259–264; M. R., p. 285
181	Šarskis Aleksandras (Szarski Aleksander (Alexander), Шарский Александр)	33	Balstogės parapijos kumigas, gimnazijos kapelionas, Balstogės dekanatas	Kaltintas daras neigiamą poveikį jaunimui	1864 gruodį nubaustas 100 rb bauda; nurodyta perkelti į kitą parapiją	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 477; P. K., d. 2, t. 3, p. 273
182	Šileika Jokūbas (Szylejko Jakub (Jacubus), Шилейко Яков)	46	Vilniaus Šv. Dvasios bažnyčios klebonas, Konsistorijos asesorius, Vilniaus miesto dekanatas	Kaltintas dalyvavęs sukilime (slėpęs sukilėlius)	Suimtas 1863 birželio 30, paleistas; antrąkart suimtas 1863 rugsėjo 4, paleistas rugsėjo 12; trečiąkart suimtas 1864, numatyta ištremti į Orenburgo gub., bet laidavus vyskupijos kapitulos nariams paliktas Vilniuje [M. R. nurodo kun. J. Šileiką buvus ištremtą į Orenburgo gub.]	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 475; LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 11; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 475; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1485a, l. 11; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 116, l. 1; P. K., d. 2, t. 3, p. 299–300; M. R., p. 286

183	Šimborskis Antanas (Szymborski Antoni (Antonius), Шимборский Антоний)	67	Stavų klebonas, Bresto dekanatas	Kaltintas „maištingų“ proklamacijų laikymu	Suimtas 1863 spalio 13; nubaustas 100 rb bauda; perkeltas į kitą parapiją, perduotas griežtai policijos priežiūrai ir parapijos klebono globai	LVIIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 476; LVIIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 14; LVIIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 476; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 3, p. 299–311
184	Tabenskis Mecislovas (Табенський Міцесу- слав Табенский Мечислав)	27	Vilniaus Šv. Jonų bažnyčios vikaras, Vilniaus miesto dekanatas [1863 pab. ar 1864 pr. perkeltas iš Bals- togės parapijos, Balstogės dekanatas]	Įtartas ryšiais su sukilėliais	Suimtas 1867; ištremtas į atokias Rusijos gubernijas	LVIIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 468; P. K., d. 2, t. 3, p. 316; M. R., p. 287
185	Tarasavičius Julijonas (Tarasowicz Julijan (Julianus), Тарасович аііас Тарасевич Юлиан)	49	Svisločiaus administratorius, Valkavisko dekanatas	Kaltintas leidęs bažnyčioje giedoti revoliucines giesmes ir laikyti vėliavą su perlaužto kryžiaus emblema	Suimtas 1864 kovą; paleistas; iškeltas į kitą parapiją	LVIIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 15; LVIIA, f. 604, ap. 5, b. 334, l. 1–3; LVIIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 467; LVIIA, f. 438, ap. 1, b. 1488, l. 58v; P. K., d. 2, t. 3, p. 318–320
186	Tautkevičius Leopoldas (Towtkiewicz Leopold (Leopoldus), Товткевич Леопольд)	32	Žiežmarių vikaras, Trakų dekanatas [1862 pab. ar 1863 pr. perkeltas iš Videniškių parapijos, Giedrai- čių dekanato]	Kaltintas politiniu nelojalumu	1864 numatyta konfiskuoti turtą; 1863 balandį kažkur išvyko; buvimo vieta nežinoma	LVIIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 12; LVIIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 467; P. K., d. 2, t. 3, p. 332–333

187	Tomkevičius Adolfas (Tomkiewicz Adolf (Adolphus))	29	Krupčicos klebonas, Kobryno dekanatas	Kaltintas politiniu nepatikimumu, lenkų kalbos vartojimu oficialioje koresponden- cijoje	1864 spalį mubaustas 100 rb bauda nukentėjusiųjų nuo sukilimo labui	P. K., d. 2, t. 3, p. 327
188	Vaicėkauskas Pranciškus (Wojciechowski Franciszek (Franciscus), Войцеховский Францишек)	37	Valkininkų klebonas, Merkinės dekanatas	Kaltintas ryšiais su sukilėliais; per kratą klebonijos klojime rastos 5 poros batų	Suimtas 1863 birželio 5, paleistas 1864 sausį; perduotas policijos priežiūrai; grįžo į Valkininkus; gubernatoriaus nurodymu 1866 perkeltas į kitą parapiją	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 10; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 385–386; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2208, l. 55; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1486, l. 53v; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1485a, l. 22v; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 734, l. 2; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 505, l. 1–5; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 3, p. 431–434
189	Vainiūsis <i>alias</i> Vainius Feliksas (Wojniusz Feliks, Войниш Феликс)	44	Katros koplyčios filialistas, Ežeronių parapija, Gardino dekanatas; pranciškonų vienuolis	Kaltintas raginęs eiti į sukilimą	Suimtas 1863 liepą; kaltintas, teistas, pašalintas iš dvasininkų; išstremtas į Permės gub., skiriamas griežtą policijos priežiūrą	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 7; P. K., d. 2, t. 3, l. 636–643; M. R., p. 292
190	Vaitkevičius Jonas (Wojtkiewicz Jan (Joannes), Войткевич Иоанн)	45	Kernavės klebonas, Vilniaus miesto vicedekanatas	Kaltintas [kitur – politiniu nepatikimumu] agitavęs jaunimą eiti į sukilimą	1864 liepos 19 išstremtas į Oloneco gub., nepašalintas iš dvasininkų	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 16, 87, 102; LVIA, f. 604, ap. 5, b. 379, l. 2; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 386v; LVIA, f. 378, PS, 1864, b. 1632, l. 52–54, 65; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1439, l. 39; LVIA, f. 821, ap. 3, b. 155, l. 1; P. K., d. 2, t. 3, p. 441–443; M. R., p. 293

191	Valavičius Vincen- tas (Wolłowicz Wincenty (Vincencius), Волович Викентий)	37	Peskų administratorius, Valkavisko dekanatas	Kaltintas palaikęs ryšius su sukilėliais, platinęs gandus, kad sukilėliai sutrūškino rusų armiją ties Smolensku	1863 rugsėjo 6 suimtas, kalintas; pašalintas iš dvasininkų; 1864 nubaustas 8 metais katogos; 1863 rugsėjo pab. ištremtas į Permės gub.; 1868 gyveno Solikamske	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 13; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 385; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1486, l. 50; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 3, p. 449–451, 453–455; M. R., p. 293
192	Valickis Laurynas (Walicki Wawrzyńc (Laurentius), Валицкий Лаврентий)	57	Tščenų vikaras, Balstogės dekanatas	Kaltintas neteisėtai už kapinių ribų palaidojęs sukilėlių pakartą kareivį; kratos metu rasti kvitai su sukilėlių valdžios spaudais	Suimtas 1863 birželio 19; paleistas 1862 gruodį; antrąkart suimtas 1864 rugsėjį; 1865 sausį ištremtas į Permės gub.	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 384–385; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2208, l. 80; LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 11, 102; LVIA, f. 604, ap. 5, b. 443, l. 27–29; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2208, l. 80; BCz., sygn. 6764; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 201, l. 2; P. K., d. 2, t. 3, p. 365–373; M. R., p. 289
193	Vasilevskas Feliksas (Wasilewski Feliks (Felix), Василевский Феликс)	42	Novodzeviatkavičių klebonas, Slanimo dekanatas	Kaltintas palaikęs ryšius su sukilėliais, parūpindavęs jiems maisto produktų	Suimtas 1863 birželio 3; kalintas; nubaustas 6 metais katogos; pašalintas iš dvasininkų; ištremtas į atokias gub.; 1867 spalį gyveno Irkutsko gub., Tunkos kaime	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 10, 39; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 384; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2208, l. 34; LVIA, f. 494, ap. 1, b. 178, l. 2–50i; LVIA, f. 439, ap. 1, b. 192, l. 174v; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 3, p. 379–381; M. R., p. 290; E. N., p. 348
194	Vaškevičius Leonas (Waszkiewicz Leon (Leo), Вашкевич а́лиас Вишкевич Леон)	38	Semeliškių klebonas, Trakų dekanatas	Kaltintas politiniu nepatikimumu	Suimtas 1863 gegužės 29; kalintas Vilniaus kalėjimuose; 1864 vasarį ištremtas į Penzos gub.	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 10; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 384; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2208, l. 41; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1486, l. 47; BCz., sygn. 6764; RVIA, f. 821, ap. 150, b. 223, l. 3; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 117, l. 1, 3; P. K. D. 2, t. 3, p. 382–383; M. R., p. 290

195	Venskavičius Juozapas (Węcławowicz Józef (Węcławowicz Josephus), Венцкович Юсиф)	51	Ažugirės klebonas, Sokulkos dekanatas	Kaltintas giedojęs patriotines gies- mes dvarininko Olendzki (Olędzki) dvare; kaltinimai nepasitvirtino	Suimtas 1864 birželio 26; 1865 gegnb. nurodymu už politinius nusikaltimus perkeltas į Balstogę kaip vikaras; skirta griežta policijos priežiūra; atimta teisė eiti klebono pareigas	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 387; P. K., d. 2, t. 3, p. 390–397
196	Veżbickis Antanas (Wierzbicki Antoni (Antonius), Вержбицкий Антоний)	35	Žiežmarių vikaras, Trakų dekanatas [P. K. – Darsūniškio vikaras, Trakų dekanatas]	Kaltintas ryšiais su sukilėliais (išsiuntė į suki- lėlių būrį 10 žmo- nių, aprūpindavo sukilėlius maistu)	Suimtas 1863 rugpjūčio pab., kaltintas; 1865 pašalintas iš dvasininkų; nubaustas 8 metais katorgos tremtyje	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 12, 102; LVIA, f. 604, ap. 5, b. 461, l. 1; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 386; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1486, l. 69v; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1439, l. 39v; BCz., sygn. 6764; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 209, l. 1; P. K., d. 2, t. 3, l. 401–403; M. R., p. 291; E. N., p. 349
197	Viršila Jonas (Wirszyllo Jan (Joannes), Виршило Иоанн)	56	Adutiškio klebonas, Švenčionių dekanatas	Kaltintas politiniu nepatikimumu	Suimtas 1865 rugsėji; kaltintas Vilniaus karmelitų vienuolyne; išstremtas į atokias Rusijos gub. [M. R. – Tobolisko gub.]	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 499, l. 1, 9; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 387v; RVIA, f. 821, ap. 150, b. 613, l. 23; P. K., d. 2, t. 3, p. 418–419; M. R., p. 291
198	Višneviskis Severinas (Wisniewski Seweryn (Severinus), Вишневецкий Северин)	55	Jalaukos klebonas, Valkavisko dekanata- tas [1862 pab. ar 1863 pr. perkeltas iš Gneznos parapijos, Valkavisko dekanato]	Įtartas prijautęs sukilimui	Suimtas 1866 kovo pr.; mirė Valkavisko kalėjime 1866 balandžio pab.	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 388, 490; P. K., d. 2, t. 3, p. 420

199	Vitartas Vincentas (Witort Wincenty (Witort Vincentius), Виторт Викентий)	33	Kalvių administratorius, Trakų dekanatas	Įtartas ryšiais su sukilėliais	Suimtas 1865 spalį; išsiųstas į Vilniaus karmelitų vienuolyną; išaiškinus, kad nusikalstama veikla neturėjo didesnės įtakos parapijėčiams, gengb. nurodymu uždarytas į vienuolyną; 1866 išsiųstas į kitą parapiją kaip vikaras; vėl suimtas 1867	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 387; P. K., d. 2, t. 3, p. 429
200	Viłkovskis Jonas (Wiłkowski Jan (Joannes), Витковский Иоаннъ)	40	Dolubovo klebonas, Bielsko dekanatas	Kaltintas raginęs eti į sukilimą, lankęsis sukilėlių būryje	Suimtas 1864 gegužės 2; kaltintas; 1865 ištremtas į Bijską Tomsko gub., mirė Tomске 1894 pr.	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 15–16; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 386; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1486, l. 74v; P. K., d. 2, t. 3, p. 426–428; M. R., p. 292
201	Vlodkovskis Stanislovas (Włodkowski Stanislaw (Stanislaus), Влодковский Станиславъ)	60	Cechanoveco klebonas, dekanas, Bielsko dekanatas	Kaltintas ryšiais su sukilėliais	Suimtas 1863 birželi; kaltintas; ištremtas į Nižnij Novgorodo gub.	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 11, 39; LVIA, f. 604, ap. 6, b. 344, l. 1; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 385; BCz., sygn. 6764; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 103, l. 1; P. K., d. 2, t. 3, p. 429–431; M. R., p. 292
202	Volejka Antanas (Wolejko Antoni (Wolejko Antonius- Eustachius), Волейко аntas Влейко Антоний)	41	Budslavo administratorius, Viļeikos dekanatas	Įtartas dalyvavęs sukilime; kaltintas dėl netikšios moralės	Suimtas 1864 sausį, paleistas 1864 gegužės 26	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 16; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 386; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1486, l. 68

203	Volnistas Karolis (Wolnistry Karol (Wolnistry Carolus), Волнисты Карл)	34	Bistryčios vikaras, Vilniaus apskrities dekanatas	Kaltintas neprancėš valdžiai apie paviešinti prašomą Manifestą; pirktės sukilėliams alavo ir kapšonus; du mėnesius buvo sukilėlių būryje	Suimtas; 1864 sausio 27 pašalintas iš dvasininkų; ištremtas 8 metams katorgos	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 12, 101; LVIA, f. 604, ap. 5, b. 310, l. 1-7; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 385; LVIA, f. 439, ap. 1, b. 192, l. 182v; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 123, l. 1; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 3, p. 451-453; M. R., p. 293; E. N., p. 350
204	Volskis Juozapas (Wolski Józef (Josephus), Вольский Иосиф)	52	Labanoro klebonas, Švenčionių dekanatas	Kaltintas rėmęs sukilėlius (sukilėliui davęs arkli)	Suimtas 1863 gegužės 9, gegužės 29 išsiųstas į Vilnių; ištremtas į Permės gub.	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 10; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 384; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2208, l. 39; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1485a, l. 24; BCz., sygn. 6764; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 120; BCz., sygn. 674; P. K., d. 2, t. 3, p. 445-449; M. R., p. 293
205	ZablOCKis Karolis (ZablOCKi Karol (ZablOCKi Carolus), ЗаблОцкий Карл)	68	Varnionių klebonas, Vilniaus apskrities dekanatas	Įtartas ryšiais su sukilėliais	Suimtas 1866 balandį, paleistas; vėl suimtas 1866 spalį; kalintas vienuolyne	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 411; P. K., d. 2, t. 3, p. 468
206	Zagurskis Juozapas (Zagórski Józef (Josephus), ЗагуРСкий Иосиф)	45	Punios klebonas, Merkinės dekanatas	Kaltintas raginęs valstiečius eiti į sukilimą	Suimtas 1863 rugsėjo 15; 1864 lapkričio 30 pašalintas iš dvasininkų; ištremtas į katogą; 1867 gyveno Tunkoje	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 13-23, 102; LVIA, f. 604, ap. 5, b. 325, l. 1-3; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 409; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 696, l. 1; BCz., sygn. 6764; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 192, l. 1; P. K., d. 2, t. 3, p. 468-473; M. R., p. 295; E. N., p. 350

207	Zaleskis Jonas (Zaleski Jan (Joannes), Залеский Иоанн (Иван))	57	Smurgainių klebonas, Ašmenos dekanatas	Kaltintas ryšiais su sukilėliais	Suimtas 1863 birželio 10; kaltintas; ištremtas į Orenburgo gub.	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 10; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 409; BCz., sygn. 6764; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 106, l. 1; P. K., d. 2, t. 3, p. 473–476; M. R., p. 295.
208	Zaušcinskis Jonas (Zauscinski Jan (Zauscinski Joannes), Заушцинский Иоанн))	66	Pijos klebonas, Vileikos dekanatas	Kaltintas prijautęs sukilimui (aukojęs Mišias už žuvusius sukilėlius)	Suimtas 1863 lapkritį; kaltintas, paleistas prelato Žilinskio prašymu; vėl suimtas 1864 kovą (tuo metu buvo Vyšniavo dekanate, Gruzdavo parapijoje); mirė 1865 gegužę	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 408; LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 15–16; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1486, l. 156v; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 716, l. 2–3; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1485a, l. 41; P. K., d. 2, t. 3, p. 481–482
209	Zavadskis Pranciškus (Zawadzki Franciszek (Franciscus), Завадский Франциск)	34	Kanstantinavos filialistas, Udzelos parapija, Duynos dekanatas	Įtartas ryšiais su sukilėliais	Suimtas 1863 gruodį; kaltintas; paleistas 1865 sausį	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 408; P. K., d. 2, t. 3, p. 482–483
210	Zažeckis Adomas (Zarzecki Adam (Adamus), Заржецкий Адам)	34	Žubalaičio klebonas, Rodūnios dekanatas	1863 vasario pr. nežinia kur išvyko iš parapijos	Buvimo vieta nežinoma	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 10; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 408; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2208, l. 51; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 3, p. 481, 483
211	Zdzitoveckis Benediktas (Zdzitowiecki Venedykt (Benedictus), Здзитовецкий Бенедикт)	48	Krasnikų filialistas, Didžiųjų Eismantų parapija, Gardino dekanatas; dominikonų vienuoelis	Įtartas pritaręs sukilimui; leidęs bažnyčioje giedoti „revoliucinius“ himnus	Nubaustas 200 rb bauda	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 411; P. K., d. 2, t. 3, p. 486–487

212	Zemackis Raimundas (Ziemacki Rajmund (Rajmundus), Земачкий Раймунд)	52	Voverio klebonas, Rodūnios dekanatas	Kaltintas paviešinęs Manifestą bažnyčioje	Suimtas 1863 vasario 15; išvežtas į Lydą, vasario 18 – į Vilnių; susaudytas 1863 gegužės 24	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 10; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 408; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2208, l. 1; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1485a, l. 41v; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 3, p. 489–493
213	Zemencis Liucijus (Ziemecki Lucjan (Lucianus), Земенцкий Люциан)	30	Drujos klebonas, Dvynos dekanatas	Įartas prijautęs sukilimui; kaltintas nepadėjęs policijai, kai ši persekiojo gedulą nešiojusias moteris	Nubaustas 100 rb bauda	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 410; P. K., d. 2, t. 3, p. 493
214	Žaba Ignatas (Žaba Ignaty (Ignatius), Жаба Игнатий)	46	Alšėnų klebonas, Ašmenos dekanatas	Kaltintas politiniu nepatikimumu; įsteigęs klebonijoje mokyklą	Suimtas naktį iš 1863 vasario 6 į 7, išvežtas į Ašmeną; ištremtas į Oloneco gub. ir pavestas policijos priežiūrai	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 10; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 406; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2208, l. 2; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 64, l. 2; BCz., sygn. 6764; RVIA, f. 1282, ap. 1, b. 43, l. 12–14; P. K., d. 2, t. 3, p. 495–497; M. R., p. 296
215	Žakavičius Motiejus (Żakowicz Maciej (Matthaeus), Жакович Матеуш)	33	Kamianeco administratorius, Bresto dekanatas	Kaltintas sąsėk „maistingus“ pamokslus, rinkęs pinigų sukilimui	Suimtas 1864 balandžio 11; paleistas 1865 sausio 22, perkeltas į Ružanų parapiją (Slanimo dekanatas) kaip vikaras	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 15, 41; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 407; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1486, l. 145v; P. K., p. 498–500; M. R., p. 296

216	Žalavičius Tomas (Żalewicz Tomasz (Thomas), Жалевич Фома)	61	Vijos klebonas, Vyšniavo dekanatas	Kaltintas piktybiškai kenkė imperijos valdžios pareigūnams	Suimtas 1863 rugsėjį; kaltintas Vilniaus dominikonų vienuo- lyne; gėngb. nurodymu perkeltas į kitą parapiją kaip administratorių; nubauistas 100 rb bauda; 1864 sausio 12 antrą kart suimtas; perkeltas į Žadiškes (Svyrių dekanatas) kaip vikaras	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 14; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 406; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1486, l. 145; P. K., d. 2, t. 3, p. 500–501
217	Žukas Juozapas (Żuk Józef (Josephus), Жук Иосиф)	40	Vyšniavo klebonas, Vyšniavo dekanatas	Kaltintas ryšiais su sukilėliais (žinojęs apie sukilėlių būrį, bet nepranešęs valdžiai)	Suimtas 1863 birželio 2, laikytas Švenčionių klebonijoje, 1864 birželio 5 išvežtas į Vilnių; išstremtas į Orenburgo gub.	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 10; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 406; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1485a, l. 39; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 154, l. 1; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 3, p. 514–516; M. R., p. 297
218	Žegelowskis Wladislaw (Żegielowski Władysław (Żegielowski Ladislauš), Жегеловский Владислав)	34	Švenčionių vikaras, Švenčionių dekanatas	Kaltintas dalyva- vęs sukilime [kitur – prisidėjęs prie 1862 Šven- čionių apylinkėse veikusių sukilimo šalininkų; suimtas ir tardo- mas papasakojo apie jų veiklą]	1863 suimtas, kaltintas; išstremtas į Penzos gub.	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 286, l. 1–11; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 407, 489; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1485a, l. 38v; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 125, l. 1; RVIA, f. 821, ap. 150, b. 613, l. 73; P. K., d. 2, t. 3, p. 502–504; M. R., p. 297
219	Žukovskis Simonas (Żukowski Szymon (Simon), Жуковский Семен)	40	Gegužinės klebonas, Trakų dekanatas	Kaltintas ryšiais su sukilėliais (parūpindavęs jiems maisto)	Suimtas 1863 rugsėjį; kaltintas; pašalintas iš dvasininkų; 1864 birželį išstremtas į Tomsko gub.	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 13, 23, 102; LVIA, f. 604, ap. 5, b. 384, l. 1–3; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 406; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1486, l. 149; BCz., sygn. 6764; RVIA, f. 822, ap. 4, b. 160896, l. 68; RVIA, f. 821, ap. 150, b. 613, l. 76; P. K., d. 2, t. 3, p. 516–520; M. R., p. 297

ŠALTINIAI:

A. K. – Algimantas Katilius, Lietuvos vienuolių dalyvavimas 1863–1864 m. sukilime, *LKMA Metraštis*, t. 32, Vilnius, 2009, p. 79–112.

E. N. – Eugeniusz Niebelski, *Słownik duchownych osiedlonych w Tunce*, in: Eugeniusz Niebelski, Tunka. Syberyjskie losy księży zesłańców 1863, Wrocław, 2011, p. 295–357.

M. R. – Marian Radwan SCJ, Rejestr duchownych katolickich na zesłaniu w Rosji w XIX wieku według Departamentu Wyznań Obcych carskiego MSW, *Epilog styczniowej insurekcji 1863 roku*, red. Eugeniusz Niebelski, Lublin, 2006, p. 237–298.

P. K. – Paweł Kubicki, *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i Ojczyzny w latach 1861–1915. Dawna Litwa i Białoruś*, t. 1–4, cz. 2; *Królestwo Polskie*, t. 3, cz. 1, Sandomierz, 1935–1938.

T. D. – Татьяна А. Дворецкая, *Участники польского восстания 1863–1864 годов в Вятской ссылке. Биобиблиографический словарь. Статьи. Очерки*, Киров, 2002, с. 7–173.

Directorium divini officii recitandi missarumque celebrandarum juxta rubricas breviarii et missalis Ordinis Fratrum B.V.D.Genitricis Mariae de Monte Carmelo A. Reg. O. in AD 1862 dispositum, Vilnae, 1861.

Directorium divini officii recitandi missaeque celebrandae juxta ritum Sacri Ordinis Fratrum Praedicatorum diocesano conformatum pro provincia Lithvaniae et Russiae in AD Bissextilem MDCCCLXIV editum, Vilnae, 1863.

Directorium divini officii et missarum pro Ecclesiis Canonorum Regularium Lateranensium in AD MDCCCLXIII conscriptum, Vilnae, 1862.

Directorium divini officii et missarum pro Canonicis Regularibus Lateranensibus in AD Bissextilem MDCCCLXIV conscriptum, Vilnae, 1863.

Directorium divini officii recitandi missarumque celebrandarum ad usum fratrum Ordinis Minorum S. P. Francisci. Conventualium in imperio Rossico existentium pro AD MDCCCLXIV qui est Bissextilis, Vilnae, 1863.

Directorium horarum canonicarum et missarum pro dioecesi Vlnensi in AD MDCCCLXIII. Auctoritate et mandato Excellentissimi, Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Adami-Stanislai Krasiński Dei miseratione et S. Sedis Apostolicae gratia Episcopi Vlnensis, S. Th. Doctoris, Ordinum S. Vlodimiri 3.clas., S. Annae 2. Clas. Et S. Stanislai 2.clas. Equitis, Vilnae, 1862.

Directorium horarum canonicarum et missarum pro dioecesi Vlnensi in AD Bissextilem MDCCCLXIV, auctoritate et mandato Excellentissimi Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Adami-Stanislai Krasiński, Dei miseratione et S.Sedis Apostolicae gratia Episcopi Vlnensis, S.Th. Doctoris, Ordinum S. Vlodimiri 3. clas.,S. Annae 2. clas. Et S. Stanislai 2.clas. equitis, Vilnae, 1863.

Directorium horarum canonicarum et missarum juxta rubricas novissimas breviari et Missalis Romano-Seraphici ad usum fratrum Minorum de Observanta et Monialium Tertii Ordinis S. P. Francisci in dioecibus: Mohileviensi, Vlnensi, Minscensi, Luceorio-Żytomiriensi et Tiraspoliensi degentium in AD Bissextilem MDCCCLXIV editum, Vilnae, 1863.

Imperatoriaus asmeninės kanceliarijos trečiojo skyriaus fondo bylos (Vilniaus generalgubernatoriaus, gubernatoriaus raštai žandarų viršininkui dėl dalyvavimu sukilime kaltintų vyskupijos dvasininkų), GARF, f. 109, 1-aja eksp.

Kitatikių dvasinių reikalų departamento prie Vidaus reikalų ministerijos fondo bylos (dalyvavimu sukilime kaltintų vyskupijos dvasininkų bylos, Vidaus reikalų ministerijos susirašinėjimas su įvairių imperijos gubernijų gubernatoriais, Kitatikių dvasinių reikalų

departamentu, pastarojo departamento susirašinėjimas su Romos katalikų kolegija prie Vidaus reikalų ministerijos bei Vilniaus vyskupijos Romos katalikų dvasine konsistorija dėl dalyvavimu sukilime kaltintų ir nubaustų vyskupijos dvasininkų), *RVIA*, f. 821, ap. 3, 125, 150.

Laikinojo karo lauko auditoriato prie Vilniaus karinės apygardos kariuomenės štabo fondo bylos (auditoriato posėdžių protokolai, dalyvavimu sukilime kaltintų dvasininkų tardymo dokumentai), *LVIA*, f. 1248, ap. 1.

Romos katalikų kolegijos prie Vidaus reikalų ministerijos fondo bylos (raštai dėl dalyvavimu sukilime kaltintų dvasininkų), *RVIA*, f. 822, ap. 4.

Sausio sukilimo medžiaga, *Biblioteka Książąt Czartowskich w Krakowie (Kunigaikščių Čartoriskių biblioteka Krokuwoje)*, BCz., sygn. 6764.

Vidaus reikalų ministro kanceliarijos fondo bylos (susirašinėjimas su imperijos vietos valdžia dėl dalyvavimu sukilime kaltintų dvasininkų), *RVIA*, f. 1282, ap. 1.

Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos politinio skyriaus fondo bylos (dalyvavimu sukilime kaltintų vyskupijos dvasininkų išstūmimas, perdavimas policijos priežiūrai), *LVIA*, f. 378, PS, 1861–1864 m.

Vilniaus politinių bylų tardymo komisijos fondo bylos (dalyvavimu sukilime kaltintų vyskupijos dvasininkų sąrašai, komisijos posėdžių protokolai), *LVIA*, f. 438, ap. 1.

Vilniaus Romos katalikų metropolijos kurijos fondo bylos (dekanų pranešimai dvasinei vyresnybei apie suimtus kunigus, vyskupijos dvasinės vyresnybės susirašinėjimas su vyskupijos dvasininkais ir imperijos vietos valdžia, dalyvavimu sukilime kaltintų ir baustų vyskupijos dvasininkų sąrašai), *LVIA*, f. 694, ap. 1

Vilniaus vyskupijos dvasinės konsistorijos fondo bylos (susirašinėjimas su vyskupijos dvasininkais, dekanų pranešimai apie suimtus kunigus, susirašinėjimas su vietine imperijos valdžia), *LVIA*, f. 604, ap. 5, 6.

1863 m. sukilimo dokumentai (pavieniai rankraščiai), *LNM* (Lietuvos Nacionalinio muziejaus Rankraštinė).

PRIEDAS NR. 2

**Žemaičių vyskupijos dieceziniai
dvasininkai ir parapijose tarnavę vienuoliai,
kaltinti ir bausti už dalyvavimą
1863 m. sukilime ar pagalbą sukilėliams**

Eil. Nr.	Asmenvardis ir pagrindinės jo formos šaltiniuose	Amžius	Parcigybė, parapija, dekanatas	Kaltinimas	Bausmė	Šaltiniai ir literatūra
1	Adamavičius Leonas (Abramowicz Leon, Абрамович Лев)	42	Judrėnų filialistas, Kvėdarnos parapija, Rietavo dekanatas [1862 pab. ar 1863 perkeltas iš Žemaitkiemio parapijos, Ukmergės dekanato]	Kaltintas vičšai paskelbęs Manifestą Judrėnų bažnyčioje 1863 gegužės 20	Suimtas, kaltintas, nuteistas 6 metams tremties; 1863 rugsėjo 28 suteikta malonė; paleistas 1863 spalį; 1868 – Dusetų vikaras p. 6	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 423, 442, 458, 474, 477; LVIA, f. 439, ap. 1, b. 192, l. 2; P. K., d. 2, t. 2, p. 6
2	Adamavičius Juozapas (Adamowicz Józef, Адамович Иосиф)	43	Traupio klebonas, Ukmergės dekanatas	Kaltintas ryšiais su sukilėliais	Suimtas 1863 rugpjūtį; kaltintas Ukmergės kalėjime; paleistas 1863 rugsėjį paaiškėjus, kad yra melagingai įskystas; 1868 – Pasvalio administratorius	LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 206; LNM, R-15744; P. K., d. 2, t. 2, p. 6–7
3	Aklinskis Antanas (Aklinski Antoni, Аклинский Антоний)	54	Aukštadvario klebonas, Panevėžio dekanatas	Kaltintas ryšiais su sukilėliais	Suimtas 1864 vasario pab.; paleistas 1864 kovo 14; 1868 – Aukštadvario klebonas	LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 295, 296; LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 548; P. K., d. 2, t. 2, p. 8
4	Aleksandravičius Kazimieras (Aleksandrowicz Kazimierz Алиас Казраг, Александрович Казимер)	40	Biržų klebonas, Panevėžio dekanatas	Kaltintas rėmęs sukilėlius	Suimtas, kaltintas, paleistas; perkeltas į Naująją Žagarę kaip vikaras, užtikrinant klebono priežiūrą	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 111, l. 592; V. M., p. 11–24

5	Bakevičius Jurgis (Bakewicz alias Bakewicz Jerzy, Бакевич Георгий)	30	Raudėnų vikaras, Viekšnių dekanatas [1862 Varnių vikaras, Varnių dekanatas; po to – Skaudvilės vikaras, Batakių dekanatas; vysk. M. V. – Varnių vikaras]	Kalintas prisidėjęs rengiant kun. A. Norvaišos pabėgimą iš kalėjimo; įtartas žinojęs apie sukilėlių planus pakarti pristavą Pasternikovą	Suimtas 1864 kovą; kalintas Kauno kalėjime; nusteistas tremtimi į Tomsko gub. pašalinant iš dvasininkų; mirė Tomske 1882 pr.	LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 317; LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 563; LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 115, l. 92; P. K., d. 2, t. 2, p. 24–25; vysk. M. V., p. 592–593; M. R., p. 240
6	Bačiauskas Aleksandras (Balczewski Aleksander, Бальчевский Александр)	27	Kaltinėnų vikaras, Batakių dekanatas [1862 pab. ar 1863 perkeltas iš Butkiškes parapijos, Veliunos dekanato; vysk. M. V. – Butkiškes vikaras]	Kalintas agitavęs parapijiečius prisidėti prie sukilėlių	Suimtas, pritrūkus kaltes įrodymų paleistas; perduotas griežtai policijos priežiūrai [ktur – pabėgo į Prūsiją]; 1863 pab. emigravo į Prancūziją; kun. K. Mikoszewskio Paryžiuje įkurtos Lenkų kunigų draugijos narys; Paryžiuje 1867 birželio 20 pasirašė kreipimąsi į vyskupus dėl materialinės pagalbos	P. K., d. 2, t. 2, p. 26–27; P. K., d. 1, t. 3, p. 574; vysk. M. V., 592–593; K. M., p. 124; K. M. R. Š., p. 211
7	Baranauskas Jonas (Baranowski Jan, Барановский Иван)	63	Staciūnų filialistas, Lygumų parapija, Šėduvos dekanatas	Įtartas rėmęs sukilėlius	Suimtas, kaltinamams nepasitvirtinus paleistas; 1868 – Staciūnų filialistas	P. K., d. 2, t. 2, p. 33
8	Barkauskas Laurynas (Borkowski Wawrzyniec, Борковский Вавжинец)	58	Sedos klebonas, Alsėdžių dekanatas	Kalintas priėmęs pas save sukilėlius	Perduotas policijos priežiūrai; nurodyta perkelti į kitą parapiją (perkeltas į Palangą kaip vikaras)	P. K., d. 2, t. 2, p. 68–69; vysk. M. V., p. 580–581

9	Bartusevičius Jurgis (Bartoszewicz Jerzy, Бартошевич Георг)	29	Pagrinių vikaras, Ukmergės dekanatas [1862 pab. ar 1863 atkeltas iš Kėdainių parapijos, Kauno dekanato; P. K. – Babtų klebonas]	Jo namuose rasta „šamarka“ iš pilkos gelumbės, kokias paprastai dėvėjo sukilėliai	Suimtas 1863 kovą; kalintas Kauno kalėjime	LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 297, 318; P. K., d. 2, t. 2, p. 40–41
10	Beniūševičius Stanislovas (Beniuszewicz Stanisław, Бенюшевич Станислав)	34	Tirkšlių vikaras, Alsėdžių dekanatas [1862 pab. ar 1863 atkeltas iš Surviliškio parapijos, Krakių dekanato]	Kalintas viešai paskelbęs Manifestą bažnyčioje 1863 gegužės 5	Suimtas, kalintas; įrodęs, kad skaitė Manifestą sukilėlių verčiamas, paleistas ir perduotas vyskupo globai; 1868 – Linkuvos vikaras	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 515–516, 542; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 226; P. K., d. 2, t. 2, p. 44–45
11	Beniūševičius Telesforas (Beniuszewicz Telesfor, Бенюшевич Телефор)	27	Akmenės vikaras, Viekšnių dekanatas [1864 ar 1865 pr. atkeltas iš Alsungos parapijos, Kuršo dekanato]	Kalintas ryšiais su sukilėliais (buvo sukilėlių būryje, kurstė parapijiečius prieš valdžią)	Suimtas 1866; kalintas Šiaulių kalėjime; remiantis 1867 gegužės 17 įsaku byla nutraukta	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 117, l. 275; LVIA, f. 438, b. 1489, l. 13
12	Beržanskis Juozapas (Beržanski Józef, Бержанский Иосиф)	58	Tverų altarista, Varnių dekanatas	Kalintas viešai paskelbęs Manifestą bažnyčioje 1863 balandžio 26	Suimtas, kalintas vienuolynė; 1864 balandžio 9 dar nebuvo paleistas; priskirtas prie IV- osios nusikaltėlių kategorijos, nubaustas 200 rb bauda; perkeltas į kitą parapiją p. 49–51	LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 321; LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 618; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 596, l. 30, 63; P. K., d. 2, t. 2, p. 49–51
13	Bielauskas Juozapas (Bielawski Józef, Белявский Иосиф)	26	Vabalinko vikaras, Ranevėžio dekanatas	Kalintas ryšiais su sukilėliais	Suimtas, kalintas	P. K., d. 2, t. 2, p. 52
14	Bitontas Juozapas (Bironi Józef, Биронт Иосиф)	73	Tverų altarista, Varnių dekanatas	Kalintas pasitikęs sukilėlių būrį vilkdamas liturginius rūbais	Suimtas; nubaustas 200 rb bauda; perduotas griežtai policijos priežiūrai; 1868 – Tverų altarista	LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 596, l. 30, 63; P. K., d. 2, t. 2, p. 56–57

15	Bogušas Antanas (Bohusz Antoni, Богущ Антоний)	60	Урунос filialistas, Girdiškes parapija, Batakių dekanatas	Kalintas žinojėš apie išėinančius į sukielių būrį ir nepranešęs	Suimtas, kalintas, teistas, išstremtas į Tobolsko gub.	P. K., d. 2, t. 2, p. 64–66; vysk. M. V., p. 580–581; K. M. R. Š., p. 408
16	Boreika Andriejus (Borejko Andrzej, Борейко Андрей)	86	Tauragnų klebonas, Utenos dekanatas	Kalintas priėmęs sukilėlių būrį ir apie tai nepranešęs	Suimtas, kalintas	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1489, l. 8v; P. K., d. 2, t. 2, p. 66–67
17	Bortkevičius Juozapas (Bortkiewicz Józef, Борткевич Иосиф)	27	Kvėdarnos vikaras, Rietavo dekanatas	Kalintas rėmęs sukilėlius	Suimtas, kalintas; 1864 pab. gengb. M. Muravjovas suteikė malonę; perduotas vysk. M. V. globai; nurodyta perkelti į kitą parapiją	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 707; LVIA, f. LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 115, l. 74; LVIA, f. 378, PS, 1864, b. 426, l. 1–2; P. K., d. 2, t. 2, p. 73; vysk. M. V., p. 580–581
18	Bortkevičius Rupertas (Bortkiewicz Rupert, Борткевич Руперт)	47	Viešnių klebonas, Viešnių dekanatas, dekanas	Kalintas viešai paskelbęs bažnyčioje Manifestą, priėmęs sukilėlių priesaiką	Suimtas, kalintas Šiaulių kalėjime; gengb. M. Muravjo- vo nurodymu 1864 balandžio pr. atleistas nuo tardymo; 1868 – Sedos vikaras	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 603; LVIA, f. 378, PS, 1864, b. 426, l. 1–2; P. K., d. 2, t. 2, p. 74–75
19	Bubliauskas Jonas (Bublewski Jan, Бублевский Иван)	50	Vadaktų filialistas, Krekenavos parapija, Kračių dekanatas	Įtartis rėmęs sukilėlius	Suimtas 1863 spalio 26, kalintas; turtas sekvestruotas; paleistas pritrūkus kaltės įrodymų	LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 235; P. K., d. 2, t. 2, p. 101
20	Butavičius Juozapas (Butowicz Józef, Бутович Иосиф)	29	Panevėžio vikaras, Panevėžio dekanatas	Kalintas ryšiais su sukieliais (parūpindavęs sukilėliams maisto)	Suimtas, kalintas; 1865 paleistas iš kalėjimo; perduotas griežtai policijos priežiūrai; 1868 – Panevėžio vikaras	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1489, l. 1v; P. K., d. 2, t. 2, p. 110

21	Butavičius Vincentas (Butowicz Wincenty, Бутович Викентий)	33	Tirkšlių vikaras, Alsėdžių dekanatas [1862 pab. ar 1863 perkeltas iš Betygalos parapijos, Veliuonos dekanato]	1863 gegužės 28 Tirkšlių bažnyčioje perskaitė Manifestą ir išėjo į sukilimą; sukilėlių biuro kapelionas	Suimtas, kalintas	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 577; KAA, f. 1–50, ap. 3, b. 47, l. 57
22	Butminas Ludovikas (Butmin Ludovik, Бутмин Людвик)	29	Kęstaičių filialistas, Alsėdžių parapija, Alsėdžių dekanatas [1862 pab. ar 1863 perkeltas iš Lygumų parapijos, Šeduvos dekanato; P. K. – Užvenčio vikaras]	Leido varpinėje saugotą karstą panaudoti laidojant žuvusį sukilėlį	1864 lapkričio 28 suimtas; kalintas Šiaulių kalėjime; 1868 – Užvenčio vikaras, Varnių dekanatas	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 703; P. K., d. 2, t. 2, p. 109–110
23	Sechanaukas Kazimieras (Siechanowski Kazimierz, Цехановский Казимир)	43	Šilalės klebonas, Bataktų dekanatas	Su procesija sutiko į miestelį atėjusius sukilėlius	Suimtas, kalintas, paleistas atsižvelgus į parapijiečių prašymus; pavestas policijos priežiūrai; 1868 – Šilalės administratojus	LVIA, f. 1249, ap. 1, b. 8, l. 215; KAA, f. 1–50, ap. 3, b. 325, l. 5, 7; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1488, l. 86v; P. K., d. 2, t. 2, p. 124–126
24	Choromanskis Kazimieras (Choromanski Kazimierz, Хороманский Казимир)	48	Luokės klebonas, Varnių dekanatas	Kalintas pritaręs sukilimui; kratos metu namuose rasta ginklų; pasak vysk. M. V., prie sukilimo nesidėjo, bet nesutarė su Luokės žydais, tad ir nukentėjo	Suimtas 1863 vasario 18; kalintas Daugpilio tvirtovėje; gengb. Nazimovo nurodymu paleistas tu pačių metų kovą; vėl suimtas 1863 pab. – 1864 pr. [?]; išstremtas į Tobolsko gub.	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 247; l. 251, 252, 264; 522–523; RVIA, f. 821, ap. 3, 239, l. 1; P. K., d. 2, t. 2, p. 121–123; vysk. M. V., p. 580– 581; M. R., p. 244

25	Čiuzevičius Motiejus (Czużewicz Maciej, Чужевич Матвей)	44	Pamituvio filialistas, Veliunos parapija, Veliunos dekanatas	Kalintitas raginęs parapijiečius dėtis priė sukilimo	Suimtas, kalintitas; ištremtas į Nižnij Novgorodo gub.	LVIA, f. 1249, ap. 1, b. 8, l. 15–16; KAA, f. 1–62, ap. 1, b. 1528, l. 2; P. K., d. 2, t. 2, p. 136–139; vysk. M. V., p. 580–581; M. R., p. 246; K. M. R. Š., p. 215
26	Dambrauskas Vladislovas (Dombrowski Władysław, Домбровский Владислав)	27	Viešintų vikaras, Utenos dekanatas	Kalintitas rėmęs sukilėlius	Suimtas 1863 birželį, išvežtas į Vilnių; kalintitas Vilniaus citadelėje; 1864 balandžio 9 dar nebuvo paleistas; 1868 – filialistas Alsungos parapijoje (Kunšo dekanatas)	LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 321; LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 364; P. K., d. 2, t. 2, p. 149
27	Dažinskis Jonas (Darzyński, Dorzyński alias Dażyński Jan, Дажинский Иван)	30	Kriaunų vikaras, Obelių dekanatas [1862 pab. ar 1863 atkeltas iš Gaidės koplyčios, Drukšų parapijos, Zarasų dekanato]	Kalintitas drauge su kun. D. Kazie- ku (Kozicki) iškilmingai sutikęs į Dusetas atėjusius sukilėlius	Suimtas; 1863 spalio 1 dar buvo kalėjime; paleistas [kitur – ištremtas į Tomsko gub.; mirė Tomске 1875]	LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 204; P. K., d. 2, t. 2, p. 165–167; M. R., 246; K. M. R. Š., p. 302
28	Daugėla Adolfas (Dowgiało Adolf, Довгялло Адольф)	51	Tryškių klebonas, dekanas, Vieksnių dekanatas	Kalintitas viešai paskelbęs bažnyčioje Manifestą kovo 31, per Velykas	Suimtas 1863 birželio 17; kalintitas Teišių kalėjime; nuteistas tremtimi į Sibirą; vysk. M. V. prašant, paleistas iš kalėjimo 1864 vasario 13; perduotas vyskupui globai	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 323, 495–496, 504–505, 514, 517; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 90; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 591, l. 217; P. K., d. 2, t. 2, p. 167–168

29	Dembskis Vladislovas (Dembški <i>atlas</i> Dębski Władysław, Дембский Владислав)	28	Kražių vikaras, Šiluvos dekanatas [1862 pab. ar 1863 perkeltas iš Plungės parapijos, Rietavo dekanato]	1863 gegužės pab. [?] paviešino bažnyčioje Manifestą ir išvyko drauge su sukilėliais; vadovavo būriui	Emigravo; Paryžiuje 1867 birželio 20 pasirašė kreipimąsi į vyskupus dėl materialinės pagalbos [P. K., d. 1, t. 3, p. 574]	LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 47; P. K., d. 2, t. 2, p. 154–155; P. K., d. 1, t. 3, p. 574; vysk. M. V., p. 582–583
30	Dilevičius Leopoldas (Dylewicz Leopold, Дылевич Леопольд)	27	Vyžuonų vikaras, Utenos dekanatas [1862 pab. ar 1863 atkeltas iš Kriaunų parapijos, Obelių dekanato]	Kaltintas ryšiais su sukilėliais – lankešis sukilėlių būriuose, įkalbinėjęs parapijiečius dėtis prie sukilėlių	Suimtas, kaltintas; turtas konfiskuotas; nubaustas 8 metais katorgos ištremiant	KAA, f. I–33, ap. 1, b. 33, l. 125; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 593, l. 512; P. K., d. 2, t. 2, p. 182–185; M. R., p. 248; K. M. R. Š., p. 329; E. N., p. 307–308
31	Dimavičius Gerardas (Dymowicz Gerard, Дымович Герард)	37	Varlaukio filialistas, Batakių parapija, Batakių dekanatas; vienuolis karmelitas	Kaltintas politiniu nepatikimumu; be civilinės valdžios leidimo remontavęs bažnytelės altorių ir jame pastatęs Švč. Dievo Motinos ikoną	Nubaustas 100 rb bauda; pasaulietinės valdžios nurodymu perkeltas į Gardino gub.	LVIA, f. 378, PS, 1865, b. 110, l. 1–34; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1486, l. 125; LVIA, f. 1249, ap. 1, b. 8, l. 225; P. K., d. 2, t. 2, p. 186, t. 3, p. 658; vysk. M. V., 582–583
32	Dobkevičius Adomas (Dobkiewicz Adam, Добкевич Адам)	31	Rietavo vikaras, Rietavo dekanatas	Kaltintas raginęs parapijiečius dėtis prie sukilėlių	Suimtas 1863 liepos 31; išvežtas į Raseinius, 1864 birželį dar buvo Raseinių kalėjime; vysk. M. V. rūpinosi, kad iš kalėjimo leistų perkelti į vienuolyną; ištremtas į Kazanės gub.	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 365, 637, 680; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1492, l. 78; P. K., d. 2, t. 2, p. 156–160; vysk. M. V., p. 582– 583; R. M., p. 246; K. M. R. Š., p. 368

33	Dovydaitis Justinas (Dawidowicz Justyn, Давидович Устин)	30	Vyskupo sekretorius ir kapeltonas	Kalintas padėjęs pabėgti sužeistam sukilėliui	Suimtas 1863 birželį; kalintas Šiaulių kalėjime; 1864 rugsėjį gengb. M. Muravjovo nuro- dymu turėjo išvykti į Vilniaus vyskupiją; 1865 spalio pr. paskirtas Vilniaus Šv. Dvasios bažnyčios vikaru	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 313, 335, 337, 553, 690; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2573, d. 2, l. 402; P. K., d. 2, t. 2, p. 143–144; vysk. M. V., p. 580–581
34	Dovydaitis Juozapas (Dawidowicz Józef, Давидович Иосиф)	38	Žemaičių vyskupijos seminarijos rektorius	Kalintas padėjęs sužeistam sukilėlių biuro vadui Povilui Bagdonavičiui; leidęs pasakyti kun. V. Dembskiui Varnių bažnyčioje „maištingą“ pamokslą; dalyvavęs dvasininkijos susirinkime Varšuvoje, kur neva duoti nurodymai dėl pasiruošimo sukilimui	Suimtas, teistas karo lauko teismo; ištremtas į Tomsko gub.; 1867–1870 – Tomske; 1870 apkaltintas slapta mokęs vaikus, suimtas, perkeltas į Kainaską	LVIA, f. 1248, ap. 2, b. 1720, l. 2–5, 27–30, 40–42, 45, 46; LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 117, l. 184; RVIA, f. 821, ap. 125, b. 3219, l. 133–134; GARF, f. 109, 1-ąja eksp., 1866, ap. 41, b. 33, d. 1, l. 82–88, 110– 112; P. K., d. 2, t. 2, p. 142–143; vysk. M. V., p. 580–581; M. R., p. 246
35	Drabavičius Silvestras (Drabowicz Sylwester, Драбович Сильвестр)	46	Tirkšlių vikaras, Alsėdžių dekanatas	Kalintas ryšiais su sukilėliais	Suimtas, kalintas; paleistas 1864 kovo pr.	LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 321
36	Dulskis Andriejus (Dulski Andrzej, Дульский Андрей)	47	Raguvo klebonas, dekanas, Ukmergės dekanatas	Kalintas politiniu nepatikimumu	Suimtas 1863 vasario 4; paleistas; 1868 – Raguvo klebonas	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 532; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1486, l. 122v

37	Duseika Vladislovas (Dusejko Władysław, Дусейко Владыслав)	30	Ugionių filialistas, Bejzgalos parapija, Veliunos dekanatas [1862 pab. ar 1863 perkeltas iš Raudondvario parapijos, Veliunos dekanato; K. M. R. Š. – Palangos vikaras]	Kaltintas ryšiais su sukilėliais (nepranešė imperijos vietos valdžios pareigūnams apie į Ugonius atėjusius sukilėlius)	Suimtas, kaltintas, teistas; ištremtas į Orenburgo gub.; turtas sekvestruotas	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1486, l. 112v; P. K., d. 2, t. 2, p. 172–176; M. R., p. 248; vysk. M. V., p. 582–583; K. M. R. Š., p. 377
38	Eitavičius Antanas (Ejtowicz Antoni, Ейтович Антоний)	54	Panemunio klebonas, Obelių dekanatas	Kaltintas nesudraudęs vikaro kun. Pesliako; pastarasis pavišino Manifestą Onuščio ir Skapiškio bažnyčiose ir išėjo į sukilėlių būrį	Pasaulietinės valdžios nurodymu perkeltas į kitą parapiją kaip vikaras	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 117, l. 72; P. K., d. 2, t. 2, p. 196–200
39	Fedaravičius Justinas (Fiedorowicz alias Fiodorowicz Justyn, Федорович Юстин)	32	Veiviržėnų klebonas, dekanas, Rietavo dekanatas	Kaltintas politiniu nepatikimumu	Pasaulietinės valdžios nurodymu 1866 iškeltas į kitą parapiją	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 115, l. 91
40	Filipavičius Juozapas (Filiprowicz Józef, Филипович Юсиф)	65	Paežerio filialistas, Rozalimo parapija, Šeduvos dekanatas	Kaltintas politiniu nepatikimumu (slėpė sukilėlius)	Nubaustas pinigine 200 rb bauda	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1488, l. 69v; P. K., d. 2, t. 2, p. 207–208

41	Gabonskis Alfonsas (Gabański Alfons, Габонский Альфонс)	62	Žaiginių filialistas, Šiluvos parapija, Šiluvos dekanatas	Kaltintas paviešinę Manifestą bažnyčioje	Suimtas 1863 liepos 13; išvežtas į Raseinius; perduotas karo lauko teismui; vysk. M. V. rūpinosi, kad iš kalėjimo perkeltų į vienuolyną	LVIA, f. 1249, ap. 1, b. 8, l. 175; LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l., 370, 637; LVIA, f. 378, PS, 1864, b. 426, l. 1–2; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1492, l. 62; P. K., d. 2, t. 2, p. 209–213; kun. Rabonskis Alfonsas (Raboński Alfons) – P. K., d. 2, t. 3, p. 86 – turėtų būti kun. Gabonskis
42	Gabševičius Andriejus (Gabszewicz Andrzej, Габшевич Андрей)	36	Kauno gimnazijos prefektas	Kaltintas ryšiais su sukilėliais	Ištremtas į Oloneco gub.	P. K., d. 2, t. 2, p. 213; p. 582–583; M. R., p. 250
43	Galkevičius Adomas (Golkewicz Adam, Голкевич Адам)	53	Saudininkų (Maironių) filialistas, Lyduvėnų parapija, Šiluvos dekanatas [vysk. M. V. – Liaudos filialistas]	1863 kovo 24 paviešino Manifestą Saudininkų (Maironių) bažnyčioje	Suimtas, kalintas; turtas sekvestruotas; byla perduota karo lauko teismui; nubaustas 8 metais katorgos Tobolsko gub.	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 600; LVIA, f. 1249, ap. 1, b. 8, l. 85; LVIA, f. 378, PS, 1864, b. 426, l. 1–2; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 593; l. 294; KAA, f. I–50, ap. 3, b. 182, l. 3–4, 9; P. K., d. 2, t. 2, p. 254–260; vysk. M. V., p. 592– 593; K. M. R., p. 190; E. N., p. 308

44	Ganusauskas Telesforas (Hanusowski Telesfor, Ганусовский Телефор)	26	Panevėžio gimnazijos kapelionas, Panevėžio parapija, Panevėžio dekanatas	Kratos metu rasta 1858 Paryžiuje lenkų kalba išleista brošiūra apie politines nuotakas Rusijoje; studijuodamas Sankt Peterburge priklausė „Baublio draugijai“; mąstyė draugijoje rodanti politinį nepatikimumą	Suimtas, tardytas, ištrentas; 1864 rugpjūtį gengb. sprendimu nuo bausmės atleistas	P. K., d. 2, t. 2, p. 279–282
45	Gargasas Antanas (Gargas Antoni, Гаргас Антоний)	39	Varnių vikaras, Varnių dekanatas	Kaltintas priėmęs sukilėlių priešaišką; dalyvavęs sukilime	Suimtas 1863 birželio pr.; kaltintas, nuteistas mirties bausme; sušaudytas Telšiuose 1863 rugsėjo pab.	КАА, f. I–50, ap. 3, b. 322, l. 20; LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 278, l. 280; LVIA, f. 669, ap. 3, 842, l. 48; LVIA, f. 439, ap. 1, b. 192, l. 42v; LVIA, f. 494, ap. 1, b. 422, l. 7–9; vysk. M. V., p. 582–583
46	Gedgaudas Juozapas (Giedgowd Józef, Гедговд Иосиф)	54	Užvenčio klebonas, Varnių dekanatas	Viešai paskelbė sukilimo Manifestą Užvenčio bažnyčioje	Suimtas, kaltintas	RVIA, f. 1282, ap. 1, b. 40, l. 69v
47	Gedgaudas Petras (Giedgowd Piotr, Гедговд Петр)	37	Kaltinėnų vikaras, Batakių dekanatas	Dingo be žinios prasidėjus sukilimui (spėta, kad pasitraukė pas sukilėlius)	Dingo be žinios	P. K., d. 2, t. 2, p. 226–227; vysk. M. V., p. 592–593

48	Gėdminas Marcelis (Гедмін Марцелій)	46	Dusetų vikaras, Zarasų dekanatas	Kalintas leidęs sukilteliams įeiti į bažnyčią	Nubaustas pinigine bauda; 1868 – Bebrinės administratoarius (Kuršo dekanatas)	P. K., d. 2, t. 2, p. 227
49	Gėdvilas Ignotas (Гедвільо Ігнасу, Гедвильо Ігнатій)	32	Ragelių filialistas, Obelių parapija, Obelių dekanatas	Kalintas pasakęs revolucinio turinio pamokslą (Obelių bažnyčioje per pamokslą kalbėjo apie valdžios planus prijungti katalikus prie Stačiatikių Bažnyčios)	Perduotas policijos priežiūrai; nubaustas 50 rb bauda (1864 spalį)	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1492, l. 62v; P. K., d. 2, t. 1, p. 498–499
50	Genutavičius Kazimieras (Gienutowicz Kазімієрз, Генутович Казимир)	41	Suginčių filialistas, Utenos parapija, Utenos dekanatas	Kalintas rėmęs sukiltelius	Suimtas 1863 gruodžio 28 Svenčionių klebonijoje; paleistas [kitur – ištremtas]; 1868 – Skirsnemunės vikaras	КАА, f. I–50, ap. 3, b. 188, l. 1–5; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2573, d. 2, l. 392; LVIA, 438, ap. 1, 1492, l. 65v; P. K., d. 2, t. 2, p. 234–35
51	Genutavičius Pranciškus (Gienutowicz Францішек, Генутович Францишек)	37	Varnių katedros vikaras, Varnių dekanatas	Kalintas raginęs Rietavo valstiečius sukilti	Suimtas, kalintas, teistas; nubaustas 15 metų katargos kasyklose; pašalintas iš dvasininkų	КАА, f. I–50, ap. 3, B. 188, l. 1–5; LVIA, f. 494, ap. 1, b. 287, l. 1–42; P. K., d. 2, t. 2, p. 232–234; vysk. M. V., p. 592– 593; M. R., p. 251; E. N., 309–310

52	Giedraitis Norbertas (Giedrojc Norbert, Гедројц Норберт)	49	Kelmės klebonas, kanauninkas, Šiluvos dekanatas	Kaltintas paviešinęs Manifestą bažnyčioje	Suimtas, kaltintas; vysk. M. V. prašė genb. M. Muravjovo suteikti malonę; 1864 balandžio 6 suteikta; perduotas dvasinės vyresybės globai; priteista l. 3; P. K., d. 2, t. 2, p. 229–232; vysk. M. V., p. 582–583	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 401–402, 489–490, 616–617; LVIA, f. 1248, ap. 2, b. 125, l. 16; KAA, f. 1–50, ap. 3, b. 454, l. 3; P. K., d. 2, t. 2, p. 229–232; vysk. M. V., p. 582–583
53	Giedraitis Vincentas (Giedrojc Wincenty, Гедројц Викенгій)	30	Rasainių vikaras [?], Veliuonos dekanatas	Kaltintas buvęs sukilėlių būryje; grįžęs norėjo prisi- statyti valdžiai, bet vysk. M. V. jį perkė- lė į Pajūrio filiją	Suimtas, kaltintas; byla nutraukta remiantis 1867 gegužės 17 įsaku	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1489, l. 24
54	Ginioła Juozapas (Giniatt Józef, Гинят Иосиф)	78	Žemaičių vyskupijos katedros prelatas	Kaltintas ryšiais su sukilėliais	Suimtas; byla perduota teismui; nutraukta dėl mirties (mirė 1864 gegužės 8 [kitur – gruodžio 14])	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1492, l. 70; P. K., d. 2, t. 2, p. 239
55	Gintila Antanas (Gintyllo Antoni, Гинтыло Антоний)	34	Pakapės administratorius, Viekšnių dekanatas	Kaltintas ryšiais su sukilėliais	Suimtas 1864 kovo pr.; nepasitvirtinus kaltinimams, iš kalėjimo paleistas po poros savaičių	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 543; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 299; LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 543; P. K., d. 2, t. 2, p. 240
56	Grincevičius Justinas (Гринцевичз Justyn, Гринцевич Устин)	63	Varnių katedros klebonas, Žemaičių vyskupijos seminarijos profesorius	Kaltintas nepranešęs apie kun. V. Dembskio bažnyčioje sąkylą pamokslą, palaikęs ryšius su kun. A. Gargasu	Suimtas, kaltintas, išstremtas į Tobolsko gub.; mirė kalėjime Vilniuje 1866	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 438, ap. 1, b. 492, l. 70; P. K., d. 2, t. 2, p. 289–290; vysk. M. V., p. 582–583

57	Gruzdyš Stanislovas (Gruzdź Stanisław, Груздз Станислав)	61	Platelių klebonas, Alsėdžių dekanatas	1863 balandžio 21 viešai paskelbė Manifestą bažnyčioje	Suimtas 1863 pab.; kalintas Telšių kalėjime [kitur – kalintas vienuolyne]; 1864 balandžio pr. dar nebuvo paleistas	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 573; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 261, 321; P. K., d. 2, t. 2, p. 269; vysk. M. V., p. 582–583
58	Gudavičius Julijonas (Gudowicz Julian, Гудович Юлиан)	36	Vosiliškių filialistas, Grinkiškio parapija, Kračių dekanatas [1862 pab. ar 1863 perkeltas iš Pikelių parapijos, Alsėdžių dekanato]	Kalintas rėmęs sukilimą	Suimtas 1863 birželį [?]; kalintas Kaune; pritrūkus įrodymų paleistas; perduotas vyskupo globai	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 336; P. K., d. 2, t. 2, p. 275–276
59	Gulbinas Motiejus (Gulbin Mateusz, Гульбин Матвей)	27	Kamajų vikaras, Obelių dekanatas [1862 atkeltas iš Debelkių parapijos, Utenos dekanato]	Įartas prijautęs sukilimui (nepranešė apie į Debelkių miestelį atėjusius sukilėlius)	Nubaustas 200 rb bauda; byla nutraukta remiantis 1867 gegužės 17 įsaku	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 115, l. 94; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1489, l. 23; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1492, l. 76; P. K., d. 2, t. 2, p. 277
60	Gurklevičius Karolis (Gorkiewicz, Gorkiewicz Karol, Горклевич Каролос)	27	Josvainių vikaras, Kračių dekanatas	Kalintas raginęs parapijiečius dėtis prie sukilėlių; rėmęs sukilėlius	Suimtas; paleistas pritrūkus kaltes įrodymų	LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 594, l. 276v–277; P. K., d. 2, t. 2, p. 261–263, 277–278
61	Gūžauskas Stanislovas (Gużewski Stanisław, Гужевский Станислав)	52	Kvėdarnos klebonas, Rietavo dekanatas	Aisakė duoti pinigų pulk. Nazanskiui; šis pasitelkė tariamus nusikalstamos veiktos liudininkus ir suėmė	Suimtas 1863 liepą [?]; kalintas. 1864 pab. gengb. M. Murašovas suteikė malonę; perduotas vyskupo globai; nurodyta perkelti į kitą parapiją	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 377, 470–473, 475–476, 707; LVIA, f. 378, PS, 1864, b. 426, l. 1–2; P. K., d. 2, t. 2, p. 278–279; vysk. M. V., p. 582–583

62	Jacevičius Jonas (Jacewicz Jan, Яцевич Иван)	43	Anykščių vikaras, Ūtenos dekanatas [vysk. M. V. – Tauragnų vikaras K. M. R. Š. – Tauragės vikaras]	Kaltintas raginęs parapijiečius dėtis pric sukiličių	Suimtas 1863 gegužė; kaltintas Ukmergės kalėjime, vėliau perkeltas į Kauną; teistas; ištremtas į Orenburgo gub.; turtas sekvestruotas; 1873 – vikaras Rygos bažnyčioje	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 320; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 591, l. 121, 168; LVIA, f. 1248, ap. 1., b. 594, l. 192v; KAA, f. I-50, ap. 3, b. 459, l. 4-6; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 243, l. 7, 10-12; RVIA, f. 821, ap. 150, b. 613, l. 241; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 105, l. 1; BCz., sygn. 6764; LNM, R-15744; P. K., d. 2, t. 2, p. 311- 315; vysk. M. V., p. 584-585; M. R., p. 254; K. M. R. Š., p. 425
63	Jagaudas Zenonas (Jagowd Zenon, Яговд Зенон)	33	Luokės vikaras, Varnių dekanatas	Kaltintas ryšiais su sukilėliais	Suimtas, tardytas; pritrūko kaltės įrodymų; kaip politiniu požiūriu pavojingas perduotas policijos priežiūrai	LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 596, p. 748; P. K., d. 2, t. 2, p. 316-317
64	Jakavičius Simonas (Jakowicz Szymon, Якович Слмон)	55	Šaukoto filialistas, Pašiuvo parapija, Krakių dekanatas [vysk. M. V. apstirinka nurodydamas, kad buvo ištremtas kun. Aleksandras Jakavičius]	1863 kovo 17 viešai paskelbė Manifestą bažnyčioje	Suimtas, kaltintas; karo lauko teismas nuteisė tremties bausme pašalinant iš dvasininkų; 1863 rugpjūčio pr. ištremtas 7 metams į Tobolsko gub.	LVIA, f. 494, ap. 1, b. 107, l. 15, l. 20-21, l. 23; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 24; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 115, l. 122; LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 336; LVIA, f. 439, ap. 1, b. 192, l. 59v; P. K., d. 2, t. 2, p. 317-320; vysk. M. V., p. 582-583; K. M. R. Š., p. 190; E. N., p. 313

65	Janikavičius Simonas (Janikowicz Szymon, Яникович Симон)	61	Šiluvos altarista, Šiluvos dekanatas; buvęs vienuolis bernardinus	Kalintas paviešinęs Manifestą bažnyčioje	Suimtas; kalintas Raseinių kalėjime; ištremtas; mirė Tunkoje 1866	KAA, f. I-477, ap. 1, b. 15, l. 222; LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 637; P. K., d. 2, t. 2, p. 327-331, t. 3, p. 544; LVIA, f. 378, PS, 1864, b. 426, l. 1-2; vysk. M. V., p. 582- 583; E. N., p. 313
66	Jankauskas Juozapas (Jankowski Józef, Янковский Иосиф)	69	Skaudvilės klebonas, dekanas, Batakių dekanatas	Kalintas nesudraudęs sukilečių, pakorusių pristavą Pasternikovą	Suimtas 1863 birželio pr.; pasaulietinės valdžios nurodymu perkeltas į kitą parapiją kaip vikaras	LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 379, 380; LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 115, l. 92; P. K., d. 2, t. 2, p. 332; vysk. M. V., p. 582-583; K. M. R. S., p. 424
67	Jakševičius Tadas (Jakszewicz Tadeusz, Якшевич Фадей)	32	Vadžgirio filialistas, Eržvilko parapija, Šiluvos dekanatas	Pasisakė prieš rusų valdžią	Suimtas, kalintas; paleistas, 1863 lapkritį; perduotas policijos priežiūrai	LVIA, f. 1249, ap. 1, b. 8, l. 115; P. K., d. 2, t. 2, p. 325, 353-354
68	Janiškevičius Juozapas (Januszkiewicz Józef, Янушкевич Иосиф)	53	Šaukėnų klebonas, Viekšnių dekanatas	1863 balandžio 26 vičsai paskelbė Manifestą bažnyčioje	Suimtas, kalintas; paleistas; 1868 – Subačiaus klebonas	RVIA, f. 1282, ap. 1, b. 40, l. 2
69	Jaročkis Juozapas (Jarocki Józef, Яроцкий Иосиф)	41	Ukmergės vikaras, Ukmergės dekanatas	Kalintas politiniu nepatikimumu (atsisakęs perskai- tyti privesaiką rusų k. iš sukilimo pasitraukusiam sukilečiui [kitur – už šlaistymąsi naktimis ir nederamą elgesį])	Suimtas 1863 lapkritį, kalintas; mubaustas 100 rb bauda ir perkeltas į kitą parapiją, perduodant griežtai dvasinės vyresnybės priežiūrai	LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 233, 236; LVIA, f. 378, PS, 1864, b. 641, l. 1-17; P. K., d. 2, t. 2, p. 337-338

70	Jaselskis Adomas (Jasielski Adam, Ясельский Адам)	48	Pandėlio klebonas, Obelių dekanatas	Kaltintas sąmoningai praleidinėjęs maldas už carą ir taip prisidėjęs prie sukilimo	Suimtas, tardytas; perkeltas į kitą parapiją	P. K., d. 2, t. 2, p. 339–342; K. M. R. Š., p. 305
71	Jasevičius Anupras (Jassewicz Anuphr, Яцевич Ануприй)	55	Ariogalos klebonas, Veliuonos dekanatas	Kaltintas raginęs parapijiečius dėtis prie sukilėlių; 1863 kovo 10 paviešino Manifestą bažnyčioje	Suimtas 1863 kovą; 1863 birželio 1 karo lauko teismo nuteistas 8 metams tremties pašalinant iš dvasininkų	LVIA, f. 494, ap. 1, b. 128, l. 29–30, 37, 39–40; LNM, R-15783; P. K., d. 2, t. 2, p. 344– 347; vysk. M. V., p. 584–585; K. M. R. Š., p. 210; E. N., p. 314
72	Jucevičius Juozapas (Jucewicz Józef, Юцевич Иосиф)	39	Sėdos vikaras, Alsėdžių dekanatas [1863 perkeltas iš Žemalės parapijos, Alsėdžių dekanato]	1863 kovo 21 paviešino Manifestą Sėdos bažnyčioje	Suimtas 1864 balandį; nubaustas 150 rb bauda	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 560; LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 117, 269; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 294, l. 321; LVIA, f. 378, PS, 1864, b. 1969, l. 1–40; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1488, l. 138; P. K., d. 2, t. 2, p. 355–356
73	Jucevičius Stanislovas (Jucewicz Stanislaw, Юцевич Станислав)	47	Pakruojo klebonas, Šeduvos dekanatas	1863 balandžio 28 paviešino Manifestą Pakruojo bažnyčioje	Suimtas, paleistas; 1868 – Pakruojo klebonas	LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 81; P. K., d. 2, t. 1, p. 575
74	Juškevičius Antanas (Juszkiewicz Antoni, Юшкевич Антоний)	46	Vilkijos vikaras, Veliuonos dekanatas	Įtartinamas rėmęs sukilėlius	Suimtas 1863 birželį, kalintas Teisų kalėjime; 1868 – Veliuonos vikaras	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83; P. K., d. 2, t. 2, p. 358–359

75	Juškevičius Jurgis (Juszkiewicz Jerzy, Юшкевич Георгий (Юрий))	44	Žemalės administratorius, Alsėdžių dekanatas	Kalintantas buvęs sukilėlių būryje	Suimtas 1863 birželio 15; kalintantas Telšių kalėjime; kalintinimai nepasitvirtino; vysk. M. V. kreipėsi į gengb. M. Muravjovą dėl malonės suteikimo; suteikta; perduotas vyskupo globai	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 326, 331, 502, 633, 634; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1488, l. 133v; KAA, f. I-50, ap. 3, b. 374, l. 1; P. K., d. 2, t. 2, p. 360–362; K. M. R. Š., p. 124
76	Juzumas, Juzumavičius Antanas (Juzumowicz Antoni, Юзумович Антоний)	41	Vydžių klebonas, Zarasų dekanatas	Kalintantas 1863 gegužės pr. per pamokslą raginęs parapijiečius eiti į sukilimą	Suimtas 1863 gegužę; išvežtas į Vilnių; 1863 birželį ištremtas į Oloneco gub., Petrozavodzką; mirė 1871 kovo pr. Kargopolyje	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 327, 373; LVIA, f. 378 PS, 1863, b. 527, 1–58; LVIA, f. 439, ap. 1, b. 192, l. 64v; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1488, l. 12v; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 2, p. 362–365; vysk. M. V., p. 584–585; M. R., p. 256
77	Kairys Klemensas (Kajro Klemens, Кайро Клеменс)	27	Kauno gimnazijos kapelionas, Kauno parapija, Kauno dekanatas	Kalintantas skiepijęs gimnazistams klaidingą mokymą	Suimtas 1863 kovą; kalintantas; administracine tvarka ištremtas į Permės gub.	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 257, 260, 263; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1487, l. 1; LVIA, f. 438, ap. 438, ap. 1, b. 1485a, l. 46; P. K., d. 2, t. 2, p. 368–369; vysk. M. V., p. 584– 585; M. R., p. 257
78	Kanarackis Jonas (Konoparski Jan, Кононацкий Иван)	65	Joniškio klebonas, Joniškio dekanatas	Kalintantas ryšiais su sukilėliais; per kratą rastas laikraštis lenkų kalba	Suimtas, nubaustas pinigine bauda	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1439, l. 8; P. K., d. 2, t. 2, p. 420–421

79	Kareiva Alfonsas (Korejwo Alfons, Корейно Альфонс)	34	Niurkonių vikaras, Pumpėnų parapija, Panevėžio dekanatas [1862 pab. ar 1863 atkeltas iš Lyduokių parapijos, Ukmergės dekanato; vysk. M. V. – Panevėžio vikaras]	Kaltintas politiniu nepatikimumu	Dingo be žinios	KAA, f. I-33, ap. 1, b. 19, l. 125; P. K., d. 2, t. 2, p. 423–424; vysk. M. V., p. 584–585
80	Kasakauskis Kalikstas (Kossakowski Kalikst, Косококовский Каликст)	70	Akmenės klebonas, prelatas, Viešnių dekanatas	1863 kovo 21 viešai paskelbė Manifestą bažnyčioje	–	LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 21
81	Kasilauskas Jurgis (Kosiłowski Jerzu, Косиловский Георг)	27	Pakalnių filialistas, Leliūnų parapija, Utenos dekanatas [1862 pab. ar 1863 perkeltas iš Smalvų parapijos, Zarasų dekanato]	Kaltintas dalyvavęs sukilime, nepaisęs pasaulietinės valdžios nurodymų dėl procesijų	Ištremtas į Tomsko gub. nepašalinami iš dvasininkų; 1873 gyveno Marijinske, Tomsko gub.	LVIA, f. 438, ap. 1, 1439, l. 8; RVIA,, f. 821, ap. 3, b. 237, l. 2–56; P. K., d. 2, t. 2, p. 429; M. R., p. 260
82	Kašarauskas <i>alias</i> Kašarauskis Ambraziejus (Kossarzewski Ambrozej, Косажевский Амбровский)	43	Kunigų pataisos namų Varniuose klebonas, Varnių parapija, Varnių dekanatas	Kaltintas ryšiais su sukilėliais (priėmęs į prieglaudą kun. A. Gargasą)	Suimtas 1864 balandžio 29 [?]; kaltintas Telsiuose; ištremtas į Bijską, Tomsko gub.; turtas sekvestruotas; mirė 1880 pab. Tomске	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 613–614; P. K., d. 2, t. 2, p. 435–436; vysk. M. V., p. 584–585
83	Kazickas Dominukas (Kozicki Dominik, Козицкий Доминик)	35	Dusetų vikaras, Zarasų dekanatas [vysk. M. V. – Luokės vikaras]	Kaltintas iškilmingai šventoriuije sutikęs sukilėlius ir auکوچęs sukilėliams Mišias	Suimtas; kaltintas Daugpilio tvirtovėje 1863 rudenį [?] ištremtas į Orenburgo gub. [kitur – Tomsko gub.]; pašalintas iš dvasininkų	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 492; P. K., d. 2, t. 2, p. 440–444; vysk. M. V., p. 584– 585; M. R., p. 260

84	Kavaliauskas Venancjus (Kowalewski Wenancjus) [vysk. M. V. – Kowalewski Józef, M. R. – Kowalewski Wincenty], Ковалевски Венанциус	–	Dotnuvos klebonas [vysk. M. V. J. Krakų parapija, Krakų dekanatas (vieniuolis bernardinas)]	Kalintas palaikęs ryšius su sukilėliais	Suimtas, kalintas, išstremtas į Tobolsko gub.	LVIA, f. 1248, ap. 2, b. 909; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 594, l. 414–415; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1490, l. 23v; P. K., d. 2, t. 3, p. 547–550; vysk. M. V., p. 592–593; A. K., p. 104; M. R., p. 260
85	Kazlauskas Antanas (Kozłowski Antoni, Козловский Антоний)	35	Rumšikių vikaras, Kauno dekanatas [1862 pab. ar 1863 atkeltas iš Kėdainių parapijos, Kauno dekanato; vysk. M. V. – Vandžiogalos vikaras, Kauno dekanatas; juo seka K. M. R. Š.]	Kalintas palaikęs ryšius su sukilėliais	Suimtas, išstremtas į Sibirą	Vysk. M. V., p. 584–585; K. M. R. Š., p. 155
86	Každailevičius Izidorius (Každaļewicz Izidor, Каждайлевич Изидор)	53	Žarėnų klebonas, Varnių dekanatas	Kalintas politiniu nepatikimumu ir antvytaušybine veikla [kitur – dalyvavęs sukilime]	Nubaustas 150 rb bauda; pasaulietinės valdžios nurodymu pašalintas iš parapijos klebonų ir išsiųstas kaip vikaras [kitur – byla nutraukta remiantis 1867 gegužės 17 įsaku]	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 115, l. 100; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1493, l. 16; P. K., d. 2, t. 2, p. 385–386
87	Kelpša Julijonas (Kiełpsz Juljan, Келпи Юлиан)	29	Anykščių vikaras, Utenos dekanatas [1862 pab. ar 1863 atkeltas iš Vabalninko parapijos, Panevėžio dekanato]	Kalintas sukvietęs parapijiečius į bažnyčią Šv. Mato Evangelisto iškilimams (tađdien į miestelį atėjo sukilėliai) ir raginęs remti sukilėjus	Suimtas, tardytas, pašalintas iš dvasininkų; išstremtas į Tomsko gub.	RVIA, f. 821, ap. 3, b. 327, l. 8 [35?], 23; RVIA, f. 821, ap. 150, b. 613, l. 93; P. K., d. 2, t. 2, p. 387–395; vysk. M. V., p. 584–585; M. R., p. 257; K. M. R. Š., p. 234

88	Кпіравічус Јонас (Кпіровічз Јан, Кніпович Іван)	45	Vandžiogalos klebonas, Kauno dekanatas	Kaltintas palaikęs ryšius su sukilėliais, įtartas prisidėjęs [?] sukilėliams pakariant 11 rusų sentikių	Suimtas, tardytas; kaltė neįrodyta, įtarimai nepasitvirtino; perkeltas į kitą parapiją; 1868 – Leliūnų administratorius (Utenos dekanatas)	P. K., d. 2, t. 2, p. 405–409
89	Кпіравічус Франсішкус (Кпіровічз Франсішек, Кніпович Францішек)	45	Užpalių vikaras, Utenos dekanatas	Kaltintas raginęs parapijiečius dėtis prtie sukilėlių	Suimtas, tardytas, perkeltas į kitą parapiją; 1868 – Pagramančio vikaras	P. K., d. 2, t. 2, p. 405
90	Контрїмас Felіксас (Контрїм Felікс, Контрїм Felікс)	54	Naujosios Žagarės klebonas, Joniškio dekanatas	Kaltintas ryšiais su sukilėliais; vyskupui rašė, kad sukilėliai vertę paviešinti Манифестą баžнычоје, bet nepaklusęs	Suimtas 1864 balandžio 22; kaltintas Šiaulių kalėjime; nubaustas 200 rb bauda; perkeltas į kitą parapiją; 1868 – Rietavo altarista	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 270, 642; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 23; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 596, l. 185–189; P. K., d. 2, t. 2, p. 421–423
91	Крегždė Martynас (Крегздо Марцин, Крегжде Мартин)	67	Ylakių klebonas, Skundo dekanatas	Kaltintas rėmęs sukilėlius; kunigui priklausančiame klojime neva susirinkęs sukilėlių būrys; kaltintas nesudraudęs sukilėlių, sudeginusių valstiečio Mickevičiaus namus	Kaltė neįrodyta; nubaustas 100 rb bauda atlyginti skriaudą nukentėjusiems nuo sukilėlių	LVIA, f. 378, PS, 1864, b. 1981, l. 11, 116, 177; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1490, l. 25

92	Križanauskas Franciškus (Krzyszpanowski Franciszek, Кржижановский Францишек)	64	Raudėnų klebonas, Viešnių dekanatas, Varnių katedros prelatas	Apkaltintas netvarka Konsistorijos kancelarijoje (rasta korespondencija su ištreimtaisiais dvasininkais)	Nubaustas 500 rb bauda	P. K., d. 2, t. 2, p. 480
93	Kulakauskas Arolinas (Kulakowski Arolinar, Кулаковский Аполинар)	27	Plungės vikaras, Rietavo dekanatas [1862 pab. ar 1863 atkeltas iš Vilkijos parapijos, Veliunos dekanato]	1863 balandžio 23 pavišimo Manifestą bažnyčioje ir nepranešė pasaulietinei valdžiai	Suimtas; kalintas vienolyne; nubaustas 100 rb bauda ir perkėlimu į kitą parapiją (vyskupo nuožūta)	LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 493, 321; LVIA, f. 1248, ap. 2, b. 918, l. 2–65; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 594, l. 190v–191; KAA, I–50, ap. 3, b. 590, l. 4, l. 15–16; P. K., d. 2, t. 2, p. 485–487; K. M. R. Š., p. 387
94	Kumpikėvičius Vincentas (Kumpikiewicz Wincenty, Кумпикевич Винценты)	41	Krakių kotryničių vienolyno kapelionas, Krakių parapija, Krakių dekanatas	Kalintas rėmęs sukilėlius	Suimtas; kalintas; ištreimtas į Permės gub.	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 488; LVIA, f. 378, PS, 1864, b. 426, l. 1–2; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 176, l. 1–4; P. K., d. 2, t. 2, p. 488–489; vysk. M. V., p. 584–585
95	Kuprevičius Silvestras (Kuprewicz Silwestry, Купревич Сильвестр)	46	Šimonių filialistas, Kupiškio parapija, Utenos dekanatas	Kalintas kvietęs parapijiečius į sukilimą	Suimtas 1863 rugsėjo pr.; kalintas Ukmėgės kalėjime; kalinimai nepasitvirtino; paleistas	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 578; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 234; P. K., d. 2, t. 2, p. 491

96	Kurtinskis <i>alias</i> Kartinskis Vincentas (Kurtynski <i>alias</i> Kortynski Wincenty, Куртынский Викентий)	26	Pabiržės vikaras, Panevėžio dekanatas	Kaltintas pažeidęs karinės padėties taisykles ir be val- džios leidimo vykęs į Vilniaus ir Vitebsko gub.; žinojęs apie kun. A. Norvaišos ruošiamą pabėgi- mą iš kalėjimo ir prie to prisidėjęs	Suimtas, kaltintas, nubaustas perkėlimu į Mogiliavo vysk., tačiau galiausiai leista likti Žemaičių vysk. (perkeliant į kitą parapiją)	LVIA, f. 696, ap. 2, b. 700, l. 29; P. K., d. 2, t. 2, p. 380, 493–494
97	Laukavičius Juozapas (Łowkowicz <i>alias</i> Ławkowicz Józef, Лавкович Иосиф)	31	Subatės vikaras, Žiemgalos dekanatas [1862 pab. ar 1863 atkeltas iš Apso filijos, Breslaujos parapijos, Zarasų dekanato; P. K. – Kamajų klebo- nas, Obelių dekanatas]	Kaltintas slėpęs tremtini nubaustą valstietę Emiliją Lukašūnaitę [Lukašūnaitė?]	Suimtas, perduotas karo lauko teismui [kitur – administracine tvarka]; ištremtas į Bijską, Tomsko gub.; 1868 leista persikelti į Tomską; apkaltintas maišto organizavimu ir perkeltas į Marijinską	RVIA, f. 821, ap. 3, b. 41, l. 7, 20; P. K., d. 2, t. 2, p. 547–551; M. R., p. 265
98	Lenkauskas Feliksas (Łękowski Feliks, Ленковский Феликс)	56	Krekenavos vikaras, Krakių dekanatas	Sutiko sukilėlių būrį su procesija, ragino parapijiečius dėtis prie sukilimo	Pašalintas iš dvasininkų; ištremtas į Kainską, Tomsko gub.; 1867 – perkeltas į Slobodską; pabėgo 1869	KAA, f. I–477, ap. 1, b. 3, l. 198; KAA, f. I–50, ap. 1, b. 19153, l. 3; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 472; P. K., d. 2, t. 2, p. 539–543; vysk. M. V., p. 584– 585; T. D., p. 88–89
99	Leonavičius Jonas (Leonowicz Jan, Леонович Иван)	59	Kruorių klebonas, Joniškių dekanatas	1863 balandžio 2 paviešino Manifestą Kruorių bažnyčioje	Suimtas, tardytas; ištremtas į Omską, Tobolsko gub.	LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 22; LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 117, l. 59; P. K., d. 2, t. 2, p. 505–509; vysk. M. V., p. 584–585; M. R., p. 263; K. M. R. Š., p. 354

100	Leparskis Aleksandras (Leparski Aleksander, Лепарский Александр)	56	Janapolės klebonas, Varnių dekanatas	Kaltintas davęs klaidingus parodymus	Nubaustas 50 rb bauda nukentėjusiųjų nuo suklimo naudai	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1487, l. 54
101	Levičkis Pranciškus (Lewicki Franciszek, Левицкий Франциск)	31	Žiobiškio administratorius, Obelių dekanatas	Kaltintas lydėjęs vysk. M. V., kai jis 1864 m. vykęs kun. A. Mackevičiaus takais (sic); mokęs parapijos vaikus	Suimtas 1864 balandį, po savaitės paleistas; vėl suimtas 1864 liepos pab.; kalintas Daugpilio tvirtovėje	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 661, 685; P. K., d. 2, t. 2, p. 512
102	Lichodzevskis Tadas (Lichodziejewski Tadeusz, Лиходзевский Тадеш)	63	Pabiržės klebonas, Panevėžio dekanatas	Kaltintas ryšiais su suklimo vadovybe, įtartas ne vieną pasiuntęs į sukilėlių būrius	Remiantis 1867 gegužės 17 įsaku, byla nutraukta	КАА, f. I-50, ap. 3, b. 169, l. 42; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1490, l. 53v; P. K., d. 2, t. 2, p. 512
103	Ligeika Antanas (Ligiejko Antoni, Лигейко Антоний)	41	Drukšų administratorius, Zarasų dekanatas	Kaltintas ryšiais su sukilėliais	Suimtas 1863 gegužės 10, išvežtas į Daugpilio tvirtovę; turtas sekvestruotas, vėliau sekvestras panaikintas; vyskupas prašė suteikti jam malonę kaip sunkiam ligoniui Liliejko Antoniui	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 295, 478; P. K., d. 2, t. 2, p. 516; vysk. M. V., p. 584–585 [korektūros riktas – Liliejko Antoniui]
104	Lileika Juozapas (Liliejko Jozafat, Лелейко Иозефат)	56	Endriejavo klebonas, Rietavo dekanatas	Kaltintas dalyvavęs sukilime	Kaltinimui nepakako teisinių įrodymų; paleistas; nubaustas pinigine bauda	LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 591, l. 245; P. K., d. 2, t. 2, p. 516–517
105	Limaževičius Silvestras (Limażewicz Sywester, Лимажевич Сильвестр)	55	Senosios Žagarės klebonas, Joniškio dekanatas	Kaltintas pavieši- nęs Manifestą bažnyčioje 1863 balandžio 21 ir nepranešęs apie tai valdžiai	Suimtas, kalintas; atleistas nuo atsakomybės	LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 46; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1490, l. 37v, 48v; P. K., d. 2, t. 2, p. 517

106	Limantas Juozapas (Limont Józef, Лимонт Иосиф)	60	Joniškio vikaras, Joniškio dekanatas [1862 pab. ar 1863 atkeltas iš Klykolių parapijos; vysk. M. V. – Vosiliškio vikaras; K. M. R. Š. – Vosiliškio vikaras]	Kaltintas palaiminęs išeinančiuosius į sukilimą; nupirkęs vienam iš jų batus; per kratą pas kumigą rasti 4 dalgai ir 1 didelis kirvis	Suimtas 1863 balandį [?]; kaltintas Šiaulių kalėjime; ištremtas į Permės gub.; turtas sekvestruotas; mirė Solikamske 1866 rugpjūtį	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 281; LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 117, l. 261; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 299; LVIA, f. 494, ap. 1, b. 556, l. 1–4; KAA, f. I–50, ap. 3, b. 131, l. 100–101; RVIA,, f. 821, ap. 3, b. 142, l. 1–2; P. K., d. 2, t. 2, p. 517–521; vysk. M. V., p. 584–585; M. R., p. 263; K. M. R. Š., p. 165
107	Linaras Teodoras (Linarд Теодор, Линард Теодор)	32	Stulgių vikaras, Batakių dekanatas [1862 pab. ar 1863 atkeltas iš Judrėnų filijos, Kvedarnos parapijos, Rietavo dekanato]	Kaltintas nepranešęs apie parapijos klebonui sukilėlių įduotą Manifestą; primušęs bajorą Racevičių, kai tas atsisakė eiti į sukilėlių būrį	Suimtas 1863 gegužę; išvežtas į Tauragę, paleistas 1864 vasario 24 ir perduotas vyskupo globai [kitur – ištremtas į atokias Sibiro vietas]	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 570; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 233; LVIA, f. 494, ap. 1, b. 596, l. 1–6; P. K., d. 2, t. 2, p. 521–522
108	Lipnevčius Ildefonsas (Lipniewicz Илдефонс, Липневич Ильдефонс)	26	Vaškų (Konstantinavo) vikaras, Joniškio dekanatas [1862 pab. ar 1863 atkeltas iš Šiaulių parapijos, Joniškio dekanato]	Kaltintas, kad prasidėjus sukilėlių susisąjūdymui su rusais emęs skambinti varpais; per kratą pas jį rasta „karinių medžiagų“	Suimtas 1863 rugpjūčio pab., tardytas, paleistas; perduotas slaptai policijos priežiūrai	KAA, f. I–50, ap. 3, b. 200, l. 1–2, 8–9; P. K., d. 2, t. 2, p. 529

109	Liutostanski Fulgentijus, (Lutostański Fulgentius, Лутостанский Фульгентий	26	Kauno parapiinės bažnyčios kunigas, Kauno dekanatas, augustinų vienuolis (1862 – Žemaičių vysk. seminarijos 4-ojo kurso klierikas)	Kaltintas paviešinęs Manifestą bažnyčioje, raginęs valstiečius į sukilimą (kaltintas rektorius J. S. Dovydaičio byloje), įtartas Pašilės bažnyčioje sakęs „maištingą“ pamokslą	Suimtas, kaltintas, teistas 1866 gegužę	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1490, l. 47; KAA, f. I-50, ap. 3, b. 215, l. 1-4
110	Lukaševičius Pranciškus (Łukaszewicz Franciszek, Лукашевич Францишек)	29	Apsio filialistas, Breslaujos parapija, Zarasų dekanatas	Rasta „maištinga“ proklamacija	Suimtas 1863 gegužės 16; kaltintas Daugpilio tvirtovėje; paleistas nepasitvirtinus kaltinimams; 1868 – Drūkšių klebonas [P. K., d. 2, t. 2, p. 551 – 1868 baustas už pamokslą lenkų kalba]	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 322, 327, 519
111	Lukauskas Petras (Łukawski Piotr, Луковский Петр)	69	Tirkšlių klebonas, Alsėdžių dekanatas	Kaltintas nepranešęs vikarą S. Beniūševičių paviešinus bažny- čioje Manifestą, leidęs su sukėlierais atėjusiam kun. Izi- dorui Noreikai pasakyti „maiš- tingą“ pamokslą; nepranešęs apie vikaro V. Buta- vičiaus išėjimą į sukėlių būrį	Suimtas; kaltintas vienuolyne; karo lauko teismo nuteistas tremtimi į Tobolsko gub. [kitur – ištremtas į Tomsko gub.]	KAA, f. I-477, ap. 1, b. 15, l. 148; LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 577, 696-697; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 294, 321; P. K., d. 2, t. 2, p. 554-557; Vysk. M. V., p. 584-585; K. M. R. Š., p. 369

112	Lukasas Vladislovas (Łukawski Władysław, Луковский Владислав)	51	Liolių klebonas, Šiluvos dekanatas	Kaltintas paviešinę Manifestą bažnyčioje 1863 kovo 17	Suimtas, kaltintas, paleistas; 1868 – Liolių klebonas	LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 16
113	Macevičius Ignatas (Macewicz Ignacy, Мацевич Игнатий)	65	Kamajų klebonas, Obelių dekanatas	Įtartinai rėmęs sukilėlius, kaltintas daras blogą įtaką valstiečiams, ragindamas dėtis prie sukilėlių	Suimtas, kaltintas Daugpilio tvirtovėje; 1863 pab. administracine tvarka ištremtas į Birska, Orenburgo gub.	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 492, 529–530; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 960, l. 3; BCz, sygn. 6764; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 98, l. 1; P. K., d. 2, t. 2, p. 559–560; vysk. M. V., p. 586–587; K. M. R. Š., p. 300
114	Macevičius Motiejus (Macewicz Maciej, Мацевич Матвей)	54	Linkuvos klebonas, Joniškio dekanatas	Kaltintas nepranešęs apie sukilėlius, Linkuvos miestelio aikštėje skačiusius Manifestą	Suimtas, kaltintas; ištremtas į Permės gub. [kitur – Orenburgo gub.]	KAA, f. I–50, ap. 1, b. 19153, l. 3; LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 117, l. 248; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 208, l. 1–2; P. K., d. 2, t. 2, p. 560–566; vysk. M. V., p. 586–587; M. R., p. 265
115	Mackevičius Adomas (Mackiewicz Adam, Мацкевич Адам)	36	Šiluvos klebonas, Šiluvos dekanatas [1862 pab. ar 1863 atkeltas iš Ylakių parapijos, Skuodo dekanato]	Kaltintas sukilėlių įduotą Manifestą perdavęs perskaityti kun. Simonui Janikavičiui	Suimtas; pašalintas iš dvasininkų; ištremtas 8 metams sunkių darbų fabrikuose į atokias imperijos gubernijas	KAA, f. I–477, ap. 1, b. 15, l. 222; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1487, l. 94v; P. K., d. 2, t. 2, p. 566–570; M. R., p. 266; E. N., p. 325

116	Маскевичус Антанас (Маскевичз Антоні, Мацкевичз Антоний)	36	Paberžės filialistas, Surviliškio parapija, Krakių dekanatas	Surinko sukilėlių būrį ir jam vadovavo	Suimtas 1863 lapkritį; nuteistas mirties bausme; pakartas 1863 gruodžio 14 Kaune	KAA, f. I-50, ap. 3, b. 323, l. 2; KAA, f. I-50, ap. 3, b. 169, l. 75-76; KAA, f. I-33, ap. 1, b. 19, l. 125; LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 336; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 188; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 591, l. 207-208; P. K., d. 2, t. 2, p. 570-572; vysk. M. V., p. 586-587; K. M. R. Š., p. 161
117	Маскевичус Антанас (Маскевичз Антон, Мацкевичз Антоний)	29	Suvainiški filialistas kuratas, Panemunio parapija, Obelių dekanatas	Už dalyvavimą manifestacijoje perduotas griežtai policijos priežiūrai; kaltintas ragines parapijiečius dėtis prie sukilėlių, pats buvo išėjęs į būrį	Suimtas 1864 balandį; kalintas Daugpilio tvirtovėje; ištremtas į Tobolsko gub.	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 661, 685; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 204, l. 1; P. K., d. 2, t. 2, p. 572-575; K. M. R. Š., p. 311
118	Мацінскіс Petras (Масуґнскіс атіас, Маґуґнскіс Піотр, Мачінскіс Піетр)	43	Pajūralio filialistas, Kvėdarnos parapija, Rietavo dekanatas; 1862 – grafo Kazimiero Pliaterio dvaro kapelionas	Kalintas išėjęs pas sukilėlius 1863 gegužės 19-20 naktį; priklausė kun. A. Mackevičiaus būriui	Suimtas; 1863 gegužės pab. atvežtas į Šiaulių kalėjimą; teistas ir mubaustas tremties bausme; ištremtas 1863 liepą į Permės gub. [kitur – Tobolsko gub.]; 1866 gyveno Permės gub.	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 390, 456; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 44; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 53; LVIA, f. 439, ap. 1, b. 192, l. 107; LVIA, f. 494 ap. 1, b. 69, l. 1-68; P. K., d. 2, t. 2, p. 583-586; K. M. R. Š., p. 404

119	Majevskis Juozapas (Majewski Józef, Маневский Иосиф)	31	Kražių vikaras, Šiluvos dekanatas	Kalintas atvykęs į Liolius drauge su sukilėliais (buvo būrio kapelionas) ir paviešinęs Manifestą 1863 birželio pr.	Dingo be žinių; paskelbta pateška	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 300; P. K., d. 2, t. 2, p. 587; vysk. M. V., p. 586–587
120	Marcinkevičius Jurgis (Marcinkiewicz Jerzy, Марцинкевич Георг)	61	Larių filialistas, Karmėlavos parapija, Kauno dekanatas	Kalintas palaikęs ryšius su sukilėliais	Suimtas 1863 liepos 16; kalintas Kauno kalėjime; nubaustas 100 rb bauda ir perduotas vyresnybes globai	LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 153; LVIA, f. 378, PS, 1864, b. 426, l. 1–2; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1487, l. 89; P. K., d. 2, t. 2, p. 597
121	Markevičius Juozapas (Markiewicz Józef, Маркевич Иосиф)	55	Krekenavos klebonas, Kražių dekanatas	Kalintas iškilminga procesija su tikėjęs sukilėlius, aukojęs bažnyčioje sukilėliams Mišias; leidęs, kad jo parapijai prisklausytos filijos kun. A. Mackevičius surinktų sukilėlių būrį ir jam vadovautų	1863 birželio 27 suimtas; kalintas; nubaustas 10 metų katorgos	KAA, f. I–477, ap. 1, b. 3, l. 198; KAA, f. I–50, ap. 1, b. 19153; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 161; P. K., d. 2, t. 2, p. 606–612; vysk. M. V., p. 586– 587
122	Marčiauskas Motiejus (Martyaszewski Maciej, Мартышевский Матвей)	25	Betygalos vikaras, Veliunos dekanatas	Kalintas dalyvavęs sukilime	Suimtas, kalintas, išstremtas į Permės gub.	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 117, l. 261; P. K., d. 2, t. 2, p. 614–615; vysk. M. V., p. 586– 587; M. R., p. 267

123	Martišauskas Franciskus (Martyszewski Franciszek, Мартышевский Франциск)	50	Pievėnų filialistas, Tirkšlių parapija, Alsėdžių dekanatas	Įtartas buvęs Luokėje, kai tenykštis vikaras kun. J. Siesickis viešai skelbė Manifestą bažnyčioje, ir apie tai nepranešęs	Suimtas, kalintas	P. K., d. 2, t. 2, p. 613–614
124	Mikutavičius Vladislovas (Mikutowicz Władysław, Микутович Владыслав)	33	Skapiškio vikaras, Obelių dekanatas [1862 pab. ar 1863 atkeltas iš Vydžių parapijos, Zarasų dekanato]	Kalintas leidęs sukilėliams paviešinti Manifestą bažnyčioje; raginęs parapijiečius dėtis prie sukilėlių	Suimtas, tardytas, perduotas griežtai policijos priežiūrai	P. K., d. 2, t. 2, p. 656
125	Miliauskas Aleksandras (Milewski alias Malewski Aleksander, Милевский Александр)	28	Ylakių vikaras, Skundo dekanatas [1862 pab. ar 1863 perkeltas iš Kražių parapijos, Šiluvos dekanato]	Kalintas maistingų pamokslų sakymu	Suimtas 1863 birželio 20; kalintas Teliškių kalėjime, 1863 rugpjūčio 1 išremtas į Samaros gub., 1863 rugsėjo 6 rašė vysk. M. V. iš Kargopolio d. 2, t. 2, p. 595, 657– 660; M. R., p. 268; K. M. R. Š., p. 395	LVI A, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 332, 371, 527, 528; LVI A, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 145, 170–171, 173; P. K., d. 2, t. 2, p. 595, 657– 660; M. R., p. 268; K. M. R. Š., p. 395
126	Mišoňickis Jackus (Miśońicki Jacek, Милошницкий Гяцинт)	61	Palėvenės kunigas, Utenos dekanatas; dominikonų vienuolis	Kalintas įkalbinėjęs parapijiečius eiti į sukilimą	Suimtas, kalintas; nuteistas tremtimi į Tomsko gub.; mirė 1867 Kauno kalėjime	LVI A, f. 1248, ap. 2, b. 1708; LVI A, f. 438, ap. 1, b. 1490; vysk. M. V., p. 587, 627; P. K., d. 2, t. 3, p. 614–615; A. K., p. 107; K. M. R. Š., p. 254

127	Miniota Vladislovas (Miniatt <i>aitas</i> Minjat Władysław, Минят Владыслав)	26	Šačių vikaras, Ukmergės dekanatas [1862 pab. ar 1863 atkeltas iš Salako parapijos, Zarasų dekanato]	Kaltintas politiniu nepatikimumu, turėjęs per Varšuvos manifestaciją žuvusiųjų portretus	1863 gegužės 16 suimtas; kaltintas Ukmergės kalėjime; paleistas; nubaustas 200 rb bauda; perkeltas į kitą parapiją	LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 155; LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 117, l. 289; LNDM, R-15744; P. K., d. 2, t. 2, p. 669–671
128	Mitkevičius Kazimieras (Mitekiewicz Kazimierz, Миткевич Казимир)	53	Stulgių klebonas, Batakių dekanatas	Kaltintas nepateiktę valdžiai „maistingo“ turinio laiško, atnešto jam pašelbėti bažnyčioje	Nubaustas 100 rb bauda nukentėjusių nuo sukilimo naudai	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1487, l. 88
129	Mizgiris Pranciškus (Mizgir Franciszek, Мизгирь Франц)	41	Kriklinių filijos kapelionas, Pumpėnų parapija, Panevėžio dekanatas	Kaltintas vykęs į sukilėlių būrį klausyti išpažinčių	Pritrūko kaltės įrodymų; perduotas policijos priežiūrai	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 115, l. 94; P. K., d. 2, t. 2, p. 674
130	Močiulskis Pranciškus (Močiulski Franciszek, Мочульский Францишек)	47	Nemakščių vikaras, Batakių dekanatas [1862 pab. ar 1863 atkeltas iš Endriejavo parapijos, Rietavo dekanato]	Kaltintas iškilminga procesija sutikęs sukilėlius	Suimtas, kaltintas, turtas konfiskuotas išdo naudai, ištremtas į Sibirą; 1866–1872 gyveno Tunkoje	LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 39, l. 2, 16–17, 49–57; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 591, l. 24v–25; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 2, p. 675–681; vysk. M. V., p. 586–587; E. N., p. 327
131	Molžeckis Pilyras (Molžecki Filip, Молжецкий Филипп)	56	Žemaičių Kalvarijos kunigas, Alsėdžių dekanatas; dominikonų vienuolis	Kaltintas paviesinęs Manifestą Žemaičių Kalvarijos bažnyčioje	Suimtas; kaltintas Telšių kalėjime; pašalintas iš dvasininkų; nubaustas 15 metų katorgos	LVIA, f. 494, b. 65; LVIA, 1671, ap. 4, b. 83, l. 292; vysk. M. V., p. 593; LVIA, f. 439, ap. 1, b. 192, l. 107v; P. K., d. 2, t. 3., p. 615–617; A. K., p. 107; K. M. R. Š., p. 390; E. N., 327–328

132	Moncevičius Joakimas <i>alias</i> Juozapas (Moncewicz Joachim <i>alias</i> Joseph, Манцевич Иоахим <i>alias</i> Иосиф)	47	Telšių klebonas, Alsėdžių dekanatas	Kalintas politiniu nepatikimumu; įtartas ryšiais su sukilėliais	Suimtas 1863 vasari, kalintas Daugpilio tvirtovėje, Nazimovo nurodymu paleistas kovą; 1865 pr. iškeltas į parapiją Gardino gub. ir perduotas policijos prižiūrai	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 251–252, 264; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 438; KAA, f. I–50, ap. 3, b. 653, l. 4, 6; P. K., d. 2, t. 2, p. 682–684; vysk. M. V., p. 586–587
133	Mongirdas Vladislovas (Mongird Władysław, Монгирд Владыслав)	29	Linkuvos vikaras, Linkuvos dekanatas	Kalintas per išpažintį ir pamokslus raginęs parapijiečius eiti į sukilimą; įtartas buvęs sukilėlių būryje	Suimtas 1863 spalio 21 [22?]; išvežtas į Panevėžį; turtas konfiskuotas išdo naudai, nubaustas 10 metų katargos, pašalintas iš dvasininkų [kitur – mirė Kauno kalėjime 1865]	LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 211, 219; P. K., d. 2, t. 2, p. 684–690; P. K., d. 2, t. 2, p. 684–690; vysk. M. V., p. 586–587
134	Montvydas Ljudvikas (Montwid Ludwik, Монгвид Людвиг)	40	Panevėžio klebonas, Panevėžio dekanatas	Kalintas politiniu nepatikimumu	Suimtas 1863 vasari, kalintas Kauno kalėjime, ištremtas į Tambovo gub.; perduotas policijos prižiūrai, nepašalinant iš dvasininkų luomo	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 252, 259, 404; P. K., d. 2, t. 2, p. 696–699; vysk. M. V., p. 586–587; M. R., p. 269
135	Mosiejus Vincentas (Mossiej Wincenty, Мосей Викентий)	28	Grinkiškio vikaras, Kraukių dekanatas	Kalintas ryšiais su sukilėliais	Suimtas; 1863 birželį [?] kalintas Kaune; ištremtas į Tambovo [Tobolsko?] gub. [kitur – žuvo per sukilimą]	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 336; P. K., d. 2, t. 2, p. 706–708; vysk. M. V., p. 586– 587; M. R., p. 270
136	Narkevičius Ignotas (Narkiewicz Ignacy, Наркевич Игнатий)	42	Gardamo filialistas, Žemaičių Naumiesčio parapija, Rietavo dekanatas	Įtartas davęs pinigų ginklams Prūsijoje pirkti	Suimtas, kalintas; kaltinimai nepasitvirtino, paleistas; perduotas policijos prižiūrai	LVIA, f. 1249, ap. 1, b. 8, l. 268–269; P. K., d. 2, t. 2, p. 715

137	Noreika Izidorius (Норейко Изидор, Норейко Изидор)	45	Gargždų vikaras, Rietavo dekanatas, [1862 pab. ar 1863 atkeltas iš Tirkšlių parapijos, Alsėdžių dekanato; vysk. M. V. – Gargždų vikaras]	Buvo sukilėlių būryje; Veivirženuose Šv. Jurgio dieną sakė pamokslą, ragindamas nepaklusti valdžiai; vadovavo sukilėlių būriui	Suimtas 1863 liepą [?]; 1863 liepą nuveistas mirties bausme (sušaudytas Telšiuose 1863 rugpjūčio 2)	KAA, f. I–50, ap. 3, b. 322, l. 20; KAA, f. I–62, ap. 1, b. 1422, l. 1–2; LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 374; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 19, 43, 83; P. K., d. 2, t. 2, p. 727–728; vysk. M. V., p. 586–587
138	Norvaiša Antanas (Narwojsz Antoni, Нарвойш Антоний)	36	Panevėžiuo filialistas, Josvainių parapija, Kračių dekanatas	Vadovavo sukilėlių būriui (slapyv. Skrickis)	Savanoiškai grįžo; suimtas, kalintas; turtas konfiskuotas išdo naudai; pabėgo iš Kauno kalėjimo; paskelbta paieška; karo lauko teismo už akių nuveistas sušaudyti; Paryžiuje 1867 birželio 20 pasirašė kreipimąsi į vyskupus dėl materialinės pagalbos	KAA, f. I–33, ap. 1, b. 19, l. 165; LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 336; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 188; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 596, p. 534–535; LVIA, f. 1248, ap. 2, b. 1788, l. 3–6, 63– 68, 79–87; 385–388, 394–405; P. K., d. 2, t. 2, p. 730–724; P. K. d. 1, t. 3, p. 574; K. M. R. Š., p. 152
139	Novickis Jurgis (Nowicki Jerzy, Новицкий Георгий)	32	Belmonto filialistas, Breslaujos parapija, Zarasų dekanatas	Kalintas raginės parapijiečius dėtis prie sukilėlių	Suimtas 1863 gegužės 11; kalintas Daugpilio tvirtovėje; išstremtas į Kostromos gub.	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 295; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 4, l. 112–117; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 591, l. 9–10; P. K., d. 2, t. 2, p. 730–735; M. R., p. 271

140	Nugarevičius Vincentas (Nugarewicz Wincenty, Нугаревич Викентий)	37	Kurtuvėnų vikaras, Viekšnių dekanatas [1863 gegužė perkeltas iš Šakynos parapijos, Joniškio dekanato]	Kalintas paviešinęs Manifestą Gruzdių ir Šakynos bažnyčiose 1863 balandžio 8; neigė viešai skelbęs Manifestą Šakynos bažnyčioje	Suimtas 1863 gegužės 10, įkalintas Šiaulių kalėjime; teistas karo lauko teismo; nubaustas 6 metais tremties pašalinant iš dvasininkų	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 281; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 122, 124–125; LVIA, f. 378, PS, 1863, b. 1487, l. 19–20; LVIA, f. 494, ap. 1, b. 114, l. 1–57; P. K., d. 2, t. 2, p. 738–740; vysk. M. V., p. 586– 587; E. N., p. 330
141	Opulskas <i>alias</i> Opulskis Antanas (Opólski Antoni, Опольский Антоний)	49	Pušaloto administratorius, Šeduvos dekanatas [vysk. M. V., K. M. R. Š. – Lyduvenų klebonas]	Kalintas procesija pasitikęs sukilėlių būrį, pašventinęs sukilėlių vėliavą	Suimtas, kalintas Ukmergės kalėjime, vėliau perkeltas į Kauną; nubaustas 6 metais katorgos atokiose imperijos vietovėse; pašalintas iš dvasininkų; turtas konfiskuotas	KAA, f. I–50, ap. 1, b. 19153, l. 3; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 446; LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 360[?]; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 593, l. 245V–246; LNM, R-15744; P. K., d. 2, t. 2, p. 748–751; vysk. M. V., p. 586– 587; M. R., p. 272; K. M. R. Š., p. 189; E. N., p. 331
142	Olšauskas Steponas (Olszewski Stefan, Ольшевский Степан)	53	Skudo klebonas, Skudo dekanatas	Kalintas politiniu nepatikimumu, antivyriausybine veikla [P. K. – kalintas dėl neteisėtos parapinės mokyklos]	Pasaulietinės valdžios reikalavimu 1866 pašalintas iš klebonų	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 115, l. 100; P. K., d. 2, t. 2, p. 748

143	Расевичус Адолфас (Расевичз Адольф, Пацевич Адольф)	29	Kriukų vikaras, Joniškio dekanatas [1862 pab. ar 1863 atkeltas iš Joniškio parapijos, Joniškio dekanato]	Įtartinai ryšiais su sukilėliais	Suimtas; 1863 liepos 24 atvežtas į Šiaulių kalėjimą; tardytas; pritrūko įrodymų; paleistas 1863 pab. gegnb. M. Muravjovo nurodymu P. K., d. 2, t. 3, p. 5–7	LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 59; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 265; LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 603; P. K., d. 2, t. 3, p. 5–7
144	Расевичус Jonas (Расевичз Јан, Пацевич Иван)	40	Užpalių administratorius, Utenos dekanatas	Kaltintas priėmęs sukilėlius, pranešinėjęs apie rusų kariuomenės judėjimą, raginęs valstiečius dėtis prie sukilimo; lankėsi sukilėlių būryje ir per pamokslą kvietė kovai	Suimtas 1863 gegužę; nubaustas 8 metais katorgos išstremiant į Tomsko gub.; pašalintas iš dvasininkų ap. 1, b. 591, l. 108v– 109; LVIA, f. 439, ap. 1, b. 192, l. 120; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1487, l. 152; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1485a, l. 78v; P. K., d. 2, t. 3, p. 7–11; M. R., p. 273; E. N., p. 332	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 320; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 238; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 591, l. 108v– 109; LVIA, f. 439, ap. 1, b. 192, l. 120; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1487, l. 152; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1485a, l. 78v; P. K., d. 2, t. 3, p. 7–11; M. R., p. 273; E. N., p. 332
145	Расевичус Liudvikas (Расевичз Ludwik, Пацевич Лудвиг)	27	Pašuvio vikaras, Krakių dekanatas	Kaltintas perskaitęs Manifestą bažnyčioje 1863 kovo 24; nepranešęs valdžiai apie sukilėlių būrio buvimo vietą	Suimtas 1863 birželį [?]; kaltintas Šiaulių kalėjime; karo lauko teismo nuiteistas 7 metais tremties; gegnb. M. Muravjovas suteikė malonę 1863 rugsėjo pab. b. 401, l. 3–4, 10, 24–25, 53–55; P. K., d. 2, t. 3, p. 12–13	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 336, 423– 424, 444–445, 459– 461; LVIA, f. 439, ap. 1, b. 192, l. 120; LVIA, f. 494, ap. 1, b. 401, l. 3–4, 10, 24–25, 53–55; P. K., d. 2, t. 3, p. 12–13

146	Расевičius Mykolas (Rasewicz Michał, Пагевич Михаил)	41	Kriukų klebonas, Joniškio dekanatas	Kalintas priėmęs sukilėlius savo namuose	Suimtas; kalintas Šiaulių kalė- jime; 1864 balandžio pr. gengb. M. Murajovo nurodymu paleistas iki pasibaigiant tardymui ir perduotas Šiaulių klebono globai; 1864 rugpjūčio pr. suteikta malonė; nurodyta perkelti į ki- tą parapiją ir atiduoti klebono globai; 1868 – Šiaulių vikaras	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 536–537, 603, 653; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 59; LVIA, f. 378, PS, 1864, b. 426, l. 1–2; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 594, l. 5; P. K., d. 2, t. 3, p. 13–18
147	Paļčevskis Pranciškus (Palczewski Franciszek, Пальчевский Франц)	74	Šakynos klebonas, Joniškio dekanatas	Kalintas paviešinęs Manifestą bažnyčioje 1863 balandžio 7 [?]	Suimtas; paleistas dėl garbaus amžiaus; nurodyta nuolat gyventi Šiauliuose	LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 26, 124–125; P. K., d. 2, t. 3, p. 18–19
148	Paulauskas Juozapas (Pawłowski Józef, Павловский Иосиф)	44	Nemakščių administratorius, Batakių dekanatas [1862 pab. ar 1863 atkeltas iš Pociūnėlių filijos, Baisogalos parapijos, Krakių dekanato]	Kalintas paviešinęs Manifestą bažnyčioje, iškilmingai sutikęs kun. A. Mackevičiaus būrį	Suimtas, kalintas; nubauistas 12 metų katargos kasyklose	LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 39, l. 2, 16–17, 49; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 591, l. 24v–25; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 3, p. 23–27; vysk. M. V., p. 588–589; M. R., p. 274; E. N., p. 333
149	Pesliakas Konstantinas (Pieslak alias Pieslak Konstanty, Песляк Константин)	35	Panevėžio vikaras, Panevėžio dekanatas [1862 pab. ar 1863 atkeltas iš Dambavos filijos, Smilgių parapijos, Šeduvos dekanato; vysk. M. V., K. M. R. Š. – Renavo filialistas, Sedos parapija, Alsėdžių dekanatas; E. N. – Panemunio vikaras, Obelių dekanatas]	Buvo sukilėlių būrio kapelionas; grįžo po sukilėlių pralaimėjimo ties Biržais; kalintas paviešinęs Manifestą bažnyčioje	Suimtas 1863 gegužės 29; nuteistas 12 metų tremties; turtas sekvestruotas	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 294; LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 117, l. 72; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 59; LVIA, f. 439, ap. 1, b. 192, l. 124; LVIA, f. 494, ap. 1, b. 61, l. 2–30; LVIA, f. 38, ap. 1, b. 1485a, l. 80; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 3, p. 30–36; vysk. M. V., p. 588–589; M. R., p. 274; K. M. R. Š., p. 367; E. N., p. 333

150	Petkevičius Adomas (Petkiewicz Adam, Петкевич Адам)	37	Šiaudinės filialistas, Papilės parapija, Viekšnių dekanatas	Kaltintas viešai paskelbęs Manifestą bažnyčioje	1864 birželio pr. nubaustas 8 metais tremties konfiskuojant turtą; pašalintas iš dvasininkų	LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 467
151	Petkevičius Aloyzas (Pietkiewicz Alojzu, Петкевич Алоизий)	29	Zaverės vikaras, Zarasų dekanatas [1862 pab. ar 1863 atkeltas iš Artogalos parapijos, Veliunos dekanato]	1863 balandžio 1 išvyko iš parapijos be klebono žinios	Paskelbta paieška; 1868 – Drūkšių vikaras, Zarasų dekanatas	LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 192; P. K., d. 2, t. 3, p. 36
152	Petkevičius Martynas (Petkiewicz Marcin, Петкевич Марцин)	42	Kvetkų klebonas, Obelių dekanatas	Kaltintas pranešęs sukilėliams apie valdžiai lojalius žydus	Suimtas; kaltintas; paleistas laidavus vysk. M. V.; 1868 – Kvetkų klebonas	P. K., d. 2, t. 3, p. 38–39
153	Petraševičius Nikodemas (Pietraszewicz Nikodem, Петрашевич Никодем)	56	Babtų administratorius, Kauno dekanatas	Kaltintas atsisakęs laidoti sukilėlių pakartą valstietį Baginskį ir jo žmoną [kitur – slapta laidojęs žuvusius sukilėlius]	Suimtas 1863 birželio 27; kaltintas; ištremtas į Permės gub.; mirė 1864 rugpjūtį Kauno kalėjime	LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 73; P. K., d. 2, t. 3, p. 38–42; vysk. M. V., p. 588–589; K. M. R. Š., p. 335
154	Peža Dominykas (Peža Dominik, Пeжа Доминьк)	27	Raguvos vikaras, Ukmergės dekanatas	Kaltintas raginęs parapijiečius dėtis prie sukilėlių; parašė kun. Ša-tinskiui laišką, kuriame nepalan-kiai atsiliepė apie imperatorių; 1863 balandį pats pasi-traukė pas sukilėlius (buvo Z. Sierakaus-ko būryje)	Dingo be žinios; Paryžiuje 1867 birželio 20 pasirašė kreipimąsi į vyskupus dėl materialinės pagalbos [P. K., d. 1, t. 3, p. 574]; iš Paryžiaus išvyko į Romą [P. K., d. 3, t. 1, p. 471]; [kitur – sušaudytas Ukmergėje 1863 rugsėjį]	LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 155; LVIA, f. 655, ap. 1, b. 1, l. 22; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1485a, l. 101; P. K., d. 2, t. 3, p. 29; P. K., d. 1, t. 3, p. 574; P. K., d. 3, t. 1, p. 471; vysk. M. V., p. 588–589

155	Piotravičius <i>aišas</i> Petravičius Andriėjus (Piotrowicz Andrzej, Петрович Андрей)	69	Tytuvėnų klebonas, Šiluvos dekanatas; vienmetis bernardinai (gvardijonas)	Kalintas palaikęs ryšius su sukilėliais (nesulaikęs vieno iš atnešusių Manifestą)	Suimtas, kalintas; ištremtas į Jenisiejaus gub., vėliau perkeltas į Tunką; mirė Tunkoje 1875	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1487, l. 168; vysk. M. V., p. 589; P. K., d. 2, t. 3, p. 572–582; A. K., p. 108; M. R., p. 274; K. M. R. S., p. 194; E. N., p. 333–334
156	Piotravičius Antanas (Piotrowicz Antoni, Петрович Антоний)	43	Dusetų klebonas, Zarasų dekanatas	Kalintas raginęs parapijiečius dėtis prie sukilėlių	Suimtas; kalintas Daugpilio tvirtovėje; 1863 pab. administracine tvarka ištremtas į Nižnij Novgorodo gub.	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 492; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 960, l. 3; BCz., sygn 6764; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 98, l. 1; P. K., d. 2, t. 3, p. 43–47; M. R., p. 274; vysk. M. V., p. 588–589
157	Piotravičius <i>aišas</i> Petravičius Ferdinandas (Piotrawicz Ferdynand, Петрович Фердинанд)	51	Grinkiškio klebonas, Kražių dekanatas	Kalintas ryšiais su sukilėliais	Suimtas 1863 liepos 14; kalintas	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 361; P. K., d. 2, t. 3, p. 47
158	Piotravičius <i>aišas</i> Petravičius Kajetonas (Piotrowicz Kajetan, Петрович Каган)	33	Truskavos vikaras, Panevėžio dekanatas	1863 gegužė sukilėliai išsivedė į būrį; vėliau vadavo būriui	Dingo be žinios	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 404; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 849, l. 31–34; P. K., d. 2, t. 3, p. 47–48
159	Plevaka Jonas (Plewako Jan, Плевако Иван)	59	Onušio klebonas, Obelių dekanatas	Įtartinis iškilmingai sutikęs sukilėlių būrį	Suimtas; kalintas; ištremtas į Oloneco gub.	RVIA, f. 821, ap. 3, b. 208, l. 1–2; P. K., d. 2, t. 3, p. 65–69; vysk. M. V., p. 588–589

160	Prokopovičius Fortūnatas <i>alias</i> Ferdinandas (Prokopowicz Fortunat <i>alias</i> Ferdynand, <i>alias</i> Prokor Fortunat, Прокопович Фердинанд)	36	Dotnuvos parapijos kunigas, gvardijonas [1862 – klebonas], Krakių dekanatas; vienuolis bernardinus	Kaltintas palaikęs ryšius su sukilėliais, juos rėmęs	Suimtas, kaltintas, nuteistas tremtimi į Tobolsko gub. (drauge su klebonu V. Kavaliausku)	LVIA, f. 1248, ap. 2, b. 909; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1490, l. 110; P. K., d. 2, t. 3, p. 582–585; vysk. M. V., p. 588–589; M. R., p. 276; A. K., p. 108
161	Rasevičius Adomas (Rasewicz Adam, Рацевич Адам)	36	Aleksandravėlės vikaras, Zarasų dekanatas	Įtartas dalyvavęs sukilime	Byla nutraukta remiantis 1867 gegužės 17 imperatoriaus įsaku	RVIA, f. 438, ap. 1, b. 1490, l. 147v; P. K., d. 2, t. 3, p. 86
162	Rasevičius Stanislovas (Rasewicz Stanislaw, Рацевич Станислав)	39	Eržvilko administratorius, Šiluvos dekanatas	Įtartas dalyvavęs sukilime	Suimtas, kaltintas	P. K., d. 2, t. 3, p. 87
163	Račkauskas Teofilis (Raczkowski Teofil, Рачковский Теофиль)	52	Naujamesčio vikaras, Panevėžio dekanatas; dominikonų vienuolis	Kaltintas prisidėjęs prie sukilėlių būrio ir turėjęs ginklą; vadovavęs sukilėlių būriui	Suimtas per sukilėlių būrio susidūrimą su rusais; sušaudytas 1863 rugpjūčio 11 [kitur – rugpjūčio 13] Kaune	KAA, f. I–33, ap. 1, b. 19, l. 125; LVIA, f. 494, ap. 1, b. 420, l. 1–4; P. K., d. 2, t. 3, p. 619–620; A. K., p. 108; vysk. M. V., p. 588–589
164	Radavičius Jonas (Rodowicz Jan, Родович Иван)	34	Anykščių vikaras, Utenos dekanatas [1863 atkeltas iš Gruzdžių parapijos, Joništkio dekanato]	Pasitraukė į sukilėlių būrį	Emigravo, paskelbta paieška	KAA, f. I–33, ap. 1, b. 19, l. 133, 141; LNM, R-15719; LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 465; P. K., d. 2, t. 3, p. 87; vysk. M. V., p. 588–589

165	Rajauskas <i>alias</i> Rajewskis Jonas (Rajewski <i>alias</i> Rojewski Jan, Раевский Иван)	26	Batakių vikaras, Batakių dekanatas [1862 pab. ar 1863 perkeltas iš Pašilės parapijos, Batakių dekanato]	Kalintas buvęs sukilėlių būryje, dalyvavęs pakariant pristavą Pasternakovą; ketino bėgti į užsienį dvarininko Mikalojaus Lukaševičiaus pavarde	Suimtas kalintas Kauno kalėjime; dėl mirties byla nutraukta	LVIA, f. 440, ap. 1, b. 232, l. 280–292; P. K., d. 2, t. 3, p. 108–111; vysk. M. V., p. 588–589
166	Rajumecas Juozapas (Rajumiec Józef, Раюнец Иосиф)	25	Breslaujos vikaras, Zarasų dekanatas	Kalintas raginęs valstiečius eiti į sukilimą; žandarai 1863 gegužės 9 konfiskavo rankraščių	Suimtas 1863 gegužės 9; kalintas Daugpilio tvirtovėje; nubaustas 8 metais katorgos darbų fabrikuose	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 295, 392; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 591, l. 9–10; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 4, l. 112–117; P. K., d. 2, t. 3, p. 91–93; E. N., 337
167	Ramanauskas Leonas (Romanowski Leon, Романовский Леон)	28	Seredžiaus vikaras, Veliuonos dekanatas [1862 pab. ar 1863 perkeltas iš Alūkstos parapijos, Žiemgalos dekanato]	Kalintas ryšiais su sukilėliais	Suimtas 1863 gegužę, kalintas Telšiuose, vienuolynė, gegužės pab. paleistas	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 293
168	Rekšas Lionginas (Rekśc Longin, Рекец Лонгин)	35	Vydžių vikaras, Zarasų dekanatas [1862 pab. ar 1863 perkeltas iš Skapiškio parapijos, Obelių dekanato]	Kalintas leides perlaidoti sukilėlių vado Jono Jelskio palaikus Tverečiaus parapijos kapinėse	Suimtas 1863 spalio 29; kalintas Daugpilio tvirtovėje; nubaustas 200 rb bauda	LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 216, 301; P. K., d. 2, t. 3, p. 98–99

169	Reutas Antanas (Reut <i>alias</i> Reutt Antoni, Реутт Антоний)	44	Spirakių filialistas, Pušaloto parapija, Šeduvos dekanatas	–	Suimtas 1863 birželį; kalintas Panevėžio kalėjime; 1863 birželio 17 paleistas paliekant griežtoje policijos priežiūroje; gengb. M. Muravjovas nurodė perkelti į Vilniaus vyskupiją	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 309, 312; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 59; P. K., d. 2, t. 3, p. 99
170	Rimavičius Adomas (Rymowicz Adam, Рымович Адам)	30	Naujosios Žagarės vikaras, Joniškio dekanatas	Įtartas padėjęs sukilėliams pabėgti	P. K., d. 2, t. 3, p. 141–142	
171	Rimutis Jonas (Рымуц Jan, Рымуц Иван)	64	Purplių filialistas, Laižuvos parapija, Viekšnių dekanatas	Kalintas ryšiais su sukilėliais	LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 59	
172	Rozga Juozapas (<i>Rozga alias</i> Różga Józef, Розга Иосиф)	29	Seredžiaus vikaras, Veliuonos dekanatas [vysk. M. V. – Liolių vikaras, Šiluvos dekanatas]	Kalintas paviešinęs Manifestą Seredžiaus bažnyčioje 1863 kovo 10	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 258; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 14, 433–435; LVIA, f. 494, ap. 1, b. 9, l. 11, 14, 25–27, 34–35; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 355, l. 25; RVIA, f. 821, ap. 125, b. 3225, l. 42–43; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 3, p. 122–123; vysk. M. V., p. 590–591; M. R., p. 279; K. M. R. Š., p. 214; E. N., p. 339–340	
173	Rubavičius Albinas (Rubowicz Albinus, Рубович Альбин)	34	Antašavos filialistas, Vabalinko parapija, Panevėžio dekanatas	Kalintas raginęs parapijiečius dėtis prie sukilimo	Suimtas 1863 liepą; kalintas Panevėžio kalėjime; 1868 – Pandėlio klebonas (Obelių dekanatas)	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 404; P. K., d. 2, t. 3, p. 126–127

174	Rudzki Steponas (Rudzki Stefan, Рудзкий Стефан)	27	Pasvalio vikaras, Ranevėžio dekanatas	Kalintas buvęs sukilėlių būryje kapelionu; dalyvaudavęs sukilėliams baudžiant žmones mirtimi	Suimtas, kalintas, nubaustas 12 metų katargos kasyklose; pašalintas iš dvasininkų; turtas sekvestruotas	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 404; LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 117, l. 231; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 79; P. K., d. 2, t. 3, p. 128–131; E. N., p. 340–341
175	Rukiža Julijonas (Rukijža Juljan, Рукуйжа Юлиан)	49	Vaškų (Konstantinavo) klebonas, Joniškio dekanatas [1862 pab. ar 1863 perkeltas iš Viešvėnų filijos, Telsių parapijos, Alsėdžių dekanato]	Kalintas skambinės varpais rusams pradėjus apsaudyti sukilėlių būrį	Suimtas; paleistas ir perduotas slaptai policijos priežiūrai	KAA, f. I–59, ap. 3, b. 200, l. 1–2, 8–9; P. K., d. 2, t. 3, p. 132
176	Rupeika Kajetonas (Rupejko Kajetan, Рупейко Каеган)	42	Joniškio klebonas, Joniškio dekanatas	Įtirtas raginęs parapijiečius dėtis prie sukilėlių	Suimtas 1866 balandį; kalintas Šiaulių kalėjime; paleistas; perduotas slapta policijos priežiūrai	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 117, l. 209; P. K., d. 2, t. 3, p. 134–136; vysk. M. V., p. 590–591
177	Rusteika Viktoras (Rustejko Wiktor, Русейко Виктор)	42	Rokiškio klebonas, dekanas, Obelių dekanatas	Kalintas prijautęs sukilimui, raginęs parapijiečius sukilti	Suimtas 1863 balandžio [rugpjūčio?] pab.; kalintas Daugpilio tvirtovėje; 1863 spalto pr. dar buvo kalėjime; pritrūkus įrodymų paleistas ir perduotas vysk. M. V. globai, be policijos priežiūros; vel suimtas 1864 balandžio 17; kalintas Daugpilio tvirtovėje; 1864 spalio 13 vysk. M. V. rašė genb. padėjėjui A. Potai- povui, prašydamas paleisti; 1865 perkeltas į vieną iš Gardino gub. parapijų	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 467, 661, 692; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 204; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2573, d. 2, l. 454; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 3, p. 136–139; vysk. M. V., p. 590–591

178	Sakalauskas Juozapas (Sokołowski Józef, Соколовский Иосиф)	26	Panoterių filialistas, Siesikų parapija, Ukmergės dekanatas [1862 pab. ar 1863 atkeltas iš Deltuvos parapijos, Ukmergės dekanato]	Kalintas neperskaitęs iš sakyklos vysk. M. V. perspėjimo dėl sukilimo	Suimtas, kalintas, paleistas; 1868 – Panoterių filialistas, Siesikų parapija, Ukmergės dekanatas	P. K., d. 2, t. 3, p. 204
179	Sedleckas Izidorius (Siedlecki Izidor, Седлецкий Изидор)	33	Panevėžio vikaras, Panevėžio dekanatas	Kalintas ryšiais su sukilėliais (aprupindavęs sukilėlius maistu)	Suimtas, kalintas, paleistas; perduotas policijos priežiūrai; 1868 – Panevėžio administratoriums	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1491, l. 22v; P. K., d. 2, t. 3, p. 161
180	Senkevičius Petras (Sienkiewicz Piotr, Сенкевич Петр)	42	Panemunio vikaras, Obelių dekanatas [1862 pab. ar 1863 atkeltas iš Vaškų (Konstantinavo) para- pijos, Joniškio dekan- ato; K. M. R. Š. – Pandėlio vikaras]	Kalintas dalyvavęs sukilime; atsisakė aukoti Mišias už Rusijos imperatoriaus sveikatą	Nubaustas 200 rb bauda, perduotas griežtai policijos priežiūrai, perkeltas į kitą parapiją; 1868 – Elnėnės vikaras, Žiemgalos dekanatas	BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 3, p. 172–175; K. M. R. Š., p. 305
181	Sesickis Justinas (Siesicki Justyn, Сесицкий Юстын)	29	Luokės vikaras, Varnių dekanatas [1862 pab. ar 1863 perkeltas iš Skaudvilės parapijos, Batakių dekanato]	Kalintas paviešinęs Manifestą bažnyčioje 1863 kovo 30 [?], per pamokslą raginęs parapijiečius dėtis prie sukilėlių	Kalintas, nubaustas 8 metais katogos; pašalintas iš dvasininkų, turtas konfiskuotas išdo naudai	LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 27; P. K., d. 2, t. 3, p. 175–177; vysk. M. V., p. 590– 591; K. M. R. Š., p. 433; E. N., p. 342
182	Sidabravičius Klemensas (Sydabrowicz Клеменс, Сыдабрович Клеменс)	58	Sedos altarista, Alsėdžių dekanatas	Kalintas ryšiais su sukilėliais	Suimtas 1864 kovo 29; pritrūkus įrodymų paleistas; 1868 – Viešinių administratoriums (Viešinių dekanatas)	LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 307; P. K., d. 2, t. 3, p. 248–249

183	Sivickis <i>alias</i> Savickis Ipolitas (Sivicki <i>alias</i> Sawicki Ipolit, Сивицкий Иполит)	46	Akmenės vikaras, Viešnių dekanatas	Pranešė vyskupui apie sumanytą išėti į sukielių būrį; 1863 balandžio 15 į Akmenę atėjo Pisarskio vadovaujami sukilėliai ir išsivedė	Suimtas 1863 gegužės 14; kalintas Šiaulių kalėjime; nubaustas 10 metų katorgos; mirė tremtyje [Nercinske?] 1866 pr.	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 316; LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 117, l. 219; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 53, 75, 192; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 3, p. 148–150, 179–180; K. M. R. Š., p. 363
184	Skoras Leonas (Skopp Leon, Скопп Леон)	30	Švėkšnos vikaras, Rietavo dekanatas [1862 pab. ar 1863 perkeltas iš Židikų parapijos, Alsėdžių dekanatas]	Kalintas palaikęs ryšius su sukilėliais	Suimtas 1863 rugpjūčio 6; kalintas; 1864 kovo pr. paleistas vysk. M. V. laidavus; l. 120; P. K., d. 2, t. 3, p. 188–190	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 535; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 120; P. K., d. 2, t. 3, p. 188–190
185	Skorupskis Mykolas (Skorupski Michal, Скорупский Михаил)	34	Zarasų klebonas, Zarasų dekanatas	Kalintas rinkęs lėšas sukilėliams; susirašinėjęs su kun. A. Mackevičiumi	Suimtas 1864 vasario 13; ištremtas į Tomsko gub.; 1869 gyveno Tomске	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 322, 499; KAA, f. I–477, ap. 1, b. 15, l. 255; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 91; ap. 3, b. 208, l. 1; LVIA, f. 655, ap. 1, b. 1, l. 143; P. K., d. 2, t. 3, p. 190–200; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 208, l. 1–2; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1488, l. 19; BCz., sygn. 6764; vysk. M. V., p. 590– 591; M. R., p. 282; K. M. R. Š., p. 340

186	Skrodskis Kazimieras (Skrodzki Kazimier, Скродский Казимир)	68	Kulių klebonas, Rietavo dekanatas	Įtartinai davęs žan- dą Koteviui 60 rb už tai, kad pastara- sis nepraneštų valdžiai apie į sukilimą išėjusį giminių	Suimtas, kalintas, paleistas; perduotas policijos priežiūrai; nubaustas 180 rb bauda	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1491, l. 13v; P. K., d. 2, t. 3, p. 187–188
187	Smilgevičius Ignatas (Smilgiewiczz <i>altas</i> Śmilgiewicz Ignacy, Смильгевич Игнатий)	37	Panoterių filialistas, Siesikų parapija, Ukmergės dekanatas	Kalintas politiniu nepatikimumu	Suimtas 1863 vasario 9; kalintas Kauno kalejime, 1863 balandžio pr. ištremtas į Permės [kitur – Penzos] gub.	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 249, 252, 285; LVIA, f. 439, ap. 1, b. 192, l. 180; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 3, p. 313–315; vysk. M. V., p. 590–591; M. R., p. 283; K. M. R. Š., p. 222
188	Sonulevičius Juozapas (Sonulewicz Józef, Сонулевич Иосиф)	68	Tverų klebonas, Varnių dekanatas	Kalintas klebonijoje vaisinės sukilėlius	Suimtas, kalintas, nubaustas 200 rb bauda nukentėjusiųjų nuo sukilėlių labui; dėl garbaus amžiaus paliktas toje pačioje parapijoje	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 618; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 596, l. 30, 63; P. K., d. 2, t. 3, p. 205–208
189	Sonulevičius Kasparas (Sonulewicz Gaspar, Сонулевич Гаспар)	34	Tverų vikaras, Varnių dekanatas	Kalintas vaisinės sukilėlius	Suimtas, kalintas, paleistas 1864 balandžio 9; nubaustas 200 rb bauda, perduotas policijos priežiūrai; perkeltas į kitą parapiją	LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 321; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 596, l. 30, 63; P. K., d. 2, t. 3, p. 208–210; vysk. M. V., p. 590–591
190	Stabrauskas Zigmantas (Stabrawski <i>altas</i> Stabrowski Zygmunt, Стабровский Сигизмунт)	47	Pasvalio vikaras, Panevėžio dekanatas [vysk. M. V. – Joniškio altarista, Joniškio dekanatas]	Kalintas palaikęs ryšius su į Permės gub. ištremtu kun. Gabrieliumi Zdanovičiumi	Suimtas; nurodyta perkelti į Vilniaus vyskupiją; 1868 – Pasvalio vikaras (Panevėžio dekanatas)	P. K., d. 2, t. 3, p. 217– 218; vysk. M. V., p. 590–591

191	Stanevičius Aleksandras (Stankiewicz Aleksander, Станевич Александр)	69	Joniškio altarinis, Joniškio dekanatas	Kaltintas ryšiais su sukilėliais (žinojęs apie sukilėlių planus pakarti Kriukių raštūminką)	Byla nutraukta remiantis 1867 gegužės 17 įsaku	LVIIA, f. 1671, ap. 4, b. 115, p. 70–71; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1491, l. 35v; P. K., d. 2, t. 3, p. 220
192	Stanevičius Vincentas (Stankiewicz Wincenty, Станевич Викентий)	39	Pašuvio klebonas, Krakų dekanatas	Kaltintas aukojęs Mišias išeinantiems į sukilėlių būrį	Suimtas, kaltintas, išstremtas į Orenburgo gub.	LVIIA, f. 438, ap. 1, b. 1491, l. 33v [klaidingai nurodyta – Kazimieras]; P. K., d. 2, t. 3, p. 221; vysk. M. V., p. 590–591 [klaidingai nurodyta – Stancewicz]
193	Stankevičius Juozapas (Stankiewicz Józef, Станкевич Иосиф)	60	Rietavo altarinis, Rietavo dekanatas	Kaltintas paviešinęs Manifestą bažnyčioje 1863 kovo 31; raginęs parapijiečius dėtis prie sukilėlių	Suimtas 1863 liepos 31; 1864 birželį buvo Raseinių kalėjime; išstremtas į Archangelsko gub.; turtas sekvestruotas	LVIIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 365, 680; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 25; LVIA, f. 438, ap. 1, 1491, l. 19v; P. K., d. 2, t. 3, p. 223–225; vysk. M. V., p. 590–591; M. R., p. 283
194	Stankevičius Petras (Stankiewicz Piotr, Станкевич Петр)	49	Girdiškių klebonas, Batakių dekanatas	Kaltintas žinojęs apie sukilėliams renkamus pinigus ir nepranešęs valdžiai; kaltintas klįjavęs ant pastatų maištingus atsisaukimus	Perkeltas į kitą parapiją; perduotas policijos priežiūrai; 1868 – Jonavos filialistas (Jonavos parapija, Kauno dekanatas)	LVIIA, f. 438, ap. 1, b. 1491, l. 7; P. K., d. 2, t. 3, p. 226

195	Stasevičius Bronislovas (Stasiewicz Bronislaw, Стасевич Бронислав)	35	Kėdainių gimnazijos kapelionas, Josvainių parapija, Krakių dekanatas	Buvo sukilėlių būryje kapelionu	Paliko sukilėlių būrį savo valia, prisiekė būti ištikimas imperijos valdžiai; perduotas vysk. M. V. globai	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 336; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 188; LVIA, f. 378, PS, 1883, b., 1149, l. 1–3; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1488, l. 7; P. K., d. 2, t. 3, p. 227–228
196	Staškauskas Pranciškus (Staszkowski Franciszek, Сташковский Франц)	27	Tauragnų vikaras, Utenos dekanatas [1862 pab. ar 1863 perkeltas iš Zaverės parapijos, Zarasų dekanato]	Kaltintas ryšiais su sukilėliais (parūpindavęs jiems maisto, agitavęs parapijiečius eiti į sukilimą)	Suimtas, kalintas Ukmergės kalėjime; kaltinamams nepasitvirtinus paleistas; perduotas policijos priežiūrai; byla nutraukta remiantis 1867 gegužės 17 įsaku; 1865 – Užpalių administratorius	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 117, l. 181; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 599, l. 203; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1491, l. 6, 31; P. K., d. 2, t. 3, p. 231
197	Staškauskas Petras (Staszkowski <i>altas</i> Stasakowski Piotr, Сташковский Петр)	32	Švėkšnos administratorius, Rietavo dekanatas	Kaltintas palaikęs ryšius su sukilėliais, raginęs parapijiečius eiti į sukilimą	Suimtas 1863 rugpjūčio 6; 1864 kovo pr. paleistas iš Raseinių kalėjimo, perduotas slaptai policijos priežiūrai	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 535; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 120; P. K., d. 2, t. 3, p. 231–234
198	Stulginškis Ferdinandas (Stulgiński Ferdynand, Стульгинский Фердинанд)	43	Anykščių klebonas, dekanas, Utenos dekanatas	Kaltintas aktyviai dalyvavęs sukilime; kvietęs kun. A. Mackevičiaus būrį į Anykščius	Suimtas 1863 gegužės 5; gegužės 6 išvežtas į Ukmergę, gegužės 7 – į Vilnių; teistas; nubaustas 8 metais katorgos; pašalintas iš dvasininkų; turtas konfiskuotas	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 283–284; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 36–37, 241; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 591, l. 121, 168; LVIA, f. 378, PS, 1863, b. 95, l. 1–2; BCz., sygn. 6764; P. K., d. 2, t. 3, p. 239– 245; vysk. M. V., p. 590– 591; M. R., p. 284; K. M. R. Š., p. 233; E. N., p. 343; A. B. in: PSB, t. 45, p. 159–161

199	Stupelis Antanas (Stupel Antoni, Ступель Антоний)	42	Andrioniškio filialistas, Anykščių parapija, Utenos dekanatas	Kalintas ryšiais su sukilėliais	Suimtas, kalintas, paleistas; 1868 – Alūkstos vikaras (Žiemgalos dekanatas)	P. K., d. 2, t. 3, p. 245–246
200	Šadzevičius Pranciškus (Szadzewicz Franciszek, Шадзевич Францишек)	65	Tūbinės filialistas, Šilalės parapija, Batakių dekanatas	Perdavė sukilėliams keletą porų baltinių ir batų	Kaltinimai nepasitvirtino, paleistas, perduotas vysk. M. V. globai	LVIA, f. 1249, ap. 1, b. 8, l. 231–232; P. K., d. 2, t. 3. p. 252–253
201	Šarapas Pranciškus (Szapał alias Szapałło Franciszek, Шапал Францишек)	33	Raguvėlės filialistas, Raguvos parapija, Ukmergės dekanatas	Kalintas ryšiais su sukilėliais	Suimtas; pritrūkus kaltės įrodymų paleistas	P. K., d. 2, t. 3, p. 264
202	Šarkauskas Juozapas (Szarkowski Józef, Шарковский Иосиф)	34	Ramygalos administratorius, Panevėžio dekanatas	Kalintas ryšiais su sukilėliais [kitur – priglaudęs klieriką Bylinskį]	Suimtas 1864 rudenį; kalintas Panevėžio kalėjime; ištremtas į Marijinską, Tomsko gub.	KAA, f. I–50, ap. 1, b. 19153, l. 3; LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 540; P. K., d. 2, t. 3, p. 264–267; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 594, l. 147; vysk. M. V., p. 590–591; M. R., p. 285; K. M. R. Š., p. 271
203	Šarkauskas Placidas (Szarkowski Placyd, Шарковский Плацид)	32	Ramygalos vikaras, Panevėžio dekanatas	Kalintas ryšiais su sukilėliais	Ištremtas į Tomsko gub.	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 540, 555– 556, 643; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 594, l. 147; P. K., d. 2, t. 3, p. 267–273; M. R., p. 285; vysk. M. V., p. 590–591

204	Šatinskis Vladislovas (Szatyński Władysław, Шатынскі Владыслаў)	27	Jelgavos vikaras, m-klos kapelionas, Kuršo dekanatas	Kaltintas politiniu nepatikimumu; nepranešęs apie iš kun. D. Trečioko gautą laišką su imperatorių įžeidžiančiais žodžiais	Suimtas 1863 vasarį; kaltintas Jelgavos kalėjime; paleistas, antrą kart suimtas 1863 rugsėjo 12; administracine tvarka ištremtas į atokias imperijos gubernijas	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 252, 438; P. K., d. 2, t. 3, p. 273–274
205	Ščeravičius Juozapas (Szczerowicz Józef, Szczerowski Józef, Щеповский Иосиф)	59	Karklėnų filialistas, Pašilės parapija, Batakių dekanatas	1863 birželio 2 viešai paskelbė Manifestą Karklėnų bažnyčioje	Suimtas, kaltintas	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 299
206	Šemiota Petras (Szemiota Piotr, Шемюта Петр)	55	Leckavos klebonas, Viekšnių dekanatas	Kaltintas ryšiais su sukilėliais	Suimtas, kaltintas, turtas sekvestuotas; neįrodžius kaltės paleistas, sekvstras panaikintas	P. K., d. 2, t. 3, p. 274–275
207	Šileika Juozapas (Szylejko Józef, Шилейко Иосиф)	75	Kriaunų klebonas, Obelių dekanatas	Kaltintas ryšiais su sukilėliais	Suimtas, kaltintas; paleistas 1864 kovo 27	LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 347, 301–302; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1488, l. 112; P. K., d. 2, t. 3, p. 300–302
208	Šlajeris Vincencas (Szlagier Wincenty, Шлягер Викентий)	32	Šventybrascio filialistas, Apytalaukio parapija, Kauno dekanatas	Pavišino Manifestą Šventybrascio bažnyčioje	1866 liepą skirta neterminuota policijos priežiūra; byla nutraukta remiantis 1867 gegužės 17 įsaku; 1868 – Akmenės vikaras	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1491, l. 64; P. K., d. 2, t. 3, p. 281; J. G., t. 2, p. 16

209	Šrederis Anupras (Szreder <i>alias</i> Szroeders, Schroeders Onufry, Шредер Онурфрий)	52	Betūgalos klebonas, Veliunos dekanatas	Paviešino Manifestą bažnyčioje 1863 kovo 10	Suimtas 1863 kovą [?]; pašalintas iš dvasininkų luomo; nuteistas tremties bausme 8 metams	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 275; LVIA, f. 494, ap. 1, b. 128, l. 13, 29–30, 35–37, 39–42; LVIA, f. 439, ap. 1, b. 192, l. 161; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1488, l. 106; BCz., sygn. 6764; LNM, R-15783; P. K., d. 2, t. 3, p. 283–287; vysk. M. V., p. 590– 591; K. M. R. Š., p. 211; E. N., p. 345–346
210	Tamulevičius Juozapas (Tamulewicz Józef, Тамулевич, Томулевич Иосиф)	51	Alūkstos klebonas, dekanas, Žiemgalos dekanatas	Kaltintas politiniu nepatikimumu	Suimtas 1863 vasario 14; kaltintas Rygos kalėjime; paleistas	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 248, 252
211	Tautkevičius Jonas (Towtkiewicz Jan, Товткевич Иван)	47	Kražių klebonas, Šiluvos dekanatas	Kaltintas raginęs valstiečius eiti į su- kilimą; pas jį lan- kydavosi sukilėliai; vyskupiui skundėsi, jog sukilėliai vertę paviešinti Manifestą bažnyčioje, bet jis atsisakęs; Manifestą perskaitė vikaras V. Dembskis; kun. J. Tautkevičius apie tai pranešė Raseinių karo viršininkui	Suimtas, kaltintas; turtui uždėtas sekvestras; kaltinimai nepasitvirtino; paleistas vysk. M. V. prašymu; pasaulietinės valdžios nurodymu perduotas diecezinės vadovybės prižiūrai; 1868 – Kražių klebonas	LVIA, f. 1249, ap. 1, b. 8, l. 157; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 378; LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 279, 489; LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 115; l. 92; vysk. M. V., p. 592– 593; LVIA, f. 1248, ap. 2, b. 235, l. 1–78; KAA, f. I–50, ap. 3, b. 454, l. 1, 3, 8; KAA, f. 525, ap. 25, b. 1103, l. 1–4; P. K., d. 2, t. 3, p. 327–332; vysk. M. V., p. 592–593

212	Timinskis Juozapas (Тумінскі Юзэф, Тыминский Иосиф)	64	Vaisogalos klebonas, dekanas, Kракіų dekanatas	Kalintas nepranešęs valdžiai apie parapijos bažnyčioje giedotas gresmes	Suimtas 1863 pab., kalintas Šiaulių kalėjime; vyskupas rūpinosi jo paleidimu; nubaustas 125 rb bauda nuo sukilėlių nukentėjusių labui p. 344–345	LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 266; LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 668; LVIA, f. 378, PS, 1864, b. 426, l. 1–2; P. K., d. 2, t. 3, p. 344–345
213	Toločka Vladislovas (Тобочко Владыслав, Толочко Владыслав)	26	Krinčino vikaras, Panevėžio dekanatas	Kalintas ryšiais su sukilėliais	Kaltė neįrodyta; nubaustas 125 rb bauda už politiškai neteisingą mąstymą	P. K., d. 2, t. 3, p. 323–324
214	Trečokas Dominykas (Трещак Доміук, Трещиак, Трещиак Доминік)	28	Žeimių vikaras, Kauno dekanatas [perkeltas 1863 iš Alūkstos parapijos, Žiemgalos dekanato]	Kalintas politiniu nepatikimumu; parašęs laišką, kuriame buvo imperatoriaus asmenį įžeidžiančių išsireiškimų	Suimtas 1863 vasarį, kalintas Daugpilio tvirtovėje; 1863 rugpjūčio 31 ištremtas į Orenburgo gub. [kitur – Birska, Ufos gub.]	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 252, 438; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 64, l. 15, 25; BCz., svgn. 6764; P. K., d. 2, t. 3, p. 335–33; M. R., p. 288; K. M. R. Š., p. 226
215	Truskauskas Vladislovas (Truskowski Władysław, Трусковский Владыслав)	26	Pagirių vikaras, Ukmergės dekanatas	1863 balandį pasitraukė iš parapijos; buvo sukilėlių būryje; 1863 rugsėjo pr. grįžo ir prisistatė Ukmergės karo virsšininkui	1863 spalį Kauno gub. N. Muravjovas imperatoriaus vardu suteikė malonę; nubaustas 200 rb bauda nukentėjusių nuo sukilimo naudai, perkeltant į kitą parapiją; vysk. M. V. paskyrė Varnių vikaru; 1868 – Varnių vikaras	KAA, f. I–33, ap. 1, b. 19, l. 125; LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 453, 455; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 155, 206; LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 453; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 596, p. 853– 854; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1488, l. 45v; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1491, l. 45; P. K., d. 2, t. 3, p. 333–335

216	Tuskevičius Mykolas (Tuskiewicz Michał, Тускевич Марвей)	63	Vyžuonų klebonas, Utenos dekanatas	Kalintas ryšiais su sukilėliais	Suimtas, kalintas Ukmėgės kalėjime	P. K., d. 2, t. 3, p. 341
217	Ulinskis Ignotas (Улі́нскі Ігнасу, Улинский Игнатий)	50	Gruzdžių administratorius, Joniščio dekanatas	Kalintas dalyvavęs sukilime; neprane- šė valdžiai (nei bažnyčiai, nei pa- saulietinei), kad kun. Nugarevičius Gruzdžių bažny- čioje balandžio 8 paviešino Mani- festą; nenuplėšė Manifesto teksto, kurį sukilėliai gegužės 17 priklijavo prie bažnyčios durų	Suimtas 1863 gegužę; kalintas; vyskupas, gavęs užklausimą, charakterizavo teigiamai; parapijiečiai prašė paleisti; paleistas pritrūkus kaltės įrodymų	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 497–498; LVIA, f. 378, PS, 1863, b. 1487; P. K., d. 2, t. 3, p. 347–349
218	Ulinskis Vincetas (Улі́нскі Ві́нценту, Улинский Викентий)	50	Papilės klebonas, Viekšnių dekanatas	Kalintas iškilmingai sutikęs Z. Sierakausko vadovaujamą birų, laimines išeinančiuosius į sukilimą	Suimtas, kalintas, nuteistas tremtimi į Tomsko gub.; 1870 gyveno Tomске; per kratą rasta liturginių rūbų; suimtas ir perkeltas į Marijinską	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 661; LVIA, f. 596, ap. 1, b. 596, l. 59; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1488, l. 62v; P. K., d. 2, t. 3, p. 349–354; vysk. M. V., p. 592–593; M. R., p. 289; K. M. R. Š., p. 356
219	Urbanavičius Juozapas (Urbanowicz Józef, Урбанович Иосиф)	49	Krakių vikaras, Krakių dekanatas iš [1863 perkeltas iš Kaltinėių parapijos, Batakių dekanato]	Kalintas ryšiais su sukilėliais	Suimtas 1863 birželį; kalintas iki kun. Petro Gedgaudo suėmimo	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 342

220	Urbanavičius Leopoldas (Urbanowicz Леоролд, Урбанович Леопольд)	37	Surviliškio klebonas, Krakių dekanatas	Kalintas raginęs parapijiečius eti į sukilimą, priėmęs priesaiką iš kun. A. Mackevičiaus būrio sukilėlių	Suimtas 1863 spalio 15; kalintas; ištremtas į Tomsko gub.; pašalintas iš dvasininkų; turtas sekvestruotas; 1873 leista apsigyventi Kuršo gub.; 1885 išvyko į Voronežo gub.	LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 228; LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 117; KAA, f. I-50, ap. 3, b. 707, l. 3-4; KAA, f. I-477, ap. 1, b. 15, l. 239; P. K., d. 2, t. 3, p. 355-361; vysk. M. V., p. 592-593; M. R., p. 289
221	Urbkavičius Motiejus (Urbikowicz Mateusz, Урбикович Матвей)	70	Skuodo altarista, Skuodo dekanatas [1863 perkeltas iš Ylakių parapijos, Skuodo dekanato]	Kalintas praleidęs liturgijoje numatytas maldas už carą	Suimtas, kalintas Telsių kalėjime; paleistas; nubaustas perkėlimu į kitą parapiją; pavestas policijos priežiūrai nurodyta – Urbanavičius]	LVIA, f. 378, PS, 1864, b. 1559, l. 1-37; P. K., d. 2, t. 3, p. 361, 730; K. M. R. Š., p. 395 [klaidingai nurodyta – Urbanavičius]
222	Valašinskis Jurgis (Walażyński Jurgis Wahuszyński Jurgis, Wohoszyński Jerzy, Волошинский Георгий)	27	Traupio vikaras, Ukmergės dekanatas [1863 perkeltas iš Pumpėnų parapijos, Papevežio dekanato; vysk. M. V. – Darbėnų vikaras, Skuodo deka- natas; K. M. R. Š. – Darbėnų klebonas]	Kalintas raginęs parapijiečius eti į sukilimą – pasakęs „maištingą“ pamokslą	Suimtas, kalintas; ištremtas į Marijinską, Tomsko gub.; 1866 pradžioje gyveno Kainske	LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 596, l. 17; P. K., d. 2, t. 3, p. 374-375; vysk. M. V., p. 592-593; K. M. R. Š., p. 374
223	Vaitkevičius Aleksandras (Wojtkiewicz Aleksander, Войткевич Александр)	40	Kantaucių administratorius, Alsėdžių dekanatas [P. K. – Papilės administratorius, Viekšnių dekanatas]	Sukilėlių būrio kapelionas	Suimtas 1863; paleistas; 1868 – Plungės klebonas (Rietavo dekanatas)	LVIA, f. 494, ap. 1, b. 69; P. K., d. 2, t. 3, p. 440-441

224	Vaitkevičius Petras (Wojtkiewicz Piotr, Войткевич Петр)	62	Salako administratorius, Zarasų dekanatas	Kaltintas politiniu nepatikimumu (įtartas palaikęs ryšius su sukilėliais)	Nubaustas 50 rb bauda	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1492, l. 43; P. K., d. 2, t. 3. p. 445
225	Valauskas Jonas (Wołowski Jan, Воловский Иван)	24	Surviliškio vikaras, Krakių dekanatas	Įtarta, kad išėjo į sukilimą	Dingo be žinios	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 336; LVIA, f. 669, ap. 3. b. 842, l. 188; P. K., d. 2, t. 3, p. 455
226	Valauskas Mykolas (Wołowski Michał, Воловский Михаил)	55	Girkalnio klebonas, dekanas, Veltuonos dekanatas	Kaltintas paviešinęs Manifestą bažnyčioje 1863 kovo 17	Suintas 1863 liepos pr.; kaltintas Rasetių kalėjime; karo lauko teismo nuteistas tremtimi į Tomsko gub.; pašalintas iš dvasininkų; 1863 spalio 3 rašė vyskupui; 1866 gyveno Narime, Tomsko gub.; 1869 mirė Tomске	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 443; LVIA, f. 494, ap. 1, b. 338, l. 4, 7, 17, 19, 33–34, 43; LVIA, f. 669, ap. 3. b. 842, l. 15, 202; P. K., d. 2, t. 3, p. 455–457; vysk. M. V., p. 592– 593; P. C., p. 268; K. M. R. Š., p. 169
227	Valentinavičius Jonas (Walentyłowicz Jan, Валентынович Иван)	49	Šėdabravo filialistas, Šėduvos parapija, Šėduvos dekanatas	Kaltintas sukilėliams davęs pabalnotą anklį; parūpinęs sukilėlių būrtui maisto	Suintas 1864 balandžio 11; kaltintas; ištremtas į Tobolsko gub.	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 640; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 596, l. 3, 409; P. K., d. 2, t. 3, p. 362–365; M. R., p. 289

228	Vaišvila Ignotas (Wojaszwiłło Ignacy, Войшвилло Игнатий)	53	Papilės administratorius, Vieکشنیų dekanatas	Kalintas paviešinęs Manifestą bažnyčioje, raginęs vystiečius eiti į sukilėlių būrius, nemokėti prievolių ir mokesčių vyriausybei	Suimtas 1863 liepą [?]; kalintas Šiaulių kalėjime; paleistas 1864 spalį; perduotas vysk. M. V. globai ir paliktas parapijoje; gengb. sitūle perkelti į Vilniaus vysku- piją kaip vikarą (priežastis – vysk. M. V. atsisakymas laiduoti) [?]; 1865 kovo 15 paskirtas į Švenčionis; 1866 balandžio 15 gengb. leido grįžti į Šiaulių apskr.	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 382, 413, 694–695; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2573, d. 2, l. 388; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1486, l. 71v; KAA, f. I–50, ap. 3, b. 161, l. 1, 4; P. K., d. 2, t. 3, p. 438–440
229	Veitas Motiejus (Wejt Maciej, Вејт Матвеј)	29	Veiviržėnų vikaras, Rietavo dekanatas [1862 pab. ar 1863 pr. perkeltas iš Ylaktų, Skuodo dekanato]	Kalintas raginęs parapijiečius eiti į sukilmą; pasakęs „maištingą“ pamokslą	Suimtas 1863 gegužės 18; įkalintas Telsių užkeigos namuose, t. y. karčemoje pas Nurką; gegužės 27 išleistas laiduojant daktarui Micevičiui; vysk. M. V. liepė išsiųsti į Stulgius, Raseinių apskr.; 1863 rugpjūčio 3 ištremtas į Rusijos gilumą	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 288, 290–291, 293, 303, 376; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 97, l. 1; P. K., d. 2, t. 3, p. 386–388; M. R., p. 601; K. M. R. Š., p. 425
230	Vereika Feliksas (Werejko Feliks, Верејко Феликс)	42	Veprių administratorius, Ukmergės dekanatas [1862 pab. ar 1863 per- keltas iš Uprinkų filijos, Veprių parapijos, Ukmergės dekanato]	Kalintas raginęs parapijiečius eiti į sukilmą; supirkinė- jęs gimklus ir jais aprupindavęs sukilėlius	Suimtas 1864 birželio 6; išvežtas į Panevėžį, kalintas; kaltinamams nepasivirtimus paleistas, pavestas policijos priežiūrai	LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 445, 451; LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 117, l. 192; P. K., d. 2, t. 3, p. 388
231	Viksva Pranciškus (Wikswa Franciszek, Виксво Франці)	34	Kėdaiinių filialistas, Jos- vainių parapija, Kauno dekanatas [1862 pab. ar 1863 atkeltas iš Šatės parapijos, Ukmergės dekanato]	Kaltinimai nepateikti; suimtas gen. leitenanto barono Engelgardto nurodymu	1863 liepos 12 suimtas, išvežtas į Kauną; nuo liepos 16 kalintas Vilniaus citadelėje; paleistas 1863 rugsėjo 27	LVIA, f. 378 PS, 1863, b. 782, l. 1–10; LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 121; P. K., d. 2, t. 3, p. 407–408

232	Višila Antanas (Wiszylu Antoni, Вяршило антоний)	50	Juodaiečių filialistas, Ariogalos parapija, Veliūnos dekanatas	Kaltintas priėmęs sukilėlius savo namuose	Suimtas; pašalintas iš dvasininkų; ištremtas į Kostromos gub. [kūtur – nubastas perkėlimu į kitą parapiją]	LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 65, l. 24, 29–30; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 591, l. 133, 190; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 105, l. 1; LNŪM, R-1571; P. K., d. 2, t. 3, p. 414–418; vysk. M. V., p. 592– 593; M. R., p. 291
233	Višinskis Feliksas (Wyszynski Feliks, Вышинский Феликс)	63	Rumšiškių klebonas, Kauno dekanatas	Įartas dalyvavęs sukilime	Suimtas 1863 rugpjūčio 3; išvežtas į Kauną; ištremtas į Tobolsko gub.; vyskupas rūpinosi jo paleidimu; dėl garbaus amžiaus neištremtas – perduotas globai ir griežtai policijos priežiūrai	LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 154; LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 668; LVIA, f. 378, PS, 1864, b. 426, l. 1–2; P. K., d. 2, t. 3, p. 465–467
234	Višneviskis Adomas (Wiszniewski Adam, Вишневецкий Адам)	34	Utenos administratorius, Utenos dekanatas	Buvo sukilėlių būryje, bet iš jo sava valia grįžo	Suimtas; pritrūkus kaltės įrodymų nuo bausmės atleistas	P. K., d. 2, t. 3, p. 419–420
235	Vitkevičius Jonas (Witkiewicz Jan, Виткович Иоанн <i>alias</i> Витковский Иван)	40	Naujosios Žagarės administratorius, Joniškio dekanatas [1862 pab. ar 1863 perkeltas iš Latvelių, arba Žarėnų, filijos, Šakmos parapijos, Joniškio dekanato]	Kaltintas iš sakyklos neteisingai aiškinęs parapijiečiams imperijos valdžios raštą; sakęs „maištingus“ pamokslus	Suimtas 1864 balandžio 24; kaltintas Šiaulių kalėjime; ištremtas į Tomsko gub.	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 642; RVIA, f. 821, ap. 3, b. 413, l. 1–16; LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 596, l. 185– 186; LVIA, f. 1248, ap. 2, b. 1788, l. 1–9; P. K., d. 2, t. 3, p. 421–426; vysk. M. V., p. 592– 593; M. R., p. 291

236	Vitartas <i>aitas</i> Vyrtartas Aleksandras (Witort Aleksander, Виторт Александр)	25	Čekiškės vikaras, Velunonos dekanatas	Kaltintas paviešinęs Manifestą bažnyčioje, dalyvavęs sukilėlių būryje	Žuvo kautynėse ties Čekiške 1863 kovo 17	Vysk. M. V., p. 592– 593; K. M. R. Š., p. 212
237	Vrublevskis Konstantinas (Wroblewski Konstanty, Врублевский Константин)	24	Betygalos vikaras, Velunonos dekanatas	Kaltintas ryšiais su sukilėliais (parūpindavęs maisto)	Suimtas, kaltintas, išstremtas į Kostromos gub. [kitur – Orenburgo gub.]; skirta griežta policijos prižiūra	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1486, l. 46v; P. K., d. 2, t. 3, p. 459–463; M. R., p. 294
238	Zaleskis Jurgis (Zaleski Jerzy, Залеский Георгий)	29	Šeduvos vikaras, Šeduvos dekanatas	Kaltintas nepranęs valdžiai apie atėjusius sukilėlius	Suimtas 1863 birželį; kaltintas; paleistas 1863 liepą [?]	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 311, 390; P. K., d. 2, t. 3, p. 476
239	Zubžickis Jurgis (Zubrzycki Jerzy, Зубряцкий Георгий)	26	Breslaujos vikaras, Zarasų dekanatas	Kaltintas įkalbinėjęs parapijiečius dėtis prie sukilėlių ir pats ketinęs sukilime dalyvauti	Suimtas 1866 vasarį, kaltintas Zarasų kalėjime; paleistas ir perduotas griežtai policijos prižiūrai	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 117, l. 194, 241– 242; P. K., d. 2, t. 3, p. 494–495
240	Žakevičius Jonas (Żakiewicz Jan, Жакевич Ян)	28	Luokės vikaras, Varnių dekanatas [1864 (?) perkeltas į Skaistkalnės parapiją, Kuršo dekanatą]	Kaltintas kaip poti- tškai nepatikimas – klauses kun. Sescio- kio Luokės bažny- čioje skaitomo Manifesto ir nepra- nešęs valdžiai; kaltintas žinojęs apie kun. Norvaišos pabėgimą iš kalėjimo	Suimtas, kaltintas, paleistas pritrūkus kaltės įrodymų; pasaulietinės valdžios paliepimu perkeltas į Kuršą l. 150; P. K., d. 2, t. 3, p. 497–498	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 117, l. 73, 252–254, 260, 271–272; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1486, l. 150; P. K., d. 2, t. 3, p. 497–498

241	Žimantas <i>aitas</i> Żymant as Tomas (Żymont Tomasz, Жимант Фома)	33	Biržų vikaras, Panevėžio dekanatas [1862 pab. ar 1863 perkeltas iš Varnių; vysk. M. V. – katedros vikaras]	1863 gegužę sukilėliai išsivedė į būrį kapelionu	Dingo be žinios	KAA, f. I–33, ap. 1, b. 19, l. 125; LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 404; P. K., d. 2, t. 3, p. 495; vysk. M. V., p. 592–593
242	Žukas Dominikas (Żuk Dominik, Жук Доминик)	40	Skapiškio administratorius, Obelių dekanatas	Kalintas ryšiais su sukilėliais, įsakęs skambinti varpais, kai per miestelių žygiavo Z. Sierakausko vadovaujamas būrys; apgyvendinęs klebonijoje žmogų be paso, lanķėsis sukilėlių būryje	Suimtas, kalintas; išstremtas į Tomsko gub., nepašalinant iš dvasininkų luomo; 1873 gyveno Marijinske, Tomsko gub.	RVIA, f. 821, ap. 3, b. 232, l. 1–2; LVIA, f. 655, ap. 1, b. 1, l. 22; P. K., d. 2, t. 3, p. 506–512; vysk. M. V., p. 592–593
243	Žvilaukis Kirilas (Żwylowski Cyril, Жвилловский Кирил)	26	Rumiškių vikaras, Kauno dekanatas [1862 pab. ar 1863 perkeltas iš Vyžonų parapijos, Utenos dekanato]	1863 birželio vid. išvyko iš parapijos be klebono žinios	Suimtas, kalintas, paleistas; 1868 – Paginių vikaras, Ukmergės dekanatas	LVIA, f. 669, ap. 3, b. 842, l. 155

ŠALTINIAI:

A. K. – Algimantas Katilius, Lietuvos vienuolių dalyvavimas 1863–1864 m. sukilime, Priedas [sukilime dalyvavusių Lietuvos vienuolių vienuolių lentelė], *LKMA Metraštis*, t. 32, Vilnius, 2009, p. 100–111.

E. N. – Eugeniusz Niebelski, *Słownik duchownych osiedlonych w Tunce*, in: Eugeniusz Niebelski, Tunka. Syberyjskie losy księży zesłańców 1863, Wrocław, 2011, p. 295–357.

K. M. R. Š. – Kazys Misius, Romualdas Šinkūnas, Lietuvos katalikų bažnyčios. Žinynas, Vilnius, 1993.

M. R. – Marian Radwan SCJ, Rejestr duchownych katolickich na zesłaniu w Rosji w XIX wieku według Departamentu Wyznań Obcych carskiego MSW, *Epilog styczniowej insurekcji 1863 roku*, red. Eugeniusz Niebelski, Lublin, 2006, p. 237–298.

P. K. – Paweł Kubicki, *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i Ojczyzny w latach 1861–1915. Dawna Litwa i Białoruś*, t. 1–4, cz. 2; *Królestwo Polskie*, t. 3, cz. 1, Sandomierz, 1935–1938.

T. D. – Татьяна А. Дворецкая, *Участники польского восстания 1863–1864 годов в Вятской ссылке. Биобиблиографический словарь. Статьи. Очерки*, Киров, 2002, с. 7–173.

Vysk. M. V. – vyskupas Motiejus Valančius, Žemaičių vyskupijos kunigai, nubausti dėl 1863 metų sukilimo, in: Motiejus Valančius, *Namų užrašai*, parengė Aldona Prašmantaitė, Vilnius, 2003, p. 581–593.

Directorium horarum canonicarum et missarum pro dioecesi Telsensi seu Samogitiensi in AD MDCCCLXIII, auctoritate et mandato Excellentissimi, Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Mathiae Casimiri Wołonczewski, Dei et Apostolicae Sedis Gratia, Episcopi Samogitiensis, Vilnae, 1862.

Directorium horarum canonicarum et missarum pro dioecesi Telsensi seu Samogitiensi in AD MDCCCLXIV, auctoritate et mandato Excellentissimi, Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Mathiae Casimiri Wołonczewski, Dei et Apostolicae Sedis Gratia, Episcopi Samogitiensis, Vilnae, 1863.

Directorium horarum canonicarum et missarum pro dioecesi Telsensi seu Samogitiensi in AD MDCCCLXVIII, auctoritate et mandato Excellentissimi, Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Mathiae Casimiri Wołonczewski, Dei et Apostolicae Sedis Gratia, Episcopi Samogitiensis, Petropolis, 1868.

Imperatoriaus asmeninės kanceliarijos trečiojo skyriaus fondo bylos (Vilniaus generalgubernatoriaus, gubernatoriaus raštai žandarų viršininkui dėl dalyvavimo sukilime kaltintų vyskupijos dvasininkų), *GARF*, f. 109, 1-aja eksp.

Kauno civilinio gubernatoriaus kanceliarijos fondo bylos, *KAA*, f. I–50, ap. 1, 3.

Kauno gubernijos Šiaulių apskrities policijos viršininko fondo administracinės bylos, *KAA*, f. I–33, ap. 1.

Kauno gubernijos Raseinių apskrities 2-osios policijos nuovados viršininko fondo bylos, *KAA*, f. I–477, ap. 1.

Kauno gubernijos Raseinių apskrities karinio viršininko fondo bylos, *LVIA*, f. 1249, ap. 1.

Kauno gubernijos valstybės turtų valdybos fondo ūkio ir kontrolės skyrių bylos, *KAA*, f. I–62, ap. 1.

Kauno metropolijos kurijos fondo bylos, *LVIA*, f. 1671, ap. 4.

Kitatikių dvasinių reikalų departamento prie Vidaus reikalų ministerijos fondo bylos (dalyvavimu sukilime kaltintų vyskupijos dvasininkų bylos, Vidaus reikalų ministerijos susirašinėjimas su įvairių imperijos gubernijų gubernatoriais, Kitatikių dvasinių reikalų departamentu, pastarojo departamento susirašinėjimas su Romos katalikų kolegija prie Vidaus reikalų ministerijos bei Vilniaus vyskupijos Romos katalikų dvasine konsistorija dėl dalyvavimu sukilime kaltintų ir nubaustų vyskupijos dvasininkų), *RVIA*, f. 821, ap. 3, 125, 150.

Laikinojo karo lauko auditoriato prie Vilniaus karinės apygardos kariuomenės štabo fondo bylos (auditoriato posėdžių protokolai, dalyvavimu sukilime kaltintų dvasininkų tardymo dokumentai), *LVIA*, f. 1248, ap. 1, 2.

Romos katalikų kolegijos prie Vidaus reikalų ministerijos fondo bylos (raštai dėl dalyvavimu sukilime kaltintų dvasininkų), *RVIA*, f. 822, ap. 4.

Sausio sukilimo medžiaga, *Biblioteka Książąt Czartoryskich w Krakowie (Kunigaikščių Čartoriskių biblioteka Krokuwoje)*, BCz. sygn. 6764.

Telšių (Žemaičių) Romos katalikų vyskupijos dvasinės konsistorijos fondo bylos, *LVIA*, f. 669, ap. 3.

Vidaus reikalų ministro kanceliarijos fondo bylos (susirašinėjimas su imperijos vietos valdžia dėl dalyvavimu sukilime kaltintų dvasininkų), *RVIA*, f. 1282, ap.1.

Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos politinio skyriaus fondo bylos (dalyvavimu sukilime kaltintų vyskupijos dvasininkų ištrėmimas, perdavimas policijos priežiūrai), *LVIA*, f. 378, PS, 1861–1864 m.

Vilniaus politinių bylų tardymo komisijos fondo bylos (dalyvavimu sukilime kaltintų vyskupijos dvasininkų sąrašai, komisijos posėdžių protokolai), *LVIA*, f. 438, ap. 1.

1863 m. sukilimo dokumentai (pavieniai rankraščiai), *LNM* (Lietuvos Nacionalinio muziejaus Rankraštinė).

PRIEDAS NR. 3

**Vilniaus vyskupijos dekanatai
ir parapijos 1863 metais**

Eil. Nr.	Dekanas, parapija	Klasė	Parapijiečiai	Dvasininkai	Šaltiniuose vartotas dekanato / parapijos pavadinimas (perrašas)	Šiandieninis autentiškas vietovės pavadinimas
	I. AŠMENOS DEKANATAS		31427	18	Dekanat Oszmiana, Деканат Ошмянский	
1	Aišėnai f. Bagdanava*	3	6298**	3***	Holszanu, Гольшаны f. Bohdanow, Богданово	Гальшаны Багданава
2	Ašmena k. Alionys	1	6343	3	Oszmiana, Ошмяна k. Olanu, Оляны	Ашмяны Аляны
3	Benica	5	1094	1	Benica, Беница	Беница
4	Graužiškės	4	2110	2	Grauzyski, Гравжишки	Граўжышкі
5	Krėva	3	4134	1	Krewo, Крево	Крэва
6	Mūrinė Ašmena	5	2467	2	Murwana Oszmianka, Мурованна-Ошмянка	Мураванная Ашмянка (Ašmenėlė)
7	Salos	4	3260	2	Soły, Солы	Солы
8	Smurgainys	3	2686	3	Smorgonie, Сморгонь	Смаргонь
9	Žuironys	5	3035	1	Żuraganu, Жураны	Жураны
	II. BALSTOGĖS DEKANATAS		53205	29	Dekanat Białystok, Деканат Бельгостокский	
1	Balstogė f. Janopolis	3	7328 227	4 1	Białystok, Белыйсток f. Janopol	Бялысток Królówy Most (Krułovi Mostas)
2	Choroščius	5	3453	2	Choroszcza, Хорощ	Choroszcz
3	Dobžinevas	5	3698	1	Dobrzyniew, Добрынево	Dobrzyniewo Kościelne
4	Dolistovas	4	3617	1	Dolistow, Долистов	Dolistowo
5	Geļcunas	5	525	1	Giełczyn, Гелчин	Giełczyn
6	Goniondzas	2	3766	3	Goniądz, Гонюндз	Goniądz

7	Jasionovka	3	1616	1	Jasionówka, Ясеновка	Jasionówka
8	Juchnowecas	5	2121	2	Juchnowiec, Juchnowicze, Юхновец	Juchnowiec Kościelny
9	Kalinovka	5	3620	3	Kalinówka, Калиновка	Kalinówka Kościelna
10	Knišimas	4	5897	2	Knyszyn, Кнышин	Knyszyn
11	Nevodnica	5	1652	1	Niewodnica, Неводница	Niewodnica Kościelna
12	Suražas f. Uhowas	5	1952 830	1 1	Suraż, Сураж f. Uhowoj, Угово	Suraż Uhowo
13	Tšcenai	3	6008	2	Trzciany, Тростяны	Trzcianne
14	Turosnė	4	2318	1	Turośń, Туросьнь	Turośń Kościelna
15	Zabludivas	5	4577	2	Zabludów, Забудово	Zabludów
	III. BIELSKO DEKANATAS		43593	36	Dekanat Bielsk, Деканат Бельский	
1	Voškai	3	1698	2	Wočki, Воцьки	Wočki
2	Bielskas	5	2647	2	Bielsk, Бельск	Bielsk
3	Branskas	3	3710	2	Brańsk, Брянск	Brańsk
4	Cechanovecas	5	2369	2	Ciechanowic, Цехановец	Ciechanowic
5	Damanava	5	1282	1	Domanowo, Доманово	Domanowo
6	Dolubovas	5	1019	1	Dolubow, Долубов	Dolubowo
7	Drohicinas	3	2586	3	Drohiczyn, Дрогоичин	Drohiczyn
8	Dziadkovicė	4	2822	2	Dziadkowicze, Дзягтовичи	Dziadkowice
9	Granė	5	885	1	Granne, Гранна	Granne
10	Kleščelė	5	565	1	Kleszczele, Клещеле	Kleszczele
11	Lubinas	4	1382	1	Łubin, Лубин	Łubin Kościelny
12	Mielnikas	5	315	1	Mielnik, Мелник	Mielnik
13	Narevas	5	1027	1	Narew, Нарев	Narew

14	Nemirvas	5	305	1	Niemiów, Немиров	Niemiów
15	Ostrožanai	5	2457	1	Ostrožanu, Острожаны	Ostrožanu
16	Perlejas	5	2713	2	Perlejo, Перлево	Perlejo
17	Pobikrai	4	1252	2	Pobikrow, Побикры	Pobikry
18	Rudka	5	1839	2	Rutka, Rudka, Рудка	Rudka
19	Sadai	5	192	1	Sadow, Садов	Sady
20	Semiatyčės	5	2464	1	Siemiatycze, Семиягычы	Siemiatycze
21	Śledzianuvus	5	1268	1	Śledzianowo, Шледзянов	Śledzianów
22	Strablia	5	1164	1	Strabla, Страбля	Strabla
23	Topčėvas	4	3619	2	Topčewo, Топчево	Topczewo
24	Wina	5	2490	1	Winna, Винна	Winna
25	Wyškos	3	1523	1	Wyszki, Вышки	Wyszki
	IV. BRESTO DEKANATAS		8991	17	Dekanat Bześć, Деканат Брестский	
1	Čarnaučiai	3	2052	2	Szatnawczuce, Чарнаўчыцы	Чарнаўчыцы
2	Lietuvos Brasta k. Koverdziakai	2	3312	5	Bześć Litewski, Брест Литовский к. Kowerdziaki, Ковердяки	Брест (Brestas) Кавердяки
3	Lietuvos Kamianecas	4	1120	1	Kamienec Litewski, Каменец-Литовск	Камянец (Kamianecas)
4	Lietuvos Vysokai	4	633	1	Wysokie Litewskie, Высоко-Литовск	Высокае (Vysokai)
5	Mileičicė	5	246	1	Mielejczuce	Мілејсусе
6	Mrozovičiai	5	275	1	Mrozowice, Морозовичи	Марозовічы
7	Rasna (vienuliiai marjonai)	2	N	2	Rasna, Расна	Расна
8	Stavai	5	415	1	Stawy	Ставы

9	Viarhovičiai	5	238	1	1	Wierchowicze	Вярховічы
10	Wilanovas	5	446	1	1	Wilanow	Віланово
11	Voūšynas	5	254	1	1	Wołsup	Воўчын
	V. DYSNOS DEKANATAS		46202	28		Dekanat Dzisna, Dekanat Дисненский	
1	Armanavičiai	5	3000	1	1	Hermanowicze, Германовиче	Германавічы
2	Dysna	3	3774	4	4	Dziszna, Дисна	Дзісна
3	Druja k. Malkausčyna	5	5640	3	3	Druja, Друя k. Malkowszczyna, Мальковщина	Друя Малькаўлічына (Малькі, Malki)
4	Glubokas f. Glubokas	3	3332 818	1 1	1 1	Głębokie, Глубокое f. Głębokie	Глыбокае
5	Ikazné f. Bogina k. Baradeničiai f. Navalaka	3	4442 750	5	5	Ikazń, Иказнь f. Bohin, Bohino k. Borodzienicze, Бородзениче f. Nawłok	Иказнь Богіна Барадзенічы Навалака
6	Lužkai	5	1719	1	1	Łuzki, Лужки	Лужкі
7	Miorai	4	3780	2	2	Miory, Миоры	Мёры
8	Mosaras f. Kazlouščyna	3	4180 1230-a	3	3	Mosarz, Мосарж f. Kozłowski	Мосар Казлоўлічына
9	Pahostas	4	4000	2	2	Pohost, Погост	Пагост
10	Prazarokai	4	3330	1	1	Przozoroki, Прозороки	Празарокі
11	Udzela f. Kanstantinava	5	2450	2	2	Udział, Удзьял f. Konstantynów, Константиново	Удзела Канстанцінаў
12	Zadorože	3	3757	2	2	Zadoroże, Задороже	Задарожжа
	VI. GARDINO DEKANATAS		34965	29		Dekanat Grodno, Dekanat Гродненский	

1	Ašiūza f. Pervalkas k. Druskiniškai	4	2688	3	Нога, Гожа f. Przewalka k. Druskieniki, Друскеники	Гожа Прывалкі Druskiniškai
2	Didieji Eismantai f. Krašnikai	4	2580	2	Wielkie Ejsmonty, Великие- Эйсмонты f. Krašnik, Красник	Эйсманты Вялікія Краснікі
3	Didžioji Berestavica f. Rudava	5	1820	2	Wielka Brzostowica, Вялікая Береставица f. Rudawa	Вялікая Береставіца, Рудава
4	Ežeronys	4	3104	2	Jeziory, Езиоры	Азёры
5	Gardinas	1	4732	4	Grodno, Гродно	Гродна
6	Gardinas (buvusi vienuolių bernardinų)	3	4010	4	Essl. post PP. Bernardinorum, Гродно, Побернардинский	Гродна
7	Gardinas (vienuoliai pranciškonai)	3	2255	1	Monast. PP. Franciscan., Гродненский Монахов Францисканов	Гродна
8	Indura f. Usnaris	3	3794	3	Indura, Индура f. Usnarg, Уснарж	Индура Уснарж-Макараўцы
9	Kamenka	5	1875	1	Kamionka, Камионка	Каменка
10	Krinkai	5	2271	1	Krynki, Кринки	Крынкі
11	Kvasoulka	5	1470	2	Kwasówka, Квасовка	Квасоўка (Пагараны), Kvasoulka (Pağaranai)
12	Luna	5	1556	1	Łunna, Лунна	Лунна
13	Mastai	4	1920	2	Mosty, Мосты	Масты
14	Mažoji Berestavica	5	890	1	Mala Brzostowica, Малая Береставица	Малая Береставіца
	VII. GIEDRAIČIŲ DEKANATAS		42974	21	Dekanat Giedrojeis, Деканат Гедройцкый	

1	Bagaslaviškis	5	2516	1	Voguslawiszki, Boguslawiszki	Bagaslaviškis
2	Dubingiai f. Bijutiškis	4	4223	3	Dubinki, Dubynki f. Wijuciszki, Bionciszki	Dubingiai Bijutiškis
3	Gelvonai	4	3045	2	Gielwanu, Gelwany	Gelvonai
4	Giedraičiai	3	3984	1	Giedrojsie, Gedrojce	Giedraičiai
5	Inturkė	5	2731	1	Inturki, Интурки	Inturkė
6	Joniškis	5	2880	1	Janiszki, Янишки	Joniškis
7	Karvys	5	2063	1	Korwie, Корве	Karvys
8	Molėtai	4	4369	2	Malatu, Малагы	Molėtai
9	Paberžė	3	5042	2	Podbrzeż, Подбжеже	Paberžė
10	Šešuočiai f. Kiaukliai	4	3438	2	Szeszole, Шешоле f. Kiewkle, Кевкле	Šešuočiai Kiaukliai
11	Širvintos f. Zibalai	3	5060	3	Szyrwinty, Ширвинты f. Zybały, Зыбалы	Širvintos Zibalai
12	Videniškiai	4	3623	2	Widzeniszki, Видзенишки	Videniškiai
	VIII. КОБРЫНО ДЕКАНАТАС		5905	10	Dekanat Kobryn, Деканат Кобринский	
1	Bezdzęzas	5	249	1	Bezdzież, Бездзеж	Бездзеж
2	Brašėvičiai k. Zakozelė	5	506	2	Braszewicze k. Zakoziele	Брашэвічы Закозель
3	Dzivinas	5	389	1	Dywin, Дивин	Дзын
4	Naradzecas	4	623	1	Nogodes, Городец	Гарадзец
5	Janova	3	710	1	Janow, Иваново	Янова
6	Kobrynas	3	2370	2	Kobryn, Кобрин	Кобрын

7	Крупіца (buvusi vienuoliki karmelitu)	5-b	650	1	Крупчусе, Крупчыцы	Крупчыцы (Чыжаўшчына, Ўژهушчына)
8	Zbiragai	5	408	1	Zbiroghi, Zbiroghi	Збірагі
	IX. LYDOS DEKANATAS		38580	22	Dekanat Lida, Dekanat Lidskij	
1	Armoniškės	5	1827	1	Hermaniszki, Hermaniszki	Германішкі
2	Belagruđa	5	1604	1	Bialogrud, Bialogrud	Белагруда
3	Dziambrova	5	892	2	Dziembrów, Dze mbrov	Дзіямброў
4	Jelna f. Vaskevičiai	5	1462	3	Jelna, Jelna f. Waszkiewiczze, Vashkevichi	Ельня Агароднікі (Агароднікі)
5	Laskas	4	2755	1	Lack, Ljaczk	Лоск
6	Lyda	4	10002	4	Lida, Lida	Ліда
7	Nešėčia	5	1532	1	Niesecz, Nešecz	Нясеч
8	Novy Dvoras	3	3770	1	Nowydwor, Nowy-Dwor	Новы Двор
9	Ražanka	5	2346	1	Rozanka, Rožanka	Ражанка
10	Ščiutinas	4	1805	2	Szczuczyn, Щучин	Шчучын
11	Trakeliai	5	2280	2	Trokiele, Trokеле	Тракелі
12	Žaludkas	3	5980	2	Žoludek, Жоудок	Жалудок
13	Žirmūnai	4	2325	1	Žurmuņi, Жирмуны	Жырмуны
	X. MERKINĖS DEKANATAS		58325	28	Dekanat Meresz, Dekanat Mereschij	
1	Alytus f. Alovė	4	2835 1816	1 1	Olita, Olita f. Olawa, Olava	Alytus Alovė
2	Birštonas	5	832	2	Birsztanu, Бириштаны	Birštonas

3	Daugai f. Perloja f. Varėna	3	4029 1476 3441	2 1 1	Daugi, Давги f. Przelaje, Пржелае f. Oranu, Ораны	Daugai Perloja Varėna
4	Dusmenys	5	1916	1	Dusmianu, Дусмяны	Dusmenys
5	Jieznas	4	3320	2	Жезно, Езно	Jieznas
6	Merkinė f. Marcinkonys f. Ratnyčia	3	3790 2103 2103	2 1 1	Мереч, Мереч f. Marcinkaje, Марцинканце f. Rotnica, Ротница	Merkinė Marcinkonys Ratnyčia
7	Nedzingė (iki 1863 – Merkinės filija)	3-с	2331	1	Niedzingi, Недзинги	Nedzingė
8	Nemunaitis	5	2139	1	Niemonajscė, Немонайце	Nemunaitis
9	Nemaniūnai	5	2293	2	Niemoniunu, Немононы	Nemaniūnai
10	Onuškis	4	4067	1	Hanuszyszkі, Ганушишки	Onuškis
11	Pivašiūnai	4	2966	2	Pivoszunu, Пиволуны	Pivašiūnai
12	Punia f. Butrimonys	3	2379 1748	2 1	Puniс, Пуне f. Butymajscė, Бутриманце	Punia Butrimonys
13	Stakliškės	4	4851	1	Stokliszki, Стоклишки	Stakliškės
14	Valkininkai	3	7890	2	Olkeniki, Олькеники	Valkininkai
	XI. PAVILKIO DEKANATAS		29367	13	Dekanat Nadwilejka, Деканат Надвильский	
1	Aždievis	4	3656	1	Zadzieu, Задзев	Задзеве
2	Dunilovas f. Dzerkausėyna	4	3255 1127	1 1	Dunilowicze, Дуниловиче f. Dzierkowszczyzna, Дзерковщизна	Дуниловичы Дзеркаўшчына
3	Dunilovas (buvusi vienuolių dominikonų)	5[?]-d	1640	1	Dunilowicze, Дуниловиче	Дуниловичы
4	Lučiojus	4	4454	2	Łuczaj, Лучай	Лучай

5	Medilas	4	3799	1	Miadziol, Mядзюл	Мядзел
6	Parafjanava	4	3743	2	Parafjanow, Парафианов	Параф'янава
7	Pastovys k. Mankovičiai	4	2753	2	Pastawy, Паставы, к. Mankowicze, Манковиче	Паставы Манькавічы
8	Vilkalotas	3	4940	2	Wolkolata, Волколага	Ваўкалата
	XII. PRUŽANŲ DEKANATAS		10066	9	Dekanat Prużanu, Деканат Пружанский	
1	Biaroza	5	1889	1	Begeza, Бяроза	Бяроза
2	Kivatičiai	5	789	1	Kiwaucze, Киватьчи	Ківацічы
3	Prużanai	3	1749	2	Prużana, Пружаны	Пружаны
4	Segnevičiai	4	1371	1	Siehniewicze, Сегчевичи	Сягневічы
5	Sialecas	4	1666	1	Sielec, Селец	Сялец
6	Šarašova	3	2602	3	Szeszew, Шерешев	Шарашоў
	XIII. RODŪNIO DEKANATAS		49313	25	Dekanat Raduń, Деканат Радунский	
1	Asava	5	2200	2	Ossow, Оссов	Асаўцы
2	Benekainys f. Butrimonys	4	3872	3	Beniakonie, Беняконе, f. Butrimańce, Бутриманце	Бенякони Butrimonys
3	Eišškės	2	8600	2	Ejszyski, Эйшишки	Ейшкės
4	Iščelna k. Mažeikava	5	1630	2	Iszczolna, Ипчолна k. Możejkow, Можейков	Ипчална Вялякая Мажэйкава (Didžioji Mažeikava)
5	Nača f. Dubičiai	4	6465	3	Nacza, Нача f. Dubicze, Дубиче	Нача Dubičiai
6	Rodūnia	3	6284	2	Raduń, Радун	Радунь

7	Šalčininkai f. Šalčininkai	5	2874	2	Soleszniki, Солецники f. Soleszniki	Šalčininkai
8	Varanavas	5	1308	1	Wepow, Веренов	Воранава
9	Vosyliškės	3	7234	4	Wasiliszi, Василишки	Васілішкі
10	Voverys	4	4978	2	Wawiorka, Вавиорка	Ваверка
11	Žubalaitis	4	3868	2	Zablosie, Заболотье	Забалацьце
	XIV. SLANIMO DEKANATAS		22472	19	Dekanat Slonim, Деканат Слонимский	
1	Alsia	5	418	1	Olszew, Волься	Волься
2	Dvarčius	4	2183	1	Dworzes, Дворец	Дварэц
3	Dzeviatkavičiai	5	840	2	Dziewiatkowicze, Девятковичи	Новыя Дзевяткавічы (Nowodzeviatkawicai)
4	Dziarečynas	5	1156	1	Dereszup, Деречин	Дзярэчын
5	Kosava	5	907	1	Kossów, Коссов	Косава
6	Lukonica	5	1405	1	Łukonica, Луконица	Луконица
7	Maučiadis	5	1473	1	Molezadz, Молчадь	Моўчадзь
8	Ragatna	5	1400	2	Rohotna, Роготна	Раготна
9	Randzilauščina	4	1686	2	Rendzilowskuzna, Рандиловщина	Рандзілаўшчына (Нянадзавічы), Randzilauščina (Nianadawicai)
10	Ružanai	5	1038	3	Różana, Рожанна	Ружаны
11	Slanimas	3	5023	2	Slonim, Слоним	Слонім
12	Zietela	3	4943	2	Zdmieniol, Зденциол (Дятлово)	Дзятлава
	XV. SOKULKOS DEKANATAS		49765	29	Dekanat Sokółka, Деканат Сокольский	

1	Adelskas k. Klimovka	5	2080	2	Odelsk, Odelsk, k. Klimówka, Klimovka	Адэльск Клімówka
2	Ažugirė	5	790	1	Zalesie, Zales	Залесье
3	Dambava	5	4580	2	Dombrowa, Dombrowa	Dąbrowa Białostocka
4	Janovas	4	3615	2	Janów, Яново	Janów
5	Korycinas	5	5618	2	Korycin, Корицын	Корусін
6	Kundzinas	4	1212	1	Kundzin, Кундзин	Kundzin
7	Kuznica	3	3710	2	Kuznica, Кузница	Кузніца
8	Novy Dvuras	5	2430	1	Nowy Dwor, Новый двор	Nowy Dwór
9	Rużanistokas	2	3280	4	Rożanystok, Ружаньсток	Różanystok
10	Sidra	5	1850	1	Sidra, Сидра	Sidra
11	Sokolianos	5	2140	2	Sokolany, Соколяны	Sokolany
12	Sokulka	3	6720	2	Sokolka, Соколка	Sokolka
13	Suchovolia f. Karpovičiai	4	7120	3	Suchowola, Суховоля f. Karpowicze, Карповиче	Suchowola Karpowicze
14	Šudziaiovas	5	2290	2	Szudziałow, Шудзялов	Szudziałowo
15	Vasilkuvas	5	2330	2	Wasilkow, Василькув	Wasilków
	XVI. SVYRIŲ DEKANATAS		37999	20	Dekanat Świt, Деканат Свирский	
1	Daniūševas	5	2220	1	Daniuszew, Даниошев	Даниошава
2	Kabilinkas	4	3793	1	Kobylnik, Кобыльник	Нарач, nuo 1964 m. (Narochus)
3	Kanstantinava	5	2402	1	Konstantynów, Константинов	Канстанцінаў
4	Kiemeliškės	5	2930	1	Kiemeliszki, Кемелишки	Кемелішкі
5	Klukščionys	5	1826	1	Kluszczyan, Клушчаны	Клушчаны

6	Nestoniškės	4	3426	2	Niestaniški, Нестанишки	Нястанішкі
7	Svirionys	4	2603	2	Swiranki, Свиранки	Сьвіранкі Вялікія
8	Svūčiai f. Zasviriai (vienuočiai karmėltai) k. Dabrautėnai	3 2	4063 2740	2	Śwīt, Свир f. Zaswīg k. Dubrowianu, Дубровляны	Сьвiр Засьвiр Дабраўляны [?]
9	Vaistamas f. Ganuta	3	4605	2	Wojstom, Войстом f. Nanuta, Ганута	Войстам Ручыца (Rućica)
10	Vyšniai	4	3262	2	Wiszniew, Вишнево	Вiшнеў
11	Žadiškės	4	2847	1	Žodiszki, Жодзишки	Жодзішкі
12	Želėdis	5-е	1282	2	Želadz, Желядз	Жэлядзь (Жуколіні Жэлядскія)
	XVII. ŠVENČIONIŲ DEKANATAS		56383	30	Dekanat Święciany, Деканат Свенцянский	
1	Adučiai	3	4611	2	Hotuciszki, Годуцишки	Adutiškis
2	Daugėliškis f. Vidiškės f. Ceikiniai k. Kačergiškė	4 1	5184 1992	4 1	Daugėlišzki, Даугелишки f. Przujażń, Пржиязнь f. Ciejkinie, Цейкине k. Kačergiszki, Качергишки	Daugėliškis Vidiškės Ceikiniai Kačergiškė
3	Kaltanėnai	5	2290	1	Koļunianu, Колтыняны	Kaltanėnai
4	Kamojys	3	5545	2	Komaje, Комае	Kamai
5	Karkažiškė f. Balingradas	5	1911	2	Korkoļyszki, Коркожишки f. Balingródek, Балинградок	Karkažiškė Balingradas
6	Kuktiškės	5	3794	1	Kukuciszki, Кукуцишки	Kuktiškės
7	Labanoras	5	2355	2	Labanoru, Лабонары	Labanoras
8	Lentupis	3	5153	1	Łunturu, Лынтуры	Лынтушы
9	Linkmenys	5	2829	2	Łungmianu, Лынгмяны	Linkmenys

10	Mielagėnai k. Paringys	4	2967	3	Melegany, Мелеганы k. Poringa, Поринга	Mielagėnai Paringys
11	Palūšė	5	1381	1	Pohusze, Полуше	Palūšė
12	Sorokopolė (Pavoverė)	5	1076	1	Sorokopol <i>altas</i> Powewiórka, Сорокполь	Pavoverė
13	Strūnaitis	5	1980	1	Strunojcie, Струнойце	Strūnaitis
14	Švenčionys	1	9011	4	Święciany, Свяцяны	Švenčionys
15	Tverėčius	4	4304	2	Тверецз, Твереч	Tverėčius
	XVIII. TRAKŲ DEKANATAS		50205	25	Dekanat Troki, Деканат Троцкий	
1	Darsūniškis	4	4375	1	Darsuniszkі, Дорсунишки	Darsūniškis
2	Gegužinė k. Palomenė	4	2563	4	Gegużyn, Геужин k. Połomień, Поломень	Gegužinė Palomenė
3	Kalviai	5	2274	1	Kowale, Ковале	Kalviai
4	Kietaviškės	4	3402	1	Kietowiszki, Кетовишки	Kietaviškės
5	Paparčiai (vienuoliai domikonai) f. Kazokiškės	n	2553	1	Poporcie, Попорце	Paparčiai
			367	1	f. Kozakiszki, Козакишки	Kazokiškės
6	Rūdinkai	5	1406	1	Rudniki, Рудники	Rūdinkai
7	Semeliškės f. Barboriškės	3	2731 1985	2 1	Sumiliszki, Сумилишки f. Barbaryszki, Барбарышки	Semeliškės Barboriškės
8	Senieji Trakai k. Paluknys	3	4660	2	Stare Troki, Старые-Троки k. Połuknie, Полукне	Senieji Trakai Paluknys
9	Trakai	1	6111	2	Troki, Троки	Trakai
10	Užugostis	4	3551	1	Użugóście, Ужугосце	Užugostis
11	Vievis f. Rykantai	5	2590 928	2 1	Jewie, Евье f. Rykonty, Рыконты	Vievis Rykantai

12	Žasliai	4	4459	2	Žošle, Жосле	Žasliai
13	Žiežmariai	4	6250	2	Žužtomų, Жижморы	Žiežmariai
	XIX. VALKAVISKO DEKANATAS		44087	26	Dekanat Wołkowysk, Деканат Волковыский	
1	Gnezna	5	1440	1	Hniezna, Гнезна	Гнезна
2	Jalauka f. Narewka	3	4889	2	Jalówka f. Narewka, Наревка	Jalówka Narewka
3	Kramianica	3	5618	2	Krzemienica, Кремяница	Кремяница
4	Lyskava	4	1400	1	Łysków, Лысково	Лыскава
5	Miżreča	4	2873	1	Międzyrzec, Межерече	Міжрэчча
6	Mscibava	4	2286	1	Mścibów, Мстибово	Мсьцібава
7	Peskai	5	1455	2	Pieski, Пески	Пескі
8	Porazava	3	5025	2	Rogozow, Rogozów	Поразава
9	Replia f. Verejkiai	4	2939	3	Repla, Репля f. Worejki, Верейки	Рэпля Вярэйкі
10	Rosė	5	1300	2	Roś, Рось	Рось
11	Strubnica	5	1272	1	Strubnica, Струбница	Струбніца
12	Svisločius	4	2674	2	Swislocz, Свислоч	Свіслач
13	Šyavičiai	4	3001	1	Sydłowice, Szydłowice, Шидловицы	Шылавічы
14	Valkaviskas	3	4800	2	Wołkowysk, Волковыск	Ваўкавыск
15	Voupa	4	1820	1	Wojsa, Волша	Воўша
16	Zelva	5	1295	2	Zelwa, Зельва	Зэльва
	XX. VILEIKOS DEKANATAS		29178	21	Dekanat Wilejka, Деканат Вилейский	

1	Alkovičiai	4	4020	1	Olkowicze, Ольковиче	Альковічы
2	Budslavas	3	3075	2	Budzlaw, Будслав	Будслаў
3	Dauginava	4	3294	2	Dohinow, Долгинов	Даўгінава
4	Chažova	5	755	1	Chożow, Chożów, Хожово	Хажова
5	Chouchlawa	5	815	1	Cholchla	Хоўхлаў
6	Piija	5	2002	1	Piia, Илья	Ілья
7	Kastienė	4	3000	2	Kościeńiewiczze, Косценевиче	Касцянёўка
8	Krasnaselskis	4	2094	1	Krasnesiolo	Краснаселскі
9	Kryučiai	5	2368	1	Kryżwicze, Крживиче	Крывічы
10	Kuranecas	5	1646	2	Kurzemec, Куренец	Куранец
11	Lebedžiai	5	1063	1	Lebedziw, Лебедзев	Лебедзева
12	Maladečina	5	704	2	Mołodeczno, Молодечно	Маладзечна
13	Radaškonyš f. Baturinas [neidentifikuota]	3	3525	3	Radoszkowicze, Родошковиче f. Baturyn, Батурын	Радашковічы [neidentifikuota]
14	Spasas	5	817	1	Spas, Спас	Спас
	XXI. VILNIAUS APSKRITIES DEKANATAS		44829	26	Dekanat Wilno powiat, Деканат Виленский по уезду	
1	Astravas (vienuočiai dominikonai)	n	2832	1	Ostrowiec	Астравец
2	Bistryčia	5	2610	2	Bystrycza, Быстрица	Быстрица
3	Buivydziai	5	2320	2	Buivydze, Буйвидзе	Буівудзіай
4	Čudeniškės (Čudzeniškiai)	4	2425	2	Cudzieniszki, Чудзенишки	Чудзэнішкі
5	Gervėčiai	4	4560	2	Gierwiaty, Герваты	Герваты
6	Lavoriškės	4	2540	1	Lawaryszki, Лаваришки	Лаворішкэс

7	Michališkės	5	2396	1	Michališki, Michališki	Michališki
8	Rudamina f. Parudaminys	5	4476	3	Rudamina f. Parudomina	Rudamina Parudaminys
9	Rukainiai	4	4057	2	Rukojiė, Rukojiė	Rukainiai
10	Slobodka	5	3225	2	Slobodka, Slobodka	Слободка
11	Šumskas k. Medininkai	3	2276	3	Szumsk, Szumsk k. Miedniki, Medniki	Šumskas Medininkai
12	Tabariškės	4	3261	1	Tabaryszki, Таборишки	Tabariškės
13	Turgeliai	3	4708	2	Turgiele, Туртеле	Turgeliai
14	Varnionys	4	3143	2	Wornianu, Ворняны	Варняны
	XXII. VILNIAUS MIESTO DEKANATAS		32248	22	Dekanat miasta Wilna, Деканат Виленский	
1	Aušros Vartų Švč. Mergelės Marijos	3	1587	4	B.V. Mariae ad Portam Asialis, Остробрамский	Šv. Teresės (Aušros Vartų)
2	Šv. Pranciškaus Asyžiečio (vienuočiai bernardinai)	n	5120	1	PP. Bernardinorum, Бернардинский	Šv. Pranciškaus Asyžiečio (Bernardinų)
3	Šv. Dvasios	2	2868	3	S. Spiritus, Св. Духа	Šv. Dvasios
4	Šv. Jono	1	9362	8	S. Joannis, Šv. Jona, Св. Иоанна	Šv. Jono Krikštytojo ir šv. Jono apaštalo ir evangelisto
5	Visų Šventųjų (vienuočiai karmelitai)	n	4336	1	PP. Carmelitarum, орд. Кармелитов древних правил	Visų Šventųjų
6	Šv. apaštalių Petro ir Povilo (vienuočiai Laterano atgailos kanauninkai)	n	3507	1	CC.RR. Lateranen, Св. Апостолов Петра и Павла	Šv. apaštalių Petro ir Povilo
7	Šv. Pilyro ir Jokūbo	3	2006	1	SS. AP. Philippi et Jacobi, Св. Апостолов Филиппа и Иакова	Šv. apaštalių Pilyro ir Jokūbo

8	Šv. Rapolo	3	3462	3	S. Raphaelis, Sv. Raфаила	Šv. arkangelo Rapolo
	XXIII. VILNIAUS MIESTO VICEDEKANATAS		23940	13	Wicedekanat miasta Wilna, Вицедеканат Виленский	
1	Dūkštos	5	1820	2	Dukszty, Дуکشты	Dūkštos
2	Čiobiškis	5	1337	1	Szabiszki, Чабшкы	Čiobiškis
3	Kernavė	4	1806	1	Kiernów, Керново	Kernavė
4	Maišiagala	4	3434	1	Mejszagola, Мейшагола	Maišiagala
5	Musninkai	4	3000	1	Musniki, Мусники	Musninkai
6	Nemenčinė k. Sužionys	2	6102	2	Niemenczyn, Немеңчин k. Sużany, Сужаны	Nemenčinė Sužionys
7	Sudervė	4	2441	1	Suderwa, Судерва	Sudervė
8	Verkiai f. Riešė	5	4000	4	Werki, Веркы f. Rzesza, Ржеша	Verkiai Riešė
	XXIII. VYŠNIAVO DEKANATAS		48376	25	Dekanat Wiszniów, Деканат Вишневецкий	
1	Ardliava	5	892	2	Hogodzilow	Гарадзілава
2	Derevna	4	3556	2	Derewna, Деревня	Дзераўная
3	Geranainys f. Dieveniškės	3	5532 3224	1 1	Gieranony, Гераноны f. Dziewieniszki, Дзевенишки	Геранёны Dieveniškės
4	Gruzdavas	5	567	1	Hruzdowo-Oborek, Груздово- Оборек	Груздаў
5	Kaulėiškės	5	2043	1	Konwaliszki, Конвалишки	Канвэлішкі
6	Laskas	5	1044	1	Łosk, Лоск	Лоск
7	Lipniškės	4	4469	2	Lipniszki, Липнишки	Ліпнішкі
8	Nalibokai	5	2659	1	Naliboki, Налибоки	Налібакі

9	Subatmininkai f. Lazdūnai	5	3268	2	Subotnikai, Subotnikai f. Lazdūnai, Lazdūnai	Subotnikai Лаздуны
10	Survilieškės k. Klevyčia	4	2134	2	Surviliszki, Survilinški k. Klewica, Klewica	Сурвилішкі Клявіца
11	Trobos k. Tumikovišczyzna	4	2663	2	Traby, Traby k. Tumikowszczyzna	Трабы [neidentifikuota]
12	Užberžis	5	1309	1	Zabrzez, Zabrzez	Забрэзе
13	Valažinas	3	3370	1	Wołożyn, Wołożyn	Валожын
14	Vija f. Dūdos	2	8332	3	Iwie, Iwie f. Dudy, Dudy	Івенка Дуды
15	Vyšniavas	3	3314	2	Wiszniew, Wiszniew	Вішнева

Iš viso:

dekanatai – 23

parapijos – 300 (I klasė – 5,

II klasė – 8, III klasė – 61,

IV klasė – 89, V klasė – 132, n – 5)

parapijiečiai – 892 395

dvasininkai – 541

ŠALTINIAI:

Directorium horarum canonicarum et missarum pro dioecesi Vilnensi in AD MDCCCLXIII. Auctoritate et mandato Excellentissimi, Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Adami-Stanislai Krasiński Dei miseratione et S. Sedis Apostolicae gratia Episcopi Vilnensis, S. Th. Doctoris, Ordinum S. Vlodimiri 3.clas., S. Annae 2. Clas. Et S. Stanislai 2.clas. Equitis, Vilnae, 1862.

Directorium horarum canonicarum et missarum pro dioecesi Vilnensi in AD Bissextilem MDCCCLXIV, auctoritate et mandato Excellentissimi Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Adami-Stanislai Krasiński, Dei miseratione et S. Sedis Apostolicae gratia Episcopi Vilnensis, S. Th. Doctoris, Ordinum S. Vlodimiri 3. clas., S. Annae 2. clas. Et S. Stanislai 2.clas. equitis, Vilnae, 1863.

Executorium decretum de limitibus dioecesis Vilnensis latum ab Illustrissimo et Reverendissimo Domino Metropolitano Ignatio Holowiński, Vilnae, 1854.

Kazys Misius, Romualdas Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios. Žinynas*, Vilnius, 1993.

* Čia ir toliau į sąrašą įtrauktos filijos ir koplyčios, kurių kunigai per 1863 m. sukilimą įkliuvo Rusijos imperijos valdininkams, taip pat filijos ir koplyčios, šalia kurių pavadinimo rubricelėje nurodytas parapijiečių skaičius ar aptarnaujančio dvasininko pavardė.

** Čia ir toliau sąraše nurodant parapijiečių skaičių pirmenybė teikta vyskupijos rubricelėje ties parapijos pavadinimu įrašytiems duomenims.

*** Čia ir toliau sąraše parapijoje tarnavusių kunigų skaičius nurodomas remiantis vyskupijos rubricelėje ties parapijos pavadinimu įrašytais duomenimis

n – nėra duomenų.

a- Filijai priklausiusių parapijiečių skaičius nurodytas vyskupijos rubricelėje 1863 metams, p. 103; rubricelėje 1864 metams nenurodytas; Mosarų parapijai priklausiusių skaičius, pagal šių metų vyskupijos rubricelę, nekito, t. y. buvo 4180.

b- Vyskupijos rubricelėje nenurodoma, kokiai klasei parapija buvo priskirta. Remiantis itin mažu parapijiečių skaičiumi, daroma prielaida, kad tai buvo 5-os klasės parapija.

c- Kokiai klasei parapija priskirta, rubricelėje 1863 metams nenurodoma; neatmestina, kad įsteigus parapiją, jos klasė nustatyta tik po kelerių metų; 1868 m. duomenimis, Nedzingė – 3-ios klasės parapija su 2624 parapijiečiais, kuriuos aptarnavo vienas kunigas, žr.: *Ordo divini officii recitandi sacrique peragendi a clero Vilnensis pro AD 1869*, Vilnae, 1868, p. 130.

d- Vyskupijos rubricelėje nenurodoma, kokiai klasei parapija buvo priskirta. Remiantis itin mažu parapijiečių skaičiumi, daroma prielaida, kad tai buvo 5-os klasės parapija.

e- Kokiai klasei parapija priskirta, rubricelėje 1864 metams nenurodoma, tačiau, 1859 m. duomenimis, Želėdis – 5-os klasės parapija su 1200 parapijiečių, kuriuos aptarnavo vienas kunigas, žr.: *Directorium horarum canonicarum et missarum pro dioecesi Vilnensi in AD Bissextilem MDCCCLX. Sub Regimine Excellentissimi, Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Adami-Stanislai Krasiński Dei miseratione et S. Sedis Apostolicae gratia Episcopi Vilnensis, S. Th. Doctoris et Equitis*, Vilnae, 1859, p. 84. Kadangi parapijiečių skaičius kito labai nežymiai, daroma prielaida, kad parapijos klasė nebuvo pakeista į aukštesnę.

PRIEDAS NR. 4

**Žemaičių vyskupijos dekanatai
ir parapijos 1863 metais**

Eil. Nr.	Dekanas / parapija	Klasė	Parapijiečiai	Dvasininkai	Šaltiniuose vartotas dekanato / parapijos pavadinimas (perrašas)	Šiandieninis autentiškas vietovės pavadinimas
	I. ALSĖDŽIŲ DEKANATAS		46300	51	Decanatus Olsiadensis, Деканат Олсьядский	
1	Alsėdžiai f. Kęštaičiai*	3	3190**	4***	Olsiad, Ольсяды f. Kęštajcie, Кейштайци	Alsėdžiai Kęštaičiai
2	Gadūnavas	5	2194	2	Gadonów, Садонов, Гадонов	Gadūnavas
3	Gintališkė f. Notėnai	5	1474	3	Gintyliszki, Гингылишки f. Nasiany, Нацяны	Gintališkė Notėnai
4	Kalvarija, vienuoliai dominikonai) f. Barstyčiai f. Gegrenai	3-a	3698	3	Kalwaga, Кальвария f. Warszycze <i>alias</i> Jagminopol, Барщыцы f. Giegranu, Геграны	Žemaičių Kalvarija Barstyčiai Gegrenai
5	Kantaučiai f. Žilbinai	5	2047	3	Kontowice, Контовцы f. Żlubiny, Жлюбины	Kantaučiai Žilbinai
6	Lieplaukė	5	1755	2	Lepławki, Леплавки	Lieplaukė
7	Pikeliai f. Ukrainai	3	2131	3	Pikiele, Пикели f. Ukrunu, Укрины	Pikeliai Ukrinai
8	Plateliai f. Beržoras f. Šateikiai	4	4756	5	Plotele, Плотели f. Berzora, Бержера f. Szatejki, Шатейки	Plateliai Beržoras Šateikiai
9	Seda f. Renavas	4	5785	4	Siady, Сяды f. Renów, Ренов	Seda Renavas
10	Telšiai f. Eigirdžiai f. Nerimdaičiai f. Nevarėnai f. Viešvėnai	3	11101	11	Telsze, Тельши f. Ejsirdzie, Эйгирдзи f. Nerymdajcie, Нерымдайци f. Nevarėnai, Неवरэнай f. Wieszwiany, Вешвяны	Telšiai Eigirdžiai Nerimdaičiai Nevarėnai Viešvėnai

11	Tirkšliai f. Pievenai	4	4399	5	Turkszle, Търкшли f. Pievianu, Певяны	Tirkšliai Pievenai
12	Žemalė	5	1403	3	Žemelau, Жемеляны	Žemalė
13	Židikai	5	2367	3	Žydūki, Жидыки	Židikai
	II. BATAKIŲ DEKANATAS			31	Decanatus Botocensis, Деканат Ботоцкий	
1	Adakavas	5	1866	3	Odachow, Одахов	Adakavas
2	Batačiai f. Pašaltuonys f. Varlaukis (Užšešuvis)	5	2474	4	Botoki, Ботоки f. Poszoltun, Пошолтунь f. Wormolawki, Ворнолавки	Batačiai Pašaltuonys Varlaukis
3	Gaurė	5	2807	1	Gaura, Гаура	Gaura
4	Girdiskė f. Uruņa	4	3495	2	Girdyszki, Гирдышки f. Uruņa, Урина	Girdiskė Uruņa
5	Kaltinėnai k. Varsėdžiai	4	5087	4	Kołybianu, Колтыняны k. Warsiady, Варсыды	Kaltinėnai Varsėdžiai
6	Nemakščiai	5	2783	2	Niemokszty, Немокушты	Nemakščiai
7	Pagramantis	5	2104	2	Pogromoncie, Погромонце	Pagramantis
8	Pašilė f. Karklėnai	5	2049	2	Poszyle, Пошили f. Korcklanu, Коркляны	Pašilė Karklėnai
9	Skaudvilė	5	2027	1	Skawdwile, Скавдвили	Skaudvilė
10	Stulgiai	5	2392	3	Stulgie, Стульги	Stulgiai
11	Šilalė f. Tūbinė	4	5864	4	Szytele, Шилэли f. Tubinu, Тубины	Šilalė Tūbinė
12	Tauragė f. Pajūris	5	2001	3	Taurogi, Таурожен f. Pojurze, Поюржи	Tauragė Pajūris
	III. JONIŠKIO DEKANATAS			44	Decanatus Janiscensis, Деканат Янишевский	

1	Gruzdžiai f. Šiupyliai	3	5407	4	Gruzdzie, Груздзи f. Szupile, Шипили	Gruzdžiai Šiupyliai
2	Joniškis f. Rudiškiai	2	11321	6	Janiški, Янишки f. Rodyszki, Родышки	Joniškis Rudiškiai
3	Konstantinavas	5	5322	2	Konstantynow, Констангьнов	Vaškai
4	Kriukai	5	2524	2	Krukai, Круки	Kriukai
5	Kruoriai	5	2233	2	Krupie, Крупи	Kruoriai
6	Linkuva	5	1501	3	Linkow, Линков	Linkuva
7	Meškuičiai	5	2343	2	Meszkucie, Мешкуци	Meškuičiai
8	Naujoji Žagarė f. Skaistgirys	4	5471	4	N. Żagory, Н. Жагоры f. Skajzgirze, Скайспиржи	Naujoji Žagarė Skaistgirys
9	Pašvitinys f. Lauksodis	4	7199	4	Poszwityn, Пошвитынь f. Łauchodzie, Лавхподзи	Pašvitinys Lauksodis
10	Saločiai	5	6725	3	Salaty, Салаты	Saločiai
11	Senoji Žagarė	5	720	2	St. Żagory, Ст. Жагоры	Senoji Žagarė
12	Šakyna f. Latveliai (Žarėnai)	4	2124	3	Szakynow, Шакинов f. Lotwele alias Żogany, Лотвели или Жораны	Šakyna Žarėnai
13	Šiauliai f. Kužiai f. Rekliai	1	8833	7	Szaule, Шавли f. Kuże, Куже f. Rekiow, Рекнов	Šiauliai Kužiai Rekliai
IV. KAUNO DEKANATAS			33385	28	Decanatus Saupensis, Деканат Ковенский	
1	Apytalaukis f. Šventybrastis	5	2054	2	Opiłohoki, Опитолоки f. Świętobrosć, Свентобросць	Apytalaukis Šventybrastis
2	Babtai	5	2114	1	Borpy, Бобпы	Babtai

3	Karmėlava f. Lapės	4	3740	3	Kotmióów, Kormялов f. Łopie, Лопи	Karmėlava Lapės
4	Kaunas (vienuočiai augustinai) f. Bernardinų vien. bžn. (Šv. Trejybės)	1	6632-b	5-c	Ковно, Ковно f. Bernardynski, монастырь монашек Бернардинок	Kaunas
5	Kėdainiai	4	4118	3	Кейданы, Кейданы	Kėdainiai
6	Labūnava	5	1194	1	Łabonow, Labunow, Лабунов	Labūnava
7	Rumšiškęs	4	3065	4	Rumszyski, Румшишки	Rumšiškęs
8	Skaruliai-Jonava f. Jonava f. Kulva	4	3326	3	Skorule-Jonów, Skорули-Янов f. Janów, Янов f. Kulwa, Кулва	Skaruliai Jonava Kulva
9	Vandžiogala	5	2902	3	Wędziogola, Вендзягола	Vandžiogala
10	Žeimiai	4	4240	3	Żejmy, Жеймы	Žeimiai
	V. KRAKIŲ DEKANATAS		44533	28	Decanatus Stocensis, Деканат Кроковский	
1	Baisogala f. Palonai f. Pociūnėliai	3	6232	5	Bejsagola, Бейсагола f. Polany, Поланы f. Rasucele, Пацунели	Baisogala Palonai Pociūnėliai
2	Dotnuva (vienuočiai bernardinai) f. Šlapaberžė	2	4782	2	Datnów, Датнов f. Szlapoberż, Шлапобержи	Dotnuva Šlapaberžė
3	Grinkiškis f. Vosiliškis	5	3723	3	Грункішки, Гринкишки f. Wasiliszi, Василишки	Grinkiškis Vosiliškis
4	Josvainiai f. Panevėžiuokas f. Kėdainiai	2	7389	5	Jaswojnie, Ясвойни f. Poniewieżuk, Поневежик f. Кейданы, Кейданы	Josvainiai Panevėžiuokas Kėdainiai
5	Krakės	4	8777	3	Kroki, Кроки	Krakės

6	Krekenava f. Vadaktai	4	6546	3	Krakinów, Kračinov f. Wodokty, Водокты	Krekenava Vadaktai
7	Pašūvyys f. Šaukotas	5	3776	4	Poszuszwie, Пошышви f. Szaukoty, Шаукоты	Pašūvyys Šaukotas
8	Surviliskis k. Paberžė	5	3308	3	Surviliszki, Сурвилышки k. Podbrzeż, Подбржезь	Surviliskis Paberžė
	VI. KURŠO DEKANATAS		18641	18	Decanatus Curoniensis, Деканат Курляндский	
1	Alšvanga	3	7489	4	Alschwang, Alszwang, Альшванг	Alšvanga
2	Altenburgas	5	769	1	Altenburg, Альтенбург	Vespilis (Vespilis)
3	Mintauja	3	1061	3	Mitawa, Митава	Jelgava
4	Kuldyga	5	1094	1	Goldynga, Гольдынга	Kuldīga
5	Lėnas	5	907	1	Lehny, Lehnen, Лenen	Lėnas
6	Liepāja	5	508	2	Libawa, Лібава, Либава	Liepāja
7	Lyvanai	5	492	1	Liewenhoff, Līwenhof, Ливен-Гоф	Līvāni
8	Lyvberžė	5	656	1	Lieven-Bersen, Līwen-Berzen, Ливен-Берзен	Līvberze
9	Šenbergas f. Bauskė	2	5665	4	Schvenberg, Szejnberg, Шенберг f. Bausk, Бауск	Skaistkalne (Skaistkalnė) Bausk
	VII. Novoaleksandrovsko dekanatas		71664	32	Decanatus Novo-Alexandrowsk, Деканат Новоалександровский	
1	Aleksandras	5	2622	2	Alexandrow, Александров	Aleksandravėlė
2	Antazavė f. Aviliai	5	2444	2	Antuzów, Ангузов f. Owile, Овилы	Antazavė Aviliai

3	Breslauja f. Apsas f. Belmontas f. Pliusos	3	10438	6	Brasław, Brasław f. Opsa, Opsy f. Belmonty, Bельмонт f. Plusy, Плюсы	Браслаў Опса Бяльмонты (Ахрамаўцы) Плюсы
4	Drūkšiai k. Gaidė f. Rimšė	3	7890	4	Druświaty, Dрысвяты k. Gajdy, Гайды f. Rymšany, Римшаны	Дрысвяты Gaidė Rimšė
5	Dusetos f. Daugailiai	3	13158	4	Dusiaty, Дусяты f. Daugiele, Даугели	Dusetos Daugailiai
6	Novoaleksandrovskas k. Imbradas	2	5379	3	Novo-Alexandrowsk, Ново- Александровск k. Imbrody, Имброды	Zarasai Imbradas
7	Pelikonys	5	2416	1	Pelikany, Пеликаны	Pelikonys
8	Salakas f. Dūkštas f. Vajasiškis	4	11351	4	Soloki, Солоки f. Dukszy, Дуکشты f. Wojaszyski, Войшишки	Salakas Dūkštas Vajasiškis
9	Smalvos	5	3010	1	Smolwy, Смолвы	Smalvos
10	Vydžiai	3	8264	3	Widze, Видзы	Vydžiai
11	Zaverė	4	4692	2	Zawieź, Заверж	Заверье
	VIII. OBELIŲ DEKANATAS		43797	26	Decanatus Abelencis, Деканат Абельский	
1	Čedasai	5	1251	1	Czadosy, Чадосы	Čedasai
2	Jūžintai	5	2696	1	Jużynty, Южинты	Jūžintai
3	Kamajai k. Salos	3	7133	3	Komaje, Комаяе k. Soly, Солы	Kamajai Salos
4	Kriaunos	5	1577	2	Krewno, Кревно	Kriaunos
5	Kvetkai	5	2660	1	Kwetki, Кветки	Kvetkai

6	Obeliai k. Rageliai	4	4367	3	Abele, Abeli k. Rogiele	Obeliai Rageliai
7	Onuškis	5	1858	1	Напусзуські, Гапушышкі	Onuškis
8	Pandėlys k. Kupreliškis	4	4835	3	Ронедель, Понедель к. Курпелішкі, Курпелішкі	Pandėlys Kupreliškis
9	Panemunėlis	5	2574	1	Роніемунек, Понемунек	Panemunėlis
10	Panemunis f. Suvainiškis	5	3346	3	Роніеміш, Понемунь f. Сувайнішкі, Сувайнішкі	Panemunis Suvainiškis
11	Papilys	5	2241	1	Ропіель, Попель	Papilys
12	Rokiškis f. Aknystos	4	3459	3	Ракішкі, Ракішкі f. Окніста	Rokiškis Aknystos
13	Skapiškis	4	4104	2	Скопішкі, Скопішкі	Skapiškis
14	Žiobiškis	5	1696	1	Жабішкі, Жабішкі	Žiobiškis
	IX. PANEVĖŽIO DEKANATAS		57912	38	Деканатус Паневіжэнсіс, Деканат Паневежский	
1	Aukštadvaris	5	1204	1	Высокі Двор, Высоки-Двор	Aukštadvaris
2	Biržai f. Radviliškis	4	4963	3	Бірژه, Бирже f. Радзвілішкі, Радзвілішкі	Biržai Radviliškis
3	Brunava	5	1169	1	Бруновішкі, Бруновішкі	Brunava
4	Kričinas	4	4689	2	Крынушчуп, Крыничин	Kričinas
5	Naujamiestis f. Uprytė	4	4789	2	Новэ-Міасто, Новэ-Място f. Упіта, Упіта	Naujamiestis Uprytė
6	Pabiržė f. Suostas	4	6205	4	Родбірژه, Подбірже f. Состы, Состы	Pabiržė Suostas
7	Panevėžys f. Miežiškiai f. Velykiai	3	7658	6	Роневіеж, Поневек f. Міежышкі, Міежышкі, Межишкі f. Велікіе, Велики	Panevėžys Miežiškiai Velykiai

8	Pasvalys	3	5398	3	Pasvalys	3	Poswol, Посвол	Pasvalys
9	Pumpėnai k. Krikliniai k. Niurkoniai k. Pajstrys	4	5318	4	Pumpėnai k. Krikliniai k. Niurkoniai k. Pajstrys	4	Ромпаны, Помпаны k. Kriklainy, Крыляны k. Nurkany, Нурканы k. Poistrze, Поистрже	Pumpėnai Krikliniai Niurkoniai Pajstrys
10	Ramygala	4	5376	4	Ramygala	3	Remigola, Ремигола	Ramygala
11	Truskava	5	2401	5	Truskava	2	Truskow, Трусков	Truskava
12	Vabalinkas f. Antašava f. Diliai f. Salamiestis	3	8742	3	Vabalinkas f. Antašava f. Diliai f. Salamiestis	7	Wobolniki, Вобольники f. Antoszew, Антошев f. Dylow, Дылов f. Solomieś, Солонец	Vabalinkas Antašava Diliai Salamiestis
	X. RIETAVO DEKANATAS		52749		Decanatus Retoviensis, Деканат Ретовский	46		
1	Gargždai	4	4363	4	Gargždai	2	Gorzdu, Горжды	Gargždai
2	Endriejavas	5	2272	5	Endriejavas	2	Andrzejow alias Maruowan, Андржеюв	Endriejavas
3	Kvėdarna f. Judrenai f. Pajūralis	4	5040	4	Kvėdarna f. Judrenai f. Pajūralis	5	Chwejdany, Хвейданы f. Judranu, Юдраны f. Pojurze, Поюрже	Kvėdarna Judrenai Pajūralis
4	Kuliai	4	5928	4	Kuliai	4	Kule, Куле	Kuliai
5	Naumiestis f. Degučiai f. Gardamas	4	2604	4	Naumiestis f. Degučiai f. Gardamas	4	Nowemiasło, Новэ-Място f. Degucie, Дегуце f. Gardoma, Гардома	Žemaičių Naumiestis Degučiai, Gardamas
6	Plungė	4	8228	4	Plungė	5	Plungiany, Плуныяны	Plungė
7	Rietavas	4	6550	4	Rietavas	5	Retow, Ретов	Rietavas
8	Švėkšna	4	4998	4	Švėkšna	5	Szweksnie, Швекшне	Švėkšna
9	Teneniai	5	1737	5	Teneniai	2	Tenenie, Тенене	Teneniai
10	Vainutas	5	2067	5	Vainutas	2	Wojnuta, Войнута	Vainutas

11	Veiviržėnai	5	3097	3	Wewirżanu, Вевиржаны	Veiviržėnai
12	Žygaičiai (parapija nuo 1862) f. Sartiminkai	5-d	3019	3	Žyгаісіе, Жігайце f. Sartyniki, Саргыники	Žygaičiai Sartiminkai
13	Žvingiai f. Pajūnis	4	2846	4	Žvingіе, Жвінгіе f. Pojuzze, Поюрге	Žvingiai Pajūnis
	XI. SKUODO DEKANATAS		39794	38	Decanatus Szkuodensis, Деканат Шкудский	
1	Darbėnai	5	3336	3	Dorbіanu, Дорбяны	Darbėnai
2	Ylakiai	5	4644	4	Юлкі, Иллокі	Ylakiai
3	Kartena f. Budriai	4	5431	4	Kościanu, Корцяны f. Budry, Будры	Kartena Budriai
4	Kretinga (vienuoliiai bernardinai) f. Jokūbavas	1	3797	4	Kretynga, Крегынга f. Jakubow, Якубов	Kretinga Jokūbavas
5	Laukžemė	5	1562	2	Ławkożemy, Лавкожемы	Laukžemė
6	Lenkimai	5	1907	2	Lenkimy, Ленкымы	Lenkimai
7	Mosėdis	3	4320	4	Masiady, Масяды	Mosėdis
8	Palanga-e	5	1248	2	Polonga, Полонга	Palanga
9	Salantai f. Grūšlaukė f. Kalnalis	3	6997	7	Salanty, Саланты f. Grusławki, Грушлавки f. Kalnele, Кальеле	Salantai Grūšlaukė Kalnalis
10	Skuodas f. Aleksandrija	2	3528	4	Szkudy, Шкуды f. Aleksandria, Александрия	Skuodas Aleksandrija
11	Šėta	5	3024	2	Szaty, Шаты	Šėta
	XII. ŠEDUVOS DEKANATAS		44515	35	Decanatus Szadoviensis, Деканат Шадовский	
1	Joniškėlis	5	4076	3	Johaniškiele, Иоаннишкеле	Joniškėlis

2	Klovainiai	5	3690	3	Клаваяу, Клаваны	Кловайнаи
3	Lygumai f. Stačiūnai	4	5211	5	Lygumų, Lygumų f. Stačiūnų, Stačiūnai	Lygumай Stačiūnai
4	Pakruojis	5	3300	2	Pakrojų, Pakrojų	Пакруојис
5	Pušalotas f. Spirakiai	5	3991	4	Pušalotų, Pošalotų f. Spirakių, Spirakai	Пушалотас Spirakiai
6	Radvilėškis	4	5075	4	Radzviliszkių, Radzviliszkių	Радавильшкис
7	Rozalimas	5	2093	3	Rozalinių, Rozalinių	Rozalimas
8	Smilgiai f. Dambava	4	4769	3	Smilgių, Smilgių f. Dėbavų, Dėbavų	Smilgiai Dambava
9	Šeduva f. Sidabravas	3	6731	4	Szadowų, Szadowų f. Szczodrobów	Šeduva Sidabravas
10	Šiaulėnai f. Daujotava	3	5579	4	Szawianų, Szawianų f. Dowiatowų, Dowiatowų	Šiaulėnai Polekėlė
	XIII. ŠILUVOS DEKANATAS		41105	27	Decanatus Szudlowiensis, Деканат Шидловский	
1	Eržvilkas f. Vadžgirys	5	4839	3	Erżwilkų, Erżwilkų f. Wodźgiry, Wodźgiry	Eržvilkas Vadžgirys
2	Kelmė	3	4805	2	Kielmų, Kielmų	Kelmė
3	Kražiai f. Pakražantis	3	5752	4 1	Kroże, Kroże f. Pokrożeńście, Pokrożeńc	Kražiai Pakražantis
4	Lioliai	5	2459	2	Lale, Liale	Lioliai
5	Lyduvėnai f. Saudininkai	5	3107	2	Lidowianų, Lidowianų f. Saudymnikių, Saudymnikių	Lyduvėnai Maitoniniai (nuo 1927)
6	Vaiguva f. Pakėvis	5	3100	3	Wągowų, Wągowų f. Pokiewie, Pokiewe	Vaiguva Pakėvis
7	Viduklė	3	6974	2	Widukle, Widukle	Viduklė

8	Šiluva f. Žaigynys	1	7426	6	Szydłow, Шидлов f. Żaigynys, Жогине	Šiluva Žaigynys
9	Tutuvėnai (vienuočiai bernardinai) XIV. UTENOS DEKANATAS	3	2643	2	Sutowianu, Циговяны	Tutuvėnai
1	Alanta f. Skiemonys	4	5467	39	Decanatus Uscianensis, Деканат Уцянский	Alanta Skieponys
2	Anykščiai f. Andrioniškis	3	7975	4	Onikszty, Оништы f. Androniszki, Андронишки	Anykščiai Andrioniškis
3	Balninkai	5	4452-f	2	Volniki, Больники	Balninkai
4	Debeikiai	5	2677	2	Dobejki, Добейки	Debeikiai
5	Kupiškis f. Šimonys f. Alizava f. Palėvenėlė	3	9550	5	Kupiszki, Купишки f. Szymańce, Шиманце f. Alojzow, Алоизов f. Polaweniek, Полавенек	Kupiškis Šimonys Alizava Palėvenėlė
6	Kurkliai	5	3335	2	Kurkle, Куркле	Kurkliai
7	Leliūnai f. Pakalniai	5	3497	3	Leluny, Лелюны f. Pokolnie, Пакольне	Leliūnai Pakalniai
8	Palėvenė (vienuočiai dominikonai)	5	2839	1	Polawen, Полавень	Palėvenė
9	Sudeikiai	5	3497	1	Sudejki, Судейки	Sudeikiai
10	Svedasai	3	6312	2	Swiadósie, Свядосце	Svedasai
11	Tauragnai	5	4172	3	Taugoginy, Таурогиніе, Тауроген	Tauragnai
12	Utena f. Suginčiai	3	3190	4	Uciana, Уцяна f. Suginty aitas Juginty, Сугинты	Utena Suginčiai
13	Užpaliai	4	5377	2	Užpole, Ужполе	Užpaliai
14	Viešintos	5	2452	3	Wieszynty, Вешинты	Viešintos

15	Уўзупос	4	4449	2	Уіцупу, Віжупны	Уўзупос
	XV. VARNIŲ DEKANATAS		28135	26	Decanatus Wornensis, Деканат Ворненский	
1	Janapolė	5	1234	2	Janopol, Янополь	Janapolė
2	Laukuva f. Rožerė	5	3895	3	Ławkow, Лавков f. Rojeziory, Поезиоры	Laukuva Rožerė
3	Luokė f. Ubiškė f. Uruņa f. Kaunatava	4	5653	6	Łukniki, Лукники f. Ubiżki, Убишки f. Uruņa, Урина f. Kownatów, Ковнагов	Luokė Ubiškė Uruņa Kaunatava
4	Pavandenė	5	2835	1	Powondeń, Повондень	Pavandenė
5	Tverai	4	3584	4	Twery, Тверы	Tverai
6	Užventis	4	3404	1	Uźwenty, Ужвенты	Užventis
7	Varniai-g k. Varniai	3	3605	4	Wornie, Ворне k. Wornie	Varniai Varniai
8	Žarėnai f. Lauko Soda f. Medingėnai	4	3925	5	Żorany, Жораны f. Łauksody, Лауксоды f. Medungiany, Мединьяны	Žarėnai Lauko Soda Medingėnai
	XVI. VELIUONOS DEKANATAS		52298	38	Decanatus Wielonensis, Деканат Велионский	
1	Ariogala f. Juodaiciai f. Lesčiai f. Pėmarava-h	3	6170	6	Ejragala, Эйрагола f. Jodzie, Иодзе f. Leszcze, Леще f. Pėmaratów, Пėмарав	Ariogala Juodaiciai Lesčiai Pėmarava
2	Betygala f. Ugniniai f. Palėpieiai	4	8131	7	Betygola, Бетыгола f. Ugniany, Угьяны f. Polepie, Полєпе	Betygala Ugniniai Palėpieiai
3	Butkiškė	5	1420	1	Butkiszi, Буткишки	Butkiškė

4	Čekiškė	5	3628	2	Czekiszki, Čeкишки	Čekiškė
5	Girkalnis	5	7436	3	Girtokol, Girtakol, Гиртаколь	Girkalnis
6	Jurbarkas f. Girdžiai	3	3057	3	Jurborg, Юрбург f. Girdzie, Гирдзе	Jurbarkas Girdžiai
7	Raseiniai (vienolios dominikonai) f. Kalnujai	2	6991	3	Rossiejne, Россены f. Kofnuje, Колнуе	Raseiniai Kalnujai
8	Raudondvaris	1	2029- i	2	Czerwonudwóř, Червоны-Двор	Raudondvaris
9	Seredžius	5	2914	3	Srednik, Средник	Seredžius
10	Skirsnemunė	5	3620	2	Skirstymoi, Скирстымон	Skirsnemunė
11	Veliuona f. Pamituvas	3	4064	4	Wielona, Велонона f. Pomitow, Помитов	Veliuona Stakiai
12	Vilkija	3	2838	2	Wilkia, Вилькия	Vilkija
	XVII. VIEKŠNIŲ DEKANATAS		50244	37	Desanatus Większnensis, Деканат Векшнянский	
1	Akmenė f. Vegetiai	4	4384 2389	4 1	Okmianu, Окмяны f. Wegtery, Вегеры	Akmenė Vegetiai
2	Kurtuvėnai	3	7893	4	Kurtowianu, Куртовяны	Kurtuvėnai
3	Kuršėnai f. Micaičiai	2	5785	4	Kurszany, Куршаны f. Mieczejcie, Мечайце	Kuršėnai Micaičiai
4	Laižuva f. Purpliai	5	1804	2	Łajzew, Лайжев f. Purple, Пурпле	Laižuva Purpliai
5	Leckava	5	2500	2	Lackow, Ляцков	Leckava
6	Pakarpė (įst. filijos vietoje 1861) f. Gordai (1858–1861 Kurtuvėnų filija)	5	2587	2	Pokorie, Покопе f. Gordy, Горды	Pakarpė Vijurkai
7	Papilė f. Šiaudinė	5	4429	3	Porielanu, Попеляны f. Szaudynie, Шаудыне	Papilė Šiaudinė

8	Raudėnai f. Juozapavas	4	3057	4	Rawdziany, Rawdziany f. Jozefów, Iozefow	Raudėnai Juozapavas
9	Šaukėnai f. Vargputėnai	3	4137	3	Szawkiany, Szawkiany f. Wargusiany, Vargputėnai	Šaukėnai Vargputėnai
10	Tryškiai	4	4241	4	Tryszki, Tryszki	Tryškiai
11	Vegeriai (parapija nuo 1862)	5-k	2389	1	Wegieru, Wegeru	Vegeriai
12	Vieksniai	3	7038	4	Wiekszne, Wexne	Vieksniai
	XVIII. VILKMERGĖS DEKANATAS		56275	37	Decanatus Wilkomitensis, Деканат Вилкомирский	
1	Bukonys	5	1353	1	Bukańce, Bukance	Bukonys
2	Deltuva	5	3162	1	Dziewańtów, Дзевалтов	Deltuva
3	Kavarskas	4	4210	2	Kowarsk, Kovarek	Kavarskas
4	Lyduokiai	5	2648	1	Nidoki, Нидоки	Lyduokiai
5	Pabaiskas f. Krikštenai f. Vaitkuškis	4	4500	4	Робојск, Побойск f. Krczeniszki, Хржценишки f. Wojtkuszki, Войткушки	Pabaiskas Krikštenai Vaitkuškis
6	Pagiriai	5	3521	3	Rogitu, Погиры	Pagiriai
7	Raguva f. Raguvelė	5	3028	3	Rogów, Rogov f. Rogówek	Raguva Raguvelė
8	Siesikai f. Panoteriai (Koplyčios)	5	3781	2	Siesiki, Сесики f. Ponatery aitas Karlice, Понатеры или Каплице	Siesikai Panoteriai
9	Subačius f. Karsakiškis	4	4592	3	Subocz, Субоч f. Korsakiszki, Корсакишки	Subačius Karsakiškis
10	Šatės	5	3706	3	Szaty, Шаты	Šatės
11	Traupis	5	4011	2	Traupie, Траупе	Traupis

12	Troškūnai (vienuočiai bernardinai)	3	3130	1	Traszku, Трашкуны	Troškūnai
13	Vadokliai	5	2748	2	Wodakle, Водакле	Vadokliai
14	Vepriai	5	2644	1	Urniko-Więrze, Урнико-Верже	Vepriai
15	Vidiškiai	5	2195	1	Widziszki, Видзiszки	Vidiškiai
16	Ukmergė f. Taujėnai f. Šalkava	2	4999	5	Wilkomierz, Вилкомир f. Towiany, Товяны f. Szolkowska, Шалковска	Ukmergė Taujėnai Šalkava
17	Žemaitkiemis f. Paželviai	5	2047	2	Żmujdki, Жмуйджи f. Pożelwa, Позельва	Žemaitkiemis Paželviai
	XIX. ŽEMGALOS DEKANATAS		37516	19	Decanatus Semigalensis, Деканат Семгальский	
1	Alūksna	3	7454	5	Илукста, Илукшта	Alūksna
2	Bebrinė	4	3379	2	Bebra, Бебра	Bebrinė
3	Dvietė Dunava (Podunava[?])	4	3857	2	Dweta, Двета f. Podunaj, Подунай	Dvietė Dunava
4	Elerinė f. Jaunbornė f. Varnavičiai	4	6939	3	Elerna, Элерна f. Neuborn, Нейборн f. Warnowitze, Варновиче	Elerinė Jaunbornė Varnavičiai
5	Jekabpilis	5	2069	2	Jakobstadt, Якобштадт	Jekabpilis
6	Laukesa	3	6975	2	Łaukiesza, Łaukiesza, Лаукесса	Laukesa
7	Smėlynė	5	4701	1	Smelin, Смелина	Smėlynė
8	Subatė	5	2142	2	Subbath, Субоц, Субоч	Subatė

Iš viso:

dekanatai – 18

parapijos – 217 (I klasė – 5, II klasė – 9, III klasė – 39, IV klasė – 56, V klasė – 108)

parapijiečiai – 884 776

dvasininkai – 638

ŠALTINIAI:

Directorium horarum canonicarum et missarum in AD MDCCCLXIII, auctoritate et mandato Excellentissimi, Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Mathiae Casimiri Wołonczewski, Dei et Apostolicae Sedis Gratia, Episcopi Samogitiensis, Vilnae, 1862.

Directorium horarum canonicarum et missarum in AD MDCCCLXIV, auctoritate et mandato Excellentissimi, Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Mathiae Casimiri Wołonczewski, Dei et Apostolicae Sedis Gratia, Episcopi Samogitiensis, Vilnae, 1863.

Executorium decretum de limitibus dioecesis Telsensis seu Samogitiensis latum ab Illustrissimo et Reverendissimo Domino Metropolitano Ignatio Hołowiński, Vilnae, 1854.

Kazys Misius, Romualdas Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios. Žinynas*, Vilnius, 1993.

Žemaičių vyskupijos Kauno gubernijos Romos katalikų dvasininkų ir institucijų išsamus sąrašas, 1864 m. liepa, LVIA, f. 696, ap. 2, b. 691.

Žemaičių vyskupijos konsistorijos 1865 m. Kauno gubernatoriui pateikti duomenys apie Kauno gubernijos parapijas, LVIA, f. 669, ap. 3, b. 888, l. 52–60.

Материялы для географии и статистики России, собранные офицерами генеральнаво штаба. Ковенская губерния, составил Д. Афанасьев, член-сотрудник Императорскаво Русскаво Географическаво общества, Санкт Петербург, 1861, p. 719–743.

* Čia ir toliau į sąrašą įtrauktos filijos ir koplyčios, kurių kunigai per 1863 m. sukilimą įkliuvo Rusijos imperijos valdininkams, taip pat filijos ir koplyčios, šalia kurių pavadinimo vyskupijos rubricelėje nurodytas parapijiečių skaičius ar jų aptarnaujančio dvasininko pavardė.

** Čia ir toliau sąrašė nurodant parapijiečių skaičių pirmenybė teikta vyskupijos rubricelėje ties parapijos pavadinimu įrašytiems duomenims.

*** Čia ir toliau sąrašė parapijoje tarnavusių kunigų skaičius nurodomas remiantis vyskupijos rubricelėje ties parapijos pavadinimu įrašytais duomenimis.

a- Vyskupijos rubricelėje nenurodoma, kokiai klasei buvo priskirta Žemaičių Kalvarijos parapija. Parapiją aptarnavo Žemaičių Kalvarijos vienuoliai dominikonai, kurių vienuolynas pagal imperijos valdžios taikytus kriterijus buvo priskirtas 3-iai klasei. Daroma prielaida, kad parapija taip pat galėjo būti priskirta 3-iai klasei.

b- Parapijiečių skaičius atskirose parapijose vyskupijos rubricelės duomenimis neretai nekito metų metus. Pasitaiko, kad metų metais kartoti ir korektūros riktai. Akivaizdus pavyzdys – Kauno miesto parapija. Antai 1861 m. pab. išleistoje rubricelėje 1862 metams nurodoma parapijai priklausius 6632 parapijiečius. Tuo tarpu rubricelėje 1863 metams nurodomas Kauno parapijiečių skaičius šoktelėjo iki 16 632. Tiek pat parapijiečių Kauno parapijoje esą buvę ir 1864 m. Taigi per apsirikimą prirašytas vienetas dešimteriopei padidino parapijiečių skaičių. Ši korektūros klaida liko nepastebėta keletą metų, pakliuvo ir į kitus informacinio pobūdžio leidinius. Apsižiūrėta tiktai 1866 m. – tais metais išleistoje vyskupijos rubricelėje 1867 metams nurodoma Kauno parapijai priklausius 8907 parapijiečius.

c- Kauno parapiją 1808–1864 m. aptarnavo vienuoliai augustinai; 1864 m. nurodoma vienuolyne gyvenus 23 kunigystės šventimus turinčius vienuolius (žr.: Žemaičių vyskupijos Kauno gubernijos Romos katalikų dvasininkų ir institucijų išsamus sąrašas, sudarytas

1864 m. liepą, LVIA, f. 696, ap. 2, b. 691, l. 10v–11v); 1862 m. Kauno Romos katalikų parapijos parapijiečių sąrašė (LVIA, f. 669, ap. 2, b. 399, l. 129) nurodoma tais metais parapijai priklausiusius 7190 parapijiečių, sąrašė išskirti vienuolių bernardinų parapijiečiai leidžia teigti vienuolyno bažnyčią turėjus parapijos filijos statusą, nors aukščiau cituotame 1864 m. liepos Žemaičių vyskupijos Kauno gubernijos sąrašė parapijiečių skaičius prie vienuolių bernardinų vienuolyno nenurodytas (LVIA, f. 696, ap. 2, b. 691, l. 12v). Pasaulietinės valdžios nurodymu uždarius Kauno bernardinų vienuolyną ir perkėlus vienuoles į kitus vienuolynus, vienuolių bernardinų bažnyčia tapo parapine (žr.: Motiejus Valančius, *Namų užrašai*, p. 564–565).

d- Neaišku, ar Žygaičių filijai suteikiant parapijos statusą, nebuvo svarstytas priskyrimo klasei klausimas, tačiau kurį laiką vyskupijos rubricelėje spausdinamuose parapijų sąrašuose ties Žygaičių parapijos pavadinimu klasė nebuvo nurodoma. Devinto dešimtmečio vyskupijos rubricelėje pradėta rašyti, kad tai yra 5-os klasės parapija.

e- Palanga pagal Rusijos imperijos teritorinį administracinį padalijimą nuo 1819 m. priklausė Kuršo gubernijai. Pagal bažnytinių administracinį suskirstymą Kuršo dekanatui buvo priskirta tiksliai 1868 m., žr.: *Directorium horarum canonicarum et missarum in AD MDCCCLXVIII*, Petropolis, 1868, p. 261; Gustaw Manteufel, Połaga, *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 8, Warszawa, 1887, p. 710.

f- 1861 m. išleistoje vyskupijos rubricelėje nurodoma Balninkų parapijoje esant 3335 parapijiečius: *Directorium horarum canonicarum et missarum pro dioecesi Telsensi seu Samogitiensi in AD MDCCCLXII*, Vilnae, 1861, p. 108. 1862 ir 1863 m. išleistose vyskupijos rubricelėse šios parapijos parapijiečių skaičius nenurodytas. Lentelėje pateikti 1864 m. išleistoje rubricelėje nurodyti duomenys: *Directorium horarum canonicarum et missarum pro dioecesi Telsensi seu Samogitiensi in AD MDCCCLXV*, Vilnae, 1864, p. 106.

g- Vysk. Valančius rašo, kad Varniuose antroji parapija buvo įsteigta vyskupo sostą iškėlus į Kauną, t. y. 1864 m. rudenį. Žr.: Motiejus Valančius, *Namų užrašai*, p. 564–567. Vyskupijos rubricelėje iki 1868 m. ji nėra minima. Pirmąkart Varniuose esant dvi parapijas – Varnių (2 kl.) ir Senujų Varnių (3 kl.) nurodoma *Directorium horarum canonicarum et missarum in AD MDCCCLXVIII. Auctoritate et mandato Excellētissimi, Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Mathiae Casimiri Wolonczewski*, Petropolis, 1868, p. 259.

h- Leidimas steigti parapiją buvo gautas 1863 m. 1864 m. Pernaravos filija jau veikė parapijos teisėmis (LVIA, f. 696, ap. 2, b. 691, l. 8v). Tačiau vyskupijos rubricelėje šie pokyčiai neatsispindi – 1868 m. rubricelėje rašoma Pernaravą esant Ariogalos filija (*Directorium Horarum Canonicarum et Missarum in AD MDCCCLXVIII Auctoritate et Mandato [...] Mathiae Casimiri Wolonczewski Episcopi Samogitiensis Editum*, Petropolis, 1868, p. 257).

i- Raudondvario parapijai priklausiusių parapijiečių skaičius nenurodytas nei vyskupijos rubricelėje 1862, nei 1863 metams. 1864 m. išleistoje rubricelėje 1865 metams rašoma šiai parapijai priklausius 898 parapijiečius (*Directorium horarum canonicarum et missarum pro dioecesi Telsensi seu Samogitiensi in AD MDCCCLXV*, Vilnae, 1864, p. 108). Turint omenyje, kad Raudondvaris buvo 1-os klasės parapija, akivaizdu, kad apsirikta nurodant parapijiečių skaičių. Lentelėje pateikiamas šiai parapijai priklausiusių parapijiečių skaičius, nurodytas aukščiau cituotame 1864 m. liepą sudarytame Žemaičių vyskupijos Kauno gubernijos Romos katalikų dvasininkų ir institucijų sąrašė (LVIA, f. 696, ap. 2, b. 691, l. 4v).

k- vyskupijos rubricelėje nenurodoma, kokiai klasei Vegerių parapija buvo priskirta. Daroma prielaida parapiją buvus 5-os klasės.

PRIEDAS NR. 5

**Vilniaus vyskupijos
administracinė-teritorinė
struktūra 1863 metais**

Eil. Nr.	Dekanatas	Parapijų skaitčius	Filijų skaitčius	Koplyčių skaitčius	Parapijos pavadinimas (filijų (F) ir koplyčių (K) skaitčius)
	I. VILNIAUS GUBERNIJA				
1	Ašmenos	9	3	14	Aišėnai (f.-1, k.-2); Ašmena (k.-5); Benica (f.-1); Graužiškės; Krėva (k.-2); Mūrinė Ašmena (Ašmenėlė); Salos (f.-1, k.-1); Smurgainys (k.-3); Žiupronys (k.-1)
2	Dysnos	12	14	30	Armanavičiai (f.-1, k.-2); Dysna (f.-4, k.-6); Druja (f.-2, k.-3); Glubokas (f.-2, k.-3); Ikaznė (f.-2, k.-2); Lužkai (k.-3); Miorai (k.-3); Mosaras (f.-1); Pahostas (k.-4); Prazarokai (k.-2); Udzėla (f.-1); Zadorozė (f.-1, k.-2)
3	Giedraičių	12	5	21	Bagaslaviškis (k.-3); Dubingiai (f.-1, k.-1); Gelvonai (k.-3); Giedraičiai (k.-3); Inturkė (k.-1); Joniškis (k.-3); Karvys; Molėtai (f.-1); Paberžė (k.-2); Sešuoliai (f.-1, k.-1); Širvintos (f.-2, k.-2); Videniškiat (k.-2)
4	Lydos	13	5	16	Armoniškės (k.-1); Belagrua (k.-1); Dziambrova; Jelnia (f.-1, k.-1); Laskas (k.-1); Lyda (f.-2, k.-4); Nečėčia (k.-1); Novy Dvoras (k.-1); Ražanka (k.-1); Ščiutinas (f.-1, k.-2); Trakeliai (f.-1, k.-2); Žaludkas (k.-1); Žirmūnai
5	Merkinės	14	6	13	Alytus (f.-1); Birštonas; Daugai (f.-2, k.-3); Dusmenys (k.-1); Jieznas (k.-1); Merkinė (f.-2, k.-1); Nedzingė; Nemunaitis; Nemanūnai (k.-1); Onuškis; Pivašūnai (k.-1); Punia (f.-1, k.-2); Stakiškės (k.-2); Valkininkai (k.-1)
6	Pavileikio	8	1	16	Ažudievis (k.-1); Duniiovas (f.-1, k.-5); Duniiovas (buvusi vienuolių dominikonų); Lučiojus (k.-1); Medilas (k.-2); Parafjanava (k.-1); Pastovys (k.-3); Vilkalotas (k.-3)
7	Rodūnios	11	3	13	Asava (k.-1); Benekainys (f.-1); Eišiškės (k.-2); Išėlna (k.-1); Nača (f.-1); Rodūnia; Šalčininkai (f.-1, k.-1); Varanavas; Vosyliškės (k.-1); Voverys (k.-6); Žubalaitis (k.-1)
8	Svyrių	12	2	14	Daniuševas (k.-2); Kabilninkas (Naročius) (k.-2); Kanstantinava (k.-1); Kiemeliškės; Kliukščionys (k.-1); Nestomiškės (k.-1); Svierionys; Svyriai (f.-1, k.-3); Vaistamas (f.-1, k.-3); Vyšniai; Žadiškės (k.-1); Želėdis
9	Švenčionių	15	4	19	Adutiškis; Daugėliškis (f.-3, k.-3); Kaitanėnai (k.-1); Kamojys (k.-1); Karkaziškė (f.-1); Kuktiškės (k.-1); Labanoras (k.-1); Lentupis (k.-2); Linkmenys; Mielagenai (k.-3); Palūšė (k.-1); Sorokpolė (Pavoverė); Strūnaitis; Švenčionys (k.-6); Tverėčius

10	Trakų	13	3	20	Darsūniškis (k.-1); Gegužinė (k.-3); Kalviai (k.-2); Kietaviškės; Paparčiai (f.-1, k.-1); Rūdninkai (k.-2); Semeliškės (f.-1); Senieji Trakai (k.-5); Trakai; Užgustotis (k.-1); Vievis (f.-1, k.-1); Žasliai (k.-2); Žiezmariai (k.-2)
11	Vileikos	14	8	20	Alkovičiai; Budslavas (f.-2, k.-2); Dauginava (f.-2, k.-1); Chouchlava (k.-1); Chažova (k.-1); Ilija (f.-1, k.-2); Kastienė (f.-1, k.-1); Krasnaselskis (k.-1); Kryvičiai (k.-4); Kuranečas (k.-2); Lebedžiai (k.-1); Maladečina; Radaškonys (f.-2, k.-4); Spasas
12	Vilniaus apskrities	14	1	21	Astravas (k.-1); Bistryčia (k.-1); Buivydžiai (k.-2); Čiudeniškės (k.-1); Gervėčiai (k.-2); Lavoriškės (k.-1); Michališkės (k.-1); Rudamina (f.-1, k.-1); Rukainiai (k.-2); Slabodka (k.-3); Šumskas (k.-1); Tabariškės (k.-2); Turgeliai (k.-2); Varnionys (k.-1)
13	Vilniaus miesto (su vicedekanatu)	16	3	48	Vilniaus miestas – Auštos Vartų Švč. Mergelės Marijos (Šv. Teresės) (k.-1); Šv. Pranciškaus Asyžiečio (Bernardinų) (k.-2); Šv. Dvasios; Šv. Jono (Šv. Jono Krikštytojo ir šv. Jono apaštalo ir evangelisto) (k.-1); Visų Šventųjų (f.-1, k.-1); Šv. apaštalų Petro ir Povilo (k.-7); Šv. Pilypo ir Jokūbo (Šv. apaštalų Pilypo ir Jokūbo) (k.-1); Šv. Rapolo (Šv. arkangelo Rapolo) (k.-1) Vilniaus miesto vicedekanas – Dūkštos (k.-1); Čiobiškis; Kernavė (k.-3); Maišiagala (k.-2); Musninkai (k.-1); Nemenčinė (k.-6); Sudervė (f.-1); Verkiai (f.-1, k.-21)
14	Vyšniavo	15	3	14	Ardilava; Derevna; Geranainys (f.-1, k.-1); Gruzdavas; Kauliškės (k.-1); Laskas; Lipniškės (k.-1); Nalibokai; Subatninkai (f.-1, k.-2); Survilaiškės (k.-1); Trobos (k.-3); Užberžis (k.-1); Valažinas (k.-1); Vija (f.-1, k.-2); Vyšniavas (k.-1)
	Iš viso	178	61	279	
	II. GARDINO GUBERNIJA				
1	Balstogės	15	3	8	Balstogė (f.-1, k.-3); Chorošai; Dobžinevas; Dolistovas; Gelėnas; Goniondzas (k.-1); Jasionuvka; Juchnovecas; Kalinuvka (f.-1); Knišinas (k.-1); Nevodnica; Surazas (f.-1); Tšcenai (k.-1); Turossnė; Zabludivas (k.-2)
2	Bielsko	25	1	14	Bockai (k.-1); Bielskas (k.-1); Branskas; Cechanovecas (k.-2); Damanava; Dolubovas; Drohičinas (f.-1, k.-1); Dziadkovicė (k.-1); Granė; Kleščelė (k.-1); Lubinas; Mielnikas (k.-1); Narevas (k.-3); Nemiruvas; Ostrožanai; Perlejevas; Pobikrai (k.-1); Rudka; Sadai; Semiatyčės (k.-1); Sledzianuvas; Strabliai; Topčevas; Vina; Vyškos (k.-1)

3	Bresto	11	–	14	Čarnaučiai (k.-2); Lietuvos Brasta (Brestas, k.-3); Lietuvos Kamianecas (Kamianecas, k.-2); Lietuvos Vysokai (Vysokai, k.-2); Mileičiės (k.-3); Mrozovičiai; Rasna; Stavai; Viarchovičiai (k.-1); Vilanovas (k.-1); Voučynas
4	Gardino	14	7	13	Ašiuža (f.-1, k.-2); Didieji Eismantai (f.-2); Didžioji Berestavica (f.-1); Ežeronys (k.-2); Gardinas (k.-1); Gardinas (buvusi vienuolių bernardinų, k.-2); Gardinas (vienuolių pranciškonų, k.-1); Indura (f.-1, k.-1); Kamenka (k.-2); Krinkai; Kvasouka (Pagaranai, f.-1); Luna (k.-2); Mastai (f.-1); Mažoji Berestavica
5	Kobryno	8	–	9	Bezdežas; Braševičai (k.-3); Dzivinas; Haradzecas (k.-3); Janova; Kobrynas (k.-1); Krupčica (k.-1); Zbiragai (k.-1)
6	Pružanų	6	1	7	Biaroza; Kivatičiai (k.-3); Pružanai (f.-1, k.-1); Segnevičiai (k.-1); Sialecas (k.-1); Šarašova (k.-1)
7	Slanimo	12	3	25	Alsia (k.-3); Dvarčius (k.-2); Dzeviatkavičiai (Novodzeviatkavičiai, f.-1, k.-3); Dziarečynas (k.-2); Kosava (f.-1, k.-2); Lukonica (k.-1); Maučiadis (k.-3); Ragatna (k.-1); Randzilausčina (Nianadavičiai, f.-1, k.-2); Ružanai (k.-1); Slanimas; Zietela (k.-5)
8	Sokulkos	15	1	5	Adelskas (k.-1); Ažugirė; Dambra (k.-2); Januvas (k.-1); Korycinas; Kundzinas; Kuznica; Novy Dvuras; Ružanistokas; Sídra; Sokolianos; Sokulka; Suchovolia (f.-1, k.-1); Šudzialovas; Vasilkuvas
9	Valkavisko	16	2	20	Gnezna (k.-1); Jalauka (f.-1, k.-2); Kramianica (k.-1); Lyskava (k.-3); Mžreča (k.-3); Mscibava (k.-1); Peskai; Porazava (k.-1); Replia (f.-1, k.-1); Rosė (k.-1); Strubnica (k.-1); Svisločius (k.-3); Šylavičiai; Valkaviskas (k.-2); Voupa; Zelva
	IŠ VISO	122	18	115	
23	IŠ VISO VYSKUPIJOJE	300	79	394	

Š A L T I N I S:

Directorium horarum canonicarum et missarum pro dioecesi Vilnensi in AD Bissextilem MDCCCLXIV, auctoritate et mandato Excellentissimi Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Adami-Stanislai Krasiński, Dei miseratione et S.Sedis Apostolicae gratia Episcopi Vilnensis, S. Th. Doctoris, Ordinum S. Vladimiri 3. clas., S. Annae 2. clas., S. Annæ 2. clas. equitis, Vilnae, 1863.

PRIEDAS NR. 6

**Žemaičių vyskupijos
administracinė-teritorinė
struktūra 1863 metais**

Eil. Nr.	Dekanas	Parapijų skaičius	Filijų skaičius	Koplyčių skaičius	Parapijos pavadinimas (filijų (f) ir koplyčių (k) skaičius)
	I. KAUNO GUBERNIJA				
1	Alsėdžių	13	14	14	Alsėdžiai (f.-1); Gadūnavas; Gintališkė (f.-1); Kalvarija (Žemaičių Kalvarija, f.-2, k.-1); Kantaučiai (f.-1); Lieplaukė; Pikeliai (f.-1); Plateliai (f.-2); Sėda (f.-1, k.-4); Telšiai (f.-4, k.-7); Tirkšliai (f.-1, k.-1); Žemalė (k.-1); Židikai
2	Batakų	12	6	7	Adakavas; Batakiai (f.-2, k.-3); Gaurė; Girdiškė (f.-1); Kaitinėnai (k.-1); Nemakščiai (k.-2); Pagramantis; Pašilė (f.-1); Skaudvilė; Stulgiai; Šialė (f.-1, k.-1); Tauragė (f.-1)
3	Joniškio	13	8	13	Gruzdžiai (f.-1, k.-1); Joniškis (f.-1, k.-9); Konstantinavas (Vaškai); Kriukai; Kruopiai; Linkuva (k.-1); Meškučiai; Naujoji Žagarė (f.-1); Pašvitinys (f.-2); Saločiai; Senoji Žagarė; Šakyna (f.-1); Šiauliai (f.-2, k.-2)
4	Kauno	10	7	3	Apytalaukis (f.-2); Babtai (k.-1); Karmėlava (f.-1); Kaunas (f.-1); Kėdainiai (f.-1, k.-1); Labūnava; Rumšiškės; Skaruliai-Jonava (f.-2); Vandžiogala; Žeimiai (k.-1)
5	Krakių	8	9	2	Baisogala (f.-2); Dotnuva (f.-1); Grinkiškis (f.-1, k.-1); Josvainiai (f.-2); Krakės; Krekenava (f.-1, k.-1); Pašuvisys (f.-1); Surviliškis (f.-1)
6	Novoaleksandrovsko (Zarasų)	11	8	11	Aleksandravas (Aleksandravėlė); Antazavė (f.-1); Breslauja (f.-3, k.-1); Drūkšiai (f.-1, k.-2); Dusetos (f.-1); Novoaleksandrovskas (Zarasai, k.-2); Pelikonys (k.-1); Salakas (f.-2, k.-2); Smalvos; Vydžiai; Zaverė (k.-3)
7	Obelių	14	2	8	Čedasai; Jūžintai; Kamajai (k.-1); Kriaunos (k.-1); Kvetkai; Obeliai (k.-1); Onuškis; Pandėlys (k.-2); Panemunėlis (k.-1); Panemunis (f.-1, k.-2); Papilys; Rokiškis (f.-1); Skapiškis; Žiobiškis
8	Panevėžio	12	8	22	Aukštadvaris; Biržai (f.-1, k.-1); Brunava; Kričinavas (k.-2); Naujamiestis (f.-1); Pabiržė (f.-1); Panevėžys (f.-2, k.-1); Pasvalys; Pumpėnai (k.-4); Ramygala (k.-3); Truskava; Vabalninkas (f.-3, k.-11)
9	Rietavo	13	9	7	Gargždai (f.-1); Endriejavas; Kvedarna (f.-3); Kuliai; Naumiestis (Žemaičių Naumiestis, f.-2); Plungė; Rietavas; Švėkšna (k.-2); Teneniai; Vainutas; Veiviržėnai; Žygtučiai (f.-1, k.-3); Žvingiai (f.-2)
10	Skuodo	11	5	6	Darbėnai; Ylakiai (k.-1); Kartena (f.-1, k.-1); Kretinga (f.-1, k.-1); Laukžemė; Lenkūnai; Mosėdis; Palanga (k.-1); Salantai (f.-2); Skuodas (f.-1, k.-2); Šėta

11	Šėduvos	10	5	4	Joniškėlis; Klovainiai; Lygumai (f.-1, k.-1); Pakruojis; Pušalotas (f.-1); Radviliškis; Rozalimas; Smilgiai (f.-1); Šėduva (f.-1, k.-3); Šiaulėnai (f.-1)
12	Šiluvos	9	6	6	Eržvilkas (f.-1, k.-1); Kėlmė (k.-2); Kražiai (f.-1); Lioliai; Lyduvėnai (f.-1); Vaiguva (f.-1, k.-1); Vėduklė (f.-1); Šiluva (f.-1, k.-2); Tytuvėnai
13	Utenos	15	7	10	Alanta (f.-1, k.-1); Anykščiai (f.-1, k.-1); Balminkai; Debeikiai; Kupiškis (f.-3, k.-2); Kurkliai; Leliūnai (f.-1); Palėvenė (k.-1); Sudeikiai; Svėdasai (k.-2); Tauragnai; Utena (f.-1, k.-2); Užpaliai; Viešintos; Vyžuonos (k.-1)
14	Varnių	8	6	1	Janapolė; Laukuva (f.-1); Luokė (f.-3); Pavandenė; Tverai; Užventis; Varniai (k.-1); Žarėnai (f.-2)
15	Veluonos	12	8	1	Ariogala (f.-3); Betygala (f.-2); Butkiškė; Čekiškė; Girkalnis; Jurbarkas (f.-1); Raseiniai (f.-1, k.-1); Raudondvaris; Sereidžius; Skirsnemunė; Veluona (f.-1); Vilkija
16	Vieškėnių	12	6	4	Akmenė; Kurtuvėnai; Kuršėnai (f.-1, k.-2); Laižuva (f.-1); Leckava; Pakapė (f.-1, k.-2); Papilė (f.-1); Raudėnai (f.-1); Šaukėnai (f.-1); Tryškiai; Vegečiai; Vieškėnai
17	Vilkmergės (Ukmergės)	17	10	7	Bukonys; Deltuva; Kavarskas; Lyduokiai; Pabaiskas (f.-2); Pagiriai; Raguva (f.-1); Siesikai (f.-1); Šnabaciūs (f.-1, k.-7); Šatės; Traupis (f.-2); Troškūnai; Vadokliai; Vepriai (f.-1); Vidiskiai; Vilkmergė (Ukmergė, f.-2); Žemaitkiemis (f.-1)
	Iš viso	200	124	126	
	II. KURŠO GUBERNIJA				
1	Kuršo	9	5	2	Aišvanga (Alsunga, f.-1); Altenburgas (Vėpilis, f.-1); Kuldīga (f.-1); Lėnas; Liepoja; Lyvanai; Lyvyberzė; Mėmtauja (Jėlgava); Šėnbergas (Skaitkalnė, f.-2, k.-2)
2	Žiemgalos	8	6	4	Alūkstā (f.-2, k.-2); Bebrinė (f.-1); Dvietė (f.-1); Elernė (f.-2, k.-2); Jėkabpilis; Laukėsa; Smėlynė; Subatė
	Iš viso	17	11	6	
	Iš viso vyskupijoje	217	135	132	

Š A L T I N I S :

Directorium horarum canonicarum et missarum in AD MDCCCLXIV, auctoritate et mandato Excellentissimi, Illustrissimi ac Reverendissimi domini Mathiae Casimiri Wolonczewski, Dei et Apostolicae Sedis Gratia, Episcopi Samogitiensis, Vilnae, 1863.

SANTRUMPOS

- ap. – apyrašas
- b. – byla
- f. – fondas
- BCz – Kunigaikščių Čartoriskių biblioteka ir Tautinis muziejus Krokuvoje (Biblioteka Książąt Czartoryskich i Muzeum Narodowe w Krakowie)
- BS – bendrasis skyrius
- GARF – Rusijos Federacijos valstybinis archyvas (Государственный архив российской федерации)
- KAIA – Kauno apskrities istorijos archyvas
- LMAVB – Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius
- LVIA – Lietuvos valstybės istorijos archyvas
- PAU – Lenkijos žinių akademija (Polska Akademia Umiejętności)
- PS – politinis skyrius
- PSB – Lenkijos biografinis žodynas (Polski Słownik Biograficzny)
- PSZ – Pilnas Rusijos imperijos įstatymų rinkinys (Полное собрание законов Российской империи)
- RGVIA – Rusijos valstybinis karo istorijos archyvas (Российский государственный военно-исторический архив)
- RNB – Rusijos nacionalinė biblioteka (Российская национальная библиотека)
- RVIA – Rusijos valstybės istorijos archyvas (Российский государственный исторический архив)
- VUB – Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius

NAUDOTI ARCHYVŲ IR BIBLIOTEKŲ RANKRAŠTYNŲ FONDAI

Kauno apskrities archyvas

- f. I-33 – Kauno gubernijos Šiaulių apskrities policijos viršininkas
- f. I-50 – Kauno civilinio gubernatoriaus kanceliarija
- f. I-62 – Kauno gubernijos valstybės turtų valdyba
- f. I-477 – Kauno gubernijos Raseinių apskrities 2-osios policijos nuovados viršininkas

Kunigaikščių Čartoriskių biblioteka Krokuvoje (Biblioteka Książąt Czartoryskich w Krakowie)

- Sausio sukilimo medžiaga (Materiały powstania Styczniowego, sygn. 6764)
- Romos agentūros archyvas (Archiwum Agencji Rzymskiej 1863-1864, sygn. 5749 IV)
- Hotel Lambert* archyvas (Archiwum Hotel Lambert, sygn. 6762)

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka

- f. 43 – Vilniaus kapitulos fondas

Lietuvos nacionalinis muziejus

- Raštija – 1863 m. sukilimo dokumentai

Lietuvos valstybės istorijos archyvas

- f. 378, BS – Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos bendrasis skyrius
- f. 378, PS – Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos politinis skyrius
- f. 438 – Vilniaus 1863 m. sukilimo dalyvių politinių bylų tardymo komisija
- f. 439 – Grafo Michailo Muravjovo muziejus

- f. 440 – Kauno gubernijos 1863 m. sukilimo dalyvių politinių bylų tardymo komisijos
- f. 442 – Trakų politinių bylų tardymo komisija
- f. 494 – Vilniaus karinės apygardos kariuomenės štabas
- f. 604 – Vilniaus Romos katalikų vyskupijos dvasinė konsistorija
- f. 669 – Telšių (Žemaičių) Romos katalikų vyskupijos dvasinė konsistorija
- f. 694 – Vilniaus Romos katalikų metropolijos kurija
- f. 1135 – Vilniaus mokslo bičiulių draugija
- f. 1248 – Laikinasis karo lauko auditoriatas prie Vilniaus karinės apygardos kariuomenės štabo
- f. 1249 – Kauno gubernijos Raseinių apskrities karinis viršininkas
- f. 1671 – Kauno metropolijos kurija

Rusijos federacijos valstybinis archyvas (Государственный архив Российской Федерации)

- f. 109 – Imperatoriaus asmeninės kanceliarijos trečiasis skyrius

Rusijos nacionalinė biblioteka (Российская национальная библиотека)

- f. 629 – Vasilijus Ratčas

Rusijos valstybės istorijos archyvas (Российский государственный исторический архив)

- f. 821 – Kitatikių dvasinių reikalų departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos
- f. 822 – Romos katalikų kolegija prie Vidaus reikalų ministerijos
- f. 1282 – Vidaus reikalų ministro kanceliarija

Rusijos valstybinis karo istorijos archyvas (Российский государственный военно-исторический архив)

- f. 484 – 1863 m. sukilimas Lenkijoje, Lietuvoje ir Baltarusijoje

ALDONA PRAŠMANTAITĖ

The Revolt of 1863 and the Catholic Church in Lithuania

SUMMARY

In the context of history, the revolt of 1863 is seen as a turning point, marking significant changes in the social development of society and political thought of that time and assigning them to the category of epochal events. This was a revolution with the loss of which the vision of the restoration of the Polish-Lithuanian Commonwealth began to crack, an event having influence on the evolution of Lithuanian-Polish relations. In the 1863 revolt Lithuanians and Poles fought together for the final time for the restoration of the Polish-Lithuanian Commonwealth divided up at the end of the 18th c. by Russia, Austria and Prussia. The memory of the tradition of the joint state, the dominant Catholic faith, the goal for liberty were those bonds, which united the Lithuanians and Poles, the two main nations of the former Polish-Lithuanian Commonwealth for the common fight.

The leaders of the revolt, independent from their personal relation with faith and Catholicism, from the very beginning of the armed struggle tied its success with the Catholic Church, as the institution protecting the traditions of the former Polish-Lithuanian Commonwealth. Keeping in mind the authority of the Catholic Church in society at that time, the original relation of Catholicism and Polish nationalism, and the influence of the Catholic clergy, one can make the presumption that the expedient emphasis on the fight for the Catholic faith could not remain without a response, but also became one of the most effective measures for the mobilization of the masses for the armed fight.

The entrance/drawing in of the Catholic clergy into the fight, as a specific social group, having the responsibility of service to those professing the Catholic faith, contributed to the fact that the revolt of 1863 entered the history of the 19th c. as one of the clearest examples of the fight for the Catholic faith in the lands of the Polish-Lithuanian Commonwealth. This monograph concentrates on the Catholic Church as an institutional structure and the Catholic clergy, which had an effect first of all on the attitudes of society at that time belonging to the Church, and an analysis of its role in the revolt. The research is limited to the diocesan clergy and the monks, serving in

parishes. The area of research – the lands of the Grand Duchy of Lithuania taken over by the Russian Empire at the end of the 18th c. as a result of the collapse of the state of Lithuania and Poland, which according to the church administrative division belonged to the Vilnius and the Samogitian dioceses, in the years of the revolt encompassing also part of current Belarus and Poland, and part of the territory of Latvia. Beyond the borders of this research remain the territory of Lithuania's Trans-Nemunas Region in the Kingdom of Poland, belonging to the Diocese of Seinai, which according to the church administrative division at that time was subordinate to the Archdiocese of Warsaw. The Catholic Church in Lithuania – a conditional concept, used in this research to define the institutional structure, which comprises the Vilnius and the Samogitian dioceses subject to the Holy See, which after the start of the 1863 revolt were ruled by the ruling canonical powers holding bishops appointed by Pope Pius IX: Adam Stanislaw Krasinski (1810-1891) and Motiejus Valančius (1801-1875).

The posture of the hierarchs of both dioceses during the years of the revolt were determined by dual loyalty: to the Pope in Rome and the Russian emperor. Having in mind that in the political area, the pope maintained the principle of legitimacy, the loyalty to the Holy See conditioned by canonical subordination did not deny loyalty to the government of the Russian Empire. However, from the middle of the 19th c. the aspirations of the imperial government to limit the right of the powers granted to the Catholic Church hierarchs by canon law to rule the dioceses, the attempts to isolate the former Catholic dioceses in the territory of the empire from the Holy See as the center of the universal Church, obviously showed the strengthening antithesis between the political loyalty to the occupational government of the empire and the canonical chain of command conditioned by loyalty to the local Church. The started revolt sharpened this opposition even more, creating additional continuously strengthening tensions, expressed by the radicalizing of the measures of the disciplining applied by officials of the local empire for and the expansion of their spectrum.

The government of the Russian empire valuing the Catholic Church as an integral part of the bureaucratic apparatus of the empire, and the shepherds of the dioceses having canonical authorizations as appropriate level subjects of the empire, in the years of the 1863 revolt constructed its relations with this institution through the local officials provided with the highest powers conferred by the government. The latter from the very start of the armed fight demanded from the bishops of the Vilnius and Samogitian dioceses guarantees of the loyalty of the clergy subordinate to them. The first with an appropriate content disciplining the clergy writings of the bishops (the circular of 31 January by Krasinski to the deans and the 29 March pastoral letter of

Valančius) appeared not on the initiative of the Catholic Church (as, also, and the latter ones), but on the demand of the local officials of the empire. However, there is no basis for evaluating these writings as an expression of the extraordinary loyalty of the hierarchs of the dioceses to the government of the empire. Both of them were prepared in the spirit of church rights and emphatically demonstrate the loyalty of the bishops to the Holy See, being ruled by the principle of legitimism after the Vienna Congress in the political area, and in the church area consistently seeking to defend the rights of the Catholic Church.

The model of the behavior of the empire's government in regard to the Catholic Church in the years of the revolt depended on many factors and was formed in the course of the actions of the revolt. At the start of the armed fight the local officials of the empire, appealing to the pastoral duty of the bishops of the Vilnius and the Samogitian dioceses to ensure the loyalty of the clergy subordinate to them to the lay government and seeking to draw them in as subjects of the emperor into the political events, held a somewhat different tactic in regard to each bishop, but did not use aggressive rhetoric or all the more any actions. As the revolt expanded and in May 1863 Mikhail Muravev replaced Vladimir Nazimov as the governor general, the demands on the Vilnius and the Samogitian bishops for disciplining the clergy subordinate to them became more severe, the use of open threats and blackmail was not avoided. With the arrival of Muravev the attitude of the local government of the empire toward the shepherds of the Vilnius and the Samogitian dioceses noticeably changed – from potential allies they become persons crafty and dangerous for the empire. At the beginning of the armed fight the becoming clear provision of the local officials of the empire to apply a different tactic in regard to each bishop remains.

The reconstruction of the circumstances of the exile of the Vilnius bishop lets one declare that the radical changes in the attitude of the local officials of the empire toward the Catholic bishops were determined by the actualized by Muravev image of the Catholic Church functioning in the layers of the imperial government as one of the organizers of the revolt and the Catholic clergy as an enemy of the empire. The execution of two priests carried out on the order of Muravev in Lukiškis square in Vilnius at the end of May 1863 that became a prelude to the exile of the bishop, clearly demonstrated that Krasinski, as a subject of the emperor was unable to guarantee the loyalty of the clergy subordinate to him to the government of the empire, in other words his loyalty raises justified suspicions. In the view of the society of the city residents the carried out death sentences on the priests Stanislovas I ora and Raimundas Zemackis, charged with the reading of the Manifesto during Holy Mass from the church pulpit, blackmail,

threats, deceit – this was only part of the measures from the net of intrigues woven by Muravev, seeking to banish the bishop and in that way to destabilize the rule of the diocese as the local Catholic Church loyal to the Holy See. The assumption is made that the importance of Vilnius as the administrative center, in which were concentrated the central ruling institutions of this North West Region of the empire, determined the exceptional attention to the high clergy of the Catholic Church and the institution of the cathedral chapter concentrating them.

The hopes of Muravev that after the exile of the bishop the cathedral chapter of the Vilnius Diocese will become a structure meekly carrying out the instructions of the chancellery of the governor general, were not fulfilled. Both the latter circumstance and the course of the revolt (it was not suppressed as quickly as expected), became a factor inspiring the local officials of the empire, encouraging the expansion of the arsenal of the disciplining measures in regard to the Catholic clergy and seeking new ways. Different models were aimed in regard to both dioceses. Among the higher clergy of the Samogitian diocese there was no effort to look for those, who would unconditionally obey the instructions of the lay government. The reverse – with incriminating fictional charges of anti-government activities and active support of the revolt influential clergymen were removed from the diocese (the case of the bishop's secretary Justinas Dovydaitis and seminary rector Juozapas Silvestras Dovydaitis). The closest assistants and fellows of Valančius in his pastoral activities were chosen expediently so that the local officials did not dare to dismiss the very authoritative shepherd of the Samogitian diocese of the empire in order to avoid the possibly arising mass unrest and even greater confusion. Obviously, the exile of two clergymen was not a factor strengthening the Church, however, this did not balance out the church structure of the diocese, and also did not make any essential changes in the dimensions and intensity of the bishop's pastoral care activities. Thus the discriminatory measures of the imperial government directed in respect to the highest clergy of the Samogitian diocese were not especially effective.

At the same time when the data, having to justify the anti-state activities of the high clergy of the Samogitian diocese were collected, Muravev began to watch over the clergy loyal to the imperial government in the cathedral chapter of the Vilnius diocese, having the goal with their assistance to remove the prelate Juozapas Baukevičius, ruling the diocese with the right of the administrator, who, as it turned out did not justify the hopes of the general governor. The reconstruction of the formation process of the clergymen loyal to the government selected from the honorary canons of the cathedral chapter (Antanas Nemekša, Edvardas Tupalskis, Petras Žilinskis) revealed that from

the very beginning it was expedient to strive to transfer to the prelates appointed by the imperial government the most important areas of the administrative and pastoral care activities of the diocese, prudently foreseeing that the proteges of the imperial government prelates of the cathedral chapter would not only not ignore its directives, but would carry them out zealously. In the years of the revolt the formation created in the Vilnius cathedral chapter (completed at the end of 1863), fitted the model of the relations of the Orthodox Church and the state and raised a real threat to the conditional functioning of the local Catholic Church's canonical subordination to the Holy See.

The attempt to draw them into the actions suppressing the revolt is considered to be a marked turn in the development of the constructed relations with the hierarchs of the dioceses in the years of the revolt. In the early summer of 1863, appealing to the duty of loyalty to the emperor of the hierarchs of the dioceses, there began the demand to take responsibility not only for the clergy subordinate to them, but for the whole community of Catholics of the diocese. The authority of Valančius, the canonical warrents he had to rule the diocese, the more active actions of the rebels in Samogitia, the circumstance that after the exile of bishop Krasinski the diocese of Vilnius was ruled by an administrator determined that the local officials of the empire first insistently reminded the shepherd of the Samogitian diocese of his duty to care for the faithful of his ruled diocese. As a consequence of these demands there appeared the 6 September 1863 pastoral letter of Valančius, in which the rebels were invited to end their resistance, to ask the highest government ruling the country for mercy and to swear loyalty to the emperor. The circular of the hierarchs of the Vilnius diocese of 17 September 1863 was prepared according to an analogical model. The analysis of the context of the circumstances of the appearance of the Samogitian bishop's pastoral letter and the circular of the hierarchs of the Vilnius diocese and their preparation process Vilniaus lets one state that they were not only provoked by the directive of the governor general, but that the final version of one and the other were prepared in the chancellery of the governor general. This circumstance that both the bishop of the Samogitians and the higher clergy of the Vilnius diocese were forced to sign the version of the letter and circular prepared by the subordinates of the governor general, show that after the local officials of the empire went over to the application of discriminatory measures in regard to the highest clergy of the Church by taking into their own hands the duty reserved by canon rights exclusively to the bishops or administrators of dioceses, as the local shepherds of the Church to address the community of the faithful. The latter documents of the relations of the local officials of the empire with the hierarchs are evaluated as one of the breaking (the first – the removal of Krasinski) points, marking radical changes of

the image of the Catholic clergy created by the imperial government. If at the start of the armed fight the Catholic hierarchs were viewed as potential allies of the imperial government, with the assistance of which in the opinion of the empire's officials they will succeed to discipline the hostile diocesan clergy, then from the middle of 1863 there began to dominate the image of the bishop of the Catholics as the spiritual leader of the revolt.

Although the leaders of the revolt regarded both the pastoral letter of 6 September by Valančius and the circular prepared in the name of the highest clergy of the Vilnius diocese of 17 September as a manifestation of the transition of the Catholic hierarchs to the side of the imperial government, however they did not have any marked effect on the course of the revolt. The local officials of the empire who initiated their distribution, later did not place too great importance to their role. The local officials of the empire did not succeed in provoking the higher clergy of Lithuania's Catholics, even though they were not supporters of the armed fight, to condemn the revolt and those participating in it.

The differentiated discriminatory measures of the local officials of the empire aimed in regard to the two dioceses obviously show that the government of the empire was looking for the most optimal model for disciplining the Church. On the other hand, the differentiated discriminatory measures and the unequal posture of the hierarchs of the dioceses in the years of the revolt blinded the local officials of the empire. In the case of the Samogitian diocese from the very start of the armed fight Valančius undertook the role of the defender and patron of the clergy of the diocese that had fallen into the net of repressions applied by the local officials of the empire. Although only in exceptional cases were the requests of the bishop taken into account, however, the government knew that the shepherd of the Samogitian diocese, if the matter affects the clergy of his diocese, will take the initiative in the creation of relations with officials of the empire and of course will create them in a direction favorable for him. Meanwhile, the posture of the hierarchs of the Vilnius diocese with Krasinski in charge until the beginning of June 1863, was quite different. Although Krasinski, just as Valančius, did not punish or openly condemn any clergyman joining/being drawn into the revolt, however, he also did not undertake to defend them actively from the repressions applied by the officials of the empire.

After the start of the armed fight the leaders of the revolt in Lithuania used the administrative network of the Vilnius and the Samogitian dioceses as one of the main communication channels for the agitation of the revolt. Due to this during the years of the revolt more than one parish church became the point of the expression of the social

activeness of the local community and often of a certain political formation. The clergy were charged by the leaders of the revolt to invite the people to unite with the rebels and provide them with all kinds of assistance. After the armed fight began, the programmatic documents of the revolt, usually the Manifesto, were announced from the pulpits of the churches on the initiative of the rebels. There were exceptions (e.g. the filialist of Paberžė, the legendary leader of a band of rebels the priest Antanas Mackevičius, the vicar of Gargždai Izidorius Noreika, one or two more, who without the encouragement of the leaders of the revolt announced the Manifesto, invited joining the rebels in many churches and fought in the bands of the rebels with a weapon in their hand), but among the clergy of both the Vilnius and the Samogitian dioceses they were sparse. It is also not accurate to regard the religious services provided to the rebels by the parish clergyman as an expression of active participation in the revolt. That was one of the duties of the spiritual service of the clergyman because the people of one or another parish joined the ranks of the rebels and continued to remain his parishioners. The rebels pursued by the military units of the empire could have expected to receive in the parish church or rectory not only spiritual services, which in the society of that time was not a matter of secondary importance, but also material support. Thus the network of the parishes of the dioceses performed the role of certain kind of support base for the rebels. However, this took place without the permission of the hierarchs of the dioceses, which the leaders of the revolt did not think was necessary to obtain.

Thus although formally evaluating, the government of the empire had a sufficient basis to hold the Catholic Church as one of the initiators of the revolt and to punish the Catholic clergy as one of the most active players of the revolt, however, in fact the punishments applied by the government of the empire were not (except on rare occasions) the result of the clergyman's specific criminal act under imperial law. The parish clergy did not have any way out but to carry out the demands of the rebels for the announcement of the Manifesto of the revolt or the taking of the oath of the rebels (refusals to obey the rebels were especially rare). The completed investigation enables one to assert that the posture of the absolute majority of the diocesan clergy of both dioceses was close to the position of their bishops, providing priority to the proclamation of God's Word and prayer, and not to the armed fight. Even those clergymen who fought in the ranks of the rebels with a weapon in their hands usually chose such a road encouraged by the leaders of the rebel bands (the case of Rev. Mackevičius in this respect is assigned to exceptions). The majority became a certain kind of hostages of the consistent aim of the revolt leaders to use the Catholic Church for the commitment of part of Catholic society for an armed fight. Thus the Catholic Church fulfilled the role of

the consolidating factor of the part of society professing the Catholic faith in the former lands of the Polish-Lithuanian Commonwealth in the years of the revolt assigned to it by the organizers and leaders of the revolt. The Vilnius and the Samogitian dioceses also markedly contributed to this.

The clergy serving in the parishes ended up in the purview of the imperial government in the first days of the armed revolt. If in regard to the hierarchs of the Catholic Church the repressions begun to be imposed when the armed fight reached the half-way mark, the diocesan clergy began to be punished from the start. The clergy were punished both by the administrative law of the empire and according to the Battle Field laws. For the very same act different punishments were applied, the obvious dominant inadequacy of the incriminating accusations, the charges, just as that circumstance that the right of the final judgment was in the competence of the governor general, allows one to assert that the guidelines to the acts of law in effect in the empire in many instances were only a formal matter. The dominant abstract charges of backing the rebels or agreeing with the idea of the revolt, as a rule, show the absence of any specific violation/crime. Equally severely punished were both those accused of participation in the revolt, and also suspects.

Relying on the data of sources the register compiled for the diocesan clergy of the Vilnius and the Samogitian dioceses and monks serving in parishes accused of participation in the 1863 revolt and sentenced by the imperial government illustrates the scale of the repressions carried out by the imperial government during the time of the revolt and allows one essentially to correct the statistical data dominating in historiography. The repressions for participating in the revolt, begun at the end of January 1863 and continuing until the middle of May 1867 touched more than a third (39,2%) of the clergy (462 out of 1179) serving in the parishes of the Vilnius and the Samogitian dioceses in 1863. Seven of them were sentenced with the penalty of death, 163 were exiled to distant provinces of the empire. In the diocese of Vilnius the scale of repressions was 2,5 % greater than in that of the Samogitians. Some influence on that, without doubt, had the circumstance that Vilnius in the years of the revolt was not only the center of the dioceses, but also the center of the general province with all its infrastructure, however, one should not, apparently, reject also the especially active activities of Bishop Valančiaus from the very start of the armed fight rescuing from repressions the clergy of his diocese.

The completed research provides a sufficient number of arguments to adjust the historiographical evaluation that the punished clergyman in all cases was an active participant of the revolt or its supporter (in the Samogitian diocese clergymen were

accused of backing the revolt and punished even before the armed fights had begun in Samogitia). The provisions are held that the repressions against the Catholic clergy of the Vilnius and the Samogitian dioceses, accusing them of participation in the armed fight, is a consequence of the confessional policies carried out in regard to the Catholic Church, but not the result of the commitment of the clergy to the matter of the revolt. The widely escalated by the government of the Empire picture of the image of the Catholic clergy as one of the main driving forces of the revolt, inviting the created and spread rhetoric of the Catholic clergyman as an enemy of the empire, which if not banished in time will raise a danger to the existence of the empire, lets one make the hypothetical assumption that this could have been done with a purpose, seeking to justify the scales of the repressions aimed against the Catholic Church as an institution and the Catholic clergy as a caste.

Translated from Lithuanian by Saulius Antanas Girnius

ALDONA PRAŠMANTAITĖ
Powstanie 1863 roku i Kościół Katolicki na Litwie
STRESZCZENIE

Powstanie 1863 roku w kontekście perspektywy historycznej jest postrzegane jako moment przełomowy, wydarzenie epokowe, po którym nastąpiły istotne przemiany w rozwoju ówczesnego społeczeństwa i myśli politycznej. Było to powstanie, po klęsce którego zaczęła się rozpadać wizja odrodzenia Rzeczypospolitej Obojga Narodów, stało się tym wydarzeniem, które wpłynęło na rozwój stosunków między Litwinami a Polakami. Podczas powstania 1863 roku Litwini i Polacy po raz ostatni walczyli wspólnie o odrodzenie Rzeczypospolitej Obojga Narodów, podzielonej i zagarniętej w końcu XVIII w. przez Rosję, Austrię i Prusy. Pamięć o wspólnej tradycji państwowej, dominująca w obu społeczeństwach wiara katolicka i dążenie do wolności były tymi łącznikami, które jednoczyły do wspólnej walki Litwinów i Polaków – dwa główne narody byłej Rzeczypospolitej Obojga Narodów.

Przywódca powstania, niezależnie od ich stosunku osobistego względem wiary i katolicyzmu, od samego początku zbrojnej walki wiązali nadzieje na sukces z Kościołem Katolickim, jako instytucją przechowującą tradycje byłej Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Mając na uwadze autorytet Kościoła Katolickiego w ówczesnym społeczeństwie, swoiste utożsamianie katolicyzmu i polskości, wpływ duchowieństwa katolickiego można przypuszczać, iż celowe akcentowanie walki o katolicyzm nie tylko mogło przeminąć bez odgłosu, lecz stało się jednym z najbardziej skutecznych środków mobilizacji mas do zbrojnej walki.

Zaangażowanie się / zaangażowanie duchowieństwa katolickiego, jako stanu społecznego, mającego obowiązek pełnienia posługi wobec wyznawców katolicyzmu, przyczyniło się do tego, iż powstanie 1863 roku weszło do historii XIX w. jako jedna z donioślejszych walk o katolicyzm na ziemiach byłej Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Monografia jest poświęcona analizie roli Kościoła Katolickiego, jako struktury instytucjonalnej oraz duchowieństwa katolickiego, jako stanu społecznego, wywierającego w czasie powstania wpływ przede wszystkim na postawy ówczesnego społeczeństwa, należącego do Kościoła. Analizą zostało objęte tylko duchowieństwo diecezjalne oraz ta część duchowieństwa zakonnego, która pełniła posługę w

parafiach. Pole badawcze – ziemie Wielkiego Księstwa Litewskiego, które po upadku Rzeczypospolitej Obojga Narodów w końcu XVIII w. trafiły pod zabór rosyjski i według kościelnego podziału administracyjnego należały do diecezji wileńskiej i żmudzkiej, w skład których wchodziła również część terenów obecnej Białorusi, Polski oraz Łotwy. Poza granicami badań pozostało litewskie Zaniemenie, należące do diecezji sejneńskiej, podlegającej wówczas według kościelnego podziału administracyjnego archidiecezji warszawskiej. Kościół Katolicki Litwy – to pojęcie względne, używane w tym studium na określenie struktury instytucjonalnej, stanowiącej diecezję wileńską i żmudzką, zarządzane w chwili wybuchu powstania 1863 roku przez biskupów posiadających kanoniczne uprawnienia i mianowanych przez papieża Piusa IX: Adama Stanisława Krasieńskiego (1810–1891) i Macieja Wołoncewskiego (1801–1875).

Postawy hierarchów obu diecezji podczas powstania były uwarunkowane dwojaką lojalnością: wobec papieża i wobec cesarza. Mając na uwadze ten fakt, iż na płaszczyźnie politycznej papież przestrzegał zasady legitymizmu, lojalność wobec Stolicy Apostolskiej, wynikająca z prawa kanonicznego, nie była w zasadzie postrzegana jako sprzeczna z lojalnością wobec władzy Imperium Rosyjskiego. Jednak znacznie nasilające się w połowie XIX w. dążenia władz carskich do ograniczenia kanonicznych praw hierarchów Kościoła Katolickiego w zarządzaniu diecezją, próby odizolowania znajdujących się na terenie Imperium diecezji katolickich od Stolicy Apostolskiej, jako centrum Kościoła Powszechnego, wyraźnie ukazywały narastające sprzeczności między polityczną lojalnością Kościoła lokalnego wobec władz carskich a kanonicznie uwarunkowaną lojalnością wobec Kościoła Powszechnego. Wybuch powstania jeszcze bardziej zaostriżył te sprzeczności, powodując dodatkowy wzrost napięcia, wywołany stosowaniem przez władze carskie co raz bardziej radykalnych środków karnych i poszerzaniem ich spektrum.

Władze carskie traktujące Kościół Katolicki jako część składową aparatu biurokratycznego Imperium, a posiadających kanoniczne uprawnienia pasterzy diecezji, jako odpowiedniej rangi poddanych cesarza, w czasach powstania 1863 roku budowały swe stosunki z Kościołem Katolickim opierając się na lokalnych urzędnikach, posiadających najwyższe uprawnienia władz. Ci urzędnicy od samego początku walki zbrojnej zaczęli żądać od biskupów diecezji wileńskiej i żmudzkiej zapewnienia lojalności podwładnego im duchowieństwa wobec władz. Pierwsze pisma biskupów w sprawie karność duchowieństwa (Okólnik A. S. Krasieńskiego z dn. 31 stycznia do dziekanów oraz List pasterski M. Wołoncewskiego z dn. 29 marca) ukazały się nie z inicjatywy duchowieństwa (jak zresztą i późniejsze pisma), lecz na żądanie urzędników. Toteż nie ma powodu, by oceniać te pisma jako wyraz szczególnej lojalności hierarchów

wobec władz carskich. Oba one zostały sporządzone w duchu prawa kościelnego i stanowczo jest w nich demonstrowana lojalność wobec Stolicy Apostolskiej, kierującej się po Kongresie Wiedeńskim zasadą legitymizmu na płaszczyźnie politycznej, zaś na płaszczyźnie kościelnej – zasadą konsekwentnej obrony praw Kościoła Katolickiego.

Model zachowania się władz względem Kościoła Katolickiego podczas powstania zależał od wielu czynników i kształtował się w czasie rozwijających się wydarzeń powstańczych. Na początku walki zbrojnej lokalni urzędnicy carscy, apelując do obowiązku pasterskiego biskupów diecezji wileńskiej i żmudzkiej o zapewnieniu lojalności podwładnego im duchowieństwa wobec władz carskich, dążyli do uwikłania ich, jako poddanych cesarza w wydarzenia polityczne i wobec każdego biskupa stosowali odmienną taktykę, unikając jednak stosowania agresywnej retoryki, a tym bardziej czynów. Po rozprzestrzenieniu się powstania i objęciu urzędu gubernatora wojennego w maju 1863 roku przez Michała Murawiewa po jego poprzedniku Włodzimierzu Nazimowie żądania stawiane biskupom diecezji wileńskiej i żmudzkiej względem karności podległego im duchowieństwa stają się już bardziej surowe, nie unikano nawet sięgania po otwarte pogroźki i szantaż. Wraz z przybyciem M. Murawiewa następuje zauważalna zmiana w postrzeganiu przez lokalne władze carskie duszpasterzy diecezji wileńskiej i żmudzkiej – potencjalni sojusznicy stają się w ich oczach osobami podstępными i niebezpiecznymi dla Imperium. Nadal stosowana była odmienna taktyka zachowania się lokalnych urzędników carskich wobec każdego z biskupów, która się zarysowała na początku walki zbrojnej.

Rekonstrukcja okoliczności zesłania biskupa wileńskiego upoważnia do stwierdzenia, iż o zmianach w postrzeganiu biskupów katolickich przez lokalnych urzędników carskich przesądził funkcjonujący wśród warstw rządzących Imperium wizerunek duchownego katolickiego, jako organizatora powstania i wroga Imperium, przypieczętowany przez M. Murawiewa. Egzekucja dwóch księży diecezjalnych dokonana na rozkaz M. Murawiewa w końcu maja 1863 w Wilnie na Placu Łukiskim stała się jakby preludem do zesłania biskupa, przez co władze w sposób bardzo wyraźny zademonstrowały, iż w ich oczach A. S. Krasieński, jako poddany cesarza, nie potrafi zapewnić lojalności podwładnego mu duchowieństwa wobec władzy carskiej, co oznacza, że również jego lojalność budzi uzasadnione wątpliwości. Przed zgromadzonymi mieszkańcami miasta wykonano wyrok śmierci na księżach Stanisławie Isora i Rajmundzie Ziemiackim, oskarżonych o przeczytanie w kościele z ambony podczas Mszy Świętej Manifestu Powstańczego. Szantaż, pogroźki, podstęp – to tylko niektóre z środków, stosowanych w tworzeniu sieci intryg, mających na celu usunięcie biskupa, by przez to doprowadzić do destabilizacji zarządzania diecezją jako jednostką lokalnego

Kościół Katolickiego podporządkowanego Stolicy Apostolskiej. Można przypuszczać, że znaczenie Wilna, jako ośrodka administracyjnego, skupiającego centralne instytucje rządowe owego Północno-Zachodniego Kraju, przesądziło o tym, że wyjątkowa uwaga została skierowana na wyższe duchowieństwo Kościoła Katolickiego oraz skupiającą je instytucję – kapitułę katedralną.

Nie spełniły się nadzieje M. Murawiewa o tym, iż po zesłaniu biskupa kapituła diecezji wileńskiej stanie się taką strukturą, która będzie pokornie spełniała zalecenia kancelarii generalgubernatora. Zarówno ta okoliczność, jak i przebieg powstania (nie udało się je stłumić tak szybko, jak się tego spodziewano) stały się dla lokalnych urzędników carskich czynnikiem inspirującym, pobudzającym do poszerzenia arsenału stosowanych wobec duchowieństwa środków karnych i poszukiwania nowych sposobów prześladowań. Wobec obu diecezji były stosowane różne modele. Wśród wyższych duchownych diecezji żmudzkiej nawet nie próbowano szukać takich, którzy by bezwarunkowo byli posłuszni rozkazom władzy świeckiej. Wręcz odwrotnie – niektórzy bardziej wpływowi duchowni zostali wydaleny z diecezji na skutek inkryminacji fikcyjnych oskarżeń o działalność antyrządową i aktywne poparcie powstania (przypadki sekretarza biskupa Justyna Dovyदैtisa i rektora seminarium Józefa Sylwerstra Dovyदैtisa). Najbliżsi pomocnicy M. Wołoncewskiego i współpracownicy jego posługi pasterskiej zostali wybrani celowo, gdyż usunąć samego duszpasterza diecezji żmudzkiej cieszącego się dużym uznaniem lokalni urzędnicy się nie ważyli, by uniknąć ewentualnych rozruchów jeszcze większego zamieszania. To oczywiste, iż zesłanie dwu duchownych nie mogło się stać czynnikiem wzmacniającym Kościół, tym nie mniej nie zdysbalansowało to struktury kościelnej diecezji i nie miało istotnego wpływu na skalę i intensywność działalności duszpasterskiej diecezji. Toteż stosowane przez władze carskie środki dyskryminacyjne wobec wyższego duchowieństwa diecezji żmudzkiej nie były zbyt efektywne.

W tym samym czasie, gdy były zbierane dowody mające uzasadnić antyrządową działalność wyższego duchowieństwa diecezji żmudzkiej, M. Murawiew zaczął otaczać szczególną opieką lojalnych wobec władz carskich duchownych Kapituły Wileńskiej, mając na celu usunięcie administratora diecezji prałata Józefa Bowkiewicza, który, jak się okazało, nie spełnił oczekiwań generalgubernatora. Analiza rekonstrukcji procesu tworzenia korporacji lojalnych wobec władz duchownych wyłonionych z grona honorowych kanoników kapituły (Antoni Niemeksza, Edward Tupalski, Piotr Żyliński) ukazała, że władze carskie od samego początku celowo dążyły do przekazania w ręce mianowanych przez nie prałatów najważniejszych obszarów działalności administracyjnej i duszpasterskiej w diecezji, przezornie prognozując iż prałaci kapituły protegowani przez władze carskie nie tylko nie będą ignorowali zaleceń władz, lecz

staną się gorliwymi ich wykonawcami. Próba powołania podczas powstania w kapitule wileńskiej takiej korporacji ujawniła zamysły władz, by w Kościele Katolickim zaistniał model jego stosunków z państwem na wzór modelu, jaki był w Kościele Prawosławnym, co stanowiło realne zagrożenie dla zachowania przez Kościół Katolicki kanonicznego podporządkowania Stolicy Apostolskiej.

Próba wciągnięcia hierarchów diecezji do akcji dławienia powstania jest uważana za wyraźny zwrot w rozwoju kształtowania kontaktów władz z hierarchami podczas powstania. Na początku lata 1863 roku apelując do obowiązku lojalności hierarchów diecezji jako poddanych cesarza, zaczęto od nich wymagać podjęcia odpowiedzialności nie tylko za zachowanie się podwładnego im duchowieństwa, lecz również za całą spłeczność katolicką diecezji. Autorytet M. Wołoczewskiego, posiadane przez niego uprawnienia kanoniczne do zarządzania diecezją, wzrost aktywności działań powstańczych na Żmudzi, jak też ta okoliczność, że po zesłaniu biskupa A. S. Krasieńskiego diecezja była zarządzana przez administratora, przesądziły o tym, iż lokalni urzędnicy carscy pasterzowi diecezji żmudzkiej jako pierwszemu przypomnieli o jego obowiązku zatroszczenia się o wiernych swojej diecezji. Właśnie w wyniku tych żądań ukazał się list pasterski M. Wołoczewskiego z dnia 6 września 1863 roku, w którym powstańcy są nawoływani do zaprzestania stawiania oporu, zwrócenia się do najwyższych władz carski kraju z prośbą o ulaskawienie oraz złożenia przysięgi cesarzowi. 17 września 1863 roku według analogicznego modelu został przygotowany przez hierarchów diecezji wileńskiej Okólnik. Kontekst ukazania się *Listu Pasterskiego* biskupa żmudzkiego i *Okólnika* hierarchów diecezji wileńskiej oraz analiza procesu ich przygotowania pozwala na stwierdzenie, że powstały one nie tylko na skutek rozkazu generałgubernatora, lecz końcowa ich wersja zarówno jednego, jak i drugiego została przygotowana w kancelarii generałgubernatora. Ta okoliczność, że zarówno biskup żmudzki, jak i wyższe duchowieństwo diecezji wileńskiej zostało zmuszone do podpisania przygotowanych przez urzędników generałgubernatora wersji Listu i Okólnika wskazuje na to, że lokalni urzędnicy carscy przystąpili do stosowania dyskryminacyjnych środków wobec najwyższych dostojników Kościoła i w swoje ręce przejęli prerogatywy, przysługujące według prawa kanonicznego wyłącznie biskupom, bądź administratorom diecezji zwracania się do wspólnoty wiernych. Te pisma są oceniane jako jeden z przełomowych momentów, ukazujących radykalne zmiany w kreowaniu przez władze carskie wizerunku duchowieństwa katolickiego. Podczas gdy na początku walki zbrojnej hierarchowie katolicycy byli postrzegani jako potencjalni sojusznicy władz carskich, przy pomocy których można będzie utrzymywać w karności wrogo, zdaniem urzędników carskich, nastawione duchowieństwo diecezjalne, to od połowy 1863 roku zaczyna przeważać wizerunek biskupa katolickiego jako duchowego przywódcy powstania.

Mimo iż władze powstańcze potraktowały List Pasternski M. Wołonczewskiego z dn. 6 września, jak również Okólnik przygotowany przez duchownych diecezji wileńskiej 17 września jako przejście hierarchów katolickich na stronę władz carskich, tym niemniej te pisma nie miały już znaczniejszego wpływu na przebieg powstania. Lokalni urzędnicy carscy, którzy uczynili wiele starań, by takie dokumenty się ukazały, później nie przywiązywali do nich większego znaczenia. Lokalnym urzędnikom carskim nie udało się sprowokować wyższego duchowieństwa katolickiego Litwy do potępienia powstania, mimo iż nie było ono zwolennikiem walki zbrojnej.

Zróznicowanie stosowanych przez lokalnych urzędników carskich środków dyskryminacyjnych wobec obu diecezji wyraźnie wskazuje na to, że władze Imperium poszukiwały optymalnego modelu utrzymywania Kościoła w karności. Z drugiej zaś strony do zróznicowania środków dyskryminacyjnych skłaniały lokalnych urzędników carskich odmienne postawy hierarchów diecezji podczas powstania. W przypadku diecezji żmudzkiej od samego początku walki zbrojnej M. Wołonczewski podjął się roli obrońcy i orędownika przed władzami carskimi księży swej diecezji, którzy trafili w sieci represji zastawionych przez lokalnych urzędników carskich. Chociaż tylko w wyjątkowych przypadkach prośby biskupa były uwzględniane, władze jednak wiedziały, że pasterz diecezji żmudzkiej, gdy sprawa będzie dotyczyła duchownych jego diecezji, podejmie inicjatywę nawiązania kontaktu z urzędnikami carskimi i będzie te kontakty kierował na tory korzystne dla siebie. Tymczasem postawa hierarchów diecezji wileńskiej, do początków czerwca 1863 roku na czele z A. S. Krasieńskim, była nieco odmienna. Mimo iż A. S. Krasieński, podobnie jak i M. Wołonczewski, nie ukarał żadnego z księży, którzy się zaciągnęli do powstania, bądź zostali do niego wciągnięci i publicznie nikogo z nich nie potępił, jednak nie zaangażował się do ich ratowania przed represjami urzędników carskich.

Kierownictwo powstania na Litwie z chwilą rozpoczęcia walki zbrojnej wykorzystало sieć administracyjną wileńskiej i żmudzkiej diecezji w charakterze kanałów komunikacyjnych. W wyniku czego nie jeden kościół parafialny stał się w czasie powstania miejscem samorealizacji lokalnej społeczności, a nierzadko również miejscem formacji politycznej. Duchowni byli zobowiązani przez przywódców powstania do nawoływania ludności do przystąpienia do powstania i okazywania wszelakiej pomocy. Wraz z rozpoczęciem walki zbrojnej z ambon kościołów były ogłaszane z inicjatywy powstańców programowe dokumenty powstania, najczęściej ogłaszany był Manifest powstania. Były jednak wyjątki (np. filialista z Podbrzezia, legendarny dowódca oddziału powstańców Antoni Mackiewicz, wikary z Gorzd Izidor Noreika oraz jeszcze jeden lub drugi, którzy bez zachęty przywódców powstania w niejednym kościele nawoływali do przystąpienia do powstania i sami walczyli w oddziałach z

bronią w rękę), lecz zarówno wśród duchowieństwa diecezji wileńskiej, jak i żmudzkiej takie przypadki należały do rzadkości. Nie ma też powodu, by pełnienie posługi duszpasterskiej dla powstańców przez duchownego parafialnego traktować jako wyraz aktywnego jego udziału w powstaniu. Był to jeden z obowiązków takiego duchownego, jaki miał spełniać wobec swoich parafian, do której też należeli powstańcy, udział w powstaniu nie wykluczał ich bowiem z przynależności do parafii. Prześladowani przez carskie oddziały wojskowe powstańcy mogli uzyskać w parafii nie tylko posługę duszpasterską, co w ówczesnym społeczeństwie wcale nie było sprawą drugorzędną, lecz również i pomoc materialną. Tak więc sieć parafialna diecezji spełniła rolę swego rodzaju bazy pomocniczej. Odbywało się to jednak bez zezwolenia hierarchów diecezji, uzyskanie którego w mniemaniu przywódców powstania było rzeczą zbędną.

Mimo iż z formalnego punktu widzenia władze carskie miały wystarczające powody, by uważać Kościół Katolicki za jeden z inicjatorów powstania i karać duchownych, jako osób zaangażowanych w powstaniu, tymczasem stosowane przez nie kary nie były konsekwencją wykroczenia konkretnego duchownego przeciw prawu Imperium (poza rzadkimi wyjątkami). Duchowni w parafiach nie mieli innego wyjścia, jak tylko spełniać żądania powstańców w sprawie ogłaszania Manifestu, czy zaprzysiężenia powstańców (odmowy powstańcom zdarzyły się wyjątkowo rzadko). Przeprowadzone badanie upoważnia do stwierdzenia, że postawa absolutnej większości duchowieństwa diecezjalnego obu diecezji była podczas powstania zbliżona do stanowiska ich biskupów, gdzie pierwszeństwo miało głoszenie Słowa Bożego i modlitwa, nie zaś walka zbrojna. Nawet ci, którzy walczyli w szeregach powstańczych z bronią w rękę taką drogę wybierali najczęściej na skutek nacisku przywódców oddziałów powstańczych (przypadek księdza A. Mackiewicza należy pod tym względem do wyjątku). Większość stała się swego rodzaju zakładnikami konsekwentnych dążeń przywódców powstania mających na celu wykorzystanie Kościoła Katolickiego w zaangażowaniu społeczności katolickiej do walki zbrojnej. Toteż Kościół Katolicki odegrał w czasie powstania rolę konsolidatora części społeczności katolickiej na ziemiach byłej Rzeczypospolitej Obojga Narodów, narzuconą mu przez organizatorów i przywódców powstania.

Duchowni pełniący posługę w parafiach w pierwszych dniach wystąpienia zbrojnego znaleźli się w polu widzenia władz carskich. Jeżeli wobec hierarchów diecezji zaczęto stosować represje w połowie powstania, to duchownych diecezjalnych zaczęto karać od razu. Duchowni byli karani zarówno według administracyjnego prawa Imperium, jak też według ustaw wojennych Sądu Polowego. Za taką samą czynność wymierzano różne kary, uderzająca ich nieadekwatność w stosunku do inkryminowanego oskarżenia, jak też ta okoliczność, że ostateczną instancją był generałgubernator, pozwala na stwierdzenie,

iż powoływanie się na obowiązujące prawo w Imperium było czystą formalnością. Przeważające abstrakcyjne oskarżenia o poparcie powstania, bądź sprzyjanie powstańczym ideom ukazują z reguły na brak konkretnego wykroczenia/brak przestępstwa. Jednakowo surowo byli karani zarówno uczestnicy powstania, jak i podejrzani o udział.

Spis diecezjalnych księży i duchownych zakonnych pełniących posługę w parafiach diecezji wileńskiej i żmudzkiej, którzy zostali oskarżeni o udział w powstaniu 1863 roku i ukarani przez władze carskie, sporządzony w oparciu o źródła, ilustruje skalę represji stosowanych przez władze carskie i upoważnia do istotnego skorygowania danych statystycznych utrwalonych w historiografii. Represje w sprawie powstania, które się rozpoczęły w końcu stycznia 1863 roku i trwały do połowy maja 1867 roku dotknęły ponad jedną trzecią (32,2%) duchownych (462 z 1179) pełniących w roku 1863 posługę w parafiach diecezji wileńskiej i żmudzkiej. Spośród nich 7 otrzymało wyrok śmierci, 163 zostało zesłanych do dalszych gubernii Imperium. Skala represji w diecezji wileńskiej była o 2,5 % większa niż w diecezji żmudzkiej. Wpływ na to miała niewątpliwie ta okoliczność, że Wilno w czasie powstania było nie tylko stolicą diecezji, lecz było również stolicą generałgubernatorstwa z całą jego infrastrukturą, widocznie nie należy jednak też pominąć znaczenia aktywnego zaangażowania się biskupa M. Wołoczewskiego od samego początku walki zbrojnej w ratowanie przed represjami duchownych swej diecezji.

Przeprowadzone badania dostarczają wiele argumentów pozwalających na dokonanie korekty ustaleń historiograficznych, iż ukarany duchowny w każdym przypadku był aktywnym uczestnikiem powstania, bądź je popierał (w diecezji żmudzkiej o współzucie powstaniu zostali oskarżeni i ukarani duchowni jeszcze przed rozpoczęciem walki zbrojnej na Żmudzi). Utrzymujemy, iż represje przeciwko duchowieństwu katolickiemu diecezji wileńskiej i żmudzkiej, oskarżonemu o udział w walce zbrojnej, jest wynikiem prowadzonej przez władze carskie polityki wyznaniowej względem Kościoła Katolickiego, nie zaś konsekwencją zaangażowania się duchowieństwa w sprawę powstania. Fakty eskalowania na szeroką skalę przez władze carskie wizerunku duchownego katolickiego jako czołowej siły napędowej powstania, tworzenia i powielania przy pomocy retoryki obrazu duchownego katolickiego jako wroga Imperium, który jeżeli nie zostanie w czas zniszczony, będzie stanowił zagrożenie dla egzystencji Imperium, pozwalają na wysunięcie hipotetycznego przypuszczenia, iż mogły to być działania celowe, mające usprawiedliwić stosowanie represji wobec Kościoła Katolickiego jako instytucji i duchowieństwa katolickiego jako stanu.

Z litewskiego tłumaczyła Helena Szymanel

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ

A

Abramavičius Leonas 250
 Abramowicz Leon (Абрамович Лев) → Abramavičius Leonas
 Adamavičius Juozapas 250
 Adamowicz Józef (Адамович Иосиф) → Adamavičius Juozapas
 Akelaitis Mikalojus 14
 Aklinskis Antanas 250
 Aklínski Antoni (Аклинский Антоний) → Aklinskis Antanas
 Alekna Antanas 21, 23, 75, 86, 88, 93–95, 133
 Aleksandras Aleksandrovičius, kunigaikštis → Aleksandras III
 Aleksandras II, imperatorius 16, 35, 42, 88, 138
 Aleksandras III, imperatorius 36
 Aleksandravičius Egidijus 14, 101
 Aleksandravičius Kazimieras 250
 Aleksandravičius Marijonas 196
 Aleksandrowicz Kazimierz (Kaspar) (Александрович Казимер) → Aleksandravičius Kazimieras
 Aleksandrowicz Marian (Алекцандрович Марианн) → Aleksandravičius Marijonas
 Ališauskas Vytautas 71
 Andrijauskas Vladimiras 139

B

Babinauskas Silvestras 196
 Babinowski Sylwester (Бабиновский Сильвестр) → Babinauskas Silvestras

Bagdonavičius Povilas 138, 140–142, 257
 Baikauskas Viktoras 196
 Baikauskas Vladislovas 196
 Bairašauskaitė Tamara 42, 173
 Bajkowski Wiktor (Victor) (Байковский Виктор) → Baikauskas Viktoras
 Bajkowski Władysław (Ladislaus) (Байковский Владислав) → Baikauskas Vladislovas
 Bakevičius Jurgis 251
 Bakiewicz *alias* Bakewicz Jerzy (Бакевич Георгий) → Bakevičius Jurgis
 Balczewski Aleksander (Бальчевский Александр) → Balčiauskas Aleksandras
 Balčiauskas Aleksandras 251
 Baranauskas Antanas 24, 124
 Baranauskas Jonas 251
 Baranowski Jan (Барановский Иван) → Baranauskas Jonas
 Barańska Anna 14
 Barkauskas Laurynas 251
 Bartoszewicz Dominik (Dominicus) (Бартошевич Доминик) → Bartoševičius Dominykas
 Bartoszewicz Jerzy (Бартошевич Георг) → Bartusevičius Jurgis
 Bartosevičius Dominykas 197
 Bartusevičius Jurgis 252
 Baukevičius Juozapas 44, 67, 68, 83, 89–92, 117–119, 121, 122, 125–128, 187, 362, 371
 Bąkowski Józef (Joseph) (Бонковский Иосиф) → Bonkauskas Juozapas
 Beiersdorf Otton 36

- Bender Ryszard 55, 56
 Beniuszewicz Stanisław (Бенюшевич Станислав) → Beniuševićius Stanislovas
 Beniuszewicz Telesfor (Бенюшевич Телесфор) → Beniuševićius Telesforas
 Beniuševićius Stanislovas 252
 Beniuševićius Telesforas 252
 Berčikas → Kacas Berelis
 Bernackis Kazimieras 197
 Beržanskis Gabrielius 113
 Beržanskis Juozapas 252
 Beržanski Józef (Бержанский Иосиф) → Beržanskis Juozapas
 Biculėvičius Hilarijus 197
 Bičkauskas-Gentvila Leonas 14, 22
 Bielawski Józef (Белявский Иосиф) → Bieliauskas Juozapas
 Bieliauskas Juozapas 252
 Bielskytė Eglė 134
 Biernacki Kazimierz (Casimirus) (Бернацкий Казимир) → Bernackis Kazimieras
 Biront Józef (Биронт Иосиф) → Birontas Juozapas
 Biront Kazimierz (Casimirus) (Биронт Казимир) → Birontas Kazimieras
 Birontas Juozapas 252
 Birontas Kazimieras 106, 152, 197
 Biržiška Vaclovas 30, 35, 62, 108, 135, 137, 140, 176
 Biševskis Mykolas 110, 112, 198
 Byculewicz Hilariusz (Hilarius) (Быцулевич Гилярии) → Biculėvičius Hilarijus
 Byszewski Michał (Michael) (Бышевский Михаил) → Biševskis Mykolas
 Boguszewski Roch (Rochus) (Богушевский Рох) → Boguševskis Rokas
 Bogušas Antanas 143, 253
 Boguševskis Rokas 198
 Bohusz Antoni (Богуш Антоний) → Bogušas Antanas
 Bonkauskas Juozapas 198
 Boreika Andriejus 253
 Borejko Andrzej (Борейко Андрей) → Boreika Andriejus
 Boriborovas 143
 Borkauskas Jonas 198
 Borkowski Jan (Joannes) (Борковский Иоанн) → Borkauskas Jonas
 Borkowski Wawrzyniec (Борковски Вавжинец) → Barkauskas Laurynas
 Bortkevičius Juozapas 253
 Bortkevičius Rupertas 253
 Bortkiewicz Józef (Борткевич Иосиф) → Bortkevičius Juozapas
 Bortkiewicz Rupert (Борткевич Руперт) → Bortkevičius Rupertas
 Boržimas Jackus 199
 Boržimas Valentinas *alias* Pranciškus 199
 Borżym Jacek (Боржим Гиацинт) → Boržimas Jackus
 Borżym Walenty *alias* Franciszek (Боржим Валентин *alias* Францишек) → Boržimas Valentinas *alias* Pranciškus
 Boskaitė Violeta 4, 38
 Boudou Adrien 18, 19
 Bowkiewicz Józef → Baukevičius Juozapas
 Brenšteinas Mykolas 110
 Bronevičius Jonas 199
 Broniewicz Jan (Joannes) (Броневиц Иоанн) → Bronevičius Jonas
 Brus Anna 104
 Brzóska Stanisław 107
 Brzostowicz Jan (Joannes) (Бржостович Иоанн) → Bžostovičius Jonas
 Bublewski Jan (Бублевский Иван) → Bubliauskas Jonas
 Bubliauskas Jonas 253
 Buczyński Józef (Josephus) (Бучинский Иосиф) → Bučinskis Juozapas
 Bučinskis Juozapas 199
 Bušinskis Antanas 105
 Butavičius Juozapas 253

Butavičius Vincentas 254, 275
 Butkevičius Tadas 142
 Butmin Ludovik (Бутмин Людвик) → But-
 minas Liudvikas
 Butminas Liudvikas 254
 Butowicz Józef (Бутович Иосиф) → Buta-
 vičius Juozapas
 Butowicz Wincenty (Бутович Викентий) →
 Butavičius Vincentas
 Bžostovičius Jonas 199

C, Cz, Ć

Caban Wiesław 17
 Cechanauskas Kazimieras 107, 254
 Chodakevičius Jonas 200
 Chodakiewicz Jan (Joannes) (Ходакевич
 Иоанн) → Chodakevičius Jonas
 Choromański Kazimierz (Хороманский Ка-
 зимир) → Choromanskis Kazimieras
 Choromanskis Kazimieras 75, 76, 254
 Chrysostomus Ioannes, sanctus → Jonas
 Auksaburnis, šv.
 Chveckovskis Martynas 200
 Chwieckowski *alias* Chwieckowski Marcin
 (Martinus) (Хвещковский Мартин) →
 Chveckovskis Martynas
 Ciechanowski Kazimierz (Цехановский Ка-
 зимир) → Cechanauskas Kazimieras
 Ciolkovičius Romualdas 200
 Ciolkowicz Romuald (Romualdus) (Циол-
 кович Ромуалд) → Ciolkovičius Ro-
 mualdas
 Cirtautas Gasparas 134
 Citavičius Zigmantas 100
 Cylovas Nikolajus 32
 Cywiński Bohdan 15, 16, 43
 Czczot Tomasz (Thomas) (Чечот Фома) →
 Čėčiota Tomas
 Czencz Władysław 154
 Czerpowicz Andrzej (Andreas) (Чепович
 Андрей) → Čėpavičius Andriejus

Czużewicz Maciej (Чужевич Матвей) →
 Čiużevičius Motiejus
 Čartoriskiai, kunigaikščiai 36, 356, 357
 Čėčiota Tomas 200
 Čėpavičius Andriejus 200
 Čėrevinas Piotras 36, 159
 Čėškevičiūtė Neringa 23
 Čiużevičius Motiejus 255

D

Dambrauskas Vladislovas 255
 Darzyński, Dorzyński *alias* Dażyński Jan
 (Дажинский Иван) → Dažinskis Jonas
 Dauboras Felicijonas 201
 Daugėla Adolfas 108, 255
 Daugirdaitė-Sruogienė Vanda 14
 Daunoravičius Stanislovas 201
 Dawidowicz Józef (Давидович Иосиф) →
 Dovydaitis Juozapas Silvestras
 Dawidowicz Justyn (Давидович Устин) →
 Dovydaitis Justinas
 Dažinskis Jonas 255
 Dekarz Dominik (Dominicus) (Декарж До-
 миник) → Dekażas Dominykas
 Dekażas Dominykas 201
 Dembinskis Jokimas 201, 222, 223
 Dembski *alias* Dębski Władysław (Дембс-
 кий Владислав) → Dembskis Vladis-
 lovas
 Dembskis Vladislovas 103, 105, 142, 143,
 256, 257, 262, 299
 Demidavičius Jokūbas 202
 Demidowicz Jakub (Jacobus) (Демидович
 Яков) → Demidavičius Jokūbas
 Denisevičius Simonas 202
 Deniewicz Szymon (Денисевич Симон) →
 Denisevičius Simonas
 Dereszkiewicz Kazimierz (Casimirus) (Де-
 рещкевич Казимир) → Dereškevi-
 čius Kazimieras
 Dereškevičius Kazimieras 202

Dębiński Joachim (Joachimus) (Дембинский Иоахим) → Dembinskis Jokimas
Dijakevičius Ferdinandas 202
Dijakevičius Juozapas 203
Dilevičius Leopoldas 256
Dimavičius Gerardas 256
Dyakiewicz *alias* Dikiewicz Józef (Josephus) (Диякевич Иосиф) → Dijakevičius Juozapas
Dyakiewicz Ferdynand (Ferdinandus) (Диякевич Фердинанд) → Dijakevičius Ferdinandas
Dylagowa Hanna 17, 20, 56, 89, 107, 112, 175
Dylewicz Leopold (Дылевич Леопольд) → Dilevičius Leopoldas
Dymowicz Gerard (Дымович Герард) → Dimavičius Gerardas
Dluskis (Jablonovskis) Boleslovas 86
Dobkevičius Adomas 256
Dobkiewicz Adam (Добкевич Адам) → Dobkevičius Adomas
Dolbilovas Michailas 16, 27, 79, 154
Dolgorukovas Vasilijus 83, 120
Domaszewicz Adolf (Adolphus) (Домашевский Адолф) → Domaševičius Adolfas
Domaševičius Adolfas 203, 221
Dombrowski Władysław (Домбровский Владислав) → Dambrauskas Vladislovas
Dovydaičiai 135, 137, 138, 140, 141
Dovydaičiai Jurgis ir Kotryna 135
Dovydaitis Józef Sylwester → Dovydaitis Juozapas Silvestras
Dovydaitis Juozapas Silvestras *alias* Dovidaitis *alias* Dovydaitis Juozapas 6, 133–144, 186, 257, 371
Dovydaitis Justinas, vysk. 133, 137, 141, 142, 186, 257, 275, 371
Dovydaitis Petras 136, 137
Dowbor Felicjan (Довбор Фелициан) → Dauboras Felicjonas

Dowgiałło Adolf (Довгялло Адольф) → Daugėla Adolfas
Downarowicz Stanisław (Stanislaus) (Довнарович Станислав) → Daunoravičius Stanislovas
Drabavičius Silvestras 257
Drabowicz Sylwester (Драбович Сильвестр) → Drabavičius Silvestras
Drionas Konstantinas 109
Drzewiński Józef (Josephus) (Држевинский Иосиф) → Dževinskis Juozapas
Dulski Andrzej (Дульский Андрей) → Dulskis Andriejus
Dulskis Andriejus 75, 257
Duseika Vladislovas 258
Dusejko Władysław (Дусейко Владыслав) → Duseika Vladislovas
Dževinskis Juozapas 203

E

Eitavičius Antanas 258
Ejtowicz Antoni (Ейтович Антоний) → Eitavičius Antanas
Engelgardtas 304

F

Fajnhauz Dawid *alias* Fainhauz David 15, 33, 57, 60, 86, 93, 176
Falkauskas Adomas 203
Falkauskas Česlovas 204
Falkovskis Adomas 154, 155, 160, 175
Falkowski Adam (Adamus) (Фальковский Адам) → Falkauskas Adomas
Falkowski Czesław (Фальковский Чеслав) → Falkauskas Česlovas
Fedaravičius Justinas 258
Felinskis Zigmantas Ščensnas *alias* Felinkis Z. S., arkivysk., šv. 30, 135–138, 144
Feliński Zygmunt Szczęsny, abp, św. → Felinskis Zigmantas Ščensnas, arkivysk., šv.

Fialkowski Rafał (Raphael) (Фиалковский Рафаил) → Fijalkauskas Rapolas
 Fiedorowicz *alias* Fiodorowicz Justyn (Федорович Юстин) → Fedaravičius Justinas
 Fijałek Jan 47
 Fijalkauskas Rapolas 204
 Filipavičius Boleslovas 204
 Filipavičius Juozapas 258
 Filipowicz Bolesław (Филипович Болеслов) → Filipavičius Boleslovas
 Filipowicz Józef (Филипович Иосиф) → Filipavičius Juozapas
 Frąckiewicz Wiktor *alias* Frąckiewicz-Radzi-
 miński Wiktor (Victor) (Фронцкевич
 Виктор) → Fronckevičius Viktoras
 Fronckevičius Viktoras 204

G

Gabański Alfons (Габонский Альфонс) →
 Gabonskis Alfonsas
 Gabonskis Alfonsas 259
 Gabszewicz Andrzej (Габшевич Андрей) →
 Gabševičius Andriejus
 Gabševičius Andriejus 259
 Gaidamavičius Juozapas 106
 Gaidis Ryšard 4, 38
 Gailevičius Steponas 205
 Gaiževskis Julijonas 205
 Gajauskas Eduardas 205
 Gajewski Edward (Eduardus) (Гаевский
 Эдуард) → Gajauskas Eduardas
 Galicz Jan (Галич Иоанн) → Galičas Jonas
 Galičas Jonas 205
 Galkevičius Adomas 259
 Ganas Herkulan (Herculanus) (Ган Герку-
 лан) → Ganas Herkulanas
 Ganas Herkulanas 206
 Ganusauskas Telesforas 260
 Gargas Antoni (Гаргас Антоний) → Garga-
 sas Antanas

Gargasas Antanas 105, 106, 108, 155, 175,
 260, 262, 268
 Gašiewski Witalis (Vitalis) (Гонсевский
 Виталис) → Gonsevskis Vitalis
 Gedgaudas Juozapas 164, 260, 301
 Gedgaudas Petras 260
 Gedminas Marcelis 261
 Gedvilas Ignotas 261
 Geištoras Jokūbas 37, 64
 Genutavičius Kazimieras 261
 Genutavičius Pranciškus 261
 Genzelis Bronius 61
 Giedgowd Józef (Гедговд Иосиф) → Ged-
 gaudas Juozapas
 Giedgowd Piotr (Гедговд Петр) → Gedgau-
 das Petras
 Giedmin Marceli (Гедмин Марцелий) →
 Gedminas Marcelis
 Giedraitis Antanas 206
 Giedraitis Juozapas Arnulfas, vysk. 51
 Giedraitis Norbertas 100, 262
 Giedraitis Vincentas 262
 Giedrojć Antoni (Antonius) (Гедройц Ан-
 тоний) → Giedraitis Antanas
 Giedrojć Norbert (Гедройц Норберт) →
 Giedraitis Norbertas
 Giedrojć Wincenty (Гедройц Викентий) →
 Giedraitis Vincentas
 Giedwiło Ignacy (Гедвило Игнатий) →
 Gedvilas Ignotas
 Gieysztor Jakub → Geištoras Jokūbas
 Gienutowicz Franciszek (Генутович Фран-
 цишек) → Genutavičius Pranciškus
 Gienutowicz Kazimierz (Генутович Казимир)
 → Genutavičius Kazimieras
 Gincevičius Antanas 152
 Giniatt Józef (Гинят Иосиф) → Giniota
 Juozapas
 Giniota Juozapas 262
 Gintila Antanas 262
 Gintila Fortūnatas 139

Gintylis Antoni (Гинтыло Антоний) →
Gintila Antanas
Girininkienė Vida 23, 36
Girnius Saulius Antanas 4, 7, 367
Glavdeckas Antanas 206
Glembockis Mykolas 206
Glawdecki Antoni (Antonius) (Главдецкий
Антоний) → Glavdeckas Antanas
Głębocki Henryk 14
Głębocki Michał (Michael) (Глембоцкий
Михаил) → Glembockis Mykolas
Godlewski Tadeusz (Thaddaeus) (Годлевс-
кий Фадей) → Godliauskas Tadas
Godliauskas Tadas 207
Gojlewicz Stefan (Stephanus) (Гойлович
Степан) → Gailevičius Steponas
Gojzewski Julian (Julianus) (Гойжевский
Юлий) → Gaiževskis Julijonas
Golecki Józef (Josephus) (Голецкий
Иосиф) → Goleckis Juozapas
Goleckis Juozapas 207
Gołkiewicz Adam (Голкевич Адам) → Gal-
kevičius Adomas
Gonsevskis Vitalis 207
Gosevskis Henrikas 207
Gosiewski Henryk (Henricus) (Госевский
Генрих) → Gosevskis Henrikas
Gosztowt Fabian (Fabiunus) (Гопштовт Фа-
биан) → Goštautas Fabijonas
Goštautas Fabijonas 207
Górkiewicz *alias* Gorkiewicz Karol (Горк-
левич Каролос) → Gurklevičius Ka-
rolis
Grigaliunavičius Albertas Eduardas 208
Grigalius XVI, popiežius 72
Grigořjevas 142
Grincevičius Justinas 262
Grygalunowicz Albert Edward (Eduardus)
(Григалюнович Эдуард) → Grigaliu-
navičius Albertas Eduardas
Gruzdys Stanislovas 263

Gruzdź Stanisław (Груздз Станислав) →
Gruzdys Stanislovas
Gruzinskis Nikolajus 166
Gudavičius Julijonas 263
Gudowicz Julian (Гудович Юлиан) → Gu-
davičius Julijonas
Gulbin Mateusz (Гульбин Матвей) → Gul-
binas Motiejus
Gulbinas Motiejus 263
Gurklevičius Karolis 263
Gužauskas Stanislovas 263
Gużewski Stanisław (Гужевский Станис-
лав) → Gužauskas Stanislovas

Н

Hanė Mišelis 141–143
Hanusowski Telesfor (Ганусовский Телес-
фор) → Ganusauskas Telesforas
Herburtas Mamertas 90, 127
Holovinskis Ignacas, metropolitas 43
Horbaczewski Józef (Josephus) (Горба-
чевский Иосиф) → Horbačevskis
Juozapas
Horbačevskis Juozapas 104, 105, 209
Hrinevickis Aleksandras 208
Hrinevičius Vincentas 208
Hryniewicz Justyn (Гринцевич Устин) →
Grincevičius Justinas
Hryniewicki Aleksander (Alexander) (Гри-
невский Александр) → Hrinevickis
Aleksandras
Hryniewicz Wincenty (Vincentius) (Гри-
невич Викентий) → Hrinevičius Vin-
centas
Hundijus Vaclovas 110, 209
Hundius Wenclaw (Venceslaus) *alias* Wac-
ław (Гундиуц Венцеслав) → Hundi-
jus Vaclovas

I

Ilgūnas Gediminas 22, 101

Iszora Stanisław (Stanislaus) (Ишора Станислав) → Išora Stanislovas
Išora *alias* Isora Stanislovas 79, 153, 154, 159, 175, 186, 209, 370

J

Jablanauskas Valentinas 209

Jablanauskas Viktoras 210

Jablonskis Konstantinas 62

Jablonowski Walenty (Valentinus) (Яблоновский Валенты) → Jablanauskas Valentinas

Jablonowski Wiktor (Jablonowski Victor) → Jablanauskas Viktoras

Jabłońska-Deptuła Ewa 17, 18, 56

Jacevičius Jonas 264

Jacewicz Jan (Яцевич Иван) → Jacevičius Jonas

Jaeger Marek 41, 56

Jagaudas Zenonas 264

Jagowd Zenon (Яговд Зенон) → Jagaudas Zenonas

Jakavičius Aleksandras 264

Jakavičius Simonas 100, 264

Jakowicz Szymon (Якович Симон) → Jakavičius Simonas

Jakszewicz *alias* Jokszewicz Tadeusz (Якшевич Фадей) → Jakševičius Tadas

Jakszewicz Jan (Joannes) (Якшевич Иоанн) → Jakševičius Jonas

Jakševičius Jonas 210

Jakševičius Tadas 265

Jakubelskis (Jakubielski) Antanas 124

Janikavičius Simonas 265, 276

Janikowicz Szymon (Яникович Симон) → Janikavičius Simonas

Janislauskas Ksaveras 90, 210

Janisławski Ksawery (Xaverius) (Яниславский Ксаверии) → Janislauskas Ksaveras

Jankauskas Jonas 210

Jankauskas Juozapas 265

Jankowski Jan (Joannes) (Янковский Иоанн) → Jankauskas Jonas

Jankowski Józef (Янковский Иосиф) → Jankauskas Juozapas

Janulaitis Augustinas 14, 21, 35, 60, 64

Januszewicz Wincenty (Vincentius) (Янушевич Викентий) → Januševičius Vincentas

Januszewski Aleksander (Alexander) (Янушевский Александр) → Januševskis Aleksandras

Januszkiewicz Antoni (Янушкевич Антоний) → Januškevičius Antanas

Januszkiewicz Józef (Янушкевич Иосиф) → Januškevičius Juozapas

Januševičius Vincentas 210

Januševskis Aleksandras 211

Januškevičius Antanas 211

Januškevičius Juozapas 265

Jarocki Józef (Яроцкий Иосиф) → Jarockis Juozapas

Jarockis Juozapas 265

Jaselskis Adomas 266

Jasielski Adam (Ясельский Адам) → Jaselskis Adomas

Jasevičius Anupras 30, 156, 158

Jasevičius Sikstas 90, 127

Jasiński Józef (Josephus-Calasantius) (Ясинский Иосиф) → Jasinskis Juozapas

Jasinskis Juozapas 211

Jassewicz Onuphry (Яцевич Онуфрий) → Jasevičius Anupras

Jatautas Jonas 211

Jatowt Jan (Joannes) (Ятовт Иоанн) → Jatautas Jonas

Javšicas Juozapas 211

Jawszyc Józef (Josephus) (Явщиц Иосиф) → Javšicas Juozapas

Jelskis Jonas 289

Jemelita Kazimieras 212
 Jemielitty Kazimierz (Casimirus) (Емелиты
 Казимир) → Jemelita Kazimieras
 Jogėla Vytautas 123, 124
 Jokubaitis Alvydas 71
 Jonas Auksaburnis, šv. 55
 Józef Juszkiewicz → Juškevičius Juozas
 Józefiak Roman R. 25
 Jucevičius Juozapas 266
 Jucevičius Stanislovas 266
 Jucewicz Józef (Юцевич Иосиф) → Juce-
 vičius Juozapas
 Jucewicz Stanisław (Юцевич Станис-
 лав) → Jucevičius Stanislovas
 Juknevičius Henrikas 113
 Jurgėla Kostas Rudamina 14, 22, 60, 86
 Jurkiewicz Jan 25
 Justinavičius Juozapas 212
 Justynowicz Józef (Josphesus) (Юстинович
 Иосиф) → Justinavičius Juozapas
 Juszkiewicz Antoni (Юшкевич Антоний) →
 Juškevičius Antanas
 Juszkiewicz Jerzy (Юшкевич Георгий
 (Юрий) → Juškevičius Jurgis
 Juškevičius Antanas 266
 Juškevičius Juozas 176
 Juškevičius Jurgis 108, 267
 Juzumas → Juzumavičius Antanas
 Juzumavičius Antanas 267
 Juzumowicz Antoni (Юзумович Анто-
 ний) → Juzumavičius Antanas

К

Kacas Berelis *alias* Berčikas 139, 141
 Kaczanowski Jan (Joannes) (Качановский
 Иоанн) → Kačanauskas Jonas
 Kaczyński Leopold (Качинский Леополд)
 → Kačinskis Leopoldas
 Kaczyński Napoleon (Качинский Напо-
 леон) → Kačinskis Napoleonas
 Kačanauskas Jonas 212

Kačinskis Leopoldas 212
 Kačinskis Napoleonas 213
 Kairys Klemensas 267
 Kajro Klemens (Кайро Клеменс) → Kairys
 Klemensas
 Kalimberg Сургіjan (Сургіanus) (Калим-
 берг Киприян) → Kalimbergas Kip-
 rįjonas
 Kalimbergas Kiprijonas 213
 Kalinauskas Konstantinas 61, 66–68
 Kaminskas Jonas 213
 Kamiński Jan (Joannes) (Каминский Ио-
 анн) → Kaminskas Jonas
 Kanapackis Jonas 267
 Karabanavičius Vincentas 213
 Karabanowicz Wincenty (Vincentius) (Ка-
 рабанович Викентий) → Karabanavi-
 čius Vincentas
 Karbowski Władysław 105
 Kareiva Alfonsas 268
 Kasakauskis Kalikstas 268
 Kasilauskas Jurgis 268
 Kasperavičius Mikalojus 214
 Kasperowicz Nikolaј (Nicolaus) *alias* Mi-
 kołaj (Касперович Николай) → Kas-
 peravičius Mikalojus
 Kašarauskas *alias* Kašarauskis Ambraziejus
 268
 Katilius Algimantas 24, 25, 113, 247, 308
 Kaufmanas Konstantinas fon 13, 127, 144
 Kavaliauskas Venancijus 288, 269
 Kazickas Dominykas 255, 268
 Kazlauskas Antanas 269
 Každailevičius Izidorius 269
 Každajlewicz Izidor (Каждайлевич Изид-
 ор) → Každailevičius Izidorius
 Kelpša Julijonas 269
 Kielpsz Juljan (Келпш Юлиан) → Kelpša
 Julijonas
 Kieniewicz Stefan 20, 56, 60, 89, 99, 175
 Kitauskas Antanas 214

- Kitowski Antoni (Antonius) (Китовский Антоний) → Kitauskas Antanas
- Klecki Henryk (Henricus) (Клецкий Генрих) → Kleckis Henrikas
- Kleckis Henrikas 90, 214
- Kliukauskas Vladislovas 214
- Klukowski Władysław (Ladislaus) (Клюковский Владислав) → Kliukauskas Vladislovas
- Кнiravičius Jonas 270
- Кнiravičius Pranciškus 270
- Кнirovicz Jan (Книпович Иван) → Кнiravičius Jonas
- Кнirowicz Franciszek (Книпович Францишек) → Кнiravičius Pranciškus
- Koc Szymon (Simon) (Коц Семен) → Kocas Simonas
- Kocas Simonas 214
- Kochanskis Vincentas 215
- Kochański Wincenty (Vincentius) (Коханский Викентий) → Kochanskis Vincentas
- Kociolkauskas Vaitiekus Adalbertas 215
- Kociolkowski Wojciech Adalbert (Коциалховский Войтех) → Kociolkauskas Vaitiekus Adalbertas
- Kodelski August (Кодельский Августин) → Kodelskis Augustinas
- Kodelskis Augustinas 215
- Kolenda Adam (Adamus) (Коленда Адам) → Kolenda Adomas
- Kolenda Adomas 215
- Kolyška Boleslovas 101, 105, 108, 109
- Копорacki Jan (Конопацкий Иван) → Kаnаpаckis Jonas
- Konstantinas, kunigaikštis 161
- Kontrimas Feliksas 174, 270
- Kontrym Feliks (Контрым Феликс) → Kontrimas Feliksas
- Korejwo Alfons (Корейво Альфонс) → Kаrеivа Alfonsas
- Korsakas Ramūnas 134
- Korzeniewski *alias* Korzeniowski Jan (Joannes) (Корженевский Иоанн) → Kożenevskis Jonas
- Korzonas Abdonas 112
- Kossakowski Kalikst (Коссоковский Каликст) → Kasakauskis Kalikstas
- Kossarzewski Ambrozej (Косажевский Амброзий) → Kašarаuskas *alias* Kašarаuskis Ambraziejus
- Kossilowski Jerzy (Косиловский Георг) → Kasilauskas Jurgis
- Kotzig Jan (Joannes) (Котзик Иоанн) → Kotzikas Jonas
- Kotzikas Jonas 216
- Kovalevskis, generolas majoras 152
- Kovaliauskas Mykolas 216
- Kowalewska Zofia 180
- Kowalewski Michał (Michael) (Ковалевский Михаил) → Kovaliauskas Mykolas
- Kowalewski Wenancjusz *alias* Kowalewski Józef *alias* Kowalewski Wincenty (Ковалевски Венанциус) → Kavaliauskas Venancijus
- Kozicki Dominik (Козицки Доминык) → Kazickas Dominykas
- Kozlauskas Ignotas 216
- Kozlauskas Kazimieras 216
- Kozlauskas Pranciškus 217
- Kozlauskas Viktoras 217
- Kozlovskis Simonas 118
- Kozłowski Antoni (Козловский Антоний) → Kazlauskas Antanas
- Kozłowski Franciszek (Franciscus) (Козловский Франциск) → Kozlauskas Pranciškus
- Kozłowski Ignacy (Ignatius), Козловский Игнатий) → Kozlauskas Ignotas
- Kozłowski Kazimierz (Casimirus) (Козловский Казимир) → Kozlauskas Kazimieras

- Kozłowski Wiktor (Victor) (Козловский Виктор) → Kozlauskas Viktoras
- Kozłowski Eligiusz 13, 30
- Koženevskis Jonas 217
- Koźmian Stanisław 15
- Krahel Tadeusz 163
- Krasinskis Adomas Stanislovas, vysk. 12, 25, 29, 44, 65, 67, 71–74, 76, 78, 79, 81–85, 94, 99, 117–120, 123–125, 128, 129, 154, 164, 173, 185–188, 192, 210, 360, 363, 364, 369, 370, 372, 373
- Kraśniński Adam Stanisław, bp → Krasinskis Adomas Stanislovas, vysk.
- Kregždė Martynas 270
- Kregždo Marcin (Крегжде Мартин) → Kregždė Martynas
- Krėvė-Mickevičius Vincas 30, 110
- Krinskis Feliksas 217
- Krinskis Petras 46, 218, 236
- Križanauskas Pranciškus 271
- Križanovskis, tardytojas 142
- Krygeris Grigorijus 136, 138
- Krynński Feliks (Кринский Феликс) → Krinskis Feliksas
- Krynński Piotr (Кринский Пётр) → Krinskis Petras
- Krzyżanowski Franciszek (Кржижановский Францишек) → Križanauskas Pranciškus
- Kubicki Paweł 19, 22, 33, 34, 46, 128, 161, 163, 247, 308
- Kučas Antanas 176
- Kulakauskas Arolinaras 163, 271
- Kulesza Władysław (Ladislaus) (Кулеша Владислав) → Kuleša Vladislovas
- Kuleša Vladislovas 218
- Kulikauskas Juozapas 218
- Kulikowski *alias* Kułakowski Józef (Josephus) (Куликовский Иосиф) → Kulikauskas Juozapas
- Kułakowski Arolinar (Кулаковский Аполлинар) → Kulakauskas Arolinaras
- Kumor Bolesław 42, 50
- Kumpikevičius Vincentas 271
- Kumpikiewicz Wincenty (Кумпикевич Винценты) → Kumpikevičius Vincentas
- Kuprevičius Silvestras 271
- Kuprewicz Silwestry (Купревич Сильвестр) → Kuprevičius Silvestras
- Kurczewski Jan 122–124, 127
- Kurietis A. → Alekna Antanas
- Kurtinskis *alias* Kartinskis Vincentas 272
- Kurtyński *alias* Kortynski Wincenty (Куртынский Викентий) → Kurtinskis *alias* Kartinskis Vincentas
- L, Ł
- Lapa Ignotas 218
- Lapinskas Laurynas 109, 219
- Laukavičius Juozapas 272
- Lebedzinskis Liudvikas 219
- Lebiedziński Ludwik (Ludovicus) (Лебедзинский Людовик) → Lebedzinskis Liudvikas
- Legeckas Petras 133, 134, 140
- Lenczewski Tomasz (Thomas) (Ленчевский Фома) → Lenčevskis Tomas
- Lenčevskis Tomas 219
- Lenkauskas Feliksas 235, 272
- Lentinas Leiba 139
- Leonas XII, popiežius 50, 136
- Leonavičius Jonas 164, 272
- Leonowicz Jan (Леонович Иван) → Leonavičius Jonas
- Leparski Aleksander, Лепарский Александр → Leparskis Aleksandras
- Leparskis Aleksandras 273
- Leskauskas Ignas 109
- Levickis Pranciškus 273
- Lewak Adam 36
- Lewicki Franciszek (Левицкий Францишек) → Levickis Pranciškus
- Lichodzevskis Tadas 273

- Lichodziejewski Tadeusz (Лиходзевский Тадеуш) → Lichodzevskis Tadas
- Lideika Motiejus 219
- Lidejko Mateusz (Matthaeus) (Лидейко Матеуш) → Lideika Motiejus
- Ligeika Antanas 165, 273
- Ligiejko Antoni (Лигейко Антоний) → Ligeika Antanas
- Lileika Juozapas 273
- Lilejko Jozafat (Лелейко Иозефат) → Lileika Juozapas
- Limantas Juozapas 274
- Limaževičius Silvestras 273
- Limažewicz Sylwester (Лимажевич Сильвестр) → Limaževičius Silvestras
- Limont Józef (Лимонт Иосиф) → Limantas Juozapas
- Linard Teodor (Линард Теодор) → Linardas Teodoras
- Linardas Teodoras 274
- Lipiszko Stanisław (Липишко Станислав) → Lipiška Stanislovas
- Lipiška Stanislovas 220
- Lipka Augustinas 220
- Lipko Augustyn (Augustinus) (Липко Августин) → Lipka Augustinas
- Lipnevičius Ildefonsas 274
- Lipnicki Augustyn (Augustinus) (Липницкий Августин) → Lipnickis Augustinas
- Lipnickis Augustinas 117, 118, 220
- Lipniewicz Ildefons (Липневич Ильдефонс) → Lipnevičius Ildefonsas
- Lisas Krzysztof 19, 72
- Liseckis Dominykas 113
- Liseckis Feliksas 220
- Lisiecki *alias* Lesiecki Feliks (Felix) (Лисецкий Феликс) → Liseckis Feliksas
- Litak Stanisław 41, 43, 46
- Liubovickis Tomas 220
- Liutostanskis Fulgentijus *alias* Liutostanskis Ipolitas Tomas 140, 141, 275
- Liutostanskis Kazimieras 140
- Losinskis Juozapas 152
- Lubenskis Konstantinas Irenijus 136, 144
- Lubowicki Tomasz (Thomas) (Любовицкий Фома) → Liubovickis Tomas
- Ludžas *alias* Lodžas Konstantinas 221
- Lukaszewicz Romuald (Лукашевич Ромуалд) → Lukaševičius Romualdas
- Lukaševičius Bazilijus 221
- Lukaševičius Mikalojus 289
- Lukaševičius Pranciškus 275
- Lukaševičius Romualdas 113, 221
- Lukauskas Petras 275
- Lukauskas Vladislovas 276
- Lupeika Viktoras 221
- Lutostański Fulgentius (Лутостанский Фульгентий) → Liutostanskis Fulgentijus *alias* Liutostanskis Ipolitas Tomas
- Łapiński Wawrzyniec (Laurentius) (Лапинский Лаврентий) → Lapinskas Laurynas
- Łappo *alias* Łapa Ignacy (Ignatius) → Lapa Ignotas
- Łaskiewicz Hubert 25
- Łękowski Feliks (Ленковский Феликс) → Lenkauskas Feliksas
- Łódź *alias* Łoźdź Konstanty (Constantinus) (Лодз Константин) → Ludžas *alias* Lodžas Konstantinas
- Łowkiewicz *alias* Ławkowicz Józef (Лавкович Иосиф) → Laukavičius Juozapas
- Łukaszewicz Bazilij (Лукашевич Вазилий) → Lukaševičius Bazilijus
- Łukaszewicz Franciszek (Лукашевич Францишек) → Lukaševičius Pranciškus
- Łukawski Piotr (Луковский Петр) → Lukauskas Petras
- Łukawski Władysław (Луковский Владислав) → Lukauskas Vladislovas
- Łupejko Wiktor (Victorinus) (Лупейко Виктор) → Lupeika Viktoras

М

- Macevičius Ignotas 276
 Macevičius Motiejus 276
 Macewicz Ignacy (Мацевич Игнатий) →
 Macevičius Ignotas
 Maciewicz Maciej (Мацевич Матвей) →
 Macevičius Motiejus
 Mackevičius Adomas 276
 Mackevičius Antanas 13, 21, 22, 24, 34, 35,
 65, 77, 101, 103, 104, 107, 108, 110, 113,
 152, 154, 155, 175, 189, 190, 273, 277,
 278, 285, 293, 296, 302, 365, 373, 374
 Mackevičius Aurelijus 221
 Mackevičius Juozapas 222
 Mackiewicz Adam (Мацкевич Адам) →
 Mackevičius Adomas
 Mackiewicz Anton (Мацкевич Антоний) →
 Mackevičius Antanas
 Mackiewicz Aurelius (Aurelianus) (Мацкевич
 Аурелиан) → Mackevičius Aurelijus
 Mackiewicz Józef (Josephus) (Мацкевич
 Иосиф) → Mackevičius Juozapas
 Maczyński *alias* Maczyński Piotr (Мачинс-
 кий Петр) → Mačinskis Petras
 Mačinskis Petras 277
 Maidelis Jegoras 85, 86, 100, 134
 Majevskis Juozapas 278
 Majewski Józef (Маиевский Иосиф) →
 Majevskis Juozapas
 Maksimaitienė Ona 22, 59, 60, 86, 93, 100,
 105, 109, 151, 180
 Malejauskas Dominykas 222
 Malejewski Dominik (Dominicus) → Male-
 jauskas Dominykas
 Mališevičius Jonas 222
 Małyszewicz Jan (Joannes) (Мальшевич
 Иоанн) → Mališevičius Jonas
 Marcinkevičius Jurgis 278
 Marcinkiewicz Jerzy (Марцинкевич Ге-
 орг) → Marcinkevičius Jurgis
 Markevičius Baltramiejus 134
 Markevičius Ipolitas 222
 Markevičius Juozapas 127, 278
 Markevičius Petras 222
 Markiewicz Hipolit (Hippolytus) (Марке-
 вич Иполит) → Markevičius Ipolitas
 Markiewicz Józef (Маркевич Иосиф) →
 Markevičius Juozapas
 Markiewicz Piotr (Petrus) (Маркевич
 Петр) → Markevičius Petras
 Martišauskas Motiejus 278
 Martišauskas Pranciškus 279
 Martyszewski Maciej (Маргышевский Мат-
 вей) → Martišauskas Motiejus
 Martyszewski Franciszek (Маргышевский
 Францишек) → Martišauskas Pran-
 ciškus
 Maskoliūnas Mindaugas 38
 Mastianica Olga 24, 108
 Matanovičius Brokardas 223
 Matanowicz Brocard (Brocardus) (Матано-
 вич Брокард) → Matanovičius Bro-
 kardas
 Matulytė Margarita 112
 Matusėvičius Juozapas 223
 Matusewicz Józef (Josephus) (Матусевич
 Иосиф) → Matusėvičius Juozapas
 Matwiejczyk Witold 14
 Medekša Antanas 35
 Medišauskienė Zita 24, 42, 57, 111, 173
 Menickis Liudvikas 223
 Mienicki *alias* Minicki Ludwik (Ludovicus)
 (Меницкий Людвик) → Menickis
 Liudvikas
 Merkys Vytautas 12, 18, 23, 24, 28, 42, 66,
 71, 75, 76, 85–88, 93–95, 100, 106, 118,
 128, 135, 138, 139, 141, 165, 166, 181
 Meščerskis Vladimiras 36
 Meškauskas Tadas 223
 Mieszkowski Tadeusz (Thaddaeus) (Меш-
 ковский Фадей) → Meškauskas Tadas
 Micevičius 304

- Michalskis Stanislovas 224
 Michalski Stanisław (Stanislaus) (Михальский Станислав) → Michalskis Stanislovas
 Mickevičius, valstietis 270
 Miknys Rimantas 14, 15, 42, 173
 Mikoszewski Karol 30, 55–58, 251
 Mikutavičius Severinas 224
 Mikutowicz Seweryn (Severinus) (Микутович Северин) → Mikutavičius Severinas
 Mikutavičius Vladislovas 279
 Mikutowicz Władysław (Микутович Владыслав) → Mikutavičius Vladislovas
 Milevskas Antanas 224
 Milewski Antoni (Antonius) (Милевский Антони) → Milevskas Antanas
 Miliauskas Aleksandras 108, 279
 Milewski *alias* Malewski Aleksander (Милевский Александр) → Miliauskas Aleksandras
 Miliutinas Dmitrijus 147
 Milkauskas Mikalojus 224
 Milošnickis Jackus 279
 Milovidovas Aleksandras 28, 32
 Milukas Antanas 176
 Miłkowski Mikołaj (Nicolaus) (Милковский Николай) → Milkauskas Mikalojus
 Miłošnicki Hiasunt (Милошницкий Гиацинт) → Milošnickis Jackus
 Minczewski Józef (Josephus) (Минчевский Иосиф) → Minčevskis Juozapas
 Minčevskis Juozapas 224
 Miniota Vladislovas 280
 Miniatt *alias* Minjat Władysław (Минят Владыслав) → Miniota Vladislovas
 Minuczyc Feliks (Felix) (Минучиц Феликс) → Minučicas Feliksas
 Minučicas Feliksas 225
 Mirinavičius Mykolas 225
 Mirynowicz Michał (Michael) (Мирынович Михаил) → Mirinavičius Mykolas
 Misius Kazys 139, 140, 142, 143, 308, 330, 347
 Mitkevičius Kazimieras 280
 Mitkiewicz Kazimierz (Миткевич Казимир) → Mitkevičius Kazimieras
 Miuleris *alias* Mileris Klemensas 154, 225
 Mizgir Franciszek (Мизгирь Франц) → Mizgiris Pranciškus
 Mizgiris Pranciškus 280
 Moczulski Kazimierz (Casimirus) (Мочульский Казимир) → Močiulskis Kazimieras
 Moczulski Franciszek (Мочульский Францишек) → Močiulskis Pranciškus
 Močiulskis Kazimieras 90, 225
 Močiulskis Pranciškus 280
 Mokrzecki Filip (Мокжецкий Филипп) → Mokžeckis Pilypas
 Mokžeckis Pilypas 108, 280
 Moncevičius Joakimas *alias* Juozapas 75, 76, 162, 281
 Moncewicz Joachim *alias* Joseph (Манцевич Иоахим *alias* Иосиф) → Moncevičius Joakimas *alias* Juozapas
 Mongird Władysław (Монгирд Владыслав) → Mongirdas Vladislovas
 Mongirdas Vladislovas 281
 Moniuszko Melchior (Монюшко Мельхиор) → Moniuška Melchioras
 Moniuška Melchioras 226
 Montvydas Liudvikas 75, 281
 Montwid Ludwik (Монтвид Людвиг) → Montvydas Liudvikas
 Moravskis Klemensas 226
 Morawski Klemens (Clemens) (Моравский Клеменс) → Moravskis Klemensas
 Mosiejus Vincentas 281
 Mossiej Wincenty (Мосей Викентий) → Mosiejus Vincentas
 Mościcki Henryk 154
 Mrówka 68

Muravev Mikhail 361, 362
Muravjovas Michailas, gengb. 6, 12, 13, 16,
17, 31, 32, 36, 45, 66–68, 77–92, 117–
123, 125–129, 149, 151–155, 157, 160,
161, 164, 166, 171–173, 181, 185–187,
191, 192, 262, 263, 267, 284, 285, 290,
357, 361, 362, 370, 371

Muravjovas Nikolajus 93, 94, 137, 141, 142,
151, 300

Murawiew Michał Mikołajewicz (Muravev
Mikhail, Муравьев Михаил Нико-
лаевич) → Muravjovas Michailas
Müller Klemens (Clemens) (Миллер Кле-
менс) → Miuleris *alias* Mileris Klemensas

N

Narbut Ludwik → Narbutas Liudvikas

Narbutas Liudvikas 104, 105, 209

Narkevičius Juozapas 100

Narkevičius Ignotas 281

Narkevičius Jonas 226

Narkiewicz Ignacy (Наркевич Игнатий) →
Narkevičius Ignotas

Narkiewicz Jan (Joannes) (Наркевич Ио-
анн) → Narkevičius Jonas

Narwojsz Antoni (Нарвойш Антоний) →
Norvaiša Antanas

Navsučius Stanislovas 226

Nawsuc Stanisław (Stanislaus) (Навсуч
Станислав) → Navsučius Stanislovas

Nazimovas Vladimiras, gengb. 73–77, 79,
99, 125, 138, 147, 148, 151–153, 171,
185, 361

Nemekša Antanas 81, 82, 119–121, 123–129,
154, 187, 203, 225, 362, 371

Niebelski Eugeniusz 20, 25, 56, 92, 107, 112,
157, 175, 247, 308

Niemeksa Antoni → Nemekša Antanas

Nikotinas Ivanas 88, 89

Norejko Izidor (Норейко Изидор) → No-
reika Izidorius

Norejko Kazimierz (Casimirus) (Норейко
Казимир) → Noreika Kazimieras

Noreika Izidorius 108, 155, 159, 175, 189,
282, 373

Noreika Kazimieras 226

Noreika Vladislovas 103

Norvaiša Antanas 105, 109, 251, 272, 282, 306

Novickis Adalbertas 49

Novickis Andrijonas 112, 113, 227

Novickis Boguslavas 227

Novickis Juozapas 227

Novickis Jurgis 282

Novickis Laurynas 164

Nowicki Adrijan (Новицкий Адриан) →
Novickis Andrijonas

Nowicki Bogusław (Boguslaus) (Новицкий
Боруслав) → Novickis Boguslavas

Nowicki Józef (Josephus) (Новицкий Ио-
сиф) → Novickis Juozapas

Nowicki Jerzy (Новицкий Георгий) → No-
vickis Jurgis

Nugarevičius Vincentas 165, 283, 301

Nugarewicz Wincenty (Нугаревич Викто-
рий) → Nugarevičius Vincentas

Nurka 304

O

Obrompalskis Pranciškus 227

Obrąpalski Franciszek (Franciscus) (Об-
ромпальский Францишек) → Ob-
rompalskis Pranciškus

Olesevičius Juozapas 228

Olesiewicz Józef (Josephus) (Олесевиц
Иосиф) → Olesevičius Juozapas

Olszewski Stefan (Ольшевский Степан) →
Olšauskas Steponas

Olšauskas Steponas 283

Opalelis [?] Gabrielius 106

Opólski Antoni (Опольский Антоний) →
Opulskas *alias* Opulskis Antanas

Opulskas *alias* Opulskis Antanas 37, 283

P

- Pacevičius Adolfas 284
 Pacevičius Jonas 284
 Pacevičius Julijonas 228
 Pacevičius Liudvikas 284
 Pacevičius Mykolas 285
 Pacewicz Adolf (Пацевич Адольф) → Pacevičius Adolfas
 Pacewicz Jan (Пацевич Иван) → Pacevičius Jonas
 Pacewicz Juljan (Julianus) (Пацевич Юлиан) → Pacevičius Julijonas
 Pacewicz Ludwik (Пацевич Лудвиг) → Pacevičius Liudvikas
 Pacewicz Michał (Пацевич Михаил) → Pacevičius Mykolas
 Palczewski Franciszek (Пальчевский Франц) → Palčevskis Pranciškus
 Palčevskis Pranciškus 285
 Paniutinas Stepanas 90, 122, 126–128
 Paulauskas Antanas 109
 Paulauskas Juozapas 285
 Pawlowski Józef (Павловский Иосиф) → Paulauskas Juozapas
 Pesliakas Konstantinas 285
 Petkevičius Adomas 286
 Petkevičius Aloyzas 286
 Petkevičius Jurgis 228
 Petkevičius Martynas 286
 Petkiewicz *alias* Pietkiewicz Adam (Перкевич Адам) → Petkevičius Adomas
 Petkiewicz Marcin (Петкевич Марцин) → Petkevičius Martynas
 Petkus Viktoras 71
 Petraševičius Nikodemus 286
 Peža Dominikas 175, 286
 Peža Dominik (Пэжа Доминык) → Peža Dominikas
 Pieslak *alias* Pieślak Konstanty (Песляк Константин) → Pesliakas Konstantinas
 Pietkiewicz Alojzy (Петкевич Алоизий) → Petkevičius Aloyzas
 Pietkiewicz Jerzy (Georgius) (Петкевич Юрий (Григорий) → Petkevičius Jurgis
 Pietraszewicz Nikodem (Петрашевич Никодем) → Petraševičius Nikodemus
 Pijus IX, popiežius 18, 19, 42, 72, 369
 Pijus VI, popiežius 50
 Piotravičius *alias* Petravičius Andriejus 287
 Piotravičius *alias* Petravičius Ferdinandas 287
 Piotravičius *alias* Petravičius Kajetonas 287
 Piotravičius Antanas 287
 Piotravičius Stanislovas 228
 Piotrowicz Andrzej (Петрович Андрей) → Piotravičius *alias* Petravičius Andriejus
 Piotrawicz Ferdynand (Петрович Фердинанд) → Piotravičius *alias* Petravičius Ferdinandas
 Piotrowicz Kajetan (Пётрович Каятан) → Piotravičius *alias* Petravičius Kajetonas
 Piotrowicz Antoni (Петрович Антоний) → Piotravičius Antanas
 Piotrowicz Stanisław (Stanislaus) (Пиотрович Станислав) → Piotravičius Stanislovas
 Piotrowski Józef (Piotrowskis Juzefas) 60
 Pisanka Adomas 228
 Pisanka Bonifacas 203, 229
 Pisanko Adam (Pisanka Adamus) (Писанка Адам) → Pisanka Adomas
 Pisanko Bonifacy (Pisanka Bonifacius) (Писанка Бонифацы) → Pisanka Bonifacas
 Pisarskis → Stanevičius Jonas
 Piwarski Kazimierz 36
 Plevaka Jonas 287
 Plewako Jan (Плевако Иван) → Plevaka Jonas
 Ponganskis Ignotas 229
 Pongański Ignacy (Ignatius) (Понганский Игнатий) → Ponganskis Ignotas

Potapovas Aleksandras 207, 291
Prašmantaitė Aldona 3, 4, 24, 25, 29, 41,
51, 71, 73, 83, 84, 90, 99, 118, 133, 157,
308, 359, 368
Prejs Roland, OFM 84, 92
Prokopovičius Fortūnatas *alias* Ferdinan-
das 288
Prokopowicz Fortunat (Prokop Fortunat)
(Прокопович Фердинанд) → Proko-
povičius Fortūnatas *alias* Ferdinandas
Przyborowski Walery 61, 78, 84, 88–90, 121

R

Rabikauskas Paulius 47
Racevičius, bajoras 274
Racevičius Adomas 288
Racevičius Stanislovas 288
Racewicz Adam (Рацевич Адам) → Race-
vičius Adomas
Racewicz Stanisław (Рацевич Станислав) →
Racevičius Stanislovas
Rackowski Teofil (Рачковский Тео-
филь) → Račkauskas Teofilis
Račkauskas Teofilis 155, 175, 288
Račkauskis Jeronimas Kirijonas 141
Radavičius Jonas 288
Rodowicz Jan (Родович Иван) → Radavi-
čius Jonas
Radwan Marian, SCJ 31, 247, 308
Radziszewski Adam (Adamus) (Радзишевс-
кий Адам) → Radziševskis Adomas
Radziszewski Apolinary (Apolinarus) (Па-
дзишевский Аполинарий) → Radzi-
ševskis Apolinaras
Radziševskis Adomas 229
Radziševskis Apolinaras 229
Rajevskis *alias* Rajauskas Jonas 289
Rojewski *alias* Rajewski Jan (Раевский
Иван) → Rajevskis *alias* Rajauskas
Jonas
Rajunecas Juozapas 289

Rajunieć Józef (Раюнец Иосиф) → Rajun-
ecas Juozapas
Rakauskas Hilarijus 230
Rakowski Hilary (Hilarius) (Раковский Ги-
лярий) → Rakauskas Hilarijus
Ramanauskas Leonas 289
Romanowski Leon (Романовский Леон) →
Ramanauskas Leonas
Ramotowska Franciszka 60–62, 68, 89
Ratavičius Feliksas 230
Ratčas Vasilijus 358
Ratowicz Feliks (Ratowtt Felix) (Ратович
Феликс) → Ratavičius Feliksas
Razvadauskas Jonas 230
Razwadowski Jan (Joannes) (Розвадовский
Иоанн) → Razvadauskas Jonas
Rekšas Lionginas 289
Rekšć Longin (Рекец Лонгин) → Rekšas
Lionginas
Reut *alias* Reutt Antoni (Реутт Антоний) →
Reutas Antanas
Reutas Antanas 290
Rimavičius Adomas 290
Rimutis Jonas 290
Rymowicz Adam (Рымович Адам) → Ri-
mavičius Adomas
Rymuć Jan (Рымуц Иван) → Rimutis Jonas
Rogovskis Steponas 230
Rogowski Stefan (Stephanus) (Роговский
Степан) → Rogovskis Steponas
Roicevičius Dionizas 230
Rojcewicz Dionizy (Dionysius) (Ройцевич
Дионысии) → Roicevičius Dionizas
Rokickis Adomas 158
Romańska Helena z Kordzikowskich 105
Roszkowski Feliks (Felix) (Рошковский
Феликс) → Roškauskas Feliksas
Roškauskas Feliksas 231
Rouba Józef (Josephus) (Роуба Иосиф) →
Rouba Juozapas
Rouba Juozapas 231

Rozga *alias* Rózga Józef (Розга Иосиф) →
 Rozga Juozapas
 Rozga Juozapas 172, 175, 290
 Rubavičius Albinas 290
 Rubowicz Albinus (Рубович Альбин) →
 Rubavičius Albinas
 Rudis Gediminas 18, 23
 Rudzki Stefan (Рудзкий Стефан) → Rudz-
 kis Steponas
 Rudzki Steponas 291
 Rukuiža Julijonas 291
 Rukuiža Karolis 231
 Rukujža *alias* Rukojsza Karol (Carolus)
 (Рукуйжа Карл) → Rukuiža Karolis
 Rukujža Juljan (Рукуйжа Юлиан) → Ru-
 kuiža Julijonas
 Rupeika Kajetonas 291
 Rupejko Kajetan (Рупейко Каетан) → Ru-
 peika Kajetonas
 Ruseckas Zefirinas (Rusiecki Zefiryn) 231
 Rusteika Viktoras 93, 291
 Rustejko Wiktor (Русейко Виктор) →
 Rusteika Viktoras
 Rutkauskas Klemensas 231
 Rutkauskas Vladislovas 232
 Rutkowski Klemens (Clemens) (Рутковский
 Клементий) → Rutkauskas Klemensas
 Rutkowski Władysław (Ladislaus) (Рутков-
 ский Владислав) → Rutkauskas Vla-
 dislovas

S, Sz, Ź, Ś

Sakalauskas Juozapas 292
 Saulaitis Antanas SJ 176
 Savickas Česlovas 232
 Sawicki Czesław (Ceslaus) (Савицкий Чес-
 лав) → Savickas Česlovas
 Sčepužinskis Justinas 232
 Sedleckas Izidorius 292
 Sekliuckis Kiprijonas 232
 Semionavičius Tomas 233

Senkevičius Petras 292
 Sesickis Justinas 156, 292, 306
 Sidabravičius Klemensas 292
 Sidaravičius Aleksandras 233
 Sidaravičius Pranciškus 233
 Siedlecki Izidor (Седлецкий Изидор) →
 Sedleckas Izidorius
 Sieklucki *alias* Siekucki Сурпrijan (Сурриа-
 nus) (Цеклюций Цыприан) → Sek-
 liuckis Kiprijonas
 Siemionowicz Tomasz (Thomas) (Семено-
 вич Фома) → Semionavičius Tomas
 Sienkiewicz Piotr (Сенкевич Петр) → Sen-
 kevičius Petras
 Siesicki Justyn (Сесицкий Юстын) → Se-
 sickis Justinas
 Sidorowicz Aleksander (Alexander) (Сидо-
 рович Александр) → Sidaravičius
 Aleksandras
 Sidorowicz Franciszek (Franciscus) (Сидо-
 рович Франциск) → Sidaravičius
 Pranciškus
 Sierakauskas Zigmuntas 286, 301, 307
 Sirvydas Anupras 154, 233
 Sivickis *alias* Savickis Ipolitas 293
 Siwicki *alias* Sawicki Hipolit (Сивицкий
 Иполит) → Sivickis *alias* Savickis
 Ipolitas
 Sydabrowicz Klemens (Сыдабрович Кле-
 менс) → Sidabravičius Klemensas
 Syrwid Onufry (Onuphrius) (Сырвид Онуф-
 рий) → Sirvydas Anupras
 Skarbek Jan 62
 Skibinskas Romualdas 234
 Skibiński Romuald (Romualdus) (Скибин-
 ский Ромуальд) → Skibinskas Ro-
 mualdas
 Skirmantas Adomas [?] 141
 Skirmantas Andrius 139
 Skirmantas Kiprijonas 234
 Skirmantas (Skirmontas) Juozapas 138–142

- Skirmont Сурриан (Суррианус) (Скирмонт Киприан) → Skirmantas Кирпrijonas
- Skoras Leonas 293
- Skopp Leon (Скопп Леон) → Skoras Leonas
- Skorupski Michał (Скорупский Михаил) → Skorupskis Mykolas
- Skorupskis Mykolas 166, 293
- Skowrońska Zofia 18
- Skrodskis Kazimieras 294
- Skrodzki Kazimier (Скродский Казимир) → Skrodskis Kazimieras
- Slobodzinskas Edvardas 234
- Słobodziński Edward (Eduardus) (Слободзинский Эдуард) → Slobodzinskas Edvardas
- Smetona Antanas 36
- Smilgevičius Ignotas 75, 294
- Smilgiewicz *alias* Śmilgiewicz Ignacy (Смильгевич Игнатий) → Smilgevičius Ignotas
- Smolka Stanisław (Smolka Stanisławas) 30
- Sokołowski Józef (Соколовский Иосиф) → Sakalauskas Juozapas
- Sonulevičius Juozapas 106, 107, 294
- Sonulevičius Kasparas 294
- Sonulewicz Gaspar (Сонулевич Гаспар) → Sonulevičius Kasparas
- Sonulewicz Józef (Сонулевич Иосиф) → Sonulevičius Juozapas
- Srzedziński Józef (Josephus) (Сржедзинский Иосиф) → Sšedzinskis Juozapas
- Sšedzinskis Juozapas 234
- Stabrauskas Zigmantas 294
- Stabrawski *alias* Stabrowski Zygmunt (Старовский Сигизмунт) → Stabrauskas Zigmantas
- Staliūnas Darius 15, 16, 22, 34, 35, 101, 107, 181
- Stanevičius Aleksandras 295
- Stanevičius Jonas 100, 293
- Stanevičius Vincentas 295
- Staniewicz Aleksander (Станевич Александр) → Stanevičius Aleksandras
- Staniewicz Wincenty (Станевич Викентий) → Stanevičius Vincentas
- Stankevičius Juozapas 295
- Stankevičius Kazimieras 235
- Stankevičius Petras 295
- Stankevičius Pranciškus 235
- Stankiewicz Józef (Станкевич Иосиф) → Stankevičius Juozapas
- Stankiewicz Kazimierz (Casimirus) (Станкевич Казимир) → Stankevičius Kazimieras
- Stankiewicz Piotr (Станкевич Петр) → Stankevičius Petras
- Stankiewicz Franciszek (Franciscus) (Станкевич Францишек) → Stankevičius Pranciškus
- Stanskis Motiejus 235
- Stański Maciej (Стански Матвей) → Stanskis Motiejus
- Stanulewicz Maksymilian 153
- Stasevičius Bronislovas 105, 296
- Stasiewicz Bronisław (Стасевич Бронислав) → Stasevičius Bronislovas
- Staszewicz Wawrzyniec (Laurentius) (Сташевич Вавжинец) → Staševičius Laurynas
- Stazkiewicz Dionizy (Dionysius) (Сташкевич Дионисий) → Staškevičius Dionizas
- Stazkowski *alias* Stasakowski Piotr (Сташковский Петр) → Staškauskas Petras
- Stazkowski Franciszek (Сташковский Франц) → Staškauskas Pranciškus
- Staševičius Laurynas 235
- Staškauskas Petras 296
- Staškauskas Pranciškus 296
- Staškevičius Dionizas 235
- Stefanowicz Konstanty (Constantinus) (Стефанович Константин) → Steponavičius Konstantinas

- Steponavičius Konstantinas 236
 Storoženka Aleksejus 13
 Studnicki Wacław 34
 Stulginskis Ferdinandas 103, 104, 156, 174, 296
 Stulgiński Ferdynand Józef Tomasz *alias* Ferdynand (Стульгинский Фердинанд) → Stulginskis Ferdinandas
 Stupel Antoni (Ступель Антоний) → Stupelis Antanas
 Stupelis Antanas 297
 Subačius Paulius Vaidotas 24
 Suchovskis 214
 Sudimtas Jurgis 236
 Sudymt Jerzy (Sudymtt Georgius) (Судымт Юрии) → Sudimtas Jurgis
 Sułkowski Wincenty A. 46
 Svenckis Mykolas 46, 236
 Svirskis Jonas 236
 Szadzewicz Franciszek (Шадзевич Францишек) → Šadzevičius Pranciškus
 Szakien Felicjan (Felicianus) (Шакеч Фелициан) → Šakenis Felicijonas
 Szaniawski *alias* Szarnawski Benedykt (Benedictus) (Шанявский Бенедикт) → Šanauskas Benediktas
 Szarkowski Józef (Шарковский Иосиф) → Šarkauskas Juozapas
 Szarkowski Płacyd (Шарковский Пладыд) → Šarkauskas Placidus
 Szarski Aleksander (Alexander) (Шарский Александр) → Šarskis Aleksandras
 Szarał *alias* Szarało Franciszek (Шапал Францишек) → Šapalas Pranciškus
 Szatyiński Władysław (Шатынский Владыслав) → Šatinskis Vladislovas
 Szczepowicz *alias* Szczepowski Józef (Щепоковский Иосиф) → Ščepavičius Juozapas
 Szemiot Piotr (Шемиот Петр) → Šemiota Petras
 Szylejko Jakub (Jacobus) (Шилейко Яков) → Šileika Jokūbas
 Szylejko Józef (Шилэйко Иосиф) → Šileika Juozapas
 Szymanel Helena 4, 7, 375
 Szymborski Antoni (Antonius) (Шимборский Антоний) → Šimborskis Antanas
 Szlagier Wincenty (Шлягер Викентий) → Šlageris Vincentas
 Szreder *alias* Szroeders, Schroeders Onufry (Шредер Онуфрий) → Šrederis Anupras
 Šadzevičius Pranciškus 297
 Šakenis Felicijonas 236
 Šanauskas Benediktas 237
 Šapalas Pranciškus 297
 Šarkauskas Juozapas 297
 Šarkauskas Placidus 297
 Šarskis Aleksandras 237
 Šatinskis Vladislovas 75, 286, 298
 Ščepavičius Juozapas 298
 Šemiota Petras 298
 Šenavičienė Ieva 24, 25, 34, 35, 52, 56, 65, 66, 73, 84, 110, 133, 140, 147
 Šileika Jokūbas 90, 237
 Šileika Juozapas 298
 Šimborskis Antanas 238
 Šimkevičius Povilas 105
 Šinkūnas Romualdas 308, 330, 347
 Šlageris Vincentas 298
 Šliūpavičius (Szlupowicz) Aloyzas 136
 Šrederis Anupras 299
 Ściepużyński Justyn (Sciepurzyński Justinus) (Сцепуржинский Устин) → Ščepužinskis Justinas
 Śliwowska Wiktoria 17, 25
 Święcki *alias* Święcki Michał → Svenckis Mykolas
 Świrski Jan (Swirski Joannes) (Свирский Иоанн) → Svirskis Jonas

T

- Tabenskis Mečislovas 238
 Tabeński Mieczysław (Mecislaus) (Табенский Мечислав) → Tabenskis Mečislovas
 Tamulevičius Juozapas 75, 135–137, 144, 166, 299
 Tamulewicz Józef (Томулевич Иосиф) → Tamulevičius Juozapas
 Tarasavičius Julijonas 238
 Tarasowicz Julijan (Julianus) (Тарасович *alias* Тарасевич Юлиан) → Tarasavičius Julijonas
 Tarnowski Stanisław 36
 Tautkevičius Jonas 103, 299
 Tautkevičius Leopoldas 238
 Towtkiewicz Jan (Товткевич Иван) → Tautkevičius Jonas
 Towtkiewicz Leopold (Leopoldus) (Товткевич Леопольд) → Tautkevičius Leopoldas
 Timinskis Juozapas 300
 Тумінский Józef (Тыминский Иосиф) → Timinskis Juozapas
 Toločka Mykolas, dvarininkas 210
 Toločka Vladislovas 300
 Tołoczko Władysław (Толочко Владыслав) → Toločka Vladislovas
 Tomkevičius Adolfas 239
 Tomkiewicz Adolf (Adolphus) → Tomkevičius Adolfas
 Trečiokas Dominykas 75, 298, 300
 Trzeciak Dominik (Тржециак *alias* Тржецьяк Доминик) → Trečiokas Dominykas
 Trumpa Vincas 18, 23, 71
 Truskauskas Vladislovas 300
 Truskowski Władysław (Трусковский Владыслав) → Truskauskas Vladislovas
 Tumas-Vaižgantas Juozas 134, 140
 Tupalski Edward → Tupalskis Edvardas

- Tupalskis Edvardas 120, 121, 124, 125, 127–129, 187, 362, 371
 Tuskevičius Mykolas 301
 Tuskiewicz Michał (Тускевич Матвей) → Tuskevičius Mykolas

U

- Ulinskis Ignotas 301
 Ulinskis Vincentas 301
 Uliński Ignacy (Улинский Игнатий) → Ulinskis Ignotas
 Uliński Wincenty (Улинский Викентий) → Ulinskis Vincentas
 Urbanavičius Juozapas 164, 301
 Urbanavičius Leopoldas 302
 Urbanowicz Józef (Урбанович Иосиф) → Urbanavičius Juozapas
 Urbanowicz Leopold (Урбанович Леопольд) → Urbanavičius Leopoldas
 Urbikavičius Motiejus 302
 Urbikowicz Mateusz (Урбикович Матвей) → Urbikavičius Motiejus

V, W

- Vaicekauskas Pranciškus 162, 239
 Vaičekonis Pranas 151
 Vainiušis *alias* Vainius Feliksas 239
 Vaišnora Juozas MIC 23
 Vaišvila Ignotas 100, 304
 Vaitkevičius Aleksandras 302
 Vaitkevičius Jonas 239
 Vaitkevičius Petras 303
 Valančius Motiejus, vysk. 12, 18, 21, 23, 24, 26, 28–30, 36, 44, 47, 49, 50, 65–67, 71, 72, 75–77, 85–90, 93–96, 100, 106, 108, 110, 133, 135, 138, 139, 141, 144, 162, 164–166, 173–175, 185–188, 191, 308, 348, 360, 361, 363, 364, 369, 371–373, 375
 Valašinskis Jurgis 109, 235, 302
 Valauskas Jonas 303
 Valauskas Mykolas 100–102, 110, 303

- Valavičius Vincentas 240
 Valentinavičius Jonas 303
 Valickis Laurynas 240
 Valujevas Piotras 74, 77, 119–121, 125, 127
 Vanagas Aleksandras 37
 Vanagas Vytautas 89, 134
 Vanagienė Birutė 28
 Vasilevskas Feliksas 240
 Vaškevičius Leonas 240
 Veitas Motiejus *alias* Matas 30, 108, 304
 Venskavičius Juozapas 241
 Vereika Feliksas 304
 Vežbickis Antanas 241
 Vidmantas Edvardas 121, 122
 Viksva Pranciškus 304
 Viršila Antanas 171, 172, 305
 Viršila Jonas 241
 Vislouchas Feliksas 219
 Višinskis Feliksas 305
 Višnevskis Adomas 305
 Višnevskis Severinas 241
 Vitartas *alias* Vytartas Aleksandras 30, 110, 111, 175, 306
 Vitartas Vincentas 242
 Vitė (Vitte) Robertas 174, 175
 Vitkevičius Jonas 305
 Vitkienė Dangė 4, 38
 Vitkovskis Jonas 242
 Vlodkovskis Stanislovas 242
 Vojevodskis Jonas 90
 Voleika Antanas 242
 Volnistas Karolis 243
 Volskis Juozapas 243
 Vrublevskis Konstantinas 306
 Walentynowicz Jan (Валентынович Иван) → Valentinavičius Jonas
 Walicki Wawrzyniec (Laurentius) (Валицкий Лаврентий) → Valickis Laurynas
 Wałazyński *alias* Wałuszyński, Wołoszyński Jerzy (Волошинский Георгий) → Valašinskis Jurgis
 Wasilewski Feliks (Felix) (Василевский Феликс) → Vasilevskas Feliksas
 Waszkiewicz Leon (Leo) (Вашкевич *alias* Вишкевич Леон) → Vaškevičius Leonas
 Wejt Maciej (Вейт Матвей) → Veitas Motiejus *alias* Matas
 Węcownik Józef (Węcownik Josephus) (Венцкович Иосиф) → Venskavičius Juozapas
 Wierzbicki Antoni (Antonius) (Вержицкий Антоний) → Vežbickis Antanas
 Wikswo Franciszek (Викцво Франц) → Viksva Pranciškus
 Werekjo Feliks (Верейко Феликс) → Vereika Feliksas
 Wirszyllo Antoni (Виршило Антоний) → Viršila Antanas
 Wirszyllo Jan (Joannes) (Виршилло Иоанн) → Viršila Jonas
 Wiszniewski Adam (Вишневский Адам) → Višnevskis Adomas
 Wiszniewski Seweryn (Severinus) (Вишневский Северин) → Višnevskis Severinas
 Witort Aleksander (Виторт Александр) → Vitartas *alias* Vytartas Aleksandras
 Witort Wincenty (Witort Vincentius) (Виторт Викентий) → Vitartas Vincentas
 Witkiewicz Jan (Виткович Иоанн *alias* Витковский Иван) → Vitkevičius Jonas
 Witkowski Jan (Joannes) (Витковский Иоанн) → Vitkovskis Jonas
 Wyszylski Feliks (Вышинский Феликс) → Višinskis Feliksas
 Włodkowski Stanisław (Stanislaus) (Влодковский Станислав) → Vlodkovskis Stanislovas
 Wodzianowska Irena 25
 Wojciechowski Franciszek (Franciscus) (Войцеховский Францишек) → Vaicekauskas Pranciškus

Wojniusz Feliks (Войниуш Феликс) → Vainiūšis *alias* Vainius Feliksas
 Wojszwillo Ignacy (Войшвилло Игнатий) → Vaišvila Ignotas
 Wojtkiewicz Aleksander (Войткевич Александр) → Vaitkevičius Aleksandras
 Wojtkiewicz Jan (Joannes) (Войткевич Иоанн) → Vaitkevičius Jonas
 Wojtkiewicz Piotr (Войткевич Петр) → Vaitkevičius Petras
 Wolejko Antoni (Wolejko Antonius-Eustachius) (Волейко *alias* Вилейко Антоний) → Voleika Antanas
 Wolnisty Karol (Wolnisty Carolus) (Волнисты Карл) → Volnistas Karolis
 Wolski Józef (Josephus) (Вольский Иосиф) → Volskis Juozapas
 Wołowicz Wincenty (Vincentius) (Волович Викентий) → Valavičius Vincentas
 Wołnczewski Maciej, br → Valančius Motiejus, vysk. Wołowski Jan (Воловский Иван) → Valauskas Jonas
 Wołowski Michał (Воловский Михаил) → Valauskas Mykolas
 Wroblewski Konstanty (Врублевский Константин) → Vrublevskis Konstantinas

Z, Ž, Ż

Zablockis Karolis 243
 Zabłocki Karol (Zablocki Carolus) (Заблоцкий Карл) → Zablockis Karolis
 Zagórski Józef (Josephus) (Загурский Иосиф) → Zagurskis Juozapas
 Zagurskis Juozapas 243
 Zaicevas Vladimiras M. 20, 41, 175
 Zajewski Władysław 62
 Zaleski Jan (Joannes) (Залеский Иоанн (Иван)) → Zaleskis Jonas
 Zaleski Jerzy (Залеский Георгий) → Zaleskis Jurgis
 Zaleskis Jonas 244

Zaleskis Julijonas 24
 Zaleskis Jurgis 306
 Zaleskis Kazimieras 128
 Zarzecki Adam (Adamus) (Заржецкий Адам) → Zažeckis Adomas
 Zausciński Jan (Zausciński Joannes) (Зaucинский Иоанн) → Zaušcinskis Jonas
 Zaušcinskis Jonas 174, 175, 244
 Zavadskis Pranciškus 244
 Zawadzki Franciszek (Franciscus) (Завадский Францишек) → Zavadskis Pranciškus
 Zažeckis Adomas 244
 Zdanovičius Gabrielius 294
 Zdanovičius Liudvikas 90, 125
 Zdzitoveckis Benediktas 244
 Zdzitowiecki Benedykt (Benedictus) (Здзитовецкий Бенедикт) → Zdzitoveckis Benediktas
 Zelenojus Aleksandras 154, 155
 Zemackis Raimundas 79, 154, 159, 175, 186, 245, 361
 Zemenckis Liucijus 245
 Ziemacki Rajmund (Rajmundus) (Земацкий Раймунд) → Zemackis Raimundas
 Zieliński Zygmunt 19, 72
 Ziemęcki Lucjan (Lucianus) (Земенцкий Люциан) → Zemenckis Liucijus
 Zilis Zosimas 158
 Zinkevičius Zigmąs 37
 Ziótek Jan 14, 62
 Zubrzycki Jerzy (Зубржицкий Георгий) → Zubžickis Jurgis
 Zubžickis Jurgis 306
 Žaba Ignotas 154, 245
 Žakavičius Motiejus 245
 Žakevičius Jonas 306
 Žalevičius Tomas 246
 Žaltauskaitė Vilma 4, 24, 38, 166
 Žegelowskis Vladislovas 246
 Žemaitis Anupras → Jasevičius Anupras

Žilinskis Petras 120, 121, 124, 125, 127–129,
174, 181, 187, 362, 371
 Žilinskis Vaclovas, vysk. 123
 Žimantas *alias* Zymantas Tomas 307
 Žiškovskis Antanas 90, 125, 128
 Žiugžda Juozas 14, 22
 Žukas Dominykas 307
 Žukas Juozapas 246
 Žukovskis Simonas 246
 Žvilauskis Kirilas 307
 Žaba Ignaty (Ignatius) (Жаба Игнатий) →
 Žaba Ignotas
 Żakiewicz Jan (Жакевич Ян) → Žakevičius
 Jonas
 Żakowicz Maciej (Matthaeus) (Жакович
 Матеуш) → Žakavičius Motiejus
 Żalewicz Tomasz (Thomas) (Жалевич Фо-
 ма) → Žalevičius Tomas
 Żegielowski Władysław (Żegiełowski Ladis-
 laus) (Жегеловский Влладислав) →
 Žegelovskis Vladislovas
 Żyliński Piotr → Žilinskis Petras
 Żymont Tomasz (Жимант Фома) → Žiman-
 tas *alias* Zymantas Tomas
 Żywczyński Mieczysław 19, 20, 107
 Żuk Dominik (Жук Доминик) → Žukas
 Dominykas
 Żuk Józef (Josephus) (Жук Иосиф) → Žu-
 kas Juozapas
 Żukowski Szymon (Simon) (Жуковский
 Семен) → Žukovskis Simonas
 Żwyłowski Cyrill (Жвиловский Кирил) →
 Žvilauskis Kirilas

А

Александре II → Aleksandras II, impera-
 torius
 Афанасьев Д. 43

Б

Брокгауза Ф. А. 43

В

Валуев Пётр Александрович → Valujevas
 Piotras

Д

Дворецкая Татьяна А. 247, 308
 Долбилов Михаил → Dolbilovas Michailas

Е

Ефрон И. А. 43

З

Зайцев Владимир М. → Zaicevas Vladi-
 miras M.

К

Комзолова Анна А. 160

М

Миловидов Александр Иванович → Mi-
 lovidovas Aleksandras
 Муравьев Михаил Николаевич → Murav-
 jovas Michailas

С

Селиванов А. Ф. 43
 Стороженко Алексей → Storoženka Alek-
 sejus

Ц

Цылов Николай → Cylovas Nikolajus

Ч

Черевин Пётр Александрович → Čerevi-
 nas Piotras
 Черникова Наталья Владимировна 36

Ш

Шперк Ф. 43

VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ

A

Adakavas 333, 354
Adelskas 220, 322, 352
Adutiškis 241, 323, 350
Akmenė 86, 252, 268, 293, 298, 344, 355
Aknystos 338
Alanta 342, 355
Aleksandravas → Aleksandravėlė
Aleksandravėlė 288, 336, 354
Aleksandrija 340
Alionys 312
Alizava 342
Alytus 318, 350
Alkovičiai 326, 351
Alovė 318
Alsėdžiai 179, 251, 252, 254, 257, 263, 266,
267, 275, 279–282, 285, 291–293,
302, 332, 354
Alsia 321, 352
Alsunga 252, 255, 336, 355
Alšėnai 49, 245, 312, 350
Alšvanga → Alsunga
Altenburgas → Vecpilis
Alūksta 38, 133, 135–137, 144, 166, 289,
297, 299, 300, 346, 355
Amsterdamas 16
Andrioniškis 297, 342
Anglija 36
Anykščiai 103, 156, 174, 264, 269, 288, 296,
297, 342, 355
Antašava 290, 339
Antazavė 336, 354
Apytalaukis 298, 334, 354
Apsas 272, 275, 337

Archangelskas 30, 155, 157, 200, 205, 215,
220, 295
Ardilava 328, 351
Ariogala 158, 171, 266, 286, 305, 343, 348,
355
Armanavičiai 315, 350
Armoniškės 318, 350
Asava 200, 320, 350
Astravas 326, 351
Ašiuža 316, 352
Ašmena 42, 178, 199, 201, 202, 211–213,
222, 228, 235, 244, 245, 312, 350
Ašmenėlė 312, 350
Augustavas 93, 144, 161
Aukštadvaris 250, 338, 354
Austrija 11, 36, 359, 368
Aviliai 336
Ažudievis 319, 350
Ažugirė 241, 322, 352

B

Babtai 252, 286, 334, 354
Bagaslaviškis 317, 350
Bagdanava 312
Baisogala 285, 300, 335, 354
Balingradas 323
Balninkai 342, 355
Balsiai 94
Balstogė 42, 124, 149, 178, 198–200, 202,
210, 217, 226, 229, 233, 234, 237, 238,
240, 241, 312, 351, 360
Baltarusija 12, 15, 16, 21, 32, 33, 57, 60, 61,
66, 67, 89, 93, 175, 181, 308, 358, 369
Baradeničiai 315

Barboriškės 199, 324
Barstyčiai 332
Batakiai 95, 179, 251, 253, 254, 256, 260,
265, 274, 280, 285, 289, 292, 295,
297, 298, 301, 333, 354
Baturinas 203, 326
Bausk → Bauskė
Bauskė 336
Bebrene → Bebrinė
Bebrinė 346, 355
Belagruda 318, 350
Belmontas 282, 337
Benekainys 320, 350
Benica 312, 350
Beržoras 332
Betygala 254, 258, 278, 299, 306, 343, 355
Bezdzežas 317, 352
Białystok → Balstogė
Biaroza 197, 320, 352
Bielsk → Bielskas
Bielskas 42, 148, 178, 198, 199, 214, 215,
220, 224, 227, 229, 232–234, 236,
242, 313, 351
Bijskas 236, 242, 268, 272
Bijutiškis 317
Birskas 276, 300
Birštonas 236, 318, 350
Biržai 250, 307, 338, 354
Bistryčia 243, 326, 351
Bockai 313, 351
Bočki → Bockai
Bogina 315
Bostonas 22
Branskas 215, 224, 313, 351
Brańsk → Branskas
Braševičai 317, 352
Brazilija 176
Breslauja 272, 275, 282, 289, 306, 337, 354
Brestas 46, 148, 178, 209, 218, 236, 238,
245, 314, 352
Bruklinas 35

Brunava 338, 354
Budriai 340
Budslavas 242, 326, 351
Buivydžiai 214, 326, 351
Bukonys 345, 355
Butkiškė 251, 343, 355
Butrimonys 319, 320

C, Č

Cechanovecas 242, 313, 351
Ceikiniai 323
Chažova 201, 326, 351
Choroszcz → Choroščius
Choroščius 312, 351
Chouchlava 197, 326, 351
Ciechanowiec → Cechanovecas
Čarnaučikai 314, 352
Čedasai 337, 354
Čekiškė 30, 175, 306, 344, 355
Čikaga 23, 135, 176
Čiobiškis 328, 351
Čiudeniškės 205, 326, 351

D

Dabraulėnai 323
Damanava 220, 313, 351
Dambava 285, 341
Dambrava 230, 322, 352
Danušėvas 322, 350
Darbėnai 302, 340, 354
Darsūniškis 211, 241, 324, 351
Daugai 202, 223, 319, 350
Daugailiai 337
Daugėliškis 323, 350
Dauginava 221, 326, 351
Daugpilis 75, 76, 83, 165, 172, 206, 212, 231,
254, 268, 273, 275–277, 281, 282, 287,
289, 291, 300
Daujotava → Polekėlė
Dąbrowa Białostocka → Dambrava
Debeikiai 263, 342, 355

Degučiai 339
 Deltuva 292, 345, 355
 Derevna 237, 328, 351
 Didieji Eismantai 222, 244, 316, 352
 Didžioji Berestavica 216, 316, 352
 Dieveniškės 212, 328
 Diliai 339
 Dobrzyniewo Kościelne → Dobžinevas
 Dobžinevas 312, 351
 Dolistovas 200, 312, 351
 Dolistowo → Dolistovas
 Dolubovas 242, 313, 351
 Dołubowo → Dolubovas
 Domanowo → Damanava
 Dotnuva 52, 269, 288, 335, 354
 Drohiczyn → Drohičinas
 Drohičinas 199, 224, 313, 351
 Druja 245, 315, 350
 Drūkšiai 165, 255, 273, 275, 286, 337, 354
 Druskininkai 316
 Dubičiai 320
 Dubingiai 317, 350
 Dūdos 329
 Dūkštas 337
 Dūkštos 201, 328, 351
 Dunava (Podunava) 346
 Dunilovas 235, 319, 350
 Dusetos 250, 255, 261, 268, 287, 337, 354
 Dusmenys 110, 198, 205, 319, 350
 Dvarčius 321, 352
 Dviete → Dvietė
 Dvietė 346, 355
 Dysna 42, 46, 178, 205, 206, 212, 213, 227,
 244, 245, 315, 350
 Dzerkauščyna 319
 Dzeviatkavičiai → Novodzeviatkavičiai
 Dziadkovicė 229, 232, 313, 351
 Dziadkowice → Dziadkovicė
 Dziambrova 199, 234, 318, 350
 Dziarečynas 321, 352
 Dzivinas 317, 352

E

Eigirdžiai 332
 Eišiškės 104, 209, 320, 350
 Elerne → Elernė
 Elernė 292, 346, 355
 Endriejavas 273, 280, 339, 354
 Eržvilkas 265, 288, 341, 355
 Estija 157
 Estliandija → Estija
 Ežeronys 199, 201, 210, 211, 239, 316, 352

G

Gadūnavas 332, 354
 Gaidė 255, 337
 Ganuta → Ručica
 Gardamas 281, 339
 Gardinas 35, 42, 43, 45, 81, 92, 93, 99,
 104, 105, 126, 147–149, 162, 178, 197,
 199–201, 206, 210, 211, 216–220, 222,
 239, 244, 256, 281, 291, 315, 316, 351,
 352
 Gargždai 108, 189, 282, 339, 354, 365
 Gaurė 333, 354
 Gegrėnai 332
 Gegužinė 324, 351
 Gelčynas 312, 351
 Gelvonai 227, 317, 350
 Geranainys 205, 212, 213, 328, 351
 Gervėčiai 326, 351
 Giedraičiai 178, 198, 201, 206, 208, 211,
 221, 227, 230, 231, 235, 236, 238, 316,
 317, 350
 Gielczyn → Gelčynas
 Gintališkė 332, 354
 Girdiškė 253, 295, 333, 354
 Girdžiai 344
 Girkalnis 100–102, 110, 303, 344, 355
 Glubokas 205, 206, 212, 315, 350
 Gnezna 241, 325, 352
 Goniądz → Goniondzas
 Goniondzas 234, 312, 351

Gordai 344
Granė 313, 351
Granne → Granė
Graužiškės 202, 312, 350
Grinkiškis 263, 281, 287, 335, 354
Grodno → Gardinas
Grūšlaukė 340
Gruzdavas 244, 328, 351
Gruzdžiai 165, 283, 288, 301, 334, 354

H

Haradzecas 317, 352

I, Y

Ikaznė 315, 350
Ilija 174, 244, 326, 351
Ilūkšta → Alūksta
Imbradas 337
Indura 217, 316, 352
Infliantai → Latgala
Inturkė 317, 350
Irkutskas 30, 108, 156, 240
Iščelna 154, 203, 320, 350
Ylakiai 30, 270, 276, 279, 302, 304, 340, 354

J

Jalauka 197, 241, 325, 352
Jałówka → Jalauka
Janapolė 273, 343, 355
Janopolis 312
Janova 206, 317, 352
Janów → Januvas
Januvas 322, 352
Japonija 176
Jasionówka → Jasionuvka
Jasionuvka 49, 313, 351
Jaunborne → Jaunbornė
Jaunbornė 346
JAV 176
Jekabpilis 346, 355
Jekaterinoslavas 133

Jelgava 75, 298, 336, 355
Jelnia 318, 350
Jenisiejus 196, 287
Jėkabpils → Jekabpilis
Jieznas 216, 319, 350
Jokūbavas 340
Jonava 295, 335
Joniškėlis 340, 355
Joniškis 179, 267, 270, 272–274, 276, 283–
285, 288, 290–292, 294, 295, 301,
305, 317, 333, 334, 350, 354
Josvainiai 263, 282, 296, 304, 335, 354
Juchnovecas 229, 313, 351
Juchnowiec → Kościelny Juchnovecas
Judrėnai 250, 274, 339
Juodaičiai 171, 172, 305, 343
Juozapavas 345
Jurbarkas 344, 355
Jūrmala 82
Jūžintai 337, 354

K

Kabilninkas → Naročius
Kačergiškė 323
Kainskas 231, 235, 257, 272
Kalinówka Kościelna → Kalinuvka
Kalinuvka 313, 351
Kalnalis 340
Kalnujai 344
Kaltanėnai 323, 350
Kaltinėnai 164, 251, 260, 301, 333, 354
Kalvarija → Žemaičių Kalvarija
Kalviai 242, 324, 351
Kamajai 263, 272, 276, 337, 354
Kamenka 316, 352
Kamianecas 245, 314, 352
Kamojys 323, 350
Kanstantinava 244, 315, 322, 350
Kantaučiai 302, 332, 354
Kargopolis 267
Karkažiškė 323, 350

Karklėnai 298, 333
 Karmėlava 278, 335, 354
 Karpovičiai 207, 322
 Karpowicze → Karpovičiai
 Karsakiškis 345
 Kartena 340, 354
 Karvys 208, 236, 317, 350
 Kastienė 326, 351
 Katra 239
 Kauleliškės 231, 328, 351
 Kaunas 6, 16, 21, 23, 30, 31, 35, 42, 45, 47,
 50, 62, 65, 75, 81, 85, 86, 93, 101, 109,
 110, 133, 134, 136–138, 141–143, 147,
 149, 151, 155, 156, 158, 159, 162, 172,
 174, 175, 179, 181, 229, 251, 252, 259,
 263, 264, 267, 269, 270, 275, 277–279,
 281–283, 286, 288–290, 294, 295,
 298, 300, 304, 305, 307–309, 334,
 335, 347, 348, 354, 356–358
 Kaunatava 343
 Kavarskas 345, 355
 Kazanė 256
 Kazlouščyna 315
 Kazokiškės 229, 324
 Kelcai 17
 Kelmė 262, 341, 355
 Kemeriai 82, 83
 Kernavė 239, 328, 351
 Kęstaičiai 254, 332
 Kėdainiai 105, 252, 269, 296, 304, 335, 354
 Kiaukliai 235, 317
 Kiemeliškės 211, 232, 322, 350
 Kietaviškės 324, 351
 Kijevas 147
 Kirovas 247
 Kivatičiai 219, 320, 352
 Klaipėda 21
 Kleszczele → Kleščelė
 Kleščelė 313, 351
 Klevyčia 329
 Klimówka → Klimuvka
 Klimuvka 322
 Kliukščionys 322, 350
 Klykoliai 274
 Klovainiai 341, 355
 Knišinas 313, 351
 Knyszyn → Knišinas
 Kobrynas 46, 178, 206, 207, 226, 239, 317,
 352
 Kolivanas 197
 Konstantinavas → Vaškai
 Kopyčios → Panoteriai
 Korycin → Korycinas
 Korycinas 200, 322, 352
 Kosava 321, 352
 Kostroma 36, 159, 172, 212, 228, 282, 305, 306
 Koverdziakai 314
 Krakės 252, 253, 263, 264, 269, 271, 272,
 277, 278, 281, 282, 284, 285, 287,
 288, 295, 296, 300–303, 335, 354
 Krakiai 179, 180
 Krokua 14–16, 18, 29, 33, 36, 38, 42, 104,
 309, 356, 357
 Kramianica 224, 325, 352
 Krasnaselskis 326, 351
 Krasnikai 244, 316
 Kražiai 103, 105, 256–279, 299, 341, 355
 Krekenava 253, 272, 278, 336, 354
 Kretinga 340, 354
 Krėva 212, 312, 350
 Kriaunos 255, 256, 298, 337, 354
 Krikliniai 280, 339
 Krikštėnai 345
 Krinčinas 300, 338, 354
 Krinkai 201, 316, 352
 Kriukai 284, 285, 295, 334, 354
 Kruopiai 164, 272, 334, 354
 Krupčica 239, 318, 352
 Krymas 118
 Kryvičiai 326, 351
 Kuibyševas 231
 Kūjainiai 138

Kuktiškės 106, 197, 323, 350
Kuldyga 336, 355
Kuliai 294, 339, 354
Kulva 335
Kundzin → Kundzinas
Kundzinas 322, 352
Kupiškis 271, 342, 355
Kupreliškis 338
Kuranecas 224, 326, 351
Kurkliai 342, 355
Kuršas 42, 43, 45, 50, 136–138, 147, 166, 179,
252, 255, 261, 298, 302, 306, 336, 355
Kuršėnai 344, 355
Kurtuvėnai 165, 283, 344, 355
Kužiai 334
Kuznica 228, 322, 352
Kužnieckas 197
Kužnica → Kuznica
Kvasouka → Kvasouka (Pagaranai)
Kvasouka (Pagaranai) 218, 316, 352
Kvetkai 286, 337, 354
Kvėdarna 250, 253, 263, 274, 277, 339, 354

L

Labanoras 243, 323, 350
Labūnava 335, 354
Laižuva 290, 344, 355
Lapės 278, 335
Laskas 318, 328, 350, 351
Lateranas 198
Latgala 152
Latveliai 305, 334
Latvija 12
Laukesa 346, 355
Lauko Soda 343
Lauksodis 334
Laukuva 343, 355
Laužemė 340, 354
Lavoriškės 326, 351
Lazdūnai 49, 329
Lebedžiai 326, 351

Leckava 298, 344, 355
Leliūnai 268, 270, 342, 355
Lenkija 11, 12, 14, 15, 17–20, 25, 26, 30, 32,
33, 38, 41, 55, 56, 58, 59, 61–65, 67, 92,
99–101, 104, 105, 111, 112, 136, 143, 144,
147, 148, 153, 156, 161, 175, 176, 180,
189, 190, 230, 356, 358–360, 366, 369
Lenkimai 340, 354
Lentupis 210, 211, 323, 350
Lesčiai 343
Lėnas 336, 355
Lieplaukė 332, 354
Liepoja 336, 355
Lietuva 11–27, 32, 33, 35, 37, 38, 41, 42, 56,
57, 59, 61–68, 71, 82, 86, 89, 93, 94,
101, 104, 112, 113, 118, 151, 172, 173,
175–177, 181, 188, 189, 247, 308, 314,
352, 356–360, 364, 366, 368
Lietuvos Brasta → Brestas
Lietuvos Kamianecas → Kamianecas
Lietuvos Užnemunė 12
Lietuvos Vysokai → Vysokai
Lifliandija → Vidžemė
Linkmenys 323, 350
Linkuva 252, 276, 281, 334, 354
Lioliai 276, 278, 290, 341, 355
Lipniškės 328, 351
Liublinas 14, 17, 19, 20, 25, 31, 41, 43, 92,
107, 112, 175, 247, 308
Lyda 42, 73, 74, 99, 155, 160, 178, 180, 199,
200, 203, 209, 211, 217, 230, 233, 234,
236, 245, 318, 350
Lyduokiai 268, 345, 355
Lyduvėnai 259, 283, 341, 355
Lygumai 251, 254, 341, 355
Lyskava 226, 325, 352
Lyvanai 336, 355
Lyvberzė 336, 355
Līvāni → Lyvanai
Lubinas 313, 351
Līvberze → Lyvberzė

Lučiojus 319, 350
Lukavecas 224
Lukonica 321, 352
Luna 316, 352
Luokė 75, 156, 254, 264, 268, 279, 292, 306,
343, 355
Lužkai 315, 350
Łubin Kościelny → Lubinas

M

Maironiai 259, 341
Maišiagala 197, 328, 351
Maladečina 211, 326, 351
Malkauščyna 315
Mankovičiai 320
Marcinkonys 319
Marijinskas 202, 223, 268, 272, 297, 301,
302, 307
Maskva 16, 20, 33, 36, 83, 101, 104
Mastai 200, 316, 352
Maučiadis 321, 352
Mažeikava 320
Mažoji Berestavica 316, 352
Medilas 320, 350
Medingėnai 343
Medininkai 327
Merkinė 178, 180, 198, 202, 205, 215–217,
223, 231, 234–236, 239, 243, 318, 319,
350
Meškuičiai 334, 354
Micaičiai 344
Michališkės 110, 209, 215, 327, 351
Mielagėnai 324, 350
Mielnik → Mielnikas
Mielnikas 313, 351
Miežiškiai 338
Mileičicė 314, 352
Milejczyce → Mileičicė
Minskas 35, 42, 43, 45, 81, 147, 155
Mintauja → Jelgava
Miorai 315, 350

Mižreča 325, 352
Mogiliavas 43, 45, 81, 124, 147, 196, 224, 272
Molėtai 230, 317, 350
Mosaras 212, 213, 315, 350
Mosėdis 340, 354
Mrozovičiai 314, 352
Mscibava 325, 352
Musinkai 227, 328, 351
Mūrinė Ašmena → Ašmenėlė

N

Nača 320, 350
Nalibokai 208, 328, 351
Narevas 197, 236, 313, 351
Narevka 325
Narew → Narevas
Narewka → Narevka
Narimas 235, 303
Naročius 223, 232, 322, 350
Narva 142
Naugardukas 42
Naujmiestis 288, 338, 354
Naujoji Žagarė 174, 250, 270, 290, 305,
334, 354
Naumiestis → Žemaičių Naumiestis
Navalaka 315
Nečečia 318, 350
Nedzingė 45, 215, 319, 350
Nemakščiai 280, 285, 333, 354
Nemaniūnai 217, 319, 350
Nemenčinė 215, 228, 328, 351
Nemiruvus 314, 351
Nemunaitis 319, 350
Nerčinskas 293
Nerimdaičiai 332
Nestoniškės 235, 323, 350
Nevarėnai 290, 332
Nevodnica 313, 351
Nianadavičiai → Randzilauščina (Nianadavičiai)
Niemirów → Nemiruvus
Niewodnica Kościelna → Nevodnica

Niujorkas 16
Niurkoniai 268, 339
Nižnij Novgorodas 83, 157, 242, 255, 287
Notėnai 332
Novoaleksandrovskas → Zarasai
Novodzeviatkavičiai 240, 321, 352
Novy Dvoras 217, 230, 318, 350
Novy Dvuras 228, 322, 352
Nowy Dwór → Nowy Dvuras

O

Obeliai 179, 255, 256, 258, 261, 263, 266,
272, 273, 276, 277, 279, 285–287,
289–292, 298, 307, 337, 338, 354
Olonecas 152, 155, 197, 239, 245, 259, 267,
287
Omskas 272
Onuškis 202, 234, 287, 319, 338, 350, 354
Orenburgas 118, 200, 203, 213–215, 234,
237, 244, 246, 258, 264, 268, 276,
295, 300, 306
Ostrožanai 233, 314, 351
Ostrožany → Ostrožanai

P

Pabaiskas 345, 355
Paberžė 107, 110, 189, 277, 317, 336, 350, 365
Pabiržė 272, 273, 338, 354
Paežerys 258
Pagiriai 252, 300, 307, 345, 355
Pagramantis 270, 333, 354
Pahostas 315, 350
Pajstrys 339
Pajūralis 277, 339
Pajūris 262, 333, 340
Pakalniai 268, 342
Pakapė 262, 344, 355
Pakėvis 341
Pakražantis 341
Pakruojis 266, 341, 355
Palanga 251, 258, 340, 348, 354

Palenkė 20, 92, 107, 112, 175
Palestina 108
Palėvenė 279, 342, 355
Palėvenėlė 342
Paliepiei 343
Palomenė 324
Palonai 335
Paluknys 204, 324
Palūšė 324, 350
Pamituvys 255, 344
Pandėlys 266, 290, 292, 338, 354
Panemunėlis 338, 354
Panemunis 258, 277, 285, 292, 338, 354
Panevėžiukas 105, 108, 282, 335
Panevėžys 75, 109, 175, 179, 180, 190, 250,
252, 253, 260, 268, 269, 272, 273,
280, 281, 285, 287, 288, 290–292,
294, 297, 300, 302, 304, 307, 338, 354
Panoteriai 75, 292, 294, 345
Paparčiai 196, 215, 229, 231, 324, 351
Papilė 100, 286, 301, 302, 304, 344, 355
Papilys 338, 354
Parafjanava 320, 350
Paringys 324
Parudaminys 327
Paryžius 18, 30, 50, 82, 110, 198, 229, 251,
256, 282, 286
Pastovys 320, 350
Pasvalys 250, 291, 294, 339, 354
Pašaltuonys 333
Pašilė 94, 275, 289, 298, 333, 354
Pašušvys 264, 284, 295, 336, 354
Pašvitinys 334, 354
Pavandenė 343, 355
Pavileikis 178, 206, 235, 319, 350
Pavoverė 324, 350
Paželviai 346
Pelikonys 337, 354
Penza 157, 209, 213, 220, 227, 240, 246, 294
Perlejevas 199, 234, 314, 351
Perlejewo → Perlejevas

Perloja 319
Permė 196, 199, 207, 210, 214, 220, 221,
224, 225, 233, 237, 239, 240, 243,
267, 271, 274, 276–278, 286, 294
Pernarava 343, 348
Pervalkas 316
Peskai 240, 325, 352
Petropolis 308, 348
Petrozavodzkas 267
Pievėnai 279, 333
Pikeliai 263, 332, 354
Pivašiūnai 231, 319, 350
Plateliai 263, 332, 354
Pliusos 337
Plungė 163, 256, 271, 302, 339, 354
Pobikrai 214, 314, 351
Pobikry → Pobikrai
Pociūnėliai 285, 335
Pohulianka 205
Polekėlė 241
Porazava 196, 229, 325, 352
Poznanė 153
Požerė 343
Prancūzija 251
Prazarokai 315, 350
Pružanai 46, 178, 196, 197, 200, 207, 208,
219, 221, 320, 352
Prūsija 11, 251, 359, 368
Pskovas 83, 154
Pumpėnai 109, 268, 280, 302, 339, 354
Punia 198, 215, 243, 319, 350
Purpliai 290, 344
Pušalotas 283, 290, 341, 355
Pušinė 139

R

Radaškonys 120, 124, 125, 203, 224, 326, 351
Radviliškis 338, 341, 355
Ragatna 220, 321, 352
Rageliai 261, 338
Raguva 175, 257, 286, 297, 345, 355

Raguvėlė 297, 345
Ramygala 297, 339, 354
Randzilauščina → Randzilauščina (Niana-
davičiai)
Randzilauščina (Nianadavičiai) 321, 352
Raseiniai 85, 95, 100, 171, 256, 259, 262,
265, 295, 296, 299, 303, 304, 308,
309, 344, 355, 357, 358
Rasna 46, 180, 218, 236, 314, 352
Ratnyčia 235, 319
Raudėnai 251, 271, 345, 355
Raudondvaris 258, 344, 348, 355
Ražanka 318, 350
Rekčiai 334
Renavas 285, 332
Replia 325, 352
Riešė 328
Rietavas 95, 108, 179, 250, 253, 256, 258,
261, 263, 270, 271, 273, 274, 277, 280–
282, 293–296, 302, 304, 339, 354
Rimšė 337
Ryga 75, 136, 264, 299
Rykantai 324
Rytų Europa 16
Rytų Sibiras 157
Rodūnia 178, 200, 203, 209, 233, 244, 245,
320, 350
Rokiškis 291, 338, 354
Roma 47, 151, 286
Rosė 230, 325, 352
Rozalimas 258, 341, 355
Rózanystok → Ružanistokas
Ručica 323
Rudamina 327, 351
Rudava 316
Rudiškiai 334
Rudka 224, 314, 351
Rukainiai 327, 351
Rumšiškės 269, 305, 307, 335, 354
Rusija 6, 11–13, 17–20, 24, 27, 28, 32, 33,
35, 38, 41–45, 55, 72, 79, 96, 102, 104,

111, 115, 117, 120, 127, 128, 133, 134,
141, 143, 144, 150, 155, 161, 163, 166,
185, 189, 238, 241, 260, 304, 308, 247,
348, 356, 358–360, 368
Ružanai 245, 321, 352
Ružanistokas 322, 352
Rūdninkai 324, 351

S, Š, Ś

Sadai 314, 351
Sady → Sadai
Salakas 280, 303, 337, 354
Salamiestis 339
Salantai 340, 354
Saločiai 334, 354
Salos 312, 337, 350
Sankt Peterburgas 74, 78, 123, 125, 135,
160, 204, 260, 347
Saratovas 157
Sartininkai 340
Saudininkai → Maironiai
Savičius 225
Seda 251, 253, 266, 285, 292, 332, 354
Segnevičiai 320, 352
Seinai 12, 136, 144
Semeliškės 199, 240, 324, 351
Semiatyčės 198, 314, 351
Senieji Trakai 204, 324, 351
Senoji Žagarė 273, 334, 354
Seredžius 289, 290, 344, 355
Sialecas 196, 200, 320, 352
Sibiras 163, 171, 176, 199, 204, 215, 218,
255, 269, 274, 280
Sidabras 303, 341
Sidra 232, 322, 352
Siemiatycze → Semiatyčės
Siesikai 75, 292, 294, 345, 355
Skaistgirys 334
Skaistkalne → Skaistkalnė
Skaistkalnė 306, 336, 355
Skapiškis 279, 289, 307, 338, 354

Skaruliai 335, 354
Skaruliai-Jonava → Skaruliai
Skaudvilė 251, 265, 292, 333, 354
Skiemonys 342
Skirsnemunė 261, 344, 355
Skuodas 179, 270, 276, 279, 283, 302, 304,
340, 354
Slabodka 198, 327, 351
Slanimas 46, 178, 208, 216, 220, 240, 245,
321, 352
Sledzianuvas 314, 351
Slobodskas 272
Smalvos 268, 337, 354
Smėlynė 346, 355
Smilgiai 285, 341, 355
Smurgainys 228, 244, 312, 350
Sokolany → Sokolianos
Sokolianos 207, 322, 352
Sokulka 42, 148, 178, 200, 207, 212, 214,
219, 220, 225, 228, 230, 232, 241, 321,
322, 352
Solikamskas 240, 274
Sorokpolė → Pavoverė
Spasas 326, 351
Spirakiai 290, 341
Stačiūnai 251, 341
Stakliškės 319, 350
Stavai 238, 314, 352
Strabla → Strablia
Strablia 233, 314, 351
Strubnica 325, 352
Strūnaitis 324, 350
Stulgiai 274, 280, 304, 333, 354
Subačius 265, 345, 355
Subate → Subatė
Subatė 272, 346, 355
Subatninkai 49, 329, 351
Suchovolia 207, 214, 322, 352
Suchowola → Suchovolia
Sudeikiai 342, 355
Sudervė 223, 328, 351

Suginčiai 261, 342
Suostas 338
Suražas 199, 217, 229, 313, 351
Suraž → Suražas
Surviliškis 230, 252, 277, 302, 303, 329,
336, 351, 354
Suvainiškis 277, 338
Sužionys 328
Svėdasai 342, 355
Svierionys 214, 323, 350
Svisločius 238, 325, 352
Svyriai 46, 178, 211, 214, 223, 225, 232, 235,
246, 322, 323, 350
Szudziałowo → Šudzialovas
Šakyna 165, 283, 285, 305, 334, 354
Šalčininkai 321, 350
Šalkava 346
Šarašova 221, 320, 352
Šateikiai 332
Šatės 280, 304, 345, 355
Šaukėnai 265, 345, 355
Šaukotas 264, 336
Ščiutinas 318, 350
Šeduva 179, 251, 254, 258, 266, 283, 285,
290, 303, 306, 340, 341, 355
Šenbergas → Skaistkalnė
Šešuoliai 235, 317, 350
Šėta 340, 354
Šiaudinė 286, 344
Šiaulėnai 134, 136, 341, 355
Šiauliai 85, 100, 142, 253, 270, 274, 277,
284, 285, 290, 291, 293, 304, 305,
308, 334, 354, 357
Šilalė 107, 254, 297, 333, 354
Šiluva 95, 179, 256, 259, 262, 265, 276,
278, 279, 287, 288, 290, 299, 341,
342, 355
Šimonys 271, 342
Širvintos 208, 211, 221, 231, 317, 350
Šiupyliai 334
Šylavičiai 325, 352

Šlapaberžė 335
Šudzialovas 212, 322, 352
Šumskas 327, 351
Švėkšna 293, 296, 339, 354
Švenčionys 42, 106, 149, 150, 152, 178, 197,
210, 211, 218, 230, 231, 241, 243, 246,
261, 304, 323, 324, 350
Šventybrastis 298, 334
Śledzianów → Sledzianovas

T

Tabariškės 226, 327, 351
Tambovas 281
Taujėnai 346
Tauragė 264, 274, 333, 354
Tauragnai 253, 264, 296, 342, 355
Telšiai 12, 47, 75, 85, 108, 137, 142, 162, 166,
255, 260, 263, 266–268, 279–282,
289, 291, 302, 304, 309, 332, 354, 358
Teneniai 339, 354
Tirkšliai 252, 254, 257, 275, 279, 282, 333,
354
Tytuvėnai 235, 287, 342, 355
Tobolskas 157, 200, 208, 209, 211, 217, 219,
222, 223, 226, 227, 236, 241, 253, 254,
259, 262, 264, 269, 272, 275, 277, 281,
288, 303, 305
Tomskas 133, 166, 197, 200, 202, 203, 206,
208, 219, 221, 223, 224, 228–231,
234–236, 242, 246, 251, 255, 257,
268, 269, 272, 275, 279, 284, 293, 297,
301–303, 305, 307
Topczewo → Topčėvas
Topčėvas 227, 314, 351
Trakai 31, 42, 112, 148, 149, 162, 178, 180,
190, 196, 199, 204–206, 210, 211, 214–
216, 219, 221, 223, 226, 229, 231, 236,
238, 240–242, 246, 324, 351, 358
Trakeliai 236, 318, 350
Traupis 109, 250, 302, 345, 355
Trobos 222, 329, 351

Troškūnai 124, 346, 355
Truskava 287, 339, 354
Tryškiai 255, 345, 355
Trzcianne → Tšcenai
Tšcenai 240, 313, 351
Tūbinė 297, 333
Tunikovščyzna 329
Tunikowszczyzna → Tunikovščyzna
Tunka 30, 157, 217, 240, 243, 265, 280, 287
Turgeliai 198, 205, 225, 327, 351
Turosnė 226, 313, 351
Turośń Kościelna → Turosnė
Tverai 106, 107, 252, 294, 343, 355
Tverecius 231, 289, 324, 350

U

Ubiškė 343
Udzela 244, 315, 350
Ufa 213, 220, 300
Ugioniai 258, 343
Uhovas 313
Uhowo → Uhovas
Ukmergė 38, 42, 75, 151, 175, 179, 250, 252,
257, 264, 265, 268, 271, 280, 283,
286, 292, 294, 296, 297, 300–302,
304, 307, 345, 346, 355
Ukrinai 332
Upninkai 304
Upyna 253, 333, 343
Upytė 338
Usnaris 316
Usoľė 156
Utena 103, 179, 253, 255, 256, 261, 263,
264, 268–271, 279, 284, 288, 296,
297, 301, 305, 307, 342, 355
Užberžis 329, 351
Užneris 42
Užpaliai 270, 284, 296, 342, 355
Užšešuis → Varlaukis
Užguostis 210, 324, 351
Užventis 254, 260, 343, 355

V, W

Vabalninkas 141, 252, 269, 290, 339, 354
Vadaktai 253, 336
Vadokliai 346, 355
Vadžgirys 265, 341
Vaiguva 341, 355
Vainutas 339, 354
Vaistamas 323, 350
Vaitkuškis 345
Vajasiškis 337
Vakarų Europa 38, 66, 161
Valažinas 202, 329, 351
Valkaviskas 178, 180, 196, 197, 200, 203,
206, 216, 222, 224, 226, 229, 230,
238, 240, 241, 325, 352
Valkininkai 162, 239, 319, 350
Vandžiogala 269, 270, 335, 354
Varanavas 321, 350
Varėna 223, 319
Varlaukis 256, 333
Varnavičiai 346
Varniai 44, 88, 105, 106, 133, 136, 137, 139,
140, 142, 143, 172, 179, 180, 251, 252,
254, 257, 260–262, 264, 268, 269,
271, 273, 292, 294, 300, 306, 307,
343, 348, 355
Varnionys 243, 327, 351
Varputėnai 345
Varsėdžiai 333
Varšuva 6, 11, 12, 13, 15, 19, 20, 30, 33, 36,
38, 56, 58, 60–62, 64–67, 104, 133,
135–138, 143, 144, 147, 154, 257, 348
Vasilkuvas 219, 322, 352
Vaškai 274, 291, 292, 334, 354
Vaškevičiai 318
Vatikanas 18
Vecpilis 336, 355
Vecpils → Vecpilis
Vegeriai 344, 345, 348, 355
Veiviržėnai 108, 258, 282, 304, 340, 354
Veliuona 100, 179, 251, 254, 255, 258, 262,

- 266, 271, 278, 286, 289, 290, 299,
303, 305, 306, 343, 344, 355
- Velykiai 338
- Vepriai 304, 346, 355
- Verchoturė 225
- Vereikiai
- Verkiai 126, 196, 328, 351
- Viarchovičiai 315, 352
- Viatka 71, 83, 120, 155, 204, 247
- Videniškiai 198, 231, 238, 317, 350
- Vidiškės 323
- Vidiškiai 346, 355
- Viduklė 341, 355
- Vidžemė 147, 157
- Viekšniai 179, 251–253, 255, 262, 265, 268,
271, 283, 286, 290, 292, 293, 298,
301, 302, 304, 344, 345, 355
- Viena 185
- Viešintos 255, 342, 355
- Viešvėnai 291, 332
- Vievis 109, 219, 324, 351
- Vija 246, 329, 351
- Vilanovas 315, 352
- Vileika 42, 124, 178, 197, 201, 203, 211, 221,
224, 235, 242, 244, 325
- Vilkalotas 206, 320, 350
- Vilkija 266, 271, 344, 355
- Vilkmergė → Ukmergė
- Vilnius 5–7, 12, 15, 16, 18, 22–29, 31, 34–
39, 41–49, 51, 52, 56, 60–63, 65–69,
71–75, 77–79, 81–84, 89, 90, 92–95,
99–110, 112, 113, 115, 117–126, 128,
133, 137, 138, 141, 142, 144, 147–157,
160–163, 167, 169, 171–177, 179–181,
185–187, 189–192, 195–198, 201–206,
209–211, 213–216, 218, 220–223,
225–232, 235–248, 255, 257, 262,
267, 272, 290, 294, 296, 304, 308,
326–328, 330, 347, 350–352, 357,
358, 361–366, 370
- Vina 314, 351
- Virbalis 181
- Vitebskas 45, 81, 147, 272
- Vydžiai 267, 279, 289, 337, 354
- Vysla 101
- Vysokai 314, 352
- Vyškos 232, 314, 351
- Vyšniai 323, 350
- Vyšniavas 49, 179, 202, 205, 208, 209, 212,
213, 222, 230, 231, 237, 244, 246, 328,
329, 351
- Vyžuonos 256, 301, 307, 343, 355
- Vologda 157, 233
- Voronežas 157, 302
- Vosiliškis 263, 274, 335
- Vosyliškės 154, 233, 321, 350
- Voučynas 315, 352
- Voupa 222, 325, 352
- Voverys 245, 321, 350
- Vroclavas 33, 36, 38, 247, 308
- Wasilków → Vasilkuvas
- Wilanowo → Vilanovas
- Winna → Vina
- Wyszki → Vyškos
- Z, Ž
- Zabludów → Zabludovas
- Zabludovas 202, 210, 313, 351
- Zadorožė 315, 350
- Zakozelė 317
- Zarasai 38, 42, 149, 152, 166, 175, 179, 255,
261, 267, 268, 272, 273, 275, 279, 280,
282, 286–289, 293, 296, 303, 306,
336, 337, 354
- Zasvyriai 323
- Zaverė 286, 296, 337, 354
- Zbiragai 207, 318, 352
- Zeliona Górra 25
- Zelva 200, 216, 325, 352
- Zibalai 317
- Zietela 321, 352
- Žadiškės 246, 323, 350

Žaigīnys 259, 342
 Žaludkas 209, 211, 318, 350
 Žarėnai 269, 305, 334, 343, 355
 Žasliai 223, 325, 351
 Žeimiai 75, 300, 335, 354
 Želėdis 154, 225, 323, 350
 Žemaičių Kalvarija 280, 332, 347, 354
 Žemaičių Naumiestis 281, 339, 354
 Žemaitija 16, 36, 75, 76, 105, 113, 176, 187
 Žemaitkiemis 250, 346, 355
 Žemalė 266, 267, 333, 354
 Židikai 293, 333, 354
 Žiemgala 50, 75, 136, 179, 272, 289, 292,
 297, 299, 300, 346
 Žiežmariai 219, 226, 238, 241, 325, 351
 Žiobiškis 273, 338, 354
 Žirmūnai 318, 350
 Žiupronys 235, 312, 350
 Žygaičiai 340, 348, 354
 Žlibinai 332
 Žubalaitis 244, 321, 350
 Žvingiai 340, 354

A

Адэльск → Adelskas
 Альковічі → Alkovičiai
 Асаўцы → Asava
 Астравец → Astravys
 Ашмяны → Ašmena

B

Багданава → Bagdanava
 Барадзенічы → Baradeničiai
 Бездзеж → Bezdežas
 Белагруда → Belagruđa
 Беніца → Benica
 Беньконі → Benekainys
 Богіна → Bogina
 Браслаў → Breslauja
 Брашевiчы → Braševičiai
 Брэст → Brestas

Будслаў → Budslavas
 Быстрица → Bistryčia
 Бяльмонты → Belmontas
 Бяроза → Biarozas

B

Ваверка → Voverys
 Валожын → Valažinas
 Варняны → Varnionys
 Васішкі → Vosyliškės
 Ваўкалата → Vilkalotas
 Вішнеў → Vyšniai
 Вішнява → Vyšniavas
 Войстам → Vaistamas
 Волься → Alsia
 Воранава → Varanavas
 Воўпа → Voupa
 Воўчын → Voučynas
 Вялікая Береставіца → Didžioji Berestavica
 Вялікая Мажэйкава → Mažeikava
 Вярэйкі → Vereikiai
 Вярховiчы → Viarchovičiai

Г

Гальшаны → Alšėnai
 Гарадзец → Haradzecas
 Гарадзілава → Ardilava
 Геранёны → Geranainys
 Гервяты → Gervėčiai
 Германавічы → Armanavičiai
 Германішкі → Armoniškės
 Глыбокае → Glubokas
 Гнезна → Gnezna
 Гожа → Ašiuža
 Граўьжышкі → Graužiškės
 Гродна → Gardinas
 Груздаў → Gruzdavys

Д

Дабраўляны → Dabraulėnai
 Данюшава → Daniušėvas

Даўгінава → Dauginava
Дварэц → Dvarčius
Дзераўная → Derevna
Дзеркаўшчына → Dzerkauščyna
Дзівін → Dzivinas
Дзісна → Dysna
Дзямброў → Dziambrova
Дзярэчын → Dziarečynas
Дзятлава → Zietela
Друя → Druja
Дрысвяты → Drūkšiai
Дуды → Dūdos
Дунілавічы → Dunilovas

Е

Ельня → Jelnia

Ж

Жалудок → Žaludkas
Жыпраны → Žiupronys
Жырмуны → Žirmūnai
Жэлядзь → Želėdis

З

Забрэззе → Užberžis
Заверье → Zaverė
Задарожжа → Zadorožė
Задзеўе → Ažudievis
Закозель → Zakozelė
Залесье → Ažugirė
Засьвір'е → Zasvyriai
Збірагі → Zbiragai
Зэльва → Zelva

І

Івенка → Vija
Іказнь → Ikaznė
Ілія → Pija
Індурэ → Indura
Ішчална → Iščelna

К

Кавердзякі → Koverdziakai
Казлоўшчына → Kazlouščyna
Каменка → Kamenka
Камянец → Kamianecas
Канвельшкі → Kauleliškės
Канстанцінаў → Kanstantinava
Касцянеўка → Kastienė
Квасоўка → Квасоўка (Пагараны)
Квасоўка (Пагараны) → Kvasouka (Pagaranai)
Кемелішкі → Kiemeliškės
Ківацічы → Kivatičiai
Клюшчаны → Kliukščionys
Клявіца → Klevučia
Кобрын → Kobrynas
Косава → Kosava
Крамяніца → Kramianica
Краснаселскі → Krasnaselskis
Краснікі → Krasnikai
Крупчыцы → Krupčica
Крывічы → Kryvičiai
Крэва → Krėva
Куранец → Kuranecas

Л

Лаздуны → Lazdūnai
Ліпнішкі → Lipniškės
Лоск → Laskas
Лужкі → Lužkai
Луконіца → Lukonica
Лунна → Luna
Лучай → Lučiojus
Лыскава → Lyskava

М

Маладзечна → Maladečina
Малая Берэставіца → Mažoji Berestavica
Малькаўшчына → Malkauščyna
Манькавічы → Mankovičiai
Марозовічы → Mrozovičiai

Масты → Mastai
Мёры → Miorai
Міжречча → Mižreča
Міхалішкі → Michališkės
Мосар → Mosaras
Моўчадзь → Maučiadis
Мсьцібава → Mscibava
Мураванная Ашмянка → Mūrinė Ašmena
Мядзел → Medilas

Н

Навалака → Navalaka
Налібакі → Nalibokai
Нарач → Naročius
Нача → Nača
Новы Двор → Novy Dvoras
Новыя Дзевяткавічы → Novodzeviatkavičiai
Нянадавічы → Randzilauščina (Nianadavičiai)
Нясеч → Nešečia

О

Опса → Apsas

П

Пагараны → Kvasouka (Pagaranai)
Пагост → Pahostas
Плюсы → Plusos
Празарокі → Prazarokai
Прафі'янава → Parafjanava
Пружаны → Pružanai

Р

Ражанка → Ražanka
Рандзілаўшчына → Рандзілаўшчына (Нянадавічы)
Рандзілаўшчына (Нянадавічы) → Randzilauščina (Nianadavičiai)
Расна → Rasna
Рось → Rosė

Рудава → Rudava
Ружаны → Ružanai
Ручыца → Ručica

С

Свіслач → Svisločius
Слабодка → Slabodka
Слонім → Slanimas
Смаргонь → Smurgainys
Ставы → Stavai
Струбніца → Strubnica
Суботнікі → Subatninkai
Сьвіранкі Вялікія → Svierionys
Сягневічы → Segnevičiai
Сялец → Sialecas

У

Удзела → Udzela
Уснарж-Макараўцы → Usnaris

Х

Хажова → Chažova
Хоўхлаў → Chouchlava

Ц

Цудзенішкі → Čiudeniškės

Ч

Чарнаўчыцы → Čarnaučicai

Ш

Шарашоў → Šarašova
Шчучын → Ščiutinas
Шылавічы → Šylavičiai

Э

Эйсманты Вялікія → Didieji Eismantai

Я

Янова → Janova

Prašmantaitė, Aldona

Pr36 1863 metų sukilimas ir Katalikų Bažnyčia Lietuvoje / Aldona Prašmantaitė; [rodykles sudarė Violeta Boskaitė]; Lietuvos istorijos institutas. – Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2014. – 416 p.

Santr. angl., lenk. – Bibliogr. išnašose. – Vietovardžių ir asmenvardžių r-klės: p. 376–414.

ISBN 978-9955-847-87-8

Remiantis pirminiais šaltiniais ir istoriografija nagrinėjamas Katalikų Bažnyčios Lietuvoje kaip institucinės struktūros ir katalikų dvasininkijos kaip luomo vaidmuo 1863 m. sukilime. Tyrimo objektas – diecezinė dvasininkija ir parapijose tarnavę vienuoliai. Tyrimo erdvė – po Lenkijos ir Lietuvos valstybės padalijimų XVIII a. pabaigoje Rusijos imperijos užimtos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemės, kurios pagal bažnytinių administracinių suskirstymą priklausė Vilniaus ir Žemaičių vyskupijoms, apėmusioms ir dalį dabartinės Baltarusijos bei Lenkijos ir Latvijos teritorijos.

UDK 94(474.5)„1863/1905“+23/28(474.5)(091)

Knygos viršelyje ir antraštiniame puslapyje panaudotas vienos iš politinių afišų lietuvių kalba, ginkluotos kovos išvakarėse 1862 m. klijuotų prie bažnyčių durų Žemaičių vyskupijoje, motyvas. Pastaroji afiša ne kartą publikuota, jos originalas yra Lietuvos nacionalinio muziejaus rinkiniuose, sign. R-3468.

Aldona Prašmantaitė

1863 metų sukilimas ir Katalikų Bažnyčia Lietuvoje

2014-12-01. 21,73 leidyb. apsk. l. Tiražas 400 egz.

Lietuvos istorijos instituto leidykla
Kražių g. 5, 01108, Vilnius

Spausdino UAB „Standartų spaustuvė“
Dariaus ir Girėno g. 39, 02189 Vilnius